

Ds. Nicolaas Hendrik Beversluis (1850-1931).

Klacht en Jubel

facetten uit de
'kleine kerkhistorie'
rondom

Ds. Nicolaas Hendrik Beversluis
(1850-1931)

beschreven
door
C. de Jongste

VAN DEN BERG B.V.
1983 ZWIJNDRECHT

Opgedragen aan:

Sarah Struck-Beversluis

en

Henny de Jongste-Huisman

Ontwerp omslag: Studio Blom - Barendrecht

© 1983 Uitgeverij Van den Berg, Zoutverkopersstraat 7,
3334 KJ Zwijndrecht. Tel. 078 - 10 09 11

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotocopieën, microfilm of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN-nr. 90-6699-017-1.

Ten geleide

Gaarne voldoe ik hiermee aan het verzoek van de auteur van dit boek over het leven en werk van Ds. Nicolaas Hendrik Beversluis, een 'Ten geleide' te willen schrijven. De wieg van de hoofdpersoon van het voor u liggende boek heeft gestaan in Nieuw-Beijerland, slechts op een goede honderd meter afstand van de pastorie, waar ik tot op heden wonen mag. Geen wonder, dat de persoon van Beversluis mij in hoge mate boeit.

Dit boek voorziet in een behoefte. Immers, *ieder* weet, dat aan het wonderfeite van de vereniging van 'Ledeboerianen' en 'Kruisgezinden' in 1907 ten nauwste de naam van Ds. G. H. Kersten verbonden is. Als instrument in 's Heeren Hand is de jonge Kersten met zijn vele gaven van hart en hoofd gebruikt om bijeen te brengen, wat waarlijk bijeen behoorde. Veel minder algemeen bekend is het feit, dat Ds. Beversluis een even groot aandeel heeft gehad in het verblijdend samengaan der twee groeperingen. Was Kersten de stuwende kracht in de Gemeenten onder het kruis, Beversluis was het in niet mindere mate van de zijde der Ledeboerianen. Beide mannen waardeerden elkaar in hoge mate. Geen wonder! Zij hadden gemeen: ervaring in het onderwijs vóór de Heere hen riep tot het ambt; hetzelfde genadeleven, dat uit God is; tenslotte een sterk besef voor de noodzaak van een geordend kerkelijk leven.

Terwijl nu Ds. Kersten tot vandaag toe met achting onder ons genoemd wordt om hetgeen hij mocht doen in kerk, onderwijs en politiek, kennen velen (vooral van onze jonge mensen) ternauwernood de *naam* van Beversluis meer. Dat is te betreuren. Het is daarom een goede zaak, dat de schrijver van dit werk - in de verte nog familie van Beversluis - de ledeboeriaanse kruisgezant voor ons aan de vergetelheid heeft ontrukkt.

De schrijver neemt de lezer mee naar Nieuw-Beijerland, en tekent ons het milieu waarin Beversluis geboren werd. Wij maken kennis met het leven van de ledeboeriaanse gemeenten in de tijden van Van Dijke en Bakker. Wij leren de jonge Hendrik Beversluis kennen in die tijd in zijn leven, waarin de Heere hem te sterk wordt. Zijn betrekking bij de politie, zijn werk als onderwijzer - het trekt alles aan ons voorbij. Moeilijk en moeizaam is voor Beversluis de weg tot het ambt van herder en leraar geweest. Eenenvijftig jaar was hij reeds, toen hij pas als predikant te Rotterdam in de bediening van Woord en Sacramenten werd bevestigd. Véél eerder reeds was hij werkzaam geworden met het ambt. De oorzaak van deze 'vertraging' (ik spreek naar de mens!) was enerzijds gelegen in het feit, dat Beversluis in eigen, ledeboeriaanse kring dikwijls op onbegrip en tegenkanting stuitte, anderzijds toch ook wel in zijn (te) strak vasthouden aan het bekende 'linië'-principe. Niettemin: Gods tijd is de beste tijd. In 1901 wordt Beversluis predikant van de ledeboeriaanse gemeente te Rot-

terdam, de 'Slachthuis-kade-gemeente'. In deze tijd groeien de eerste moeizame toenaderingspogingen tussen Kruisgemeenten en Ledeboeriaanse gemeenten. Moeizaam! Want ondanks een diepe geestelijke verbondenheid waren er enige uiterlijke kwesties, die scheiding maakten. Men denke slechts aan de psalmberijming. Een apart hoofdstuk in dit boek is eraan gewijd.

Als echter de Heere werkt, wie zal het dan keren? De vereniging kwam tot stand.

Wij mogen gerust spreken van een wonder. Rotterdam 1907 zij voor ons samen een beschamend getuigenis, in een tijd, waarin het Sion Gods in Nederland steeds verder versplintert en verscheurt. Helaas was daar aanstonds al in 1907 het te betreuren feit, dat Ds. L. Boone zich aan het samentrekken onttrok. Voor Beversluis (immers óók ledeboeriaan!) moet dit een bittere slag zijn geweest, wellicht nog meer dan voor 'kruisdominee' Kersten. Het zette een domper op de door Beversluis met krachtige hand gepraesideerde synode. In de door hem gehouden synodepreek klinkt het verlangen door naar de waarachtige eenheid van hen, die Sion beminnen, en tevens iets van de (door hem persoonlijk doorleefde) schuld van de verbrokenheid van Gods kerk.

Ongedacht en onverwacht leidde Gods weg Beversluis in zijn levensavond naar de Verenigde Staten. Paterson werd zijn laatste gemeente. Moeilijke jaren braken na zijn emeritering daar nog aan. Langzaam werd zijn lichaam afgebroken; scherp als altijd bleef echter zijn geest en onverzettelijk zijn karakter. In hoge ouderdom mocht hij tenslotte in 1931 het loon van een getrouwe dienstknecht van Zijn Koning ontvangen.

Er ligt hier een stukje kerkgeschiedenis voor ons, dat men in de grote handboeken tevergeefs zoeken zal. Men spreekt tegenwoordig wel van de 'kleine' kerkgeschiedenis. Klein waren de gemeenten, eenvoudig de ambtsdragers, schaars de predikanten. En toch ..., welk een gróót werk heeft de Heere ook in de deze kleine kringen willen doen. Welk een innige vroomheid en een teer leven met God treffen wij onder niet te loochenen gebreken en tekorten dikwijls aan. Hoe arm steekt onze tijd - en wij mogen als predikanten wel zeggen: ook onze bediening - daarbij af. Jammerlijk is de in 1907 samenvloeiende stroom in onze dagen weer verdeeld. Het is een goede gedachte van de schrijver geweest, naast het door hemzelf geschrevene in zijn boek een plaats in te ruimen voor enkele medewerkers, afkomstig uit kerkelijke denominaties, die ontsproten zijn aan de gemeenten der ledeboerianen en kruisgezinden. Het bevestigt de gemeenschappelijke verbondenheid, die wij allen aan Beversluis hebben. De Heere vervulle ons met een diep heimwee naar de ware eenheid van hen, die bijeen *behoren*. Daartoe moge dit boek dienstbaar zijn!

Nieuw-Beijerland, zomer 1983

Ds. A. Moerkerken

Verantwoording

Het is mij een groot genoegen, dat - na bijna drie jaar arbeid - dit boek het publiek kan worden aangeboden. Een kerkhistorische studie over een man als Ds. Nicolaas Hendrik Beversluis bleek geen geringe opgave te zijn. Steeds verwijderde zich het eindpunt opnieuw. Dit vooral als gevolg van nieuwe primaire bronnen, die ik (her-)ontdekte, waaruit recent nog nimmer is geput. Zulke ontdekkingen inspireren! De belangrijkste zijn:

- a. onuitgegeven handschriften van Ds. Beversluis, berustend bij mevr. S. Struck-Beversluis te Prospect Park (V.S.);
- b. de preek over Rom. 14 : 19, uitgesproken op 9 oktober 1907 door Ds. Beversluis, als praeses van de eerste Synode van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, berustend in de Dr. C. Steenblok-bibliotheek te Gouda;
- c. een uitvoerig manuscript - Overblijfselen van geheugenis - van de hand van de broer van Ds. Beversluis met vele herinneringen aan het ouderlijk gezinsleven te Nieuw-Beijerland, berustend bij mevr. G. Beversluis-Van der Burg te Zeist;
- d. het Reglement van orde uit 1903, waaronder de Ledeboerianen vier jaar hebben geleefd als kerkgemeenschap, berustend - tesamen met het originele(!) aanzoek tot vereniging van de Kruisgemeenten aan de Ledeboeriaanse gemeenten in 1907 - in het Kerkelijk Archief van de Oud Gereformeerde Gemeente van Nieuw-Beijerland;
- e. de 'schoenendoos van Janse' met ruim 200 brieven aan Ds. D. Janse uit de periode 1869-1902, berustend bij dhr. J. Janse te Middelburg;
- f. handgeschreven Notities over de Gereformeerde Gemeente Rotterdam-Slachthuis-kade - met in afschrift het verloren gegane Geschrift van Ds. L. van der Velde - door het gemeentelid dhr. G. Trouwborst, berustend bij dhr. A. Trouwborst te Gouda;
- g. notulen van kerkeraadsvergaderingen, classica, provinciale en algemene vergaderingen, berustend in de archieven van onderscheiden plaatselijke gemeenten;
- h. gemeentelijke-, regionale-, provinciale- en rijksarchieven.

Hierdoor werd ik in staat gesteld niet alleen een biografie samen te stellen over Ds. Beversluis in zijn persoon en ambt - tevens konden plaatselijke en landelijke facetten uit de 'kleine kerkhistorie' rondom deze toonaangevende Ledeboeriaan voor het eerst worden gereleveerd, dan wel in een nieuw licht worden geplaatst. Dit heb ik in de ondertitel van dit boek

tot uitdrukking willen brengen. Mede daardoor hebben de hoofdstukken een verschillend karakter gekregen; sommige verhalend (meer op Ds. Beversluis zelf gericht), andere kroniekmatiger van aard (het kerkelijk leven betreffend) en de overige meer beschouwend (handelend over aspecten). Overigens blijft ondergetekende geïnteresseerd in informatie - in welke vorm ook - rondom Ds. Beversluis. In het vervolgdeel, dat zijn verzamelde geschriften zal omvatten, kan zulks eventueel een plaats krijgen.

De titel 'Klacht en Jubel' is dezelfde als Ds. Beversluis aan zijn gedichtenbundel meegaf. Het leven van deze dienstknecht des Heeren - in zowel persoonlijk als ambtelijk opzicht - wordt mijns inziens hiermee juist gekenmerkt. Het is de weg van Gods kerk op aarde, mede in haar institutionaire openbaring. Dit boek geeft hiervan een bevestiging.

Al lezende komt men soms typische woorden tegen, die ik gebruikt heb terwille van de 'couleur locale'. Voorts treft men een aantal psalmverzen aan in Datheens berijming, die zo'n zeventig jaar lang een overheersende rol heeft gespeeld in het kerkelijk leven. Tal van strofen uit de gedichten van Ds. Beversluis bedoelen het verhaal te ondersteunen; zij zijn zowel concreet autobiografisch als illustratief gekozen.

Nimmer zou het tot deze uitgave zijn gekomen, indien ik niet de medewerking van velen zou hebben ondervonden. Dank past dan ook de ambtenaren van verschillende archiefinstellingen. Niet minder geldt dit de ambtsdragers uit gemeenten van onderscheiden kerkformaties, die mij inzage gaven in de kerkelijke archivalia dan wel mij inlichtingen daaruit verstrekten, zelfs vanuit Amerika; van hen meen ik uitdrukkelijk te moeten noemen de actieve ouderling B. Elshout van Franklin Lakes. Veel geduld vond ik bij de consciëntieuze bibliothecarissen van de Dr. C. Steenblok-bibliotheek te Gouda (Geref. Gem. in Ned.). Grote bereidwilligheid trof mij van de zijde van de enthousiaste bibliothecaris van de Theologische School te Rotterdam (Geref. Gem.). Ook de toegewijde medewerkers van de Bibliotheek van de Theologische Hogeschool aan de Oudestraat te Kampen (Geref. Kerken in Ned.) en de Vrije Universiteit te Amsterdam zeg ik hartelijk dank. Dit ook aan hen, die mij - soms zeldzame - foto's ter beschikking stelden na veel speurwerk. Met tal van personen werd gecorrespondeerd of een vraaggesprek gevoerd, waarvoor mijn erkentelijkheid. Soms onvergetelijk zijn voor mij de uren met hoogbejaarde oudjes. Lang niet altijd zullen ze hun verhaal terugvinden; ze vertelden mij van de Godsontmoetingen in eigen leven ... Bejaarden, ook u breng ik dank!

Met name wens ik mijn waardering uit te spreken aan het adres van hen, die een zelfstandige bijdrage hebben willen leveren aan dit boek. Allereerst Ds. A. Moerkerken - docent 19e eeuwse kerkgeschiedenis aan 'Rotterdam' - voor zijn vriendelijk honoreren van mijn verzoek, dit werk bij de lezer in te leiden. De familie in Amerika is de predikant van de Gere-

formeerde Gemeente van Nieuw-Beijerland - het geboortedorp van Ds. Beversluis - hiervoor eveneens erkentelijk. Voorts Ds. M. Pronk van de Oud Gereformeerde Gemeente te Ede, die een waardevolle beoordeling heeft willen schrijven betreffende de prediking van Ds. Beversluis. Dan de heer E. Kooijmans uit Barneveld - neerlandicus aan de Van Lodenstein-scholengemeenschap te Amersfoort - voor diens boeiende visie op Ds. Beversluis' poëzie. Beide laatsten hebben in mijn boek een leemte opgevuld, waarin ik op verantwoorde wijze zelf niet kon voorzien. Als laatste in deze rij noem ik de heer J. van den Berge uit Gouda voor zijn treffende pentekening van Ds. Beversluis in diens karakteristieke houding - naar een van zijn laatste foto's - op 73-jarige leeftijd.

Een woord van grote waardering komt verder toe aan de heer C. Huisman uit Gouda - mijn schoonvader - voor zijn opmerkingen en adviezen betreffende mijn concept-manuscript.

En dan ...: ik heb dit boek opgedragen aan Sarah Struck-Beversluis en Henny de Jongste-Huisman. Hiermede wil ik mijn dankbaarheid tonen voor beider aandeel. Aan Sarah, die mij in een ontmoeting en per brief bijzonderheden verstrekke over haar grootouders Beversluis, waarbij tevens autobiografische gevens werden aangereikt. Tevens bemiddelden zij en haar man voor mij, om Amerikaanse informatie te verkrijgen. Aan Henny, mijn vrouw, die zich zoveel moeite getroostte, om mij terwille van dit werk te ontlasten. Tevens bood zij veel hulp bij het persgereed maken van dit boek. Voor mij betekende dat grote steun, voor haar een extra opgave. Gaarne prijs ik haar hierom.

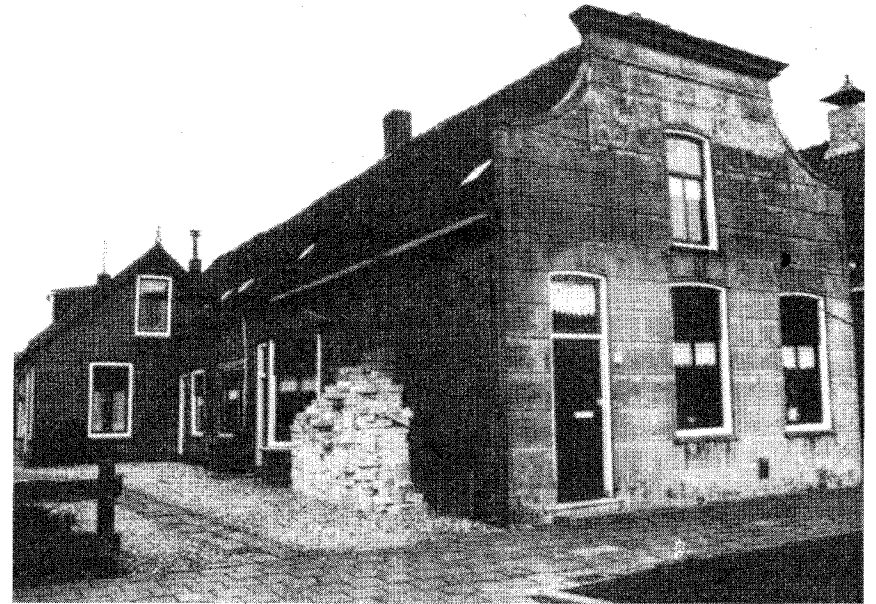
Tot slot spreek ik de wens uit, dat door deze publicatie de herinnering aan Ds. Beversluis levendig zal worden gehouden. Het moge vooral uitnodigen tot een ernstige kennisneming van zijn nagelaten geschriften.

Gouda, 12 juli 1983

De schrijver

1. Afkomst, jeugd en bekering

Het is winterdag, 1 februari 1850. De zware torenklok van de vroeg 17de eeuwse Hervormde Kerk heeft zojuist 'half één' laten horen over Nieuw-Beijerland, een klein dorp op het Zuidhollandse eiland de Hoekse Waard. In de timmermanswoning aan de Kerkstraat 7 - schuin tegenover de oude kerk - heerst blijdschap. Geluk straalt op het gelaat van Johannes Gerardus Beversluis, wanneer hij toekijkt, hoe zijn jonge vrouw

Geboortehuis Nicolaas Hendrik Beversluis aan de Kerkstraat 7 (achter het lange pand is de timmermanswerkplaats nog altijd intact).

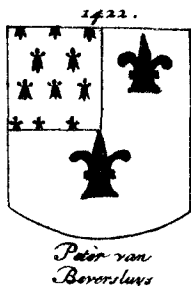
Adriana IJzerman hun zo pas geboren zoon voorzichtig in de armen koestert. Het is hun eerste kind, genoemd naar zijn Brabantse grootvader¹: Nicolaas Hendrik. De kleine wordt neergelegd in 'de krib, een overdwarse 'kooi' aan het einde van de bedstede'.²

Klagend is het tere jongste ter wereld gekomen, als een zondig gevallen Adamskind; *jubelend* zal hij dit ondermaanse verlaten, als een kind en knecht Gods, om in te gaan in de vreugde zijns Heeren. Ja, ook het gehele

[illegible]

leven van Nicolaas Hendrik Beversluis wordt gekenmerkt door *klacht en jubel*; het is een leven van op en neer, van engte en ruimte.

Het wat zwakke jochie Hendrik - zo noemen zijn ouders hem - groeit op in een eenvoudig gezin, tesamen met vier zusjes: Adriaantje, Maartje, Hendrika en Johanna, en één broer: Krijn, de jongste. Vader Jan oefent het timmermansambacht uit in een werkplaatsje achter het huis. Boeren uit de omtrek voorzien hem van werk. Regelmatig zien de dorpsbewoners Jan Beversluis gekleed gaan in een zwart pak, witte borst en met een hoge hoed met krip (crêpe). Dan voltrekt zich de droeve plechtigheid van een begrafenis. De timmerbaas en doodkistenmaker is namelijk ook bidder (lijkbezorger), die de rouwstoeten leidt. Ondanks dit alles heeft zijn gezin het veelal niet breed. Maar moeder Adriana weet met weinig veel te bereiken. Letterlijk en figuurlijk knoopt zij de eindjes aan elkaar. Haar oude naaivak komt haar dan ook goed van pas; van gebruikte kleding wordt nieuw gemaakt. Ze is een zorgzame doorzetster voor haar kroost. Uiterlijk herinnert niets eraan, dat de moeder van Jan Beversluis, Maartje Los, lid is van een gezien notabelgeslacht op Nieuw-Beijerland. Nog minder is het te zien, dat de Beversluisen stammen uit het voornaam geslacht 'van Beversluys', afkomstig uit het gelijknamig gehucht onder Rotselaar, nabij het Belgische Leuven. Een prominent vertegenwoordi-

Het familiewapen van Peter van Beversluys, drossaert der Stadt en Lande van Breda. Beschrijving: linker vrij kwartier van hermelijn, het schild beladen met twee franse lelies; de gehele ondergrond in zilver, hermelijn en lelies in zwart (Van Goor).

ger uit dit geslacht is: Peter van Beversluys, in 1422 Drossaert der Stadt en Lande van Breda, die als zodanig tot de landadel moet hebben behoord.³

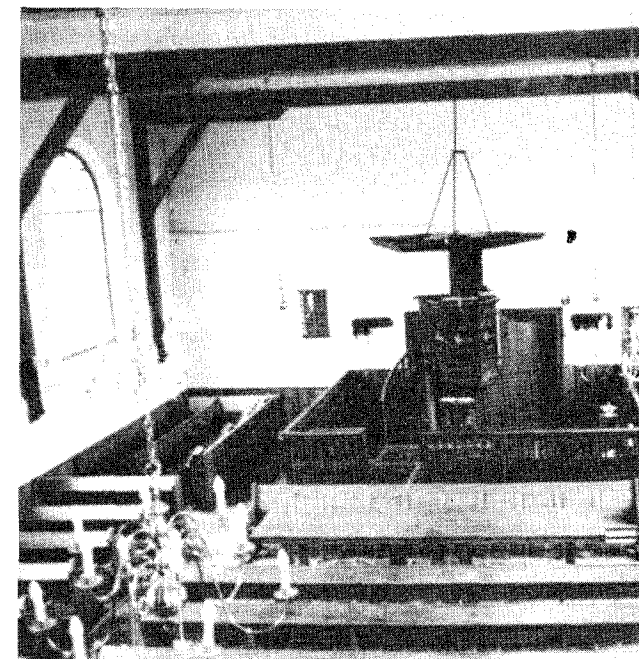
Van oudsher zijn de Beversluisen kerkelijk meelevende leden van de plaatselijke Hervormde Gemeente. Jan Beversluis fungeert zelfs eens als president-kerkvoogd.⁴ In die dagen staat daar als predikant Ds. P. J. Zaalberg, een man van vrijzinnige signatuur. Door diens hand ontvangt Nicolaas Hendrik het teken en zegel van het genadeverbond aan het voorhoofd. Maar - 'o, wonder van eeuwige vrije liefde!' - de Heere past aan de ziel van Hendrik Beversluis de betekende en verzegelde zaak van de doop ook toe door de werking van Zijn Geest.

Het zal omstreeks zijn elfde jaar zijn geweest, dat de levenslustige Hendrik reeds diepe indrukken over dood en eeuwigheid met zich begint om te dragen. Tot die tijd heeft hij geleefd zoals zovelen van zijn dorps-

makers, waaronder Jan Roos. Zo weet hij zich later als 'oude vader' te herinneren in zijn autobiografisch⁵ gedicht 'De Pelgrim':

De lachende wereld boeide mijn zinnen,
Pakken en lasten kende ik niet.
Aarde en slijk alleen wild' ik minnen,
'k Zag geen ellende en vond geen verdriet.
Dart'lend en spelend versleet ik mijn dagen;
Geen kommer in 't hart en vreemd van het leed,
Dat als een worm, soms and'ren kan knagen;
Gelukkig en vrij in al, wat ik deed.⁶

Wanneer hij dit vastlegt, meent hij 'stropelend' en 'belaân onder een zwaar pak' de laatste treden van zijn levensweg te zetten. 'De ploeg is

Aan de voet van de Hervormde kensel ontving Hendrik het bondszegel van de H. Doop.

door 't gelaat gegaan', zo dicht hij. 'Amechtig' - getroffen door een be-roerte - 'is zijn spraak zwaar' en 'zijn zijn leden loom' geworden. Echter, zijn geest mag nog helder zijn, wanneer hij - 'terwijl zijn oog zich baadt in een traan' - zijn geestelijk reispad verhaalt. Een 'jonge zoon' heeft hem hiernaar gevraagd. Neen, geen leed zal het ooit uit zijn geheugen wissen. Op aangrijpende wijze vertelt hij de onverwachte ontmoeting, die hij als

kleine jongen heeft gehad met een kind van God. Deze man maakt de jonge Hendrik er opmerkzaam op, dat hij van nature de brede weg bewandelt. 'Ach, of ik mij bedroeg', zo spreekt de man hem ernstig aan:

Ellend' en verderf zijn u op de hielen;
En 't wraakzwaard des Heeren hangt boven uw hoofd.
O!, zoo ge niet leert voor den Heere te knielen,
Zult ge eeuwig verzengen door de vlam, die niet dooft.
De man ging nu voort. En ik stond verslagen.
Een donderwoord was mij door 't harte gegaan.
Wat kwam zoo op eens mijn vreugde verjagen?
Welk schutter lag zoo zijn pijl op mij aan?⁶

Zijn weg vervolgt hij nu 'met een open consciëntie', zo heeft hij meermalen onder andere aan zijn kinderen medegedeeld. 'O, nooit had ik nog op mijn einde geoogd, maar nu viel de dood elk ogenblik aan. Al mijn daden veroordeelden mij'⁶, zo gewaagt hij. Een bijzondere ernst overmeestert Hendrik; een ernst, die hem zijn gehele leven is bijgebleven. De noodzakelijkheid van de waarachtige bekering klemmt op zijn zo ontvankelijk geworden gemoed. Hendrik betoont grote eerbied voor Gods Woord:

Nu moest ik, mijn vriend!, den Bijbel gelooven;
'k Zocht daarin troost, maar vond dien er niet.
O, niets vermocht nu den vuurgloed te dooven,
Ontstoken door Hem, Die het harte doorziet.

Ja:

Mijn angst werd steeds meer, hoe ik las; hoe ik bad;
Mijn geweten kreeg slagen op slagen.
'k Was een, die Gods heilige wetten vertrad;
Gods gramschap en toorn moest ik dragen.⁶

Regelmatig bezoekt de jonge knaap de gezelschappen der vromen in het dorp, voor wie hij veel respect koestert. Met achting luistert hij naar deze eenvoudige kinderen des Heeren, wanneer zij iets vertellen van de leidingen, die de Heilige Geest met hen houdt. Ja, met jaloersheid ziet Hendrik op het geluk van deze godvrezenden, wanneer zij vrijmoedigheid vinden elkaar te onderhouden over de klacht en jubel, die zij ervaren in hun ziel. En: 'als Gods volk hem aansprak, was hij dikwijls zeer aangedaan'⁷, zo meldt zijn geliefde vriend en medebroeder Ds. G. H. Kersten in diens 'in memoriam' in 1931. Dit gezelschap - ontstaan in de vijftiger jaren van de vorige eeuw - wordt gevormd door een beperkt aantal mensen, die het in de Hervormde Gemeente van Nieuw-Beijerland niet langer kunnen stellen.

In de oude vaderlandse Gereformeerde Kerk - de Staatskerk - heerst in die dagen bijna overal een geest, die te karakteriseren valt als optimistisch wat haar mensbeeld en toekomstvisie betreft. Men gelooft veelal in zijn behoud door de betrachting van de menselijke deugd en de toepassing van een zuiver denkende rede. Over God spreekt men in vage termen als 'Opperwezen', een woord afkomstig uit de 18de eeuwse Verlichting. Op de theologische leerstoelen zetelen hoogleraren, die de toekomstige dienaren van het Woord aanzetten tot een prediking van 'doet dat en gij zult leven, laat de zonde na en legt u toe op de deugd en neemt den Heere Jezus aan door het geloof'.⁸ Anderen zien Christus slechts als een navolgenswaardig voorbeeld, of geven een puur arianse voorstelling van Hem in betrekking tot God de Vader.⁹ Verdraagzaamheid is het credo van velen. Leertucht ontbreekt dan ook allerwegen!

De aloude schriftuurlijk-bevindelijke waarheid van de drie stukken - ellende, verlossing en dankbaarheid - heeft haar alleenrecht verloren in de kerk. Dat nu is de begeerde vrucht van de Haagse Synode van 1816 geweest. Dit college - bestaande uit 13 leden, door koning Willem I bijeengeroepen - heeft toen gesproken als ware het absoluut gezag. Bewust heeft het afstand genomen van het normatieve karakter van het kerkelijk akkoord van belijden: de Drie Formulieren van Enigheid. Met de ondertekening van de nieuwe proponentenformule zwerft de aanstaande predikant voortaan trouw aan de belijdenisgeschriften niet meer 'omdat' (quia) maar 'voor zover' (quatenus) deze overeenkomen met Gods Woord. Aan het oordeel van ieder individueel wordt overgelaten dit uit te maken. Deze formulering biedt weliswaar ruimte aan de waarheid, doch slechts op voorwaarde dat de waarheid de dwaling verdraagt. De verbindende kracht der belijdenisgeschriften is gebroken.¹⁰ Ten diepste is er zo sprake van een kerk ... zonder belijdenis.

En ook de Dordtse Kerkenorde van 1618-'19 is door deze zelfde Synode terzijde gesteld als kerkelijk regeerakkoord. Zij is vervangen door een Algemeen Reglement, waardoor de Gereformeerde Kerk wordt opgelost in het Hervormd Genootschap. De gereformeerde kerkregering is ingeruild voor een collegialistisch systeem. Naar gereformeerd kerkrecht komen de gemeenten van onderaf in synode bijeen; de gemeenten zenden hun afgevaardigden voorzien van een last of opdracht. Volgens het collegialistisch stelsel echter vormen afzonderlijke ambtsdragers een synode; eigener autoriteit regeren zij de kerk als opperbestuur!

Bij het verval van de kerk der 19de eeuw moet voorts genoemd worden de kwestie van de Evangelische Gezangen, waarvan het gebruik in 1807 eerst aanbevolen en daarna verplicht is gesteld in de eredienst. Voor sommigen komt daarbij nog de omstrede invoering van de Staatsberijming der psalmen van 1773, die ook wel inhoudelijke kritiek ontmoet. En wat te denken van de vier vragen, verplicht voor te stellen bij de voorbereiding of bediening van het Heilig Avondmaal?

Is het verwonderlijk, dat op vele plaatsen, waar vanaf de kansel 'stenen voor brood' worden gegeven, men zich afscheidt van de kerk en conven-

tikels sticht? Te meer, wanneer rechtzinnige en godvruchtige leraren als Hendrik de Cock (1834) en Lambertus Gerardus Cornelis Ledeboer (1840) het in de kerk onmogelijk wordt gemaakt.

Ook te Nieuw-Beijerland is het in die jaren kerkelijk droevig gesteld. De Ledeboeriaanse Ds. Marinus Ruben vertelt hierover: 'Zeer goed herinneren wij ons nog, hoe groot de onverschilligheid en roekeloos-

De Hervormde Kerk van Nieuw-Beijerland, waaromheen de dodenakker (thans zijn nog slechts enkele graven aanwezig).

heid destijds aldaar waren. De predikant van dat dorp bemoeide zich meer met allerlei rentmeesterschappen, dan met het waarnemen van zijn

ambt; terwijl hij bovendien van allen positieven godsdienst, gelijk men wel eens zegt, een geslagen vijand was. Wat wonder, dat ook de gemeente van alles, wat naar ernst en stichting zweemde, totaal ontbloot was. Het geleeke er meer op een heidendom dan op een christendom'.¹¹ Zaalbergs preken zijn inderdaad 'modern', onder meer door het ten beste geven van 'allerlei geforceerde zg. natuurlijke verklaringen van de Bijbelsche wonderen, vooral van die, welke het Nieuwe Testament vermeldt. (...) Hij stelde het Evangelie wel te veel en vooral te uitsluitend voor als van een groote ethische waarde'.¹² Kerkelijke tucht wordt door de ambtsdragers niet uitgeoefend; protesten van gemeenteleden hebben helaas geen enkele zin.

Voor enkelen wordt het duidelijk, dat op deze wijze de oude kerk op hun dorp ophoudt het zout der aarde te bevatten. Van Godswegen voelen zij zich geroepen hun lidmaatschap van de Hervormde Gemeente op te zeggen. Zij achten zich gebonden tot trouw aan hun belijdenis, in leer en leven. Deze in maatschappelijk opzicht veelal minder bedeelde lieden vormen slechts een gering aantal. In de week zoekt men elkaar op. Dan gebeurt het wel, dat de geest van de psalmdichter over één of meerderen vaardig wordt en het opwelt uit de ziel:

Gij al die God vreest, weest toch stille,
Komt tot mij, hoort en wilt verstaan.
Want te verhalen heb ik wille,
Dat goed dat mij God heeft gedaan.
Als ik Hem heb gebeden klachtig,
Hij heeft mij haast verhoord voorwaar;
Dies heeft mijn tong oorzaak waarachtig
Hem te loven vrij openbaar.

(Petrus Datheen - Ps. 66 : 8)

's Zondags komt men samen in een huiskamer, waar een predikatie wordt gelezen onder leiding van de achtenswaardige timmerman Simon van der Wel. Van sabbatsheiliging is op het dorp in feite nauwelijks sprake. Hoon en verachting is dan het deel van deze 'mystieke dwepers en vechtlustige preciezen, die men in 't bijzonder fijnen scheldt'.¹³ Neen, van dit gezelschap moet de Nieuwbeijerlandse bevolking over het algemeen niets hebben. 'Het was ons somtijds hoogst bezwaarlijk om op Gods dag door de bende straatslijpers heen te dringen, om de kamer, waarin wij samen kwamen, te bereiken'.¹¹ Maar eenmaal binnen, dan is het goed. Met aandacht wordt geluisterd naar het voorlezen van de geschriften der vaderen.

Hoewel het 'overjarig koren' in deze weg tot teerkost is op het geestelijk reispad van Gods kinderen, is het een gezonde begeerte, dat het gezelschap uitziet naar de levende verkondiging van het Woord en de bediening van de Sacramenten. De Heere wil in deze nood voorzien. 'Men had in mijn dorp gehoord en gelezen over Ds. Ledeboer. En moeizaam en

langzaam kwam er contact. Nu was Ds. Ledeboer spoedig zelf ter plaatse, om het onvervalschte Christusevangelie te prediken. Geen kerk, geen spreekgestoelte vond hij bereid; maar ook in een boerenschuur wist hij zijn gehoor te doen sidderen voor den grooten vijand van God en menschen, opdat zij zich van Satan zouden afwenden en hun eenigen troost zoeken - zoo in leven als in sterven - in het kruis van Golgotha, dat de eenige weg ter zaligheid wees¹⁴, aldus de vrijzinnig geworden Krijn Beversluis in diens 'Overblijfselen van geheugenis'.

Wanneer voortaan de alom bekende prediker uit Benthuisen zijn rondreizen maakt, om de stillen in den lande te stichten met zijn prediking, doet hij stevast Nieuw-Beijerland aan. En in 1862 - een jaar voor zijn sterven - institueert Ledeboer deze kleine samenkomst tot zelfstandige Gereformeerde Gemeente. Broeder Van der Wel wordt bevestigd tot ouderling, evenals Leendert van Beek. Twee ooms van Hendrik Beversluis, de lapjeskoopman Bastiaan IJzerman en Huibert Boender, van beroep bouwman (boer), dienen als diaken; later worden beiden tot het ouderlingschap geroepen.

Hendrik is dan een jongen van een jaar of twaalf. Vermoedelijk aan de hand van zijn moeder - die enkele jaren later definitief de Hervormde Gemeente verlaat - woont hij zo nu en dan een samenkomst bij van de 'Ledeboerianen', zoals de Gereformeerde Gemeente in de volksmond wordt genoemd. Een begeerte naar de zuivere klanken van het Evangelie van vrije genade vervult zijn kinderhart. En wanneer Ledeboer zelf het Woord der zaligheid komt verkondigen op het dorp - als onder 'ballingen in een vreemd land'¹⁵ - is Hendrik Beversluis zeker onder diens hoorders te vinden. Dan mag het wel eens gebeuren, dat de prediking onuitwisbare en heilzame sporen achterlaat op zijn tere gemoed.¹⁶

Op zo'n avond stroomt men vanuit de gehele Hoekse Waard toe, om de verguisde pastor uit Benthuisen te horen. De vergadering is dan ook meestal te klein. Hoe komt dat? Er is geestelijke honger onder de eenvoudigen in die dagen; niet zelden wordt bij hen een worsteling gevonden naar waarheid in het binnenste. Wat bij vele predikers tevergeefs gezocht wordt, vindt men in Ledeboers boodschap, hoe gebrekkig ook gebracht. Neen, 'als kanselredenaar waren het geene schitterende talenten, geene juist geëvenredigde gesticulatiën, geene speculatie met klinkende woorden, geen streng belijnde en fijn uitgesponnen prediciatiën, welke een talrijke schare van hoorders tot hem lokte, maar het kenmerkend bewijs in zijne woorden, dat hij waarlijk een ambassadeur van het hemelhof was. Er was integendeel veel hortends en stotends in zijne voordracht', zo staat Hendrik Beversluis later nog voor de geest. 'Maar', aldus vervolgt hij, 'niettegenstaande dit alles, lag er een zonderlinge kracht in zijn spreken. Een gloed, niet door het vuur der welsprekendheid verwekt, maar door het vuur des Heiligen Geestes, verwarmde het hart van des Heeren volk en verteerde den smaad, den spot en de verachting zijner haters'. Ja, dat is Ledeboer met 'dat matte en bleeke gelaat', waarvanaf 'een aan-

trekkelijk licht straalde uit het bijna gesloten en dikwerf dwalende oog'; 'waarlijk eene ster van meer dan gewone helderheid'.¹⁷

Hoe reilt en zeilt het ouderlijk gezinsleven in huize Beversluis? In godsdienstig opzicht is er sprake van een aantal uiteenlopende opvattingen tussen de echtgenoten. Vader Jan - met zoon Krijn - trekt op zondag als vanouds naar de slecht bezochte grote kerk. Moeder Adriana - met Hendrik en de vier dochters - begeeft zich naar de volle schuurkerk; overigens meer schuur dan kerk. Slechts bij wijze van uitzondering vergezelt Jan zijn vrouw.

De houten schuur rechtsvoor aan de Markt(veld)straat - eigendom van Hendriks oom diaken Huibert Boender - was het eerste 'kerkgebouw' van de plaatselijke Gereformeerde Gemeente (thans is hierin gevestigd het architectenburo C. J. Roos en M. A. Ros, dat deze archiefphoto voor publikatie ter beschikking heeft gesteld).

Die toch pijnlijke kerkelijke scheiding heeft tot positief gevolg, dat de kinderen 'tweetalig' opgroeien wat het psalmgezag betreft. In de schuurkerk houdt men zich principieel aan Datheens berijming. Thuis blijft echter de Staatsberijming in ere, waarmee beide echtelieden van jongsaf vertrouwd zijn geweest. In zijn memoires verhaalt Krijn Beversluis hieromtrent: 'Thuis was er geen bezwaar, om Vaders tegenzin tegen wat hij noemde 'ruwe en slordige rijmelarij' tegemoet te komen. Wij zongen thuis zelfs de Evangelische Gezangen. De 'Vervolgbundel' was nog niet verschenen en toen hij er was, kwam hij niet bij ons in huis. En toch waren er onder de Evangelische zangen genoeg, die aan het slappe geloof der achttiende eeuw deden denken'.¹⁸

Voor wat de zondagsheiliging betreft huldigt Adriana een strakkere zienswijze dan haar man. Dat illustreert het volgende voorval. Wanneer Jan eens tussen de ochtendkerkdienst en het middagmaal een kort bezoek wil afleggen - op de schaats nog wel - bezwaart dit zijn vrouw. Aanvankelijk voor zich heen zuchtend, vraagt zij eerst aarzelend, dan beslister: 'Zou je 't wel doen, Jan? 't Is toch Zondag!'¹⁹ Op den duur weet zij hem te winnen voor haar opvatting over de sabbatsviering.

Tot het godvruchting grootbrengen der kinderen - zoals het huwelijksformulier spreekt: tot eer van Gods heilige Naam, tot opbouw van Gods gemeente, en tot verbreiding van Gods heilig Evangelie - behoort de goede gewoonte van het hardop bijbellesen. Krijn hierover: 'Het is haast ongehooflijk, hoeveel Bijbelsche leesstof in een gezin als het onze jaarlijks verwerkt werd. Op de Christelijke feestdagen werd het toepasselijk Bijbelverhaal gelezen; overigens driemaal per dag: kapittel na kapittel, Bijbelboek na Bijbelboek, het Nieuwe na het Oude Testament. Zelfs kleine kinderen raken vertrouwd met de aloude verhalen'. Echter: 'De kinderlijke phantasie heeft in eenvoudige gezinnen als het onze vrij spel', zo voegt hij eraan toe, want er is 'geen platenbijbel, geen geïllustreerde uitgave met geschiedenissen van Bijbelsche vrouwen of mannen; niets dan de vignetten op het titelblad van oude huisbijbels en kerkboekjes, en de

Bunyan's 'Christenreis' met platen sprak tot de verbeelding van de kinderen Beversluis.

plaatjes uit een zeer compres gehouden uitgaaf van Bunyan's Christenreis, of de verhalen van Flavius Jozefus, en een martelarenboek'.²⁰ Kenmerkend voor een gemiddeld Ledeboeriaans gezin is, dat - naast de Bijbel - deze werken veelal behoren tot de vaste kern van de boeken-

plank, tesamen met enkele 'perkamentjes' van à Brakel, Smijtegelt, Hellenbroek, Comrie en Van der Groe.

Niet verwonderlijk is, dat in de opvatting van de Beversluisen over opvoeding de viering van Sint Nikolaas niet past. Met name wordt deze zienswijze bepaald door 'de tegenzin tegen Paapsche bijgedachte en de heidensche verzinselen omtrent den ouden bisschop'.²¹

Evenmin mag worden meegedaan aan de plaatselijke Oranje- en vrijheidshedenkingen. Deze mogen niet brengen tot 'profanatie, maar slechts aanleiding zijn tot verootmoediging'²¹, aldus motiveren de ouders op grond van de Schrift. Op deze wijze willen zij hun kinderen vooral behoeden voor losbandig festijn, woeste spelletjes en de krenkende krachttermen van alle dag. Op zulke feesten viert dat hoogtij. Deze opvoeding strookt met de catechese van Ledeboer. In 'Een klein vragenboekje voor kinderen' meent hij het straatspelen te moeten verbieden: 'Want of-

KLEIN VRAGENBOEKJE

VOOR KINDEREN

DOOR

L. G. C. LEDEBOER

IN LEVEN GEREFT. LEERAAR
TE BENTHUIZEN

*Dit boekje behoort
aan
Grietje van Bork.*

Geslachten door onderwezen uit
'Ledeboer'.

schoon ik evenzoo verdorven ben, zou ik daar nog meer kwaad leeren. 1 Cor. 15 : 33'. Immers: 'Wat leeren de kinderen op straat?', zo stelt zielszorger Ledeboer vervolgens in zijn 68ste vraag. En dan onderwijst hij de jeugd: 'Vloeken en vuile praat spreken'.²² De Beijerlandse omgangstaal is soms bepaald ruw, nog afgezien van het ijdel gebruik van Gods naam. Typerend, ja gemeengoed voor de streek zijn uitdrukkingen als 'krenge' en 'op d'r ziel geven'. Het is vooral de zachtmoedige huisvrouw, die het tot haar taak rekent hiertegen bestraffend op te treden, zodat 'ik ze in mijn ouderlijk huis vrijwel nooit hoorde'.²³

Ook wat betreft de vaccinatie trekken de beide echtgenoten één lijn. Hoewel onder de Bakkerianen in de praktijk verschil in benadering blijkt te bestaan - het geldt een consciëntiegeval - is hun officieel kerkelijk standpunt afwijzend²⁴, in tegenstelling tot de Hervormden. Aanvankelijk is Jan Beversluis vóór vaccinatie. Wel mogelijk onder invloed van zijn vrouw, komt hij - wanneer zelfs medestrijders opgeven - overtuigd tot een herziene slotsom: 'De gewone logica pleit tegen mij: mijn drie jongste kinderen zijn niet, de drie oudere wel ingeënt; de eerste kregen pokken, de anderen niet. En toch, zelfs al zou ik aan de voorbehoedende werking van de inenting gelooven - wat ik niet doe - dan toch zou ik blijven belijden: geen vaccinatie; de mensch niet de taak der Voorzienigheid overnemen'. Omstreeks 1878 werden Dr. Kuypers geschriften tegen den vaccinatie-dwang op ons dorp gretig gelezen en ook van hieruit gingen vertegenwoordigers der oud-gereformeerden (stichting Ds. Ledeboer) naar Amsterdam, om daar - in het Paleis voor Volksvlijt - te protesteren tegen het aanhangige wetsontwerp betreffende de besmettelijke ziekten. Ook Jan Beversluis - evenals Kuypers dan nog Hervormd - gaat mee. Zó sterk geraakt hij onder de indruk van deze zaak, dat hij zich verstout voor het oog der menigte en de tribune bestijgt. Het blijft zijns inziens nog teveel bij woorden. Daar richt hij zich tot het publiek. 'In enkele korte gloeiende woorden sprak hij van verzet, strijd met alle middelen, van eere en trouw; een man een man, een woord een woord. Deze woorden wekten zoo iets als een kruistochtstemming en Dr. Kuypers had de grootste moeite wat olie op de golven dezer heilige geestdrift te storten', zo weet Krijn Beversluis zich te herinneren. Hoewel vader Jan 'geen frontmaker is die door sectarisme gedreven wordt, weet hij vol te houden',²⁵ Uit beginselgetrouwheid - zoals hij dat zelf noemt - zijn de kinderen reeds eerder van de openbare naar de christelijke school gestuurd. Desondanks heerst er nog jaren achtereen een zekere afstand tussen Jan Beversluis en zijn Ledeboeriaanse dorpsgenoten; zelfs wanneer hij later een der hunnen is geworden. Soms houdt men zijn nuchterheid voor vrijzinnigheid. Zo is hij wars van het krampachtig drijven voor het behoud van oude spelling, ja, gothische druk.²⁶ Voorts komt het bijvoorbeeld uit in een twistgesprek over het noorderlicht. Sommigen verbinden aan dit rood-groene natuurverschijnsel aan de hemel de heidense conclusie, dat een onheil nadert. Simpel - en tegelijk zo diepzinnig - wijst de timmerbaas dit bijgeloof vierkant af. 'Nog hoor ik Vader een zwakke poging wagen, om den smid en zijn familie te waarschuwen tegen al te letterlijke duiding van het natuurverschijnsel, dat wij aanschouwden; dat elk natuurverschijnsel tevens een natuurwonder is, waaruit wij de grootheid van den Schepper en de kleinheid van den mensch konden afleiden; maar dat het niet aanging, om in één dier wonderen - alleen maar, omdat wij ze in ons land zelden konden waarnemen - een bijzondere aanwijzing, een rechtstreekse boodschap van God aan den mensch te zien'.²⁷ Dit waardevast oordeel wordt slechts door weinigen gedeeld en ontmoet onheuse kritiek.

Soms gaan de twistgesprekken tussen baas Jan en zijn klanten gepaard met heftig en onheilig toornen. Dat vreemde vuur over en weer verdriet de vrouw des huizes zeer. 'Wat al zuchten werden door haar geslaakt. Dan zag ik Moeder schreien, zoo stil voor zich heen, zooals zij alles deed, alles aanvaardde, zuur en zoet, lief en leed'²⁸, aldus haar zoon.

benelen en doen en als ze den vinger omhoog verheffen over diegenen, welke geen vordering maken, naar hun vermeening, op den weg des levens. Dezulken verstaan niet, dat de Kerke-Gods vergeleken wordt bij eenen hof, volgens Hoogl. 6 : 2. De geloovigen zijn planten des Heeren : daarom zegt de Heere Jezus in Matth. 15 : 13 : „Alle plante/ die mijn Hemelsche „Vader niet geplant en heeft/ sal uytgeroeit worden.” Nu, de plant staat niet voor eigen rekening, maar voor rekening van den planter. In Ps. 92 : 14 staat : „Die in 't huyg des Heeren geplant zijn/ „dien sal gegeven worden te groeijen in de boom- „hoven onses Godts.”

Weder anderen willen den gouden-keten der genade, daar Paulus in Rom. 8 : 30 van spreekt, verbreken; predikende eene heiligmaking zonder rechtvaardigmaking; alsof God niet gezegd had : „*Segget den „rechtbeerbigen/ dat het hem wel gaen zal : dat „sij de vrucht harer werken sullen eten. — Wee „den godtloosen/ het sal hem qualik gaen : want „de vergelbinge sijner handen sal hem geschie- „den ;*” Jes. 3 : 10 en 11.

Dezen zijn er op uit, om Gods gerechtvaardigd volk, waarvan Paulus getuigt in Rom. 8 : „*Wie sal be- „schulbiginge inbrengen tegen de uyterkerorenen „Godts? Godt is het die rechtbeerbigh maecht. „Wie is het die verdoemt ?*” (vers 33, enz.) — ik zegge, deze zijn bezig, om diegenen, welke God vrij-

Voor al de Bakkerianen hechten sterk aan 'gothische' druk voor bijbels. In de originele publicaties van Ds. Daniël Bakker ziet men zelfs, hoe hij de bijbelteksten afzonderlijk in het klassieke lettertype liet zetten (uitgave 1881).

Het is niet alleen haar volgzame karakter, waardoor Adriana Beversluis zo ingetogen en berustend handelt. Ook zijn het niet alleen de zorgen voor haar kinderen, die - soms zo drukkend - haar een wat teruggetrokken leven doen leiden. Legt ze niet in stilte menigmaal de noden van haar gezin aan de Heere voor met de verzuchting, of Hij Zijn trouwe zorg erover wil gebieden? En de eeuwige belangen zal zij daarbij zeker niet vergeten. Ten diepste zijn die het juist, die haar bekommerde ziel bezighouden.

Geregeld praat ze hierover met haar 'overslootse' buurvrouw Sijtje van der Voorden. Meestal behoeft ze dan zelf weinig te zeggen. Zowel Hendrik als Krijn zijn soms de stille getuigen van zo'n gesprek. Sijt heeft het hare ertoe bijgedragen, dat de beide jongens - hoewel onderscheidenlijk - iets van de zin hebben begrepen van hetgeen de psalmdichter zingt:

De verborgenheid des Heeren
Is de mens geopenbaard,
Die God vreest en houdt in ere
En Zijn verbond wel bewaart.

(Petrus Datheen - Ps. 25 : 7a)

Wat een onderwijs ontvangen zij, wanneer de buurvrouw vertelt van 'haar bevindingen, haar worsteling met den ouden Adam en met den geest der duisternis, haar omhoog stijgen naar het licht uit de diepe ellende der vertwijfeling, haar verzekerdheid die wist dat haar Verlosser leefde. Sijt doorliep de geheele voorraadschuur van de Bijbelsche getuigenissen, van den berg Horeb af tot den heuvel Golgotha toe'. Weinigen zijn er op Nieuw-Beijerland 'bij wie dogma en zielsgemeenschap met God tot een zoo onlosmaakbare eenheid waren versmolten als bij Sijt'. Zij was 'goed en behulpzaam en mededeelzaam. Zonder eenigen ophef - bijna geheel onbewust - trachtte zij haar geloof te doen blijken uit haar leven, zonder haar tekortkomingen te verontschuldigen als zwakheden des vleesch of als behorende tot dat vele, waarin wij allen dagelijks struikelen'. En wat gaat er ook niet van haar uit, wanneer zij in volle geloofs zekerheid mag gewagen van het 'uiteindelijk met ziel en lichaam opgaan in al de genietingen, die door geen oog gezien, door geen oor gehoord kunnen worden, maar toch weggelegd zijn voor het uitverkoren volk Gods'. Maar ook voor verlegen zielen heeft zij een woord. De kleintjes in de genade weet zij op te beuren. Wat kan zij spreken 'ter vertroosting of leering van in zich zelf diep verlorenen, die het nog niet wisten, niet durfden hopen zelfs, dat de Heere hen reeds als een brandhout uit het vuur getrokken had'.²⁹ Is het verwonderlijk, dat moeder Beversluis en haar oudste zoon aan Sijtjes lippen hangen, als zij zo uit de volheid van haar gemoed spreken mag?

Het geestelijk reispad van Hendriks moeder is veelal bezet met bekommernis, met klacht over zichzelf. Toch ervaart ze in haar leven tevens iets van de jubel in God. Op haar sterfbed, legt deze wijze en lieve moe-

der daarvan nog eens getuigenis af. Enkele dagen tevoren is ze 73 jaar geworden. In kinderlijk vertrouwen spreekt zij over haar zalige toekomst: 'Ziet, zo de Heere mij doodde, zou ik niet hopen?', Job 13 : 15.

Intussen werkt de Heere in Hendrik Beversluis' hart door. Als God werkt, wie zal dan keren? Ja, hier geldt:

Maar de voorzichtigheid* des Heeren
Doet Zijn voornemen vast bestaan;
Dat Hij eens besluit 't Zijner ere
Zal zonder hinderling voortgaan.
Welzalig moet wezen
't Volk, dat God met dezen
Houdt voor zijnen Heer,
Welzalig al voren
Zijn ze, die verkoren
Zijn tot Godes eer.

* voorzienigheid

(Petrus Datheen - Ps. 33 : 6)

*Broer Krijn bewaarde een schat van familieherinneringen in zijn geheugen.
Op latere leeftijd stelde hij ze te boek.*

Welzalig? Verkoren? Neen, dat durft de jonge Hendrik van zichzelf zo maar niet te denken; ook al is hij - geestelijk ontwaakt door Gods wederbarende genade - tot een verstandig zoon gemaakt, die in de zomer vergaert, Spr. 10 : 5. Door de verlichting van Gods Geest beziet hij zich als een zoon, die vast heeft geslapen in de oogst en die daarmee beschaamd

maakt. In een indringende predikatie over deze tekst, verklaart hij eens over de toestand van zo'n ziel: 'Door deze verlichting ziet zo'n mensch zijn volstrekt gemis van alle wezenlijk en geestelijk goed. Wat hij ook moge bezitten van aardse goederen, of hoe rijk hij zij in natuurlijke kennis, of hoe zeer ook zijn naam en stand moge geëerd en benijd worden onder de menschen, of welk een schat van inbeeldingen hij moge hebben of gehad hebben van zichzelf en van alle zijne wereldsche en godsdienstige verrichtingen - in het hem geschonken licht ziet hij de volstreckte onwaarde van dit alles. Hij bevindt het evenmin te kunnen strekken tot zijne behoudenis als tot eere van God. Integendeel, zo ziet hij, dat - zolang hij deze dingen rusteloos zocht en najoeg - hij zijn eigen rampzalig verderf daardoor uitwerkte en den Heere grotelijks onteerde en smaadede'.³⁰

Ja, zo beschrijft hij elders: 'Met schaamte en berouw op zijn afgelegde levenspad ziende - dat in alles tegen hem getuigt - wordt God de Heere in zijne conscientie nog meer gerechtvaardigd, om Zijnen toorn en gramschap over hem uit te storten, omdat dit levenspad hem wijst op 's Heeren dragende en sparende ontferming en betooning van velerlei weldaden. Dan staat zo'n schepseltje wel verwonderd, dat de Heere hem al niet lang, als een vat des toorns, in het eeuwig verderf heeft weggeslingerd. Onder de verborgen en heilzame bewerkingen des Geestes leidt dit alles ertoe, om de zondaar te doen opmerken Gods ongehoudene liefde, waarin de Heere zijn doodelijke dag en eeuwig verderf nog niet heeft begeerd. Een vonkje der eeuwige liefde Gods, uitgestort in zulk een hart, begint te gloren en wel hierin, dat de zondaar zichzelf veroordeelt, geen vonden of bedekselen meer zoekt, maar de Heere volkomen rechtvaardigt en een welgevallen neemt in de straf zijner ongerechtigheid'.³¹

Zijn verlicht verstand maakt, dat Hendrik Beversluis de tijden en gelegenheden niet alleen leert onderscheiden, maar ook tot zijn wezenlijk nut leert gebruiken. Over het verzamelen in de oogsttijd zegt hij verder: 'Hij zoekt de ernstige en rechte bediening des Evangelies, waarin de zondaar op het diepst vernederd en God op het hoogst verheerlijkt wordt. Onder biddend opzien tot den Heere, onderzoekt hij naarstig de Schriften, dewijl het geloof is uit het gehoor en het gehoor door het Woord Gods. Hij verkeert met lieden, die uit bevinding diepe zielsontdekkende waarheden bespreken, die vaak gevolgd worden door de zoetste en zaligste vertroosting des Geestes. Hij geeft acht op de stemme Gods, die in natuur en genade zoo nadrukkelijk tot de ziele spreekt. Hij let op de wegen des Heeren in Zijn voorzienig bestuur. In dit alles handelt hij verstandig, omdat dit de wegen en middelen zijn - door den Heere verordeneerd - tot verkrijging van de wezenlijke schatten, die in zulk een weg en handeling ook waarlijk vergaderd worden'.³⁰

Aldus leidt de Heere verder: 'Zijn verstand nu - op zaligmakende wijze verlicht zijnde - ziet straks op de heilgoederen, zoo zij zijn in Christus, door Dezen alleen verdiend. Ja, zij worden voor de ziel volstrekt noodzakelijk en onmisbaar. Tevens leert hij, dat alleen door Christus' Geest

de bekwaammaking tot het vergaderen van deze onwaardeerbare schatten kan geschieden, waarom hij dan ook - met afzien van alle creatuur en van zichzelf - als een geestelijk verstandig zoon de toevlucht neemt tot Christus, om uit Hem dit alles deelachtig te worden'.³⁰

Over de persoonlijke doorleving van deze geestelijke zaken, heeft Hendrik Beversluis meer dan eens een helder en godverheerlijkend getuigenis afgelegd. Echter - vanwege het ontbreken van voldoende historische gegevens - ligt er thans een zekere sluier over. Zijn reeds geciteerde pelgrimslied biedt als het ware een samenvatting. Maar wat schittert het werk des Geestes, wanneer Beversluis - in onderstaand fragment - bezingt, hoe de Heere zijn ziel aanvankelijk verlost heeft.

Tegenover mijn zonden, zag ik Gods liefde
Zoolang ik geleefd had aan zoo'n snoode betoond.
Dit zien was 't, dat mijn ziele doorgriefde;
Ik had een God van enkel ontferming gehoord.
Die liefde, mijn vriend!, verbrak mij het harte;
Ik omhelsde Gods recht en viel voor Hem neer.
Nu was niet mijn vonnis mijn bitterste smarte,
Maar dat ik een roover was van 's Heeren eer.
Het recht moest voldaan; Gods eere hersteld;
Dit mocht ik zoo hart'lijk erkennen.
Ja, al werd ook mijn ziele voor eeuwig gekweld,
Gods majesteit mocht ik niet schennen.
Mijn hart werd vervuld met bitter berouw
En hartelijk leed over mijn daden.
En ik, nog blind voor Gods eeuwige trouw,
Zag voor mij niets dan eind'loze schade.
Geen weg van ontkoming; een prooi voor 't verderf;
Rampzaal'ger dan ik was er geenen.
Onrein, bedorven, in pit en in merg,
Deed bittere tranen mij weenen.
Toen was het, dat God mij den heilweg ontsloot
In Christus, den Zoon Zijner liefde.
Toen werd ik, als door God Zelve, genood.
Ja, Hij was 't, Die de scheidsmuren kliefde.
Een opene weg voor zoo een rebel;
O!, wonder van vrije genade!
Christus, d'Overwinnaar van de poorten der hel!
Dit kwam nu mijn ziele te stade.⁶

In die ogenblikken mag Hendrik geloven, dat ook voor zijn zonden verzoening is gevonden. Zeker, door duisternis en bederf, alsook onder de bestrijdingen die volgen, zal hij in zijn leven nog menigmaal moeten klagen. Maar nu, nu is het een tijd van licht; een tijd van jubelen, wanneer hij Jezus mag aanschouwen. Vol gelovige verwondering klinkt zijn roem-

taal in zijn lied 'Jezus, het hoogste goed':

Eeuwig, onbegrijp'lijk wonder!
Onnaspeurlijk Godd'lijk werk!
God verhoogd en ik er onder;
't Ware stempel, Geestes werk.
Ik de dood en Jezus 't leven;
Ik het duister; Hij het licht.
Hij verheerlijkt; ik moet sneven.
Hij het Al; ik uit 't gezicht!

Deze zielservaring dringt hem zijn zang te eindigen met een krachtige opwekking tot Gods lof:

Amen, Halleluja; Amen!
Eeuwig wonder van gena.
Looft Hem, aard' en hemel samen!
Sla dit gâ-loos wonder gâ!
Looft Hem, serafs, cherubijnen;
Looft Hem, al wat adem heeft.
Al wat schoon is, moog' verdwijnen,
Maar Jezus niet, Die eeuwig leeft!³²

Wanneer Hendrik Beversluis dit ondervindt in zijn ziel, moet hij ongeveer 25 jaar zijn geweest.

Beversluis' Beierlandse zusters (l-r): Maartje (71), Hendrika (66) en Johanna (64); foto uit 1923.

Noten:

- ¹⁾ Nicolaas Hendrik Beversluis Dirkzoon, geb. 19 okt. 1783 te Op den Made (N.B.); gehuwd met Maartje Los, geboren 3 juli 1785 te Nieuw-Beijerland. Hun vierde kind is Johannes Gerardus Beversluis, geb. 27 juni 1819, overl. 13 aug. 1901; gehuwd op 23 dec. 1848 met Adriana IJzerman, geb. 13 jan. 1819, overl. 23 jan. 1892; beiden zijn geheel hun leven woonachtig geweest te Nieuw-Beijerland. Het genealogisch materiaal in dit boek is verzameld uit Burgelijke Standsgegevens en Bevolkingsregisters van onderscheiden gemeenten en het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage.
- ²⁾ Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 6. Uit dit manuscript van Krijn Beversluis (broer van Ds. N. H. Beversluis), dat tal van familie- en dorpsherinneringen bevat, heb ik me vooral een beeld kunnen vormen over het ouderlijk gezinsleven. Een aantal oorspronkelijke woorden en zinsneden zijn verwerkt, om aan de gebeurtenissen de historische lokale kleur mee te geven.
- ³⁾ Beversluis, Familiegegevens geslacht Beversluis. Onuitgegeven brieven en brieffragmenten van/aan dichter Martien Beversluis (zoon van de spiritist Ds. Martinus Beversluis, zijnde volle neef van Ds. N. H. Beversluis) uit de periode 1947-'51; voorts Van Goor, Beschrijving der Stadt en Lande van Breda, 208a. In 1443 is Wouter van Beversluys schout aldaar, een van de directe voorgangers van Pauwels van Nassau. In de 17e eeuw hebben zich drie gebroeders Beversluis gevestigd in Klundert (N.B.) als hugenoten uit de Zuidelijke Nederlanden.
- ⁴⁾ Regelmatig is Johannes Gerardus Beversluis afwisselend notabel en kerkvoogd, in het voetspoor van zijn vader. Een en ander blijktens de Archiefstukken der Hervormde Gemeente van Nieuw-Beijerland.
- ⁵⁾ Uit mededelingen van familieleden en onderscheiden berichten in De Saambinder van de 20'er jaren kon het autobiografisch karakter van 'De Pelgrim' en diverse andere gedichten worden vastgesteld.
- ⁶⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 6 e.v.
- ⁷⁾ Kersten, ds. N. H. Beversluis 1850-1931, in De Saambinder 23 juli 1931 (12e jrg., nr. 18).
- ⁸⁾ Uit de polemiek tussen de Groningse Prof. Dr. P. Hofstede de Groot en Ds. H. de Cock van Ulrum; vgl. C. de Jongste, In het oude Spoor, in Mallan/Scholten c.s., Uit ons uitgegaan, 82 e.v.
- ⁹⁾ Bijvoorbeeld de Maassluise Ds. P. W. Brouwer in zijn Bijbelleer aangaande den persoon van Christus; vgl. Landwehr, L. G. C. Ledeboer in zijn leven en arbeid geschetst, 4.
- ¹⁰⁾ Nauta, De verbindende kracht van de belijdenisschriften, 11 e.v.; vgl. Lindeboom, Hervormd en Gereformeerd, 40 e.v. Ook de Hervormde De Wilde, Geschiedenis van Afscheiding en Doleantie, 23, geeft aan dat met de 'sluwe woordkeus' bewust de reeds aanwezige leervrijheid is gelegaliseerd.
- ¹¹⁾ Bakker/Van der Garde/Ruben, Een predicatie over Jer. 31 : 11, 84 e.v. Op grond van de originele uitgave rijzen bij mij twijfels omtrent het auteurschap van Ruben; ik volg hier voorshands de visie van Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, 7e jrg., nr. 4.
- ¹²⁾ Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 214-216.
- ¹³⁾ Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 159.
- ¹⁴⁾ Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 213-214. De auteur was bij het overlijden van Ledeboer circa 3 jaar oud, zodat dit geen eigen 'overblijfsel van geheugenis' kan zijn maar een overlevering uit tweede hand; dit in tegenstelling tot de herinneringen van zijn 10 jaar oudere broer Hendrik. Ingrijpend is ook het verschil in waardering. Krijn vervolgt: 'Ach, die zaligheid was het waard; en Ledeboers apocalyptischen geest wist bij het schilderen dier toekomstige heerlijkheid woorden te vinden, die tot extase en visioenen leidden'; vgl. het citaat van zijn broer hieronder.
- ¹⁵⁾ Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 22.
- ¹⁶⁾ Steenblok/Stoppelenburg, Leraren uit vroeger jaren herdacht (korte biografische schetsen), in Kerkelijk Jaarboekje 1951, 108.

- 17) Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 16-17.
- 18) Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 78-79.
- 19) Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 248-249.
- 20) Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 69-70.
- 21) Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 68-69 en 74 resp. 212.
- 22) Ledeboer, Een klein vragenboekje voor kinderen, 11.
- 23) Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 55, 126.
- 24) Notulen Bakkeriaanse Gereformeerde Gemeenten, 3e verg. 13 sept. 1866, art. 6; 24e verg. 9 mei 1877, art. 5; 29e verg. 10 sept. 1879, art. 9 en 10; 39e verg. 14 mei 1884, art. 5.
- 25) Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 261-264.
- 26) Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 95, 97, 164-165. De twistgesprekken over deze en dergelijke zaken - 'waarbij alle stichting, alle liefde vlood', 166 - laat de auteur schrill afsteken bij het ware geestelijke leven van Sijtje van der Voorden, voor wie hij steeds hoge achting is blijven koesteren.
Voor Ds. D. Bakker 'was een bijbel met 'waterdruk' een gruwel', aldus de Zierikzeesche Nieuwsbode 28 nov. 1885; vgl. Bakker/Van der Garde/Ruben, Predicatie over Jer. 31 : 1, 81. Deze toch te ver gaande houding wordt bevestigd door Bakkers oorspronkelijke publikaties in 'waterdruk', waarin hij de geciteerde bijbelteksten liet zetten niet alleen in originele spelling, maar zelfs in 'gotische' letters. Overigens: een man als Gisbertus Voetius (1589-1676) deed het in zijn geschriften net andersom; vgl. Gisberti Voety, Meditatie van de Ware Practijcke der Godtsalicheydt of der goeder Wercken (Amsterdam, 1628).
- 27) Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 175-176.
- 28) Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 50, 96.
- 29) Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 160 e.v.
- 30) Beversluis, onuitgegeven preek over Spr. 10 : 5.
- 31) Beversluis, onuitgegeven preek over Luk. 2 : 8-11.
- 32) Beversluis, Klacht en Jubel, 20-21.

2. Dienst bij de Hermandad

Na openbaar lager onderwijs genoten te hebben, gaat de jeugdige Hendrik zijn vader helpen in de timmermanswerkplaats. Helaas, ondanks zijn schrandereheid krijgt hij geen gelegenheid om door te leren. Het gezin van Jan en Adriana Beversluis - met een zestal opgroeiende kinderen - leidt een sober bestaan. Een eigen hulpje in de werkplaats is dan ook welkom. Het timmeren zit de Beversluisen overigens in het bloed. Als geldt het een traditie, gaat het ambacht over van grootvader Hendrik op vader Jan, en van vader Jan op Hendrik zelf, terwijl straks Hendriks oudste zoon Klaas eveneens hamer en nijptang zal hanteren.

Toch zal het beroep van timmerman Hendriks maatschappelijke eindbestemming niet zijn. De Heere heeft iets anders voor met Zijn kind. Niet aan aardse bouwsels zal hij werken; neen, hij is voorbestemd tot mede-arbeider van Christus, in welk ambt hij zijn krachten zal geven tot opbouw van die stad, die fundamenten heeft, welker Kunstenaar en Bouwmeester God is. De weg daartoe zal echter een ware zwerftocht blijken te zijn.

Op 19-jarige leeftijd wordt Hendrik te Nieuw-Beijerland ingeschreven in het register voor de Nationale Militie; te boek als loteling voor de lichte 1870. Bij loting valt hem nummer 1 ten deel.¹ Dit houdt in, dat hij aan zijn militaire dienstplicht zal moeten voldoen. Voor een remplaçant (plaatsvervanger) is geen geld. Node zien de ouders hun oudste zoon vertrekken, om hem af te staan aan de ruwe krijgsmacht. In Dordrecht ligt hij in garnizoen als pontonnier. De kazerne staat aan de Buiten Waele-vest 15.

In de jaren 1870-'71 woedt de Frans-Duitse oorlog; ook voor Nederland 'een tijd van mobilisatie en dreigend gevaar'², zo memoreert Hendriks broer Krijn later. Vooral nu Hendrik dienst doet, zijn Von Bismarcks krijgsvaardigheden voortdurend onderwerp van gesprek in huize Beversluis. Zal Nederland ook in de strijd betrokken worden? Eenmaal spant het, zo hoort men van Hendrik, wanneer hij een zondag met verlof thuis doorbrengt. Krijn ziet als jongetje van tien de ernst van de zaak begrijpelijkerwijs niet in en speelt dezelfde week 'lotelingetje' met zijn vriendjes. Hendrika en Johanna, zijn zusjes, komen plotseling hun spel verstoren, 'waarop de kleine joelbende verschrikt stokstijf blijft staan. 'Je mag geen lotelingetje spelen', vermanen zij; 'er komt oorlog, en al de jongens van het dorp, die erin geloot zijn, moeten naar de grenzen. Hendrik ook!² Het loopt echter anders. De legerleiding treft de nodige voorbereidingen in het kader van een verdedigingsstrategie. Ze geeft last aan het Korps Pontonniers te Dordt tot de aanleg van enkele schipbruggen over de grote rivieren Maas en Waal, nabij Nijmegen, Loevestein en Woudrichem.³ Ook soldaat Beversluis wordt betrokken bij het slaan van deze pontonbruggen. Tijdens de zware werkzaamheden wordt hij echter over-

vallen door ernstige bloedspuwingen. Hij wordt afgevoerd en na enige tijd stuurt men hem naar huis met ziekteverlof.

Thuis wordt hij met moederlijke zorg liefdevol verpleegd. Toch gaat het niet goed met Hendrik! Zal de aanhoudende ziekte dit jonge leven naar het graf slepen? Ernstige vrees vervult de harten van zijn huisgenoten. Op zekere dag komt een bekeerde man hem bezoeken. De grote nood van

Binnenplaats van de oude Dordtse Pontonnierskazerne (thans gebouw van Merwestroom).

Hendrik heeft hij neergelegd in een hartelijke zieleklacht voor het aangezicht van de Heere, zijn God. De Almachtige hoort deze ootmoedige bede. En nu ..., nu moet hij op de Kerkstraat een bijzondere boodschap gaan brengen. Hij mag geloven, dat er bij de Heere uitkomsten zijn, zelfs tegen de dood; uitkomsten, óók voor Hendrik Beversluis. Van Godswege daarbij bepaald, behelzen zijn woorden een profetie, wanneer de oude man tot de doodzieke spreekt: 'Jij, mijn keind, sterft niet! De Heere heeft nog veel voor jou te doen'.⁴ Wat een ontroerend moment! En hoewel de volle draagwijdte nog niet geheel kan worden overzien, de uitkomst van deze woorden is zeker. Het is wonderlijk, zoals de zieke herstelt. Is hier voor Hendrik geen stof tot de jubelzang van de koninklijke dichter David?

God de Heer is ons zaligheid!
Hij toont ons Zijn goedgunstigheid
Door verlossingen machtig.
Het is God, Die Zijn volk vrij stelt,
En maakt, dat het blijft ongekweld
Van 's doods geweld zeer krachtig.

(Petrus Datheen - Ps. 68 : 10b)

Wanneer Hendrik genezen is, volgt desondanks de definitieve afkeuring voor een verder soldatenleven. Slechts korte tijd is hij dus onder de wapenen geweest. Spoedig hervat Hendrik zijn arbeid in de werkplaats van zijn vader.

In die dagen wordt Hendriks levenspad gekruist door een arm weesmeisje uit Westmaas: Annigje (Antje) de Jongste (verre familie van schrijver dezes). Zij zal zijn geliefde levensgezellin worden, na een trieste jeugd te hebben gehad. Op 4 januari 1850 is zij te Numansdorp geboren als dochter van Klaas de Jongste en Elizabeth Niemantsverdriet. Antje is pas vier jaar oud, wanneer zij haar vader verliest, die op 40-jarige leeftijd door de niemand sparende dood uit het leven wordt weggerukt. De zorg voor het gezin drukt zwaar op de schouders van moeder Elizabeth. Deze verhuurt zich als arbeidster onder Westmaas. Met haar vijf kinderen - twee kinderen zijn reeds overleden - verhuist zij in het voorjaar van 1855 naar dit kleine boerendorp.

In mei 1857 hertrouwt de 40-jarige weduwe met de 23-jarige Johannes de Neef, die slechts twee jaar ouder is dan zijn oudste stiefdochter Lijntje. Antjes nieuwe vader is boerenarbeider. Hij heeft een geringe ontwikkeling; evenals zijn moeder - hij is enige, buitenechtelijke zoon - zal hij zijn leven lang 'niet kunnen schrijven noch zijn naam teekenen'. Met gemengde gevoelens - binnen vier maanden na de trouwdag - bevalt moeder Elizabeth van een zoon. Het jongetje wordt nog geen vijf maanden oud. In datzelfde jaar ontvalt Antjes grote zus Lijntje aan het gezin door vertrek. Kort daarop wordt opnieuw een Johannes geboren, die slechts veertien maanden mag leven. In een periode van zes jaar treft de familie nog een vierde droevige gebeurtenis, wanneer Antjes laatste grootouder grafwaarts moet worden gedragen; opa Niemantsverdriet is niet meer. En tenslotte - in de zomer van 1868 - breken opnieuw dagen van diepe rouw aan voor het gezin. Het leven van de vrouw des huizes eindigt, 52 jaar oud.

Geopende groeve, wat predikt gij mij;
Wat spreekt gij tot ieder die leeft?
Uw leeftijd, o menschl, is spoedig voorbij
De dood komt tot u, gij sneeft.⁵

Geschaard rondom een geopend graf, zijn de kinderen er getuige van, hoe

hun moeder Elizabeth haar laatste rustplaats vindt. Drie wezen blijven thuis achter; alleen op de wereld, getroffen door veel levensleed.

De minderjarige Antje wordt onder voogdij van haar oom Aart Schutter gesteld en vertrekt tijdelijk naar Nieuw-Beijerland. Zo'n zwaar levenspad heeft dit meisje zich nooit kunnen voorstellen. Dat alles moet echter meewerken in de uitvoering van Gods voorzienig bestel, ter bevestiging dat de Heere 'nog heden ten dage aan een iegelijk zijn huisvrouw als met Zijn hand toebrenget'. In dit dorp immers, leert Antje onverwacht de timmergezel Hendrik Beversluis kennen. Oprechte liefde bindt deze jonge mensen samen, zodat hun verkering leidt tot het gewenste doel: het huwelijk. Op 3 mei 1872 voltrekt zich deze plechtigheid in de raadskamer, gelegen achter de gelagkamer van de dorpskerk aan de Dijk. Beiden zijn 22 jaar oud, wanneer hun daar door de burgemeester in het openbaar wordt gevraagd, of zij 'elkander aannemen tot echtgenooten en getrouwelijk alle de pligten zullen vervullen, welke door de wet aan den huwelijken staat zijn verbonden'. Hierop wordt door het paar 'uitdrukkelijk met ja'⁶ geantwoord.

Het is onzeker, of het huwelijk van Nicolaas Hendrik Beversluis en Anigje de Jongste kerkelijk is bevestigd. Dit verzuim komt onder de Ledeboerianen veelvuldig voor; is het niet om zogenaamd 'principiële' redenen, dan geldt veelal de praktische onmogelijkheid wegens de predikanten nood. Hoe het ook zij, het huwelijksleven van de Beversluisen heeft zich gekenmerkt door trouw en dienst aan elkaar 'naar uitwijzen van het heilig Evangelie'. In rijke mate zijn aan hen de beden uit het huwelijksformulier vervuld: 'De Vader der barmhartigheid, Die u door Zijn genade tot deze heilige staat des huwelijks geroepen heeft, verbindt u met rechte liefde en trouw, en geve u Zijn zegen. (...) Onze lieve Heere God vervulle u met Zijn genade en geve, dat gij in alle godzaligheid, liefde en enigheid, lang en heilig, samen leven moogt'.

Bijna 50 jaar lang zal de huwelijksband bestaan. Zijn zij als echtelieden nauw aan elkaar verbonden in natuurlijk opzicht, ook in het geestelijke leven mogen zij elkaar tot een hand en een voet zijn. Beiden mogen de Heere vrezen. En wanneer Hendrik en Antje in hun leven moeten ervaren, dat de gehuwden 'gewoonlijk velerhande tegenspoed en kruis vanwege de zonde' overkomt, mogen zij zich door genade verzekerd weten van de gewisse hulp van God, zoals het bevestigingsformulier voorhoudt. De troost van deze geloofswetenschap wil de Heere schenken op het gebed, waarin zij - als Zijn kinderen - de toevlucht tot Hem mogen nemen, zelf geen uitkomst ziende. Dan luidt hun bede wel, zoals de echtgenoot die heeft neergelegd in zijn 'Zielezucht':

O Heere!, hoor mijn zuchten;
Ik ben in droeven staat.
Ach, ik kom tot U vluchten;
Ik ben ten einde raad.
(...)

Voor U is niet verborgen
Mijn kommer en verdriet.
Ge kent al mijne zorgen;
Ach Heer, vergeet mij niet.

Maar na deze ontboezeming gloort de hoop:

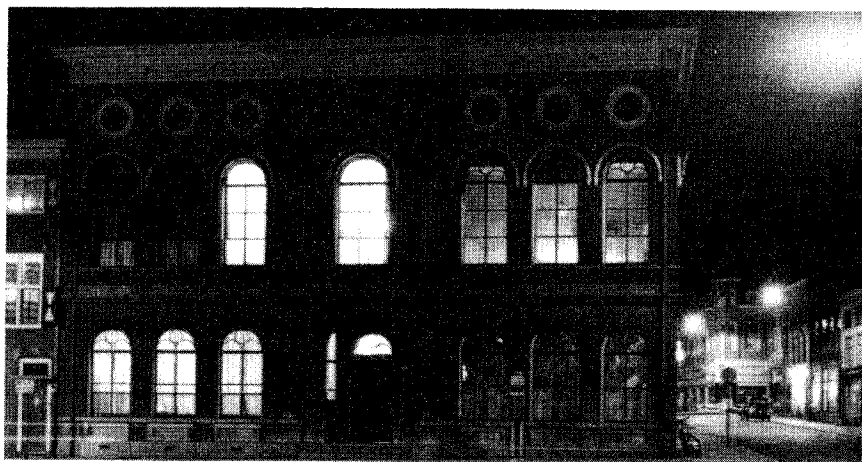
Ach, Heer!, doe mij gelooven,
Dat Gij mijn gangen richt.
Op U, Heer!, zijn mijn oogen;
Bestraal die met Uw licht.
(...)
Dat licht ontdekt Uw deugden,
Uw goedheid, liefd' en macht.
Dat licht vervult met vreugde
De ziel, die op U wacht.⁷

Het echtpaar Beversluis zal in de loop van de jaren gezegend worden met negen kinderen. Bijna elf maanden na hun huwelijk begroeten de blijde ouders hun eerste zoon: Klaas.

Met de jonge vader gaat het echter niet naar wens. De bloedspuwingen herhalen zich in hevige mate. Het timmervak blijkt toch te zwaar voor hem. Op medisch advies moet hij zich onthouden van inspannende lichamelijke arbeid. Maar, wat nu? Hendrik besluit te gaan handelen in kruidenierswaren. Met een hondekar trekt hij erop uit, om huis aan huis zijn spulletjes aan de man te brengen. Hij noemt zich koopman, maar lopen doet het zaakje niet. 't Is armoe. Hendrik is er eigenlijk de man niet naar, om zo zijn dagen te slijten. Diep in zijn hart geneert hij zich, dat hij zijn verstandelijke vermogens niet beter weet te ontplooien. Al gauw worden kar en hond aan de kant gezet.⁴ Weer kalmpjes aan zijn vader helpend in de werkplaats, ziet Beversluis intussen om naar een andere betrekking, om in de nood van zijn gezin te voorzien.

Het wordt dienst bij de Hermandad⁸, het politiewezen. In het najaar van 1875 is er bij de gemeente Schiedam een vacature voor een agent van politie 2e klasse. Hendrik Beversluis solliciteert. De commissaris plaatst hem bovenaan een voordracht van drie. De Beijerlandse timmerman laat hiermee ervaren concurrenten - een sergeant en een 3e klas agent - achter zich.⁹ Een benoeming volgt, waarna hij met zijn vrouw, Klaas en de pas geboren Johannes een nieuw eenvoudig woninkje betreft aan de Schiedamse Ploegstraat 8.

In december volgt tevens een aanstelling tot onbezoldigd rijksveldwachter. Daartoe wordt Hendrik Beversluis ambtshalve geroepen tot een eedsaflegging in handen van de kantonrechter. Voorwaar een gewichtvol ogenblik, wanneer hem de volgende formule wordt voorgelezen: 'Ik zweer getrouwheid aan den Koning; dat ik de wetten van den staat zal

Op 5 augustus 1876 verrichtte Beversluis zijn laatste nachtdienst in het politiebureau 'te Schiedam.

nakomen en onderhouden, en dat ik mij in den dienst nauwgezet zal toelagen op de vervulling mijner pligten zooals een braaf politieambtenaar betaamt'.¹⁰ Onder het opsteken van de beide voorste vingers van de rechterhand, spreekt rijksveldwachter Beversluis vervolgens plechtig uit: 'Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig'. Telkens wordt hij aan deze eedsaflegging herinnerd, wanneer hij moet verbaliseren. Ter bevordering van een zuivere rechtspleging, luidt het immers steeds weer na de omschrijving van het delict: 'Waarom ik dit proces-verbaal heb opge maakt op den eed, bij de aanvaarding mijner bediening afgelegd'.¹¹

Als gelovig christen zal gezagsdrager Beversluis ongetwijfeld zich ervan bewust zijn geweest, dat de overheid Gods dienaar is, die tot taak heeft in een gebroken schepping op te komen voor recht en gerechtigheid; en dat uitsluitend volgens de normen van Gods Woord. Later verklaart hij eens: 'Uit dit Woord kunnen we de verhoudingen leeren kennen, welke er zijn van den Schepper tot Zijne schepselen en die van het eene schepsel tot het andere. Verhoudingen, welke de onnaspeurlijke wijsheid Gods te voorschijn riep. Verhoudingen, welke niet straffeloos zullen kunnen verbroken worden. Dit Godswoord ontplooit zich inzonderheid op het levensterrein van de menschheid. Op dit terrein toch wilde de Heere bovenal Zijne heerlijkheid en majesteit, Zijn soevereiniteit doen uitblinken. Het Woord Gods geeft aan de lijnen der scheidingen, welke de Almagtige op dat terrein maakte, en Zijne ordinantiën voor allen, die tussen deze lijnen hun plaats is aangewezen'.¹² Vanwege de zonde worden deze lijnen door de mens voortdurend overschreden. Dit is geen reden, om boven de zondige medemens zich te verheffen. Beversluis erkent bij

Geesteslicht: 'Godonterede levensopenbaringen huizen in hun kiem en beginsel in elks hart'.¹³ Maar ook: 'Ofschoon de geloovige, als geloovige niet van deze wereld is, zoo is hij echter gezet in de wereld en heeft hij in die wereld eene roeping te vervullen. En in de vervulling dezer roeping is hij te beschouwen niet maar als een mensch, die in de wereld is en - naar algemeen gezegde - er ook door moet, maar wel terdege moet hij zich toonen te zijn een geloovig mensch'.¹⁴ Dit besef doet ook de taak van politiemans conscientieus waarnemen. Want: 'We zullen ook eens reenschap moeten geven en verantwoording doen van onze daden aan de hoogste Wetgever, bij Wien geen aanneming des persoons is'.¹⁵

Totaal zes jaar zal Beversluis als ambtenaar van justitie werkzaam zijn. Zijn verblijf te Schiedam is echter van zeer korte duur. In juli 1876 - acht maanden na zijn indiensttreding - komt Beversluis de volgende advertentie in het ministeriële Algemeen Politieblad¹¹ onder het oog:

In de Gemeente Rozenburg wordt een veldwachter gevraagd op een jaarwedde van f 300,- met vrije woning en tuin en vrij bovenkleeding. De emolumenten bedragen ongeveer f 80,-. Sollicitanten niet ouder dan 34 jaren worden verzocht zich in persoon bij den Burgemeester aan te melden.¹⁶

Nadat de burgemeester bij de Schiedamse commissaris van politie geïnformeerd heeft 'omtrent de geschiktheid, gedrag en dienstijver van den agent van politie Nicolaas Hendrik Beversluis',¹⁷ ziet deze zijn bezoek uitmonden in een aanstelling tot gemeentelijk veldwachter per half augustus 1876.

Zijn vertrek naar Rozenburg gaat ongewoon snel in zijn werk. Op 3 augustus geeft hij de burgemeester van Schiedam 'met verschuldigten eerbied zijn verzoek te kennen, om zoo doenlijk met den 6e Augustus aanstaande door Ued: ontslagen te worden uit zijne betrekking wegens verandering van werkkring'.⁹ Dat zulks zo vlug niet kan, brengt Beversluis - merkwaardig genoeg - niet van zijn voornemen af. Van het 'zoo doenlijk' blijkt niets meer te zijn overgebleven, wanneer de commissaris van politie in het nachtrapport van 5 op 6 augustus het volgende briefje aantreft, dat zijn 'dienstwillige dienaar' Beversluis tot hem heeft gericht.

Mijn Heer!

Overmits mijn gevraagd ontslag niet is afgekomen, en zulks nog wel veertien dagen kan aanloopen, ben ik niet meer in staat zoo lang dienst te doen, daar het verloop van tijd mij niet anders dan schaden kan.

Daarom kan ik wel wachten naar mijn ontslag, maar geef UED: door dezen kennis, dat ik morgen 6 Augustus niet meer in dienst kom en voornemens ben nog heden avond de mij van stadswege verstrekte uniformkleeding en wapening enz.

Aan den Weth. Heer Commissaris van
Politie alhier.

Mijn Heer!

(vermits mijn gevraagd ontslag niet is
afgekomen, en ik sulke nog wel veertien dagen
kan aanloopen, ben ik niet meer in staat
zo lang dienst te doen, daar het verloop
van tijd mij niet anders dan schaden kan.
Daarom kan ik wel wachten naar mijn ont-
slag, maar geef Weth. door deren kennis dat
ik morgen 6. Augustus niet meer in dienst
kom en voornemens ben nog heden avond
de mij van stadswege vastgekke uniform
kleding en wapening enz. op het Bureau
van Politie te bezorgen, dewijl het voor-
nemen is a.s. maandag op reis te gaan.

Weth. D. Dr.

N. H. Beversluis
Schiedam 5 Aug. 1876.

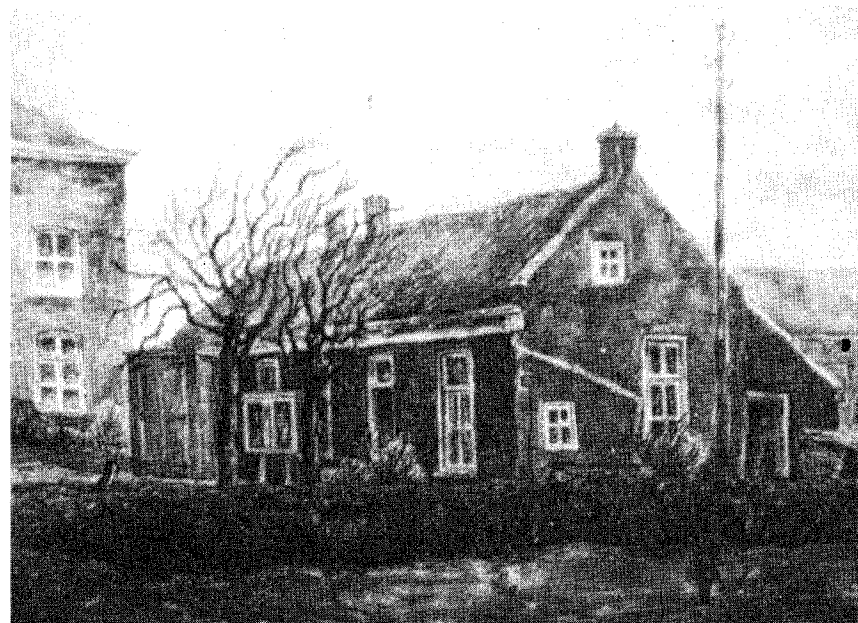
Deze brief vond de Schiedamse Commissaris van Politie in het nachtrapport van agent
Beversluis.

op het Bureau van Politie te bezorgen, dewijl het voornemen
is a.s. maandag op reis te gaan.

UWeth. Dw. Dr. N. H. Beversluis

Schiedam, 5 Aug. 1876.⁹

Kort en bondig stelt Beversluis zijn superieuren voor een voldongen feit.
Aan de burgemeester bericht de commissaris desgevraagd lakoniek: 'Het
komt mij voor, dat er thans van het verleenen van ontslag geen sprake
meer kan zijn'. Overigens: 'Wapening en kleding zijn door hem behoor-
lijk ingeleverd'⁹, zo voegt hij er nog aan toe. Desondanks volgt eervol
ontslag.¹⁸

De ambtswoning van de Rozenburgse veldwachter, direkt naast het raadhuis.

Ook te Rozenburg is het verblijf van de Beversluisen maar acht maan-
den. Naast het raadhuis aan de Molenweg staat een brandspuithuisje met
dienstwoning, waarin het veldwachtersgezin huisvesting vindt.
De processen-verbaal melden niet al te schokkende dingen. Soms ver-
zuimt iemand zich te laten registreren bij de burgerlijke stand. Dan zijn
het zonder opzicht grazende paarden langs de openbare weg of een los lo-
pende koe in het dorp, die Beversluis nopen tot bekeuren. Een meetlat
met de vorm van een wettelijke meter blijkt slechts 68 cm lang, en wordt
in beslag genomen bij een manufacturier. Dierenmishandeling - door het
zich laten voortrijden op een kar, bespannen met twee honden - wordt

door de diender niet getolereerd. Een enkele maal moet huiszoeking plaatsvinden, zoals bij een dienstbode, die haar mevrouw bestolen heeft van kleding, servetgoed en een streng echte rode koralen; na diepgaand herhaald onderzoek - 'haar tevens uitdrukkelijk vermanende de geheele waarheid te zeggen'¹¹ - volgt na enige weifeling een bekentenis aan Beversluis. Eenmaal moet hij - op persoonlijke last van de burgemeester - verbaliseren wegens straatschenderij: enkele belhamels omwinden de deurknop bij een paar oude mensen met de darmen van een in het openbaar(!) geslacht varken. Dergelijke overtredingen en vergripen schilderen het maatschappelijk leven van een rustig plattelandsdorp in de vorige eeuw.

In april 1877 leidt de weg van veldwachter Beversluis naar het dorp Geervliet in dezelfde betrekking. Na drie weken volgt door de gemeenteraad een aanstelling tot bode - waarschijnlijk een tijdelijke- of nevenfunctie - waartoe hij 'alle geschiktheid schijnt te bezitten'.¹⁹ Ruim vier jaar blijft hij hier werkzaam.

Het gezin breidt zich uit met een derde zoon: Bastiaan (aan diens dochter Sarah Struck-Beversluis heb ik deze uitgave mede opgedragen). In hun Geervlietse tijd worden Hendrik en Antje Beversluis tevens verblijd met de geboorte van een eerste dochter: Adriana. Vreugde moet echter plaats maken voor diepe rouw. Smartelijk is de gang naar het kerkhof, wanneer de jonge ouders reeds acht maanden later hun innig geliefd dochtertje toevertrouwen aan de groeve der vertering.

Het vertrek naar een nieuw arbeidsveld in Herkingen - spoedig daarna - vervult dan ook hun harten met weemoed, denkend aan de dodenakker rond de oude kerk van Geervliet.

Als gras en hooi is hier des mensen leven,
Dat heerlijk bloeit, zijnd' een wijle verheven,
Als een schone bloeme staand' op dat veld;
Maar als de wind eenmaal daarover drijvet,
Zij vergaat haast, zodat niet langer blijvet
Haar plaatse, daar ze voormaals was gesteld,

(Petrus Datheen - Ps. 103 : 8)

Noten:

- ¹⁾ Verklaring van de Commissaris des Konings in de provincie Zuid-Holland, 3 apr. 1872.
- ²⁾ Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 151-155; voorts 38 en 177.
- ³⁾ Eysten, Geschiedenis der Nederlandsche Pontonniers, 144-146.
- ⁴⁾ Mededelingen mevr. A. A. Vermaas-Pouwe (niet van Ds. N. H. Beversluis) te Nieuw-Beijerland.
- ⁵⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 58.
- ⁶⁾ Huwelijksakte Nicolaas Hendrik Beversluis en Annigje de Jongste, 3 mei 1872, Nieuw-Beijerland.
- ⁷⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 57-58.
- ⁸⁾ Hermandad (Spaans; 'broederschap': een (overheids)orgaan van gemeenschappelijke regeling, met name de politiemacht betreffend). Het woord prijkt op het embleem van de Nederlandse politie.
- ⁹⁾ Correspondentie inzake aanstelling en ontslag N. H. Beversluis/Gemeente Schiedam.
- ¹⁰⁾ Ambtseed conform artikel 16 van het Koninklijk Besluit, houdende nadere bepalingen omtrent het beheer en beleid der Algemeene of Rijkspolitie te 's-Gravenhage, 17 dec. 1851. De officiële akte van eedsprestatie kon door mij niet worden achterhaald; de formule werd mij van Mr. Drs. W. F. J. den Ottolander (kantonrechter te Alkmaar) onder verwijzing naar A. Basting, Opbouw en Geschiedenis van het Nederlandsche Politiewezen volgens officiële bescheiden (Maastricht, 1933).
- ¹¹⁾ Processen-verbaal der Gemeente Rozenburg 1876-'77.
- ¹²⁾ Beversluis, 1e Drietal Leerredenen, 3 (pred. Spr. 22 : 2).
- ¹³⁾ Beversluis, Oude en nieuwe dingen, 49 (pred. Ps. 2 : 1-6).
- ¹⁴⁾ Beversluis, 1e Drietal Leerredenen, 11 (pred. Spr. 22 : 2).
- ¹⁵⁾ Beversluis, 1e Drietal Leerredenen, 5 (pred. Spr. 22 : 2).
- ¹⁶⁾ Brievenboek Burgemeester der Gemeente Rozenburg 1876-'77; brief aan de Minister van Justitie te 's-Gravenhage, 20 juni 1876 (nr. 13).
- ¹⁷⁾ Brievenboek Burgemeester der Gemeente Rozenburg 1876-'77; brief aan de Commissaris van Politie te Schiedam, 20 juli 1876 (nr. 20).
- ¹⁸⁾ Brievenboek Burgemeester der Gemeente Rozenburg 1876-'77; brief aan de Officier van Justitie te Rotterdam, 25 aug. 1876 (nr. 33).
- ¹⁹⁾ Notulen openbare Raadsvergadering der Gemeente Geervliet dd. 5 mei 1877; tevens zijn aanstellings- en ontslagstukken van de overheid aanwezig ter secretarie der Gemeente Bernisse.

3. Meester Beversluis

Zijn dienst bij de Hermandad strekt veldwachter Beversluis op den duur niet meer tot voldoening. Vooral: 'dat ook de Zondag daarmee gemoeid was, wien hem tot een gedurige last'.¹ Die zondagsarbeid acht hij vaak in strijd met het vierde Wetswoord. 's Heeren ordinantiën wegen hem zwaar. Houdt de Geest Zich niet terug? Het brengt Beversluis in een hange worsteling aan Gods troon. Dergelijke omstandigheden in het leven van Gods kinderen leiden - als het recht is - tenslotte tot een 'Zieleklucht over duisternis en bederf', die daarbij menigmaal hun deel zijn.

Wat hange vrees vervult het hart,
't Is duisternis, waarin 'k moet leven.
Ach, Heere! maak het mij tot smart,
En doe mij voor de zonde beven.
't Is al door eigen schuld, o, Heer!
Dat ik de zielevreë moet derven.
Achl, dat toch Uwen Geest mij leer'
Aan eigen zin en wil te sterven.

Maar, wat moet hij nu? Terwille van Gods dag en dienst zijn betrekking als veldwachter opgeven? En zijn groeiend gezin dan? Toch kan hij er niet onderuit. Welke weg moet ik op, zo is zijn verzuchting. Voor lichamelijk inspannend werk is hij ongeschikt. Opleiding heeft hij vrijwel niet genoten; zijn eenvoudige scholing tot agent komt niet meer van pas. Hij zoekt het Boven.

O, dierb're Hemelkoning!
Ach, zie op mij ter neer.
Wil uit uw heil'ge woning
Mij hulp verschaffen, Heer.³

Hiertoe is zijn broer onderwijzer geworden in Spijkenisse, slechts enkele kilometers verwijderd van Geervliet. Krijn vertelt enthousiast over zijn vak. Telkens gaan de gedachten van Hendrik Beversluis uit naar het onderwijs. Maar, o, de opleiding ervoor vormt wel een grote hinderpaal. In zijn omstandigheden is het nieuwe ideaal vanzelfsprekend niet al te gemakkelijk te verwezenlijken. Naast zijn dagelijkse beroepsuitoefening moet de studie voor onderwijzer in de avonduren volbracht worden. Toch zet hij door. Zoals meerderen dat ondervinden, brengt de studie Beversluis soms tot wankeling. Maar de Heere heeft een wakend oog over zijn kind. Steeds weer 'keert hij terug tot' - wat zijn broer noemt - 'het stille pad der calvinistische dogmatiek'.⁴ Bij zijn studie wordt hij door de jonge Krijn geholpen. In voorjaar 1881 legt Beversluis met goed gevolg examen af.

Dat geeft opschudding! Zijn vrouw en jonge kinderen vergeten het nooit. Zij herinneren zich later: 'Begaafd (als vader was) met een helder verstand, daarbij een noeste ijver en groote wilskracht, stond het eiland Voorne-Putten paf van verbazing, toen op zekere dag een bericht in de Haagsche courant voorkwam, dat: N. H. Beversluis, veldwachter te Geervliet, geslaagd was voor het examen als hulponderwijzer. We herinneren ons nog, dat onze overledene geliefde moeder, wanneer zij ons vertelde van al die moeite, zielestrijd, vijantschap - die onder al die wederwaardigheden vaak ook vader's deel waren - met zekere trotsch gewaagde van al de brieven en kaarten met gelukwensen uit schier alle deelen des lands met zoo een ongehoord feit'.¹

Nu nog de verwisseling van het veldwachterschap voor een betrekking als onderwijzer. Maar ook hier baant de Heere een voorspoedige weg. Een weg, waarop tevens uiterlijke zegen de Beversluisen ten deel valt door de sterke maatschappelijke positieverbetering. Naar aanleiding van een sollicitatie zendt het College van Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Herkingen op 1 juli 1881 een verheugend briefje aan Beversluis.

Wij hebben den eer U mede te deelen, dat gij door den Gemeenteraad zijt benoemd tot onderwijzer aan den openbare School alhier op eene Jaarwedde van f 650,-.
Uw komst wordt zoo spoedig mogelijk tegemoet gezien.⁵

Twaalf dagen later is het gezin Beversluis reeds verhuisd naar het eiland Flakkee. Zijn grote inzet wordt een half jaar later beloond met f 25,-, terwijl zijn jaarsalaris met f 50,- stijgt.

Op deze openbare school wordt 'geen gebruik gemaakt van het schoollokaal tot het geven van onderwijs in den Godsdienst'⁶, zo melden B en W jaar op jaar; een zaak die meester Beversluis later in zijn carrière krenkt. Kerkelijk zullen de Beversluisen waarschijnlijk onderdak hebben gevonden bij het Bakkeriaanse groepje in hun woonplaats.

Na bijna drie jaar op de driemansschool te Herkingen werkzaam te zijn geweest, wordt Hendrik Beversluis benoemd te Vlaardingen; twee maanden nadat ook Krijn Beversluis daar is aangesteld. Allebei geven zij onderwijs in de 'Willemschool' aan de Kortedijk 51. Het is de openbare 'Tusschenschool', waar aan acht leerkrachten de zorg is toevertrouwd voor zo'n 320 'kinderen van min-vermogende onbedeelde ouders'.⁷ Aan het Vlaardingse Nieuwland vestigt zich het gezin, intussen verrijkt met Adriaan. Broer Krijn trekt bij hen in. Gedurende het verblijf in Vlaardingen worden Hendrik en Elizabeth geboren. Met Betje - een meisje met een bocheltje - hebben de ouders een bijzondere band, zoals nog zal blijken.

Gestimuleerd door zijn broer ziet Beversluis kans zijn hoofdkante te behalen. Solliciteren durft hij echter niet. Hij is namelijk financieel niet in

Vlaardingen 17 December 1803.

Edelachtbare Heer,

Naar aanleiding der oproeping van
sollicitanten tot de vervulling eener
vacature aan eene der openbare scholen
in Uw gemeente, heb ik de eer mij als
sollicitant aan te melden. De vereischte
stukken vergezellen mijn verzoekschrift.
Sinds twee en een half jaar ben ik als on-
derwijzer werkzaam aan de openbare school
alhier. Dat ik gehuwd ben, zal naar ik ge-
loof geen reden zijn, waarom ik niet in aanme-
king zou kunnen komen. Tot het geven van
inlechtingen omtrent mij, hebben zich bereid
verklaard: de Edelachtb. Heer J. Naaij bur-
gemeester derzer gemeente; tevens schoolopzieners
in het arrondissement Sommeldijk, en de
Heer F. de Hest, hoofd der school alhier.
Mij blijft ten rechte aanbevelende tekenen ik
met verschuldigde hoogaachtung:

Uw. dw. dw.

H. H. Beversluis

Op een 'gezegeld' papier solliciteerde Beversluis naar Vlaardingen; ook een gehuwd onder-
wijzer bleek welkom.

staat om te verhuizen, wat in die dagen - vooral over grote afstand - veel
geld kost. Hij verkeert dan ook in een moeilijke situatie. Uiteindelijk ziet
hij geen weg meer dan alleen bij de Heere. Beversluis' gedicht 'Ziele-
zucht' kenmerkt zulke omstandigheden zo treffend.

De Vlaardingse 'Willemschool' aan de Kortedijk 51 links, waar Hendrik en Krijn Beversluis
gelijktijdig onderwijzer waren.

Terwijl 'k in Mesech zwerf;
In Kedars tenten woon;
Ach!, doe mij toch niet derven
Uw raad; o, Godes Zoon!

Hij verlangt naar licht op zijn pad, opdat hij zal weten, wat de Heere met
hem voor heeft.

Doe in Uw licht mij wand'len;
Dan houd ik 't rechte spoor.
Verkeerd toch zal ik hand'len,
Zoo ik dat licht verloor.

Zulk een besef doet hem dan ook in afhankelijkheid bidden:

Ach!, wil dan uit genade
Mij leeren wachten, Heer;
En dat ik vroeg en spade,
In nood mij tot U keer.³

Maar wonderlijk! Door genade leert Beversluis stil wachten, totdat 's Heeren tijd daar is. Hij wordt ervoor bewaard onverantwoorde financiële risico's te nemen. De Heere zorgt voor Zijn kinderen en schenkt ook in deze weg uitkomst voor onderwijzer Beversluis. Het is ook hier: klacht en jubel.

Een moderne reder uit de visserplaats Vlaardingen hoort via een collega van Beversluis van de nood, waarin deze verkeert. De Heere neigt het hart van deze man. En na contact met elkaar gezocht te hebben, biedt de reder geld aan, dat meester Beversluis dan alleen hoeft terug te betalen als hij ertoe in staat is. Op deze bijzondere wijze wordt het pad geëffend om naar een vacature van hoofdonderwijzer uit te zien.

Rijswijk komt vrij. Het is een dorpje van circa 500 zielen, gelegen in het Land van Heusden en Altena. Het kleine schoolgebouw en de ambts-woning zijn sterk vervallen. Het salaris is weinig aantrekkelijk. Desondanks solliciteren niet minder dan 15 collega's naar de functie. Zal Beversluis kans maken? De schoolopziener van het distrikt Tilburg doet een voordracht van drie kandidaten - zo schrijft de regionale pers⁸ - waarop Beversluis als nummer 2 prijkt. Hij wordt voorafgegaan door een zekere Pieter Leendertz. Zal men de rangorde - bij wijze van voorkeur opgesteld - volgen? Gewoonlijk is dit wel het geval!

Op 4 april 1888 komt de Raad van Rijswijk in publieke vergadering bijeen. Agendapunt is de benoeming van een hoofd der openbare school, zo vermelden de notulen. 'De voorzitter, deze benoeming aan de orde stellende, wijst de leden v. Andel en Westerkaken aan, om nevens hem de stemopneming te doen'. Wat blijkt? 'Zeven stemmen zijn uitgebracht, welke alle zijn vereenigd op Beversluijs, die alzoo, als hebbende de volstrekte meerderheid van stemmen verkregen, als schoolhoofd is benoemd'.⁹ Is het overtuigd mennonisme¹⁰ van Leendertz onaanvaardbaar voor Rijswijk en acht men de orthodoxe Beversluis voor de bevolking meer op zijn plaats? Te achterhalen is dit niet. Wel is zeker: de mens wikt, maar God beschikt.

Op 13 juni - tijdens de schoolvakantie - verhuist meester Beversluis met vrouw en kinderen naar het Brabantse Rijswijk. Ook hier weer spoedig een gratificatie als waardering voor zijn werk. Het onderwijs boeit de bovenmeester volop. Voor het Onderwijzers Gezelschap in het Arrondissement Heusden houdt hij eens te samen met enkele collegae een serie voordrachten. Beversluis' referaat heeft als titel 'Een school met een leerplan-fantazie en werkelijkheid'. De krant meldt daarover afzonderlijk, dat deze lezing 'minder dan de andere onderwerpen reden tot discussie gaf, doch met de meeste ingenomenheid werd gevolgd'.¹¹ Beversluis verricht zijn werk te Rijswijk niet onder de meest ideale om-

standigheden, die men zich zou wensen. Restauratie noch nieuwbouw van school en woning komen van de grond. Soms kampt hij met ziekte onder een groot aantal leerlingen. In oktober 1890 melden de nieuwsbladen over Rijswijk: 'De mazelen zijn in deze gemeente epidemisch; geen huisgezin bijna, of er zijn lijders aan deze ziekte'. Rond de jaarwisseling van 1891-'92 luidt het: 'Hier en in omliggende gemeenten begint de influenza zich zeer uit te breiden. Gehele huisgezinnen zijn er aan lijdende. Gelukkig heeft zij tot nog toe geen kwaadaardig karakter'. Kort daarop vallen enkele slachtoffers. Terwijl voorts in de zomer van 1891 een algemene aardappelziekte de streek teistert, moet het jaar daarop geconstateerd worden, dat de peren- en appeloogst grotendeels is mislukt.¹²

Beheersen armoede en verdriet het maatschappelijk leven van Rijswijk - het geestelijk leven van de bovenmeester wordt eveneens overschaduwd door armoede en smart. Wie denkt, dat de godvrezende Beversluis een volmaakt heilig leven zal betrachten heeft het mis. Menigmaal voelt hij op zijn pad, hoe geneigd hij is van de Heere af te zwerven. Hij wordt er diep aan ontdekt, dat in hem, dat is in zijn vlees, geen goed woont. Zeker - als het recht is - zal Gods kind door genade de zonde 'hoe langer hoe meer haten en vlieden' als vrucht van de waarachtige bekering; daarentegen zullen 'goede werken' worden voortgebracht. Echter, ook hierin moet Beversluis belijden, dat zelfs zijn 'beste werken alle onvolkomen en met zonden besmet zijn'. Het geldt de strijd tussen de oude en de nieuwe mens.

Van deze worsteling, maar ook van de kracht der overwinning, getuigt Beversluis later - op grond van eigen ervaring - in een preek over Zondag 24 van de Heidelbergse Catechismus. Over het leven tot eer des Heeren zegt hij: 'Gij zult dan voorzeker veel te worstelen en te strijden hebben. Satan zal u tegenstaan. Uw oude natuur zal zich ertegen verzetten. Uw eigenliefde zal er iets verdienstelijks in zoeken. Gods eere boven alles te beögen, vereischt van ons zelfverloochening, lijdzaamheid, opoffering, verdraamzaamheid; het zijn alle deugden, welke alleen beoefend kunnen worden in en door de kracht van Christus. Tracht daarom een nauwe geloofsvereëning met Jezus te verkrijgen'.¹³ En vooral in tijden, waarin dit gevoelig gemist wordt in de ziel, wint alles wat buiten God en Christus is weer veld. Satan, wereld en eigen 'ik' schijnen dan de strijd te zullen winnen.

Evenals de bijbelheiligen - denk aan Paulus in Rom. 7 - komt Beversluis erachter, dat met de wedergeboorte het afsterven van de oude natuur nog geen voldongen feit is, maar een proces, dat zijn einde pas vindt in de doorgang tot het eeuwige leven. Dat maakt voor hem ook de inwendige strijd uit in dit tijdelijke leven; nu en gedurig. Het bekommert hem dan ook, als hij eens 'Een blik naar binnen' moet slaan en gewaar wordt:

Wat een woelen van de zonden;
Wat een bruischen van den lust;

Wat een roek'loos zieldoerwonden;
Wat een vlieden van de rust.¹⁴

In zo'n benauwde toestand - waarin zijn ziel soms smooit - legt Beversluis zijn hart open aan Ds. David Janse, de enige leraar der Ledeboerianen. Direkte aanleiding is de doop van zijn jongste dochtertje Annigje. Antje heeft al op 21 december 1889 het levenslicht aanschouwd, maar is nog altijd ongedoopt. Deze droevige praktijk is noodzakelijkerwijs gangbaar geworden in de Ledeboeriaanse gemeenten. Janse - herder en leraar van bijna 20 gemeenten - woont in de dan nog sterk geïsoleerd liggende Zeeuwse hoofdstad op het eiland Walcheren. De spaarzaamlijke bediening van Woord en Sacramenten - buiten Zeeland vaak slechts eens per jaar - brengt met zich mee, dat soms tientallen kinderen tegelijk worden gedoopt. De plechtigheid van Antjes doop zal moeten plaatsvinden in de Gereformeerde Gemeente van Nieuw-Beijerland, waar de Beversluisen lid zijn.

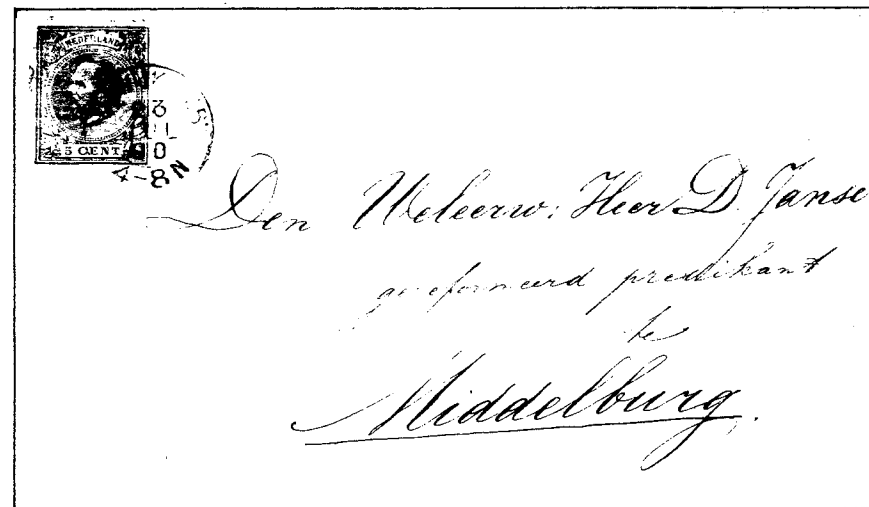
Het Rijswijkse schoolhoofd schrijft Janse als volgt, daarin oprecht zijn geestelijke dorheid betreffend.

Den Weleerw. Heer D. Janse
gereformeerd predikant
te
Middelburg.

Rijswijk, 23 Juli 1890

Hooggeachte Leeraar,
Hij, Die is en was en komen zal, de getrouwe VerbondsJehova, die de ontrouwigheden en menigvuldige overtredingen van Zijn erfdeel genadiglijk vergeeft, zegene U uit de onuitputtelijke bron Zijner volheid met al zulke zegeningen, welke strekken mogen tot Zijns Naams eer, U ten goede.

Te laat had ik vernomen, dat U jl. Zondag te N. Beierland prediken zou, anders zou ik hebben geschreven en U verzocht, of ge uwe komst niet hadt kunnen uitstellen tot de laatste helft van Augustus, dewijl dan mijne vacantie invalt en ik dan gelegenheid zou hebben gehad, zoo de Heere wilde, om mijn jongste kind te laten doopen. Mijn schrijven kon echter u niet tijdig genoeg meer bereiken. Nu hebben wij van Beierland bericht gehad, dat U bereidwillig zoudt zijn, om zoo mogelijk in mijne vacantie, als wij overkomen, nog een daagje over te komen, teneinde alsnog aan ons kind den doop te bedienen. Hiertoe dient U te berichten, dat wij, zoo 't de Heere behaagt op den 16en Augustus naar Beierland komen, om op den 21en van die maand weer te retourneeren. Mochten evenwel onoverkomelijke hinderpalen zich voordoen, dan zal ik U als 't kan tijdig berichten, dat we van 't reisplan afzien.

Zelfs de enveloppe van Beversluis' brief aan Ds. Janse - gedateerd 23 juli 1890 - bleef ongeschonden bewaard (let op de simpele adressering).

Evenzoo verzoek ik ook U beleefd en vriendelijk, indien het door U niet bij te brengen is om te komen, mij dit te doen weten, want het is voor ons eene moeilijke en zeer kostbare reis, omdat we met het geheele gezin moeten reizen. Als den Heere de weg baant en voorspoedig maakt (och, was er behoefte voor) dan zal 't gaan. 'k Heb klagensstof te over over mijzelf, doch helaas geen klagenslust of klagenskracht. Ik denk wel eens: alleen uit eigenliefde ben ik niet aan een volbloed wereldling gelijk. Uitwendig namelijk, want ach, mijn innerlijk bestaan, dat kan ik niet uitdrukken; 't gaat alle beschrijving te boven wat meerder kennis meerder bederf openbaart en meerder zonde levend maakt. Mijn hart is een altijd werkzame slijkvulkaan, opwerpende en uitbrakende wat voor velen verborgen blijft. O, zeg ik wel eens, als men mij in ware gedaante zag, ieder liep van mij weg, en ik kan 't er bij houden. Mijne oogen durfde ik niet meer opslaan voor eenig mensch, indien ook maar een weinig van het binnenste naar buiten kwam; en o, voor Hem, die harten en nieren doorzoekt, weigert mijn voorhoofd schaamrood te worden. Tot hoe lange, Heere Heere! Gij weet het!

Ik zal nu maar niet langer u vermoeien, om over dit samenraapsel van ellende te schrijven en besluiten met den wensch, dat de Heere U steeds nabij moge zijn en Uwen dienst voorspoedig moge maken. De beschermende hand des Allerhoogsten strekke zich over u en de uwen uit, en Hij, de Alpha en de Omega, geve u nog te bidden voor ellendigen.

Ontvang met de uwen onze hartelijke groeten.

Heilwenschende ben ik

Uw dw. dr.

N. H. Beversluis

adres: **Rijswijk bij Woudrichem.**¹⁵

Zulke wegen van louterende ontdekking brengt Beversluis weer dicht bij de Heere. Hij krijgt last van zijn duisternis. Ja, het doet hem tenslotte de toevlucht nemen in het gebed, waarin hij Gods vergezellende en bewarende genade afsmeekt voor de verdere gang van zijn leven, zoals David dat deed in Psalm 86 : 11. Alle andere mogelijkheden zijn voor hem afgesneden; niemand toch kan verandering schenken dan de Heere alleen. En daarom:

O, meedoogende Ontfermer!

Liefderijke Levensvorst.

Wees Gij mijne zielsbeschermmer.

Blusch in mij den zondedorst.

Wat heeft Beversluis nodig, steeds maar weer? Hij vertolkt het zelf:

Wil mij, lieve Goedheid, geven

Hemelsch willen in mijn ziel.

En dat ik voor mijn hart mag beven.

Zoo Gij mij niet bewaard' - ik viel.¹⁴

Met deze blik naar binnen is Beversluis zich er dus weer van bewust geworden, dat in zijn hart de zonden woelen, de lusten bruisen. Hij wordt echter ook bij de oorzaak gebracht, als hij een onderzoek instelt, waarom hij zo kennelijk de kracht mist om te strijden tegen de zondige begeerten. Waarom is hij zo verslapt in zijn ijver in de werken der liefde? Waarom is God hem niet goed en nabij? En dan ervaart hij in zijn ziel: 'Maar Ik heb tegen u, dat gij uw eerste liefde hebt verlaten', Openb. 2 : 4. Zo klaagt Beversluis zich aan in zijn 'Onderzoek', aan het einde waarvan hij - in het licht gesteld - jubelt, dat de Heere het werk van Zijn handen nimmer laat varen.

Waar is de eerste liefdebrand

Uws harten, ziele mijn?

Waar die zielsoprechte stand,

Om alleen voor God te zijn?

Zijn klacht verkeert allengs in een opwekking tot zijn ziel.

Is Zijn minnelijke goedheid

Nu niet meer u alles waard;

Niet meer uwe zielezoetheid;

Wacht ge 't nu maar van de aard?

Wel, mijn ziele!, zie uw snoodheid;

Keer toch weder; ai keer weer.

Laat de stem der eeuw'ge Goedheid

U nogmaals lokken tot den Heer.

En nadat Beversluis het oog buiten zichzelf slaat op Jezus - 'Die mij kent' - en op Diens plaatsbekledend verzoeningswerk, dringt wederliefde hem te jubelen in de zekerheid van al wat des Heeren is.

Och, laat Uw liefdestem mij nooden

Tot vallen aan Uw Midd'laarsborst.

Laat Uwe sterkte in mij dooden

Al, wat Uw liefde tergen dorst.

Opdat mijn hand nog weer eens schrijve:

Ik ben des Heeren; Hij is mijn.

Uw liefdewerk zal vast beklijven;

In U zal 't waar en zeker zijn!¹⁶

Nog maar enkele maanden is Beversluis als bovenmeester werkzaam, wanneer het volgende berichtje in de krant wordt geplaatst.

RIJSWIJK – Onder de leiding van het hoofd der school, den heer Beversluis, is eene Zondagsschool opgericht.¹⁷

Wat zit hier achter? Het bezwaart de hoofdonderwijzer, dat op zijn school de leerlingen verstoken zijn van de verkondiging van Gods Woord. Zaken die de religie betreffen, zijn taboe op de openbare school. Zijn eigen kinderen vertellen hierover later: 'Stuitte hem zondagsarbeid tegen de borst, verbonden aan politie-dienst, zwaarder nog woog het als een Centenaars last op zijn ziel, de jeugd aan hem toevertrouwd niet te mogen onderwijzen zoals den Christen geroepen is dit te doen'.¹ Immers: 'De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid; allen, die ze doen, hebben goed verstand'¹⁸, zo valt Beversluis de zanger van Psalm 111 : 10 bij. Als gelovig christen heeft hij een visie op het onderwijs, die haaks staat op hetgeen de overheid nastreeft met haar neutrale school. 'In de opvoeding en onderwijzing der jeugd behoort dus de vreeze Gods in het voorgestoelte', zo houdt hij in 1909 in het verre Amerika aan ouders voor. Een instituut tot onderricht van onze kinderen - met name als het christenkinderen zijn - dient een plaats te zijn, waar 'iets van de vreeze Gods is te vinden'.

'Daar, waar ge uw kind hebt gebracht', aldus Beversluis' indringende 'Schoolrede', 'wordt daar die gewichtige taak, een jeugdig mensch op te voeden in de vreeze Gods, begonnen met aanroeping van Gods grooten en heiligen Naam en in diepe, steile afhankelijkheid van des Heeren alleen daartoe bekwaammakende genade? Worden daar de feilen der jeugdige kweekelingen met hen behandeld als zonden tegen een heilig en rechtvaardig God? Worden zij daar naar aanleiding van die feilen niet alleen onder christelijke schooltucht gebracht, maar wordt hun ook geleerd naar Gods Woord, wat de bron en oorzaak is hunner feilen? Worden uwe kinderen daar al vroegtijdig bewerkt, zoover dit op des opvoeders weg ligt, tot boetvaardigheid en schuldbelijdenis voor den Heere? Worden zij gewezen op en bekend gemaakt met, naar de mate hunner bevattings, den Christus der Schriften, Die van den Vader gegeven is tot eene verzoening der zonden en een Heiliger des harten?' Kortom: 'Worden hun, naast de nuttige en noodige kundigheden voor dit leven, geleerd de allernoodigste zaken tot behoud van hunne onsterfelijke zielen en daartoe de fundamentele beginselen der bijbelleer hun onderwezen?'¹⁸

Helder staat Beversluis het gebrek van het Staatsonderwijs voor ogen. Daartegenover ziet hij zijn dure roeping als christelijk onderwijsman. Maar ...: hij dient het openbaar onderwijs! Ach, het smart hem dan ook, dat hij zijn leerlingen niets kan voorhouden van hetgeen de Heere hem Zelf geleerd heeft uit Zijn Woord. Over de mogelijkheid van zalig worden voor een in zichzelf verloren zondaarskind moet hij zwijgen. En dat kan hij niet. Het gewicht van de kinderzielen voor een allesbeslissende eeuwigheid geeft hem vrijmoedigheid buiten zijn eigenlijke bevoegdheid te treden: 'Aanvankelijk liet men oogluikend toe, dat gebed en dankzegging het onderwijs voorafging en besloot. Ook gaf hij des Zaterdags - als het geen school was - Chategetisch onderwijs in het schoolgebouw'. Bovendien: 'al lensg kwamen ook volwassenen dit onderwijs bijwonen. Het duurde niet lang, of moeilijkheden werden in de weg gelegd, totdat geheel verbod zulks te doen daar 't gevolg van was'.¹

Beversluis kan echter zijn leerlingen niet loslaten. 't Gaat om hun heil! De Heere geeft hem een geopende deur, naar de begeerte van zijn hart. 'Om toch de jeugd te bereiken, werden schikkingen gemaakt en mocht hij het Ned. Hervormd kerkgebouw voor dat doel gebruiken op Zondagavond'. En daarmee is de zondagsschool geboren. In deze Rijswijkse dagen gevoelt Beversluis zich reeds van 's Heerenwege geroepen tot de verkondiging van Gods Woord, zoals nader zal blijken. Met de zondagsschool loopt het goed. 'Ook daar vulde zich dit gebouw niet alleen met de jeugd, maar ook met de ouders, enz., zoodat ons nog klaar voorstaat, dat het was of het kerkdienst was'¹, zo weten zijn kinderen zich lang daarna nog te herinneren.

Na verloop van tijd echter wordt ook hieraan een eind gemaakt. Ringpredikanten van de Nederlandse Hervormde Kerk slaan deze ontwikkeling met argusogen gade. Men verkeert in de nadagen van de Doleantiebeweging. Hun bezwaren worden gehonoreerd, zodat meester Bever-

sluis zijn geestelijke arbeid in zijn woonplaats moet staken 'tot smart van velen, want dat werk werd door den Heere kennelijk gezegend'.¹

Zondagsschool in Rijswijks kerk; rechts het kerkhof, waar dochtertje Adriaantje is begraven (zie hoofdstuk 5).

Noten:

- ¹⁾ Beversluis, Ds. N. H. Beversluis overleden, in Het Oosten 16 juli 1931. Dit gedachtenisartikel is samengesteld door enkele kinderen van Ds. N. H. Beversluis. Het Oosten was een nieuwsblad in de Nederlandse taal, dat voor de laatste wereldoorlog verscheen in Hollandse kolonies in de staten langs de oostkust van Amerika.
- ²⁾ Beversluis, Klacht en jubel, 14-15.
- ³⁾ Beversluis, Klacht en jubel, 57-58.
- ⁴⁾ Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 252.
- ⁵⁾ Brievenboek Burgemeester en Wethouders der Gemeente Herkingen 1881-'84; brief aan N. H. Beversluis te Geervliet, 1 juli 1881 (nr. 7); het boek bevat meerdere relevante brieven betreffende het plaatselijk onderwijs. De aanstellingsbrief is ondertekend door Burgemeester Zaaijer en Gemeentesecretaris Dionysius Dale. Dale is diaken van de Oud Nederduitsch Gereformeerde Gemeente van Herkingen, welke Bakkeriaanse gemeente in juni 1881 een nieuw kerkgebouw in gebruik neemt. Mogelijkerwijs hebben deze zaken een rol gespeeld bij Beversluis' sollicitatie. Zie Kalle, Naar Bethel, de geschiedenis van de Gereformeerde Gemeente van Herkingen (in bewerking).
- ⁶⁾ Brievenboek Burgemeester en Wethouders der Gemeente Herkingen 1881-'84; o.m. brief aan Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland, 29 juli 1881 (nr. 25).
- ⁷⁾ Postma, Korte Geschiedenis van Vlaardingen, 54. Overige gegevens uit Correspondentie inzake aanstelling en ontslag N. H. Beversluis en Jaarboeken der Gemeente Vlaardingen 1883-'89.
- ⁸⁾ Nieuwsblad voor het Land van Heusden en Altena, 7 apr. 1888.
- ⁹⁾ Notulen openbare Raadsvergadering der Gemeente Rijswijk, dd. 4 apr. 1888. Overige gegevens uit Brievenboek Burgemeester en Wethouders der Gemeente Rijswijk 1888-'93.
- ¹⁰⁾ Pieter Leendertz, 30 jaar, onderwijzer te Rotterdam, is zoon van Bartholomeus Leendertz, afkomstig uit het Duitse Cleef; zijn Nederlandse echtgenote en al hun kinderen worden als mennoniet ingeschreven in de Burgelijke Stand te Rotterdam. Dat godsdienstige achtergronden bij benoemingen in het plaatselijk openbaar onderwijs in die dagen een rol spelen, blijkt uit Beversluis, Overblijfselen van geheugenis, 290.
- ¹¹⁾ Nieuwsblad voor het Land van Heusden en Altena, 31 mei en 19 juni 1890.
- ¹²⁾ Nieuwsblad voor het Land van Heusden en Altena, 29 okt. 1890, 5 aug. 1891, 9 dec. 1891, 23 jan. 1892 en 18 juni 1892.
- ¹³⁾ Beversluis, onuitgegeven preek over Zondag 24 Heid. Cat.
- ¹⁴⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 21.
- ¹⁵⁾ Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg. Deze gave verzameling van ruim 200 brieven uit de periode 1869-1902 - waaronder vele van Ds. A. O. Schaafsma, Ds. L. Boone en Oud. A. A. van Lieburg - geeft een goede indruk van het kerkelijk en geestelijk leven onder de Ledeboerianen.
- ¹⁶⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 22-23.
- ¹⁷⁾ Nieuwsblad voor het Land van Heusden en Altena, 29 aug. 1888.
- ¹⁸⁾ Beversluis, Eene Schoolrede, 18.

4. Bakkeriaans Nieuw-Beijerland

Hoe is inmiddels het verloop van de geschiedenis van de Gereformeerde Gemeente van Nieuw-Beijerland? Behalve Ds. Ledeboer, preken er ook Ds. Pieter van Dijke uit Sint Philipsland en Oef. Daniël Bakker uit 's-Gravenpolder. Vooral Bakker is geliefd in de Beijerlanden en zal zeer veel betekenen voor het kerkelijk leven daar. Op 29-jarige leeftijd heeft God deze ruwe landman 'gearresteerd'. Gewikkeld in een bange geestelijke worsteling, heeft hij zich - in een vlaag van wanhoop - eens bijna aan de verdrinkingsdood overgegeven. Na echter vrede in zijn ziel verkregen te hebben, gaat hij enkele jaren later uit oefenen op Flakkee en in Bruijnisse. De krachtige taal van Bakker slaat aan. De Ledeboeriaanse gemeenten begeren de Zeeuw eenparig als oefenaar.¹ Als hij ergens optreedt, stroomt men van alle kanten samen. Men vaart zelfs met zeilschepen van het ene eiland naar het andere en bij de terugkeer weergalmen de wateren menigmaal de gezongen psalmen van vreugde en geestelijke blijdschap.²

Het is op 21 oktober 1863 een grote slag voor de gemeenten, wanneer de geachte Ledeboer - 'in den ouderdom van 55 jaren' - van zijn aardse post wordt afgelost, om af te reizen naar de gewesten der eeuwige zaligheid. Het zijn treffende woorden, die de Haagse boekhandelaar-oefenaar Jan van Golverdinge spreekt op de begrafenis van Benthuizens boeteprediker: 'Is het toch één der grootste zegeningen, als een land begunstigd wordt met het licht des Evangeliums en met getrouwe dienaren van het-

Oef. Jan van Golverdinge bezorgde tal van uitgaven van zijn vriend Ds. Ledeboer; hij was tevens oefenaar.

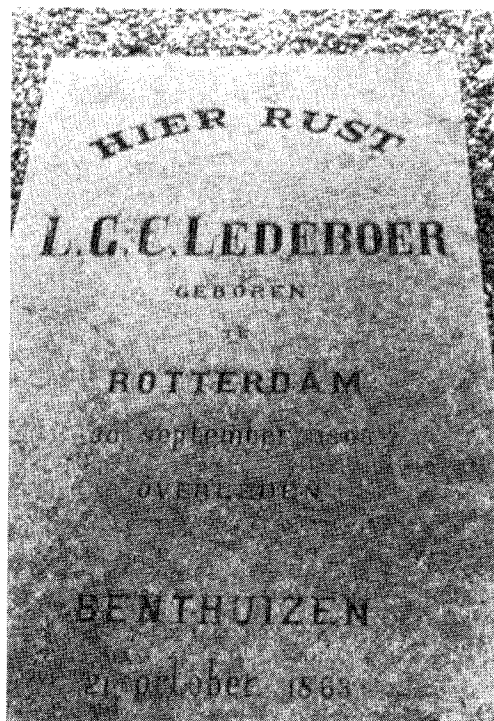
zelve: dan mag het wel als een oordeel beschouwd worden, wanneer deze in krachtigen leeftijd worden weggenomen in een tijd, waarin de zonden zoo hoog klimmen en de getrouwe wachters zoo weinig geworden zijn'.³ Aan het graf wordt voorts door ouderling Gerrit Pieterse Roos van

Benthuizen een gedicht van Ledeboer zelf voorgedragen, waaruit het vierde couplet luidt:

Hier rust een Christen uit, die stichtte door zijn wandel,
Die bad en sprak en deed en toonde in al zijn handel,
Dat Christus in hem was en hij in zijnen Heer,
Die rust hier in dit graf! en komt tot ons niet weêr.

In het overvolle kerkgebouw teruggekeerd, leest dezelfde ambtsdrager opnieuw een gedicht van Ledeboer voor, met de zo bekend geworden versregels:

Eén bidder min op aard, één danker meer daar boven,
Eén zuchter min beneên, één juicher meer aan 't hof;
Eén lijder min uit stof, één blijder meer in 't loven,
Een niet, een worm, een stof, geschapen tot Gods lof.

De grafsteen van Ds. Ledeboer op het kerkhof te Benthuizen (deze tweede steen is geheel identiek aan de oorspronkelijke).

Het eindigt met:

God breekt pilaren af, waardoor het huis gaat zinken,
De dragers worden min, zoo er nog enk'le zijn;
God blaast de lichten uit, die hier en daar nog blinken,
En daar Hij neemt het zijn, wat blijft er als de schijn?³

Deze woorden klinken somber, ter opmerking. Aan de andere zijde - hoe droevig ook gesteld soms -: Gods kerk mag weten, dat 'Jezus, de Opperste Herder, blijft'³, aldus Van Golverdinge. Maar voorwaar, de Ledeboerianen staan zware stormen te wachten.

Reeds spoedig na Ledeboers heengaan, ontstaat een conflict tussen Van Dijke en Bakker, met name over de rechtvaardigmaking en de heiligmaking. Wel mogelijk is hun uiteenlopende zienswijze terug te voeren op de persoonlijke leiding, die God met deze Zijn beide kinderen heeft gehouden. Helaas loopt dit 'liggingsverschil' onnodig uit de hand.⁴ Zo splitsen zich de Ledeboerianen in Van Dijkianen en Bakkerianen (deze betiteling vindt slechts plaats ter onderscheiding).

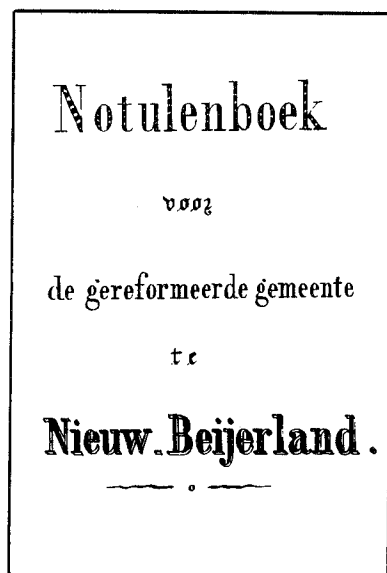
Nieuw-Beijerland aarzelt aanvankelijk positie te kiezen. Op 18 september 1865 zendt zij twee afgevaardigden naar de Algemene Vergadering van zowel Van Dijkianen te Bruinisse als Bakkerianen te Stavenisse. Doch nu valt de beslissing. De Beijerlandse broeders Van der Wel en IJzerman verreizen nog diezelfde dag van het ene eiland naar het andere, om zich achter Bakker te scharen.⁵ Maar dan? 'Wij waren als schapen, die geen herder hadden'⁶, zo betuigen de gemeenten die hem volgen - een maand later - in hun 'verklaring van het wezen en bestaan'. Deze situatie wordt als het ware als volgt ervaren:

Ach! wij zien geen tekenen meer voortaan
Uwer gunst; de profeten ons ontbreken;
Niemand wil voor ons noch strijden, noch spreken;
Wanneer zal Uwe toorn van ons toch gaan?

(Petrus Datheen - Ps. 74 : 9)

Alsdan besluiten Nieuw-Beijerland, Axel, Borssele, Stad aan het Haringvliet, Stavenisse en 's-Gravenpolder - waar Bakker woont - de oefenaar te beroepen tot herder en leraar van alle gemeenten. Een predikant om hem te bevestigen, vindt men niet. Overigens: jaren geleden had Ds. Ledeboer spontaan voorgesteld hem te ordenen, doch Bakker miste toen de vrijmoedigheid. Op grond van Matth. 3 : 13-15 - waar vermeld staat, hoe Johannes Jezus doopte - vindt Bakker het geoorloofd, dat de mindere de meerdere bevestigt. 'Alzoo is hij tot het dienstwerk bevestigd te 's-Gravenpolder. M. Luyk, leerend ouderling (te Stavenisse), deed het woord uit 2 Timoth. 4 : 2, terwijl hem de handen werden opgelegd door A. van Overbeeke, ouderling te Borssele, P. Maliepaard, ouderling te Stad aan het Haringvliet, S. van der Wel, ouderling te Nieuw-Beijerland

en J. Rooze, ouderling te 's-Gravenpolder. Dit is geschied op den 18den October 1865⁶, aldus de verklaring, die als 'voorwoord' in het notulenboek van elke Bakkeriaanse gemeente dient te worden opgenomen. Deze bevestiging tot dienaar des Woords blijft voor velen een omstreden kwestie.⁷

Een notulenboek - zoals dit - biedt interessante kerkhistorische informatie; voorin het Bakkeriaanse 'voorwoord'.

Een merkwaardig feit uit het leven van Bakker zij hier vermeld. De gebeurtenissen hebben zich afgespeeld in de jeugdijaren van Hendrik Beversluis. In 1863 wordt in ons land alom feest gevierd ter gelegenheid van de 50-jarige herdenking van de nationale onafhankelijkheid en de stichting van het Koninkrijk der Nederlanden. Ook te Nieuw-Beijerland gaat dit er rumoerig en kermisachtig aan toe. In die dagen preekt oefenaar Bakker op het dorp voor de gemeente van Ledeboer. Het godvergetend feestgedruis beheerst de wereldlingen. Bakker daarentegen heeft een ernstige boodschap! 'Met buitengewone kracht verleende zijn groote Zender hem genade en vrijheid, om tegen de gruwelen van land, volk en plaats te getuigen'. Ten aanhoren van een grote schare belangstellenden en nieuwsgierigen waarschuwt Bakker, 'dat de Rechtvaardige Richter niet achter zou blijven om deze bespottingen van Zijne weldaden te bezoeken'.⁸ Hij profeteert, dat God een bezoeking zal geven over het dorp, waardoor men vanwege Zijn oordelen onherkenbaar zal worden voor zijn naaste, evenals men thans zich onherkenbaar heeft gemaakt voor elkaar door allerlei zotte verkleedingen.

De jaren 1866-'67 brengen voor Nieuw-Beijerland vervolgens de verschrikkelijke plaag uit die dagen: de cholera - later nog eens gevolgd door de pokken - zodat inderdaad de aangetaste dorpelingen bijna onherkenbaar zijn voor familie en huisgenoten. Patiënten vertonen dan een diep ingevallen gelaat, verkrampd door pijn. Vele Beijerlanders slaat de schrik om het hart, wanneer de epidemie meedogenloos zijn slachtoffers zoekt en de dood de vensters van menige woning inklimt. Het dodental in 1867 is ongekend hoog (81 op ruim 1000 inwoners⁹). Door Gods voorzienig bestel wordt het gezin van Jan en Adriana Beversluis gelukkig gespaard, hoewel de vrouw des huizes en haar kleinste kind wel aan de ziekte hebben geleden.

De chirurgijn (dokter) van buiten het dorp biedt veel hulp. Maar hoe zit het met de geestelijke bijstand? Bakker - inmiddels predikant - acht het zijn dure roeping over te komen uit zijn verre standplaats 's-Gravenpolder. 'Als een getrouwe herder, die in den nood zijne kudde niet verlaat' werkt hij, 'om het volk des Heeren te midden der bezoeken te vertroosten en den volke te verkondigen, hoe men de straffen zou kunnen ontgaan en tot genade (zou) mogen komen. In een zeer groote schuur trad hij elken avond op, om het volk dood en leven, hel en Hemel, rampzaligheid en gelukzaligheid aan te kondigen', aldus Ruben. 'Reeds vroeg in den namiddag zag men de landwerkers van hun bedrijf dorpswaarts komen op elken dag der week, om tegen den avond een plaatsje in de schuur meester te worden, waarin de leeraar voorging; terwijl de meest aanzienlijkste ingezetenen, die anders met dergelijke samenkomsten den spot drevon, vanwege de pranging hunner consciëntiën hunne goddelooze schaamte overwonnen, en mede onder dien gemengden hoop plaats namen'. Ja: 'Zelfs bij het uitgaan der schuur, wanneer de giften voor de nooddriftigen ingezameld werden, zag men handen vol geld door sommige aanzienlijken ten offer geven'.⁸ De Zeeuwse leraar blijft net zo lang zijn herderlijk werk uitoefenen, totdat ook hij - voor de derde keer in zijn leven - in een lichte graad wordt besmet en moet terugkeren naar zijn hoeve 't Hof D'Palm-Boom' op Zuid-Beveland.

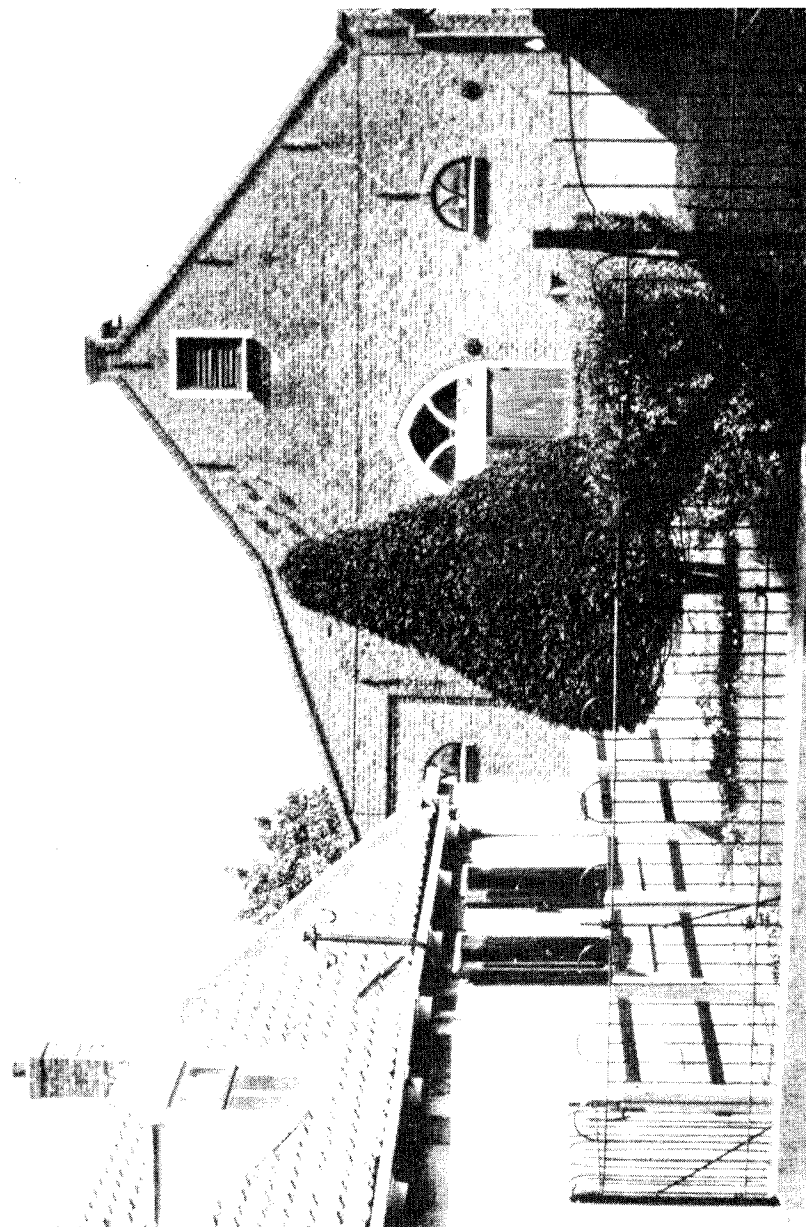
Er zijn echter Beijerlanders, die op een profane manier de draak steken met de ernstige gebeurtenissen op hun dorp. Een staaltje hiervan levert een ingezonden stuk in de liberale Nieuwe Rotterdamsche Courant, waarvan opname door een andere krant eerder is geweigerd. Op ongehoord godslasterlijke wijze laat de schrijver zich uit tegenover God en Zijn dienstknecht Ds. Bakker. De laatste wordt afgeschilderd als 'een reuzenpapagaai van het Patimisch ras, zonder twijfel van hooge afkomst; een afstammeling in de rechte linie van hem, die bij het worden der Openbaring op Patmos tegenwoordig was' (verkorte weergave). Enige tijd later preekt Bakker weer in Nieuw-Beijerland. Hij voelt het als een door God Zelf opgelegde last, hierop in te gaan. Ten aanhoren van de hele gemeente leest de prediker het spitschrift voor. En ... 'die daarvan nog geheugenis hebben, zouden kunnen getuigen, op welk eene eigenaardige

wijze, de Geest Gods hem opening en vrijmoedigheid schonk, om deze zaak in zijne predicatie tot stichting en vertroosting van de hier op aarde aan den spot en hoon der wereld blootgestelde kinderen Gods aan te wenden; ja, hoe het hem zelfs eene eere was, aldus door de wereld gesma-digd te worden'.⁸

De hoeve 't Hof D'Palm-Boom te 's-Gravenpolder, zoals deze ten tijde van Bakker eruit zag. Hier begon hij zijn oefeningen.

Het optreden van Bakker blijft niet zonder vrucht. Men spreekt zelfs van een ninevitische bekering op Nieuw-Beijerland. Op kerkelijk gebied veroorzaken deze voorvallen een hele omwenteling. De Gereformeerde Gemeente - tot dan toe gering in zielental - breidt zich in die dagen sterk uit. De schuur waarin men kerkt - bij de boerderij van de rijke Boender aan het Marktveld - is veel te klein. De kerkeraad moet daarom overgaan tot het bouwen van een simpel 'kerklokaal van aanmerkelijke grootte'⁸ aan de Middelstraat. Het fraaie preekstoeltje wordt vervaardigd door timmerman Jan Beversluis¹⁰, die dan nog Hervormd is. Spoedig verrijst ook een christelijke school, waarin de jeugd naar Gods Woord wordt onderwezen. Een der schoolmeesters is Hendrik Haagen Dieperink Langereis, later predikant. Wegens de (indirekte) vaccinatiedwang van overheidswege moet de school weer spoedig sluiten. Zowel onderwijzers als leerlingen moeten een zogenaamd 'pokkenbriefje' kunnen tonen als bewijs tegen de pokken te zijn ingeënt. Velen hebben hiertegen principiële bezwaren.¹¹ Daarom gaat de school dicht. Voor enkele gezinnen treedt dan een huisonderwijzer op.

Het 'kerklokaal' aan de Middelstraat, waar van het linkerdeel later is aangebouwd (de foto is genomen kort voor de afbraak in 1959).

Het voorgaan van Bakker - die de gemeente nog jarenlang bedient met Woord en Sacramenten - mag voor een aantal van zijn hoorders óók tot een eeuwige zegen zijn. Zo is dat het geval met een leeftijdgenoot van Hendrik Beversluis: Jan Roos (overgrootvader van schrijver dezes). Een niet te weerstane kracht brengt hem op zekere zondagochtend naar de plaats van samenkomst. 'Jan, jij naar de kerk?', zo wordt hem ongelovig gevraagd; waarop de jonge Roos onverschillig antwoordt: 'Ja, ik wil die kerel ook wel eens horen'. Om zo min mogelijk gezien te worden, zet de boerenarbeider zich neer op de achterste bank. En nadat Bakker uit Jesaja 3 zijn tekst heeft afgegeven - 'Zeg den rechtvaardige, dat het hem wel zal gaan (...); wee den goddeloze, het zal hem kwalijk gaan' - zit Jan Roos, doorgezwen in zijn duffelse jas, met de brandende vraag in zijn binnenste: 'Hoe kom ik nog ooit tot God bekeerd?' Op het dorp is hij bij velen bekend gebleven, niet in het minst door Gods bijzondere bemoeienissen met hem.¹²

Inmiddels breidt het aantal Bakkeriaanse gemeenten zich uit met 's-Gravenhage, Poortvliet, Sint Maartensdijk en Terneuzen. De oogst is groot, zo moet worden vastgesteld, de arbeiders zijn weinige. Op 11 september 1878 - in het schuurkerkje te 's-Gravenpolder in vergadering bijeen - besluiten de gemeenten met algemene stemmen tot tweede predikant te beroepen de gewezen matroos Ds. Willem Coenraad Wust uit het Amerikaanse Lodi, voormalig Kruisdominee te Den Helder en Giessendam.¹³ De 71-jarige Wust ontvangt een merkwaardige brief, waarin de afgevaardigden - 1 predikant, 11 ouderlingen en 8 diakenen - hem verzoeken 'eenige inlichting omtrent Uw persoon en dienst over te zenden'. Het schrijven vervolgt onbewimpeld:

Wij hebben hier van onze vrienden zoo iets gehoord, dat UEd. in Amerika weinig arbeidsveld en voor Uw zelven niet veel opening hebt in de verkondiging des woords en niet ongenegen zou zijn naar Holland terug te keeren. Dus nu ter zake: zoudt gij hier in onze Gemeentens als Leeraar werkzaam willen zijn? en als zoodanig in afhankelijkheid van des Heeren aanbiddelijken weg en leiding, UE. op reis naar Holland durven begeeven, in vertrouwen op den Heere dat een arbeider zijn loon waardig is.

Bakker, die dit 'beroep' ondertekent, kent Wust niet persoonlijk en heeft - zo schrijft hij woordelijk - 'weinig of niet van Uw gehoord, alleenlijk hebben sommige van ons een werkje van UwEerw. gelezen, dat onze Broeders wel in het harte is gevallen en wij als zoodanig met elkander UE. zouden toeroepen: kom over en helpt ons'.¹⁴ Over standplaats en tractement rept men niet.¹⁵ Wusts Hollandse broeders wachten met veel spanning af.

Korte tijd daarna schrijft Wust terug, dat hij het ontvangen beroep ziet

als mogelijke verhoring op zijn menigvuldige gebeden om terug te mogen keren naar zijn vaderland. 'Edoch, ik heb behoefte aan wijsheid van boven en leiding van mijn God, en eerlijk handelen', zo luidt zijn bescheid. 'Daarbij was mij verkieselijk van één gemeente één beroep te hebben, dat ik een vaste standplaats had en vooral zou ik gaarne mijn woonplaats zien aangewezen'¹⁶, zo voegt de Amerikaanse dominee eraan toe.

Hierop komen de Bakkeriaanse gemeenten bijeen in een buitengewone vergadering, teneinde het beroep op Wust een formeler karakter te geven. Blijkens artikel 5 van de notulen van 29 oktober 1878 wordt Nieuw-Beijerland aangewezen als standplaats, indien Wust zal overkomen. Op dezelfde vergadering strekt het tot blijdschap, dat aan Marinus Ruben van Terneuzen als oefenaar preekconsent kan worden gegeven.¹⁷

Enkele dagen later verzendt de Gereformeerde Gemeente van Nieuw-Beijerland haar eerste eigen beroepsbrief, opgesteld door diaken Bastiaan IJerman. Conform het besluit der meerdere vergadering worden daarin vier condities genoemd. Kenmerkend voor de Ledeboerianen is, dat het gebruik van Datheens psalmen in de eredienst gewaarborgd dient te zijn. Het epistel luidt als volgt.

Nieuw-Beierland, 5 November 1878.

den Weleerw. Heer W:C: Wust.

Geliefde Leeraar en zoo wij hopen Broeder in den Heere. Wij hebben uw welwillend schrijven van den 10 October l.l. ontvangen en wij hopen dat UwEerw. ook dit ons schrijven in goeden welstand en als het met 's Heeren wil en raad kan bestaan in Zijne gunst ontvangen mag. In antwoord kunnen wij u melden als volgt:

Op den 29e October hebben wij vergadering gehouden te 's-Gravenpolder in Zeeland ten huize van Do. D. Bakker en aldaar met eenparige stemmen besloten, Uw WelEerw. tot ons over te roepen en wel op de volgende conditiën.

1e Dat uwe woonplaats zal zijn in de provincie Zuid-Holland te Nieuw-Beierland.

2e Dat iedere gemeente zich gewillig verbint, elkanders lasten meê te dragen.

3e Dat gij van uwe zijde zoo de Heere u gezondheid en kracht zal gelieven te schenken en de tijd van 't jaar zulks toelaat, ook in enkele gevallen het woord wel eens in andere gemeentens zal prediken.

4e Dat door UwEerw. ook de Psalmen, berijmd door Petrus Dathenus die u wel bekend zullen zijn, zooals wij gewoon zijn bij de openbare godsdienst worden gezongen, waar wij niet aan twijfelen of u zal daar mede instemmen.

Ziedaar geliefde Br. wat wij te zeggen hebben UEerw. opgelegd; voor het overige zijn wij aan elkander verbonden en dragen elkanders lasten en weten dat de arbeider zijn loon

waardig is en de Heere heeft zich in deze tot heden toe nog niet onbetuigd gelaten. Meer hebben wij dus niet te schrijven of te vragen, de zaak is van onze zijde vlak en effen en wij hopen dan dit ook van uwe zijde zoo mag zijn, zoodat wij in deze verlangend uw antwoord te gemoet zien. De Heere in wien alle schatten van wijsheid en zaligheid zijn, geve u licht, Genade en kracht om deze stap te doen en nog weder in uw vaderland terug te keeren en daar nog Zijn dierbaar woord te verkondigen. En leere ons door Zijne Geest stil te zijn en niet te haasten en Zijnen onmisbaren gunst en Genade er over af te smeeken en elkander te gedenken in de gebeden.

Wij zien uw antwoord te gemoet en mogt u kunnen besluiten, meldt ons dan den tijd van uwe overkomst, dan zullen we voor uwe woning zorgen, hebt u soms nog over het een of ander zwarigheid meldt het ons vrij uit, meer weet ik niet aan u te schrijven. Gij moet uw antwoord hierop maar richten aan L. van Beek te Nieuw-Beierland; als het niet te veel gevraagd is schrijf ook een lettertje aan Do. D. Bakker te 's-Gravenpolder. Ontvang verder hoewel in persoon onbekend van ons de hartelijke groeten, alsmede ook uwe vrouw en wij noemen ons in afwachting,

Uw broeders mogt het zijn in den Heere
Namens de kerkeraad van Nieuw-Beierland
B: IJzerman diaken¹⁸

Nieuw-Beierland 5 November 1872.
den Welken Heere W. C. Vast.

Geliefde Broeder en zoo wij hopen Broeder in den Heere.
Wij hebben uw welwillend schrijven van den 10 October
b.l. ontvangen en wij hopen dat God ons ook dit ons schrijven
in vreden welstand en als het met 3 Heeren wel en raad kan
betreuen in Zijne gunst ontvangen mag. In antwoord keere
nen wij u medden als volgt.

Op den 29 October hebben wij vergadering gehouden te
's-Gravenpolder in Beerland Men Huize van D. D. Bakker
en aldaar met eenparige stemmen besloten, uw Welken tot
ons over te reizen en wel op de volgende condities.

1^e Dat uw woonplaats zal zijn in de provincie Zuid-Hol-
land te Nieuw-Beierland.

2^e Dat iedere gemeente zech gewillig verbint, elkanders lasten
mēt te dragen.

3^e Dat gij van uw zijde zoo de Heere u gezondheid en
kracht zal gelieven te schenken en de tijd van 't jaar
zulkts is eland, verbint enkel gevallen het reoord wel eens
in andere gemeentes zal prediken.

4^e Dat door uwe ook de Psalmen berijmd door Petrus
Dathenus die u wel bekend zullen zijn, zooals wij gewoon
zijn bij de openbare godsdienst worden gezongen, waar u
niet aan twijfelen of u zal daar mede instemmen.
Vandaar de liefde Br. wat wij te zeggen hebben. Uwe
oprechte begeerte voor het ewige zijn wij een elkander ver-
boeden en dragen elkanders lasten en weten dat de arbeid
der zijn loon waardig is en de Heere heeft zich in deze
tot heden toe nog niet onbetuigd gelaten. Maar het bleef
u dus niet te schrijven of te vragen, de zaak is van onze
zijde vlak en effen en wij hopen dat dit ook van uwe zijde
zoo mag zijn, zoo dat wij in deze verlangend uw antwoord
te gemoet zien. De Heere in wien alle schatten van
wijsheid en zaligheid zijn, geve u licht, Genade en
kracht om deze stap te doen en nog weder in uw vader-
land terug te keeren en daar nog Zijn dierbaar woord te
verkondigen. En leere ons door Zijne Geest stil te zijn en
niet te haasten en Zijnen onmisbaren gunst en Genade
er over af te smeeken en elkander te gedenken in de gebeden.
Wij zien uw antwoord te gemoet en mogt u kunnen be-
sluiten, meldt ons dan den tijd van uwe overkomst, dan
zullen we voor uwe woning zorgen, hebt u soms nog over
het een of ander zwarigheid meldt het ons vrij uit, meer
weet ik niet aan u te schrijven. Gij moet uw antwoord
hierop maar richten aan L. van Beek te Nieuw-Beierland,
als het niet te veel gevraagd is schrijf ook een lettertje aan

*D. L. Bakker te 's Gravinspolder. Ontvang onder he-
wel in persoon onbekend van ons de hartelijke groeten, als
mede ook uw vrouw en wij noemen ons in afwachting.
Uw broeders mocht het zijn in den Heere.
Namens de kerkeraad van Nieuw-Beijerland
(get.) B. Heerman diaken*

Wusts beroepsbrief naar Nieuw-Beijerland, waarin het gebruik van 'Datheen' een der condities is.

Medio december ontvangt de bejaarde ouderling Leendert van Beek van Nieuw-Beijerland de 'resolutie' van Wust: 'Ik neem het beroep op die voorwaarde aan, ook om de psalmen van Dathenus onder UwEerw. te zingen en te laten zingen, zonder het minste gemoedsbezwaar. Ik erken UwEerw. roeping voor mij, als Gods stem en hand, en als alles ordelijk (en) eerlijk in opzien tot God mag gaan, dan zal de Heere door de vlakke velden gaan'. Voorts schrijft Wust de wens neer, 'dat ik onder UwEerw. een gezond geestelijk schapenras mag vinden, wiens oude mensch in den weg zit en die met de nieuwe mensch achter het Lam wil gaan'.¹⁹

Zondag 23 februari 1879 is het een blijde dag voor Nieuw-Beijerland. Bakker leidt Wust in zijn dienstwerk aldaar in. Zo wordt de oude Kruisgezant - om zijn eigen woorden te gebruiken - 'herder in het achtergebleven schaapskooitje van Ledeboer, die nog ouderwets gereformeerd zijn en stijf en stug staan tegenover Beëlzebub'.²⁹ Onder niet geringe toeloop en zegen werkt Wust het eerste jaar in zijn nieuwe standplaats, terwijl hij ook veel waardering oogst in Den Haag en Stad aan het Haringvliet.

Wusts hoge achting voor de Bakkeriaanse gemeenten valt hem echter 'verbazend uit de hand, want wel is bij sommigen de mond vol van ZEw., gelijk ook over Smytegeld, maar geen knoop van Ledeboer is op Nieuw-Beijerland te zien. Want de hoogmoed zag ik ten top, Sabbathschending

door te wandelen, de volwassen jongens in kroegen en biljarten, met de pols eenden jagen en stal uitmesten enz., nl. niet zoo van allen, maar van de voornaamsten, ook van mijn Kerkeraad'.²¹ Zijn vermaningen hiertegen vallen in vijandschap, zo deelt Wust in zijn levensgeschiedenis mede.

Tot driemaal toe trekt de rusteloze Ds. Willem Coenraad Wust heen en weer de oceaan over, om naar zijn wens in zijn vaderland in zijn Heiland te ontslapen.

Bovendien ontstaat er verwijdering met de kerkeraad, wanneer hij zich negatieve waarderingen aanmatigt over het geestelijk leven van enige medebroeders. Welk waarheidsgehalte aan al deze zaken moet worden toegekend, staat hier buiten beoordeling, evenals de beschuldiging van kerkeraadszijde aan het adres van Wust inzake onzuiverheid in de leer. Op een kerkeraadsvergadering in 1880 komt het tot een uitbarsting, waarbij heftige woorden vallen. Ook Ds. Bakker is tegenwoordig; hij stelt zich onpartijdig op. Na afloop is iedereen het in elk geval erover eens, dat het een onverkwikkelijke affaire is geworden.

Wust is zeer teleurgesteld. Dat wordt niet weggenomen door de wetenschap, dat Bakker en diens ouderlingen met genoegen hem hebben beluisterd. Elders weer koestert men achterdocht tegen zijn prediking, zodat hij niet meer of slechts schoorvoetend wordt uitgenodigd om voor te gaan. Daarbij komt zijn tanende gezondheid. Hij besluit zijn emeritaat aan te vragen. Emeritus wordt Wust echter niet. In hartelijke bewoordingen raadt Bakker Wust aan, zijn zaak aan de Heere over te laten. Bovendien hebben de Beijerlandse ambtsdragers Bakker verklaard, Ds. Wust zoals het is te willen verdragen.

Toch botert het niet meer tussen Wust en Nieuw-Beijerland. Het is voor

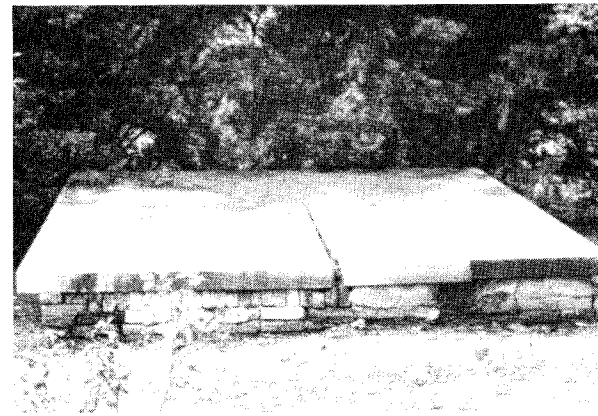
de oude leraar dan ook een uitkomst, wanneer hij in het vroege voorjaar van 1881 een beroep ontvangt uit de Nieuwe Wereld. De Nederlandse Gereformeerde Gemeente van Lodi - zijn oude standplaats - begeert hem opnieuw. Na kort beraad neemt Wust het beroep aan.

Op 3 april neemt hij afscheid van Nieuw-Beijerland, zo tekent Bastiaan IJzerman - inmiddels bemind ouderling - aan in het notulenboek.²² De scheidende leraar kiest de woorden van Ez. 21 : 3 tot tekst, die voor zijn hoorders niet bepaald strelend klinken: 'Daarom, gij mensankind, maak u gereedschap van vertrekking; en vertrek bij dag voor hun ogen; en gij zult vertrekken van uwe plaats tot een andere plaats voor hun ogen; misschien zullen zij het merken, hoewel zij een wederspanning huis zijn'. Een maand later gaat de rusteloze Wust scheep naar Amerika - voor de derde keer in zijn leven - voorzien van een attest met loffelijk getuigenis van Bakker, mede ondertekend door twee ouderlingen van 's-Gravenpolder. In een begeleidend schrijven bericht Bakker zelfs, dat het heengaan van zijn ambtsbroeder hem spijt. De kerkeraad van Nieuw-Beijerland ontvangt van Bakker een zacht verwijt, waarin hij evenwichtig wijst op Gods trouwe zorg. Een veroordeling van een meerderheid van de Bakkeriaanse gemeenten - achteraf - raakt Wust niet meer.²³ Overigens: de verscheurdheid van Gods kerk blijft hem benauwen. Hij ziet alles zo verzondigd en onherstelbaar, dat zijn enige hoop is, dat God door alle antichristelijke afbraak heen Zijn Sion Zelf herbouwe.

Na het vertrek van Wust is de gemeente weer geheel op Bakker aangewezen. Ruim vier jaar gaat dat naar genoegen. Maar slechts enkele maanden voor het verscheiden van deze vermaarde prediker, heerst er - om duistere redenen - onenigheid tussen hem en de Oud- en Nieuwbeijerlandse kerkeraden. Bakker wenst er niet meer voor te gaan. Pogingen om de breuk te herstellen stranden. Hierop breekt Nieuw-Beijerland met het kerkverband. Spoedig daarna oordelen de Bakkerianen, 'dat er geen reden bestaat om de Gemeente Oud-Beijerland van onze gemeenschap te ontzetten, maar wel die van Nieuw-Beijerland, nadien zij zich zelf hebben onttrokken en door haar zwijgen hebben bevestigd schuldig te staan'.²⁴ Ouderling IJzerman tekent hierbij kritisch aan in het notulenboek:

Maar waar aan? Ik heb nooit door de Regter iemand schuldig hooren verklaren, of er werd bij gezegt waar hij aan schuldig was; en dit is maar van een mensch int bijzonder, en hier geldt het een geheele Gemeente van de Kerke des Heeren.²⁵

Het laat zich begrijpen, dat de kerkeraad geen drang voelt om terug te keren. Bovendien: Bakker is inmiddels overleden, en daarom biedt de kleine kerkformatie nauwelijks meer perspectief. Wanneer de overal in het land bekend geworden dominee Bakker op 25 november 1885 mag ingaan in de vreugde zijns Heeren, blijven zijn gemeenten immers totaal herderloos achter.

*'Hier rust het stof-
felijk overschot van
den Weleerw. heer
Daniël Bakker in
leven Gereformeerd
leeraar te 's-
Gravenpolder. Ge-
boren den 5 Febr.
1821. Overleden
den 25 Nov. 1885',
aldus de linker
grafsteen op de ge-
metselde tombe.
Rechts rust Bak-
kers vrouw Adriana
Vercoeteren (geb. 7
sept. 1820, overl. 13
juli 1901).*

Het christelijk weekblad 'De Vriend van Oud en Jong' - onder hoofdredactie van Ds. Pieter Los, ex-Kruisgezind en -Ledeboeriaans predikant - memoreert het afsterven van Bakker op de volgende waardige wijze.

Het was een man, die bij de wereld niet in eer en aanzien was, maar bij God uitverkoren en dierbaar; en zeer geliefd bij hen, die prijs stelden op eene bevindelijke prediking, al muntte zij niet uit door geleerdheid en welsprekendheid. Een zware slag is het arme volk toegebracht en de schapen zitten in diepen rouw, nu ze hunnen geliefden voorganger D. Bakker door den dood hebben verloren. Minstens tien Gereformeerde gemeenten werden door dien ijverigen leraar bediend en onder dezen zijn er velen, voor wien hij een middel in Gods hand tot bekeering en des Heeren volk tot een raadsman en leermeester was.

Op 65-jarigen leeftijd is hij te 's-Gravenpolder, zijne woonplaats, in den Heere ontslapen, en wij mogen wel zeggen: 'er is een held in Israël gevallen'. Hij heeft zijn kruis aan den oever van den doods-Jordaan achter gelaten en wandelt reeds in witte kleederen met de palmtak der overwinning in de hand onder de gemeente der uitverkorenen.

Zoo pakt de Heere Zijn beste huisraad in en wordt de vergadering der uitverkorenen al grooter en grooter, en dáár zullen geene partijschappen meer zijn, maar wat de Heere Jezus heeft gebeden zal dan volmaakt vervuld zijn: 'Vader! Ik wil dat ze één zijn, gelijk als Wij één zijn'.²⁶

De verwarring is - zoals de Zeeuwse pers bij voorbaat vermoedde²⁷ - vrij-

wel algemeen onder de Bakkerianen. Weliswaar vindt Woordbediening plaats door oefenaar Marinus Ruben van Terneuzen, Sacramentsbediening blijft daarentegen uit. Men vindt geen uitweg. Op 9 maart 1887 besluit de 45e vergadering der gemeenten na uiteenlopende discussie het kerkverband als 'afgebroken' te beschouwen. Terneer-
geslagen heffen de Bakkerianen als kerkelijke gemeenschap tenslotte hun laatste psalmvers aan. Het is een treurzang met een bede.

Over Uwe knechten laat Uw werk blijken;
Laat over onz' kinderen schijnen Uw ere,
En Uw heerlijkheid klaar blinken, o Heere!
Regeer ons doen, o God! Heer des aardrijken,
En stier ons toch in eenen rechten gank,
Regeer ons doen, want wij zijn mensen krank.²⁸

(Petrus Datheen - Ps. 90 : 9)

Wat gebeurt daarna? Een aantal gemeenten gaat over naar de Dolerenden, die zojuist - onder leiding van Dr. Abraham Kuyper - de Nederduitsche Gereformeerde Kerken hebben gesticht. Al vóór het uiteenvallen van het eigen kerkverband hebben de Bakkerianen getracht - onder interne pressie - zich te oriënteren op deze nieuwe kerformatie.²⁹ Toch blijkt de keuze in veel gevallen van tijdelijke aard, omdat het geestelijk klimaat bij de neo-gereformeerden na korter of langer tijd niet tot vol-
doening strekt. Andere overgebleven gemeenten hergroeperen zich nog aan het einde van datzelfde jaar 1887. Zij noemen zich (Oud-) Nederduitsch Gereformeerde Gemeenten. In oefenaar Ruben van Terneuzen krijgen zij hun eerste predikant, op 10 juli 1889 daartoe bevestigd door lerend ouderling Leendert Hubregtse, timmerman te 's-Gravenpolder. Borssele sluit zich in 1889 aan bij de Van Dijkiaanse Gereformeerde Gemeenten. Terneuzen, Axel en Poortvliet volgen, zij het (veel) later.

Wat doet Nieuw-Beijerland? Tijdens de Doleantiebeweging in 1886 en volgende jaren vinden diverse kontakten plaats tussen Kuyperianen en Ledeboerianen, zowel op landelijk als plaatselijk niveau. Kuyper ziet graag een vereniging tussen de groeperingen. Om de kans hierop te vergroten, richt hij zich zelfs in zijn taalgebruik op de kerken van Ledeboer. Openlijk prijst de Amsterdamse hoogleraar Datheens psalmen boven de berijming van 1773, hetgeen de Ledeboerianen als muziek in de oren klinkt. Van de zijde van Kuyper en de zijnen blijft het echter bij woorden. Er is geen enkele aanwijzing, dat de Dolerenden het psalmboek van Datheen zullen gaan gebruiken. Daarnaast openbaren zich verder ook leerverschillen over doop en verbond. De discussies verlopen daarom in de meeste gevallen niet zo vlot. Ten aanzien van deze kontakten moet als positief element zeker genoemd worden, dat beide kerkformaties de mogelijkheden tot vereniging onderzoeken en elkaar daarbij serieus nemen. In Middelburg spreken Ledeboerianen en Kuyperianen

Ouderling Leendert Hubregtse - later zelf predikant - bevestigde Ruben tot 'Bakkeriaans' predikant. Hubregtse draagt op de foto een 'steek'.

gezamenlijk uit, dat 'vast staat, dat alleen de Geest des Heeren Heeren, het volk één kan maken, doch evenzeer dat wij niet *rekenen moge* met Gods verborgen raad maar *alleen met Zijn geopenbaard Woord*'. En daarom is samensmelting 'niet enkel de begeerte van al Gods gereformeerde Volk', maar ook 'de eisch des Heeren'.³⁰ Deze houding dwingt respect af.

Ook in Nieuw-Beijerland tast men de mogelijkheden af. Los in het notulenboek ligt een herinnering hieraan, die als volgt is gesteld.

De Kerkeraad der Gereformeerde Gemeente van wijlen Ds. L. G. C. Ledeboer, vernomen hebbende dat te Amsterdam, Rotterdam en meer andere plaatsen in ons vaderland de opzieners der zich noemende Protestante (Hervormde) Kerk het juk der Synodale Hiërarchie hebben afgeworpen en teruggekeerd zijn tot de Kerkorde, vastgesteld in het Synode Nationaal gehouden te Dordrecht in den jaren 1618 en 1619. Overwegende dat deze Kerkorde in alle deelen overeenstemd met Gods eeuwig blijvend woord, verklaart ten volle besloten te zijn, dat nog nader naar vermogen te zullen onderzoeken en zich dan na gedaan onderzoek te vereenigen met de zich noemende Nederduitsch Gereformeerde Kerk dolerende.

't welk doende,
B. IJzerman, ouderl.
C. de Valois, Diak.
A. A. van Lieburg, Diak.

Hiertussen prijkt ook de naam van de voormalige notabel/kerkvoogd der Hervormde Gemeente: Johannes Gerardus Beversluis, vader van de schoolmeester. Ondanks verschil van inzicht met zijn Ledeboeriaanse vrouw, heeft hij voortdurend positie gekozen voor de oude vaderlandse kerk. De Doleantie maakt echter diepe indruk op de Beversluisen, zowel te Nieuw- als Oud-Beijerland. Kuypers vastberaden optreden dwingt bij hen bewondering af. In die tijd staat op het dorp als Hervormd predikant Ds. T. S. van Loenen. Steeds duidelijker laat de prediker in de verkondiging uitkomen, dat hij de Godheid van Jezus loochent. En dan gebeurt het op zekere zondag in 1887, dat Jan Beversluis breekt met zijn kerk.

De Kerken van het Gerechtvaardigd Gemisde van
volgens de 1862. Wet van eenen belasting tot te
Amsterdam, Rotterdam en meer andere plaatsen
in den Nederlandt beschyven naar de Reken-
me... de Protestante kerk heb ook de Synode der
Heren die hebben afgevoerd van eenen
tot de Kerk der ~~Protestante~~ vastgesteld in het
Synode Nationaal gehouden te Leiden den 27. en 28.
Nov. 1869. Verrezenende dat deze Kerk
in alle deelen van het Koninkrijk van Nederland
blyvend word verstaant ten volke bestelt
te zijn dat nu nadere verzoeken te stellen
in de kerk te die de naam van de Kerk
te verenigen met de Kerk van de Kerk
der Gereformeerde Kerk van de Kerk.

De in Ongezeerde werktuigen met hunner
onderstaande handteekening met het Geslacht van
de bovenstaande Voorkeeren vereenigt te zijn.

Wim de Wet A. V. H. W.
R. L. Schelling C. van Duijn A. Hallgren
J. van der Vliet J. van Duijn J. van Duijn
J. van der Vliet J. van Duijn J. van Duijn
M. van der Vliet J. van Duijn J. van Duijn
H. van der Vliet J. van Duijn J. van Duijn

74

Dr. Abraham Kuyper zocht vereniging met de Ledeboerianen en prees (daarom?) 'Datheen'.

Zonder schroom - midden onder de kerkdienst - staat hij op en zegt tegen een kleinkind, dat naast hem zit: 'Kom, mijn jongen; als de pilaren gaan wankelen, dan moeten we het gebouw toch verlaten'.³² Ondanks de oprechte bedoelingen van kerkeraad en gemeenteleden komt er van aansluiting bij Kuypers Dolerenden niets. Gods weg ligt anders. Het vrij op zichzelf blijven staan acht men terecht in strijd met het Woord van God. Bakkeriaans Nieuw-Beijerland voelt zich nauw verwant met Van Dijkiaanse Gereformeerde Gemeenten. Zijn zij niet uit dezelfde stam ontsproten? Heeft Ledeboer niet allen met zegen gesticht, toen zij nog zonen van hetzelfde huis waren? Deze eenheid begeert men weer. Er komt contact. Het is dan ook verblijdend, wanneer de scriba van de Provinciale Vergadering te Middelburg op 26 oktober 1887 noteert in artikel III:

Zijn op de vergadering verschenen de ouderling B. IJzerman en de diaken A. A. van Lieburg van de gemeente Nieuw-Beijerland ter aansluiting, en zijn als gemeente met algemeene stemmen in het lichaam opgenomen.³³

75

Het portret van Pieter van Dijke, waarop Beversluis een gedicht vervaardigde.

'Bij het beschouwen van het portret van wijlen Ds. P. van Dijke' is het zijn dichterlijke wens:

Meer dan zijn beeldtenis
Blijf' in gedachtenis
Bij menig kind van God.
Zijn leer, naar hemelsch' trant
Houd' in Gods kerke stand
Ten spijt van 't helsche rot.³⁶

God heeft daartoe werk voor Beversluis in de kerken van Ledeboer en houdt hem daar. Nieuw-Beijerland zal nog veel van hem horen.

Noten:

- 1) Bakker, Gods groote barmhartigheid, 96.
- 2) Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, 1e jrg., nr. 2.
- 3) De Braal, Gedachtenis, 28 resp. 34.
- 4) Kersten/Van Zweden, Kort Historisch Overzicht, 38; zie ook Golverdingen, Ds. G. H. Kersten, facetten van zijn leven en werk, 25.
- 5) Notulen Algemene Vergadering Bruinisse dd. 18 sept. 1865. Van de vergadering van de Bakkerianen diezelfde dag zijn geen notulen bekend.
- 6) Notulenboek voor de Gereformeerde Gemeente te Nieuw-Beijerland.
- 7) Ook voor Beversluis is Bakkers ordening aanvechtbaar. Hij heeft hierover later duidelijk zijn mening ten beste gegeven. Zonder meer is hij overtuigd van Bakkers inwendige goddelijke roeping tot het ambt; evenmin doet hij ook maar iets af van Bakkers bekwaamheden, zuiverheid en oprechtheid in leer en leven. Ten aanzien van de bevestiging meent Beversluis daartegen, dat er 'eene zonde (niet tot verwerping) in het dienstwerk is gebracht'. Zonder het ambtswerk van Bakker te willen ontkrachten, wijst hij erop, dat zo'n een ordening als zodanig geen erkenning verdient. Het beroep op Jezus' doop door Johannes getuigt van een onjuist inzicht, zo betoogt Beversluis. 'Dat de meerdere door den mindere gezegend wordt, n.l. in de bevestiging tot den H. Dienst, zoals dit door Bakker is aangevoerd, is door hem gansch verkeerd toegepast. Immers neemt hij het in geheel tegengestelden zin, als de H. Paulus spreekt in Hebr. 7 : 7 naar de verklaring der kantteekenaars. De Apostel spreekt alzoo, om het priesterschap van Christus te verheffen en uitnemender te verklaren dan het priesterschap van Aäron. En waar nu de Heere Jezus zich liet doopen door Johannes, daar gold het den mensch Christus, die zich in deze zaak ook geheel in knechtelijke gestalte moest openbaren; en in die knechtelijke gestalte was Christus de mensch ten opzichte van Johannes en zijn dienstwerk de mindere; want immers Jezus was nog niet openlijk opgetreden als leeraar, en de bevestiging der eeuwige zalving van den Zoon door den Vader was nog niet geschied door de nederdaling des H. Geestes in de gedaante eener duif en door de stem uit de hoogwaardige heerlijkheid: 'Deze is Mijn geliefde Zoon, in Denwelken Ik Mijn welbehagen heb, hoort Hem'. Dit al geschiedde met en onder en na den doop, en van dat oogenblik af aan was Jezus naar de gerechtigheid der menschen, welke hiermede ook bewezen is eene Goddelijke instelling te zijn, de meerdere van Johannes'. Tot zover Beversluis, ooit jarenlang lid van Bakkeriaans Nieuw-Beijerland, in Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 27-28; zie voorts Bakker, Gods groote barmhartigheid, 106 e.v.
- 8) Bakker/Van der Garde/Ruben, Een predicatie over Jer. 31 : 11, 84 e.v.
- 9) Gegeven uit het Bevolkingsregister der Gemeente Nieuw-Beijerland.
- 10) Mededelingen Dhr. J. G. van Bochove (81 jaar oud) te Nieuw-Beijerland. Bij de afbraak van de oude schuurkerk kwamen de initialen J. G. B. te voorschijn op een plank van de toen nog gave preekstoel.
- 11) Zie hoofdstuk 1 noot 24; voorts Bakker/Van der Garde/Ruben, Een predicatie over Jer. 31 : 11, 20-23 (Bakkers 'Adres' aan Z.E. de Min. van B.Z.), 45, 86 (de verwijzing naar het amendement van de Jood Godefroi c.s. uit 1872 maakt duidelijk wat Bakker bedoelt in zijn 'Adres' met 'de door 'één Jood' ingevoerde wet'; antwoord op Hofman, Ledeboerianen en Kruisgezinden, 249).
De antivaccinatiebeweging te Nieuw-Beijerland leidt tenslotte tot de oprichting van een vereniging. In het Nieuwsblad gewijd aan de belangen van De Hoeksche Waard en IJsselmonde dd. 23 nov. 1901 staat de volgende mededeling: Nieuw-Beijerland - Alhier is opgericht eene afdeling van den Bond tegen vaccinedwang, aanvankelijk met 61 leden. Het bestuur bestaat uit de heeren A. Bouman Jz. Voorzitter, A. A. van Lieburg, Secretaris en W. Hoepel, Penningmeester.
- 12) Mededelingen nu wijlen Mevr. A. C. van Bochove-Roos (99 jaar oud) te Zwijndrecht.
- 13) Notulen 29e Vergadering 's-Gravenpolder dd. 11 sept. 1878. Over Den Helder en

Giessendam zie Wust, Mijn 42-jarige loopbaan in de Kerke Gods, 10-24 resp. 24-30; vgl. ook Bos, Kruisdominees, 55-80, alsmede Smits, De Afscheiding van 1834 II, 320-321.

- 14) Notulenboek Geref. Gem. Nieuw-Beijerland; in afschrift, zonder datum.
- 15) Wust, Mijn 42-jarige loopbaan in de Kerke Gods, 83-84.
- 16) Notulenboek Geref. Gem. Nieuw-Beijerland; in afschrift, dd. 1 okt. 1878.
- 17) Notulen Buitengewone Vergadering 's-Gravenpolder dd. 29 okt. 1878. Onnauwkeurig vermeldt Hofman als aanvangsdatum van Rubens oefenaarsschap: 1887 (heroprichting Bakkeriaanse gemeenten) in Ledeboerianen en Kruisgezinden, 229.
- 18) Notulenboek Geref. Gem. Nieuw-Beijerland; in afschrift, dd. 5 nov. 1878.
- 19) Notulenboek Geref. Gem. Nieuw-Beijerland; in afschrift, dd. 27 nov. 1878.
- 20) Bos, Kruisdominees, 79.
- 21) Wust, Mijn 42-jarige loopbaan in de Kerke Gods, 96.
- 22) Notulenboek Geref. Gem. Nieuw-Beijerland; verklaring vertrek Ds. W. C. Wust dd. 13 apr. 1881; zie ook noot 23.
- 23) Notulen 32e Vergadering Nieuw-Beijerland dd. 11 mei 1881 en 33e Vergadering 's-Gravenpolder dd. 14 sept. 1881, door welke vergadering wordt gesteld, dat Wust 'reden gegeven heeft om zijn doeningen te verwerpen en voor onchristelijk en ongereformeerd te verklaren'. Zowel bij de Kruisgezinden als Ledeboerianen heeft Wust moeite gehad met zijn attesten bij vertrek. Bij zijn aankomst te Nieuw-Beijerland had Wust echter niet minder dan drie à vier loffelijke getuigschriften op zak uit Lodi en Rochester (V.S.).
Overigens koestert Bakker steeds sympathie voor Wust, zoals blijkt uit correspondentie; zie H. Florijn, Van oude tijden, in Kerkblad (OGGiN) aug. 1982 (5e jrg., nr. 8), alsmede H. Hille, Een tweede predikant in de 'Bakkeriaanse Gemeenten', in De Hocksteen, aug. 1982 (11e jrg., nr. 4). Deze correspondentie berust in handschrift in de bibliotheek van de Theologische Hogeschool der Geref. Kerken in Ned. te Kampen (Oudestraat); ze bevat de ontbrekende brieven uit Bakker/Van der Garde/Ruben, Een predikatie over Jer. 31 : 11.
In deze correspondentie vond Hille als afscheidstekst (dd. 3 apr. 1881) merkwaardigerwijs Joh. 11 : 28; zie noot 22.
- 24) Notulen 43e Vergadering 's-Gravenpolder dd. 12 mei 1886.
- 25) Notulenboek Geref. Gem. Nieuw-Beijerland.
- 26) De Vriend van Oud en Jong dd. 11 dec. 1885.
- 27) Goesche Courant en Zierikzeesche Nieuwsbode dd. 28 nov. 1885; zie Bakker/Van der Garde/Ruben, Een predikatie over Jer. 31 : 11, 80-82.
- 28) Notulen 45e Vergadering Terneuzen dd. 9 mrt. 1887.
- 29) Notulen 44e Vergadering Stad aan het Haringvliet dd. 8 sept. 1886.
- 30) Notulen Algemene Vergadering Middelburg dd. 20 juni 1888; hierin is opgenomen het verslag van de samenspreking tussen Ds. D. Janse en Oud. J. Corré enerzijds en Ds. P. J. W. Klaarhamer en Oud. A. B. Crucq anderzijds dd. 12 okt. 1887.
- 31) Los verslag, bewaard in het Notulenboek Geref. Gem. Nieuw-Beijerland, zonder datum.
- 32) Mededelingen Mevr. A. A. Vermaas-Pouwe te Nieuw-Beijerland.
Blijkens de Archiefstukken van de Hervormde Gemeente van Nieuw-Beijerland bedankt J. G. Beversluis officieel per schrijven dd. 26 apr. 1889, dus geruime tijd later.
- 33) Notulen Provinciale Vergadering Middelburg dd. 26 okt. 1887.
- 34) Uit navraag bij de onderscheiden Hervormde Gemeenten is steeds gebleken, dat van de Beversluisen in doop- en lidmatenregisters elk spoor ontbreekt.
- 35) Stoppelenburg heeft mijns inziens de legende gevormd, voor het eerst in Kerkhistorische Kroniek, 5e jrg., nr. 3, in een recensie van de brochure De Gereformeerde Kerk van Oud-Beijerland 1868-1968; Hofman volgt hem hierin in Ledeboerianen en Kruisgezinden, 54-55, 192. De Nicolaas Hendrik Beversluis, die van Hervormd diaken Gereformeerd diaken wordt in 1890, is de zoon van Franciscus Gijsbert Beversluis en de zes jaar jongere neef van Ds. Nicolaas Hendrik Beversluis. Zie over hem de Handelingen van de Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente te Oud-Beijerland van 1881-1896 en

het Notulenboek van de Ned. Geref. Kerk (thans in Doleantie) te Oud-Beijerland van jan. 1890-apr. 1896.

36) Beversluis, Klacht en Jubel, 40.

Het echtpaar Beversluis-De Jongste; de foto dateert vermoedelijk uit de periode 1890-'95. Typend voor die tijd is het kleine ringbaardje, dat Beversluis onder de kin draagt. Van het gelaat van beide echtelieden spreekt duidelijk zorg. De kleding (vooral van de vrouw) onderstreept de Ledeboeriaanse eenvoud.

5. Van rijksdienst in Rijksdienst

'Jij, mijn kind, sterft niet! De Heere heeft nog veel voor jou te doen', zo was Beversluis aangekondigd op zijn angstig ziekbed, nu circa 20 jaar terug. Thans te Rijswijk, wordt hij werkzaam met het zo wondere ambt van Evangeliedienaar. De zondagsschoolactiviteiten van de bovenmeester zijn hiervan een uiting. Naar de begeerte van zijn ziel, mag hij het zaad van Gods Woord strooien in de harten van jongeren en ouderen. 'Nu echter begon de tijd te naderen, dat God - Die hem vaak zoo wonderlijk geleid had - hem door nog meer beproeving en strijd zou brengen tot dat werk, waarvan hij zich dan ook zoo klaar bewust was geroepen te zijn. Namelijk tot de verkondiging van Gods woord', aldus zijn kinderen.

Zeker, het is een getrouw woord, schrijft Paulus: 'Zo iemand tot eens opzieners ambt lust heeft, die begeert een treffelijk werk', 1 Tim. 3 : 1. Is het door genade Beversluis' wens, om in de wijngaard des Heeren te dienen - God maakt hiervoor ook plaats in de kring der Ledeboerianen. In de Gereformeerde Gemeenten van Ledeboer is de levende verkondiging van Gods Woord slechts spaarzaam. Uit de notulen van de Algemene Vergaderingen van het begin der 90'er jaren blijkt het kerkverband te bestaan uit een kleine 20 gemeenten (tussen haakjes het globaal ledental), te weten:

in Zeeland: Middelburg (met Aagtekerke, Biggekerke en Oostkapelle, totaal ongeveer 1000 zielen), Krabbendijke (500), Yerseke (200), Hoedekenskerke (100?), Rilland (100), Borssele (150?), Bruinisse (600), Nieuwerkerk (100), Sint Philipsland (800), Scherpenisse (300), Sint Annaland (400);

in Zuid-Holland: Nieuw-Beijerland (250?), Benthuisen (150), Moerkapelle (150);

in Utrecht: IJsselstein (50);

in Overijssel: Genemuiden (50);

in Drenthe: Zuidwolde (60).²

Deze gemeenten - totaal zo'n 5000 zielen tellend - worden gediend door slechts één predikant: Ds. David Janse te Middelburg, een goede zestiger, voorheen landbouwer en oefenaar te Oostkapelle. In zijn bediening wordt hij bijgestaan door een tweetal eenvoudige oefenaars: Pieter Ingelse - winkelier, voorheen landbouwer - uit Middelburg en Laurens Boone - voormalig wagenmaker - van Krabbendijke. Ds. Leendert van der Velde en zijn Ledeboeriaanse gemeente van Rotterdam bemoeien zich niet of nauwelijks met het kerkverband.³ Verder is Oef. Jan Vader - na jarenlange onenigheid - buiten de gemeenschap der kerken geraakt.⁴ In Meliskerke sticht hij in 1890 een zelfstandige Kruisgemeente - de enige in Zeeland - waar later Oef. Gerrit Hendrik Kersten terecht komt. En tenslotte: tal van pogingen tot vereniging met evangelisten, oe-

fenaars en predikanten uit andere richtingen lopen voortdurend spaak.⁵ De predikanten nood in de kerken van Ledeboer is dus schrijnend, zonder veel uitzicht op verbetering.

Deze desolate toestand wordt door verschillende van Gods kinderen met zorg gadegeslagen. Geregeld bereiken dominee Janse signalen, die getuigen van een ernstvolle betrokkenheid bij deze zaak. Zo schrijft ouderling H. A. Steenbergen uit Zuidwolde op 24 juli 1890 aan de Middelburgse pastor:

Komt er nog geen aanwijzing uit de boezem der Gemeenten van jonge mensen, die lust hebben, om bekwaam gemaakt te mogen worden tot dienstknechten Christi? Dat de Koning Zijner duurgekochte Kerk en Gemeente nog eens gedurig worde aangelopen als een waterstroom of het Hem moge behagen arbeiders uit te stooten in Zijnen Wijngaard, daar toch de Oogst groot is: en de arbeiders zoo weinige zijn, waarvan mag worden geloofd, dat ze van hooge hand geroepen en gezonden zijn?⁶

Begin 1891 worden de Ledeboerianen bijzonder opgeschrikt. Janse ontvangt een beroep uit het verre Amerika, van de Gereformeerde Gemeente van Grand Rapids (Turnerstreet). Tevoren is deze kerk bediend geweest door Di. Teunis Meijster, voorheen te Haarlem, en Kasper Werner, voorheen te Leiden. Vele leden - meest van Zeeuws bloed - zijn Ledeboeriaans gezind. Onder leiding van de begaafde ouderling Marinus Donker - naar het apostolisch voorbeeld uit Hand. 1 - is het lot geworpen op Janse, die een tweetal vormt samen met de bekende Ds. Elias Fransen van Lisses Kruiskerk.⁷ Zal Janse het beroep aannemen en emigreren? Zal men geheel herderloos achterblijven? Het houdt de Ledeboerianen ten zeerste bezig. Dit blijkt onder meer uit een brief aan Janse, geschreven door de Dinteloordse landbouwer M. Vissers op 12 februari 1891.

Mocht de Heere ons een biddend hart schenken om elkander te gedenken, en geve Hij UEerw. nog met vrucht en zegen in Nederland te blijven als het in Zijn raad mag zijn, hoewel de toestand te Amerika en ook in Z-Afrika zeer hachelijk is; of wat behoorden wij den hemeltroon te bestormen, of Hij nog herders liefde te verwekken, die het volk weiden met verstand in de vrees van Zijnen grooten naam.⁸

Op diezelfde dag - twaalf dagen na de ontvangst van de beroepsbrief - bedankt Janse voor Grand Rapids. Hij schrijft de kerkeraad over zijn beslissing: 'Na het aangezicht des Heeren in deze gedurig gezocht te hebben op de uitgangen des harten, om den wille des Heeren te weten, gelet ook de begeerte van velen om te blijven in acht genomen, mogt ik met vrij-

moedigheid voor den Heere tot het besluit komen, om de roeping niet aan te nemen'.⁹

Bij het vernemen van Janses bedankje haalt men opgelucht adem. Het geldt de Gereformeerde Gemeenten als een blijmare. Broeder Steenberg vertolkt de gevoelens van velen - waarbij hij de voortdurende nood der gemeenten niet uit het oog verliest - wanneer hij schrijft aan zijn predikant op 24 februari 1891:

Och!, mogten wij eens regt dankbaar aan den Heere en uw persoon gemaakt worden voor de afwijzing der roeping naar zulk een vergelegen land (...).

En dat de Koning Zijner duurgelokte Kerk en Gemeente op Aarde mogt worden aangeloopt als een waterstroom om arbeiders in dien grooten Oogst, welke het niet in de eerste plaats te doen is, om een fatsoenlijke stand, eer en aanzien, maar daar de eere Gods ten allentijde bovendrijft.¹⁰

Zo werkt de Heere voorbereidend aan twee zijden. Enerzijds legt God in Beversluis' hart een opdracht tot de verkondiging van Zijn Woord; anderzijds verlevendigt Hij de behoefte hiernaar bij Zijn erfdeel onder de Ledeboeriaanse gemeenten. Er wordt een uitzien geboren. Wil de Heere nog goedgunstig zijn en bevestigen, hetgeen Hij belooft bij monde van de psalmdichter?

Uit hen zal altijd iemand komen voort,
Om de nakomers te leren Uw woord
Ende de goedigheid hoog geprezen
Van U bewezen.

(Petrus Datheen - Ps. 22 : 16)

Tot aan het einde der wereld zal Christus Zijn kerk vergaderen; 'gelijk daaruit blijkt, dat Christus een eeuwig Koning is, Dewelke zonder onderdanen niet zijn kan', zo wordt beleden in artikel 27 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Dit kerkvergaderend werk verricht Christus door Zijn Geest en genademiddelen. 'Hoewel de Heilige Geest door zijn Goddelijke Almacht dit werk voorzeker onmiddellijk zou kunnen doen, zoo heeft de Heere echter - om heilige en wijze redenen - daartoe middelen verordeneerd'. Welnu: 'De prediking des Evangelies en de bediening der Sacramenten zijn de genademiddelen, welke door den Heere gebruikt worden om zondaren tot Zich te leiden'¹¹, aldus Beversluis later in een preek over Zondag 25 van de Heidelbergse Catechismus. Want: 'Hoe zullen zij in Hem gelooven, van Welke zij niet gehoord hebben? En hoe zullen zij hooren, zonder die hun predikt? En hoe zullen zij prediken, indien zij niet gezonden worden?', Rom. 10 : 14-15a.

Christus Zelf bezorgt dus Zijn gemeente dienaren van het Woord, dat als enige kenbron van eeuwig heil is geschonken. Immers: 'dit Woord Gods -

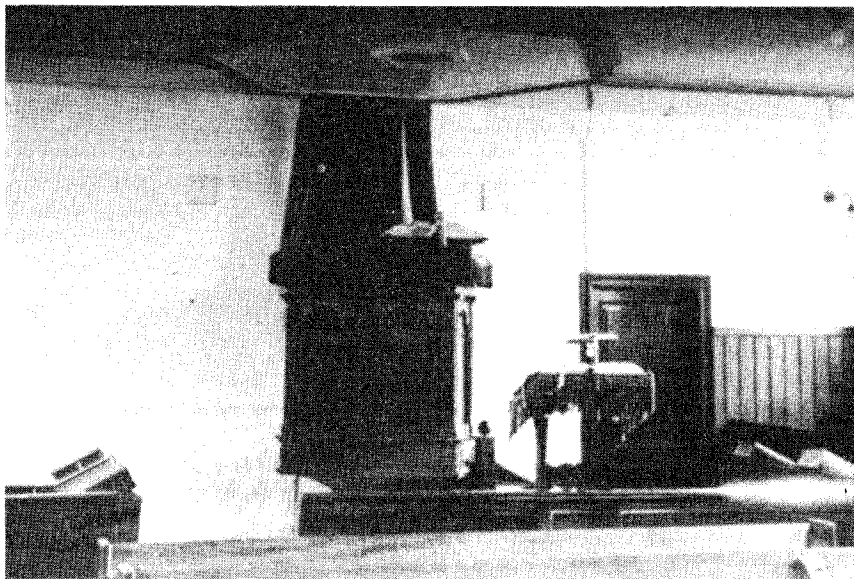
de Heilige Schrift - is de volkomen openbaring van den Raad Gods tot zaligheid van zondaren. Dit Woord verklaart den mensch, zooals hij in het paradijs uit de hand des Scheppers tevoorschijn kwam: volkomen goed en geschapen naar het beeld Gods. Dit Woord maakt ons bekend, hoe de mensch zijn God en Maker ongehoorzaam is geworden en zich van God heeft afgekeerd en zoo zich in tijdelijke en eeuwige ellende heeft gebracht'. Maar welk een heerlijke roeping heeft de Evangeliedienaar, om tevens 'de genade Gods, die in Christus is, bekend te maken'. Want: 'dit Woord ontsluit ons ook den rijkdom der Goddelijke genade, welke geopenbaard is in Christus Jezus; Gods - des Vaders - grondelooze wijsheid en eeuwige ongehoudene liefde in de schenking van Zijn Zoon; Gods strenge rechtvaardigheid in de overgifte des Zoons tot den dood, ja tot den dood des kruises. Het Woord bevestigt de verzoening der zonden door den dood des Zoons. Zondaren met God verzoend door den dood van Christus, is de inhoud van het Woord. Op dien dood - als de eenige zoenofferande - wijst het ons steeds. Christus de Weg, de Waarheid en het Leven, is het hoofdpunt van de leer der verlossing in Gods Woord. De apostel Paulus drukt dit kort en krachtig uit, als hij aan de gemeente des Heeren te Korinthe schreef: Ik heb voorgenomen niets te weten onder u dan Jezus Christus en Dien gekruisigd'¹¹, aldus Beversluis.

Alleen in een geheiligd besef van dit voornemen, kan de prediker zijn roeping vervullen; méér nog: dringt hem ook zijn roeping te vervullen, geeft hem vrij- en blijmoedigheid daarin.

In augustus 1891 - tijdens zijn zomervakantie - houdt meester Beversluis zijn eerste oefening (preek). Hij is dan 41 jaar oud. Hij is daartoe uitgenodigd in zijn geboortedorp Nieuw-Beijerland. Wat gaat er door de kerk-gangers heen, wanneer zij 'hun' Hendrik Beversluis het godshuis zien binnenkomen. En welke gedachten bezetten ook hem, wanneer hij de kansel beklimt, waarop Ds. Bakker zo menigmaal tot een eeuwige zegen is gesteld. Thans is hij de mond tot het volk. Zijn tekst vindt zijn aandachtig gehoor in Joh. 10 : 28: 'En Ik geef hun het eeuwige leven; en zij zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid, en niemand zal dezelve uit Mijn hand rukken'. Een troostrijke boodschap mag hij in het midden der gemeente neerleggen. Daarbij weet hij zijn hoorders te boeien door zijn gave, om op bevattelijke wijze de verborgenheden van het geloof te verklaren. Niet licht zullen de Beijerlanders deze kerkdienst kunnen vergeten, vooral zijn ouders en zusters niet.

Beversluis' eerste optreden blijft niet onopgemerkt. Meelevend vraagt ouderling Steenberg aan dominee Janse: 'Hoe maakt hij het, die te Nieuw-Beijerland voorgegaan heeft, die meester? Hoort de dominé noch iets van dat alles?'¹² Dat laatste is zeker het geval.

Gebruikelijk is bij de Ledeboerianen, dat aangemelde oefenaars eerst voorgaan in de gemeente waarvan men lid is. Via een advies van de meerdere vergadering(en) kan men vervolgens uitgenodigd worden in de

Op deze door zijn vader getimmerde kansel houdt 'meester' Beversluis zijn eerste oefening.

zustergemeenten, om dan - na een lerend ouderlingschap met vaste standplaats - tenslotte predikant te worden.¹³ Op de Algemene Vergadering te Krabbendijke van 22 juni 1892 wordt over de meester-oefenaar in de notulen vastgelegd:

Aangaande N. H. Beversluis wordt na gedane besprekingen de gemeenten, die hem nog niet gehoord hebben, voorgesteld en vrijheid gegeven, om hem in de vacantiетijden te verzoeken om voor te gaan, daar de gemeenten het niet oirbaar vinden, hem uit zijn tegenwoordige werkkring te onttrekken, alvorens de Heere hem Zelfs daarvan mocht believen los te maken.¹⁴

'Zoo spoedde de tijd voort', zo verhalen de kinderen Beversluis. 'Vijandschap en moeite benevens strijd en aanvechting werden steeds zwaarder, totdat - door de overredende kracht Gods - den ijver voor Gods eer en het heil der zielen hem (zóó) duidelijk werd, dat hij moest breken met ook dezen werkkring'. Nu durft Beversluis het met God te wagen. Op 6 september 1892 richt hij een request tot de gemeenteraad van Rijswijk. Hierin verzoekt hij zo spoedig mogelijk ontslag als hoofd der school. Per 1 november wordt dit hem eervol verleend. 'En nu ... stond hij dus op straat, want het schoolhuis moest hij nu ook verlaten. Zonder te weten

waarheen!' ¹ Wat te doen met het zestal kinderen thuis en een zevende op komst? Toch kan hij niet anders. Hij weet, dat dit tot 'De wettige strijd' behoort, waarover hij eens gezongen heeft:

'k Moet mijn gansche hart dan geven
Aan Hem, Die oproept tot den strijd.
'k Moet met 't mijne gansch'lijk sneven
Geheel tot Godes dienst gewijd.¹⁵

'Echter, ook toen is bewaarheid: 'Die Mij eeren, zal Ik eeren'. Een innige vriend kwam ongedacht en onverwacht met een woning. Wie er toen meer ontroerd was, hij die geholpen werd, of hij die dus helpen mocht, kan niet uitgemaakt worden. Beiden gaven Hem de eere, Die de harten der koningen kon neigen als waterbeken. Die ook hier kennelijk de Werkmeester van was. Aldus was in den eersten nood voorzien. En, Diezelfde God zou verder zorgen. Intusschen was de naspraak en veroordeling, de vijandschap en het bittere - dat in den mensch is - ook hier weer duidelijk openbaar. Maar als God werkt, wie zal dit keeren! Het duurde niet lang, of een verzoek van een der Zeeuwsche Ledeboeriaansche gemeenten kwam, om voor hen des Zondags een woord tot stichting te spreken. Ziende hierin de vinger Gods, werd daaraan gevolg gegeven; en mocht hij met vrijmoedigheid en opgewektheid voor dat volk voorgaan. Zoo was deze eerste aanraking met dat volk van dien aard, dat van stonden aan daar banden gevallen zijn, die bleken door God gelegd te zijn en daarom ook duurzaam zijn. Daarop volgde alzo verzoeken van verschillende zijden'.¹

Rijswijk, den 8-1-92 *aanw. 16 oudal 12 doeken*
Zo ontsluit zich voor Beversluis aanvankelijk de weg tot het predikambt. Na ruim 15 jaar ambtenaar te zijn geweest in dienst van het koninkrijk der Nederlanden, volgt nu een eens zo lange periode van actieve dienst als ambtsdrager in het Koninkrijk Gods, ongehinderd door landsgrenzen. Van rijksdienst in Rijksdienst! Op 12 april 1893 zijn de Zeeuwse Gereformeerde Gemeenten in Provinciale Vergadering bijeen te Yerseke. Diaken Marinus Lantsheer - een Middelburgse koopman - notuleert:

art 6 *(aanw. van 10 personen) etc. etc. als scriba!*
Is in behandeling gekomen van de Hoofdonderwijzer den Heer Beversluis, om hem op de Verg: te roepen en verklaring van hem eenigermate te erlangen in de zaak van het ontslag te nemen als Hoofdonderwijzer te Rijswijk. Waarop hij verschijnd, en in 't kort een genoegzame verklaring aflegd voor de vergadering, in welke verstande daartoe de Heere hem losgemaakt heeft van de bestaande Scholen; en daarbenevens een verslag geeft, hoedanig hij door 's Heeren Geest bewerkt werd en een aangebondenheid gevoelde met al de gemeenten, die in het lichaam (der kerk) zijn opgenomen. Te meer, omdat hij reeds van zijn jeugd af in deze Waarheid was onderwe-

zen, en daartoe meer vrijmoedigheid in hem openbaarde om bij deze Waarheid te blijven en zich als een behulpzel geven wil aan de gemeenten. Waarop rondvraag wordt gehouden aan de Br: die hem nog niet gehoord hebbe, of zij in dezen met hem vereenigd zijn, waarin zij toestemmend antwoorden; en die hem gehoord hebbe, gawe ook genoegzame inligting ter voldoening van de Broeders, waarna hem wordt toegewezen met goedkeuring der vergadering zijn woonplaats te neme te Middelburg, om als een behulpzel in de gemeenten op te treden.¹⁶

Mede onder aansporing van Ds. Janse brengt de gemeente Middelburg een roepstem uit op Beversluis. De 'meester'¹⁷ - zoals men hem nog jarenlang blijft noemen - aanvaardt dit, teneinde officieel zijn oefenaarschap aan te vangen. De broeders der Zuidhollandse gemeenten nemen achteraf genoegen in bovengemeld provinciaal besluit.

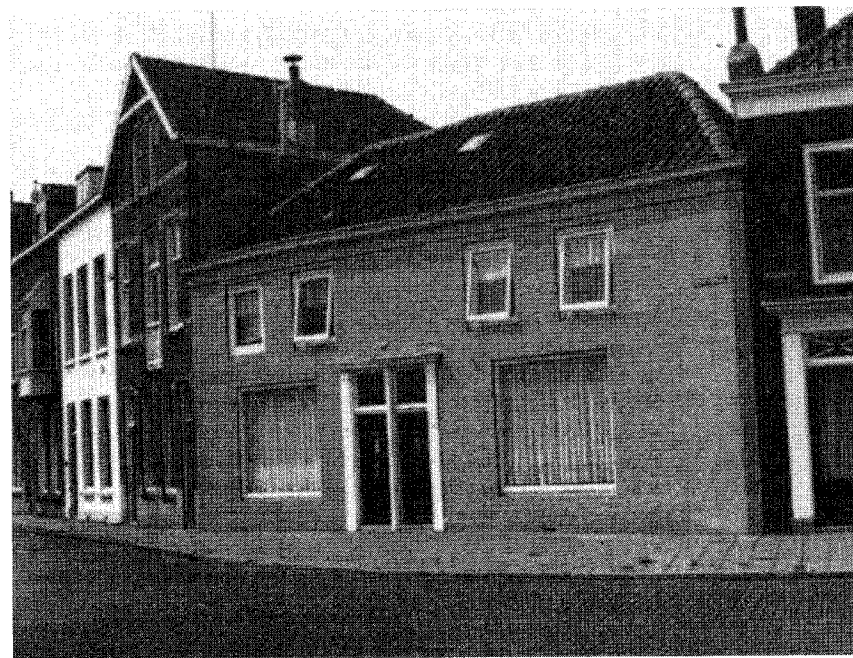
Eind mei verlaten de Beversluisen Rijswijk, om zich voor drie maanden te vestigen te Koudekerke onder Middelburg. Maar kort voor de verhuizing overvalt een smartelijke gebeurtenis het gezin. Op 10 maart 's ochtends om omstreeks vier uur wordt een dochter geboren: Adriaantje. Echter, het jonge leven eindigt nog diezelfde dag, slechts 16 uren oud.¹⁷ Hoe pijnlijk moeten de ouders die onweerlegbare woorden van de psalmdichter inleven:

Doch d'een broeder houdt d'ander niet in 't leven,
Hij kan God niets tot een rantsoengeld geven.

(Petrus Datheen - Ps. 49 : 2 slot)

Op 1 september 1893 trekt Beversluis met zijn gezin in de woning, gelegen aan de Noord(poort)singel 176 (later op nr. 136) in de Zeeuwse hoofdstad. Waarschijnlijk eind 1894 wordt hij gekozen tot ouderling van de plaatselijke Gereformeerde Gemeente. Tussen haakjes: te Nieuw-Beijerland, op tweede kerstdag 1894 - in de vacature van zijn overleden oom Bastiaan IJzerman - wordt Beversluis eveneens gekozen tot ouderling, voor welke benoeming hij echter bedankt.¹⁸ Middelburg is hem thans op het hart gebonden. Ras erkent men de kwaliteiten van de voormalige hoofdonderwijzer. De kerkeraad draagt hem de zorg op voor het catechetisch onderwijs aan de talrijke jeugd. Tevens wordt hij belast met het scribaat; zijn fraaie handschrift siert het notulenboek. Vanaf de Algemene Vergadering der Ledeboerianen van 1895 wordt het vaste tweemansmoderamen - praeses Janse en scriba Van Lieburg - uitgebreid met een 'ondervoorzitter'¹⁹: oefenaar N. H. Beversluis. Hij wint snel aan gezag, daarbij collega's Ingelse en Boone achter zich latend. Daaraan zal ook zijn ontwikkelingspeil niet vreemd zijn geweest. Hij geniet het vertrouwen van de gemeenten, om - hetzij persoonlijk, hetzij in commissie - bijzondere aangelegenheden te begeleiden dan wel tot een oplossing te

brengen. Een voorbeeld hiervan is de kwestie rondom de toelating van oefenaar Arie van der Stel van De Wacht ('s-Gravendeel) en de instelling van een kerkeraad aldaar.²⁰

Het woonhuis Noordsingel 176, waar oefenaar Beversluis enige tijd was gehuisvest (rechts).

In de correspondentie aan Ds. Janse wordt niet zelden medeleven uitgesproken met Beversluis.²¹ Vaak moet Janse de groeten overbrengen aan zijn ouderling. Soms gewaagt men ook over diens voorgaan. Het ambtelijk werk van Janse, Beversluis, Boone en Ingelse wordt gewaardeerd en ligt bij velen van Gods volk op het hart gebonden. In zijn steeds terugkerende nieuwjaarswensen - nogal eens op rijm - schrijft kleermaker Adrianus Anthonie Van Lieburg eens aan Janse:

Dat de Heere u in dit nieuwe jaar uit- en inwendig nog sterken moge, om uwe zorgvolle taak te mogen vervullen, die u op de schouders is gelegd om in zoovele gemeenten den dienst des woords waar te nemen; dat uwe dienst nog gezegend moge zijn voor uwe ziele en tot opbouw van Sion en tot nederwerping van het rijk des Satans; en dat de Heere nog Zijne kerke genadig moge zijn, om nog mannen te verwekken

om te bouwen en te planten, en dat Hij onze oefenaars met Zijn Geest mocht aangorden, om ook in hun arbeidsveld te doen wat hunne hand vindt om te doen, en dat Hij bovenal in de gemeenten mocht believen te geven den geest des gebeds, om den Heere des oogstes te bidden, dat Hij arbeiders mocht uitstooten in Zijn wijngaard, om nog werkzaam te mogen zijn; om de kleine vossen te vangen, die den wijngaard verderven; dat er nog jonge druifkens van geloof, liefde, ootmoedigheid, nederigheid, bescheidenheid, godzaligheid, ijver voor Gods eere en 's mensen zaligheid in den wijngaard mochten groeien, hoewel het is in benauwdheid der tijden; en dat het aan het zwijn in het woud niet moge gelukken om den tuin om Gods kerke te verderven; dat alle tweedracht en erenissen genadiglijk in de geboorte gesmoord mogen worden; dat de ouderlingen en diakenen gunstiglijk geholpen mogen worden in hunne bediening, die zij meestal zonder de hulp van een leeraar moeten bedienen; dat zij bewaard mogen worden voor ontrouw.

En waar zou ik eindigen, zoo ik iedere zaak wilde noemen waarin de hulpe des Heeren noodzakelijk is. Dus om mijn wensch te besluiten, dat de Koning voorspoediglijk mogt rijden op het woord der waarheid en dat Zijn arbeid mogt zijn in mogendheid en dat Hij Zijne verslagenen nog mogt vele maken, die ter dood gewond door de pijlen der wet Zijn pardon in mochten roepen voor hunne schuldige zielen, om door Hem, wiens naam is Held weder te worden opgericht, om toegevoegd te worden tot al dat gekochte volk, dat van eeuwigheid in de baarmoeder van Gods eeuwig heilsbesluit lag opgewonden.²²

Tot zover de wensen en beden van ouderling Van Lieburg voor de arbeid in Gods kerk (wat uitvoerig weergegeven, om de onderlinge hartelijke sfeer uit die dagen te proeven).

Terug naar oefenaar Beversluis. Veel is de nieuwe prediker van huis, om 'een stichtelijk woord te spreken'²³ in de door hem tevoren in volgorde aangeschreven gemeenten. Een enkele maal geeft hij een 'beurtje' weg aan een (nog) vrijstaande gemeente; bijvoorbeeld Giessendam, waar hij graag komt. Zijn voorgaan voltrekt zich volgens een tevoren vastgesteld reisplan, dat zich soms over enkele weken uitstrekt. Hoewel hij zijn arbeid veelal met blijmoedigheid verrichten mag, zijn er ook vele moeiten, waaronder Beversluis gebukt gaat. Bekommernis over zijn kinderen en gade kwelt hem soms. Zijn kinderen: 'Immers wij allen waren meestal dan alleen met onze moeder. Ook daar zijn bange dagen doorworsteld. Het was in die tijd, dat donkerheid en duisternis en de slingeren van den vorst der duisternis onze moeder tot wanhoop bracht. Maar Gode zij

dank. Eén, sterker dan dien sterk gewapende, heeft haar banden verscheurd, zoodat zij dien strik mocht ontvlieden'.¹ Eenmaal verlost uit deze angst der hel en beken Belials, wordt Antje Beversluis een zeker uitzicht geschonken. In zijn 'Uitzien in strijd' heeft haar geliefde echtgenoot - na eenzelfde toestand - het eens vertolkt:

Zal 'k nog langer, zielemoorder, luist'ren
Naar uwe lasterstem in 't binnenst van mijn hart?
Verstand en zinnen door u laten kluist'ren;
Vermeerd'ren naar uw lust mijn bitt're zielesmart?

Door de werking van Geest en Woord volgt dan:

Moet niet des Heeren Woord mij dierb'rer wezen
Dan 't vals getuigenis van u, o hellevorst?
Heeft niet de Heere mij in 't Heilig Boek doen lezen,
Dat Hij naar mijn ellend', naar mijnen dood niet dorst?

Dan ontsluit zich de weg naar Boven:

O!, wordt mijn ziel bestormd door Satans listen;
Gevangen in het net, dat hij mij spant?
O, Heere!, wil dan voor mij, arme, twisten,
Verhind'ren, dat mijn zielescheepje strandt.

In deze bede wordt het geloof allengs sterker:

O!, mag ik dan op die genade hopen;
Niet om mijzelf, noch enig schepsels deugd;
Noch om mijn goeden wil, om tot U, Heer, te loopen,
Noch hierom, dat ik mij in Uwen dienst verheug.

Dan ook ontdekt zich de enige Grond der zaligheid:

Maar eenig en alleen om 't eeuwig welbehagen
Van U, o Vader, betoond in Uwen Zoon.
Alleen om Hem, Die bitt're smarten heeft gedragen,
Zijn heil'ge rechtsvoldoening inbracht voor Uw troon.

Tenslotte schittert voor zulk een ziel de zekerheid van het Woord van de Zaligmaker Zelf:

En naar Uw Woord schenkt Gij alleen genade
Aan 't ned'rig hart, verbrijzeld en verslagen,
Dat tot U roept en kermt, zoo vroeg als spade,
Dat niets meer over heeft dan hulp'loos klagen.²⁴

Welk een wonder, dat de Heere - in weerwil van Satans listige laster - Zich betoont geen land van uiterste duisternis te zijn voor Zijn kind Antje Beversluis.

Ook voor haar echtgenoot wisselen tijden van donkerheid en licht zich af in het geestelijke leven. Enkele brieven uit Beversluis' Middelburgse periode leggen daarvan zo eenvoudig getuigenis af. Ziende op zichzelf, dan moet hij klagen; maar ziende op Christus, dan moet hij jubelen. Zo breekt het geloof door de banden heen. In een schrijven - dat soms doet denken aan Ledeboers brieven - luidt het aan een vriend:

Middelburg, 21 maart 1899

Waarde vriend en broeder,

Vrede en zegen van Hem, op Wien al onze hoop zou moeten gevestigd zijn en Die boven alles ons dierbaar moest wezen. Wat het wezen aangaat, is Hij dit ook voor Zijn volk. Maar in den weg der praktijk, o hoe blind, hoe kreupel, hoe zelfzoekende, hoe Hem verlatende, hoe ziende op het schepsel en blind voor Hem. Hoe weggescholen in eigen sterkten en forteressen. Hoe strijden voor zichzelf en de wapens vaak wegwerpend, waar het Zijn eere geldt.

O, steeds grooter wordend wonder, dat het Eeuwig Al Zich met *niet* wil bemoeien. Dat de Eeuwige, Volzalige alles in Zichzelf bezittende Jehova, met niets dan verdoemenswaardige zonden vervuld zijnde maden en wormen wil onderhandelen tot vrede. Hoogte der hemelen, diepte der zeeën, bergen en dalen, afgronden en woestijnen, ja het gansch geschapen al, zal niet bij machte zijn, het duizendste, ja miljoenste part dier onbegrepen liefde des Goddelijken welbehagens te verkondigen.

De tongen van alles wat in den hemel en op aarde is, zijn onmachtig daar stamelend iets van voort te brengen. O, zak, daal, zink mijn ziele in dien eeuwigen peilloozen oceaan. Staar tot steeds klimmende verwondering in dat veld van Goddelijke liefde, dat veel minder gemeten kan worden, dan de allerbuitenste kring der hemelen. O, het schepsel niets en God het Al.

Vergeef mijn schrijven, nietig, nietszeggend, verdoemelijk eigen. Zou een eindig niet kunnen beginnen over hetgeen zonder begin is? Daarin ligt het: eeuwig, eeuwig welbehagen. Raad des Heeren, wijsheid Gods, zonder einde, zonder paal. Alles zinke, alles sneve, alles wankel; alleen die Raad is eeuwig vast. Zalige vastheid, onwankelbare pilaren. Ik de Heere worde niet veranderd en daarom (zijt gij, o kinderen Jacobs) niet verteerd. Onder verterend recht, onder verterende zondenbrand, onder verterende vijandschap, nochtans bewaard als de drie jongelingen in den oven. De reuk des vuurs niet

over hun klederen. Christus' kleet is onverbrndbaar. O, vriend en broeder, de Heere doe het om Zijns Naams wil.

Voor Den Haag heb ik bedankt. Zij hebben den Heere niet kunnen aanvaarden en in Zijn armoede en hebben de rijkdom ook niet gezien.

Gedenkt mij, uw ellendige broeder.

Groet ze allen,

N. H. Beversluis²⁵

Zijn aan Middelburg derhalve vele goede herinneringen verbonden voor Beversluis en zijn gezin, ook in ambtelijk opzicht is hiervan sprake. Eens per maand - wanneer Janse elders Woord en Sacramenten bedient - preekt Beversluis in zijn woonplaats. Zijn prediking, 'waarin hij strakke lijnen naar de belijdenis trok'²⁶, wordt gaarne aangehoord door het kerkvolk. 'Maar bovenal mag gezegd, dat den arbeid verricht onder het volk van Middelburg niet ijdel geweest is in den Heere, maar zegen op dien arbeid is gezien; ook in latere jaren nog'.¹

Middelburgs gemeente komt 's zondags samen in het fraaie patriciërshuis van Jonkheer Willem Versluijs, heer van Gapinge. Dit pand aan de lange Delft bevat een sierlijke maar toch eenvoudige vergaderzaal voor zo'n 800 tot 1000 bezoekers. Bij legaat is het gebouw - daterend uit 1733 - door dit vermogend kerklid geschonken aan de Gereformeerde Gemeente. In 1898 besluit de kerkeraad het monument te verkopen aan het Provinciaal Bestuur van Zeeland voor de prijs van f 16.000,-.²⁷ In de tuin verrijst een nieuw groot kerkgebouw onder architectuur van een gewezen timmerman, die daarvoor bestek en tekeningen heeft vervaardigd: oefenaar Beversluis.²⁶ Via het oude koetshuis aan de Segeerstraat is het nieuwe kerkgebouw bereikbaar.

Op 31 augustus 1898 vindt de inhuldiging van Hare Majesteit Koningin Wilhelmina plaats. In hun Algemene Vergadering hebben de Ledeboerianen besloten iedere kerkeraad vrij te laten in het houden van een bidstond voor de kroning.²⁸ Desgevraagd treedt Janse in Middelburg op. Ook de 'meester' houdt zijn 'feestrede', in de afdeling Aagtekerke. Onder afwijzing van allerlei 'wereldsch vermaak' en 'modegodsdienst', roept Beversluis zijn talrijke luisteraars krachtig op, zich te 'scharen om den troon der genade en voor dien troon onze smekingen te brengen en af te bedelen van Hem, Die daarop gezeten is: genade en bekeering, koninklijke macht en wijsheid om Jezus' wil voor onze jeugdige koningin, opdat zij ons in Godes vreeze mocht regeeren'. Na hierin te zijn voorgegaan, spreekt hij zijn referaat uit met als thema: 'Vreest God, eert de koning', 1 Petr. 2 : 17. Beversluis wijst erop, dat alle machten door God verordineerd zijn. Wilhelmina, Prinses van Oranje-Nassau, is Koningin der Nederlanden bij de gratie Gods. 'En zullen we nu onze geëerbiedigde, jeugdige koningin in de vreeze Gods ontvangen, dan zullen wij haar

Het herenhuis van Jonkheer Willem Versluijs aan de Lange Delft, waarin de Middelburgse Ledeboerianen samenkwamen (de fraaie barokke gevel ligt sinds het oorlogsbombardement opgeslagen).

Een stukje van de Middelburgse Segeerstraat onder de schaduw van de Lange Jan: links het huisje van Oefenaar Pieter Ingelse, rechts het voormalige koetshuis, dat vroeger toegang verschafte tot de nieuwe kerk in de achtertuin van het patriciërshuis van Versluijs.

moeten ontvangen uit de hand des Souvereinen Konings van hemel en aarde naar Zijne ordinantiën'. Gedreven door een warme liefde voor vorstenhuis en vaderland memoreert Beversluis onze Vader des Vaderlands - als een 'beleidvol en onvermoeid kampvechter in Gods kracht' - in diens 'alles opofferende liefde voor het arme verdrukte volk van Nederland en inzonderheid voor de vervolgte schapen Christi, met wie hij in het lijden één was geworden'. Ondanks de afval van ons volk daarna, zich openbarend in de revolutieleuze van vrijheid, gelijkheid en broederschap - Beversluis noemt deze 'een schaterlach uit het diepst van de hel' - moeten de harten vervuld zijn 'met ootmoedige dankerkentenis aan God, dat het Hem behaagt tot op deze stonde den alouden band tusschen Oranje en Nederland niet te verbreken'.²⁹ Zijn betoog baseert zich op een gereformeerde geschiedbeschouwing in de lijn der vaders.³⁰ Beversluis' rede staat dan ook in fel contrast met de publicatie van zijn broer Krijn, getiteld 'Oranje en Nederland', waarin de derde schakel 'God' opvallend ontbreekt.³¹

In 1900 heeft oefenaar Beversluis - als ouderling van Middelburg - nog een werkzaam aandeel in de stichting van de Gereformeerde Gemeente van Oostkapelle, alsook en vooral bij de verzelfstandiging van de afdeling

ORANJE EN NEDERLAND.

DOOR

K. BEVERSLUIS.

UTRECHT. — KEMINK & ZONN. — (Over de Domkerk). — 1898.

Koningin Wilhelmina bij haar troonsbestijging in 1898 (op omslag boekje K. Beversluis).

Aagtekerke. De instituering van Aagtekerke is feitelijk een formele bestendiging van een reeds jarenlang gegroeide praktijk. De aldaar als zodanig fungerende ambtsdragers worden per 5 april ontslagen als kerkeraadsleden van Middelburg 'met waardeering hunner diensten en aanbeveling van hun nieuwen werkkring in de vreeze Gods te mogen beginnen en voort te zetten', aldus een officieel stuk van de hand van scriba Beversluis. Dit stuk - dat het karakter draagt van een overeenkomst - omvat acht artikelen, waarin uiterst ordelijk de scheiding van Middelburg en Aagtekerke wordt geregeld. De kerkelijke en zakelijke rechten en plichten zijn wederzijds zorgvuldig vastgelegd, alsmede de wegen waarin eventuele geschillen kunnen worden beslecht. Niet het minst belangrijk is, dat de moedergemeente haar dochter blijft erkennen als onafhankelijke Gereformeerde Gemeente binnen het kerkverband, zolang Aagtekerke blijft bij de belijdenis, zich voorts zo veel mogelijk houdt aan de regels van de Dordtse Synode van 1618 en 1619, 'en verder zich mede onderwerpende aan alle wettige en op 's Heeren Woord gegronde bepalingen van onze Algemeene Jaarvergaderingen'.³² Tussen haakjes: de opmerkelijke lezer ziet in deze laatste opsomming een afdalen in rechtsgeleerdheid; met name de bepalingen van de Ledeboerianen zelf worden - terecht - geconditioneerd door de Schrift. Zo'n formulering typeert een man als Beversluis. Hij heeft een open oog voor menselijke feiten, zelfs in het kerkewerk. Daarin toch moet het uitsluitend gaan om Rijksdienst!

Noten:

- 1) Beversluis, Ds. N. H. Beversluis overleden, in Het Oosten 16 juli 1931.
- 2) Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, 2e jrg. nr. 2; deze gegevens zijn afkomstig van Dr. A. Kuyper, aangevuld met grove schattingen (?) van mij.
- 3) De notulen van de Algemene Vergadering van Benthuisen dd. 12 juni 1895 vermelden in art. 10: 'De vergadering in aanmerking nemende, dat de gemeente Rotterdam reeds in geen 2 Jaren acht geslagen heeft op de uitnodiging ter vergadering, besluit dat deze gemeente zich niet meer aan ons verbonden gevoeld; en noodigd deze gemeente uit, dat zoo dit niet het geval mogt zijn, zij dan de redenen opgeven, waarom zij zich niet doet vertegenwoordigen, hetzij aan Do. Janse of aan de Schriba'. De notulen van de Classicale Vergadering Nieuw-Beijerland dd. 3 apr. 1895 melden in art. 6 de - niet steekhoudende - praktische oorzaak: 'Aangaande art. 7 van Ds. van de Velden hebben eenige broeders hem een bezoek gebracht en bevonden, dat hij wegens zijn lichaam ongeschikt is om andere gemeenten te dienen'.
- 4) Vader is op een Algemene Vergadering in 1883 tot predikant der Ledeboerianen gekozen. 'Zijn medeefenaar David Janse zou hem als scriba de beroepsbrief zenden, maar liet dit na. Intussen werd er door en voor Janse actie gevoerd om hem alsnog tot predikant te kiezen. Op de volgende Algemene Vergadering te Benthuisen werd de verkiezing van Vader nietig verklaard en werd Janse gekozen (tot kandidaat; overigens bij een stemuitslag: Janse 30, Vader 18 en Wijting 9 stemmen; eerst op de daaropvolgende Algemene Vergadering van Middelburg werd Janse beroepen - CdeJ). Toen Vader Janse niet als wettig geordend predikant wilde erkennen, werd hij met de zijnen op 17 juni 1880 (dit moet zijn 11 juni 1890 - CdeJ) door de Algemene Vergadering van de 'Ledeboeriaanse' gemeenten 'als vervallen van het lidmaatschap der Ger. Gem.' verklaard. Volgens Vader zelf was deze kwestie niet de enige. Er waren ook bezwaren tegen zijn 'leerwijze', aldus Golverdingen in diens waardevolle biografie: Ds. G. H. Kersten, facetten van zijn leven en werk, 22. In de nalatenschap van Ds. D. Janse bevindt zich een aan hem gerichte brief van de geëmigreerde Ledeboeriaan Marinus Reijngoudt (van Yerseke naar Passaic, V.S.), gedateerd 2 nov. 1900, waarin deze aanhanger van Vader verklaart, dat Zondag 15 zich niet zou verdragen met Joh. 17 : 9 ('de algenoegezaamheid van Christus' offerande' versus 'Zijn niet-bidden voor de wereld'). Reijngoudt: 'Wie moet men gelooven God of den mensch, toen zeide Vader in zijn leerrede, dat stuk is roomsch en niet gereformeerd, zelf(s) de opsteller van de Catechismus stelde dat de kinderen beneden 12 Jaar alle zalig werden'. Tenslotte: Meliskerke wordt geïnstitueerd door Ds. E. Fransen. Diens verhouding met de Ledeboerianen verslechtert daardoor verder, waardoor in 1891 Scherpenisse buiten het verband komt te staan, vermoedelijk wegens een optreden aldaar door deze Kruisdominee.
- 5) Te noemen zijn hier vóór 1900: Van den Oever, Riveaux (een ex-moonnik), Kleijnendorst, Dieperink Langereis, Huizer, Van den Broek, Eijkman, Meijerink, Broekhuijzen, Groeneweg, Maliepaard, Wessels, Ruben, Veldhuisen, Bart, 't Hart, Van der Stel, enz.
- 6) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; H. A. Steenbergen dd. 24 juli 1890.
- 7) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; Kerkeraad Grand Rapids dd. 16 jan. 1891; zie ook Kersten/Van Zweden, Kerkhistorisch Overzicht, 53.
- 8) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; M. Vissers dd. 12 febr. 1891.
- 9) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; Ds. D. Janse dd. 12 febr. 1891.
- 10) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; H. A. Steenbergen dd. 24 februari 1891.

- 11) Beversluis, onuitgegeven preek over Zondag 25 Heid. Cat.
- 12) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; H. A. Steenbergen dd. 20 nov. 1891.
- 13) Notulen Algemene Vergadering Krabbendijke dd. 20 juni 1894.
- 14) Notulen Algemene Vergadering Krabbendijke dd. 22 juni 1892.
- 15) Beversluis, Klacht en Jubel, 42.
- 16) Notulen Provinciale Vergadering Yerseke dd. 12 apr. 1893.
- 17) Geboorte-akte/akte van overlijden, Archief Gemeente Rijswijk.
- 18) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. Nieuw-Beijerland dd. 24 okt. 1894.
- 19) Bedoeld is praeses-assessor; het vice-voorzitterschap komt niet altijd voor, blijkens de notulen.
- 20) Notulenboek Geref. Gem. Nieuw-Beijerland; zie verslag vergadering 's-Gravendeel dd. 29 aug. 1894.
- 21) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; A. W. Raatgever (ouderling te IJsselstein) en A. A. van Lieburg (ouderling te Nieuw-Beijerland) in diverse brieven.
- 22) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; A. A. van Lieburg dd. 2 mrt. 1893.
- 23) Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 33.
- 24) Beversluis, Klacht en Jubel, 5-6.
- 25) Beversluis, Achttal Brieven aan A. Benders/H. Bouwman, dd. 21 mrt. 1899 (in afschrift, ongepubliceerd).
- 26) Brief nu wijlen D. M. Geuze (oud 94 jaar) te Middelburg dd. 15 juli 1981; ten aanzien van het kerkgebouw bevestigd door Beversluis' kinderen (zie noot 1).
- 27) Stoppelenburg, Uit de dagen van ouds, 45; vgl. Middelburgsche Courant dd. 1 mrt. 1935.
- 28) Notulen Algemene Vergadering Sint Philipsland dd. 8 juni 1898.
- 29) Beversluis, onuitgegeven Feestrede, uitgesproken te Aagtekerke bij het aanvaarden der regering door H.M. Koningin Wilhelmina; het taalgebruik doet soms iets pompeus aan.
- 30) Zie Huisman, Neerlands Israël, het natiebeseef der traditioneel-gereformeerden in de achttiende eeuw. De in deze dissertatie geanalyseerde geschiedbeschouwing ('profetisch') heeft volgens de schrijver haar wortels in de 17e eeuw en haar uitlopers in de 19e en 20e eeuw, zoals Ds. G. H. Kersten en Prof. G. Wisse, 46. Uit Beversluis' gedicht 'Op een dank- en bededag' proeft men eveneens iets van de Neerlands-Israël-gedachte.
- 31) Beversluis, Oranje en Nederland; in deze liberaal getinte publicatie is het religieus element in de geschiedbeschouwing vrijwel totaal afwezig.
- 32) Stoppelenburg, Uit de dagen van ouds, 81 e.v.

6. Kandidaat tot de heilige dienst

Artikel 11:

Er wordt tot overdenking gegeven, was het mogelijk, een leeraar uit de oefenaars te kiezen. Mocht de Heere licht en opening geven; opdat Hij Zelfs (een) arbeider in Zijnen wijngaard uitstoote.¹

Met deze opdracht en wens begeeft het achttal afgevaardigden van Benthuisen, Moerkapelle, Nieuw-Beijerland en Waddinxveen zich huiswaarts op 25 september 1895, na in Classicale Vergadering bijeen te zijn geweest in Benthuisen. Een half jaar later komen de broeders der Zuidhollandse gemeenten wederom bijeen te Waddinxveen, Zuidkade 159. De bekende Van Lieburg presideert. Bij de aanvang der vergadering is het zijn bede, of de Heere hun Zijn wegen bekend wil maken in hun kerkelijke arbeid. De belangrijke kwestie van een tweede leraar staat weer op de agenda. De Waddinxveense ouderling Gerrit Jan de Rooij - van beroep schoenlapper - notuleert:

Wat de aanstelling van een leeraar betreft, wordt voorgesteld één te kiezen om die voor te stellen op de groote vergadering, opdat, mocht het wezen, deze met toestemming van alle gemeenten worde aangenomen. Na vele besprekingen wordt besloten N. H. Beversluis voor te stellen.²

Met deze op zichzelf genomen goede zaak komt een aangelegenheid aan de orde, die de Ledeboerianen niet alleen jarenlang zal bezighouden, maar die hen ook onderling verdeelt en straks nog doet verwijderen van elkaar. De bijna volslagen onbekendheid met deze zaak - tesamen met soms subjectieve gemoedelijkheid - is hiervan de oorzaak.

Hoe verloopt de geschiedenis? Te Bruinisse, op 10 juni 1896, wordt de jaarlijkse Algemene Vergadering der Ledeboerianen gehouden. Ouderling Van Lieburg - jarenlang (tot 1907) heeft hij zorgvuldig het scribaat gevoerd - leest voor hetgeen is gepasseerd het afgelopen jaar in de Zuidhollandse Classis inzake het beroepen van een tweede leraar. Dominee Janse stelt als voorzitter dit punt nader aan de orde. Na beraadslaging wordt door stemming een antwoord ontlokt aan de vergadering over de volgende vragen:

1. Of er buiten onze gemeenten opening bestaat voor een leeraar voor onze gemeenten.
2. Om uit de oefenaars in de gemeenten één of twee te kiezen.³

Classicale Vergadering te Waddinxveen 1896 aan de Zuidkade 159, thans nog het kerkgebouwtje der Oud-Gereformeerden, alwaar op 3 december 1907 door Ds. Boone het kerkverband werd opgericht. Binnenkort wordt het afgebroken.

Vraag 1 wordt op twee stemmen na met een beantwoord. ⁹ Op de 26 ^{is} vraag luidt de uitslag, dat van de 40 leden ^{der stemmen} 16 Beversluis begeren tot predikant, terwijl slechts 4 stemmen op Boone vallen. Geen van beiden heeft de meerderheid verkregen, zodat de mannen hun status van oefenaar behouden. Vice-voorzitter Beversluis sluit de vergadering met het doen zingen van Ps. 25 : 2 en dankzegging.

98

*hun stem op Beversluis en 4 op Boone hebben uitgesproken
zoodat geen van beiden de meerderheid heeft verkregen
Ant. g. Naangaande het verscheidene. Drukkende dat de Jaane de grote
gemeente. Voornamelijk tegen de kleine gemeenten. Tevens zal bevestigd
zal 28 w. meer instandhoudende kunnen handelen*

Voor al de Zuidhollandse broeders gaan teleurgesteld naar huis. Enkele maanden later reeds besluiten ze de zaak 'als eerste artikel te nemen'⁴ op de voorjaarsclassis van 1897 conform het voorstel van Van Lieburg. Intussen zijn IJsselstein en Oudewater aangesloten. Het is met name het zestal kleine gemeenten in Zuid-Holland waarin Woord en Sacramenten nog schaarser worden bediend dan in Zeeland. De predikanten nood treft hun het zwaarst. In vergadering bijeen luidt het dan ook:

Wat het aanstellen van een leeraar betreft wordt van alle zijden besproken, om den ernst der zaak naarstig ter harte te nemen, om deze zaak op de groote Vergadering te behandelen.⁵

Met slechts één predikant in het kerkverband, dient de Algemene Vergadering zich deze noodkreet aan te trekken. Ook de Zeeuwen. Immers, zo merkt Beversluis - terugblikkend - op: 'Het is licht te verstaan, dat zich in zoo een toestand veel en velerlei gebrek openbaart. In bijna alle gemeenten moet het herderlijk werk des leeraars door ouderlingen worden verricht, die hiertoe voor het meerendeel niet in de gunstigste omstandigheden verkeerden. Voorkomende kerkelijke zaken, zoals: censuren, onderzoek van leden of aankomende leden, moeten als ter loops door den leeraar behandeld worden. Ook het catechiseeren moet vanzelf in vele gemeenten veel te wenschen overlaten'. Het is dan ook begrijpelijk, dat men naar wegen zoekt, 'opdat eenigszins meerder in het vele gebrek der gemeenten mocht worden voorzien'.⁶ *1 leeraar 32 oudste 20 diakenen*
Dit gebeurt op 2 juni 1897 te Middelburg, alwaar 18 gemeenten bijeenkomen. Voorzitter Janse opent de Algemene Vergadering. Door het grote patriciërshuis aan de Lange Delft weergalmt het vanuit de koepelzaal: *Leest Rom 1 g 11/12 ? Ps 85 : 2+3*

Of wij schoon zwaarlijk hebben, Heer, misdaan,
Nochtans bewijs ons Uw goedheid voortaan,
En wil ons helpen, o Heer en God mijn!
Al is 't dat wij al arme zondaars zijn.

(Petrus Datheen - Ps. 85 : 3b)

Nadat de preaes de benoeming van een tweede leraar aan de orde heeft gesteld, leest broeder Beversluis enige citaten uit de geschriften onzer vaders voor, die over dit onderwerp handelen. Dit ter handreiking aan de 55(!) afgevaardigden ten behoeve van de meningsvorming. Zeer waarschijnlijk zal daarbij de klare taal van Wilhelmus à Brakel zijn aangehoord uit diens 'Redelijke Godsdienst' betreffende het predikantschap. Met broeder Boone verwijdt Beversluis zich. De notulen melden verder in artikel 7:

De overige broeders deze zaak besprekende, zoo wordt er bevonden, dat niettegenstaande wegens de behoefte aan meer

99

leeraars, de begeerte er wel is om de beide oefenaars Beversluis en Boone tot dit werk te bevorderen, er die aangebondenheid aan den troon der genade niet is, zooals wel wenschelijk zou zijn; hoewel enkele broeders niet zouden durven ontkennen, dat er dienaangaande iets bij hen aanwezig is.

De zaak verder besproken wordende, wordt door eenige broeders voorgesteld eene commissie te benoemen, teneinde de broeders Beversluis en Boone te onderzoeken naar hunne gaven en bekwaamheden en wat er verder voor het leeraarsambt noodig is; ten einde, zoo de uitslag conform den worde Gods mocht zijn, hen tot kandidaten te stellen, hen dan verder aan de beslissing der gemeenten overlatende.⁷

Stemming hierover biedt als uitslag: 32 stemmen voor, 9 tegen en 12 blanko. Geen overweldigende meerderheid. Hierop worden Beversluis en Boone binnen geroepen. Het voorgaand artikel wordt hen voorgelezen. Door Beversluis wordt terloops opgemerkt, dat 'wat onderzoek naar gaven en bekwaamheden betreft, zulks overbodig mag genoemd worden; daar, hij en Boone reeds geruimen tijd als oefenaar voorgegaan hebbende, de broeders hiermede bekend zijn; hoewel hij en Boone zich wel aan een onderzoek door eene te benoemen commissie willen onderwerpen'.⁷ De commissie zal bestaan uit zes Zeeuwen, drie broeders uit de Classis Zuid-Holland, terwijl één plaats wordt gereserveerd voor Overijsel en Drenthe. Door middel van stemming worden de leden benoemd, terwijl voor ieder een 'assistent' (secundus, plaatsvervanger) wordt aangewezen.

In Krabbendijke, op 27 oktober 1897, vergadert de commissie onder voorzitterschap van Ds. Janse. Deze laat zingen Ps. 33 : 6, dat gewaagt van Gods wijze voorzienigheid en onwrikbare raad. Na in gebed te zijn voorgegaan, leest Janse Ps. 74: '... Gedenk aan Uw vergadering, die Gij vanouds verworven hebt; de berg Sion, waarop Gij gewoond hebt'. En: 'Wij zien onze tekenen niet; daar is geen profeet meer, noch iemand bij ons, die weet hoe lang ...' Toepasselijk leest hij voorts 1 Tim. 3, waarin de apostel Paulus het ambt van een leraar toelicht, alsmede de vereiste hoedanigheden ervoor aanwijst. De handelingen van dit 'curatorium' zijn uitvoerig vastgelegd door Van Lieburg.

Nadat de voorzitter Ds. D. Janse eenige woorden gesproken had ter uiteenzetting van het doel der samenkomst, werden de beide oefenaars verzocht zich te verwijderen. Nadat zulks geschied was, werd door A. Buis een stukje aan den scriba ter voorlezing gegeven, inhoudende eenige teksten uit Gods Woord; alsmede eenige uittreksels uit Brakel's 'redelijke godscienst', betrekking hebbende op de bediening van het

leeraarsambt. De broeders, de zaken omtrent Boone en Beversluis besprekende, de behoefte in aanmerking nemende aan meer leeraars, tevens verklarende hunne personen lief te hebben en hoog te achten, zouden wel begeeren, dat zij beiden leeraar mochten worden; maar wachten tot de zaak meerdere rijpheid mocht krijgen.

Wilhelmus à Brakel biedt in zijn boekwerk 'Redelijke Godsdienst' overwegingen inzake het ambt van herder en leraar.

Nadat nu de vergaderde broeders onderling hunne gedachten gewisseld hadden, werd Boone binnengeroepen en hem gevraagd, of hij genegen is eenigzins op te geven hoedanig zijne inwendige werkzaamheden geweest waren, sedert de groote vergadering; waarop hij antwoordde, dat de zaken hem niet ledig gelaten hebben en dat hij niet gaarne in de ongunste Gods het aanvaarden zou; maar mocht het 's Heeren wil in deze zijn, dat hij dan onder beding van genade zich zou wenschen te onderwerpen.

De broeders, één voor één ondervraagd zijnde, betuigen dat zij voor hun gemoed verklaren kunnen zielsvereinigd te leggen met de zaken door Boone in zijne oefeningen ontwikkeld, en dat hetgene thans door hem is voorgesteld hunne volle toestemming heeft, en dat zij enkele wijzen van uitdrukkingen, welke soms door hem gebruikt worden, in liefde wenschen te dragen.

Daarna is Beversluis binnengeroepen en hem dezelfde vraag als aan Boone voorgelegd, waarop genoemde broeder kortelijk iets medegedeeld heeft aangaande zijne inwendige werkzaamheden omtrent het oefenwerk tot dusverre door hem verricht en verklaart in hoofdzaak, dat hij in de onderhavige zaak niet anders doen kan, als dezelve aan de leiding en besturing des Heeren over te geven; wat het Hem believen zal in deze zaak te werken, hoe ook de uitkomst moge wezen.

De commissieleden met dominé Jansen en twee broeders van Krabbendijke (officieel is dit drietal niet benoemd - CdeJ) verklaarden daarop, dat zij zich met het door Beversluis gesprokene van harte vereenigd gevoelden.

Bovengenoemde zaken worden na afloop der gewone godsdienstoefening in iedere gemeente voorgelezen en mocht de Heere dezelve op het hart Zijns volks believen te binden; opdat dit alles tot opbouw Zijner kerk overeenkomstig Gods getuigenis en tot verheerlijking Zijns Naams moge uitloopen; en zoo het nu wezen mocht, dat er onder de leden der gemeenten behoefte en werkzaamheden tusschen den Heere en hunne ziel mochten zijn, om bedoelde personen tot leeraar te begeeren, zoo worden dezulken verzocht zich aan hunne wettige opzieners bekend te maken.⁸

Uit de volheid van hun gemoed zingen de broeders Ps. 22 : 16. Dan sluit de achtenswaardige landarbeider Bartel Meeuwse - ouderling van Krabbendijke - met gebed.

Welk een vreugde heerst er bij deze broeders, nu zij unaniem 'volle vrede in het gemoed'⁹ vinden om de beide oefenaars te bevorderen tot kandidaat tot de heilige dienst. Aan de conditie van de Algemene Vergadering - 'zoo de uitslag conform den Woorde Gods mocht zijn' - is voldaan. Het heeft er dan ook alle schijn van, dat Boone en Beversluis spoedig tot predikant zullen zijn bevestigd, zodat de nood der gemeenten gelenigd wordt. Op de volgende Algemene Vergadering (een jaar later pas!) zal de commissie formeel verslag uitbrengen.

Inmiddels groeit enige weerstand tegen de zaak, onder meer bij enkele ambtsdragers van Waddinxveen. Daar er geen volkomen overeenstemming is, 'wordt vooral op voorzichtigheid aangedrongen, opdat de gemeenten niet in ellende komen'.¹⁰ Daarentegen: Terneuzen - enige jaren bediend door Ds. Gerrit Maliepaard en na diens vertrek aangesloten bij het kerkverband - loopt vooruit en beroept alvast Beversluis. Dit blijft zonder resultaat.

Wanneer te Sint Philipsland op 8 juni 1898 de Algemene Vergadering plaatsvindt, meldt de commissie haar eenparig besluit over Boone en Beversluis, 'dat, wanneer zij beiden of een van beiden wettiglijk tot leeraar mochten beroepen worden, zij hen daartoe aan de gemeenten konden

overgeven'.¹¹ Desondanks worden de oefenaars niet beroepen. Men neemt een onverwacht besluit. Iedere kerkeraad wordt voorgesteld de gemeentelieden samen te roepen, teneinde de begeerte der gemeenten omtrent deze zaak te weten. Elke scriba zal de uitslag aan Janse rapporteren. D.V. 28 september zal de vergadering worden voortgezet te Krabbendijke.

Oud. Bartel Meeuwse (hier op latere leeftijd) was zeer gezien op Krabbendijke. Na zijn bevestiging tot ouderling in 1888 maakte hij zich snel lezen en schrijven eigen. In 1907 is hij synodaal afgevaardigde.

Het herhaald uitstel is teleurstellend. Oefenaar Beversluis schrijft 12 dagen later aan een hartsvriend in Giessendam: 'Wat den afloop der vergadering aangaat, die is zooals altijd: tot geene beslissing kunnende komen'. Hij voegt eraan toe: 'Och, mocht de Heere eens met ons vergaderen, om onze raadsragen te verbreken en Zijnen heiligen wil in en bij ons te openbaren'. Ziende op het zalig afsterven van de vrouw van Ds. Janse kortgeleden, laat hij voorts - lichtelijk moedeloos - uit zijn pen vloeien: 'O, mijn vriend, dies prijs ik de dooden boven de levenden. Nogtans, Gods volgeschreven raad over ons zal uitgediend moeten worden'. In deze gemoedstoestand eindigt hij zijn brief: 'Nu broeder, groet ze allen hartelijk van mij en zegt, dat de Heere hen belast voor mij te bidden'.¹² In zijn strijd heeft Beversluis behalve Gods nabijheid ook de gemeenschap der heiligen zo nodig ...

Mogelijk uit ongeduld of vanwege persoonlijke banden - er wonen enkele zielevrienden van Beversluis - beroept de gemeente van Moerkapelle de 'meester', om 'hem als oefenaar in hun midden te hebben, opdat hij in

die gemeente meer werkzaam mocht zijn'. Het is een gecombineerd beroep met Benthuisen. De Zuidhollandse Classis gaat op 21 september 1898 akkoord met dit alles; zeker, 't is nood. Staande de vergadering blijkt, dat Oudewater Beversluis evenzeer begeert 'zoover zijn tijd dat toelaat'.¹³ Dit zal daar zeker niet ondienstig zijn, als men zich de 'treurige toestand' indenkt, waarin 'de kinderen niet geleerd worden (ter catechisatie), maar dat alles stroomsgemoed loopt'. Overigens spreekt de Classis uit, 'dat de ouderlingen daartoe gesteld zijn en al konden zij niet meer doen dan een versje zingen en een gebed doen en vragen overhoren, dat het toch niet verzuimd mag worden'.¹⁴ Hoe gewenst de hulp ook is voor de gemeenten in Zuid-Holland, de Middelburgse oefenaar neemt het beroep (nog) niet aan, hangende de landelijke ontwikkelingen.

Ps 25:32-35 lezen Ps 86.
Zo breekt dan 28 september 1898 aan, waarop de Ledeboerianen weer vergaderen. Er heerst spanning, maar ook onzekerheid onder de afgevaardigden. Aan de opzieners (ouderlingen) wordt gevraagd, hoe de stemming in hun gemeenten is uitgevallen. Achtereenvolgens worden door hen de uitslagen bekend gemaakt. Met grote belangstelling horen de broeders de cijfers aan. Van Lieburg tekent op:

Van de gemeente *Middelburg* zijn uitgebracht 112 stemmen; waarvan 94 op Beversluis, 81 op Boone, 1 blanco en 2 tegen hebben gestemd (dit is de woonplaats van ouderling Beversluis - CdeJ).

Van de gemeente *Krabbendijke* zijn uitgebracht 67 stemmen; waarvan 41 op Boone, 27 op Beversluis, 9 tegen en 11 blanco hebben gestemd (dit is de woonplaats van ouderling Boone - CdeJ).

De gemeente *Rilland* heeft niet gestemd; maar van de lesse naar afgegeven, dat zoo eenig lid wettig bezwaar mocht hebben tegen deze mannen, daarvan voor de vergadering te Krabbendijke aan de kerkeraad kennis te geven. Niemand verschenen zijnde, kan geacht worden dat niemand bezwaar heeft.

Van de gemeente *Yerseke* waren opgekomen 16 leden; waarvan 11 die de zaak wilden afwachten, tot de Heere meer doorslag in deze zaak mocht geven; vier die wenschten, dat de zaak spoedig werde afgedaan en één verklaarde het niet te weten.

Van de gemeente *Bruinisse* zijn opgekomen 20 leden met de kerkeraad, tesamen 25 personen; waarvan 6 op beiden hebben gestemd, 11 op Beversluis alléén, 1 op Boone alléén, 5 blanco en 2 buiten stemming zijn gebleven.

Van de gemeente *Hoedekenskerke* zijn opgekomen 16 leden, waarvan Beversluis 15 en Boone 13 stemmen hebben gekregen; zoodat beiden zijn begeerd.

Door de gemeente *Borsselle* is verklaard, dat de opgekome

mansleden eenparig hebben gezegd geen bezwaar in deze mannen te hebben; zoo zij eene roeping van den Heere hebben tot dat ambt; hetwelk zij begeeren dat door de vergadering zal worden onderzocht.

Van de gemeente *St. Philipsland* zijn opgekomen 125 leden, waarvan 81 stemmen zijn voor Beversluis en 87 voor Boone; zoodat beiden de besliste meerderheid hebben verkregen.

Van de gemeente *St. Annaland* zijn opgekomen met de kerkeraad tesamen 20 personen; waarvan 9 op beiden hebben gestemd, 9 op Boone alleen, 5 op Beversluis alleen, 2 blanco en 2 in afwachting.

Van de gemeente *Ter Neuzen* zijn opgekomen 38 leden; waarvan hebben verkregen Boone 35 en Beversluis 33 stemmen.

Van de gemeente *Waddingsveen* zijn met de kerkeraad tesamen opgekomen 10 leden. Het is daar tot geene stemming gekomen. De leden wilden het afwachten.

Op de vergadering van leden der gemeente *Nieuw Beierland*, op 23 september 1898, zijn tegenwoordig met de kerkeraad ingesloten: 45 personen. Met het zingen van Ps. 74 : 2 en 9 wordt de samenkomst geopend. Na Dan. 9 te hebben voorgelezen, gaat voorzitter Van Lieburg voor in gebed. Dan spreekt hij 'een woord ter Toelichting, inhoudende een en ander omtrent de ambten van Christus in betrekking tot het roepen van leeraren; vervolgens nader op de onderhavige zaak ingaande, worden ingevolge de opdracht der algemeene vergadering te St. Philipsland de beide oefenaren Boone en Beversluis aan de gemeente voorgesteld als kandidaten tot het leeraarsambt.

Aan de leden wordt voorgesteld oprechtelijk hunne stem uit te brengen: hetzij beiden begeerd worden, hetzij zij een van beiden begeeren, of hetzij zij voor geen van beiden opening mochten hebben.

De uitslag is als volgt: 34 stemmen voor beiden, 10 stemmen voor L. Boone alleen en 1 stem voor Beversluis alleen, zoodat Boone 44 stemmen en Beversluis 35 stemmen verkregen hebbende, beiden met volstrekke meerderheid zijn begeerd.

Na nog een en ander besproken te hebben, is de vergadering gesloten met dankzegging en het zingen van ps. 51 : 9.

Na de sluiting der vergadering is nog bericht gekomen van 2 leden die beiden begeerden, zoodat Boone 46 en Beversluis 37 stemmen hebben verkregen¹⁵, aldus de kerkeraadsnotulen van de hand van Van Lieburg.

Door *Benthuijzen* wordt verklaard, dat de leden niet tegen de zaak zijn; maar het willen afwachten, meenende dat het de tijd nog niet is.

De vergadering der leden van *Moerkapelle* was vertegenwoordigd door 12 personen met inbegrip van de kerkeraad. Negen leden stemden voor Beversluis, 3 voor Boone; doch zoo zij beiden leeraar mochten worden, zouden allen met Beversluis en 10 met Boone genoegen nemen.

Van de gemeente *Oudewater* had geen enkel opgekomen lid bezwaar tegen één van beiden. Deze gemeente vraagt, of niet 3 of 4 gemeenten in combinatie een beroep op een van beiden mogen uitbrengen. Deze vraag zal later beantwoord worden.

De gemeente *IJsselstein* heeft een brief aan de vergadering gezonden, waarin zij verklaart de noodzakelijkheid in te zien, dat, zoo het den Heere behagen mocht, beiden leeraar mochten worden. Verder laat zij de zaak aan de leiding des Heeren en de voorzichtigheid der vergadering over.

In dezelfde geest heeft zich ook (de) ouderling van Dalfsen van *Genemuiden* uitgelaten. Broeder Hagen van *Zuidwolde* was niet tegenwoordig.¹⁶

Na deze mededelingen verwijderden zich de oefenaars. De vergadering bespreekt de uitslagen. Hieruit blijkt, dat Beversluis niet de meerderheid heeft behaald in Krabbendijke, waar collega Boone zijn standplaats heeft. Boone mist Bruinisse en - op de keper beschouwd - ook Moerkapelle. Een enkele kleine gemeente slechts wil afwachten. Conclusie is, dat beide oefenaars door de gemeenteleden worden begeerd als predikant. Er is kennelijk ook groot vertrouwen in de commissie van onderzoek geweest.

Niettegenstaande dit alles, krijgt het verloop van het beraad een merkwaardige wending. Onder de broeders zijn twee stromingen waar te nemen. De een heeft meer oog voor de grote behoefte aan leraars en de gevorderde leeftijd van de bijna 70-jarige zwakke Ds. Janse, en wenst dat de zaak voortgang heeft; de andere groep staat 'scrupel' (enigszins bezwaard) voor de vraag, of het des Heeren tijd wel is, en of met de zaak doorgaan moet worden. 'Er wordt zo weinig innerlijke behoefte geopenbaard', zo menen de bezwaarden. Persoonlijke gevoelens worden daarmee onderwerp van discussie. Anderen kunnen zich met deze subjectieve uitspraken niet verenigen.¹⁷ De verwarring stijgt. Tot een eindbeslissing komt men niet, aldus Beversluis zelf, omdat men 'door het opperen van oude en nieuwe bezwaren in tegenstroom kwam met de te voren genomen besluiten, en er hierdoor zulk eene kentering in het algemeen gevoelen scheen te ontstaan, dat er voorgesteld werd om door hoofdelijke stemming der vergadering te beslissen'.¹⁸ Om uit deze verlegenheid te komen, wordt dit voorstel 'dadelijk' aangegrepen. Na de absoluut positieve uitslag van de commissie, na de gunstige peiling bij de gemeenteleden, volgt thans een derde stemming over de beroepbaarstelling; het beroepen zelf is dus nog niet eens aan de orde! De uitslag is, dat

Oefenaar Laurens Boone stond - tesamen met zijn collegae Ingelse en Beversluis - jarenlang Ds. David Janse terzijde in diens ambtelijke arbeid als enige predikant der gemeenten. Samen met Beversluis vormt hij een soort 'tweetal' voor het beroepen van een tweede predikant.

van de 32 broeders 13 op beide, 6 op Beversluis alleen en 1 op Boone alleen hebben gestemd, zodat per saldo Beversluis 19 en Boone 14 stemmen hebben verworven. Dit betekent, dat alleen Beversluis tot kandidaat is bevorderd. Boone, 'dus in minderheid gebleven zijnde, moet dus wachten, hetwelk hij verklaart gewillig te zullen doen; wachtende wat de Heere met hem doen zal'¹⁶, zo luiden de notulen. Jammer, de blijdschap wordt getemperd, daar de aanvankelijk hoge mate van eenstemmigheid binnen de Ledeboerianen ernstig verstoord blijkt te zijn op landelijk niveau. De verhoudingen verslechteren ermee.

Ook Beversluis is hoogst ontevreden over dit verloop. 'Zoo was dan nu zonneklaar gebleken, dat noch de commissie vroeger genoemd - welke toch haar mandaat van deze vergadering had - noch de wensch der gemeenten - eveneens door deze vergadering uitgelokt - eenige beslissing teweeg bracht, en daarom ook de benoeming van de commissie en de in beweging bringing van de gemeenten eene geheel overbodige, ja nuttelooze zaak is geweest, of het moest zijn om duidelijk aan te toonen, dat men een wezenlijke grondslag voor de zaak miste'¹⁸, zo analyseert Beversluis scherp. Het ontbreken van een goed vastgesteld toelatingsbeleid - curatorium/theologische school - eist zware tol.

Nog een interessant detail bij de stemming verdient opgemerkt te worden. Eén van de afgevaardigden heeft zijn stem conditioneel uitgebracht. Aan zijn keuze is de voorwaarde verbonden, dat bij de aanvaarding van het leraarsambt de broeders gehouden zijn 'het onder ons gebruikelijke ambtsgewaad'¹⁶ te accepteren. Dit 'uniform' - indien compleet - bestaat uit: bef, mantel of jas en driekanten steek, kuitbroek, zwarte kousen en gespschoenen; kortom: de toen al verouderde dracht van de deftige burgerij uit de 18e en 19e eeuw.¹⁹ Met deze voorwaarde stemmen al de overige broeders van harte in. 'In het beroep zal voor dit waardig ornaat een uitdrukkelijke plaats worden ingeruimd! Vandaag de dag voor een kandidaat in de theologie onvoorstelbaar. Overigens: een tiental jaren later wordt deze conventie door Ds. G. H. Kersten afgeschilderd als 'dwaas genoeg'.²⁰

Scriba Van Lieburg wordt last gegeven een beroepsbrief op te stellen, te richten aan kandidaat Beversluis. Vanaf half oktober gaat deze via praeses Janse de gemeenten rond, om voorzien te worden van de nodige handtekeningen. Pas tegen de kerstdagen van 1898 valt het schrijven bij de eerwaarde Beversluis in de brievenbus (27 maanden na de eerste ritelingen hierover binnen de Classis Zuid-Holland). Het luidt:

Nieuw Beierland, 13 Oktober 1898

Waarde broeder!

De vereenigde, nagelatene gereformeerde gemeenten van wijlen Ds. Ledeboer: Middelburg, Krabbendijke, Rilland, Yerseke, Bruinisse, Hoedekenskerke, Borssele, St. Philipsland,

Sint Annaland, Ter Neuzen, Nieuwerkerk, IJsselstein, Wadingsveen, Nieuw Beierland, Benthuijzen, Moerkapelle, Oudewater, Genemuiden en Zuidwolde, door ons, ondergetekenden, als opzieners vertegenwoordigd, hetzij in classicale of algemeene vergadering, hebben reeds onderscheidene keeren elkander gewezen op het feit dat er voor alle die gemeenten slechts een leeraar aanwezig is en dat deze leeraar reeds op gevorderden leeftijd gekomen is. Echter in aanmerking nemende, dat de beide oefenaars Boone en Beversluis reeds geruimen tijd onder hen hebben werkzaam geweest en het ons allen duidelijk is, dat de door hen verkondigde leer is naar den worde Gods, is de vraag een en andermaal door ons besproken, om - zoo het den Heere behagen mocht - hen tot het leeraarsambt te bevorderen. Op de laatste algemeene vergadering te St. Philipsland is deze zaak zooverre gevorderd, dat besloten werd dat iedere kerkeraad de mansleden op zou roepen; teneinde de geest der gemeenten hieromtrent te vernemen.

Uit de gehouden stemmingen is gebleken, dat de leden er meerendeels niet tegen waren, maar dewijl nothans eenige gemeenten meenden, dat het de tijd er nog niet toe is en dus de zaak wilden afwachten en er derhalve zoo niet kon worden voortgegaan, is op de laatste vergadering te Krabbendijke besloten de zaak ook door ons door stemming te doen uitwijken. Dit geschied zijnde, is de uitslag dat Boone - nog in de minderheid gebleven zijnde - nog wachten moet, maar dat van de 32 broeders 19 hunne stem op uw persoon hebbende uitgebracht, gij beroepbaar zijt gesteld voor alle de gemeenten, die daar persoonlijk of schriftelijk vertegenwoordigd waren; weshalve den scriba opgedragen is uit naam der vergadering te Krabbendijke 28 September 1898 UEd. te vragen, of gij genegen zijt de op UEd. uitgebrachte beroeping voor alle de u begeerende gemeenten te aanvaarden, en of gij gelooft dat deze beroeping tot dit heilig werk van den Heere is. Tevens is aan deze beroeping verbonden, dat gij - bij eventuele aanneming van dit beroep - ook beloven zult, dat gij na de plechtige bevestiging tot dit ambt, het onder ons gebruikelijke leeraarsgewaad zult dragen.

Aangenaam zou het ons zijn, zoo gij een paar maanden na datum der ontvangst van dit beroep, besloten mocht zijn deze roeping te volgen om het net des evangelies op last van den grooten Opperherder onder ons uit te werpen.

De gezegende Koning Zijner duurgekochte kerk geve u genade, om in deze gewichtige zaak wijsheid en licht en genegenheid om Zijnen wille te doen bij Hem te mogen zoeken. Hij bestrale u daartoe met Zijnen Heiligen Geest. Hij ver-

leene u - is onze wensch - de gewilligheid om Hem te volgen waar Hij u roept; opdat gij in Zijne hand nog moogt dienen tot de verkondiging van Zijn dierbaar Woord en tot de bediening van de Heilige teekenen des verbonds.

Zoo het nu mogt zijn, dat op deze beroeping ook het besluit mogt volgen, om onder opzien tot den Heere den herderstaf op te nemen over de kudde waarover wij als opzieners zijn gesteld, zoo verzoeken wij u, zulks aan den Voorzitter der algemeene vergadering Ds. D. Janse schriftelijk mede te deelen, na welke mededeeling ZEW. zorgen zal, dat dit bericht door middel van den scriba wordt toegezonden.

De Heere geve ook ons genade, om in deze gewichtige zaak Zijn heilig aangezicht te zoeken en waar wij u alzo roepen om onze leeraar te zijn, daar geve Hij ons genade om den Heere des oogstes te bidden, dat het Hem behagen moge u als arbeider uit te stooten in dat gedeelte van Zijn wijngaard, waarover Hij ons - hoewel ongeschikt in onszelfen - als opzieners en voorgangers heeft gezet.

Krachtens besluit der algemeene vergadering te Krabbendijke, op datum reeds genoemd.

Uwe broeders in de leere die naar de godzaligheid is

D. Janse	Voorzitter
A. A. van Lieburg	scriba

Als ouderling voor de gemeente Nieuw Beierland A Hitzert

Middelburg P. Ingelse
cum Aagtekerke J. Corré
Krabbendijke (x)
Rilland G. Bras
Yerseke (x)
Bruinisse A. Hage
Jac. van Popering Dz.
Hoedekenskerke G. Tolman
Borssele C. Hoogerland
St. Philipsland M. Remijn
St. Annaland Adr. Buijs
Ter Neuzen C. de Koeier
Nieuwerkerk J. de Braal
IJsselstein A. W. Raadgever
Waddingsveen (x)
Benthuizen I. van der Knijff
J. van den Dool
Moerkapelle P. Molenaar
Oudewater P. van den Toorn
Genemuiden I. L. van Dalßen

Zuidwolde K. Hagen²¹

(x) handtekening ontbreekt.

De komende maanden zijn voor Beversluis maanden van gewichtig be-
raad. Hij is thans beroepen kandidaat tot de heilige dienst.

Wil Gij mij aan mijzelf doen sterven;
Mij dwingen, om Uw weg te gaan.
En doe mij Uwe hulp niet derven.
Strijdt Gij voor mij door Uwe daân.²²

Het aannemen van dit gecombineerd beroep blijkt voor Beversluis een onacceptabele zaak te zijn. Zoals nader zal blijken, ontstaat hierover nogal beroering in de gelederen der Ledeboerianen. Intussen lijkt de Oud Gereformeerde Gemeente van 's-Gravenhage gebruik te gaan maken van deze situatie. Nog maar kort geleden heeft Ds. Kornelis Pieneman afscheid gepreikt in deze oorspronkelijke Kruisgemeente (groep Van den Oever). In de vacante periode preekt Beversluis er wel eens. Den Haag hoort hem graag.²³ Onder zijn hoor bevindt zich dan de 16-jarige Henri Kersten, die zojuist belijdenis des geloofs heeft afgelegd. Dan reeds valt er een band tussen beide kinderen Gods. Ds. Kersten herinnert zich later: 'Als jongen had ik hem reeds hooren preeken en meermalen in zijn gezelschap mogen vertoeven'. Een 'nauwere betrekking'²⁴ ontstaat straks te Rotterdam, wanneer Beversluis en Kersten er alle twee predikant zijn. In de vacature-Pieneman brengt Den Haag nu een beroep uit op kandidaat Beversluis. De Hagenaars hopen vurig op zijn komst. Gedreven door een innerlijk verlangen naar de levende verkondiging van Gods Woord, sturen de nog jeugdige zusjes Pleuntje en Jaantje Hartman - omstreeks twintig jaar - uit de Residentie een brief naar Middelburg. In volle ernst weten zij zich bij het beroep betrokken. Een oprechte ontboezeming treft de beroepen oefenaar, wanneer hij de enveloppe heeft geopend. Hij leest het volgende (ter illustratie van die tijd vrijwel in extenso):

's Hage, 7 maart 1899

Zeër Geachte Leeraar.

Mogelijk zal u niet begrijpen van wie u deze letteren toekomen. Om u dan in deze nader in te lichten, zijn ze uw toegesonden door een lid van uw aanstaande Gemeente, en daar het mij telkens zoo op mijn harte kwam eens aan u te schrijven, zoo hoop ik Geachte Leeraar (dat) u mij deze vrijheid niet ten kwade zult duiden; uw zal mogelijk wel zo gauw niet begrijpen wat mij hiertoe toch wel mogt bewegen; het is de Liefde tot de Waarheid; sedert onze Geliefde Leeraar Ds. Pieneman na elders beroepen is, was het ons als jeugdige le-

den der gemeente die als jonggeborenen zeer begeerig zijnde naar de onvervalschte melk volstrekt niet onverschillig, wie nu onze aanstaande Leeraar zou zijn; wij mogten dan ook wel eens onder en met elkaar biddende tot den Heere op zien om ons toch een man te zenden die onze zielen weer mogt leiden met verstand en wetenschap en die de oude palen niet terug zou zetten. En daar er nu zoo eenige sprekers voor ons zijn opgetreden en er ten laatste stemming der gemeente was, hadden wij als jonge meisjes daar geen stem in; dus konden wij niet anders doen dan zuchten of de Heere ons wilde schenken den man op wie ook onze keuze was gevallen, en toen de Heere hierin onze wensch had verhoord, wisten wij nog niet of de Heere ook het hart van dien Leeraar zou willen overbuigen.

Maar tot ons aller blijdschap mogten wij vernemen dat Uw Geachte Leeraar de Goddelijke Roeping (het beroep der gemeente - CdeJ) van den Heere der Heirscharen had ontvangen; uw kan wel denken hoezeer onze zielen waren verblijd en wij den Heere dan ook mogten toebrengen den dank onzer zielen, die zoo boven dat wij durfden te hopen onze stamelende verzuchtingen had verhoord.

Maar nu gisteren avond waren wij op het gezelschap, daar was stilheid en een ieder in zichzelf gekeerd en onze Geliefde Broeder Ouderling bad en zeide: Heere, ik ben ten einde raad, maar zeide hij: als wij aan het einde zijn, Heere, wil U nog opstaan ter onzer Hulpe; en zoo al in tranen, waren er vele die het met hem gevoelden. En ik kan zeggen, ik was er ook één van die de lasten gevoelde, die de Broeders droegen en ook ik moest zuchten en zeggen: Och Heere, nu is uw weg in het Heiligdom; geef hem en ons toch Licht, een Leeraar die u met een Goddelijke stem geroepen heb, kan toch niet meer van de schapen uwer weide af, dat zou toch ongehoorzaamheid aan U zijn, en dan aan de andere zijde de berg van bezwaren. O dan moet ik zeggen, wat een diepe weg voor u Geachte Leeraar en voor ons, maar de Heere is de Magtige om het nog effen te maken. Och mogt de Heere verder uwe ziel overbuigen om toch tot ons te komen en ons te onderwijzen in den Weg der Waarheid.

Ik geloof wel, dat er hier nog wel wat voor uw te doen is. (In) Spreuken 11 staat: Er is er een, die uitstrooit, dewelke nog meer toegedaan word; waar de Heere Zijn Dierbaar Woord recht en zuiver laat brengen daar heeft de Heere ook nog wel zonen en dochteren Abrahams. De Heere zegt in Jeremia 50 van Zijne schapen: hunne herders hadden ze verleid zoodat zij hunne legering vergeten waren, maar zij zullen de Heere toegevoegd worden uit een Eeuwig Verbond al waren zij nog

zoo verre verstrooid; daar heb ik zelf ook van moeten onder vinden welk een ramp het is, als een ziel niet regt geleerd wordt, maar als de herders zichzelf weiden en de schapen niet; maar het is een vreeselijk oordeel dat de Heere daarover uitspreekt. Maar Ik, zeide de Heere, ja Ik zal naar mijne schapen vragen en zal ze opzoeken en bijeen vergaderen, gelijk een herder is temidden Zijner verspreide schapen en de Heere zal ze redden uit alle plaatsen, waarheen ze verdreven zijn ten dage der wolken en donkerheid.

En zoo blijft het toch altijd maar de Eeuwige Trouw des Heeren die Zijn volk in stand houdt, en die Zijn kinderen zal brengen aan het door Hem beloofde en bepaalde einde. Geachte Leeraar, daar zal een ieder van Gods kinderen nooit aan het einde kunnen zien; de Trouwe Gods en de Liefde des Heeren is van Eeuwigheid tot Eeuwigheid; en nu heeft de Heere maar doen overblijven een arm en elendig volk die op die Getrouwe Verbondsgod mag hopen en op Zijn Naam vertrouwen.

Dat was nog een aangenaam avondje verleden week maandag, toen U voor ons gesproken heb. Wij zijn met ons beide zusters ook aan de gemeente, doch zijn ook onder de gemeente van Ds. Ledeboer gedoopt door Ds. van Dieke (Dijke - CdeJ), waar ik mij nog iets van herinneren kan; mijn zuster en ik zijn gelijk gedoopt, ik was toen een jaar of drie; hij strekte zijn armen over de gedoopte kinderen uit en zeide toen: Amen, ja Amen; dat Amen zal in de Hemelen weerklinken, dat God een God des zondaars wil zijn en dat heeft de Heere bij aanvang aan onze ziel willen bevestigen, daar de Heere ons uit Eeuwige vrije Genade en Liefde heeft levend gemaakt daar wij dood waren door de zonde en misdaden. En mogt de Heere ons nu ook eens bekleden met Zijn Eeuwige Gerechtigheid, dat het Heil Zijns Rechterhand mogt zijn met Mogendheden.

Nu Geachte Leeraar kan u wel denken, dat wij er zeer op gesteld zijn onder de regte Waarheid te mogen zijn. Mijn vader was een echte vriend van Ds. Ledeboer. Hij heeft dikwijls wat uren bij hem gesleten, en ik geloof dat het nu in den Hemel een vreugde zal zijn om zijn Geliefde Leeraar weer te zien en te zamen de kroon te mogen nederleggen voor het Lam dat alle eer, aanbidding en dankzegging waardig is.

Nu Geachte Leeraar heb ik zoo maar eens wat aan u uit mijn hart geschreven en zou zoo hartelijk wenschen dat onze zielen spoedig met een gunstig schrijven van u mogt worden verblijd. (...). Dus ziet u, dat wij zeer verlangend uitzien. En nu Geachte Leeraar zal ik gaan eindigen dat u de Roepstem des Heeren als een Getrouw en Gewillige Dienstknecht, als een

Engel Gods die uitvliegt met het Eeuwig Evangelie mag aanvaarden en vaardig passen op het Woord van 's Heeren mond en niet als Jona die om eenig bezwaar niet wilde maar er toch door den Heere gebracht werd; dat gelooven wij niet van u. Wij weten, dat er hier ook wel banden van uwe zijde zijn gevallen, en nu Geachte Leeraar, hopen de Heere nu verder alle bezwaren van uwe ziel mag wegnemen en alle steenen Zelfs mag afwentelen en dat wij zoo mogten zeggen onder en met elkaar: De Heere heeft groote dingen gedaan; dies zijn wij verblijd.

Na u des Heeren Zegen, licht en nabijheid te hebben toegewenscht zoo willen wij u en uwe vrouw hartelijk groeten als onze herder en Leeraar en noemen ons uw liefh. Vriendinnen

Pleuntje en Jaantje Hartman en verder de Groete van alle

Vriendinnen en Leerlingen.²⁵

Wat een teleurstelling moet het voor deze Ledeboeriaanse Kruisgezinden zijn geweest, wanneer Beversluis enkele dagen daarna voor het beroep uit 's-Gravenhage bedankt.

Tussen haakjes: opvallend is het verschil in waardering van Beversluis' prediking door Haagse jongeren uit die dagen. Pleuntje en Jaantje Hartman - geestelijk nog jonggeborenen - zijn begerig naar de 'melk', om op te wassen in het geloof. Henri Kersten - kort geleden in geloofsverzekering gesteld - is soms wat bezwaard 'vanwege den harden wettischen gang dien den leeraar nam'. Toch mag de ziel van de jongeling Kersten - wanneer Beversluis ambtelijk meer de vrijheid in Christus mag prijzen - wel verkwikt worden onder zijn prediking: 'Ik herinner mij ook met groot genoegen een tweetal zijner preeken, n.l. over de bloedvloeiende vrouw en over Jacob'.²⁶ Overigens: wanneer in het voorjaar van 1901 de Haagse ledenvergadering opnieuw overweegt de buitenverbandse oefenaar Beversluis op een tweetal te plaatsen, verklaart broeder Kersten zich daarentegen voor het stellen van alléén eigen predikanten; hij zal de bekende strakke eisen van Beversluis inzake ordening en psalmgezag niet hebben willen honoreren.²⁷

Samenvattend mag gezegd worden, dat de Heere het optreden van Zijn knecht in de Residentie heeft willen stellen tot verheerlijking van Gods Naam, tot zaligheid van zielen, en tot troost van Zijn gemeente.

Noten:

- 1) Notulen Classicale Vergadering Benthuisen dd. 25 sept. 1895.
- 2) Notulen Classicale Vergadering Waddinxveen dd. 3 mrt. 1896; de gemeente Waddinxveen - afsplitsing van de Chre. Afsch. Gem. van Ds. C. de Groot - is in 1894 geïnstitueerd door Ds. D. Janse met een predikatie over Jes. 4 : 5.
- 3) Notulen Algemene Vergadering Bruinisse dd. 10 juni 1896.
- 4) Notulen Classicale Vergadering IJsselstein dd. 2 sept. 1896.
- 5) Notulen Classicale Vergadering Oudewater dd. 3 mrt. 1897.
- 6) Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 32-33.
- 7) Notulen Algemene Vergadering Middelburg dd. 2 juni 1897.
- 8) Notulenboek Geref. Gem. Nieuw-Beijerland; zie verslag vergadering Krabbendijke 27 okt. 1897.
- 9) Notulen Algemene Vergadering Sint Philipsland dd. 8 juni 1898.
- 10) Notulen Classicale Vergadering Nieuw-Beijerland dd. 2 mrt. 1898.
- 11) Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 33.
- 12) Beversluis, Achtal Brieven aan A. Benders/H. Bouwman, dd. 20 juni 1898.
- 13) Notulen Classicale Vergadering Benthuisen dd. 21 sept. 1898.
- 14) Notulen Classicale Vergadering Waddinxveen dd. 28 febr. 1899.
- 15) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. Nieuw-Beijerland dd. 23 sept. 1898.
- 16) Notulen Algemene Vergadering Krabbendijke dd. 28 sept. 1898; voor tekstuele verschillen, zie hoofdstuk 11 noot 18.
- 17) Ds. G. H. Kersten becommentarieert zulke voorvallen zo treffend in De Saambinder 14 mei 1925 (6e jrg. nr. 13): 'Ik heb reeds jong de ervaring op onze kerkelijke vergaderingen opgedaan, dat zeer veel moeite en verdriet ontstond door het *persoonlijk element* op den voorgrond te stellen. De persoonlijke ervaring van Gods kinderen moest den doorslag geven in de bespreking der kerkelijke zaken. Anderen vereenigden zich met zulke uitspraken niet. Men tastte in het donker, en twistte, haalde soms uit het graf, die juichen voor den troon, en ... dreef door wat dikwijls niet recht was, omdat men zich niet regelde naar *het beschreven recht* voor Gods kerk'; vgl. Beversluis' rede op de Algemene Vergadering Moerkapelle dd. 17 juni 1899 in hoofdstuk 7.
- 18) Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 34.
- 19) Florijn, 100 Portretten van Godgeleerden, 100.
- 20) Kersten, Ingezonden stukken, in De Zeeuw 11 jan. 1909.
- 21) Notulenboek Geref. Gem. Nieuw-Beijerland; in afschrift. De principiële hoogachting voor het ambtsgewaad heeft stand gehouden tot 1970 (overlijden Ds. C. van de Gruiter). Ter illustratie verwijs ik naar Blaak, Uit het leven van Ds. W. H. Blaak, 34-35, waar de overdracht van het ambtsgewaad van Boone op Blaak staat beschreven.
- 22) Beversluis, Klacht en Jubel, 42.
- 23) Vgl. Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 28 febr. en 13 juni 1902.
- 24) Beversluis, Oude en nieuwe dingen, 3.
- 25) Hartman, Brief aan Ds. N. H. Beversluis dd. 7 maart 1899; in afschrift; vgl. Schipper, Eben Haezer, 104-106.
- 26) Kersten, Ds. N. H. Beversluis 1850-1931, in De Saambinder 23 juli 1931 (12e jrg., nr. 18). In de periode 1898-1901 moet de jonge Kersten Oef. Beversluis - eerst in Amerika tot verzekering des geloofs gekomen - een aantal malen in Den Haag hebben beluisterd; op die gehoorde preken zal Kerstens kwalificatie van Beversluis' preken moeten hebben berust.
- 27) Dit valt af te leiden uit de Notulen der Ledenvergadering van de (Oud) Geref. Gemeente 's-Gravenhage dd. 6 maart 1901. Een beroep wordt eerst uitgebracht ruim twee jaar later; zie hoofdstuk 14 noot 4.

7. Combinatie en linie

Inhoud en toon van de voormelde Ledeboeriaanse beroepsbrief aan Beversluis ademen diepe ernst. Toch kleeft er een smet aan. Op drie plaatsen ontbreekt een handtekening. Krabbendijke houdt het op haar lerend ouderling Boone, terwijl Yerseke en Waddinxveen willen blijven afwachten. Ergo: dit drietal gemeenten weigert het meerderheidsbesluit van de Algemene Vergadering te erkennen. Juist door het gecombineerd beroep - verplicht voor alle gemeenten - komt dit openbaar; en daarmee tegelijk een van de praktische schaduwzijden ervan: de dwang. Wijlen Ds. C. Hegeman heeft anderzijds dit feit als volgt gecommentarieerd: 'Gelijk het ook in onze dagen wel eens gebeurt, waren dus niet alle stemmen vóór uitgebracht. Groot is het, dat de Heere in vacante gemeenten ouderlingen plaatst, rijk met gaven bedeed; doch ook in die dagen waren er ouderlingen, die liever zelf voorgingen met lezen, dan gelijk de anderen te moeten luisteren naar een leraar. Gelukkig zijn dat uitzonderingen'.¹

De onkerkrechtelijke regel van combinatie is voorschrift geworden bij de Ledeboerianen; praktisch gezien sedert 1883.² Toen, na het sterven van Ds. Van Dijke - in de noodsituatie, geen enkele predikant meer te bezitten - heeft men met algemene stemmen Oef. Janse beroepen tot dienaar des Woords voor alle gemeenten tesamen. Ds. Janse acht ook nu deze eenparigheid bij het beroep op Beversluis van wezenlijk belang. Opnieuw beraadslagen met alle gemeenten acht hij derhalve geboden. Er dreigt dus wederom verder uitstel voor Beversluis.

De Middelburgse kandidaat voert echter bezwaren aan tegen het collectief beroep. Hij spreekt hierover met Ds. Janse. Deze laat zich niet overtuigen van het goed recht van elke gemeente afzonderlijk, om in het ambt van herder en leraar te voorzien. Daarvoor weet Beversluis klare gronden aan te wijzen, zoals nog uitvoerig zal blijken.

Merkwaardig is, dat in deze controverse tussen Janse en Beversluis steeds inhoudelijk wordt voorbijgegaan aan het feit, dat bij Janses beroep in 1883 óók een gemeente werd gemist. Immers, de Gereformeerde Gemeente van Goes gaf toen de voorkeur aan haar eigen oefenaar Diedericus Wijting. Dit zelfstandig beroep op Wijting door één gemeente is zeker legitiem geweest. Op de Algemene Vergadering van Benthuisen van 11 april 1883 is namelijk besloten 'dat iedere gemeente het regt (heeft), om tot Leeraar, met aanroeping van Gods naam, en regte afhankelijkheid aan Gods genadetroon, een van die drie personen (de oefenaars Janse, Vader en Wijting - CdeJ) tot dat heilig dienstwerk te beroepen'.³ Wijtings enkelvoudig beroep blijft evenzeer erkend als het gecombineerde van Janse.⁴ Overigens: mede doordat Wijting zich later door de vrijstaande Ds. Los heeft laten bevestigen, is hij buiten het kerkverband geraakt en buiten het gezichtsveld van de Ledeboerianen.

Het meningsverschil tussen Janse en Beversluis is niet bevorderlijk voor de zaak zelf. Er treedt helaas wat spanning op tussen de beide mannen.

Zoals reeds gemeld, ontvangt Beversluis in die roerige tijd ook een beroep uit 's-Gravenhage van de vacante Kruisgemeente van Pieneman. Dit beroep neemt hij niet direkt in overweging. Hij vraagt eerst een onderhoud aan met de Haagse kerkeraad. Op 15 februari 1899 doet Beversluis hiervan verslag aan een verre vriend: 'Lang en veel heb ik met die menschen gesproken. Wat aanging den oorsprong hunner gemeente, hunne legering, hunne Predikanten en hoe ze predikers geworden zijn. Hoe het stond met hun belijdenis van terugkeer tot de leer onzer vaderen, uitgedrukt in de Artikelen der Synode van 1618-1619. Deze punten zijn uitvoerig besproken'⁵, hetgeen Beversluis' goed recht is. Dit onderzoek boet wel wat aan waarde in, als bedacht wordt, dat hij à priori grote reserves heeft tegen de Gemeenten onder 't Kruis in het licht van de typisch Ledeboeriaanse gezichtspunten die hij huldigt.

De beroepen kandidaat vervolgt zijn mededelingen: 'En omdat ik nu niet alles daaromtrent schrijven kan, meld ik u alleen maar dat, indien de Heere mij vrijmoedigheid en overbuiging mogt schenken het beroep aan te nemen, ik dat toch nooit zou kunnen doen dan onder de volgende voorwaarden:

- 1ste. Dat ik niet anders wensch dan door de rechte deur in te gaan; derhalve, dat de bevestiging in het ambt niet zou kunnen geschieden door één van in hunne gemeenschap levende Predikanten; noch Pieneman, noch Roelofsen, noch Janse uit Barneveld.
- 2de. Dat ik hetzelfde bezwaar heb tegen Ds. Janse uit Middelburg.
- 3de. Dat ik voor mij niemand kan erkennen dan Ds. van der Velde te Rotterdam.
- 4de. Dat ik volstrekt blijf staan op 't gebruik der oude Psalmen; zelfs niet genegen ben mij, als hunne bestaande Predikanten, te schikken naar het gebruik in de gemeenten.
- 5de. Dat ik in deze, voor en aler ik de beroeping in overweging kan nemen, een besliste verklaring verlangde van den Kerkeraad en de Gemeente, of zij van zins en willens waren in deze weg, onder beding van genade, met mij vast te klemmen aan die paden, waarvan we allen zoover geweken zijn, en dat met allen, die in dezen weg willen leven, hetzij dan dat we staan oftewel vallen mochten.

'En hierin is de geheele Kerkeraad beslist toegefallen, met erkenntenis tot hiertoe zeer gedwaald te hebben'⁵, zo schrijft Beversluis overtuigd.

Geen geringe zaak! Zal deze Haagse 'buiging' oud-leraar Pieneman niet diep gegriefd hebben?

Wanneer de Kruisgemeenten op 21 februari 1899 in vergadering bijeen zijn in het Amsterdamse Volkskoffiehuis 'de Hoop' - onder praesidium van Ds. Pieneman - vergt het dan ook weinig discussie om genoemde voorwaarden te verwerpen, zo notuleert diaken Rengert Segers Gzn., bollenkweker te Lisse.⁶

De harde condities van Beversluis getuigen er zeker van, hoe ver hij de Kruisgezinden nog op een afstand houdt. Over enkele jaren gaat dit bij hem veranderen ten goede; ja, slaat dit zelfs om!

Overigens wordt voor de roepstem uit de Residentie bedankt. Beversluis blijft daarmee binnen de Ledeboeriaanse kerkformatie.

Maar niet minder worden de 17 roepende Gereformeerde Gemeenten te-leurgesteld. Elke kerkeraad apart ontvangt van hem eenzelfde bedank-brief.

*Diaken Rengert Segers van Lisse;
diverse malen scribeerde hij op de
Algemene Vergaderingen der
Kruisgemeenten.*

Middelburg, 14 maart 1899

Aan den Eerw. kerkeraad te

Eerwaarde broeders!

Zegen en vrede worde u geschonken en vermenigvuldigd uit de geopende fontein voor Davids huis, onzen Heere Jezus Christus.

De beroeping tot herder en leeraar door ulieden tot mij gebracht, zal ik niet kunnen noch mogen aannemen. Eerstens omdat de wijze waarop zij mij is toegekomen strijdt tegen het beginsel onzer gemeenschap door wijlen de nu zalige Ds. Ledeboer beleden en beleefd en dat naar Gods woord en naar de oude palen onzer vadersen gemaakt overeenkomstig dat woord. Immers heeft Ds. Ledeboer zich nooit anders genoemd of betoond te zijn dan wettig geroepen leeraar van Benthuisen; vasthoudende aan het beroep op hem uitgebracht door de Hervormde gemeente van die plaats; hoewel die kerk toen zoo goed als nu verloochende het eenig koningschap van Christus. Nooit is hem, Ds. Ledeboer, noch van Benthuisen, noch van eene andere gemeente een ander of nieuw beroep geworden, maar heeft hij op alle andere plaatsen zijns arbeids, de kudde des Heeren aldaar aange-merkt als herderlooze schapen, en door zijn God gesterkt hen in hunne ellende bijgestaan. Ook met den nu zaligen Ds. van Dijke was het eveneens gesteld. Hoewel ik dit niet beslist weet, geloof ik toch, dat door geen enkele gemeente, laat staan in combinatie, een schriftelijk naar de orde onzer vadersen gesteld beroep op Ds. van Dijke is uitgebracht. Wel staat het bij mij vast, dat Ds. van Dijke, laat het dan zijn door mondeling beroep van den toen bestaanden kerkeraad van St. Philipsland, door Ds. Ledeboer op wettige wijze als gereformeed leeraar van St. Philipsland is bevestigd geworden en niet van andere gemeenten; evenwel, om evenals Ds. Ledeboer die andere hoopjes in de onderscheidene plaatsen als herderlooze schapen bij te staan en zooveel zulks kon naar den worde Gods te weiden. Rijkelijk heeft de Heere dan ook het werk van deze twee dienstknechten willen zegenen.

Zoodanig te handelen is dan ook alleen proefhoedend naar Gods woord, dat ons klaar in alle eenvoudigheid leert, dat de Evangelisten, waaronder Titus en Timotheus van stad tot stad bisschoppen, dat is zoowel regeer- als leerouderlingen zouden aanstellen, die door handoplegging van de Apostelen, Evangelisten of bestaande Ouderlingschap plechtig elk voor en in hun gemeente van arbeid werden bevestigd. Hierom hebben onze vadersen in de opvolgende Synoden, gehouden te Dordrecht 1578, te 's-Gravenhage 1586, te Middelburg in 1591 (1581! - CdeJ) en te Dordrecht in 1618 en 1619 vastge-

steld: 'Niemand zal tot den dienst des woords geroepen worden zonder zich in eene zekere plaats te stellen'.

Derhalve, eerwaarde broeders, is de wijze uwer beroeping tegen Gods woord; tegen de leer onzer vaderen en tegen uw eigen beleden beginsel, beslist uitgedrukt in de handelingen der ontslapen leeraars Ledeboer en van Dijke. Let toch eens wel op. De Apostelen, met extra-ordinaire gaven des H. Geestes toegerust, gaven bevel aan de gemeenten, dat elk voor zijne plaats ouderlingen zoude hebben; en zouden wij dan met gerusten gemoede een persoon voor zeventien gecombineerde gemeenten durven roepen, om het leerouderlingschap of predikambt te aanvaarden? Dit is, eerwaarde broeders, het gewichtigst punt van bezwaar van mij, om uwe roeping namelijk op deze wijze te aanvaarden.

In de tweede plaats heb ik het volgende bezwaar. Na gespreking met onzen leeraar Ds. Janse, is mij gebleken, dat ZEW. deze zaken juist van den tegenovergestelden kant beschouwt dan ik, dewijl Ds. Janse de hechte fundatie van Zijn leeraarsambt vooral hierin zocht, dat hij met eenparigheid van stemmen der gecombineerde gemeenten beroepen is. Mijns bedunkens is dit eene zeer zwakke, ja onvaste fundatie; want heden hosanna, morgen kruist hem; dat ZEW. goed weet.

Doch genoeg hiervan. Ds. Janse meent dan, dat dit de zekerste, veiligste en voor den Heere gewenschte weg zou zijn, indien ik de roeping aannam, dat dan de zaak opnieuw voor de groote vergadering moet komen, met de vraag: wat nu? want drie gemeenten hebben niet beroepen. Broeders!, hoe heb ik het met zulk een zaak? Zeventien gemeenten leggen een wettig door hen uitgebracht beroep op mijn ziel en bidden van den Heere mij licht, wijsheid en vrijmoedigheid te schenken, van in Zijnen Naam en in Zijne kracht den herderstaf over hen op te nemen. Wanneer nu de Heere vervult wat door gemeenten wordt afgebeden, dan zegt Ds. Janse, moet dat werk des Heeren nog weer geaprobeerd worden door de groote vergadering. Zoo broeders!, hoop ik niet te spelen met de kostelijke dingen des Heilighdoms en wil ze niet dienstbaar maken tot mijn einde en oogmerk. Indien de Heere u een open oog mag schenken voor de ontzettende gevaren, welke uit zulke handelingen zullen voortvloeien en waarschijnlijk om erin bedolven te worden, dan zult ge wel zielsovertuigd zijn, dat ik zoo een weg niet kan noch mag inslaan.

Tegelijk bericht ik u, dat ik voor het beroep naar de gemeente te 's-Hage heb bedankt.

Met heilbede ben ik uw broeder

N. H. Beversluis⁷

De brief is geschreven met heilige verontwaardiging; ten aanzien van Janse wellicht te fors. Hoe dan ook, in ieder geval pleit het voor Beversluis' karaktervolle houding, om - nota bene als betrokken kandidaat - een vastgeroeste verkeerde regel te willen aanvechten; een regel die slechts voorschrift is, omdat het nu eenmaal regel is. Niet alleen getuigt dit van moed, belangrijker is dat zijn argumenten onweerlegbaar zijn. Beversluis zoekt naar orde in de kerk! Een kerkelijk samenleven naar de lijnen van Schrift, belijdenis en kerkorde tracht hij zich voortdurend voor ogen te stellen.

Intussen groeit de onrust verder, wanneer vanaf de kansels bekend wordt gemaakt, dat kandidaat Beversluis bedankt heeft voor het collectief beroep van de 17 gemeenten, alsmede hoe hij daar verder tegenaan kijkt. Hier en daar ontstaan acties - soms vanuit de leden - om als gemeente zelfstandig een beroep uit te brengen op Beversluis. Zo beroept Oudewater. Te Nieuw-Beijerland tracht een aantal leden de kerkeraad daartoe te bewegen via diaken Willem Hoepel. Zelfs een Van Lieburg - toch niet min ontwikkeld - weet niet, hoe zo iets in zijn werk gaat. Moet daartoe de hulp en de raad van de ledenvergadering worden ingeroepen? Dient de gemeente de financiële lasten alleen te dragen? Om maar te zwijgen, welke deze moeten zijn. Is approbatie (goedkeuring) van de consulent voldoende? Over de eventuele bevestiging denkt hij nog maar niet. In een persoonlijk schrijven vuurt hij de vragen op Janse af. Moedeloos constateert Van Lieburg: 'Daar heb ik geen kennis van kerkelijke usantiën genoeg van (...) hoedanig dergelijk beroep behoort ingericht te worden, zal het wettig zijn'.⁸ Niet verwonderlijk! Immers, beroepen wordt er zelden of nooit; en het is al bijna een halve eeuw geleden, dat binnen het kerkverband op gangbare wijze iemand onomstreden tot dienaar des Woords werd geordend: oefenaar Pieter van Dijke te Sint Philipsland door dominee Ledeboer in 1851.⁹

Ds. Pieter van Dijke, op 23 maart 1851 wettig door Ledeboer de handen opgelegd.

Het is 17 juni 1899, even voor 10 uur. Het is ongewoon druk rondom de Moerkapelse schuurkerk aan het Kerkedijkje. Vreemde Zeeuwse garibaldi's (bolhoeden) overheersen de Hollandse pettendracht. Wat is er aan de hand? Voor het eerst in de geschiedenis wordt hier de Algemene Vergadering van de Ledeboerianen gehouden. Er heerst - om het zo eens uit te drukken - een crisissfeer in de oude boerderij. Bedruktheid is van het gelaat van vele afgevaardigden te lezen. Er zijn broeders naar dit dorp gekomen, bij wie in het hart de bede leeft, 'dat de Heere Zijn zegen over Zijn arm gehavend Sion gebiede, haar veten stoppe, de ellende wegneme of haar recht doe gevoelen'.¹⁰ Het gaat niet naar wens in de kerken van Ledeboer. Met de psalmdichter zucht men wel:

Och dat de hulp over Israël, Heer!,
Kwam uit Sion, en dat God uit 't verlangen
Wilde verlossen Zijn arm volk gevangen!
Israël en Jacob zouden in eer
Verblijd zijn zeer.

(Petrus Datheen - Ps. 53 : 6)

Ook broeder Beversluis heeft dagen van bekommering achter de rug. Aan de ouderlingen A. Benders en H. Bouwman van een Oud Gereformeerde Gemeente in Giessendam heeft hij een week tevoren zijn hart gelucht: 'Veelal hangt de harp aan de wilgen en moet ik ook klagen, hoe zal ik een lied des Heeren zingen in een vreemd land? Lieve broeder, wat zal ik zeggen. Bergen, onbeklimbaar hoog, omringen mij. O, welk een weg, welk een weg! Ik duizel en weet niet, wat nog het einde zijn zal. Van alle zijden dringen doodelijke pijlen in mijn ziel. En nu in dezen weg te sterven, broeder, daar zal het op aankomen. Te sterven aan alle vleesch en bovenal aan 't mijne'.¹¹ Toch zal het nog meevallen.

Na de samenkomst geopend te hebben, stelt voorzitter Janse de notulen van de laatste twee vergaderingen aan de orde. Naar aanleiding daarvan vraagt oefenaar Boone aan ondervoorzitter Beversluis, hoe deze thans staat onder de zaak van het beroepingswerk. De kandidaat heeft zich op deze vraag terdege voorbereid. Hij krijgt de gelegenheid een rede uit te spreken, die hij tevoren op schrift heeft gesteld. Het is een indrukwekkend en ordelijk stuk, waaruit kennis van zaken blijkt, ondersteund door de gave van het woord. 'Door 's Heeren goedheid' wordt Beversluis - naar eigen getuigenis - 'in staat gesteld zulks met kalmen ernst en zooveel mogelijke klaarheid te doen'.¹² Hij richt zich als volgt tot de afgevaardigden.

Geachte en Waarde Medebroeders!

Nademaal het den Heere, den Koning der Kerk behaagd heeft, mij, na de approbatie ter beroepbaarstelling tot herder en leeraar, door uwe vergadering, gehouden te Krabbendijke in October des vorigen jaars, nadat het, zeg ik, den Heere be-

haagd heeft, mij, gering en in mij zelven onbekwaam en onwaardig schepsel tot dit gewichtvol werk te roepen en ik mij zelven, zoo ik hope, door de genade Gods den Heere daartoe overgegeven heb zonder beding mijnerzijds dan Zijne genade; zoo is het, *dat de Heere mij daarna meer bepaaldelijk heeft doen stilstaan en doen bedenken de bedingen, welke de Heere stelt. En deze zijn immers ons te houden aan Zijne rechten en instellingen.* Waarde broeders, nu moet ik bekenen, dat *mijne*, dat *onze* afwijkingen van die goede en welbeproefde wegen zoo vele zijn, dat zij het getal der haren onzes hoofds te boven gaan. Doch niet alleen is het noodig en wenschelijk, dat we ons in dezen schuldig kennen, maar bovenal, dat onze harten mochten geneigd worden, om ganschelijk weder te keeren. Psalm 32. 'Die zijne ongerechtigheden bekend en *laat* zal barmhartigheid verkrijgen'.

Zoodra dan de u bekende beroeping van de zeventien gemeenten in combinatie, tot mij kwam, werd het mij dringende behoefte van den Heere door onderwijzing te mogen weten, welke de weg in deze gewichtige zaak voor mij zoude zijn, 'Staat op de wegen en vraagt naar de oude paden, welke de welbeproefde wegen zijn'. *Deze waarheid werd het richtsnoer, waarnaar mijne onderzoekingen moesten gericht worden.* En ik kan niet ontkennen, dat de Heere mij in dezen heeft onderwezen door benevens Zijn Heilig Woord de geschriften van eenige onzer welbeproefde oudvaders, zooals W. à Brakel, Leijdekker, Koelman, à Marck over deze zaken na te vorschen en Hij mij heeft willen bevestigen in het besluit, dat dienaangaande door mij aan elk der roepende gemeenten schriftelijk is medegedeeld. Dit besluit hield in 't kort in, dat ik op grond van voornoemde onderzoekingen en uit den weg, eertijds door Ds. Ledeboer en Ds. van Dijke ingeslagen, niet kon, noch mocht aannemen ééne roeping van zeventien zoo ver uiteengelegen en plaatselijk zoo zeer onderscheiden gemeenten.

Nu wil ik ook u, eerwaarde broeders, te saam deze mijne gronden openbaren en dat wel drieledig. Ten eerste. Naar Gods Woord. Ten tweede. Naar de bepaling onzer vaders, op dit Woord gegrond. Ten derde. Uit hetgeen Ds. Ledeboer en Ds. van Dijke hebben gedaan.

Naar Gods Woord. In dat Woord vinden wij, dat in elke joodsche Synagoge waren Oversten, Regeerders en Voorgangers. In Marcus 5 leest men uitdrukkelijk van den Oversten der Synagoge. Zoomede in Luk. 13 : 14 en Hand. 18 : 8 en 17. Voorts lezen wij niet alleen, dat de Heere in 't gemeen aan Zijne Kerk heeft gegeven leeraars en regeerouderlingen volgens Epheze 4 : 11; 1 Cor. 12 : 28; Rom. 12 : 8; 1 Tim.

5 : 17; maar ook aan bijzondere gemeenten, als die van Filipi. Filip. 1 : 1; die van Epheze. Hand 20 : 28; Op. 2 : 1; die van Corinthe. 2 Cor. 2 : 6; die van Thessalonica. 2 Thess. 5 : 12; die van Jeruzalem. Hand. 8 : 1; en van de Hebreë. Hebr. 13 : 17. Ja, wij zien, dat de Apostelen last gaven, dat er *van gemeente tot gemeente Ouderlingen, d.i. leer- en regeer-ouderlingen zouden gesteld worden.* Uit dit aangevoerde blijkt mij, dat combinatie geen vastgestelde regel mag zijn, zooals dit in den laatsten tijd onder deze gemeenten het geval was geworden.

Ten tweede. *Naar de bepalingen onzer vaderen.*

Deze hebben in de opeenvolgende Synoden, gehouden te Dordrecht in 1578; te Middelburg in 1581; te 's-Gravenhage in 1586; en te Dordrecht in de Nationale Synode 1618 en 1619 in de kerkorde gedurig dit art. opgenomen: *'Dat niemand openlijk zal mogen prediken, tenzij hij een bevestigd Evangeliedienaar is, aan een zekere plaats verbonden'.* Alleen de gemeenten 'Onder 't Kruis', d.i. kerken, welke niet tot volle openbaring konden komen, uithoofde vervolging, deze mochten door een van plaats tot plaats reizend leeraar bediend worden.

Ook hierin ziet men het stelsel 'combinatie als regel' veroordeeld.

Ten derde. *Uit hetgeen Ds. Ledeboer en Ds. van Dijke gedaan hebben.*

Gelijk u door mij reeds gewezen is op het feit, dat *Ds. Ledeboer in den bijstand en het stichten van nieuwe gemeenten zich echter nooit anders genoemd heeft en betoond te zijn dan Gereformeerd leeraar van Benthuisen;* zoo blijkt ook uit de notulen van eene vergadering gehouden den 10en September 1862 te 's-Gravenpolder onder voorzitterschap van Ds. van Dijke, dat in Art. 6 van die notulen is bepaald: *'Dat iedere gemeente het recht behoudt om een leeraar te beroepen voor haar zelve of ook om andere gemeenten te bedienen; mits hij provinciaal onderzocht wordt'.* Vervolgens komt er voor in de notulen van eene vergadering gehouden te Middelburg den 9en September 1868 mede onder voorzitterschap van Ds. van Dijke, 'dat de broeders uit Holland zouden uitzien naar eene leraar, die haar in den Name Gods zoude mogen bedienen'. Als bijlage op dit artikel is toegevoegd: *'Opdat die broeders nu maar weer niet lijdelijk zouden wachten, is besloten, dat zij een beroep zouden uitbrengen op Ds. Kleijendorst, leeraar bij de Chr. Afgesch. te Putten'.*

Uit het aangevoerde blijkt, dunkt mij, zonneklaar, dat *van af de tijden der Apostelen door al de eeuwen heen door de belijders der waarheid, welke naar Gods Woord is en in het bij-*

zonder ook na de Reformatie door de Gereformeerde Kerk de zelfstandigheid der gemeenten is gehandhaafd, behoudens den gemeenen band door belijdenis, Catechismus en Formulieren en combinatie slechts een geval van strikte noodzakelijkheid mag zijn, om dieper verval te voorkomen.

Dewijl wij nu broeders al sinds jaren dit voetspoor hebben verlaten en het geenszints in mijne bedoeling ligt de oorzaken waaruit en de redenen waarom dit is geschied op te sporen en aan te wijzen, kom ik met de vraag tot u, om door stemming te beslissen, of we weer, wat deze zaak aangaat, in het oude spoor kunnen en mogen komen. Daartoe zou ik het volgende voorstellen.

Elke gemeente met ons in dezelfde belijdenis levende heeft en behoudt het recht voor zichzelf een leeraar te beroepen, mits hij door de Groote Vergadering, of eene commissie uit dezelve worde onderzocht en toestemming verleend. De beroepen leeraar komt onder de verplichting de herderlooze of vacante gemeenten, welke hem daartoe verzoeken te bedienen. Mocht het den Heere believen het getal arbeiders in Zijnen oogst onder ons te vermeerderen, dan zou eene nadere verdeeling in classes met betrekking tot de vacaturen moeten geschieden.

Elke gemeente heeft en behoudt het recht om een of meer onder ons werkzaam zijnde leeraars, na een tijdperk van twee jaren dienst in eene gemeente, naar hunne gemeente wettig te beroepen. Zoo eene verroeping moet altijd classicaal worden goedgekeurd, zal ze kunnen voortgang hebben.¹³ (*cursiveringen* van mij - CdeJ).

Nadat kandidaat Beversluis is uitgesproken, zal hij een stevige discussie verwacht hebben op zijn rede. Voorzitter Janse, ja allen toch hebben steeds een afwijkende mening aangehangen. Wonderlijk echter: het zakelijk betoog - bepaald geen gemoedelijk praatje - heeft indruk maakt op de vergadering. De afgevaardigden zijn kennelijk overtuigd van de juistheid van Beversluis' zienswijze. Uit de korte bespreking die volgt, blijkt slechts instemming. Zijn voorstel wordt unaniem aangenomen. Puntsgewijs wordt derhalve besloten tot:

- a. een door de Algemene Vergadering in te stellen toelatingscommissie voor predikanten (een soort synodaal curatorium; logisch gevolg hiervan is, dat oefenaar Boone staande de vergadering alsnog wordt erkend als beroepbaar kandidaat);
- b. het respecteren van de autonomie van de plaatselijke kerk, ook in het beroepingswerk (naar art. 84 D.K.O., afschaffing van de verplichting 'combinatie is regel');

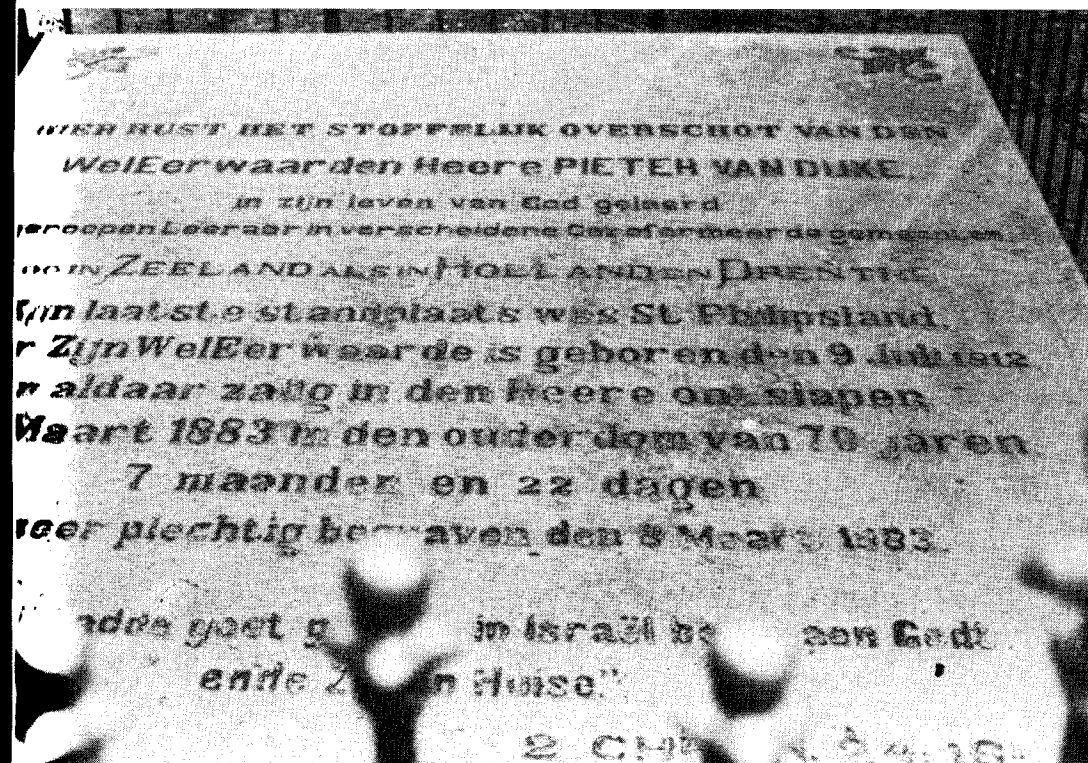
- c. de erkenning van de plaatsgebondenheid van het herder- en leraarsambt (conform art. 7 D.K.O.);
- d. de goedkeuring van de meerdere vergadering bij de aanvaarding van een beroep (classicale attestatie en approbatie, volgens artt. 4, 5 en 10 D.K.O.);
- e. de regel, dat eerst na twee jaar dienstwerk in zijn gemeente een predikant opnieuw mag worden beroepen (eerbied voor de persoonlijke beslissing en ruimte voor gemeente-opbouw);
- f. het verplicht ambtelijk werk in vacante (classis-)gemeenten (regeling consulentschappen);
- g. een eventuele herindeling van de klassicale ressorten (verbetering van de organisatie).

Aan een onduidelijke kerkelijke praktijk komt hiermee een eind. De gemeenten raken weer meer in de vaarwateren van het gereformeerd kerkrecht. Voorwaar, een verdienstelijk besluit in de crisisjaren der Ledeboerianen. Crisisjaren? Jazeker, helaas. De voorgaande tijd heeft zijn schaduwen al vooruit geworpen. De beroepbaarstelling is een uiterst moeizame zaak gebleken wegens grote besluiteloosheid. De jaren der eeuwwisseling zijn zware jaren in kerkelijk opzicht.

Kandidaat Beversluis brengt voorts nog een bedenking ter tafel. Deze blijkt namelijk veel gevoeliger te liggen. Kernvraag is daarbij: wie moet straks de aanstaande predikant(en) bevestigen, nadat een beroep zal zijn aanvaard? Dit behoeft toch geen probleem te zijn: Ds. Janse vanzelfsprekend! De Middelburgse pastor is immers de enige predikant binnen de kerkformatie? Hoe aannemelijk dat ook moge klinken, voor Beversluis is het dat in geen geval. De kandidaat klemt zich ten sterkste vast aan de idee van de apostolische successie (opvolging). Op grond daarvan wil hij 'in de linie van Ledeboer' staan. En dat doet Janse niet.

Wat betekent dat eigenlijk? Om Beversluis' visie beter te kunnen begrijpen, zij hier een stukje voorgeschiedenis vermeld. Als Ledeboer in 1863 de eeuwige rust ingaat, laat hij de gemeenten achter met slechts één predikant: de door hem bevestigde oefenaar Pieter van Dijke. In 1883 overlijdt ook Van Dijke. Nog droeviger is dan de toestand van de Ledeboeriaanse Gereformeerde Gemeenten (tak-Van Dijke). Geen enkele dienaar des Woords is er meer over. Na veel moeilijkheden wordt op de Algemene Vergadering te Middelburg van 20 juni 1883 kandidaat David Janse unaniem beroepen als herder en leraar door 18 gemeenten gecombineerd. Het beraad van Janse duurt tot 4 september. Hij deelt dan mee, dat hij de roeping 'in des Heeren Naam, met een volle overgifte onvoorwaardelijk overgebogen' en 'onder beding van Zijn genade en kracht'¹⁴ mag aannemen.

Wie moet Janse nu ordenen? Eigen ouderlingen? Dat wordt afgewezen. Aan een predikant van de Ned. Herv. Kerk - de Staatskerk - kan men het

Op 3 maart 1883 overleed Ds. Pieter van Dijke; op de foto zijn grafsteen, die rondom is afgezet met een praalhek. Onder de tekst van 2 Kron. 24 : 16b staat nog de tekst van Filipp. 1 : 21.

onmogelijk vragen; evenmin wil men zulks doen aan een predikant van de Chr. (Afgesch.) Geref. Kerk in Ned. De dolerende Nederduits Geref. Kerken (dr. A. Kuyper) ontstaan pas enige jaren later. Waarom zich dan niet tot de Geref. Gemeenten onder het Kruis gewend? Hoewel eerdere contacten hebben uitgewezen, dat tussen de Kruisgezinden en Ledeboerianen geen wezenlijke verschillen bestaan in leer en leven, toch hebben de Van Dijkiaanse gemeenten bezwaren tegen het feit, dat de Kruisdominees direkt of indirekt tot het ambt zijn gekomen middels handoplegging door ouderlingen. Datzelfde geldt ook Ds. Daniël Bakker van 's-Gravenpolder, eertijds een der hunnen.

En Ds. Pieter Los van Leiden dan? Na aanvankelijk uitgever/evangelist te Dordt te zijn geweest, is hij in 1869 te Leiden tot predikant geordend door de bekende Van den Oever sr. Kort erop treedt Los uit het verband

van diens Kruisgemeenten, omdat hij de grondslag niet langer kan aanvaarden. Hij wordt - desgevraagd - aangenomen bij de Ledeboerianen, mits hij zich opnieuw de handen laat opleggen door Van Dijke.¹⁵ Dit vindt plaats in 1870 te Benthuisen nog wel, uit piëteitsoverwegingen voor Ds. Ledeboer. Los betoont hiermee 'volbloed' Ledeboeriaan te willen zijn. Immers: Ledeboer 'was wettig leeraar in de Hervormde kerk', terwijl Van Dijke voor Los de man is, 'die door Ds. Ledeboer was ingezegend en daarom eene Apostolische wording had!'¹⁶ Los komt zo rechtstreeks 'in de linie van Ledeboer' te staan. Voorts wijzigt hij de naam van Leidens Kruiskerk in 'Gereformeerde Gemeente'. Bovendien voert hij voor de eredienst alsnog de psalmberijming van Datheen in. Met dit alles meent Los geheel te zijn 'teruggekeerd tot de leer, de dienst en de tucht der vaderen', waarvan hij in een brochure in den brede getuigenis aflegt. Echter omstreeks 1875 - na een verwikkeling met Van Dijke - maakt Los zich los van het kerkverband, tesamen met zijn gemeente. Na tien jaar blijkt dit helaas nog niet vergeten te kunnen worden, zodat voor de ordening van Janse de Ledeboerianen zelf naar een ander moeten omzien.

Als laatste reële mogelijkheid kan men zich nog wenden tot Ds. Leendert van der Velde van Rotterdam, die door Los 'de steek is opgezet'. Maar ook deze leraar leeft buiten het kerkverband; hij komt niet in aanmerking. De andere dan door Los geordende leraar Ds. Hendrik Haagen Dieperink Langereis - eveneens ex-Ledeboeriaan - is juist nimmer begeerd als eigen predikant ...

De Algemene Vergadering van Bruinisse op 17 oktober 1883 'zit' met deze treurige verdeeldheid. Tenslotte besluit men een commissie in te stellen, die de opdracht krijgt zich te wenden tot Ds. Abraham Obbe Schaafsma - 'prediker' aldus de burgerlijke stand - van de zelfstandige Gereformeerde Gemeente onder het Kruis te Enkhuizen. De commissie heeft een tweeledige taak. Zij moet onderzoeken, of Schaafsma wettig dienend leraar is, en of hij genegen is de beoogde handoplegging te verrichten.

Wie is deze Schaafsma? Is hij wel predikant? Op Celebes is hij zendeling-leraar geweest. Als zodanig heeft hij zijn ambtelijke opdracht en zending ontvangen van het Nederlandsch Zendingsgenootschap. Bij zijn repatriëring uit de 'Oost' is hij overgegaan naar de Chr. (Afgesch.) Geref. Kerk in Ned. Zijn voorgaan te Zeist wordt echter door de Classis Amersfoort verboden. Men acht hem onbevoegd. Hierop onttrekt hij zich en sticht ter plaatse een Vrije Gereformeerde Gemeente, om zich vervolgens te verbinden aan de Kruiskerk van Enkhuizen. In 1879 heeft Schaafsma evangelist Philippus van Veen tot predikant van de Gereformeerde Gemeente van Lemmer bevestigd.¹⁷ De Ledeboeriaanse vraag aan Schaafsma om Janse te bevestigen is voor hem dan ook niet nieuw. Of de prediker zelf ooit wettig is geordend, blijft overigens twijfelachtig.

Hoe verloopt het contact met Schaafsma? Ouderling P. Zoeter van Bruinisse - secretaris der commissie - vraagt een onderhoud aan te Enk-

huizen. Schaafsma antwoordt per kerende post, dat men de omslachtige reis beter kan laten. 'Zijn zulke kosten en zulk eene opschudding in mijne kleine gemeente wel noodig?', zo vraagt hij de vier gecommiteerde broeders. Voor een aansluiting bij de Ledeboerianen voelt hij niets. Maar ... Schaafsma gaat bij voorbaat akkoord met het uiteindelijk verzoek van de commissie. Er blijkt reeds - waarschijnlijk eerder - contact te zijn geweest tussen hem en Janse, te Middelburg. Schaafsma schrijft aan Zoeter: 'Na het onderhoud, dat ik met hem bij Mevrouw Versluis gehad heb, ben ik bereid met liefde dezen broeder te bevestigen'. Hij heeft vrijmoedigheid te helpen, 'maar naar Gods woord en zonder bijbedoeling'.¹⁸ Aan Janse zelf deelt Schaafsma nog mede, dat 'Uw persoon mij aange-

Ds.(?) Abraham Obbe Schaafsma, waarmee de Ledeboerianen in 1883 een nieuwe 'linie' inzetten met diens bevestiging van Oef. David Janse tot predikant.

naam is geworden, niet vleeschelijk maar in de betooning van de kracht der Waarheid'.¹⁹

Zoeter - 'ik had trouwens de stille hoop, dat zulks zou plaatshebben'¹⁸ - is zeer tevreden met dit antwoord. In aller ijl zegt hij zijn medecommissieleden af. Tevens vraagt hij Janse, of deze hen wil verschonen van de reis. Naar Zoeters mening zijn er geen beletselen meer, om binnen enkele weken de oplegging der handen te doen plaatsvinden. Schaafsma heeft beloofd in de bevestigingsdienst de psalmen van Datheen te zullen gebruiken.

De commissie is nimmer behoorlijk bijeen geweest, laat staan met Schaafsma. Vreemd is het, dat Schaafsma een ontmoeting tussen de Ledeboeriaanse commissie en Enkhuizense kerkeradsleden onwenselijk acht. Uit zijn correspondentie lijkt het er wat op, dat hij zo'n treffen juist probeert te voorkomen. Zelfs bij Janses bevestiging zal Enkhuizen niet vertegenwoordigd zijn. Schaafsma bericht: 'Mijn daartoe geschikte ouderling is door ligchaamskwaal verhinderd, en een diaken acht ik minder gepast'.²⁰ Voor de Ledeboerianen vormt een diaken geen bezwaar; desondanks wordt niet aan hun verzoek voldaan.²¹ Heeft Schaafsma toch iets te verbergen omtrent zijn loopbaan?

Het gaat alles eigenlijk (te) snel in zijn werk. De Enkhuizer pastor stuurt aan Zoeter de volgende instructies.

Ik hoop Zaterdag 15 December te komen per middagtrein en dan is het de orde, om in de loop van de namiddag of avond met een paar ouderlingen een uurtje (het wordt 3 uren¹⁴ - CdeJ) te spreken over de hoofdwaarheden, bij wijze van examen pro forma; niet in optima forma, maar pro forma, broederlijk en eenvoudig.

Des Zondags wordt de voorgenomen beroeping en bevestiging of ordening bekend gemaakt, twee Zondagen, beginnende dus met a.s. Zondag, zoo mogelijk in alle betrokkene gemeenten.

Dus 16n Dec., voormiddag, zoo de Heere belooft, bevestigingsrede; de bevestigde zit alleen of apart; na de rede wordt hij omringd door een zevental broeders, Leeraars en ouderlingen; knielende ontvangt hij met uitgestrekte rechterhand boven zijn hoofd den Zegen onder aanroeping des Heeren.

Des namiddags doet hij zijne intreerede en dan kan hij of ik 's avonds nog dankpreek houden.

Van een en ander houdt de kerkeraad acte in de notulen en daarvan krijgt de beroepene afschrift met handtekening der bevestigers.

Och, mocht het ulieden gezegend zijn of worden.²⁰

De plechtigheden voltrekken zich stichtelijk, geheel overeenkomstig de voornemens.²² Over de wettigheid van Schaafsma's ambt is met geen

woord meer gerept blijkens de verslagen. Toch houden de twijfels aan. Dan volgt de Algemene Vergadering van 18 juni 1884 te Middelburg. Het debat over deze kwestie opent met onenigheid over vorige notulen. Vervolgens komt aan bod, hoe de onderzoeksc commissie zich van haar taak heeft gekwet. Het ontbreekt allerwegen aan duidelijkheid. Zij int dan ook hevige kritiek. Algemeen is men van mening, 'dat de commissie zijn taak niet in alles had uitgevoerd, waarin ieder zijn schuld beleed, die daarvoor hadden moeten waken'.²³ Het valt ook voor Janse niet mee, zelf praeses zijnde. Het siert Janse - alsook Beversluis, die dit later spontaan memoreert - dat het zeker is, dat hij 'geenerlei pressie heeft uitgeoefend in deze zaak, maar zich geheel aan het besluit der vergadering heeft overgegeven'.²⁴

Gelukkig weten de broeders elkander vast te houden door een bruikbare 'oplossing'. Ouderling M. Poirot van Oudewater notuleert:

Dit dispuut eenige uren geduurd hebbende, is door den Voorzitter, op voorstel van P. Zoeter, gevraagd aan alle de gemeenten die bediend waren door den beroepen en bevestigde Leeraar, of zij in en onder het bedienen van al het verrijte werk van den Leeraar, eenige stuiting of onordelijkheid gevonden hadden? Waarop eenpariglijk van Neen geantwoord werd. Ten 2e, of zij de bevestiging bleven overnemen, zooals bereids reeds door hun was geschied? Waarop eenparig geantwoord is van Ja.²³

Aan de wettigheid van de bevestiging wil men in 1884 dus niet meer tornen. Niemand kan bevroeden, dat 15 jaar later deze omstrede ordening opnieuw punt van discussie zal zijn. Dan luidt het oordeel van Beversluis: 'Door dezen stap te doen, hebben de gemeenten hun eenmaal ingenomen standpunt verlaten en het beginsel van hun bestaan verloochend en zijn zij - zonder dat zij dit willen erkennen - gekomen op hetzelfde terrein van de z.g.n. Vrije- en Oud Gereformeerde gemeenten in ons land. Hier zijn door hen de oude palen verzet, is de grens verwijd en zijn de traditiën der gemeenten aan zij gezet. Kon of wilde Ledeboer evenmin den naam, als de zaak verloochenen, hier hebben zijne volgelingen, den naam willende houden, de zaak verloochend. Niet meer uitgestootenen uit de vaderlijke erve, om eigener zonde wil - en daarom als ballingen moettende leven en onvermengd in eigen kring blijven - heeft men vleeschelijk vooroordeel vooropgezet en zonder pogingen tot toenadering (met name ten aanzien van Ds. Los - CdeJ) met verloochening van eigen recht en eer, dien kring buiten getreden'²⁴, aldus de Middelburgse oefenaar in een nabeschouwing.

Beversluis heeft de historie als argument mee. Gelet op de geëiste herbevestiging van Los dateert de linie-kwestie al van 1870. Uit de beschikbare gegevens kan niet worden afgeleid, dat Beversluis' stellingname ook maar enigszins gevoed is door het feit, dat Ds. Los - reeds overleden in 1888 - de volle neef van zijn vader is geweest.²⁵

Terugkerend naar de Algemene Vergadering der Ledeboerianen te Moerkapelle op 17 juni 1899, is thans de vraag aan de orde wie oefenaar Beversluis zal moeten inleiden tot de volle bediening. De kandidaat wenst onverkort aan 'de linie' vast te houden. Nog altijd is dit mogelijk. Zoals uit het bovenstaande valt af te leiden, is dat de linie: Di. Ledeboer-Van Dijke-Los-Van der Velde; laatstgenoemde leeft nog (Wijting is overleden; Dieperink Langereis is geëmigreerd naar Amerika). De lijn Schaafsma-Janse meent Beversluis niet te mogen aanvaarden. Met volle overtuiging voert hij hierover het woord. De vergaderde broeders luisteren aandachtig toe.

Het is de gedurige praktijk der Apostelen geweest, als iemand in een kerkelijk ambt werd geroepen, hij met de *cereemonie van handoplegging* bevestigd werd; vgl. Hand. 6 : 6: 'Welke zij voor de Apostelen stelden; en deze als zij gebeden hadden leidden hun de handen op', en Hand. 13 : 3: 'Toen vastten zij en baden (nl. de profeten en leeraars van Antiochië), en hun (nl. Barnabas en Saulus) de handen opgelegd hebbende lieten hen gaan'.

Nu is het immer noodzaak, dat de praktijk der Apostelen en der Apostolische kerk voor eenen regel worde gehouden, *inzonderheid in die dingen, welke de orde in de kerk van Christus moeten onderhouden*.

En niet alleen is de handoplegging een voorbeeld, maar bepaald een gebod. 1 Tim. 5 : 22: 'En legt niemand haastelijk de handen op'. In dezen tekst, alsmede in 1 Tim. 4 : 14: 'Verzuim de gave niet, die in u is, die u gegeven is door de profetie, met oplegging der handen des ouderlingschaps', wordt de oplegging der handen gesteld voor de geheele bevestiging in den dienst of toelating tot een Kerkelijk ambt; daarom moet dit deel der bevestiging voor het allergewichtigste worden gehouden. Uit dit aangevoerde blijkt nu duidelijk, dat men geen leeraar kan zijn van eene bepaalde gemeente, tenzij men door wettige handoplegging aan die gemeente verbonden wordt. En nu gaat het toch tegen alle bijbelsche praktijk in, om op zulk eene wijze, als vroeger genoemd, aan tien, twaalf of twintig gemeenten verbonden te worden. *Omdat nu de bevestiging van een ambtsdrager in Gods Kerk door handoplegging zoo allergewichtigst is, is het voor de Kerk en voor den betrokken persoon allernoodigst ten volle overtuigd te zijn, dat zulk eene bevestiging geschiedt door daartoe wettig bevoegde personen. En dat zijn zij alleen, die door de Kerk geroepen en door wettelijke ambtsdragers in hun ambt zijn gezet*. Nu is het wel ontegenzeggelijk waar, dat door al de eeuwen heen onregelmatige dingen in de Kerk hebben plaats gehad en voornamelijk in tijden van diep gees-

telijk verval, en ook in de aanvangstijden van geestelijke opleving der Kerk. Doch daaruit, broeders, zullen we toch wel niet mogen besluiten om zulke onregelmatigheden te bestendigen of zelfs ook wel, om die wettig en naar den regel van Gods woord te verklaren. Maar veelmeer ligt het op den weg der Kerk, om, als er gelegenheid toe wordt gegeven, die onregelmatigheden bij voorkomende nieuwe gevallen te laten varen en *terug te treden in het oude spoor. Nu ligt het bij zoo eene terugtreding geenszins in mijne bedoeling u te doen gelooven, dat de dienst, in Gods Kerk verricht, onder zulke onregelmatigheden door mij onwettig en ten eenenmale voor niets zou worden verklaard*.

Integendeel wensch ik mij op grond van Gods woord en naar de geschiedenis der Kerk van heeler harte aan te sluiten bij alle ambts- en bedieningshandelingen welke in hun wezen overeenkomstig Gods woord onder zulke omstandigheden hebben plaats gehad.

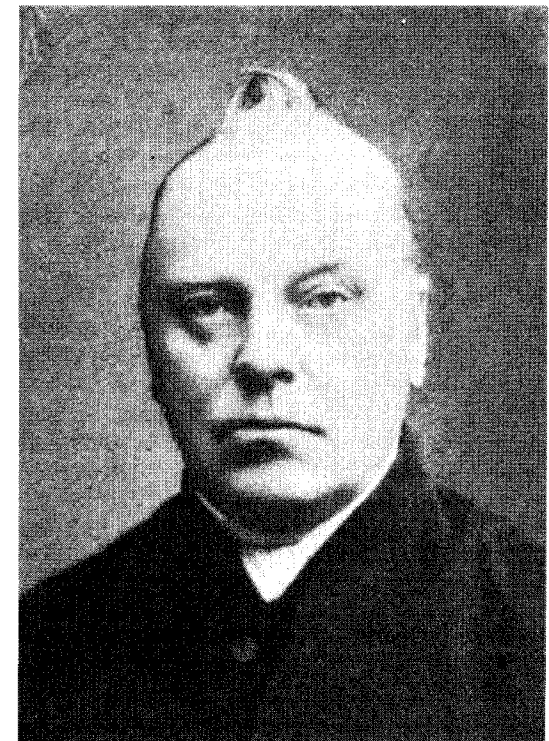
Op grond van Gods woord zeg ik: Daartoe wijs ik u 1e op het offeren van Israëls volk op de hoogten, hoewel den Heere. Het was de plaats der offeranden niet naar 's Heeren bestelling, nochtans ontvingen zij daaronder den zegen des Heeren; 2e Op Hiskia's paaschfeest. Ook dit was niet in allen deele naar Gods instellingen en toch een zeer gezegend paaschfeest. Doch, en hierop broeders dient gelet. *Wat de Heere toelaat en onder die heilige toelating nog zegenen wil, is daarom van den Heere niet bevolen en goedgekeurd*; en het oude Israël mocht uit zulke gevallen niet den regel afleiden, dat ze voortaan maar op de hoogten zouden blijven offeren, of paaschfeest houden zonder op de voorgeschreven heiliging of reiniging te letten.

Ten tweede. De geschiedenis der Kerk tijdens de gezegende Reformatie in Luthers en Calvijns tijd leert ons, dat particulieren door 's Heeren Geest zonderling daartoe bewerkt, als: mandenmakers, marskramers en dergelijken het Evangelie predikten, de Sacramenten bedienden enz. In latere tijden, toen de Kerk meer in rust mocht zijn, werden evenwel deze menschen door wettige leeraren plechtiglijk in hunnen dienst geordend. Maar het was er verre af, dat de Kerk het predikwerk en de bediening der Sacramenten dier menschen van vóór den tijd hunner ordening verwierp en onwettig verklaarde. Eveneens lezen we in de Dordtsche Kerkorde, dat onze vaders den doop der Papen, zelfs der rondreizende, voor geldend erkennen, als maar het wezen der zaak niet was geschonden. Maar nu zou het toch dwaas en blind gehandeld zijn, indien de Kerk daaruit ging afleiden en tot regel stellen, dat het er, wat bevestiging der leeraren of bediening der Sa-

cramenten betreft, zoo nauw niet op aan kwam, dewijl juist onder het bestaan van zulke schromelijke onregelmatigheden de Kerk het meest en krachtigst werd gebouwd. *De Kerk van Christus heeft niet tot haren regel gekregen, wat de Heere onder deze of die omstandigheden gedaan heeft, of nog doet of ook nog doen kan, maar alleen den onfeilbaren regel van Gods woord, Zijn doorlopend bevel.*²⁶

Zulke weloverwogen woorden leggen getuigenis ervan af, dat het Beversluis oprecht is te doen om 's Heeren ordinantiën en de zuivere betrachting daarvan in Gods gemeente. De kandidaat vervolgt zijn rede met het in herinnering roepen van het historisch standpunt van Ds. Ledeboer ten aanzien van de scheiding met de oude vaderlandse kerk. Die weg dient bewandeld te worden, zo concludeert hij.

En nu broeders, de overweging dezer zaken heeft mij ook bezwaard doen worden en doet mij gelooven, dat bevestiging in het leeraarsambt in den weg en de lijn, waarin het onder ons wordt bediend niet geraden is, maar ook in dezen, zoo mogelijk een stap terug getreden moet worden. In 't kort zal ik daarom het standpunt, waarop ik mij bevind nog verklaren: Met de onderscheidene vereenigde gemeenten geloof en belijd ik, dat we behooren tot *dat deeltje van Gods Kerk, dat door Synodaal- en Staatsgeweld met Ds. Ledeboer uit de wettige erve onzer vaderen, van God uit louter genade, als een dierbaar kleinood aan Neêrlands Sion geschonken, is geworpen en dat als een vruchtgevolg van onzer vaderen en bovenal eigen snoode zonden van Godverlating.* En om nu kort te zijn, geloof ik ook, dat door dat deeltje nooit of immer had mogen losgelaten worden, de wettige lijn van het leeraarschap van Ds. Ledeboer. Het geldt hier voor mij *niet de vraag, of de gekozen lijn Schaafsma wettig is, wat de ordening als leeraar betreft, maar voornamelijk dat door het kiezen dezer lijn in beginsel verloochend is, het uitgangspunt van Ds. Ledeboer, om namelijk als een uitgeworpen hoop vasthoudende aan het puin onzer erve maar zonder eenige verbindtenis aan de tegenwoordige machthebbers daarover, onder alle ellende in eigen kring te blijven zolang hiertoe nog eenige mogelijkheid bestaat. En deze mogelijkheid was er toen onze geachte leeraar Ds. Janse moest bevestigd worden.* De bevestiging van ZEW. had kunnen geschieden door Ds. P. Los, die door Ds. van Dijke wettig als leeraar was geordend. De gemeenten en hare opzieners hadden toen ter tijd evenmin als thans te letten op minderen of meerdere persoonlijke genegenheid, of ook op vele handelingen, welke, wat den persoon van Ds. Los aangingen, misschien den toets

Ds. Pieter Los Gzn. stond in de rechte 'linie' van Ledeboer vanwege zijn herbevestiging door Van Dijke in 1870. Zo'n vijf jaar later scheidden hun wegen door onderling meningsverschil. Bij Van Dijk's sterven in 1883 schrijft Los milde regels over zijn ex-collega.

van een nauw en rechtvaardig onderzoek niet konden doorstaan, dewijl van de andere zijde hoogstwaarschijnlijk ook wel zoodanige handelingen konden aangewezen worden, maar alleen op de wettigheid van het ambt; en die wettigheid kan niet, dan alleen door formeele schorsing, gevolgd door ontzetting door de Kerk vernietigd worden. Dit is met Ds. Los nooit geschied en daardoor was en bleef hij wettig en dienend leeraar.

Dit alles overwegende schijnt het mij van de opzieners, het zij *zonder scherpheid* gezegd, eene fout toe, dat zij zich door te veel persoonlijke en in den grond vleeschelijke beweegredenen hebben laten vervoeren en alzoo daardoor den wettigen en aangewezen weg zijn bezijden gegaan.

Nu kom ik tot uwe vergadering met een tweede voorstel; nl. *Eerst* of uwe vergadering met mij erkent, dat Ds. van der Velde van Rotterdam, die door Ds. Los is bevestigd in den zin door mij bedoeld, wettig ambtsdrager is in Gods Kerk.

Ten tweede. Of uwe vergadering van zins en willens is, eene

mogelijke bevestiging door Ds. van der Velde voor onze gemeenschap te erkennen, dewijl toch door de bevestiging geen verbinding aan persoonlijke meeningen of handelingen van den bevestiger geschiedt, maar het alleen en blootelijk op de wettige ambtelijke bediening ziet²⁶ (*cursiveringen* van mij -CdeJ).

Beversluis' betoog is niet scherp, wel scherpzinnig. Samengevat gaat het om de volgende punten:

- a. de hoogstgewichtige handoplegging ter bevestiging van een dienaar in Christus' gemeente is slechts voorbehouden aan ambtsdragers, die door de kerk wettig geroepen en bevestigd zijn;
- b. in de concrete situatie vraagt hij dan ook een afwijzen van een bevestiging in de lijn Schaafsma-Janse, maar een terugkeer in 'de linie' Ledeboer-Van Dijke-Los-Van der Velde, welke laatste nog predikant is van de vrije voormalig Ledeboeriaanse Gereformeerde Gemeente te Rotterdam;
- c. overigens blijft hij de bevestiging en het dienstwerk van Janse als zodanig voor wettig erkennen, zijnde in hun wezen overeenkomstig Gods Woord verricht.

Dit overziende kan gesteld worden, dat het standpunt onder punt a van recht spreekt, terwijl de houding uit punt c billijk is. Indien nu toch Janses ambt ten volle erkend wordt, waarom dan ook niet een toekomstige bevestiging door hem aanvaard? Strikt genomen lijkt het erop, dat Beversluis het omstreden feit van Janses handoplegging door Schaafsma wil corrigeren. Doch de geschiedenis zelf laat zich nooit terugdraaien. Voor alle duidelijkheid zij nogmaals beklemtoond, dat het Beversluis niet gaat om de persoon of het ambt van Janse; nauwelijks ook van diens bevestiger Schaafsma, hoewel dubieus ambtsdrager. Evenmin komt de linie-kwestie voort uit persoonsverheerlijking van Ledeboer. Neen, het gaat om een diepgeworteld Ledeboeriaans gezichtspunt: de eigen door God gestelde plaats der kerk is veronachtzaamd! Dát keurt hij af. Het eigen kerkbegrip is in het geding. Er is in 1883 op menselijke wijze hulp gezocht bij iemand die buiten de kring der zelfde (Ledeboeriaanse) belijdenis stond, met voorbijgang van Los en Van der Velde, die Beversluis in dat opzicht tot de broeders van hetzelfde huis rekent. Aan de erkenning van die handelwijze wil hij niet medewerken. Niet ter zake acht hij het, dat deze twee predikanten buiten het verband zijn geraakt: 'Ook met Paulus en Barnabas bleven beider handelingen, na hunne scheiding in verbittering, Apostolische handelingen'.²⁷ Strak houdt Beversluis daarom vast aan de door hem aangegeven linie, zoals onder punt b genoemd. Het moet gezegd worden: onverlet Beversluis' schrift- en belijdenis-

getrouwe zienswijze inzake de regering der kerk, gaat zijn onwrikbare keuze voor 'de linie' te ver. De linie-kwestie wordt daarmee ten onrechte een afzonderlijke zaak van principe. Zéker in het licht van wat het bevestigingsformulier leert te dezen, namelijk: dat het wezen van de roeping tot het ambt niet ligt in de bevestiging - nog minder in de bevestiger, zoals Beversluis toegeeft - maar in de verkiezing door Gods gemeente en mitsdien door God Zelf. Voor hem die de roeping aanneemt, is de openbare bevestiging niet meer dan een openlijke verbintenis van de ambtsdrager aan de gemeente, waarmee middelijkerwijs de roeping publiek gestalte krijgt. Zonder praktisch bezwaar op dat moment, had de Ledeboeriaan Janse zeker Beversluis' ordening kunnen verrichten.

De door Beversluis aangesneden zaak komt waarschijnlijk voor de meeste afgevaardigden totaal onverwacht. Hoewel de spreker heeft blijk gegeven van zijn achting voor Janse, raakt de kwestie laatstgenoemde toch persoonlijk. 'Dadelijk'²⁸, neemt de voorzitter het woord. Alsnog tracht Janse te komen tot een rechtvaardiging van het gecombineerd beroepen, hoewel zojuist door de vergadering al losgelaten. Dan volgt de linie-kwestie zelf. Janse brengt te berde, dat Beversluis een drietal kinderen door hem heeft laten dopen, alsook door hem is bevestigd tot ouderling van Middelburg. Waarom dan nu geen ordening tot dienaar des Woords? Tevens deelt Janse mede, dat hem een brief ter hand gesteld is van Dr. Gerhard H. J. W. J. Geesink te Rotterdam, verzonden in de zomer van 1888 naar Aagtekerke. De landbouwers Jacob Corré en Hulregt Bimmel - ouderlingen aldaar - beamen dit. In haast heeft Geesink hierin bericht, dat Schaafsma - in dat jaar overgegaan naar de Nederduitsch Gereformeerde Kerken - 'wel degelijk door de Classis is erkend. ZEW. is door mij te Kralingen niet met oplegging der handen bevestigd (dus niet, als voor het eerst, geordend - CdeJ). Ook heeft ZEW. geen examen gedaan, maar hield de Classis een broederlijke samenspreking met hem'.²⁸

Tussen haakjes: Dr. Geesinks sobere informatie vermeld niet, hoe moeilijk Schaafsma de classicale barrière heeft genomen. Het aanvankelijk geëiste onderzoek 'naar de gereede ordening van den Heer Schaafsma' verdwijnt te langen leste onder tafel. Waar zijn diens papieren? Geesinks gezaghebbende inzet heeft niet kunnen verhoeden, dat er twijfelers zijn gebleven onder de Dolerende broeders over Schaafsma's ordening. Men houdt het maar op zijn bekwaamheid en geschiktheid tot het leraarsambt, gebleken tijdens het 'colloquium'²⁹ (samenspraak). Schaafsma's gewillige ondertekening van belijdenis en kerkorde moet het al vergoeden. Met genoegen meldt Ds. Schaafsma - waarom? - slechts het resultaat aan zijn verre vriend Ds. Janse van Middelburg.³⁰ Of de predikende Fries ooit de handen zijn opgelegd, is door deze historie alleen maar duisterder geworden!

Nadat praeses Janse Geesinks brief heeft voorgelezen aan de vergade-

1. komt de stelling van Beversluis goed,

Dr. Geesink als predikant te Rotterdam.

ring, mengt een groot aantal afgevaardigden zich in het debat. Men valt in herhaling. Kandidaat Beversluis wordt 'van den voorzitter niet tot wankeling in zijne overtuiging gebracht'. Tot slot gaat de vergadering over tot stemming, teneinde haar oordeel uit te spreken over deze gevoelige materie.

'Op het eerstvoorgestelde, nl. of Ds. van der Velde wettig ambtsdrager is, werd door den voorzitter geantwoord, dat wel niemand der vergadering hierover door stemming zou willen beslissen. Door niemand anders werd iets meer hiervan in 't midden gebracht'²⁶, zo verslaat Beversluis de besluitvorming. In het verleden hebben de Ledeboerianen de wettigheid van het ambt van Ds. Van der Velde reeds onderschreven. In 1886 heeft men hem - zonder herbevestiging - opgenomen in het kerkverband, nadat hij eerder door Ds. Los geordend was. Weliswaar leeft Van der Velde thans niet meer mee met het verband, doch hieraan ligt geen conflictstof ten grondslag.³¹

Wel is hoofdelijke stemming nodig over het al of niet bevestigen van Beversluis door Janse dan wel door Van der Velde. Voorzitter Janse en vice-voorzitter Beversluis blijven correct buiten stemming. Dit levert een verdeelde uitslag op:

22 stemmen voor bevestiging door Ds. Janse,
6 stemmen voor bevestiging door Ds. Van der Velde,
5 stemmen blanko,
1 stem van onwaarde.

Tweederde van de broeders - waaronder kandidaat Boone - schaart zich achter hun enige predikant. Juist omdat de beminde Janse in zijn ambtsuitoefening algemeen aanvaard is, kan er geen onoverkomelijke reden zijn om bevestiging te weigeren, zo oordeelt de meerderheid. Het commentaar van Ds. G. H. Kersten hierbij luidt: 'Te begrijpen was, dat de vergadering den dienenden leeraar D. Janse niet afviel en een cachet van onwettigheid op hem wilde drukken'.³²

Zoals gezegd, blijft Beversluis bij zijn zienswijze, 'zoolang de mijns inziens rechte linie nog aanwezig is'. Blind in de toekomst, verklaart hij: 'Wat er van komen zal, ik weet het niet, maar hoop door den Heere bewaard te zullen worden, geen stap tegen Zijn dierbaar Woord en mijn eigen contiëntie te doen'.³³ Op zichzelf blijft dit respectabel.

Alle oude op hem uitgebrachte beroepen worden ingetrokken. Dan sluit de Algemene Vergadering van Moerkapelle. Zij is een der belangrijkste in haar soort geworden. Ondanks alles, zo moet Beversluis ervan zeggen, 'heeft de Heere genadiglijk alle twistvuur willen doven. Hetgeen mij des te dierbaarder is, dewijl ik weet dat ik een ton buskruit gelijk ben'.³³ Niet vice-voorzitter Beversluis eindigt met dankzegging; voor dit maal is het kandidaat Boone, nadat deze heeft laten zingen:

God is gerecht in alles wat Hij doet
En goedertier in al Zijn werken goed.
Hen die Hem bidden wil Hij nabij staan;
Ja, die Hem in der waarheid roepen aan.
Hij doet den wille tot hare vermeren,
Dergenen, die Hem vrezen en vereren;
Hij verhoort haar schreien en al haar klagen,
En verlost z'uit al haar kruis en haar plagen.

(Petrus Datheen - Ps. 145 : 6)

*Boone heeft nov. 1899 in Lier op 22 stemmen
Op 26 dec. 1899 bij Ds. D. Janse bevestigd tot predikant*

Noten:

- 1) Hegeman, Kroniek, in De Saambinder 24 aug. 1950 (28e jrg., nr. 46).
- 2) Formeel geldt dit pas bij het collectief beroep op Oef. J. Vader in 1885; zie Notulen Provinciale Vergadering Middelburg dd. 25 febr. 1885 en Algemene Vergadering Middelburg dd. 9 sept. 1885.
- 3) Notulen Algemene Vergadering Benthuisen dd. 11 apr. 1883. Reconstructie van Goes/Wijting is vermoedelijk in 1899/1900 onmogelijk geweest voor Beversluis.
- 4) Een hierna nader genoemde commissie krijgt op de Algemene Vergadering van 17 okt. 1883 tot taak Ds. A. O. Schaafsma van Enkhuizen te polsen voor een bevestiging niet alleen van Janse, maar ook van Wijting! Schaafsma heeft niet zoveel op met Wijting. Schaafsma's voorganger Van den Broek heeft Wijting ooit te licht bevonden voor het predikambt, nadat deze eens te Enkhuizen had geleerd. Schaafsma gaat daarom niet over een nacht ijs en wil Wijting eerst zelf horen. Aangezien Wijting weigert naar Enkhuizen te komen, gaat diens ordening niet door. Wijting pakt dan de tijdelijk afgebroken draad met Ds. P. Los van Leiden weer op. In de zomer van 1883 had de Classis Zuid-Beveland hem al fiat gegeven, zich tot Los te wenden voor zijn bevestiging tot predikant. Het hernieuwd contact resulteert erin, dat Wijting - in 1877 door Van Dijke als oefenaar te Goes aangesteld - zich op zondag 4 maart 1884 tot predikant van Goes laat bevestigen door Los, daarmede 'in de linie van Ledeboer' blijvend. De Algemene Vergadering van 18 juni 1884 keurt dit af als eigenwilligheid van Wijting. Desondanks stuurt de vergadering aan op een wederzijdse erkenning van de ambten van Janse en Wijting. Echter veroordeelt Wijting Janse's ordening door Schaafsma als onwettig, waarop hij met zijn gemeente buiten het kerkverband komt te staan. Zie mede Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; H. A. Steenbergen dd. 13 aug. 1883.
Hardnekkig noemen alle erkende bronnen der 'kleine kerkhistorie' als ordeningsdatum van Wijting: 6 maart 1883; bijv. jaarboekjes, Steenblok, Stoppelenburg, Hofman, Natzijl en zelfs Eggebeen, Honderd jaar Gereformeerde Gemeente Goes, 77. In De Vriend van Oud en Jong van 14 mrt. 1884 staat het volgende berichtje: 'GOES, 4 maart 1884. Heden werd door 's Heeren goedheid in de Gereformeerde Gemeente alhier een lang begeerde en afgebedene behoefte vervuld. Nadat haar voorganger en beroepen leeraar D. Wijting was opgetreden en gesproken had naar aanleiding van Ps. 79 : 9, werd hij des avonds in zijn dienstwerk bevestigd door Ds. Los, predikant bij de Gereformeerde Gemeente te Leiden, die tot tekst had Exod. 4 : 12. De oplegging der handen geschiedde door genoemde leeraar, bijgestaan door de opzieners uit de gemeenten van Leiden en Goes'.
Dit soort verslaglegging - uitzonderlijk in dit christelijk weekblad - levert de 'Vriend' de kwalificatie op van Schaafsma: 'Het Vod van Oud en Jong'.
- 5) Beversluis, Achttal Brieven aan A. Benders/H. Bouwman, dd. 15 febr. 1899. Vermoedelijk heeft de Haagse kerkeraad hierop later afgedongen - zie Beversluis' brief dd. 21 mrt. 1899 in hoofdstuk 6 - naar aanleiding van de verwerping van de gestelde voorwaarden door de Algemene Vergadering der Kruisgemeenten.
- 6) Verslag van de Vergadering van de Geref. Gemeenten, gehouden 21 Febr. 1899 in het Volkskoffiehuis 'de Hoop' te Amsterdam, Tweede Zitting, punt 2. Segers is diverse jaren scriba synodi geweest.
- 7) Notulenboek Geref. Gem. Nieuw-Beijerland; in afschrift.
- 8) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; A. A. van Lieburg dd. 3 apr. 1899.
- 9) Het is de verdienste geweest van dhr. H. M. Stoppelenburg, zich te vergewissen van de juiste bevestigingsdatum: zondag 23 maart 1851, in plaats van 10 maart 1849, zoals Landwehr (1900) en in navolging van hem Verboom (1962) vermelden. Deze datum bleek eigenhandig door Van Dijke opgetekend te zijn in het lidmatenregister van de Ledeboeriaanse Gereformeerde Gemeente van Sint Philipsland; zie Stoppelenburg, o.m. Ds. Pieter van Dijke, in De Saambinder 7 apr. 1949.

Geheel onverlet de grote voortrekkersrol van Stoppelenburg in betrekking tot de 'kleine kerkhistorie', achtervolgt de ironie der geschiedenis ook hem. In zijn publicaties - bijv. Kerkhistorische Kroniek, 3e jrg., nr. 2 - noemt Stoppelenburg in navolging van Wessels(?) als bevestigingsdatum van Ds. L. Boone te Sint Philipsland: 17 maart 1904. De Zierikzeeuwsche Nieuwsbode versloeg al op 1 maart beide druk bezochte kerkdiensten. Bij de scriba van de Oud Gereformeerde Gemeente in Ned. te Sint Philipsland heb ik me vergewist van de juiste datum: 25 februari 1904, te vinden in het doop- en ledenboek (sic!). Woordelijk staat erin opgetekend: 'Ds. Laurens Boone, beroepen Leeraar uit Terneuzen is den 25 februari 1904 des donderdagsnamiddags in deze gemeente bevestigd als Leeraar door de Leeraar N. H. Beversluis uit Rotterdam, uit Spreuken 11 vers 30 het laatste gedeelte. Des donderdagsmiddags den 25 februari 1904 heeft Ds. L. Boone zijn intree gedaan uit Openbaringen Johannis het 3 Capittel het 2 vers'.

- 10) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; A. A. van Lieburg dd. 13 dec. 1898.
- 11) Beversluis, Achttal Brieven aan A. Benders/H. Bouwman, dd. 30 mei 1899.
- 12) Beversluis, Achttal Brieven aan A. Benders/H. Bouwman, dd. 13 juni 1899.
- 13) Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 35-38.
- 14) Janse, Ter nagedachtenis, 7e brief; zie ook hoofdstuk 5 noot 4.
- 15) Overigens blijft Los predikant van Leiden en wordt consulent voor de Zuidhollandse gemeenten. Kruisleraar Ds. Johan Willem van den Broek van Enkhuizen weigert een dergelijke herbevestiging.
- 16) Los, Een ernstig woord aan allen, 5-6.
- 17) Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, 2e jrg., nr. 3; Schaafsma dient voorts de Geref. Kerk van Rotterdam-Kralingen (1888) en -Delfshaven (1890). Hij verkrijgt wegens ernstige reuma in 1893 emeritaat. Daarop vestigt hij zich te Oisterwijk en wordt als Ned. Hervormd in het bevolkingsregister ingeschreven, zonder lid van de plaatselijke kerk te zijn. In oktober 1894 verhuist hij naar Amsterdam, waar hij - zonder attestatie te overleggen - juni 1895 lid wordt van de Geref. Kerk. Op 14 november 1896 overlijdt Schaafsma.
- 18) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; P. Zoeter dd. 24 (?) okt. 1883 (Schaafsma citerend), welke brief ook informatie bevat over Wijting; 'Mevr. Versluis' is de weduwe van Jhr. W. Versluys. Vlg. Vader, Eenig Brieven, 22-23.
- 19) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; Ds. A. O. Schaafsma dd. 12 nov. 1883, welke schrijven ook over Wijting handelt.
- 20) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; P. Zoeter dd. 1 dec. 1883 (Schaafsma citerend).
- 21) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; Ds. A. O. Schaafsma dd. 10 dec. 1883.
- 22) In de nalatenschap van Ds. D. Janse bevindt zich een stuk 'Ter herinnering, zie Esra 6 : 2' van de hand van Jan Schout Pzn., zijnde een kort verslag van de betreffende kerkdiensten. In deze nalatenschap ligt tevens een 'woordelijk afschrift' van de beroepsbrief (inclusief ondertekenaars!).
In het Kerkelijk Archief van de Gereformeerde Gemeente te Middelburg bevinden zich in afschrift diverse bescheiden betreffende Janse's bevestiging, zoals notulen van de vergadering van 15 december 1883, een extract daarvan voor Ds. Janse, het ondertekeningsformulier voor de dienaar des Woords.
- 23) Notulen Algemene Vergadering Middelburg dd. 18 juni 1884. Merkwaardig is, dat oefenaar Pieter Ingelse niets heeft gezegd - althans de notulen melden niets daarover - dat hij kort tevoren Schaafsma's 'akte van ordening met zegel' heeft 'gezien en gelezen'; dat had voor een ontknoping kunnen zorgen, belangrijk genoeg om in de notulen vast te leggen. Of is Ingelse niet overtuigd geweest? Om welke ordening het gaat, is onduidelijk; Schaafsma moet zelfs tweemaal geordend zijn naar eigen getuigenis. Van de naam van zijn bevestiging ontbreekt elk spoor. Dat is toch wel vreemd als men denkt, dat slechts ruim drie jaar eerder door hem de herdersstaf is opgenomen te Enkhuizen. Ook de Enkhuizer Courant van die dagen laat ieder in het ongewisse. Zie Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; Ds. A. O. Schaafsma

dd. 13 mrt. en 6 aug. 1884.

- ²⁴⁾ Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 32.
²⁵⁾ Vader van Ds. Pieter Los (geb. 1815) is Gijsbert Los (geb. 1781). Grootmoeder van Ds. Nicolaas Hendrik Beversluis (geb. 1850) en moeder van Johannes Gerardus Beversluis (geb. 1819) is Maartje Los (geb. 1785). Gijsbert en Maartje hebben als ouders Pieter Los en Cornelia Vogelaar (geh. 1780); zie Registers der Hervormde Gemeente van Nieuw-Beijerland.
²⁶⁾ Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 38-42.
²⁷⁾ Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 43. Overigens blijkt bij de dood van Van Dijke in 1883 bij Los geen sprake (meer) te zijn van verbittering jegens zijn voormalige collega, getuige Los' gedachtenisartikel op het overlijden van Di. J. Juch en P. van Dijke in zijn blad De Vriend van Oud en Jong dd. 16 mrt. 1883.
²⁸⁾ Notulen Algemene Vergadering Moerkapelle dd. 17 juni 1899.
²⁹⁾ Notulen Classicale Vergadering Rotterdam (N.G.K.d.) dd. 2 febr. (het onderzoek naar Schaafsma's ordening blijkt reeds gestart te zijn voor Kralingen daadwerkelijk heeft beroepen), 15 mrt., 3 en 7 mei 1888.
³⁰⁾ Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; Ds. A. O. Schaafsma dd. 11 mei 1888.
³¹⁾ Zie hoofdstuk 5 noot 3.
³²⁾ Kersten, Ds. N. H. Beversluis 1850-1931, in De Saambinder 23 juli 1931 (12e jrg., nr. 18).
³³⁾ Beversluis, Achttal Brieven aan A. Benders/H. Bouwman, dd. 23 juni 1899.

8. Ballingen in een vreemd land

Na de Algemene Vergadering te Moerkapelle in 1899 zitten vele 'gewone' kerkmensen met de vraag, wat kandidaat Beversluis drijft tot zijn strakke principiële stellingname. Men verzoekt opheldering. Beversluis laat de Ledeboerianen niet in het ongewisse. In het voorjaar van 1900 rolt een werkje van een Middelburgse drukpers onder de titel 'Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten'. Hierin behandelt de schrijver 'zijne en hunne geschiedenis tot op heden'. In een 'Besluit' legt hij verantwoording af, hoe deze pennevrucht tot stand is gekomen: 'Een groot deel der geleverde geschiedenis is door mij persoonlijk mede doorleefd. Voor het overige deel heb ik daartoe de mij ten dienste staande meest betrouwbare bronnen mogen onderzoeken'.¹

Het werkje trekt veler aandacht, zowel binnen als buiten eigen kring. Recensies verschijnen onder meer in 'De Heraut', 'De Zeeuw' en 'De Bazuin'. Men acht het boekje 'in bezadigden toon'² en 'met talent geschreven'; 'het laat zich aangenaam lezen'.³ In 'De Zeeuw' wijst men erop: 'De schrijver laat niet na ook de fout der Ledeboeriaansche gemeenten na Ledeboer's dood aan te wijzen en waarin zij van diens standpunt zijn af-

Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne gemeenten. Zijne en hunne geschiedenis tot op heden door N. H. Beversluis, ouderling bij de Geref. gemeente te Middelburg. Middelburg, K. le Cointre 1900.

Aan den Schrijver zij dank betuigd voor het belangrijke stukje kerkgeschiedenis, dat hij in dit boekje ons aanbiedt. Het is lang niet een volledig verhaal van Ds. Ledeboer en zijne volgelingen en het is ook niet van eenzijdigheid vrij. Maar het doet ons toch duidelijk kennen het standpunt, dat Ds. Ledeboer tegenover de Ned. Herv. kerk en tegenover de Scheiding innam, en brengt ons dan eenigermate op de hoogte van de scheuring, die later tusschen de gemeenten van Ds. van Dijke en die van Ds. Bakker plaats greep, en ook daarna nog weer op allerlei wijze in de Ledeboeriaansche gemeenten zich voortzette. Verkwikkend is deze historie niet, maar zij is leerrijk en toont, hoe zonder kundige leiding en vaste organisatie het kerkelijk leven in persoonlijke willekeur en spitsvondig getwist verloopt.

Bavincks recensie in 'De Bazuin'
dd. 27 juli 1900.

geweken'.³ Prof. Dr. Herman Bavinck betuigt in 'De Bazuin' zijn dank aan de schrijver voor het 'belangrijke stukje kerkgeschiedenis', waarin hij 'ons duidelijk doet kennen het standpunt, dat Ledeboer tegenover de Ned. Herv. kerk en tegenover de Scheiding innam'.⁴

Dat standpunt is ten eerste bepalend voor Beversluis' kerkelijk handelen. Zó sterk trekt hij dit zelfs door, dat het tenslotte voor hem leidt tot een ballingschap buiten de Ledeboerianen zelf! Uit kerkhistorisch oogpunt is het dus niet van belang ontbloot, nader kennis te nemen van Beversluis' geschrift. Het vertolkt niet alleen Ledeboers kerkbegrip, maar ook die van zijn volgelingen en van Beversluis in het bijzonder. Kerke-lijk gezien zijn zij 'ballingen in een vreemd land'⁵, zoals Beversluis de Ledeboerianen noemt naar Psalm 137.

In het eerste hoofdstuk - onder de titel 'Terugblik naar vorige tijden' - beschrijft Beversluis de oorspronkelijke toestand van de oude Gereformeerde Kerk als een heerlijke planting Gods in de Nederlanden.

Zestienhonderd achttien en negentien: gedenkwaardig tijdperk uit de geschiedenis der kerk van Christus in het bijzonder voor Nederland. Toen toch heeft die zeer vermaarde en gezegende Synode zitting gehad, waarin de waarheid Gods over den leugen heeft getriompheerd en de Heere God zijner pas uit middeleeuwsche duisternis ontkomen Gemeente krachtige muren en voorschans geschonken, om binnen dezelve Zijne eeuwige waarheid ongeschonden te bewaren voor de Zijnen en tegen het geweld en de loosheid der menigvuldige vijanden te beschermen.

Voorzeker zijn de bepalingen dier Synode mensenwerk; maar zulk, dat zij den toets van Gods Woord, wat hare grondslagen aangaat kunnen doorstaan en die den stempel dragen, dat zij, die de bepalingen maakten, doordrongen waren van het hooge gewicht huns werks.⁶

In een korte trek schetst Beversluis het wezenlijke belang van de Nationale Synode van Dordt 1618-'19.

Allereerst stel ik vast, dat deze Nationale Synode is geweest een wettige, naar Gods Woord samengestelde vergadering bestaande uit wettige ambtsdragers in de Kerk, zoowel buiten- als binnenlandsche, saamgekomen om te beslissen over de ingrijpende leeringen van vele leeraars, welke zeer veel verwarring en ontsteltenis in kerk en Staat veroorzaakten. Immers reden genoeg tot het houden van een Synode, wat blijkt uit de eerste Synode der Apostelen, saamgeroepen te Jeruzalem, eveneens om te beslissen over leeringen, welke beroeringen in de gemeenten verwekten. Voorts was de Sy-

node te Dordrecht bijeen, om te beraadslagen over en vast te stellen zulke stukken en zaken, welke tot de eenheid en goede orde in Gods Kerk noodig waren, naar den regel van Gods Woord: 'Laat alle dingen eerlijk en met orde geschieden'.

Maar zo is het niet gebleven, zo constateert Beversluis met spijt. Zal de Koning der Kerk niet hebben moeten uitroepen, zoals over Zijn bondsvolk Israël onder de oude dag:

Och!, of 't volk rebel
Mij gehoorzaam ware!
En dat Israël
Ware gebleven
Op den pad even
Vast in 't openbare.⁷

(Petrus Datheen - Ps. 81 : 15)

Hij schrijft verder:

Gaat men de geschiedenis der Kerk in Nederland na, dan blijkt zonneklaar, dat zij, naarmate men verder van de Dordsche Canones (regelen) afweek en in zake van leer en tucht vrijgevinger was dan die toelieten, meerder en meerder in diep verval raakte. Tegelijk is ook gebleken, dat, waar men vasthield aan de Canones, welke den invloed der wereldlijke macht bepaalde, het bederf der Kerk meer (minder? - CdeJ) nabij kwam, dan daar, waar staatsbemoeïing geweerd, of ten minste op het zeerst tegengestaan werd door de Kerk. Zoo toonde de Heere God in den gang der gebeurtenissen Zijnen zegen te gebieden over het onderhouden Zijner rechten nl. om Christus alleen te erkennen als Koning over Sion en daarentegen Zijnen toorn te openbaren over alles, wat dit eenig Koningschap te na kwam.

Al meer en meer moet echter 'van vele leeraren in de kerk getuigd worden, dat hun leer uit den hemel, maar hun wandel uit de hel was', aldus Beversluis.

De treurige gevolgen daarvan vertoonden zich in breeder omvang in de laatste helft der achttiende eeuw. In leer en leven al meer en meer de eenvoudigheid verlatende en om der toenemende zonden wil binnen de gemeenten des Heeren, gekomen onder buitengewone onttrekking van des Heeren Geest, Die alleen in alle waarheid leidt, kwam de Kerk al- lengs zoo meer onder den invloed van den leugengeest, die

opgekomen was uit den afgrond, om met helsch overleg de poorten Sions te ondergraven, die stuk voor stuk te doen wegvallen en zich zoo een ruime baan trachtte te maken, om met zijn gansche heirmacht binnen Jacobs veste te komen. Immers dien leugengeest drong aan op nieuwigheden.

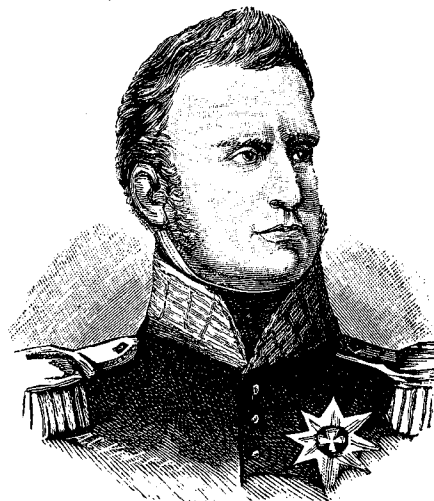
Beversluis meent dat die 'leugengeest' van vernieuwing twee 'aanvallen' heeft gedaan op de aloude vaderlandse kerk. Het zijn de Statenberijming van de Psalmen (1773) en de Evangelische Gezangen (1805). Over de eerste 'aanval' - de inwisseling van 'Datheen' - wordt in een afzonderlijk hoofdstuk nader ingegaan. Inzake de tweede 'aanval' op de kerk - de gezangenkwesie - merkt Beversluis op:

De leugengeest werkte door. Om Sion was het te doen. De eerste bres was gemaakt in 1773. Als een geest van verdraagzaamheid kleepte hij zich; blijkbaar was dit uit hetgeen gebeurde met kerk en school. Het Koningschap van Christus, als de eenige Souverein over Zijne Kerk, werd al driester en driester ontkend en lagen gelegd. De wachters op Sions muren werden als stomme honden, die niet bassen konden. En ziet in 1805 behaalde de leugengeest een tweede voordeel op de kerk door de invoering der Evangelische gezangen. Een tweede bres in de forteressen en voorschanssen, zooals Smijtegeld de belijdenisschriften noemt, maakte de invloeiing van oude leugens in een nieuw kleed steeds gemakkelijker.

De 'leugengeest' slaat definitief zijn 'groote slag' met de Haagse Synode van 1816. Koning Willem I heeft hierbij een invloedrijke positie voor zichzelf weggelegd, vooral inzake het benoemingsbeleid van de leden van de kerkelijke vergaderingen. In de persoon van Zijne Majesteit krijgt de Staat een forse greep op de vaderlandse kerk.

In plaats van Jezus Koning over Sion werd toen het bewind over Gods Kerk in handen gesteld van den aardschen koning; want door eene onschriftmatige vereeniging van Kerk en Staat werd eene Synode bijeengeroepen, welke in flagranten strijd met de grondbeginselen der Kerk bepaalde, dat voortaan geen harer leeraars of leden harer belijdenisschriften meer moesten bezweren *omdat* maar *voor zoo ver* ze met Gods Woord overeenkwamen. Wie gevoelt nu niet, dat breuk op breuk, scheur op scheur volgen moest. Van nu af aan kreeg de Ned: Herv: Kerk, die wijnstok door den Heere uit Roomsche Egypte genomen en hier geplant, meer het aanzien van een verward genootschap, dan van eene Kerk naar Gods Woord. Een groot Staatsman dier dagen getuigde van de

toenmalige Hervormde Kerk, dat zij de waarheid verdraagt, op voorwaarde, dat de waarheid de godslastering zal verdragen.

Koning Willem I: een direkte greep op de kerk.

Voorts raakt de kerk door deze synode 'bedolven onder een stortvloed van reglementen, welke wel Staatsgezag, maar geen Souvereine regering van Koning Jezus erkennen', zo vervolgt Beversluis in een volgend hoofdstuk.⁸ De Afscheiding in 1834 - conform artikel 28 N.B.G.! - is dan ook volgens hem niet alleen gewettigd, maar ook geboden. Immers, zo stelt Beversluis vast:

In het Hervormd Genootschap mogen tot op den huidigen dag nog Gereformeerde leden of leeraars zijn, de aloude van God geplante Gereformeerde Kerk, als openbaring der gemeente Jezus Christi is het niet en bevindt er zich ook niet in. De zoogenaamde Hervormde Kerk is sinds 1816 niets meer dan een van den aardschen koning gereguleerd genootschap.

Deze visie op de Nederlandse Hervormde Kerk van die dagen laat niets aan duidelijkheid te wensen over. Toch mag dit standpunt niet gekwalificeerd worden als hooghartigheid, zoals straks nader blijken zal, wanneer de schrijver de schuldvraag stelt. Met de Afscheiding breekt ook de vervolging los van staatswege. Helaas buigen na enkele jaren de meesten voor het geweld.

Niettegenstaande strijd en vervolging scheen de gemeente

des Heeren uit geestelijke slavernij te zullen ontkomen. Ja, de Heere wrocht mede. Ware nu de ontkomene gemeente met God in den strijd gebleven en had zij gewacht tot de Heere haar verlost had en niet den toevlucht genomen tot eene aangeboden verlossing door menschen ten koste van de eere Gods, dan ware veel ellende voorkomen. Die op den Heere vertrouwen zullen niet beschaamd worden.

De vrijheidsaanvraag ter uitoefening van de openbare eredienst wordt door Beversluis dan ook ten strengste veroordeeld. Hier bakent hij de positie af, die de Ledeboerianen gescheiden houdt van de Chr. (Afgesch.) Geref. Kerk. Hij vraagt:

Zal men met eene vrije concientie een recht van den aard-schen Koning gaan vragen, dat door den Hemelkoning al voor lang was verleend? Waar Christus Jezus, de Koning Zijner Kerk, voor haar onbeperkte ruimte heeft verleend, mag die Kerk zich daar doen beperken door Staatsmacht? Zal dat iets minder zijn dan verloochening van den alleen Souvereinen Koning der Kerk? Mag, zooals zulks door nakoming van dit besluit geschiedde, het bestaan der gemeente, welke ontstaat door de vrije werking des Heiligen Geestes, aan de willekeur van wereldlijke macht worden opgeofferd? Mag de roeping der gemeente van Christus, die aan alle creaturen het Evangelie prediken moet, en alzoo het veld van haren arbeid ziet uitgestrekt tot aan de einden der aarde, verloochend worden? Zal eenige aardse macht van Godswege bevoegd zijn, om tot die gemeente te zeggen: 'Tusschen deze door mij gestelde grenzen zult gij arbeiden en verder niet'? Gij, die dit ernstig nagaat, gevoelt toch wel met mij, dat door de onderwerping aan de voorwaarden van dit besluit, men heeft toegestemd eene onwettige, godsdienstige vereeniging te zijn, die zich heeft afgescheurd van de Gereformeerde Kerk in Nederland. Niets minder hebben de Christelijk Afgescheidenen gedaan. Niet Jezus, maar Koning Willem I erkend voor Koning der Kerk.

Gelukkig zijn er nog geweest, die hiervoor niet hebben willen buigen, zo constateert Beversluis.

Het was dan ook geen wonder, dat niet alle Christenen dier dagen hierin mede gingen.

Weldra ontstonden uit hen, die wenschten te blijven staan op den beproefden grondslag, gemeenten, welke zich noemden Gereformeerde Gemeenten onder 't kruis. Ongetwijfeld stonden deze gemeenten op zuiverder Bijbelsch standpunt

dan de Afgescheidenen en veel was bij hen, dat den Gereformeerden aantrok.

En dan volgt het typisch Ledeboeriaanse standpunt inzake de schuld-vraag betreffende het bederf der kerk: het is eigen schuld! Zo'n schuldgevoel doet wachten op de Heere en laat alle mensenhulp varen. Dat onderscheidt nu van Afgescheidenen en Kruisgezinden, enkele uitzonderingen daargelaten, aldus de schrijver.

Noch bij de Christelijk Afgescheidenen, noch bij de Gemeenten onder 't kruis is mij ooit recht gebleken, enkele personele gevallen er buiten gesloten, dat beider uitgang uit de Hervormde kerk is geschied als zoodanigen, die het voor God verdorven hadden. Veel meer schijnt het mij toe, dat men als beteren het bederf, dat in de bestaande Kerk was, zocht te ontkomen. De enkelen, welke hiervan geestelijk kennis droegen, zijn door de velen, die deze kennis misten, overvleugeld. Indien dit sprekend schuldgevoel toch het karakter is geweest van de eerste uitleiding, dan zou, ware dit zoo gebleven, onmogelijk een stap gedaan zijn, als door de Christelijk Afgescheidenen gedaan is. Immers waren zij doordrongen geweest van de groote schuld, welke er lag op de gemeente des Heeren, doordien hare traagheid, ijverloosheid en geesteloosheid, verslapping tewegg gebracht hebbende in leven, leer en tucht, oorzaak is geworden, dat de wolven Christi schaapskooi zijn binnengedrongen en verwoesting op verwoesting hebben aangebracht, zoodat om der zonden van 's Heeren volks wille, de rechten der gemeente zijn verguisd en niet minder de heilige rechten en instellingen des Heeren zijn prijs gegeven, dan zou geen anderen weg hebben kunnen ingeslagen worden, dan onder vervolging, versmading en allerlei leed als uitgeworpenen en verstootenen te wachten op de openbaring van de sterke rechterhand des Heeren tot herstel zijner Gemeente in het vaderlijk erfdeel. De Heere was toen toch niet minder machtig en getrouw, dan ten tijde, dat Hij voor Israels verlossing het hart van den heidenschen koning Cores neigde tot de vrijlating van Israel en den herbouw des tempels.

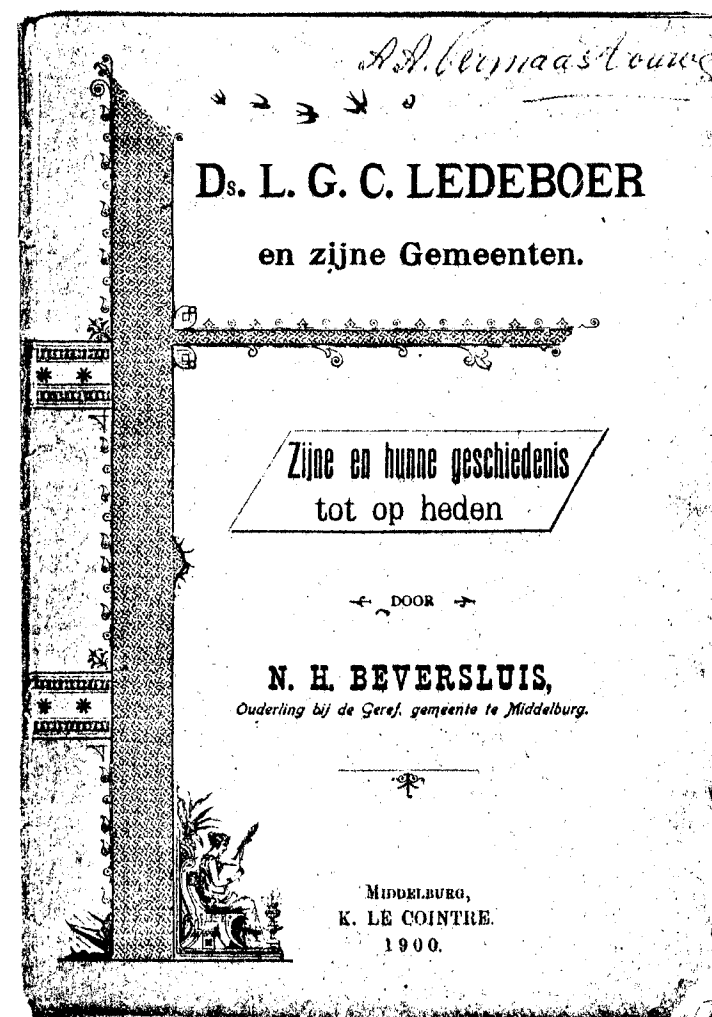
Hoe nu Ledeboer persoonlijk te zien in dezen? Beversluis ontwikkelt diens kerkelijk standpunt als volgt.

Hij, Ledeboer, niet alleen maar van en door menschen geroepen tot het Heilig Dienstwerk, maar bovenal zich zijner roeping door Sions Koning tot dienstknecht bewust, wenschte door genade getrouw te zijn in het werk der bediening. Wat

dan ook afweek van de oude, beproefde leer onzer Dordsche vaders, waarvan hij bevindelijk wist, dat zij de zaligmakende was, werd door hem openlijk en manmoedig tegengestaan. Doch niet dan, nadat zijne ontrouwigheden, door onwetendheid of zwakheid te voorschijn gebracht, diepe schuld voor hem was geworden en hij dermate daaronder voor God zich vernederde, dat zijn getrouwe Koning hem uit zwakheid krachten schonk.

Na zijn uitwerping uit de Hervormde Kerk, koestert Ledeboer aanvanke-lijk nog hoop op een spoedig herstel. Hij is terughoudend met het stichten van gemeenten en de sacramentsbediening. Van kerkebouw in steen moet hij niets hebben; jarenlang kerkt men te Benthuisen in een nieuwe houten schuur op Ledeboers erf, om daarmede de gewenste tijdelijkheid van het institutaire noodgebouw te onderstrepen.⁹ Bovendien wil hij principieel geen afstand doen van de rechten en voorrechten der oude kerk. Buiten die kerk leeft Ledeboer 'in ballingschap', preekt hij voor 'ballingen in een vreemd land'. Beversluis hierover verder:

Evenwel meende hij vooral in het begin zijns wegs, dat na bangen strijd, spoedig het licht zou doorbreken en de Heere zijn volk in hunne erve herstellen. Met de Afscheidenen kon hij zich niet vereenigen. Gelijk te voren reeds is gemeld, hadden die *mensen* afstand moeten doen van de rechten der Kerk n.b. de Hervormde kerk. Ledeboers standpunt was: Het Hervormd Genootschap heeft geen rechten noch voorrechten met betrekking tot Gods goed, dat Hij in Zijn vaderlijke gunst Neêrlands Sion had geschonken, evenmin als roovers en dieven. Het is, zegt hij, het onze, maar om onzer zonden wil moeten wij het missen. Nochtans, zegt hij, de Heere zal het ons wedergeven, maar op Zijnen tijd; en Hij zal de vijanden verdrijven. Hij beschouwde het afstand doen als eene verraderij, en rechtstreeksche verloochening van den Heere. Immers, die dat doet, geeft weg, wat God hem gegeven heeft en belijdt tegelijk voor den vijand, dat hem de gifte Gods niet toekomt. Zoo deed Naboth niet met zijns vaders wijngaard, al was het, dat koning Achab hem begeerde. De afscheiding was hem tot zonde en hij kon niet anders dan be-
tuigen, dat zij zich van de Kerk hadden afgescheurd. Hij achtte het zich van Gods wege verplicht noch den *naam*, noch de *zaak* te verloochenen, hoewel hij voor God zich den grootsten verloochenaar en den ontrouwsten herder kende en daarom rechtvaardig uit zijn vaderlijke erve gestooten, om nu als een balling om te zwerven. Psalm 137 was hem geen vreemde taal.

De eerste proeve van geschiedschrijving door een Ledeboeriaan zelf.

Ledeboers uitwerping uit de kerk en zijn daarop volgend optreden is niet gelijk te stellen met de (voortgaande) daad der Afscheiding van 1834. Deze beweging heeft in zijn ogen iets nieuws gesticht door haar vrijheidsaanvraag. Ledeboer wenst vast te houden aan de aloude kerk hier te lande, zonder het Hervormd Genootschap als zodanig te willen erkennen. Hij wil geen breuk met het verleden, maar een herstel van blijvende verbondenheid. Beversluis schrijft:

Hij pleitte als een trouw ambassadeur van 't hemelhof voor de rechten en wetten van Sions Koning tegenover den aard-schen Koning en de overheden en kerkelijke machthebbers. Hij scheidde zich niet af van de ééne Gereformeerde Kerk van Nederland, hoezeer zij ook bedorven was. Nu ligt hierin niet opgesloten eene erkenning, dat het Hervormd Genootschap die Gereformeerde Kerk was. Neen, dat was en is het geestelijk wolvengebroed, dat door de slapheid, slaperigheid en vleeschelijke gezindheid van Sion en zijne wachters is binnengedrongen en zich de macht heeft aangematiĳd. Eene macht gansch tegengesteld van het koninkrijk van Christus, maar overeenkomende met die van het rijk van den Antichrist. Want, waar Ledeboer nog zijne stem voor Jezus en Zijn koninkrijk mocht doen hooren en de boetbazuin nog luidde blies voor de Sionieten, daar was het, dat die getrouwe gezant door Synodaal- en Staatsgeweld van den hem van God toevertrouwdens kansel werd geweerd. De man Gods heeft zijnen strijd in de mogendheid des Heeren zo juist uitgedrukt in de volgende dichtregelen:

'Wij strijden voor de Dordsche leer,
Omdat zij is van God den Heer.
En wat daar buiten is valt weg,
Omdat het menschenoverleg
En vonden zijn, uit eigen brein,
Benevens Jezus heilfontein.
Welzalig, die ontvangen mag
Een licht, dat hij nog nimmer zag;
Want de nature leert het niet,
Wat schoons Gods kind in Jezus ziet.
Zijn bloed, Zijn kruis en dood en leer
Zijn strijdig met ons eigen eer'.

Zoo was dan de eerwaarde Ds. Ledeboer uitgezet, uitgedreven, niet uit de Kerk, want daaruit kan de duivel met zijn gansche macht iemand niet zetten, die er door God ingezet is. Maar uit de gemeenschap der Babelsche hoer, die zich in haar eigene wulpsche en verleidende versierselen heeft gezet als koningin in der Gereformeerden huis.

Direkt op deze scherpe - soms wat gezwollen - beeldspraak herhaalt Beversluis niet minder scherp, dat het verval van de kerk Gods volk in de schuld moet brengen. Past het niet met de dichter zich aan te klagen bij de Heere wegens eigen trouweloosheid?

Wij en onze vaders meteen
Hebben U vergramd groot en klein.

(Petrus Datheen - Ps. 106 : 4a)

Beversluis wenst dan ook:

O! Mochten we met de Kerk uit den ouden dag klagen: 'De kroon onzes hoofds is afgevallen; o, wee nu onzer, dat we zoo gezondigd hebben!' Ach, volk van God in Nederland! wij zijn schuldig aan hare hoererijen. Mochten we daarom met den profeet zeggen: 'Ik zal des Heeren gramschap dragen, want ik heb tegen hem gezondigd'. Ons vaderlijk huis voor ons gesloten, omdat het vervuld is met den gruwel onzer hoererijen. O! hier zal geen Gereformeerd blanketsel kunnen baten. De vloeren, de wanden, de zolderingen (mochten we het geestelijk verstaan) moeten ganschelijk gereinigt worden. Het oude vuil komt er anders gedurig weer door. Het is niet de gedaante, schoon of afzichtelijk, welke de hoer maakt, maar de daad. Och, waren we door geen schijn verblind. Is het niet een bewijs dat we vermaak hebben in de hoererijen, omdat de gedaante ons bekoort? Zoo was Ds. Ledeboer door God als een diepschuldige uitgeleid en in ballingschap gesteld. Hij moest, om der zonden wil met degenen, die met hem uitgeleid werden, missen de voorrechten, welke de Kerk in vroeger eeuwen genieten mocht. Onder dit alles bleef hij zich echter gevoelen te zijn leeraar van de gemeente te Benthuisen. Hij stelde zich niet vrij, om anderen dienst te aanvaarden. Neen, hij zelf getuigt: 'Te Benthuisen heeft mij de Heere geroepen; Hij moet er mij van los maken, eer ik mijne schapen verlaten mag'. Joh. 10.

Ledeboers vasthouden aan de aloude Gereformeerde Kerk betekent voor hem en zijn volgelingen een vasthouden aan de leer, dienst en tucht der vaders. De Ledeboerianen kiezen de weg van de 'ballingschap'; geen kerken naast de Kerk; geen verenigen met hen, die eigen gekozen wegen gaan. Beversluis zet het alles nog eens duidelijk op de rij. 't Geldt hier de erfenis van Ledeboer!

In krachtige taal vermaande hij tot geheele terugkeer tot de oude paden. De Dordsche leerregels waren hem lief, omdat ze in hunnen grondslag uit God waren. 'Keert ge terug', was zijn woord, 'keert geheel terug'. Hij was wars van alle nieuwigheden in de gemeente, dewijl het hem bij 's Heeren licht klaar en duidelijk openbaar was, dat juist die menschelijke inzettingen den Heere met Zijn lieven Geest hebben uitgedrongen. Ledeboer is waarlijk teruggekeerd tot de belijdenis der vaders, uitgedrukt in de oude belijdenisschriften en formuleren en dat wel door 's Heeren genade onder een smartelijk gevoel van het groote gemis onder dat alles, veroorzaakt door eigen schuld en zonden. Hij mocht uit die oor-

zaak ook keeren tot het gebruik der psalmen van Datheen, over welks onwettige uitzetting uit de Kerk we vroeger al gehandeld hebben. Op dit standpunt gezet zijnde, zou het Ds. Ledeboer onmogelijk zijn geweest, gelijk gebleken is, om zich met anderen te vereenigen in een weg, waarin men zichzelf redde. Geen kerken naast de Kerk, maar vastklevende, onder beding van genade, aan het puin en de fondamente van de aloude Gereformeerde Kerk in Nederland, was zijne leuze. Kon het zijn in huizen en schuren belijdende, betreurende en verfoeiende eigener en des lands en volks zonden. Onder den invloed des Heiligen Geestes biddende inwachten de hulpe des Heeren, om door de ontblooting van Diens sterke rechterhand hersteld te worden in een van God gewilden stand, die wij verlaten hebben en helaas! nog steeds verder verlaten. Ledeboer beleed hiermede niet, dat hij de beste, de zuiverste was; neen, integendeel beleed hij zich te zijn de slechtste, de grootste verlater Gods. Doch daarom kon hij ook de onreine handen niet uitslaan tot kerkherstel, gelijk zoo velen, maar moest in de breuke blijven staan en wachten, of God de Heere naar Zijne ontfermende liefde over Sion, zelf wilde herstellen en oprichten en bouwen, wat door 's volks zonden was nedergeworpen. Och! mochten we daar gebleven zijn!

Dit nu is het kerkelijk standpunt van Ledeboer ten voeten uit. Er zijn voor Beversluis droevige aanwijzingen, op grond waarvan hij het 'dienstig' acht, de Ledeboerianen nog weer eens te confronteren met de visie van hun voorganger.

Het standpunt, eenmaal door den waardigen Godsgezant Ledeboer door genade ingenomen, is voor velen der jeugdige volgers der genoemde gemeenten onbekend of ook wel in zulke nevelen gehuld, waardoor eene klare en onderscheidene kennisneming onmogelijk is. De stappen, welke sinds zijn verscheiden op kerkelijk gebied gedaan zijn, duiden maar al te zeer aan, hoever men het door dien leeraar ingeslagen spoor bijster is.¹⁰

En daarom:

Het geestelijk en kerkelijk leven in die kringen is niet meer als weleer gelijk een krachtig voortrollende stroom, welke gevoed door het water der hoogten steeds nieuwe kracht ontvangt, om ondanks fellen wederstand zijn weg te vervolgen, maar veelmeer komt het overeen met een dier trage stroommen, welke in oneindige vlakten hare telkens en telkens

minder aangevoerd wordende wateren in vele kronkelingen verdeelen, onderscheidene beddingen zoeken om eindelijk geheel te verzanden.

Ongetwijfeld zullen de Ledeboerianen geschokt zijn geweest door de sombere woorden uit Beversluis' 'Voorrede'. Vooral wanneer de schrijver de recente geschiedenis te boek stelt betreffende combinatie en linie, als belangrijkste symptomen van 'afwijking'. Bij de Algemene Vergadering van Moerkapelle wordt uitvoerig stilgestaan. Onbewimpeld worden de lezers ingelicht over het grote struikelblok voor Beversluis: de linie-kwestie. De schrijver besluit zijn betoog met een veroordeling van de lijn Schaafsma-Janse, die zojuist door collega Boone is voortgezet.

Niet zeer lang na deze vergadering is op grond van het beslootene in deze vergadering nl., dat elke gemeente zelfstandig een leeraar mag beroepen, door de gemeente te Ter Neuzen een beroep uitgebracht op den candidaat L. Boone, tot hiertoe oefenaar te Krabbendijke. Deze heeft dit beroep aangenomen en is door Ds. Janse op den 26en December 1899 in zijn ambt bevestigd en alzoo gekomen in de lijn Schaafsma, overeenkomstig zijne afgelegde verklaring, dat hij geen bezwaar maakte om langs dezen weg in het ambt te worden bevestigd. Job 34 : 11: 'Want naar het werk des menschen vergeldt Hij hem, en naar eens ieders weg doet Hij het hem vinden'.

Dit zal niet aangenaam hebben geklonken in de oren van Janse noch in die van Boone. Laatstgenoemde heeft van Janse vernomen, dat de verschijning van Beversluis' werkje 'hem veel bezwaard' heeft.¹¹ En zal de relatie met Boone zelf ook niet blijvend beschadigd zijn geworden? Dit alles is zeker niet het streven van Beversluis geweest. In zijn 'Besluit' tracht hij die indruk bij voorbaat weg te nemen, wanneer hij met klem schrijft:

Niemand, zoo ik bidden mag, zoeke er eene oorzaak van ergernis en verbittering in, dewijl ik in gemoede verklaar er die niet in gelegd te hebben, maar veeleer eene aansporing en opwekking; opdat ik zelf allermeeft en velen met mij, die belijden tot de beschrevene gemeenten te behooren, ziende het diep verval waar toe wij gekomen zijn, gebracht mochten worden tot eene ernstige en hartgrondige verfoeiing van de oorzaken, welke ons tot dit verval gevoerd hebben. En vervolgens tot een niet minder ernstig voornemen des harten, om onder beding van Gods genade ons in dezen allernaarsten toestand in tijds te wenden tot die kracht en sterkte, welke Godes is, teneinde met een volstrekt afzien van ons zelve en een loslaten van de ijdele steunsels, welke onze hand van

gruwelijke eigenliefde omvat houdt door den Heere alleen uit genade getrokken te worden uit dit verval en gebracht door Zijne oneindige wijsheid uit grondelooze ontferming tot een Godewaardigen stand. Want immers is het blijkbaar, dat, hoewel we ons al sinds jaren lang afsloven met bouwen en planten, edoch slechts onze eigene hoogten, de Heere niet met ons is. Wat bepaalt de Heere ons niet ernstig bij Zijn woord, dat ons toespreekt als uit Zijn eigen mond: 'Niet door kracht, noch door geweld, maar door Mijnen Geest zal het geschieden'.

Hoe zuiver zijn bedoelingen ook geweest mogen zijn - Beversluis is er niet geheel in geslaagd om spanningen te voorkomen. Dit is jammer, als bedacht wordt, dat hij nog steeds ouderling van de Middelburgse kerkeraad is. Zowel Janse als Beversluis blijven elk op hun eigen standpunt staan. Een buitenstaander als Ds. Johan Herman Landwehr - Gereformeerd predikant te Rotterdam - schrijft erover in 1900: 'De grootste verwarring heerscht er thans te midden der Ledeboeriaansche gemeenten'.¹² De impasse wordt niet doorbroken. Helaas, 't wordt dubbele ballingschap voor Beversluis!

Noten:

- 1) Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 45.
- 2) Recensie in De Heraut dd. 1 juli 1900.
- 3) Recensie in De Zeeuw dd. juli 1900.
- 4) Recensie in De Bazuin dd. 27 juli 1900 (48e jrg., nr. 30); vgl. Bremmer, Herman Bavinck als dogmaticus, 442. Zie ook Landwehr, L. G. C. Ledeboer in zijn leven en arbeid geschetst, 53, welke opmerkt over Beversluis' boekje over Ledeboer: ...'eene korte en veelszins juiste beschouwing van zijn persoon en zijn kerkelijk standpunt, terwijl omtrent zijne gemeente(n) enkele bijzonderheden worden medegedeeld, die niet van belang ontbloot zijn'.
- 5) Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 22.
- 6) Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 5 e.v.; de verdere citaten zijn eveneens uit dit werkje afkomstig.
- 7) Dit psalmvers is door Beversluis in zijn tekst aangehaald.
- 8) De titel van dit hoofdstuk is: '1834. Ledeboer en zijn tijd'.
- 9) Sinds 1921 heeft de Gereformeerde Gemeente van Benthuisen een stenen kerkgebouw. Van kerkeraadszijde is mij medegedeeld, dat dit gebouw geheel is gesitueerd over het oorspronkelijke grondvlak van de voormalige schuur heen, gedachtig aan de Oudtestamentische geschiedenis van Naboth, m.n. 1 Kon. 21 : 3.
- 10) Vgl. Vader, Eenige Brieven, 111.
- 11) Janse, Ter nagedachtenis, 5-6.
- 12) Landwehr, L. G. C. Ledeboer in zijn leven en arbeid geschetst, 127.

9. Provisioneel ouderling te Moerkapelle

Vermoedelijk tegen de verwachting in, verloopt de volgende Algemene Vergadering te Middelburg op 13 juni 1900 rustig. Zonder nog zijn standpunt over de linie-kwestie prijs te kunnen geven, wordt Beversluis' gemoed in die dagen gekenmerkt door ontdekking aan eigen bederf en door oprechte zorg over de breuk van Gods kerk. Hij schrijft kort voor de vergadering naar Giessendam:

Geroepen tot opbouw ben ik een afbreker; de kloof, scheur en breuke wordt mijnerzijds steeds groter. O, groote Heere, o bouw toch Zelve eens! Ja, slecht, breek af, vergruis tot puin al wat buiten U wordt opgerigt. O! droeve tijd. Ach, mogt de Heere nog verwaardigen, om verbaasd neder te zitten in de breuk met Ezra tot op den tijd van het avondoffer.¹

Op de Algemene Vergadering wordt - blijkens de notulen - met geen woord meer gerept over de linie-kwestie. Duidt het toch niet op wat weerstanden, wanneer Van Lieburg notuleert in artikel 9:

Door broeder Beversluis wordt voorgesteld om niet meer als voorheen zelf de gemeenten aan te schrijven, maar dat de gemeenten die hem begeeren hem dan zullen uitnoodigen; waarbij hij van zijne zijde belooft, zooveel in zijn vermogen is aan de aanvragen te voldoen.²

Zijn dit de voorboden van Beversluis' aanstaande ballingschap buiten de gemeenten? Gelukkig sluit de vergadering in vrede. Twee dagen later dicht scriba Van Lieburg aan praeses Janse:

Waarde leeraar en broeder!
Nadat ik in Beierland was gekomen
Van Hitzert afscheid had genomen
Alleen daar langs de Spuidijk ging
Zoo gingen mijn gedachten zweven
Van 't geen 'k zoo pas kwam te beleeven
Op onze kerkvergadering.
De Heere was ons nog gedachtig
Heeft ons alweder bijgestaan
Deed ons niet naar onze wanbedrijven
Maar deed ons nog in vrede blijven
En rustig uit elkander gaan.³

Van Lieburgs gedachten zijn bezig met artikel zes van de notulen:

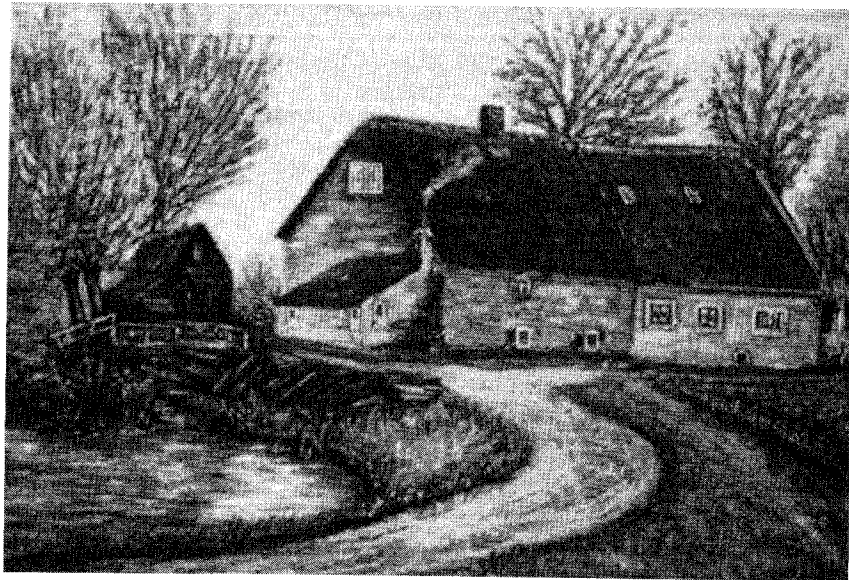
Den voorgangeren wordt op het hart gedrukt naarstig toe te zien op het ontheiligen van des Heeren dag door de leden en hunne kinderen; op het bezoeken van ijdele plaatsen, om denzulken het zondige dat daarin ligt voor oogen te stellen, zoo veel in hun vermogen is.²

In hetzelfde gedicht vraagt hij Janse om raad in deze zaak. Niet onaardig luidt het verder:

Maar ach, wij moesten d'oogen wenden
Op 't goddelooze sabbatschenden
Den lossen wandel van de leên.
Wij mochten een artikel schrijven
Opdat dat kwaad niet zou beklijven
Maar uit ons midden snellen heen.
(...)
Och! mocht de Heere zelf eens komen
Och werd 't eens door Hem ondernomen
Nam Hij Zijn geesel eens ter hand.
Maar Neen, dat mag ik niet begeeren
Och mocht Hij liever hen bekeeren
Die thans zoo springen uit den band.³

Intussen komt de najaarsclassis van de Ledeboeriaanse gemeenten in Zuid-Holland in zicht. Moerkapelle trekt aan broeder Beversluis. En omgekeerd ligt er een zekere betrekking van Beversluis op Moerkapelle.⁴ De kerkeraad beroept hem opnieuw, om in het midden van de gemeente als oefenaar werkzaam te zijn. De Gereformeerde Gemeente van Moerkapelle telt ongeveer 150 zielen; ze is een van de eerste door Ledeboer gestichte gemeenten (1842). Op de Classicale Vergadering van 2 november 1900 te Moerkapelle is Beversluis aanwezig, om over deze gewichtige aangelegenheid te spreken met de broeders. Ter overweging brengt hij in het midden:

1. Of de gemeente het begeert.
2. Dat de gemeente moet weten, dat hij dit niet anders zou kunnen doen dan na oplossing der volgende bezwaren.
 - 1° De toestand met betrekking tot het voorgaan in de andere gemeenten blijft dezelfde, zoolang er door de groote vergadering geene verandering wordt gemaakt.
 - 2° De woning moet niet opengebroken maar opengesloten worden.
 - 3° Door dit te doen verbindt hij zich niet aan de gemeente Moerkapelle om af te zien van een wettige beroeping tot leeraar, in welke van onze gemeenten ook.

Het 'schapekerkje' aan het Kerkedijkje, waar ook Ledeboer de gemeente stichtte (schilderij J. Huisman - 1913).

De notulen melden hierover:

De drie eerste bezwaren worden door de vergadering overgenomen en toegestaan. Maar bij het vierde bezwaar legt de kerkeraad van Moerkapelle hunne belangen bloot; alsdat zij br. Beversluis onvoorwaardelijk begeeren, alleen dat zij hem aanbieden de kosten van overtocht en eene vrije woning.

Br. P. van den Toorn vraagt voor de gemeente Oudewater aan Br. Beversluis of hij ook daar zijn hulp wil verleen en voorzooverre hij daar tijd voor heeft, hetgeen door br. A. Raatgever voor IJsselstein en door br. van der Knijff en van (den) Dool voor Benthuisen verzocht wordt, welke zaken geacht worden nader huishoudelijk te schikken.

Waarop br. Beversluis besluit (om zonder gewichtige redenen, welke mogelijk van weerskanten konden ontstaan) het aan te nemen om dan zonder verhinderen de overtocht te stellen op 1 december 1900.⁵

De Oranjestraat in de Krengenbuurt; het huis achter de man in het slokje - tussen de panden met de dwarskappen - werd door de Beversluisen bewoond (thans nr. 44).

Op die dag krijgt de verhuizing van de Beversluisen inderdaad haar beslag. Beversluis - met zijn vrouw en dochters Betje en Antje - betreft een woninkje aan de Oranjestraat 44. Wanneer hij niet elders het Woord uitdraagt, preekt hij 's zondags drie maal in de schuurkerk - in de volksmond het 'schapekerkje' genoemd - gelegen aan het Kerkedijkje. In deze doorgebroken voormalige boerderij is de gemeente talloze malen gesticht door Ds. Ledeboer, vanuit het naburige Benthuisen. In oefenaar Beversluis ontvangt Moerkapelle nu haar eerste eigen voorganger.

Nog geen twee maanden nadat Beversluis zich te Moerkapelle heeft gevestigd, vergadert de kerkeraad met de manslidmaten. Dit behoort tot dusver tot de zeldzaamheden in de Gereformeerde Gemeente van Moerkapelle. Het is 30 januari 1901. Ouderling Pieter Molenaar en de diakenen Jacob van der Spek en Jan de Graaff zijn met 19 leden samengekomen. Het doel is de kerkeraad uit te breiden met vriend Beversluis; een tegenkandidaat ontbreekt. Er is een uitvoerig verslag van deze vergadering bewaard gebleven. Dit blijkt achteraf van de hand van Beversluis

Betje en Antje Beversluis zijn altijd 'thuis' gebleven.

te zijn, die daartoe - waarschijnlijk voor het eerst in het bestaan van de gemeente - een notulenboek aanlegt. Hoe verloopt deze vergadering? De leiding is in handen van broeder Molenaar. Na psalmgezing en gebed wordt als volgt gehandeld.

Art. 1.

De vergadering wordt voorgehouden, dat zij saamgekomen is, om een ouderling te kiezen, waartoe in dit bijzonder geval is voorgesteld N. H. Beversluis, volgens ingekomen attestatie van den kerkeraad der Gereformeerde Gemeente te Middelburg lid van die Gemeente en daarop als lid in onze Gemeente opgenomen. Genoemde N. H. Beversluis heeft zich op verzoek van de Gemeente Moercapele alhier met ter woon gevestigd.

Art. 2.

Alvorens tot stemming over te gaan, heeft het lid Beversluis het woord gevraagd om der gemeente nog eens klaar en onomwonden mede te deelen en te doen kennen zijne kerkelijke legering en de daaruit voortvloeiende bezwaren tegen sommige dingen, opdat de vergadering zich ten volle bewust zou zijn, wat zij doen zoude. Het woord wordt hem verleend.

Art. 3.

In de eerste plaats heeft Beversluis aangetoond de wording der zoogenaamde Ledeboeriaansche Gemeenten. Namelijk dat zij ontstaan zijn uit degenen, die zich met Ledeboer uitgeworpen achten, door de Sijnode der Ned: Herv: Kerk, uit de erve der vaderen, en alzoo ballingen werden buiten dit goed, dat God gegeven had aan Neerlands Sion. Dat den uitwerping geschied was omdat die menschen hun hals alleen wilden buigen onder het juk Jezu Christi, en menscheninzettingen, welke tegen Gods Woord waren, niet konden eerbiedigen. Dat Ledeboer en zijne volgelingen zich bleven vastklemmen aan die goederen, welke als een rechtmatige erve toekwam aan de gemeente Jezu Christi, wier belijdenis is uitgesproken in de artikelen van (de) Nederlandsche Geloofsbelijdenis, vastgesteld in de Nationale Sijnode van 1618 en 1619 en zich daarom nooit konden vereenigen met andere broeders, welke dit beginsel hadden losgelaten en evenmin zich konden neerleggen bij iets, wat uit de overweldigers van de aloude Hervormde Kerk, was voortgekomen. Deze belijdenis en dit beginsel zeggen wij ook de onze te zijn en betuigen met die eerst uitgeworpenen, dat al dit kwaad om onzer zonden wil ons overkomen is en wij onder beding van genade in en onder alle ellende uit dit zelve voortkomende in eigen kring wenschen te blijven en te wachten, of de goede Hand des Heeren ons mocht genadig zijn en verlossen.

Beversluis toont verder aan, dat deze kring en dit beginsel verlaten is, bij de bevestiging van den Eerw: Ds. Janse door Ds. Schaafsma, dewijl deze laatste geenszins deze belijdenis was toegedaan, dat genoegzaam bleek eerst uit zijn op zich zelf blijven staan en later uit zijn toetreden tot de Dolerende Kerken. Redenen waarom Beversluis zich niet in zijn ambt kan laten bevestigen door Ds. Janse of door Ds. Boone, maar wil afwachten of een weg mocht ontsloten worden, waarin aan dit beginsel en deze belijdenis niet wordt tekort gedaan. Hij stelt nu de Gemeente geheel vrij en hoopt dat zij hunne stem consciëntieus zullen uitbrengen.

Art. 4.

Er is tot stemming overgegaan. Een lid hield zich buiten stemming (Beversluis - CdeJ). Er worden uitgebracht één en twintig stemmen. Negentien stemmen vereenigden zich op N. H. Beversluis, terwijl twee briefjes in blanco waren. Ergo is met besliste meerderheid van stemmen tot ouderling verkozen N. H. Beversluis.

Art. 5.

Besloten wordt door de Kerkeraad dat de uitslag dezer verkiezing op de twee eerst volgende zondagen in de Kerk tij-

dens de godsdienstoefening ter kennis van de gemeenten zal worden gebracht en ieder lid in de gelegenheid gesteld, om wettige bezwaren er tegen in te brengen zoo zij die mochten hebben.

Art. 6.

De kerkeraad besluit, omdat de zaak der bevestiging van ambtsdragers in de kerk volgens de Sijnodale bepalingen van 1618 en 1619, namelijk tot aanwijzing van een bevestiger, berust bij de Classis, hierop dan ook op de eerstvolgende Classicale vergadering der Hollandsche Gemeenten te wijzen, opdat deze zaak haren voortgang mocht hebben.

Niets meer te verhandelen zijnde, is de vergadering na psalmgezing met dankzegging door broeder Molenaar gesloten.⁶

Ouderling Pieter Molenaar, boer op de Willem III; in 1907 was hij synodaal afgevaardigde van Moerkapelle.

Op de volgende kerkeraadsvergadering brengt Beversluis enige organisatie aan in dit college. Zelf wordt hij verkozen tot 'President'; diaken De Graaff - van beroep gemeentesecretaris - wordt 'sCriba'.⁷

Op de Classicale Vergadering van Nieuw-Beijerland van 5 maart 1901 vraagt de Moerkapelse kerkeraad goedkeuring, om zijn gekozen ouderling Beversluis als zodanig te laten bevestigen door Ds. L. van der Velde van Rotterdam. De gemeenten komen er niet uit.⁸ Hetzelfde geldt voor de Algemene Vergadering te Bruinisse op 26 juni 1901, de breedvoerige discussie ten spijt. Maar komt ook Beversluis niet als in een vicieuze cirkel terecht? In wezen stelt hij 'de linie' thans niet alleen meer voor predikanten verplicht, maar evenzeer voor ouderlingen en diakenen. Met zich nu óók niet meer als ouderling te willen laten bevestigen door Ds. Janse, zet Beversluis een stap, waarmee hij denkelijk tal van afgevaardigden tegen zich inneemt, nu en in de naaste toekomst. De meesten - zo niet allen - zijn door Janse in het ambt gesteld. Allicht dringt zich de vraag bij hen op: Ben ik nog wel wettig in Beversluis' oog? De sober gehouden notulen gewagen van zowel ontoegeeflijkheid als lankmoedigheid tegenover Beversluis. Er staat:

Door broeder (A.) Buijs wordt gewezen op het voorstel van Moerkapelle om den door hen verkozen ouderling N. H. Beversluis door ds. van de Velde te doen bevestigen. De vergadering besluit hem voorlopig in zijn ouderlingschap te erkennen en hem provisioneel als ouderling te laten fungeeren; maar de nadere beslissing omtrent de bevestiging aan te houden tot eene volgende vergadering.⁹

Provisioneel ouderling te Moerkapelle. Het wil zeggen: bij voorbaat erkend, zij het voor beperkte duur. Zonder bevestiging wordt de ambtelijke status van Beversluis nog eens formeel bekrachtigd. Op de meerdere kerkelijke vergadering kan hij tevens Moerkapelle vertegenwoordigen. Overigens vereist de orde in Gods kerk, dat aan een dergelijk geval - zó het al voorkomt - een tijdelijk karakter wordt opgelegd. De Ledeboerianen zien dan ook niet af van de bevestiging, maar hopen op een oplossing het jaar erop. De oplossing komt echter al veel eerder; plotseling en anders dan verwacht. Nimmer is Beversluis meer als ouderling bevestigd.¹⁰ Nog in 1901 wordt de kandidaat predikant te Rotterdam. Daarover straks meer.

Precies een jaar zal het verblijf van ouderling Beversluis te Moerkapelle duren. Snel vallen hechte banden. Banden die de eeuwigheid verduren. Ja, Moerkapelle is 'tot aan zijn dood toe hem dierbaar gebleven'.¹¹ Te denken valt aan de kerkeraadsleden, waaronder de landbouwers Pieter Molenaar en Jacob van der Spek. Innig is ook het geestelijk contact met diens jeugdige dochter Jannigje van de Spek, de op het dorp zo bekend geworden 'tante Jansje'. Zelfs nadat hij Moerkapelle verlaten heeft, blijft

Beversluis' omgang met deze zijn zielsvriendin in stand, later - vanuit Amerika - per brief. Bezoekt hij echter 'zijn' Moerkapelle, dan is de woning van de familie Van der Spek zijn logeeradres, zoals voor vele van Gods knechten het geval is geweest. Konden de wanden spreken - zij

Diaken Jacob van der Spek, vader van 'tante' Jansje; in 1907 was hij afgevaardigde ter Synode.

zouden verhalen van diepe geestelijke ervaringen van Gods kinderen. Moerkapelles jeugd is op Beversluis' ziel gebonden. Wat is zijn hart vaak vervuld met een stille bede tot God, wanneer hij op de 'lering' (ter catechisatie) de jeugd van de gemeente onderwijst in de wegen des Heeren. De korte vraagjes van Ledeboer geven hem stof, om op begrijpelijke wijze de kleinste kinderen te bewerken. Wat kan hij met bewogenheid uitweiden over een vraag als: 'Wat is dat onbekeerd te zijn?' en het antwoord: 'Gods gunst en zalige gemeenschap te missen'. Wat houdt dat niet in! Maar zijn opdracht luidt tevens hen te onderrichten over de vervolgvraagjes.

- 25 V. Kunnen wij uit dien toestand verlost worden?
A. Ja wij. Hand. 10 : 43.
- 26 V. Op welk een wijze?
A. Door waarachtige bekeering. Hand. 2 : 38.
- 27 V. Wat is dat bekeerd te worden?
A. Een nieuw hart te ontvangen. Ezech. 36 : 26.
- 28 V. Wie kan ons dat geven?
A. God alleen. Luc. 18 : 27.¹²

Nimmer laat Beversluis zijn catechisanten onaangesproken heengaan. Niet zelden gebeurt het, dat zij met een diepe indruk in hun gemoed huiswaarts keren. En om hun betraande gezichten te verbergen, ontwij-

ken ze de openbare weg, dwars door de weilanden heen. Op hun eigen wijze zijn ze vervuld met de hemelse boodschap van hun 'lieve' leermeester. Wat zal het zijn, om welverdiend eeuwig buiten te moeten staan; maar ook: er is een andere Weg. Beversluis heeft hierover een gedicht gemaakt voor de 'jeugdige lezer'. Zo onderwijst hij:

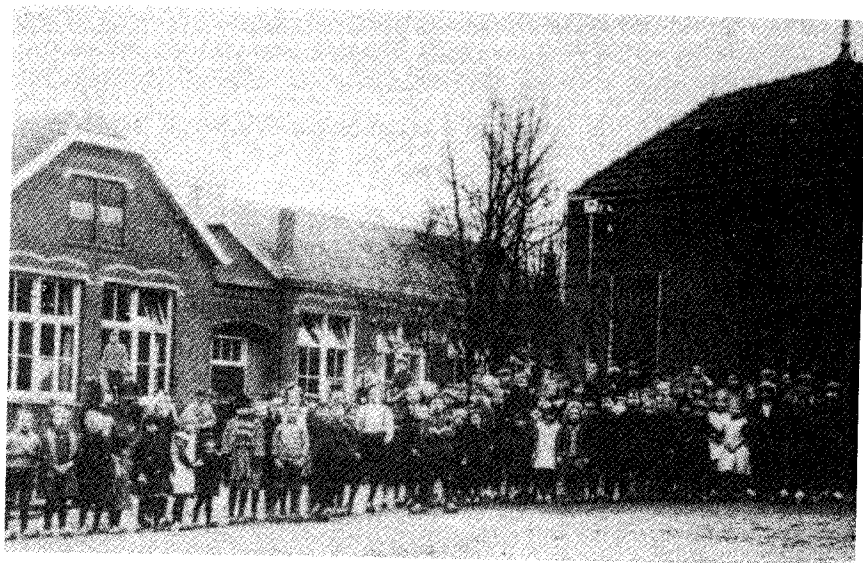
Buiten staan in aak'lig duister
Zonder troost en zonder steun.
Eeuwig in der hellekluister;
Eeuwig missen alle leun;
Eeuwig onder toorn en gramschap
Van een streng rechtvaardig God.
Niet meer hoorend 's Hemels boodschap,
Ach!, welk een rampzalig lot.
Daarom kindlieft, dwaal niet verder
Van het pad des levens af;
Maar mocht gij hooren naar den Herder
Die u wil hoeden met Zijn staf.
Nog is het tijd. Ach!, kies dan heden;
Opdat gij eenmaal in mag gaan.
Ach!, volg den Herder op Zijn schreden;
Dan treedt gij op den rechten baan.
Dan zal Hij u op Zijnen tijd
Doen ingaan in den stal der schapen;
Doen smaken eeuw'ge zaligheid.¹³

Ook wanneer Beversluis straks als predikant te Rotterdam staat, blijft hij catechiseren te Moerkapelle. Op een keer in 1903 vertelt Beversluis over de bekendmaking van Jozef aan zijn broeders. Vertellen kàn hij. Maar, wat een diepte krijgt deze geschiedenis, wanneer Beversluis zijn jeugdige luisteraars - vanaf 12 jaar - het geestelijk beeld erin verklaart. Immers, wat een wonder - zo mag hij uit eigen ervaring getuigen - wanneer Christus als die meerdere Jozef Zich openbaart in de schuldige ziel van Gods kind, dat - met alles aan het eind gebracht - geen mogelijkheid ter ontkoming meer ziet. Alsdan ziet zulk een Jezus alleen. Daar rolt een traan over het gezicht van de 18-jarige Arie van der Spek. Het moet eruit: 'Dàt mis ik nu juist, dominee'. Hoe noodzakelijk is dit toch! Uit de gunning van zijn hart weet Beversluis op eenvoudige wijze de kennis van de Heere Jezus aan te prijzen. En met ontroering in zijn stem raadt hij Arie: 'Jochie, vraag maar veel aan de Heere, of Hij het je schenken wil'. Later leidt Gods Geest de jongen verder en dient hij jarenlang de gemeente als ouderling.

Op zekere dinsdagavond in 1905 wordt de catechisatie verstoord. In de Dorpsstraat - niet ver van de kerk - woedt plotseling een grote brand. Vier boerderijen en vier woningen worden erdoor in de as gelegd. Een van deze boerderijen is de hoeve van Jan van der Spek, wiens kinderen

op de lering bij Beversluis zitten. Bij het vernemen van de onheilstijding breekt hij onmiddellijk zijn les af en sluit de catechisatie. Direkt begeeft hij zich onder de toegestroomde menigte. Resoluut ontdoet hij zich van zijn prekejas en is daadwerkelijk actief in het zo noodzakelijke reddingswerk.¹⁴

Op 1 mei 1906 staat Beversluis op dezelfde plek. Op de door de brand vrijgekomen grond wordt de nieuwe 'School met den Bijbel' geopend. Ongetwijfeld doet het Beversluis deugd het woord te kunnen voeren bij deze plechtigheid. Immers, het geldt een christelijke school - waarschijnlijk de eerste waarbij Ledeboerianen 'trekkers'¹⁵ zijn - bij welks voorbereiding hij zeker van advies zal hebben gediend als oud-onderwijsman. De naam van deze tweemans-school luidt: 'Rehoboth' - de Heere heeft ruimte gemaakt - zowel in geestelijke als in letterlijke zin toepasselijk. Voor de gesproken woorden ontvangt Ds. Beversluis f 5,-.¹⁶

De Rehoboth-school te Moerkapelle, waarvan het tweeklassige rechtergedeelte in 1906 in gebruik werd genomen.

Noten:

- 1) Beversluis, Achttal Brieven aan A. Benders/H. Bouwman dd. 6 juni 1900.
- 2) Notulen Algemene Vergadering Middelburg dd. 13 juni 1900.
Uit art. 3 blijkt overigens, dat Boone als predikant niet volledig wordt geaccepteerd; niet overal wordt hij gevraagd om de Sacramenten te komen bedienen.
- 3) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; A. A. van Lieburg dd. 15 juni 1900. De zinsnede 'We mochten een artikel schrijven' duidt erop, dat staande de vergadering de notulen werden geschreven; vgl. het post scriptum bij de Notulen Algemene Vergadering Krabbendijke dd. 11 juni 1902.
- 4) Mededelingen over Beversluis' arbeid te Moerkapelle werden mij van dhr. J. Bredijk (oud 92 jaar) te Moerkapelle en dhr. M. C. van der Spek (oud 82 jaar) te Zevenhuizen (Z.H.); dit geldt eveneens voor Beversluis' verblijf aldaar in 1923.
- 5) Notulen Classicale Vergadering Moerkapelle dd. 2 nov. 1900.
- 6) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. Moerkapelle dd. 30 jan. 1901. Ds. L. Boone deelt terzake nog mede in zijn voorwoord in Janse, Ter nagedachtenis: 'Ten laatste is Beversluis uit Middelburg vertrokken naar Moerkapelle en werd daar al spoedig tot ouderling verkoren; waarna hij aan Ds. Janse per brief vroegde om hem in dezen dienst te bevestigen; welke vraag hij echter na acht dagen weer terugriep'.
- 7) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. Moerkapelle dd. 27 febr. 1901.
- 8) Notulen Classicale Vergadering Nieuw-Beijerland dd. 5 mrt. 1901; vgl. Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; A. A. van Lieburg dd. 8 apr. 1901.
- 9) Notulen Algemene Vergadering Bruinisse dd. 26 juni 1901.
- 10) Dergelijke gevallen - steeds onder bijzondere omstandigheden - zijn in de kerkgeschiedenis meer voorgekomen. Zo is Voetius nimmer bevestigd als predikant van Heusden, maar doet er wel intrede in 1617; desondanks is hij lid van de Nationale Synode van 1618-'19; vgl. Steenblok, Gisbertus Voetius, 23-25. Blijkens de Notulen van de Algemene Vergadering te Bruinisse dd. 5 en 6 oktober 1853 - berustend in het Kerkelijk Archief van de Geref. Gem. te Middelburg - zijn ook daar een 'provisioneel' ouderling (E. Manheer te Blijswijk) en diaken (J. Kronenberg te Benthuisen) afgevaardigd. Hetzelfde geldt de nog niet bevestigde ouderling Joh. de Kok uit Borssele, blijkens de Notulen Algemene Vergadering Middelburg dd. 1 juli 1903.
- 11) Beversluis, Ds. N. H. Beversluis overleden, in Het Oosten 16 juli 1931.
- 12) Ledeboer, Een klein vragenboekje voor kinderen, 5-6.
- 13) Beversluis, Klacht en Jubel, 57.
- 14) Mededelingen van nu wijlen Ds. R. Kok (oud 92 jaar) te Soest, schoonzoon van boer Jan van der Spek te Moerkapelle.
- 15) Voorzitter is diaken J. de Graaff. De schoolvereniging is op 19 febr. 1902 opgericht en bestaat nog.
- 16) Van Noort, Van Toen naar Nu, 13-14.

10. Evangeliedienaar in de Maasstad

Beverluis' verblijf te Moerkapelle duurt precies een jaar. Op een van zijn rondreizen komt hij opnieuw in contact met de bejaarde Ds. Van der Velde, zich noemde 'Bedienaar des Goddelijke(n) Woords in de Gemeente van Ledeboer te Rotterdam'.¹ Wie is deze Van der Velde? En hoe is zijn gemeente ontstaan?

Leendert van der Velde - zoon van Pieterella van der Velde - is op 12 augustus 1828 te Dirksland geboren; hij overlijdt op 19 december 1921 te Rotterdam. Aanvankelijk is de man - gering van postuur - winkelier. Later oefent hij voor een kleine kring te 's-Gravendeel. Blijkens een oud Leids 'Ledematenboek' stellen de Ledeboerianen hem aan tot oefenaar op een Provinciale Vergadering in de Sleutelstad in 1870. Weleens in Rotterdam komend, bespeurt hij in de grote stad veel losbandigheid en goddeloosheid. Eind 1871 - vanuit Dordt - vestigt Van der Velde zich aan de Crooswijkse Frederikstraat in de Maasstad, samen met zijn moeder en de 14 jaar jongere koopman Gerrit Maliepaard.² Van der Velde wordt - naar eigen getuigenis - van 's Heerenwege erbij bepaald, dat er zich óók vele kinderen Gods bevinden in zijn woonplaats. Hij schrijft in zijn 'Geschrift': 'Toen kwam deze begeerte in mijn hart op: Och Heere, mocht U mij dan gebruiken willen om door de Prediking des Woords tot troost van dat volk te mogen zijn; toen kwam de Heere mij voor: Ik zal u geven de begeerten van uw hart'.¹

Overigens verloopt er nog enige tijd 'om te zien, of ik ook een plaats zou krijgen om te preeken en ook een roeping van den Heere om bepaald in Rotterdam werkzaam te mogen zijn'. Intussen preekt hij in verschillende gemeenten - al dan niet tot de Ledeboeriaanse kerkformatie behorend - meest te Overschie, een dorpje op circa anderhalf uur gaans ten noordwesten van Rotterdam. Deze zeer kleine gemeente is officieel aangesloten en staat onder leiding van ouderling O. Slof.³ Soms wordt Van der Velde uitgenodigd om een stichtelijk woord te komen spreken voor een groepje mensen in Rotterdam, dat een vrije Ledeboeriaans gezinde 'gemeente' moet hebben gevormd sinds 12 november 1870.⁴ Broeder Slof komt hiertegen op, omdat - aldus Van der Velde - 'ik buiten mijn kerkgenootschap ging preeken, en dat was in vele oogen een grove zonde, hoewel ik er geen bezwaar tegen had, maar met alle vrijheid des harten Gods Woord bracht, en wel onder vele toehoorders'. Oefenaar Van der Velde meent evenwel ongehinderd zijn roeping uit Matth. 28 : 18-19 te moeten vervullen. 'Predik het evangelie aan alle creaturen', zo luidt zijn opdracht. Als bij herhaling gevoelt hij zich ertoe aangespoord: 'De Meester roept u'.¹

Intussen - omstreeks 1873 - openbaart Van der Velde zijn begeerte tot het ambt van herder en leraar op een Algemene Vergadering van de Ledeboerianen. Daar willen de broeders afwachten. Van der Velde is het

Het gemeentelid G. van der Velde boekstaafde veel geschiedenis van zijn kerk in 'Notities'; hierdoor bleef ook het 'Geschrift' van Ds. L. van der Velde bewaard.

in de uitoefening van zijn dagelijks beroep de laatste tijd niet voor de wind gegaan; hij gaat gebukt onder een aanzienlijke schuldenlast. De vergadering belooft hem hierin de helpende hand te bieden. Op de Algemene Vergadering te Bruinisse op 3 juni 1874, verklaren de meeste afgevaardigden echter, 'dat er in hunne gemeenten tot nog toe weinig geneztheid was, maar dat zij het andermaal zouden beproeven' om elkaars lasten te dragen. Hoewel Van der Velde zelf niet in het midden is, stelt de voorzitter nogmaals diens eventueel predikambt aan de orde, indien zijn schuld afbetaald mocht zijn. De meeste broeders wensen voorzichtigheid in dezen te betrachten. Zij vinden nog 'geene vrijmoedigheid' om 'Van der Velden in die betrekking aan te nemen'⁵, zo notuleert schoolmeester Hendrik Haagen Dieperink Langereis, ouderling van Benthuisen.

In Rotterdam oefent Van der Velde - ondanks uitwendige tegenslagen - veelal met blijdschap voor zichzelf. Op een wonderlijke wijze - zo schrijft hij zelf - kan hij een gebouwtje huren aan de Keulsekade. Op zondag 28 februari 1875 'wijdt' hij zijn kerk in met een leerrede over Ps. 27 : 4. Het aantal hoorders is nogal wisselend; toch moet de vergaderruimte na verloop van tijd worden uitgebreid.

Gedurende nog slechts drie zondagen in maart 1875 'delen' Rotterdam en Overschie voorganger Van der Velde. 's Ochtends preekt deze in de Maasstad en in de namiddag leert hij bij ouderling Slof. Het schijnt de afspraak te zijn geweest, dat men wederzijds beide diensten bezoeken zal. Maar de Overschiese Ledeboerianen weigeren de lange wandeling naar Rotterdam te maken, om zich onder het gehoor van Van der Velde te scharen. Als formele grond voert Slof c.s. aan, dat Van der Velde onder de Rotterdammers voorgaat zonder ambtelijk toezicht: de 'gemeente' heeft geen ouderlingen. De oefenaar, die zich hartelijk verknocht weet aan zijn groepje stadsgenoten, staakt daarop zijn zondagse reizen naar het verre dorp. Helaas, verbittering laait op, en de Overschiese gemeente ontziet zich niet 'mijn persoon in een kwaad daglicht te stellen'¹, aldus Van der Velde. Via een Classicale Vergadering te Leiden - waar verder oefenen hem wordt verboden - belandt de kwestie op de Provinciale Vergadering van Zeeland op 15 sept. 1875. Hier handhaaft men het genoemde classicaal besluit 'wegens de onkerkelijke handelingen van Van der Velde'.⁶ In deze weg geraakt de oefenaar buiten het verband, zij het dat sprake is van een tijdelijk vaarwel.

Te Rotterdam blijft hij 'met veel vrucht' voorgaan in zijn groepje aan de Keulschekade. Omstreeks 1876 komt wel een aantal personen onder Van der Veldes gehoor, maar - buiten moeder Van der Velde en vriend Maliepaard - is nauwelijks sprake van geregistreerde leden. Hij schrijft letterlijk: 'Zoo ging ik door met preken, ik mocht hope hebben op God den Heere; ik had toen 1 lid, daarna nog 1 en nog 1, en ging ook Catecazeeren en den 16 Sept. nam ik 3 leerlingen aan tot leden, die ook veel doorworsteld hadden, en ik mocht het met veel ruimte voor mijn hart doen. Zoo groeide het aan tot 9 leden, ook nam de opkomst elke week toe, zoo kwamen er nog meer om lid te worden, maar die zeiden: Gij zijt toch geen Dominee?'¹

Het jaar erop verhuist de gemeente naar een groter kerkgebouw, om vervolgens een ruime bovenzaal te huren aan de Wijnstraat. In 1877 wordt de gemeente 'geconstitueerd'⁷; B. (D?) van der Kulk moet ouderling zijn geweest en P. Visser diaken.

In die tijd wordt Oef. Van der Velde op een ledenvergadering eenparig beroepen als predikant. Dan volgt het gewichtig ogenblik - zo schrijft hij zelf - 'dat de Heere van eeuwigheid bepaald had, dat ik op Zondag 20 Januari 1878 bevestigd zou worden door Ds. P. Los, herder en Leeraar in de (vrije⁸) Ger. Gem. te Leiden', waarmee al zo'n acht jaar goede relaties bestaan. 'De zaal was zoo overstromend vol, dat men bang was dat het gebouw in zou storten'.¹ Los bedient het Woord uit Joh. 21 : 15-17.⁷ Bij de oplegging der handen assisteert de Leidse ouderling K. Boon. In direkte aansluiting op Van der Veldes roepingstekst - Matth. 28 : 18-19 - wordt daarbij gezongen:

Heerlijk geloofd worde Zijn Name
Tot in der eeuwigheid;
De landen moeten vol zijn 't zame
Van Zijne heerlijkheid.

(Petrus Datheen - Ps. 72 : 11)

In de avonddienst verbindt Ds. Van der Velde zich als 'jonge leeraar'⁷ aan de gemeente met 2 Cor. 4 : 7, ziende op zijn lichamelijke zwakte. Hij preekt over een geestelijke schat in een aarden vat. Nadien leven Rotterdam en Leiden nog slechts korte tijd in een classicaal verband samen. Hun wegen scheidden als gevolg van onenigheid tussen Van der Velde en Los. De Leidse pastor ordent namelijk meester Dieperink Langereis tot predikant te Stad aan 't Haringvliet op 11 januari 1880, zeer tegen de zin van zijn Rotterdamse ambtsbroeder.⁷

In een bijzondere weg komt Van der Velde wederom in aanraking met de Ledeboerianen. In stoffelijke zin komt het water soms aan de lippen, en kan hij maar nauwelijks de kerkhuur voldoen. Op eenmaal komt hij dermate in nood, dat uitkomst onmogelijk voor hem schijnt. Echter: 'Ik was aan het lezen uit Gods woord en daar kwam de eerste post met een brief uit Krabbendijke met een dringende uitnodiging om daar des Zondags te komen preeken, en mijn hart werd dadelijk overgebogen, om het aan te nemen'. Voor het eerst als predikant gaat hij nu voor in een officiële Ledeboeriaanse Gereformeerde Gemeente. 't Gaat op de zak; ongeteld zijn de kollektes voor de prediker. Van de Velde 'schrikt' van de hoge opbrengst van driemaal optreden.

Het Woord heeft hij 'met veel opening des harten uitgedragen'. Twee jongelingen zijn 'tot volle ruimte gekomen', zo delen zij hem mee. Wanneer hij wil vertrekken, komt de kerkeraad hem bezoeken op zijn logeeraadres. Namens de gemeente wordt hem gevraagd de aanstaande woensdagavond nogmaals voor te gaan. Hij geeft eraan gehoor. Wederom niet zonder geestelijke vrucht, zo laat een brievenschrijver hem weten.

Wanneer Van der Velde donderdag in een rijtuig stapt voor de trein naar Rotterdam, heeft hij het enorme bedrag van 547 gulden bij zich aan giften en kollekten. Zo wordt zijn geldelijke nood in Rotterdam verrassend gelenigd door het verre Krabbendijke. Van der Velde: 'Ik kon niet anders dan weenen, ik was zoo bedroefd, dat ik den Heere zoo had beleedigd en gewantrouwd; och, wat is de mensch toch een Adamskind. De duivel en alle vijanden werden geheel beschaamd gezet'.¹

Regelmatig preekt Ds. Van der Velde nu te Krabbendijke. Soms ook te Yerseke, alwaar hij straks Laurens Boone - de latere dominee - openbare belijdenis des geloofs afneemt.⁹ Hierdoor wordt het contact met de Ledeboerianen intensiever. Andere gemeenten volgen. Dit mondt uiteindelijk uit in de wederopname van Van der Velde met zijn Rotterdamse gemeente in het kerkverband der Gereformeerde Gemeenten. Samen met ouderling G. Maliepaard bezoekt hij de Algemene Vergadering van 23

juni 1886 te Middelburg. De notulen luiden:

Is op de vergadering Do. Van de Velde ontboden, waarop de voorzitter aan den ouderling Rietschoten (van Krabbendijke) verzocht in dezen gewichtige zaak des Heeren aangezigt te zoeken, waarop de ouderling liet zingen Ps. 54 : 1 en voor ging in het gebed. Waarop door de voorzitter aan Do. Van de Velde gevraagd wierd, de gronden zijner roeping tot dat werk, dat hij ook kort beantwoorde, ook in de bewerking des Geestes tot de bediening met Math. 28 vs. 18, 19. Waarop in rondvraag kwam, of iemand op zijne verklaring aanmerking had, waarop geen aanmerking gemaakt werd.¹⁰

Van het positieve besluit der vergadering wordt Van der Velde schriftelijk verwittigd. In deze brief wordt hem gewag gemaakt dat hij 'in de gemeenschappelijke bediening der gemeenten' wettig is beroepen 'in alle gemeentens'. De Ledeboerianen zien reikhalzend naar de definitieve beslissing van Van der Velde uit. Gaarne zien zij de vereniging tot stand komen. Het is dan ook hierover, dat 'de vergadering des Heeren onmisbare zegen en goedkeuring afsmeekt, opdat het tot eere Gods, tot heil van Sion, tot uitbreiding van Gods Koninkrijk, en tot versterking, opbouw, en vertroosting der Broeders zij'. Na enkele heilwensen wordt dit schrijven ondertekend door Ds. D. Janse en M. Lantsheer. Hierop ontvangen zij van Ds. Van der Velde een brief, waarin hij zijn aansluiting met zijn gemeente bekrachtigt.¹¹

Op deze wijze krijgen de Ledeboerianen een gemeente te Rotterdam, als ook een tweede predikant. Wel bedient Van der Velde regelmatig de gemeenten, maar van een geregeld bijwonen van de meerdere kerkelijke vergaderingen is weinig sprake. Dit wordt veroorzaakt door zijn broze gezondheid, waardoor hij tenslotte zeer spaarzaamelijk Rotterdam verlaat. Broeders uit de Zuidhollandse Classis erkennen zijn onvermogen. Desondanks oordelen de Ledeboerianen in hun jaarvergadering van 1895, dat de gemeenschap met Van der Velde en zijn gemeente als verbroken moet worden beschouwd.¹² Hierop volgt een buitenverbandse periode van acht jaar, waarin men vrij staat.

Inmiddels - na nog aan de Van Alkemadestraat gekerkt te hebben - komt de gemeente samen in een tot kerk verbouwde paardestal aan de Korte Warande, in de buurt van de Veemarkt. De geschiedenis schrijft: Anno Domini 1901. Met de 73 jaar oude Van der Velde gaat het niet zo best. 's Zondags preekt hij slechts één keer en soms in het geheel niet. Ouderling Abraham Werner - graanfaktor van beroep - leest dan een leerrede. Op de kerkeraadsvergadering uit Van der Velde zijn zorg over zijn afnemende ambtelijke arbeid voor de gemeente. Is het niet wenselijk naar iemand om te zien, die hem terzijde kan staan? Zijn aandacht is gevallen op de heer Beversluis. De broeders kennen hem. Vorig jaar al is de oefe-

Tussen het gezin van Ds. Beversluis en dat van ouderling Abraham Werner heerste warme vriendschap; Werner was deputaat op 25 juli 1907.

naar tweemaal opgetreden in de gemeente. Met aangenaamheid kunnen zij erop terugzien. Men besluit hem te vragen, om nog eens een zondag te komen preken. Beversluis geeft aan die uitnodiging gehoor; hij gaat er voor op 15 september 1901.¹³

Voor de Ledeboerianen blijft zijn optreden in de Maasstad niet onopgemerkt. Vooral Ds. Boone van Terneuzen volgt een en ander nauwgezet, daarbij Ds. Janse te Middelburg op de hoogte houdend. Zo schrijft hij op 15 oktober 1901 onder meer (gecorrigeerd):

En die dochter van de molenaar, die nog thuis is, was naar Rotterdam geweest voor enige dagen naar haar zuster. Die wist mij mede te delen, dat in de gemeente van Van der Velde gestemd was, en Beversluis was daar gestemd. Dat is zondag daar afgegeven, om daar te komen wonen. Hij krijgt 20 gulden per week; terwijl Van der Velde zelden meer prediken kan. Ik ben benieuwd, wat daaruit geboren zal worden. Wat zal Moerkapelle doen? Als hij kan, zal hij wel trachten de kleine gemeente van Van der Velde met ons te verenigen. De Heere zegt: In stil zitten en vertrouwen zal ulieder sterkte zijn.¹⁴

Inderdaad, kort na Beversluis' optreden, wordt de ouderling van Moerkapelle beroepen door de gemeente van Rotterdam. Men begeert hem als tweede predikant naast Ds. Van der Velde. Kandidaat Beversluis merkt dit beroep aan - zo vertellen zijn kinderen later - 'als opnieuw een vingerwijzing Gods, aangezien den oude leeraar, de eenigst overgeblevene was, die zijn ordening tot het leeraarsambt in de rechte lijn van Ds. Ledeboer had, en dus zijn begeerte (om in die rechte lijn het ambt opgelegd te worden) kon geschieden. Daarom nam hij met volle vrijmoedigheid die roeping aan'.¹⁵ Eindelijk - na 10 jaar oefenaarschap - ziet Beversluis zich de weg tot Evangeliedienaar ten volle ontsloten.

Op 22 oktober 1901 is de Moerkapelse kerkeraad in vergadering bijeen, tesamen met de mansleden der gemeente. De mannen zingen - niet zonder betekenis - een van Beversluis' lievelingsliederen.

174 om te in de gemeenschappelijke bediening in gemeente met den in alle gemeentens wettig beroepen en bevestigde leeder en leeraar Ds. Janse te beroepen, en met zyne gemeente te Rotterdam in de gemeensch. op te nemen, behoudens aanmerkingen van onze broeders...

Heer! wijs mij toch Uwe wegen,
Die Gij wilt, dat ik zal gaan;
Tot dezelve maak genegen
Mij, en doe mij die verstaan.
Leer en stier mij naar Uw woord,
In Uwe waarheid geprezen,
Gij zijt mijn hulp; dies nu voort
Wacht ik op U in dit wezen.

(Petrus Datheen - Ps. 25 : 2)

Door voorzitter Beversluis wordt zijn beroep naar Rotterdam aan de orde gesteld. Scriba De Graaff verslaat het verhandelde als volgt in de notulen.

(De praeses) toont aan, dat deze Gemeente en de Gemeente van Moerkapelle op dezelfde gereformeerde grondslag rusten. Toont aan, dat de eenheid der Kerk niet bestaat in één persoon, die als ambtsdrager in die gemeenschap dienend persoon is, maar in den grondslag der belijdenis en verklaart, dat met aanneming van deze beroeping zijner zeids geen scheuring verwekt wordt en stelt voor door stemming te beslissen of de Gemeente begeert in dit geval te blijven bij de vorige beslissing op de ledenvergadering van 30 jan. 1901 om ook als Leeraar gediend te worden zooals dan zal kunnen geschieden, ook al was het dat hierom Ds. Jansen en Ds. Boone zich onttrokken van deze Gemeente.

Uit de stemming blijkt het volgende: 28 voor, 1 tegen en 1 blanco, waarmee de gemeente de begeerte uitspreekt tot voortzetting van zijn dienst, maar dan als leeraar te Rotterdam.¹⁶

Moerkapelle voelt zich verbonden aan haar voorganger. De gemeente kiest onvoorwaardelijk zijn partij, hoewel zij Beversluis node zien ver trekken. De gemeente mag echter nog ruim drie jaar zich verheugen in zijn bijzondere zorg als consulent. Reeds gemeld is, dat hij blijft catechiseren. Tevens leidt hij de vergaderingen van de kerkeraad, totdat lichaamszwakte hem noopt zich te beperken. Voor de kerkeraadsleden is dan de vergaderlust verdwenen; op het verzuim worden zij in 1908 attent gemaakt.¹⁷

Op 30 november 1901 verhuist Beversluis met zijn gezin naar Rotterdam, Lange Warande 42. Sedert zes dagen is hij dan dienaar des Woords. Hoewel het afscheid van Moerkapelle hem niet licht is gevallen, heeft hij met sterk verlangen naar dit ogenblik uitgezien. Jarenlang heeft zijn ordening op zich laten wachten. Neen, jongstleden zondag zal hij nimmer vergeten! Zijn rotsvaste overtuiging, dat God hem tot Zijn dienst geroe-

*Gefin door Visitatoren
met de openbare vergaderingen inder te houden.
W. H. Beversluis
J. W. Mensink*

16-3-08.

De schriftelijke bemerking in het notulenboek van Moerkapelle, gemaakt bij de kerkvisita tie van Beversluis en Kersten.

pen heeft, is nu werkelijkheid mogen worden. Zijn oude mede-ambtsbroeder heeft hem tot de volle bediening ingeleid; in de 'linie van Ledeboer'! Van der Velde heeft daarbij tot tekst 1 Cor. 4 : 1 en 2, waar de apostel Paulus tweeledig vermaant: 'Alzo houde ons een ieder mens, als dienaars van Christus, en uitdelers der verborgenheden Gods. En voorts wordt in de uitdelers vereist, dat elk getrouw bevonden wordt'.¹⁸

Na de predikatie wordt vervolgens voorgelezen het 'Formulier om te bevestigen de Dienaren des Goddelijken Woords'. Op de bekende drie vragen klinkt het plechtig uit Beversluis' mond: 'Ja ik, van ganser harte'. Dan vindt de handoplegging plaats. Terwijl Beversluis geknield ligt, houden de ouderlingen Werner en De Ruiter de opengeslagen kanselbijbel omgekeerd boven hem. Daar legt de bevestiger diens rechterhand op zijn hoofd. Men luistert in stilte, wanneer Ds. Van der Velde spreekt:

God, onze hemelse Vader, Die u geroepen heeft tot deze heilige dienst, verlichte u door Zijn Geest, versterke u door Zijn hand, en regere u zo in uw bediening, dat gij daarin behoorlijk en vruchtbaar moogt wandelen, tot grootmaking Zijns Naams, en tot uitbreiding van het rijk Zijns Zoons Jezus Christus. Amen.

Dan wordt deze gewichtige ure besloten. Van der Velde zal het niet vermoed hebben, dat hiermede zijn dienstwerk als herder en leraar der gemeente is voleindigd. Opmerkelijk is, dat de oude predikant na Beversluis' bevestiging niet meer heeft kunnen optreden voor zijn gemeente.

Een beroerte treft hem, waardoor hij tot zijn overlijden toe hulpbehoevend is gebleven. Hem wordt eervol emeritaat verleend. Vaak is Van der Velde nog onder het gehoor van zijn jongere ambtsbroeder geweest.¹⁵ Onder grote belangstelling verbindt Ds. Beversluis zich in de avonddienst aan de gemeente als herder en leraar. Zijn intredetekst luidt: 'Broeders, bidt voor ons', 1 Thess. 5 : 25.¹⁶ Voor een aandachtig gehoor ontwikkelt hij deze welgekozen woorden. Thans gekleed in het bekende 'ambtsgewaad', staat de lange tengere man haast onbeweeglijk op de preekstoel. Het is een bijzondere dienst, die deze gezant van Christus op de hem eigen ernstvolle wijze besluit. Blijkens een bewaard gebleven

Ds. Pieneman, Kerkgebouw Boezemsingel 48, Gereform. Gemeente onder 't Kruis, voormiddag te 10 uren; 's avonds te 6 uren; Donderdagavond te 7½ uren.

Generaal Van der Heijdenstraat 50. De heer Schenk, Hoogduitsche Gereform. Gemeente, voormiddag te 10 uren. Ds. Stam, van Capelle a/d. IJssel, Dinsdagavond te 7½ uren.

Ds. Van der Velde, Gereformeerde Gemeente, lokaal Korte Warande, voormiddag te 10 uren, Bevestiging van den heer Beversluis.

Ds. Beversluis, 's avonds te 6 uren, Intreepredikatie.

Kerkgebouw Wiekstraat No. 9 Vrije Geref. Gemeente.

Ds. A. W. F. Visée, voormiddag te 10 uren; 's avonds te 6 uren.

Ds. H. A. Minderman, Vrije Geref. Gemeente, Zaal Rehoboth, Eleonorastraat 17, voormiddag te 10 uren; 's avonds te 6 uren.

Schoolstraat No. 18.

De Vereniging van Gereformeerden.

Ds. J. Van Leeuwen, van Utrecht, Donderdagavond te 7½ uren.

fragment van de door hem uitgeschreven preek, heeft hij zich als volgt gericht tot zijn gemeente: 'Het is mijn innige wens, dat ik als herder en leeraar het werk mijner bediening onder u niet al zuchtende zal moeten doen. Laat uwe plaatsen in onze openbare godsdienstoefeningen niet ledig. Gebruik de middelen der genade!'

Doelend op de sleutels van het hemelrijk - zoals die in de gemeente gehanteerd dienen te worden overeenkomstig Zondag 31 - vervolgt dienaar Beversluis met de wens: 'En geve de Heere mij het onderwijs Zijns Heiligen Geestes, opdat ik u zal mogen aanwijzen den weg des levens enerzijds, en het pad ten eeuwigen verderve anderzijds. Bekrachtige Hij mijnen dienst onder u, tot opbouw Zijner Gemeente; tot versterking en vertroosting Zijns volks; tot vermaning en bestraffing van ongeregelden; tot

wering uit de gemeente van halsstarrigen. Make Hij mij een herder, een planter, een bouwmeester, een uitdeeler van de verborgenheden Gods, een gezant van den Hemelkoning, een toebereider van een reine maagd voor den Man Christus, ja tot een krijgsknecht van den Koning der koningen. Ach!, wie is tot deze dingen bekwaam?'

Het geloof in de gemeenschap der heiligen doet de nieuwe herder en leeraar voorts opwekken tot beoefening van zijn tekstwoord: 'Volk van God!, bidt voor mij, dat de Heere dit om Zijns Zoons wil door Zijn Heilige Geest in mij werken wil, en aan mij schenken moge'.

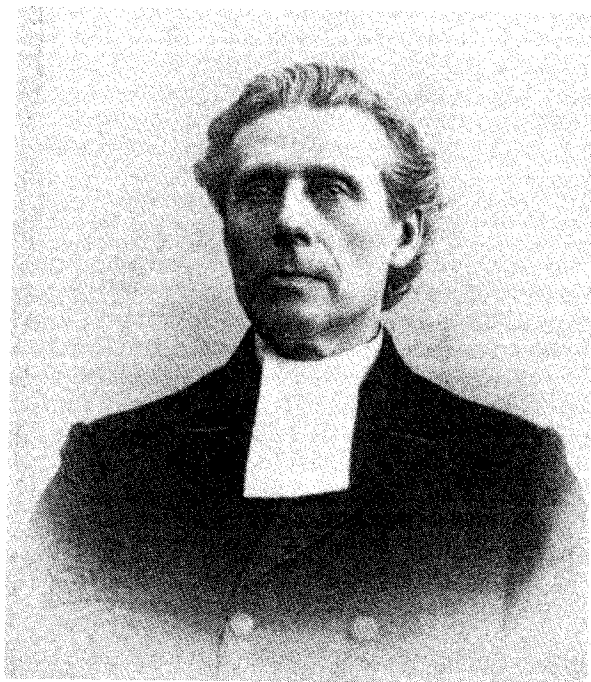
En tenslotte vloeit deze aansporende toespraak tot zijn gemeente vrijmoedig over in een afhankelijke bede tot zijn Zender: 'O! Heere, zegen en sterk uw armen dienaar. Vervul, o lieve Heere!, mijn en Uws volks hart met een diep besef van onze geestelijke armoede. Maak plaats, o Jezus, onder ons en in ons voor Uw Koninklijke opperheerschappij; en wil om Uws verbondswille mij als Uwen knecht en Uw volk als Uwe schapen hoeden, weiden en leiden met Uwen opperherdersstaf ..., totdat wij met Uw duurverworven Gemeente - als de uitverkoren en verlost Bruid - uit dit mesech der ellende, uit dit strijdperk van beneden, zullen opgevoerd worden in die plaats, waar Gij, o Jezus, Uw volk zult leiden aan de sprinkaderen der levende wateren; alwaar voor Uw verlost en onderherder meer noodig zal zijn, want het Lam Zelf zal daar hun Leidsman zijn. Amen'.¹⁹

Nadat de nieuwe dienaar voor het eerst de zegen op de gemeente heeft gelegd, gaat zij met blijdschap huiswaarts. Voorwaar, een onvergetelijke dag voor Beversluis en de Ledeboeriaanse Gereformeerde Gemeente van Rotterdam.

Bij het opnemen van de herdersstaf is Beversluis zich bewust van eigen onbekwaamheid en onwaardigheid. Hij is dan 51 jaar. Terugblikkend op zijn levenspad, moet worden betuigd, dat hij nimmer naar God zou hebben gezocht; nimmer vermocht hij zich te verbinden aan 's Heeren dienst, noch in persoonlijk noch in ambtelijk opzicht, indien de Heere hem daartoe niet had afgezonderd. Christus' overwinnende kracht is er toe nodig geweest en die alleen. In het gedicht 'Uit Hem en door Hem' - geïnspireerd door Paulus' lofzang uit Rom. 11 : 36 - belijdt Ds. Beversluis in heilige verwondering:

Wat toch heeft U, Heer, bewogen,
Uit den Hoogen
Neer te zien
Op een worm, die U onteerde
En zich weerde
Om maar ver van U te vlien.
't Was alleen Uw vrije liefde
Die 't beliefde
Mij te vinden

Daar ik nimmer naar U zocht
Noch vermocht
Mij aan Uwe dienst te binden.²⁰

Beversluis als predikant te Rotterdam, met de verplichte bef.c.a.

Als herder en leraar ziet Beversluis voor zich een bijzondere taak weggelegd. Hij moet tegen de grote stroom van zijn tijd in. Op geestelijk gebied neemt hij symptomen waar, die hem verontrusten. Betrekkelijk kort voor zijn ordening tot predikant tekent hij scherp, wat hem zo met zorg vervult. Hij schrijft: 'Is het niet een bedroevend kenmerk, dat des Heeren Geest in de diepe ontdekking Zijns volks zich langs zoo meer onttrekt? Merkt men niet meer en meer, dat de lichte kost onzer dagen algemeen als het smakelijkste zielevoedsel wordt begeerd en gezocht? Moet men niet toestemmen dat de ware Godsverheerlijkende en alleen vrije genade aan dood- en doemschuldigen roemende, vrucht van nederig en klein te zijn en ootmoedig te wandelen voor den Heere, zeldzaamheden worden? En ziet men integendeel niet een toenemen bij eene overvloeiende massa van sleur- en vormdienst? Hoort men niet meer den klank van praatelende, dan dat men de vrucht waarneemt van betreurde ellende? Is er helaas, maar niet meer, zoo niet alleen, een eigendunkelijke opklimming

in den weg van verlossing, door eene menschelijke, zij het ook eene vernuftige toepassing der verbondsbeloften, zonder dat men waarlijk zielsbevindelijk is afgedaald in de peillooze diepte van ellende?'²¹ Hoewel niet uitdrukkelijk genoemd, zal Beversluis hier vooral het oog hebben gehad op ontwikkelingen binnen de Gereformeerde Kerken, waarin voorman Kuyper zijn onschriftuurlijke stellingen tot gelding tracht te brengen inzake doop en verbond. Niet minder betreft het eigen kring, wanneer Beversluis klaagt: 'Moet men niet gedurig ondervinden, dat zelfs bij de onderwezenen van den huize de gelukzaligheid der ziel hooger geschat wordt dan Gods eer en men daardoor blijken geeft van geestelijke onkunde en blindheid aangaande de ware gelukzaligheid?'²¹ Vormen deze omstandigheden niet een extra aandrang tot ijver en getrouwheid in de vervulling van zijn ambt? Voor Gods dienstknecht moet dan ook steeds weer gelden het schone loflied van de psalmist:

Boven de daaglijkse lofzangen
Zal van mij zijn verbreid,
Heer, Uw gerechtigheid.
De gaven, die ik heb ontvangen,
Die niet zijn om doorgronden,
Zal ik altijd verkonden.

(Petrus Datheen - Ps. 71 : 10)

Ja, dát toch is zijn roeping: Gods gerechtigheid in Christus te verkondigen en de toepassing van Zijn genadegaven in het hart van het volk des Heeren te verklaren. Zijn preken geven hiervan overvloedig bewijs. Beversluis' bevindelijke prediking getuigt van een bukken onder het Woord van zijn Zender. Zij is dan óók schriftuurlijk. Het opdissen van verhaaltjes of 'geestelijke anecdoten' - weleens voorkomend in zijn dagen - vindt men bij hem niet. Hoewel niet theologisch geschoold, tracht Ds. Beversluis zich aan de zuivere exegese van de tekst te binden. Zijn stelregel is: 'Het zins- of redeverband, waarin de woorden voorkomen, beslist gewoonlijk het doel en de strekking waartoe zij gebezigd zijn'. En daarom acht de prediker gedegen voorbereidend onderzoek noodzakelijk. Immers: 'Deze kennis wordt ons niet aangeboren, ook niet onmiddellijk geïnspireerd, maar is vrucht van ernstige studie'. Zijn nuchterheid hierin ontmoet wel eens tegenspreken. Men wijst dan op het woord van Jezus in Matth. 10 : 19 aan Zijn discipelen: 'Want het zal u in die ure gegeven worden, wat gij spreken zult'. Doch men vergeet daarbij, dat deze bemoeiding vooral betrekking heeft op omstandigheden van verdrukking. Beversluis vertelt - tot opwekking van theologisch onderwijs - later: 'Uit mijne eigen ervaring zou ik wel kunnen mededeelen, hoe lichtvaardig men met dien tekst omspringt, zelfs zoo, dat dit woord den prikkel tot noodzakelijkheid van studie in den wortel afgesneden heeft. Ik geloof, dat zullen wij Christus en zijne leer prediken, dat dan met vollen klem geldt dat Woord des Heeren: 'Onderzoekt de Schriften; deze zijn het, die van Mij getuigen'.²²

Zo mag de gemeente door Beversluis worden gebouwd. 's Zondags preekt hij tweemaal; in het winterseizoen stelt hij de 'bijbellezing' in. Ook hier ervaart de jeugd de ernst van Beversluis' catechisatielessen.²³ Johannes van Beveren - dan een jochie van een jaar of tien - is het nimmer vergeten: 'Zonder het verstaan van de waarheid, had ik toch hoogachting voor deze predikant, ook vanwege de ernst waarmede hij onderwees'. Ditzelfde geldt trouwens ook Beversluis' preken. Deze jeugdige hoorder verhaalt: 'Eens onder een predikatie stond ik achter in de kerk (...), en sprak hij de onbekeerde mens aan wat het wezen zou om onbekeerd te moeten sterven. Dit maakte zulk een indruk op mijn geweten, dat ik daar ervoer, dat mijn haren ten berge rezen vanwege de schrik en oordelen des Heere'.²⁴

Beversluis' kinderen tenslotte over Rotterdam: 'Laat het genoeg zijn te zeggen, dat de gemeente groeide, dat het duidelijk was dat zijn werk niet ijdel was in den Heere, maar vruchten heeft afgeworpen en nog afwerpen zal tot eer en verheerlijking van den Koning der kerk'.¹⁵

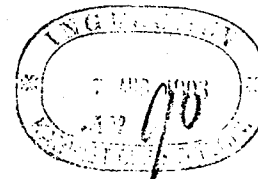
Het is opvallend zo hard de gemeente in zielental groeit met de komst van Beversluis naar Rotterdam. De nieuwe predikant trekt volk. Enerzijds voegen zich leden van andere gezindten bij zijn gemeente; anderzijds wordt de groei veroorzaakt door de grote trek van Zuidhollandse en Zeeuwse eilandbewoners naar de werkstad aan de Maas. Een enkele keer is sprake van grensverkeer met de plaatselijke Kruisgezinden.

Wegens de grote toeloop van hoorders wordt de voormalige paardestal aan de Korte Warande te klein. Anderhalf jaar na Beversluis' bevestiging besluit de kerkeraad om te zien naar een groter kerkgebouw. Teneinde hiertoe als rechtspersoon te kunnen optreden, meent de kerkeraad een vereniging in het leven te moeten roepen. Zo gebeurt het, dat op 29 juli 1903 wordt opgericht de vereniging 'De Gereformeerde Gemeente van Rotterdam', gevestigd te Rotterdam. In het bestuur hebben zitting: Ds. N. H. Beversluis (voorzitter), oud. A. Werner (secretaris), oud. G. de Ruiter, diak. L. van Ree, diak. A. van der Stigchel, diak. W. J. Wage-maker, diak. J. Visser Sr. als kerkeraadsleden; de heer C. Koeteeuw als kerkmeester; de heren M. van der Spek (penningmeester), K. J. van Es, B. Kwekel en J. Visser Jr. als gemeenteleden. Een week later worden de statuten door de vereniging vastgesteld. In schoonschrift heeft de voorzitter ze eigenhandig uitgeschreven; eronder prijken de handtekeningen van alle bestuursleden. Bij request aan Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden worden de statuten der vereniging aangeboden ter koninklijke goedkeuring. Het Koninklijk Besluit komt af per 19 oktober 1903.²⁵

Met nadruk zij erop gewezen, dat het onderhavige statuut niets heeft uit te staan met de in de vorige eeuw zo omstrede 'vrijheidsaanvraag'. Na de Scheiding van 1834 moest elke nieuwe kerkelijke gemeente overheidserkenning verwerven, teneinde zich als zodanig te kunnen openbaren. Dit is steeds afgewezen door de Kruis- en Ledeboeriaanse ge-

*Aan Hare Majesteit de
Koningin der Nederlanden.*

Mevrouw,

*Geeft met verschuldigden eerbied te kennen
het Bestuur der vereniging "De Gereformeerde Gemeente
van Rotterdam" gevestigd te Rotterdam (Lange Warande
42) dat het bij dit request vraagt de Staten der Vereniging
in duplo en eerbiedig Uwer Majesteit verzocht om de Ko-
ninklijke goedkeuring van dezelve te mogen erlangen.*

Welk doende eris.

Uwer Majesteits getrouwe onderdanen

Het Bestuur der Vereniging.

N. H. Beversluis

A. Werner

G. de Ruiter

L. van Ree

A. van der Stigchel

W. J. Wage-maker

J. Visser Sr.

C. Koeteeuw

M. van der Spek

K. J. van Es

B. Kwekel

J. Visser Jr.

W. Kwekel
J. Visser Jr.

Three

"De Gereformeerde Gemeente van Rotterdam"

Geestd. te Rotterdam.

Feb. 1.

Doel van de Vereeniging is de behangen der Gemeente door het welken men van stofgebelte hulp, voor zover die helpen niet mogelijk te zijn was de vereeniging der armen en door te geven, men in de gewichtige behoeften naar velen verwardheid te zijn. De Vereeniging heeft naar dat te bereiden door het bijeenbrengen, personen naar bijzonder ingevallen te komen van verordenen en, menende de goederen van welken aard ook, welke men het het verordenden dat worden verordent.

Act. 2.

Leiden van de Revening, zijn allen, die daar doop en be-
gaven in kerkelijke instand met de gemeente zijn gekomen
naar de Doodstoele Verkoonding van 1618 en 1619.

Nov. 1.3.

Die Wohnung war Hof im Hof: 1. genannt in spezialgen' an
hofstamm des besitzung. 17. 11.

Feb. 4

Leiden van het bekluisd-kamers alleen zijn meesdragende man,
nuttig-leiden der Gemeente, zeer zwaar te zegen regelen by
huishoudelijke reglement en te stellen van dat recht niet
zijn voldoende. Het huishoudelijke reglement der Gemeente
mag geen bevestigingen bevatten die anders niet door de Staten

Ad:5

The information has been coming again: 1.st very little business of either; 2.nd danger of upholding; 3.rd the meeting must be as the meeting, however, good as ever.

184

22. 10

Nov. 6.

During that period we had no telephone system in the building, I am I want to go around information, you know this

Deel behoort in ingedringen van de diatonen des gemeenke onder
haarsich van den konstaad. Deze diatonen worden van de de
geheel konstaad door de stemverschillen teken der gemeenke
gehooren maken mede deel van den konstaad.

Rev. J.

1901.1.
 Nach demselben das Verengung, besteht ist dem dem die Leben kommen,
 den Komrad, und die (n) Komrad (s) an und vier waren
 dem die Leben kommen die Individuelle Personen.

Atty. Gen.

[illegible]

Ad: 9

[illegible]

Ad. 9

By ordinary vacations does cutting of overhanging, would be
dropping moulds, including binnon due mardon, in the back.
These are similar.

1998

Alles bestand benevent een overvloed, verdunde en hemingmacten.
Alle personen waren betrekking gaderen. Gaudy's werdt
een discussie van een vinding gaderen.

Ad:

185
 Het bevelen van de overrechter is al naar recht.
 handelen, zoodat in dit tusschen rechte.

185

Art. 13.

Alle niet bestond uit te geven gelden worden zoo veel mogelijk soliede belegd naar het oordeel van het bestuur.

Art. 14.

De voorzitter roept op vast te stellen tijdstippen door het bestuur deszelfs leden bijeen; in bijzonder voorkomende gevallen kan hij ook op andere tijden vergadering beleggen; en moet vergadering beleggen, indien dat door minstens drie leden schriftelijk wordt verzoekt. Tusschen dit verzoek en het tijdstip der vergadering, mag, hoogstens acht dagen verlopen.

Art. 15.

Er wordt met al de leden eens per jaar op een daartoe vastge. stelden tijd vergadering, gehouden, ten einde het bestuur openba. verantwoording, doe van zijn beheer. Door de leden voornoemd kan op deze vergadering, wijziging, der statuten worden voorge. steld. Over de voorgestelde wijziging, wordt bij meerderheid van stemmen beslist.

Art. 16.

Het lidmaatschap der Vereeniging, wordt verloren, als volgens be. richt van den Kerkeraad der Gemeente een lid heeft verklaard, niet langer lid van de gemeente te willen zijn, of dat een lid door voornoemden Kerkeraad onder kerkelijke censuur is gesteld. Echter zal zoo een persoon, zodra hij door denzelfden kerkeraad van die censuur is onthoven, weder als lid worden erkend.

Art. 17.

Het bestuur zorgt voor de opgaven, welke volgens art. 10 en 12 der Wet tot regeling van het Ambbestuur (Wet van 20 Juni 1854, Staatsbl. 100; gewijzigd bij de Wet van 1 Juni 1870, Staatsbl. 105) gevorderd worden. De noodige inlichtingen hiertoe worden door de diakenen der gemeente verstrekt.

Art. 18.

De vereeniging is gevestigd te Rotterdam en wordt aangegaan voor den tijd van 29 jaar en 11 maanden, welke gerekend worden van den dag der oprichting, zijnde den negen en twintigsten Juli 1903.

Art. 19.

Bij ontbinding zijn de overblijvende leden, of wel het overblijvend lid, verplicht de schulden der Vereeniging te voldoen ten bedrage der lasten; waarbij tevensasselyk is het tweede en derde lid van art.

1702

1702 Burg. Wetboek. Overblijvende lasten moeten zulke eenz. bestemming, gegeven worden, als met het doel derz. vereeniging, meest overeenkomt.

Aldus vastgesteld door de Vereeniging,
"De Gereformeerde Gemeente van Rotterdam",
den 5^{en} Augustus 1903.
Het bestuur van voornoemde Vereeniging,
N. H. Beversluus

J. De Ruijter
L. van Ree
A. de Hooft
W. J. Kagemaker
J. Visser Jr
C. J. Voetsing
M. J. van Es
P. H. van Es
J. Visser Jr
A. J. M. M. M.

Goedgekeurd bij Koninklijk besluit
van den 19 October 1903, N° 244

Mij bekend,

De Minister van Justitie,

J. A. Loeff.

Request en Statuten van de Vereeniging 'De Gereformeerde Gemeente van Rotterdam',
gevestigd te Rotterdam.

meenten. Zij weigerden 'vrijheid' te vragen aan een aards koning, en riepen zich op het unieke recht dat de Koning der koningen - zonder enige willekeurige tussenkomst - verleent aan Zijn kerk. Daarbij wensten zij de titel 'gereformeerd' niet prijs te geven; men wilde geen nieuwe kerk zijn. Met de Wet van 12 september 1853 - 'regelende het toezigt op de onderscheidende Kerkgenootschappen' (Staatsblad no. 102) - is bepaald, dat een gemeente zich slechts bekend moet maken bij de 'Hooge Regeering'. Daarmee bleef de vraag, of een kerkeraad een lichaam is met rechtspersoonlijkheid. Met andere woorden: of hij bevoegd is rechtshandelingen te plegen (o.a. kopen en verkopen), welke geldigheid hebben in het maatschappelijk verkeer. Rechtspersoonlijkheid aan kerken werd destijds door de Minister van Justitie alleen verleend in verband met het verenigingsrecht.²⁶ Men diende daartoe statuten te overleggen ter koninklijke goedkeuring.²⁷ Vandaar dat diverse gemeenten - al dan niet verhuld - als vereniging zich hebben aangediend bij de overheid.²⁸ Met de statuten kwam men daarbij wel tot zeer wonderlijke constructies. Naar de letter genomen, ging de gemeente soms nagenoeg op in een vereniging met een bestuur, dat de eigen plaats en taak van de kerkeraad vrijwel geheel overnam.²⁹ Vanwege de ministeriële richtlijn was het zoeken naar een verantwoorde oplossing principieel tot mislukken gedoemd: de kerk is nu eenmaal geen vereniging naar wereldlijke maatstaf. Vooral door toedoen van Ds. G. H. Kersten is kort na 1907 een einde gemaakt aan deze wantoestanden. De rechten van de gemeenten werden toen weer in ere hersteld naar de Dordtse Kerkenorde van 1618-'19.³⁰

Het Rotterdamse statuut overziende, moet opgemerkt worden dat - hoe wel vereniging en bestuur formeel naast gemeente en kerkeraad staan - ook hier sprake is van het inleveren van strikt kerkelijke rechten, zij het dat alleen stoffelijke zaken in het geding zijn.

Volgens artikel 1 van de statuten is de doelstelling van de vereniging: het bevorderen van de belangen der kerkelijke gemeente. En wel nader (uit een eerdere versie³¹ komt dit beter naar voren):

- a. door het verlenen van stoffelijke hulp aan gemeenteleden, indien de diakonie hierin ongenoegzaam kan voldoen (velen zijn onverzekerd);
- b. door het aanwenden van materiële middelen ter voorziening in de geestelijke behoefte van haar leden.

Gelet op de middelen waarmee de vereniging haar doel tracht te bereiken - het verwerven en beheren van (on)roerende goederen - moet het bestuur aangemerkt worden als een soort kerkvoogdij. Let wel: het behartigen van de geestelijke belangen - denk aan eredienst, pastoraat en catechese, tucht enz. - blijft volstrekt aan de kerkeraad, evenals de diakonale arbeid. Ook de verkiezing van kerkeraadsleden blijft zelfstandig, en voorbehouden aan de stemgerechtigde gemeenteleden (lees: mannelijke leden, niet onder censure staand).

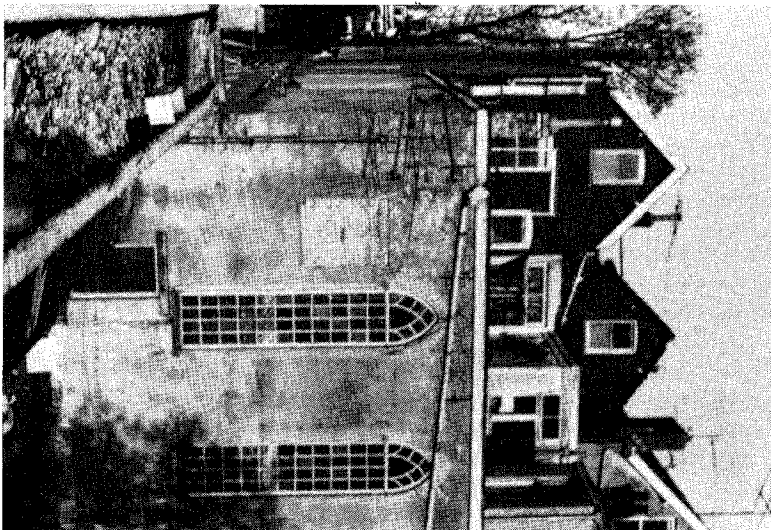
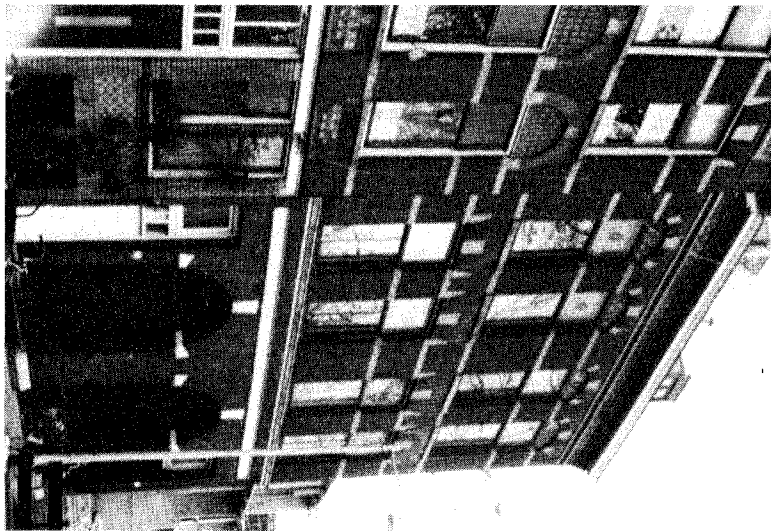
Duidelijk toch is, dat de kerkeraad zonder meer een stuk van zijn eigen bevoegdheden en verantwoordelijkheden prijsgeeft, zeker wanneer daarbinnen geen eenstemmigheid heerst. Immers, het bestuur is niet ondergeschikt aan de kerkeraad, maar handelt autonoom. En daarmee staat dit statuut op zeer gespannen voet met de beginselen van het gereformeerd kerkrecht. Er zijn meer twijfelachtige punten te noemen. Bijvoorbeeld: welk een situatie ontstaat, als - om welke reden dan ook - de kerkeraad een minderheid vormt binnen het bestuur van de vereniging? En: zijn tevens vrouwelijke leden gerechtigd bestuursleden - niet-kerkeradsleden en kerkmeester - te kiezen? Daarvoor lijkt bewust ruimte te zijn geboden, zo is uit de betreffende artikelen af te leiden.

Binnen het kader van de doelstelling van de vereniging past de aankoop van gebouwen. Intussen heeft het bestuur verschillende mogelijkheden voor een ander kerkgebouw onderzocht. Ongedacht doet zich een uitstekende gelegenheid voor met de te-koop-aanbieding van een gloednieuw dubbelpand, gelegen aan de Slachthuisgade 1 en 2. Men kan dit kopen voor f 15.000,-. Na rijp beraad besluit het bestuur tot de verwerving van dit pand. Op 9 januari 1904 verlijdt de notariële akte ten huize van Ds. Beversluis.³² De hoge achterbouw van de grote bedrijfsruimte zal worden voorzien van twee gotische ramen en drie galerijtjes, zodat circa 500 kerkgangers er hun plaats kunnen vinden, alsook een pijporgel. Er is rekening gehouden met een voortgaande groei. Binnen enkele jaren is het kerkgebouw elke zondag geheel gevuld. In de ochtenddienst van 17 juli 1904 wordt de nieuwe kerk in gebruik genomen tot grote vreugde van de gemeente.¹³

Boven de kerkruimte - in de volksmond 'lokaal' genoemd - zijn twee woningen gelegen. Op de eerste verdieping vindt het domineesgezin zijn nieuwe pastorie. Hoe vaak zal daar op de vroege zondagmorgen Beversluis zijn bede hebben opgezonden, om een persoonlijke zegen en het heil van de hem toevertrouwde kudde. Eens heeft hij zijn verzuchtingen neergelegd in een 'Sabbats bede':

O! hemelsche Fontein van Algenoezaamheden;
O! grote Goël! O! dier'bre Levensvorst;
O! doe mij in Uw gunst, te Uwen huize treden,
En geef, dat mijne ziel oprecht'lijk dorst
naar d'eeuwig vlietende en kristallijnen stroomen
Der Godsrivier, ontspringend in Gods hof.
Wil loutere ontferming aan eene made toonen,
Een zondaar voorbereiden, tot Uwe eer en lof.
Uw vreë aanbrenghend bloed, laat dat mijn pleitgrond wezen,
Uw zuiv're heiligheid het kleed, dat mij bedekk';
Uw dierbaar Woord; ach! laat 't mij geest'lijk lezen;
O, Vader, Zoon en Geest! O, dat G' nog zondaars trekk'.³³

Voor- en achterzijde van het 'Lokaal Slachthuisgade', boven de kerkzaal de pastorie van Ds. Beversluis en zijn gezin (binnenkort onder de slopershamer).

Noten:

- 1) Van der Velde, Een korte mededeling van het begin van de Prediking van Ds. L. v.d. Velden, Bedienaar des Goddelijke Woords in de Gemeente van Ledeboer te Rotterdam. Een kort verslag van de opkomst der Gemeente, door des zelfs Herder en Leeraar aan zijn geliefde Gemeente, in het welk de Heere hem heeft geroepen en bevestigd is geworden door den Wel. Eerw. Heer Ds. P. Los. Hoogst waarschijnlijk is dit het 'Geschrift' van Van der Velde, waarvan Ds. D. C. van Stempvoort gewag maakt bij het 60-jarig bestaan der Nederlandsche Gereformeerde Gemeente te Rotterdam; zie De Rotterdammer dd. 18 nov. 1930. Het geschiedverhaal (± 1871-± 1878) van Van der Velde heb ik aangetroffen in een schrift met 'Notities' van wijlen dhr. G. Trouwborst, lid van de Ledeboeriaanse gemeente van Rotterdam ten tijde van Beversluis' bediening aldaar. Dit manuscript bevat verschillende kerkelijke gegevens die zijn verwerkt in mijn boek. Het notulenboek van de Ledeboeriaanse Gereformeerde Gemeente Rotterdam is helaas zoekgeraakt. Omstreeks 1950 is het nog ingezien door wijlen dhr. H. M. Stoppelenburg, zo deelde hij te mijnen huize mee op 30 juli 1981. Stoppelenburg wist zich eruit te herinneren, dat een groot aantal Moerkapelse dopelingen erin stond vermeld, door Ds. Beversluis gedoopt. Niet verwonderlijk in het licht van de situatie als getekend in de hoofdstukken 9 en 10.
- 2) Gegevens uit het Bevolkingsregister der Gemeente Rotterdam. Als kerkgenootschap geven alle drie op: Chr. Afgesch. Een jaar later vertrekt het drietal naar Delfshaven, om in het voorjaar van 1873 zich aan de Rotterdamse Baan te vestigen; ook dan weer noemen ze zich Chr. Afg. Bij een nieuwe verhuizing naar de Dijkstraat geeft Van der Velde op predikant te zijn van gereformeerde signatuur. Tenslotte woont de altijd vrijgezel gebleven Van der Velde aan de Boezemsingel 52. De genoemde Maliepaard wordt op Van der Veldes advies beroepen te Terneuzen en door hem bevestigd op 17 oktober (niet november!) 1889.
- 3) Dit blijkt uit de Notulen van de Classicale Vergadering Benthuisen dd. 20 aug. 1886, idem Benthuisen dd. 20 nov. 1867, idem Oudewater dd. 21 mei 1868 en Algemene Vergadering Bruinisse dd. 3 juni 1874, alwaar Slof Overschie vertegenwoordigt.
- 4) In een aankondiging van het 60-jarig bestaan der gemeente wordt genoemd als stichtingsdatum: 12 november 1870; zie De Rotterdammer dd. 9 aug. 1930. Voor die tijd is geen sprake geweest van kerkelijk georganiseerde Ledeboerianen in Rotterdam. Ledeboers invloed in zijn geboortestad is gering geweest. 'Na zijn afzetting als Hervormd predikant te Benthuisen, heeft hij (er) echter meerdere malen voor kleine samenkomsten gepredikt. Veel kwam hij in 't gezelschap, gehouden bij Mietje de mandjesvrouw. Op weg daarheen passeerde Ds. Ledeboer dan altoos het huis van zijn familie op het Haringvliet. Hij had dan nog al eens de gewoonte om aan Mietje te vragen: 'Wat eten wij vanmiddag?' En als deze dan antwoordde: 'Een weinig opgewarmd eten', zeide Ds. Ledeboer, met een zinspeling op zijn gegoede familie: 'Beter is het te eten bij een levende hond, dan bij een dode haas', aldus Stoppelenburg, De Gereformeerde Gemeenten in Groot-Rotterdam, 17. Persoonlijk ben ik van oordeel, dat er een twijfelachtige zijde aan de typische zinspeling van Ledeboer kleeft.
- 5) Notulen Algemene Vergadering Bruinisse dd. 3 juni 1874.
- 6) Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, 5e jrg., nr. 4, meldt over deze ontwikkeling: 'Deze gemeente (van Van der Velde te Rotterdam - Cdel) werd (tevooren) tot het verband van 'Ledeboeriaanse' gemeenten toegelaten. Doch op een classicale vergadering te Leiden dd. 29 juni 1875 werd n.a.v. een brief geconstateerd 'dat Van der Velde snode daden met leugen en bedrog had bedekt', zodat besloten werd de gemeente bericht te zenden dat hij niet meer als oefenaar mocht voorgaan. De provinciale vergadering van Zeeland dd. 15 sept. 1875 handhaafde dit besluit 'wegens de onkerkelijke handelingen van Van der Velde'.
- 7) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. Leiden dd. 24 jan. 1878. Zie voor het vroegst bekende contact van Van der Velde met Leiden de notulen dd. 21 aug. 1870; over de scheiding handelen de notulen dd. 1 aug. 1879 e.v.

- 8) Los is in 1875 of kort daarop met zijn gemeente vrij gaan staan van het Ledeboeriaanse kerkverband. Hoewel tot nog toe algemeen 1873 wordt genoemd, baseer ik '1875' op het feit, dat de Algemene Vergadering van 1874 - waarbij Los c.s. present is - zich ondubbelzinnig stelt achter de aansluiting van de Leidse pastor (1870), daarbij de bekende ouderling Klaas Scheer uit Benschop de wacht aanzeggend. Op diezelfde vergadering ligt er 'een brief van de Gemeente te Zuidwolde, Hoogeveen en Dedemsvaart inhoudende klacht over de Gemeente Leiden, die zich tot Z(ij)ne M(ajesteit) gewend heeft om rechtspersoonlijkheid te verkrijgen voor hunne Gemeente(n) op stoffelijk gebied'. De 'president' van deze Algemene Vergadering - vermoedelijk Los zelf - weerlegt de aanklacht 'naar Gods Woord'. Toch schaart zich de vergadering niet voetstoots achter deze verdediging, zo is uit de notulen af te leiden; de kwestie wordt 'een weinig' verschoven onder het voorlopig besluit 'inmiddels een ieder vrij te laten hoe daarin te handelen'; zie Notulen Algemene Vergadering Bruinisse dd. 3 juni 1874. Niet onmogelijk is deze 'vrijheidsaanvraag' twistpunt geworden tussen de beide leraren Los en Van Dijke, waarop een scheuring met Leiden is gevolgd. Dit gebeurt op zijn vroegst het jaar erop, daar de Ledeboerianen op 29 juni 1875 nog Classicaal in de Sleutelstad bijeenkomen.
- 9) Vlg. Hubregtse, Gods trouw herdacht, 27 en 35, alsook Wessels/Stoppelenburg, Een merkwaardig vijftal, 74.
- 10) Notulen Algemene Vergadering Middelburg dd. 23 juni 1886; vgl. over Van der Veldes roeping diens 'Geschrift', bedoeld in noot 1. Merkwaardig is, dat - althans volgens de notulen - niemand meer spreekt over de schijnbaar ingrijpende verwikkelingen rondom Van der Velde uit 1875; ook niet door de aanwezige Oef. J. Vader, die enkele weken later over de toetreding van de Rotterdamse dominee een merkwaardig getuigenis geeft, Eenige Brieven, 107. Vraag blijft: Wat is waar van '1875'?
- 11) Notulenboek Geref. Gem. Middelburg; in afschrift de brief aan Van der Velde; het antwoord is zoekgeraakt.
- 12) Zie hoofdstuk 5 noot 3. Overigens is het interessant te weten, dat de Geref. Gem. te Middelburg - blijkens haar kasboek 1895/96 - elke drie maanden een wisselend bedrag aan huishuur ontvangt van Ds. Van der Velde; vermoedelijk heeft de kerkeraad diens woonhuis in eigendom. Zó onbemiddeld moet Van der Velde zijn geweest, dat de Middelburgse kerkeraad het nodig oordeelt zijn 'meid' (dienstbode) regelmatig een fooi (f 0,50) te geven.
- 13) Predikbeurten in Rotterdamsch Nieuwsblad 1898-1909. In 1900 preekte Beversluis te Rotterdam op 20 juli en 17 oktober. Na het beroep van Rotterdam te hebben aangenomen, verzorgt Beversluis de 'dankure voor het gewas' op 13 november. Vanaf begin 1903 - elke vierde zondag, wanneer Beversluis elders preekt - treedt voor de gemeente op oefenaar Marinus Remijn uit Sint Philipsland. Na verloop van tijd gaan met name in weekdiensten soms voor Oef. H. Kieviet, Oef. C. de Jonge, Oef. D. Driessen (deze volgt enige tijd opleiding van Beversluis), Ds. J. R. van Oordt, en eenmaal Ds. J. P. Paauwe (Ned. Herv.).
- 14) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg; Ds. L. Boone dd. 15 okt. 1901. Ongecorrigeerd luidt het citaat: 'En die dochter van de Molenaar die nog te huis is die had Naar Rotterdam geweest voor eenige dagen naar haar Zuster die wist mij meede te deelen dat in de gemeente van, van der velde gestemt was en Beversluis was daar gestemt dat is Zondag daar afgeheffen om daar te Komen wonen 20 G. per week ter wijl dat van de velde Zelde meer prediken kan ik ben benieuw wat daar uit geboren Zal worden wat Zal Moerkapelle? als hij kan Zal hij wel Zoeken het gemeenje van der velde weer bij ons te ver eenigen. De heere Zegt in stil Zitten en vertrouwen Zal ulieder sterkte Zijn'. Ook Boones brief aan Janse dd. 5 sept. 1901 bevat informatie over Beversluis.
- 15) Beversluis, Ds. N. H. Beversluis overleden, in Het Oosten 16 juli 1931.
- 16) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. Moerkapelle dd. 22 okt. 1901. Steevast worden de vergaderingen door Beversluis geopend met Ps. 25 : 2.
- 17) De laatste kerkeraadsvergadering, die Ds. Beversluis leidt, is gehouden op 31 mei 1904. De volgende dateert van 5 mei 1908, nadat Di. Beversluis en Kersten - op hun

kerkvisitatie van 16 maart 1908 - de aantekening hebben gemaakt in het notulenboek 'de vergaderingen meerder te houden'.

- 18) Trouwborst, Notities; zie noot 1.
- 19) Beversluis, fragment onuitgegeven preek over 1 Thess. 5 : 25.
- 20) Beversluis, Klacht en Jubel, 23-24.
- 21) Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 46.
- 22) Beversluis, Opleiding (brief), in De Saambinder 10 apr. 1924 (5e jrg., nr. 11).
- 23) Mededeling mevr. M. Kasteelen-Werner (oud 93 jaar) te Rotterdam, dochter van Oud. A. Werner.
- 24) Van Beveren, De leidingen Gods, 13.
- 25) Gegevens Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage, waarin onder meer zich de originele statuten bevinden.
- 26) Zie Wielenga, Stemmen der historie, 41-42; dit met een broep op de Grondwet; zie ook 47-48.
- 27) Tegenwoordig behoeft dit niet meer, zelfs melding is overbodig. Ds. K. de Gier uit 's-Gravenhage deelde mij mede: 'Het is zo geworden, dat iedere kerkeraad van een kerkelijke gemeente nu automatisch ook rechtspersoonlijkheid bezit, zelfs zonder dat men aangifte van het bestaan aan de Minister van Justitie doet. Men kan zich wel melden bij het Ministerie van Justitie, die dan ook de gemeente op een lijst zet, maar dit heeft verder niets om het lijf en eigenlijk geen enkele betekenis meer, zodat er al jaren over gesproken wordt deze lijsten maar geheel te doen verdwijnen. Alleen uit historisch oogpunt worden ze nog in ere gehouden en bijgehouden'.
- 28) Uit het Kort Verslag resp. de Handelingen van de Synode der Geref. Gem. in Ned. te Middelburg (1908) en Goes (1909) blijkt, dat er een 'kerkelijke' vereniging heeft bestaan te Sint Annaland, Barneveld, Nieuw-Beijerland, Borssele, Bruinisse, Giessendam, Hoedekenskerke, Opheusden en Rotterdam-Slachthuisakade; voorts ook te Goes, Kampen en Poortvliet.
- 29) Voorbeelden hiervan zijn Nieuw-Beijerland - in vele opzichten een getrouwe kopie van Rotterdam - en Goes. Vermoedelijk op grond van een verkeerde interpretatie van de onduidelijke Rotterdamse versie, hebben deze verenigingen artikel 1 der statuten aanzienlijk uitgebreid inzake de 'geestelijke behoeften', daarmee de ambtelijke arbeid in de gemeente verleggend naar de vereniging. Zie Bijvoegsel tot de Nederlandsche Staatscourant van Donderdag 8 resp. 29 November 1906.
- 30) Direct na de vereniging van Kruis- en Ledeboeriaanse gemeenten werden de 'kerkelijke' verenigingen weggesaneerd. Er werd volstaan met de melding bij de rijksoverheid van het bestaan der gemeente met als 'Bepalingen betreffende de Inrichting en het Bestuur' der gemeente het aloude kerkelijk regeerakkoord: de Dordtse Kerkenorde. Overeenkomstig de belijdenis - en in de traditie van de oorspronkelijke Kruis- en Ledeboeriaanse gemeenten - spreekt de Synode van 1909 in dit verband o.a. uit: 2°. *oordeelt dat het roeping is* der Overheid de Kerk te beschermen (Art. 36 Gel. Bel.) en daarom taak der Kerk zich bij de Hooge Regeering bekend te doen zijn, om welke reden alleen zij voldoen wil aan de wet 'tot regeling van het toezicht op de onderscheidene Kerkgenootschappen' van 10 Sept. 1853 (Stsbl. No. 102) *vasthoudend* aan de belijdenis, geen nieuw kerkgenootschap te zijn, maar de voortzetting van de aloude Gereformeerde Kerk in Nederland, wier historische lijn loopt over Confessie en Kerkenorde, en *betreurend de houding der Regeering*, die aan het in 1816 nieuw opgerichte Hervormde Genootschap, wederrechtelijk heeft toegekend en verzekerd, wat volgens de grondwet van 1815 alleen de Kerk toekomt, die naar Gods Woord zich houdt aan de Ned. Geloofsbelijdenis, de Kerkenordening van Dordrecht (1619) en de Liturgie der aloude Gereformeerde Kerk.
- 3°. *Besluit overeenkomstig de boven omschreven taak der Kerk*, als Kerkelijk Lichaam zich bij de Hooge Regeering te openbaren onder den naam van: Gereformeerde Gemeenten in Nederland brengen ter kennis van Hare Majesteit onze geëerbiedigde Koningin geen andere bepalingen aangaande Inrichting en Bestuur onzer kerken dan de Dordtse Kerkenorde van 1619 (zie Rapport in zake de Correspondentie met de Hooge Overheid als bijlage III toegevoegd aan de Handelingen van de Synode Goes 1909).

- ³¹⁾ In het oorspronkelijk overgelegde statuut luidt artikel 1 eerste lid: 'Doel van de Vereeniging is de belangen der Gemeente door het verleen van stoffelijke hulp, voor zoover die blijken zal noodig te zijn voor de verzorging der armen en ter voorziening in geestelijke behoeften bevorderlijk te zijn'. Per schrijven dd. 26 sept. 1903 geeft de Minister van Justitie te kennen, dat dit lid verduidelijking behoeft en suggereert - als ware de gemeente vereniging - als laatste zinsnede: 'door te voorzien in de geestelijke behoefte harer leden bevorderlijk te zijn'. Kerkrechtelijk bezien is hiermee de onduidelijkheid verder toegenomen en heeft de handelend ambtenaar waarschijnlijk een aanzet gegeven tot de onzinnige formulering in de statuten van onder meer Nieuw-Beijerland en Goes (zie noot 29).
- ³²⁾ Het dubbelpand is in 1901 gesticht. De koopakte bevindt zich in afschrift bij de bewaarder der Hypotheken (Insp. der Bel.) te Rotterdam in deel 1269 nummer 40; door tussenkomst van het gemeentelijk Grondbedrijf Rotterdam kreeg ik de akte ter inzage. Nog altijd vigeert er een servituut ten behoeve van de gotische kerkramen in de achtergevel. Het pand is in 1977 op de gemeentelijke slooplijst geplaatst.
- ³³⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 5.

11. Doe het beschreien, wat 't misdeed

Met zijn verbintenis aan de Gereformeerde Gemeente van Rotterdam is Beversluis bewust terecht gekomen in een buitenverbandse positie. Immers, de Beversluisen zijn uiteraard lid van de plaatselijke vrije gemeente. De uitvoering van het ordeningsprincipe 'in de linie van Ledeboer' trekt een zware wissel op het kerkverband. Na het sterven van Ds. Janse in het voorjaar van 1902, alzo verzucht Ds. Boone, 'bleef ik voor 27 gemeenten alleen als Leeraar over'.¹ Zo verkeert Ds. Beversluis in ballingschap; niet alleen buiten de oude vaderlandse kerk,

Ds. Laurens Boone was na het sterven van collega Janse korte tijd de enige binnenverbandse predikant.

maar ook buiten de Ledeboeriaanse kerkformatie. Toch blijft hij zich als een der hunnen beschouwen. Daarvoor liggen er te hechte banden.

Wanneer de Classis Zuid-Holland voor het eerst na Beversluis' bevestiging bijeenkomt op 4 maart 1902 te Benthuizen, is daar ook de nieuwe predikant aanwezig. Niet als afgevaardigde van Rotterdam, maar als consulent van het hem trouwe Moerkapelle bezoekt Beversluis de vergadering. Op deze wijze wil hij voorshands de band met zijn broeders onderhouden. Heeft hij bij zijn afscheid van Moerkapelle ook niet gezegd géén scheuring te zoeken?

Zoals gebruikelijk opent ouderling Van Lieburg de vergadering. In de houten schuur aan de Dorpsstraat klinkt het godverheerlijkende psalmlied van de dichter Ethan, de Ezrahiet:

Zo wij sterk zijn, daarvan hebt Gij alleen de eer;
Vermogen wij ook iets, zulks alles komt, o Heer!
Van Uw goedheid, die ons bescherming is gevonden;
Is 't dat wij benauwd zijn nu of 't eniger stonden,
Gij o Heilige God Israëls hoog verheven,
Zijt onz' Koning, tot Wien wij ons ganslijk begeven.

(Petrus Datheen - Ps. 89 : 8)

Gelet op de verbreking van Gods kerk, leest Van Lieburg toepasselijk Joh. 17. Het gewaagt van de door Christus begeerde eenheid. De broeders voelen de ernst van de situatie aan. Neen, verbittering en verbroekeling wensen zij niet. Juist in deze Classis zijn de afgevaardigden voortdurend opgekomen voor het leraarschap van Beversluis. Hoewel de Rotterdamse pastor geen lid der vergadering is, wordt hij met meerderheid van stemmen tot voorzitter gekozen. Vele broeders blijven hem waarderen. Men besluit zelfs de volgende maal te vergaderen te Rotterdam, zonder dat deze gemeente (nog) is aangesloten.²

Eenmaal predikant, ligt het nog meer op Beversluis' weg corrigerend op te treden tegen misstanden in de gemeenten. Dit komt niet voort uit zucht tot kapittelen van medebroeders. Neen, Beversluis handelt hierin naar Petrus' voorbeeld: 'De ouderlingen vermaan ik, die een mede-ouderling ben', 1 Petr. 5 : 1. Hij zoekt daarin niet zichzelf, maar Gods eer en het goede voor de openbaring van Christus' kerk. Daarbij vindt Beversluis de Dordtse Kerkorde aan zijn zijde. In de onderhouding daarvan is zegen in te wachten; dat is hij zich heilig bewust. De notulen van bovengenoemde vergadering geven enkele voorbeelden. In artikel 2 staat aangetekend:

De voorzitter dringt er bij de ouderlingen op aan, dat door hen de gemeenteleden worden bezocht om een ieder derzelve te vermanen tot hun plicht, vooral met het oog op het getrouw bezoeken der godsdienst oefeningen en hunne kinde-

ren naar de catechisatiën te zenden, opdat daarin zoo min mogelijk verzuim moge zijn.³

Krachtens het bevestigingsformulier mogen de ambtsdragers op hun huisbezoek worden aangesproken, terwijl verder art. 23 D.K.O. voor een dergelijke opwekking grond biedt.

Onbetamelijk is het indien de 'lering' (catechisatie) geheel achterwege blijft, zoals hier en daar geschiedt. Beter is het dan, dat een diaken als hulpouderling optreedt volgens art. 38 D.K.O. Als Woordverkondiging is de catechisatie gericht op het persoonlijk heil van de jeugd der gemeente. In het licht van het vrijwel uitsluitend openbaar onderwijs toentertijd, vloeit het geven van catechetisch onderricht door de kerkeraad als vanzelf voort uit art. 21 D.K.O. Het is plicht. Met klem adviseert Beversluis ter Classis, dat 'wanneer de ouderlingen wettig verhinderd zijn zich in deze van hun plicht te kwijten, de diakenen hierin ook hunne hulp aan de ouderlingen kunnen verleen'.³

Beversluis kent de gemeenten van binnenuit. Kwalijk is het, dat kerkeraads- en gemeentevergaderingen soms zo spaarzaam worden gehouden. Art. 37 D.K.O. wijst daarentegen de weg van de regelmaat, wil er sprake zijn van het 'wel' regeren van de gemeente. Zijn er zaken te bespreken, dan worden die veelal formeel afgehandeld door de broeders. Op deze wijze is tevens (onbewust) sprake van veronachtzaming van art. 32 D.K.O., dat bepaalt, dat de samenkomsten van de kerkeraad behoren aan te vangen met de aanroeping van 's Heeren Naam en met dankzegging moeten worden besloten. Immers, hoe kunnen de belangen van Christus' gemeente gediend worden, anders dan in de ootmoedige erkenning van het 'om Christus' wil' alleen? En dient niet het besef gewekt te worden, dat de handelingen plaats vinden in Gods tegenwoordigheid? Tenslotte moet geconstateerd worden, dat ook art. 34 D.K.O. niet altijd serieus wordt genomen, gezien het feit dat het notuleren van kerkeraadsvergaderingen nogal eens achterwege blijft. Het zijn eenvoudige zaken, die wezenlijk bijdragen tot het welzijn en de opbouw der gemeente. De aansporingen van Ds. Beversluis in dit opzicht worden in artikel 5 der notulen verwoord.

De voorzitter wijst op de noodzakelijkheid, dat de kerkeraad hare vergadering houde onder aanroeping van Gods Naam, om in dezelve de in de gemeente voorkomende zaken in de vreeze Gods te behandelen, en het behandelde behoorlijk te notuleren.³

Nog een ander voorbeeld, waaruit blijkt dat Beversluis de gemeenten tracht te leiden op het kerkordelijk spoor. Het getuigt van grote steu-
loosheid, wanneer de Algemene Vergadering in 1902 adviseert aan Sint Philipsland - ter voorziening in de behoefte aan een ouderling - dat 'de gemeenteleden uit zullen maken, of zulks door candidaatstelling door

den kerkeraad of door vrije stemming zal geschieden'.⁴ Noch Beversluis is op die vergadering aanwezig, noch de afgevaardigden van Moerkapelle. Daar is het anders toegegaan. Als consulent heeft Beversluis er kort geleden een ledenvergadering voorgezeten. Wegens zijn vertrek naar Rotterdam dient te Moerkapelle de ontstane vacature van ouderling vervuld te worden. Met de nodige takt tracht Ds. Beversluis de verkiezing in te richten conform art. 22 D.K.O. De scriba notuleert:

Er dienen ambtsdragers te komen, zo zet Ds. Beversluis het doel der vergadering uiteen. Hij maakt bekend, dat daartoe drieërlei gebruik is, te weten: 1. vrije stemming, 2. stemming door den kerkeraad, en 3. stellen van kandidaten door den kerkeraad en vervolgens te stemmen door de ledenvergadering. Spreker bewijst het laatste te zijn gegrond in Gods Woord en toont de voordelen ervan aan.⁵

Het handelen 'naar gewoonte' dient in het vervolg verlaten te worden, zo luidt het oordeel van Beversluis terecht. De kerkelijke akkoorden van belijden en regeren behoren richtsnoer te zijn. Daarop is zijn streven steeds weer gericht.

Hoewel zijn arbeid binnen het verband van ontegenzeggelijke waarde is voor de gemeenten, formeel gezien verdraagt het zich niet met de vrijstaande positie van Beversluis. Heeft de Zuidhollandse Classis terzake grote souplesse betoond, ter Algemene Vergadering zijn - aldus Ds. Kersten - 'de droeve gevolgen van zijn daad zeer wel te betreuren'.⁶ Dit blijkt op 11 juni 1902, wanneer de kerken van Ledeboer te Krabbendijke bijeenkomen.

De Moerkapelse kerkeraad besluit daags tevoren af te vaardigen ouderling Molenaar en diaken Van der Spek, alsmede Beversluis als consulent. Een wat vreemde - doch ter Classis reeds geslaagde - greep om de relatie tussen het kerkverband en de predikant enigmater intact te houden. Onder diens leiding hebben de broeders te Moerkapelle 'gesproken over de gespannen verhouding met de andere gemeenten, ontstaan door het leeraar worden van Ds. Beversluis'. Vorige week heeft de Classis Walcheren zich nogal gereserveerd uitgelaten over deze zaak. Het is wellicht daarom, dat Beversluis' gemeente te Rotterdam zich afwachting opstelt om te herenigen. Eerst dient het leraarschap van haar voorganger erkend te worden. De Moerkapellenaars stellen zich ten doel, zulks te bevorderen op de komende Algemene Vergadering. Zij hebben ter kerkeraad besloten, indien - evenals op de vorige Algemene Vergadering - breedvoerige besprekingen over de bevestiging en meer worden gehouden, hierop niet in te gaan, doch 'alleen de vraag te stellen, of de vergadering Ds. Beversluis als mede dienend leeraar erkent'.⁷

Nadat de Algemene Vergadering door voorzitter Boone is geopend, blijken van de 52 personen er 51 als wettig afgevaardigde te worden geregis-

treerd door scriba Van Lieburg. Ds. Beversluis uit Rotterdam staat er alleen, als consulent van Moerkapelle. Moet de vergadering hem toelaten, zo 'ondervraagt' de voorzitter de aanwezigen. Dit lokt heel wat discussie uit onder de broeders. Het loopt helaas zo hoog, dat 'degenen, die tegen zijne toelating waren zich wilden verwijderen, waarvan zij echter door den voorzitter werden teruggehouden. Daarna werd de zaak verder besproken', aldus de notulen.

Ook Beversluis komt aan het woord. Hij brengt zijn uiteindelijk streven te berde. Boone memoreert: 'Hij gaf te kennen, dat hij begeerde kerkelijk met ons te vereenigen, doch het merendeel der ouderlingen wilde hierop niet ingaan, zeggende: 'dan zijn wij geen Ledeboerianen meer'.¹ Kort en bondig betoogt Beversluis het tegendeel. Is hij niet juist 'in de linie van Ledeboer' tot het leraarsambt gekomen? De wettigheid daarvan willen hij en Moerkapelle derhalve erkend zien door de vergadering. Dat is de vraag. Wanneer blijkt, dat de vergadering het hierover volstrekt niet eens kan worden, verwijderen de drie Moerkapelse afgevaardigden zich tijdelijk. In meerderheid beslissen de broeders dan:

De vergadering besluit in de zaak van de bevestiging van Ds. Beversluis door Ds. van de Velde niet in te dringen; maar in aanmerking nemende dat hij uit het lichaam (der kerk) afkomstig is, dat hij nu geruimen tijd in onze gemeenten met stichting gediend heeft, hem voortaan op onze vergaderingen te erkennen; met gelijke rechten als Ds. Boone in het bedienen der sacramenten en op classicale vergaderingen te zijn en dat wij door den band der liefde mochten vereenigd blijven.⁸

Het is voor Beversluis verheugend, dat men hem niet geheel wil loslaten. De gemeenten - die hem lief zijn - mag hij blijven dienen. Zo krijgt de buitenverbandse dominee binnenverbandse rechten. Het is praktisch een erkenning. Kerkrechtelijk bezien is zo'n besluit verre van juist. In het licht van de nagestreefde hereniging lijkt het een verstandige stap. Een dergelijke compromis getuigt er overigens van, dat de broeders groot vertrouwen houden in Ds. Beversluis' optreden als zodanig. En dat blijkt zeker een basis voor de weg naar een volledig hersteld kerkelijk samenleven.

Toch loopt die weg niet zo gemakkelijk als het zich laat aanzien. Al gauw na de Algemene Vergadering groeien weerstanden tegen het aldaar genomen besluit. Op de beleden band van geestelijke liefde worden aanvallen gedaan. Jammer, in plaats van bouwen wordt het breken. De najaarsvergadering van de Classis Zuid-Beveland spreekt uit 'niet te kunnen meegaan met Ds. Beversluis, omdat hij in overtreding is gegaan'⁹, doelend op diens ordening door Van der Velde. Op Hervormingsdag 1902 - onder praesidium van Boone - gaat de Classis Walcheren nog een stap verder. Scriba P. Baaijens van Middelburg tekent op:

Er wordt besloten met meerderheid van stemmen een protest in te dienen daar de vergadering van oordeel is, dat de groote vergadering, gehouden te Krabbendijke, onwettig was en zoeken alzoo een nieuwe vergadering te beleggen.¹⁰

Deze Classis gaat zelfs zo ver, dat zij alle gemeenten oproept, binnen enkele weken opnieuw te Krabbendijke samen te komen. Men laat er geen gras over groeien. Op 10 december reeds zijn de gemeenten in een Buitengewone Algemene Vergadering bijeen. Moerkapelle is niet vertegenwoordigd. Beversluis is eveneens afwezig. Datzelfde geldt ook voor de samenbindende geest, die het zes maanden geleden uiteindelijk nog had gewonnen onder de broeders. Meent men achteraf toch te mild te zijn geweest? Het kost geen moeite te besluiten, zo blijkt uit de notulen,

door den scriba Ds. Beversluis te doen aanschrijven en ZEW. te vragen, of hij hierin schuld wil bekennen met eene beroeping als leeraar aan te nemen voordat deze tijd verstreken was en zonder toestemming van de vergadering tot deze zaak overgegaan te zijn.

Niet dat de vergadering daarmee voorheeft zijn leeraarschap te ontkennen of te verkleinen, maar opdat zoo van weerszijden de breuke mocht bekend en beleden worden, om tot eene gewenschte hereeniging te geraken.⁹

In taktisch opzicht valt op deze beslissing zeker af te dingen. Elke aanwijzing tot noodzaak ontbreekt, om nu ineens met spoed tot een veroordeling van Beversluis te komen. Sedert afgelopen zomer - toen de vergadering bewust zich niet in wenste te laten met zijn bevestiging - is geen enkele verandering opgetreden in de positie van de Rotterdamse pastor. En daarom: 't brengt slechts onrust, verwijdering. Aan de andere zijde hebben de vergaderde broeders gelijk, wanneer zij stellen - 't is wel wat laat - dat Beversluis het beroep naar het vrije Rotterdam ter Algemene Vergadering had moeten brengen. Dit ware beter geweest, hoe besluiteeloos ook de vergadering zich tot nog toe heeft gedragen. De vraag, om hierover thans schuld te bekennen, verliest overigens aan kracht bij de wat erg simpele erkenning van de afgevaardigden zelf: 'in deze wel eenige schuld te hebben ZEW. in deze zaak niet voldoende te hebben ge'waarschuwd'.⁹ Het vraagstuk van de wederzijdse schuldbelijdenis - van beide zijden liggen helaas grieven - is hier slechts op zijn plaats. Over enkele maanden zal dit ook werkelijk geschieden.

Op deze wijze loopt de door Beversluis gewenste weg tot hereniging onverwacht wederom tegen 'vles en bloed' in. God heeft er Zijn hoge bedoelingen mee. Beversluis komt zeker terug binnen het verband. Maar er is meer. Hij moet in de kring van zijn gemeenten een algemeen aanvaarde positie herwinnen, teneinde in de naaste toekomst met kracht een

is met 44 stemmen aangenomen tot voorzitter Ds. L. Boorne en tot scriba met 44 stemmen: A. A. van Lieburg.

Art. I.

De artikelen van 1901 gelezen en goedgekeurd.

Art. II.

De vergadering, gehoord hebbende een artikel van de classis Zuid-Beveland, luidende als volgt:

'De vergadering vindt niet bekennen meegaan met Ds. Beversluis, omdat hij in overtredding is gegaan, volgens art. 3 van de algemene vergadering 1901.

Besluit door den scriba Ds. Beversluis te doen aanschrijven en ZEW. te vragen of hij hierin schuld wil bekennen met eene beroeping als leeraar aan te nemen voordat deze tijd verstreken was en zonder toestemming van de vergadering tot deze zaak overgegaan te zijn. Niet dat de vergadering daarmee voorheeft zijn leeraarschap te ontkennen of te verkleinen, maar opdat zoo van weerszijden de breuke mocht bekend en beleden worden om tot eene gewenschte hereeniging te geraken.

De vergadering erkent ook in deze wel eenige schuld te hebben. Het in deze zaak niet voldoende te hebben ge'waarschuwd. Dit artikel is met algemene stemmen aangenomen.

Art. III.

Naar aanleiding van een classicaal besluit van Zuid-Beveland, ter voorkoming van zaken, zooals ze hebben plaatsgevonden bij de beroeping van Ds. Boorne te St. Philipsland uit de verschillende classen een commissie samen te stellen en wel zoo dat elke classis een broeder aanwijst om in deze commissie zitting te nemen, teneinde er op te letten dat de besluiten der vergadering mochten worden nageleefd door den leeraar of een ander nog te komen leeraars, zoo wel als dat zulks door iedere kerkenraad behoort te

Notulen Algemene Vergadering Krabbendijke dd. 10 december 1902 van de hand van scriba A. A. van Lieburg.

veel breder samensmelten te kunnen bevorderen. En wel, overeenkomstig zijn reeds sluimerende hartewens: de vereniging van Ledeboerianen en Kruisgezinden. Langs een weg van schuld ontdekkende genade wordt hij op die plaats van invloedrijk gezag gesteld. Eigen gezichtspunten moeten nog publiek sneuvelen. De Geest brengt hem tot de daartoe zo noodzakelijke inleving van Sions breuk. Hoe komt het, dat Gods kerk zo treurig verdeeld ligt? In vroeger dagen is dat anders geweest. Ja, dat doet Ds. Beversluis eens uitroepen in 'Sions klacht':

Ach!, waar zijn de oude tijden,
Dat Sions leger was omtuind;
Dat 't volk zich grootlijks mocht verblijden;
Dat 't hart der kind'ren werd verruimd?

De stok liefelijkheid en samenbinders ligt verbroken, zo stelt Beversluis bedroefd vast in dit gedicht.

Ach!, waar is de band der liefde,
Die Sions burg'ren samenbindt?
Waar de smart, die 't hart doorgriefft,
Als 't vuur des vijands dreigt, verslindt?

Gaat zelfhandhaving niet ten koste van het zoeken van het heil van Sion?

Waar is het vreedzaam samenstemmen
En 't zoeken van elkanders heil?
Waar het eigen vleesche temmen,
En 't al voor Sion hebben veil?

Waar is de ware smart over Sions breuk? De Heere Zelf moet het werken in de harten van Zijn volk. En daarom bidt Beversluis als met de profeet Jeremia:

Ach, Heer!, breek stomme monden open;
Maak ziele Schuld tot harte leed.
Maak 't oog Uws volks tot tranengoten
Doe het beschreien, wat 't misdeed.¹¹

Alsdan wordt zonde en schuld persoonlijk ingeleefd. In Beversluis' optreden wordt dat openbaar. Men beluistert het in zijn preken. Wel mogelijk in die tijd verkeert een zekere Grietje van Drune - huisvrouw van Willem Andeweg - eens onder zijn gehoor. Ook haar verdriet de kerkelijke verdeeldheid. Zij gaat gebukt onder de breuk van Gods kerk, zichzelf erbij insluitend. Nog dieper wordt zij daarover ingeleid - zo vertelt zij in 'De wondervolle wegen' - 'onder een predikatie van ds. Beversluis, onder de Ledeboerianen, over deze woorden van Psalm 2: 'Ik toch

heb Mijnen Koning gezalfd over Sion, den berg Mijner heiligheid', waaronder ik nog meer licht in de breuke kreeg, dewijl die leeraar zoo door Gods Geest werd aangegord, om de breuke Sions open en bloot te leggen, dat Zijn Eerwaarde zelf moest getuigen de breuke der kerk nog nooit zoo gekend te hebben als nu onder het prediken'¹², aldus vrouw Andeweg.

Tegen het Koningschap van Christus en de erkenning daarvan, stellen zich het woeden, het ijdelheid bedenken en het beraadslagen door alles wat Hem vijandig gezind is. En dat niet alleen door heidenen, volken en vorsten, maar helaas ook door Gods kinderen. Op grond van eigen ervaring verklaart Beversluis in zijn preek over Ps. 2 : 1-6: 'Er is een volk, dat er kennis van heeft gekregen, dat het van nature strijd voerde en nog dikwijls voert tegen de Heere en Zijn Gezalfde. Nu niet meer in die zin, als in zijn eertijds, maar voortvloeiend uit zijn inklevend verderf, dat tegen de zin van de vernieuwde wil, zich nog zo menigmaal in op- en tegenstand tegen de Heere openbaart. Alle ware gelovigen hebben daarvan droevige en zielkwellende ervaring. Ieder van hen weet het ook, dat hun natuur het lieflijk juk des Evangelies haat. En dat ook zij, al was het niet met woorden, dan toch met hun daden zeiden: 'Laat ik Hunne banden scheuren en Hunne touwen afwerpen'.¹³

Alzo vergaat het ook Beversluis, wanneer hij - door ontdekking - de zondige verdeeldheid van de kerk zich meer en meer bewust wordt. Hij weet er zich persoonlijk debet aan. In die toestand, zo betuigt hij later eens, 'gevoelt Gods volk, dat recht aan zichzelf is ontdekt, dat het door het inwonend verderf in zich zelf steeds blijft een verwoestend en verderfend volk voor het werk Gods en de kerk van Christus'. Ja, dat doet erkennen: 'Al wat de oude natuur zoekt en doet, staat juist in den weg, om die gewenste dingen: vrede, liefde en stichting onder elkander, te verkrijgen'.¹⁴ In die weg ontwaakt de begeerte die gewenste dingen na te jagen.

Het is inmiddels voorjaar 1903, wanneer er opnieuw contact wordt gelegd tussen Beversluis en de binnenverbandse Ledeboerianen. Onderwerp is weer de hereniging. Vóór de aanstaande Algemene Vergadering zal een commissie van Zeeuwse broeders een samenspreking met Beversluis hebben te Rilland op Zuid-Beveland.¹⁵ Achter hem hebben zich inmiddels - behalve Rotterdam - ook geschaard Moerkapelle, Benthuisen en Oudewater, alsmede de bevriende tot nog toe vrije gemeente van Giessendam. Er is sprake van een soort classicaal verband. Met de 'kerk-richting van de Heer Beversluis'¹⁶ - zoals men wel zegt - sympathiseert ook nog de Kruisgemeente van 's-Gravenhage, waar zojuist weer een beroep op hem is uitgebracht.¹⁷ Wat levert het gesprek te Rilland op? Men verneemt het ter Algemene Vergadering.

Op 1 juli 1903 komen de Ledeboeriaanse Gereformeerde Gemeenten te Middelburg samen. Op uitnodiging zijn afgevaardigingen aanwezig van Rotterdam, Moerkapelle, Benthuisen en Giessendam. Nadat praeses Boone Jes. 26 heeft voorgelezen, paren zich niet minder dan 56 mannenstemmen, wanneer men aanheft:

Wilt Gij nu, Heer, voortaan toornig wezen?
Wordt Gij van geslacht tot geslacht verstoord?
Neen, maar Gij zult ons troosten na dezen;
Dies zal Uw volk hen verblijden nu voort.

En uit het volgende vers luidt het:

Maar die in Gods vreze zoeken bijstand,
Dezelven zal God steeds bieden de hand;
Opdat bij ons wederom wone, Heer!
Uwe heerlijkheid en Uwes Naams eer.

(Petrus Datheen - Ps. 85 / 2a/3b)

Drukken deze psalmverzen niet een stille verwachting uit? Direkt na de notulen stelt Ds. Boone het punt van de hereniging aan de orde. Hijzelf daarover: 'De zaak vlotte niet; zeer veel menselijks, wat ik liever maar verzwijg, werd ter berde gebracht'.¹ Het schijnt toch weer een vruchteloze discussie te worden. Ds. Beversluis heeft er kennelijk behoefte aan even alleen te zijn. Hij verlaat het gebouw. In die eenzaamheid wordt Gods aangezicht gezocht door een arme dienaar. Daar - buiten de kerk - wordt 'zieleschuld tot harteleed'; daar worden zijn ogen 'tot tranengotten'; daar wordt het voor Beversluis persoonlijk praktijk: 'Doe mij beschreien, wat 'k misdeed'; daar voelt hij 'de smart, die 't hart doorgriefft, als 't vuur des vijands dreigt'¹¹ ten koste van Sions heil. En is aan dat heil niet Gods eer verbonden? Maar ook binnen het kerkgebouw doorwaait de wind des Geestes de hof van Christus' gemeente; ook daar worden broeders 'in de schuld gezet'. Ondertussen is het wachten op Beversluis. 'Na een poosje' - aldus Boone - 'keerde hij schreiende terug, vatte mijn beide handen en zeide: Waarde Broeder! Ik erken U als wettig Leeraar, en och, vergeet al de grieven, die er hebben plaats gegrepen. Hierdoor geraakten ook anderen aan het schreien'.¹ Ouderling Van Lieburg verslaat de gebeurtenissen in de notulen als volgt:

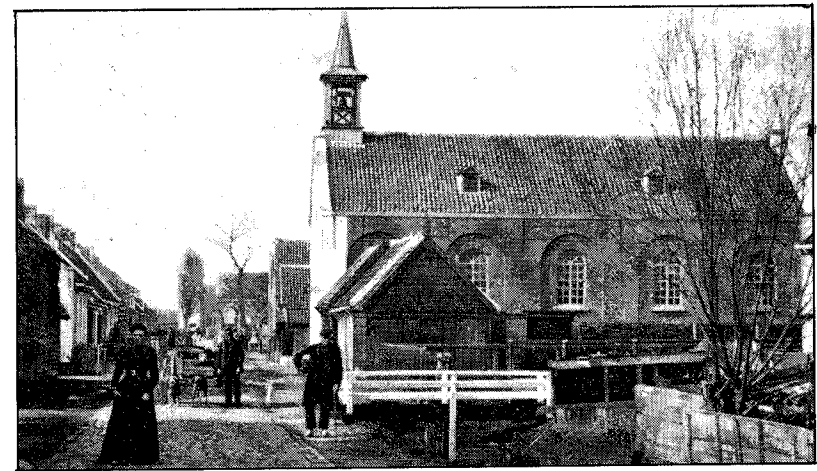
Na vele besprekingen tusschen Ds. Beversluis, Ds. Boone en de overige broeders is het summier en resultaat daarvan, dat Ds. Beversluis met de vergaderde gemeenten van Holland met name Rotterdam, Giessendam, Benthuisen, Moerkapelle en Oudewater met Ds. Boone en de overige vergaderden door 's Heeren ondoorgrondelijke genade zoodanig in de schuld zijn gezet, dat zij in die schuld elkander de broederhand hebben gereikt en elkander plechtig hebben beloofd de gedane grieven te vergeten; alle persoonlijkheden van harte te vergeven en gezamenlijk onder beding van Gods genade te werken aan het welzijn der gemeenten.¹⁸

Daarmede is de vrede getekend. Zo'n acht jaar lang hebben er beroeringen geheerst in het kerkverband rondom de ordening van leraren. Nu regeert broederlijke liefde. Maar helaas, hoewel ook Ds. Boone heeft 'toegegeven', is het - naar zijn eigen mededeling - 'niet met een volkomen hart'¹⁹ geschied. In die ogenblikken houdt hij dat nog voor zichzelf. Verheugd zingen de broeders uit de volheid van hun gemoed:

Dies zal ik rust ontvaân
En zeker slapen gaan,
Bewaard voor alle schade.
Ik zal des morgens klaar
Ontwaken zonder vaar;
Want God wil mij slaan gade.

(Petrus Datheen - Ps. 3 : 3a)¹⁸

Direkt daarop gaat een der ouderlingen voor in dankzegging tot de Koning der Kerk. Welk een gezegende stonde wordt thans beleefd. God Zelf heeft de breuk genezen!

Op de avond van de hereniging - 1 juli 1903 - spreekt en doopt Beversluis te Sint Philipsland. In dit kerkgebouw zijn tal van Algemene Vergaderingen belegd.

Dan vergadert men verder. Heel bijzonder voor de Gereformeerde Gemeenten van Ledeboer is wel het besluit - volgens artikel 3 - om kerkelijk samen te leven onder een reglement van orde. Daarover in een afzonderlijk hoofdstuk meer.

Lerend ouderling Pieter Ingelse van Middelburg sluit deze gedenkwaardige vergadering met gebed, na Psalm 133 te hebben laten zingen. 't Zijn thans weer - zo berijmde Datheen - 'broeders in eendrachtigheid'.²⁰

Noten:

- 1) Boone, Leven en sterven, 44.
- 2) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. Moerkapelle dd. 27 nov. 1902.
- 3) Notulen Classicale Vergadering Benthuisen dd. 4 mrt. 1902.
- 4) Notulen Buitengewone Algemene Vergadering Krabbendijke dd. 10 dec. 1902.
- 5) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. Moerkapelle dd. 25 mrt. 1902.
- 6) Kersten, Ds. N. H. Beversluis 1850-1931, in De Saambinder 23 juli 1931 (12e jrg., nr. 18).
- 7) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. Moerkapelle dd. 10 juni 1902. De reserves blijken uit de Notulen Classicale Vergadering Terneuzen dd. 3 juni 1902.
- 8) Notulen Algemene Vergadering Krabbendijke dd. 11 juni 1902. Deze notulen komen voor in de verzameling Nieuw-Beijerland, doch ontbreken in de verzameling Middelburg (de Classis Walcheren erkende slechts de handelingen van de Algemene Vergadering van 10 dec. 1902); zie ook noot 18.
- 9) Notulen Algemene Vergadering Krabbendijke dd. 10 dec. 1902.
- 10) Notulen Classicale Vergadering Middelburg dd. 31 okt. 1902. Aangenomen moet worden, dat de broeders hun voorwaarden onvoldoende ingewilligd hebben gezien; vgl. Notulen Classicale Vergadering Terneuzen dd. 3 juni 1902.
- 11) Beversluis, Klacht en Jubel, 48.
- 12) Van Drune, De wondervolle wegen, 72. Zij woonde een aantal jaren in Katendrecht dicht onder Rotterdam en vertrok 27 febr. 1903(!).
- 13) Beversluis, Oude en Nieuwe dingen, 50-51 (pred. Ps. 2 : 1-6).
- 14) Beversluis, Synodepreek-1907, 15 resp. 21 (pred. Rom. 14 : 19).
- 15) Notulen Classicale Vergadering Terneuzen dd. 17 apr. 1903.
- 16) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 14 febr. 1902.
- 17) Trouwborst, Notities; het beroep is vermoedelijk van 10 mei 1903. Vgl. Notulen Ledenvergadering (Oud) Geref. Gem. 's-Gravenhage dd. 29 apr. 1903 (stemmen: Di. Beversluis 13, Roelofsen 2, Pieneman 1, Oef. Vrolijk 1).
- 18) Notulen Algemene Vergadering Middelburg dd. 1 juli 1903. In de verzameling Middelburg ontbreekt de zinsnede 'door 's Heeren ondoorgondelijke genade'. Vrijwel steeds heb ik de verzameling Nieuw-Beijerland gevolgd, omdat deze eigenhandig door scriba Van Lieburg is gecopieerd vanaf zijn originelen, en derhalve het betrouwbaarst mag worden geacht. Hieruit is ook te verklaren het verschil in het aangegeven psalmvers: verz. Nw.B. - Ps. 3 : 3; verz. M'b. - Ps. 3 : 4; terwijl Boone in zijn autobiografie geeft Ps. 84 : 6.
- 19) Boone, Leven en sterven, 44. Deze woorden - die eerst veel later door Boone aan het papier werden toevertrouwd - moeten wellicht beoordeeld worden in het licht van de zakelijke verschillen van inzicht, die tussen beide mannen aan de dag blijven komen, niet in het minst de vereniging van 1907 betreffend.
- 20) Diezelfde avond nog gaat Ds. Beversluis voor te Sint Philipsland, aldus blijkt uit het doop- en ledenboek van die gemeente.

12. Onder een Reglement van orde

Wanneer de Afscheidingsbeweging een aanvang neemt in 1834, willen haar aanhangers zich niet langer meer buigen onder het 'synodale juk'. Daarmee wordt dan bedoeld de Reglementenbundel en de hierop steunende hiërarchische organisatie, zoals die in 1816 - krachtens regeringsbesluit - is opgelegd aan de Nederlandse Hervormde Kerk. In haar 'Acte van Afscheiding of wederkeering' wijst de Gereformeerde Gemeente van Ulrum de weg terug aan: 'ons voor het tegenwoordige te houden aan de kerkenordening, ingesteld door de voornoemde Dordrechtse Synode' van 1618-'19. Echter, reeds na enkele jaren doet een nieuwe omstrede orde haar intrede onder de Afscheidenen, bekend geworden onder de naam: Utrechtse Kerkenorde. De bekende Ds. Hendrik

Ds. Hendrik de Cock wilde in 1834 algehele wederkeer tot 'Dordt'. Tegen zijn zin ontspoorde de Afscheidingsbeweging al snel in deze zaak.

Peter Scholte is de drijfveer hierachter. Ds. De Cock is fel tegenstander, maar wil tenslotte geen breekpunt ervan maken. Een aantal 'opzieners' meent daarentegen niet mee te mogen gaan. Zij zien hierin een afglijden van het aloude gereformeerde spoor. Dit punt vormt één van de bestaansgronden voor de afzonderlijke openbaring van de Gereformeerde Kerk onder het Kruis rondom de latere dominee Smitt c.s. in 1838²; hetzelfde geldt in 1839 voor de gemeenten rondom Ds. Huibert Jacobus Budding³, straks de kerken van Ds. Ledeboer in Zeeland.

De Benthuiser pastor zelf heeft aan de terugkeer tot 'Dordt' ondubbel-

zinnig uitdrukking gegeven, gedemonstreerd door zijn spectaculaire boekenbegrafenis. Tevoren is Ledeboer lange tijd gebukt gegaan onder de Hervormde Reglementenbundel en het Evangelische Gezangenboek. Gezangen weigert hij te laten zingen. De Reglementen acht hij vooral inzettingen van mensen en daarom verwerpelijk als kerkelijk regeerakkoord. In zijn 's Heeren wegen' vertelt Ledeboer hierover:

'Hier moest ik kiezen *God of mensen*. Er was geen derde weg. Ik begeerde een teeken. Zijn Woord was het teeken. Ik moest de bundel menselijke (wetten) halen, ze vergelijken met Gods Woord. Dit geschiedde. Het ene licht kwam boven het andere. Er ging kracht uit van den Heere Heere. *Zijn woord* moest ik kiezen, en het *mensen woord* afzweren, daar ik bij mijne toetreding tot het leeraarsambt trouw aan gezworen had met onderteekening, zonder ze ooit te voren te hebben ingezien. In blindheid had ik ze onderteekend, ziende moest ik ze afzweren en ik openlijk getuigenis afleggen van het licht en gezigt dat de Heere mij in deze had gegeven. De vreugde die ik in God gevoelde bij dien stap en keuze was groot!'⁴

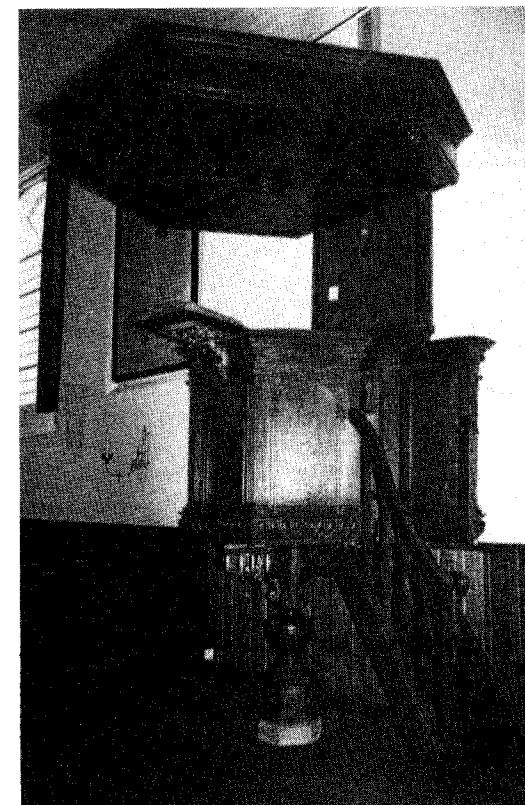
Op zondag 8 november 1840 vindt Ledeboers openlijke - ja, letterlijke - verwerping van de synodale Reglementen plaats. Wanneer hij de kansel betreedt, is de leraar geheel vervuld met hetgeen hij daags tevoren in het verborgen heeft gedaan voor Gods aangezicht. Een bijzondere ernst spreekt uit al zijn woorden. De hoorders voelen het aan. Dan ...: midden onder zijn rede werpt Ledeboer met hevige verontwaardiging de Hervormde Reglementenbundel van de preekstoel, tesamen met de Evangelische Gezangen. En wanneer een vrouw toeschiet om ze op te rapen, voegt hij haar vastberaden toe: 'Laat het liggen; straks zullen wij het begraven'.⁵ Na het beëindigen van de dienst, verzoekt Ledeboer de gemeente hem te volgen. De schare verzamelt zich in de achtertuin van de door hem zojuist aangekochte burgemeesterswoning, recht tegenover de kerk. Wat een ongewone gebeurtenis! Op verzoek van hun voorganger zingen de aanwezigen - veelal uit de volheid van het gemoed - de eerste twee verzen van Psalm 68 (in de berijming van '1773').⁶ Boven de Dorpsstraat klinkt het plechtig:

De HEER zal opstaan tot de strijd;
Hij zal Zijn haters wijd en zijd,
Verjaagd, verstrooid doen zuchten.

En:

Maar 't vrome volk, in U verheugd,
Zal huppelen van zielevreugd,
Daar zij hun wens verkrijgen.

(Statenberijming (Voet) - Ps. 68 : 1a en 2a)

Vanaf deze kansel wierp Ledeboer de Evangelische Gezangenbundel en Reglementen naar beneden ...

Onverschrokken bezorgt Ledeboer de Reglementen en Gezangen een 'eerlijke begravenis',⁶ zoals hij dat noemt. Onder grote spanning kijkt de menigte toe, hoe de boeken onder de aarde verdwijnen. Gedachtig aan het Woord van de Heere Jezus: 'Mijn koninkrijk is niet van deze wereld', kwalificeert de leraar beide bundels als 'niet in de kerk behorende'.⁷ Ter plekke - in stilte - zweren velen trouw bij Gods Woord.

Men kan de vorm van Ledeboers handeling veroordelen als emotioneel. Men mag noch k n ontkennen - zo stelt zijn biograaf Landwehr terecht - dat uit dit alles 'een heilige ernst'⁵ spreekt. Dat Ledeboer gedreven is geweest door gehoorzaamheid aan en liefde tot de Koning der Kerk, bevestigt hij nog eens in een verantwoording. Oprecht schrijft hij over deze 'gehoofszaak' onder meer:

Ik had niet gedaan dan gezuiverd den wijngaard, dien de Heere mijner zorg had toevertrouwd, den tempel, daar ik geplaatst was, niet in eigene maar in 's Heeren kracht; want

de ijver des huyses des Heeren verteerde mij, waar ik vrede op ondervond aan mijne ziele, ja met vernieuwde belofte des Heeren.⁷

Uit deze historie is duidelijk, hoe hartgrondig Benthuizens boeteprediker de Hervormde Reglementenbundel van zich heeft geworpen. Niet zo verwonderlijk is, dat bij Ledeboer - zelf nogal vreemd aan orde - alsmede bij zijn volgelingen een zekere terughoudendheid is te bespeuren ten aanzien van een strak geordend kerkelijk leven. Deels is dit terug te voeren op het Ledeboeriaanse kerkbegrip: ballingschap buiten de kerk; deels moet het wellicht toegeschreven worden aan een onwillekeurige reactie op de ongereformeerde organisatie van de vaderlandse kerk van die dagen.

Zeker, volgaarne wensen de 'Gereformeerde Gemeenten in navolging van Ds. Ledeboer' zich te bewegen in de beproefde banen van de Dordtse Kerkenorde. Maar in de praktijk schort het hieraan nogal eens. Te veel bestaat er de neiging om (gemoedelijke) gevoelens van voormannen te volgen - door Ledeboer, Van Dijke of anderen ooit uitgesproken - onder veronachtzaming van het geschreven kerkrecht van 'Dordt'.⁸ Niet zelden moeten de gemeenten daardoor juist moeilijke tijden doormaken; vooral wanneer persoonlijke oordelen botsen. Dit manifesteert zich bijvoorbeeld in zaken als beroepbaarstelling, 'combinatie' en 'linie' - in een afzonderlijk hoofdstuk hiervoor behandeld - in tuchtzaken enzovoorts.

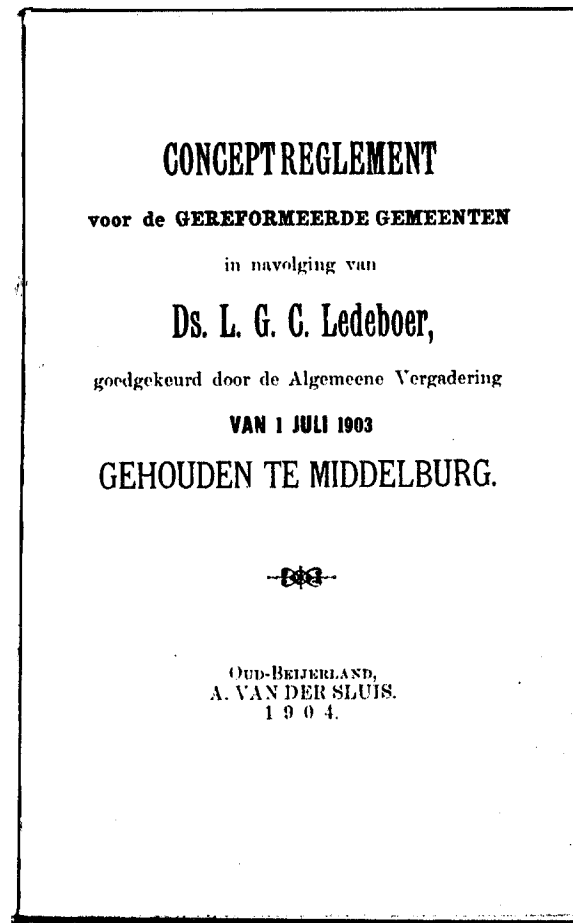
In het licht van het bovenstaande is de ontdekking wel uiterst verrassend, dat de Ledeboeriaanse Gereformeerde Gemeenten vrijwillig zich hebben willen 'voegen onder een reglement van orde'. Rond de eeuwwisseling gaat zich meer en meer de behoefte gevoelen aan een beter geordend kerkelijk leven. Op diverse vergaderingen worden regels vastgelegd. Onzorgvuldigheid rondom een door Sint Philipsland uitgebracht beroep op Ds. Boone van Terneuzen⁹ vormt de direkte aanleiding tot het ordereglement. De notulen van de Buitengewone Algemene Vergadering te Krabbendijke van 10 december 1902 vermelden:

Naar aanleiding van een classicaal besluit van Zuid Beveland, ter voorkoming van zaken, zooals ze hebben plaatsgevonden bij de beroeping van Ds. Boone te St. Philipsland, uit verschillende classes eene commissie samen te stellen en wel zoo, dat elke classis één broeder aanwijst om in deze commissie zitting te nemen, teneinde erop te letten, dat de besluiten der vergadering mochten worden nageleefd door den leeraar (Beverluis staat buiten het kerkverband - CdeJ), en eventueel nog te komen leeraars, zoowel als dat door iedere kerkeraad behoort te geschieden.¹⁰

Bij stemming worden benoemd de ouderlingen Jac. Corré (Walcheren),

G. Bras (Zuid-Beveland), A. Buijs (Tholen) en A. A. van Lieburg (Zuid-Holland). Broeder C. Nieuwenhuijze - diaken te Yerseke - is bereid 'deze commissie als scriba te bedienen'.¹⁰

Op 2 en 3 februari 1903 vergadert de commissie in de Zeeuwse hoofdstad. De niet nader omschreven opdracht blijken de broeders ruim op te vatten. Zij ontwerpen een 'concept-reglement' met niet minder dan 16 artikelen, die de orde in de gemeenten moeten waarborgen.¹¹ Het concept wordt aangeboden op de Algemene Vergadering, die - onder praesidium van Ds. Boone - te Middelburg vergadert op 1 juli 1903. Behoudens enige kleine wijzigingen - zie vooral de 'aanmerkingen' in het Reglement - hechten de afgevaardigden hun goedkeuring eraan.¹² Daarmee hebben de 24 kerken van Ledeboer een officieel ordereglement ... Het is kerkhistorisch interessant dit 'reglement van orde' in zijn geheel nader te bezien.

Titelpagina van het Ledeboeriaanse Reglement van orde van 1903. Dat een kerkformatie zich officieel noemt naar een mens, is bepaald ongereformeerd.

Allereerst de naam: 'Conceptreglement voor de Gereformeerde Gemeenten in navolging van Ds. L. G. C. Ledeboer'. Abusievelijk is verzuimd na de vaststelling het woordje 'concept' te schrappen. De term 'reglement' wekt veel meer bevreemding. Immers, dit herinnert direkt aan de Reglementenbundel van het Hervormd Genootschap, die de kerken van Ledeboer juist zo met kracht verworpen hebben. In het algemeen genomen ziet 'reglement' meer op het geheel van bepalingen of voorschriften, die bestuur en leden van een organisatie - bijvoorbeeld een vereniging - in acht dienen te nemen krachtens lidmaatschap. Kerkhistorisch bezien - met name in het licht van wat zich heeft afgespeeld in de 19e eeuw - is de naam 'Kerkenorde(ning)' slechts de enig juiste. Hieruit spreekt duidelijk, dat het gaat om artikelen van kerkelijke orde. Met andere woorden: het geeft te kennen, dat het over de kerk gaat - die een planting des Heeren is - en waarvoor de regels van orde dus hun grondslag moeten hebben in het Woord van de Heere. Nu kan het zijn, dat de opstellers bij de naamgeving niet direkt aan de geschetste tegenstelling hebben gedacht, en met 'reglement' hetzelfde hebben bedoeld als met 'kerkenorde'. Heeft men echter bewust gekozen voor 'reglement' - is het dan soms, 'om daarmee aan te geven geen aparte kerkformatie te willen stichten'¹³ naast de aloude vaderlandse kerk?

De vraag dringt zich ook dan op: Waarom zich niet zonder meer gehouden aan de Dordtse Kerkenorde van 1618-'19? Of nog belangrijker: Is de laatste zelfs ingewisseld voor het nieuwe Reglement? De sobere notulen van de Algemene Vergaderingen reppen met geen woord over een afschaffing van 'Dordt'. Zo dit toch het geval ware - 't geldt een der oorspronkelijke bestaansgronden der gemeenten! - moet scriba Van Lieburg dat zeker hebben genotuleerd. Evenwel biedt de inleiding op het Reglement enige grond voor vermoedens in die richting. Zij luidt:

Wij, gecombineerde gemeenten, in navolging van Ds. Ledeboer te Middelburg, Aagtekerke, Oost Kapelle, Neuzen, Axel, Borsele, Hoedekenskerke, Krabbendijke, Yerseke, Rilland, St. Annaland, Nieuwerkerk, Bruinisse, St. Philipsland, Nieuw-Beierland, Benthuisen, Oudewater, Moer-Kapelle, Waddingsveen, IJsselstein, Rotterdam, Giesendam, Genemuiden en Zuidwolde, en zij, die zich later op wettige wijze bij ons zullen aansluiten, of door ons worden aangenomen, verklaren te staan volgens de openbaring van Gods Woord en de Dordtsche Synode van de jaren 1618 en 1619 in de gereformeerde belijdenis en zich te voegen onder een reglement van orde, uitgedrukt in de volgende artikelen.

In deze openingsformule spreken de gemeenten uit, te staan volgens: a. de openbaring van Gods Woord, en b. de Dordtse Synode van de jaren 1618 en 1619 in de gereformeerde belijdenis; en zich te voegen onder: c. een reglement van orde. Uit de klassiek gereformeerde drieslag

Schrift/Belijdenis/Kerkenorde - als totaal-akkoord van kerkelijke gemeenschap - heeft de laatste faktor plaats gemaakt voor het Reglement. Formeel lijkt hiermee de Dordtse Kerkenorde opzij gezet. Gelet op de beperktheid van het Reglement, is er echter alle reden om te veronderstellen, dat de Ledeboerianen het hebben aangemerkt als een stelsel praktische regels naast het hanteren van de Dordtse Kerkenorde, als aanvulling en correctie erop. Immers, het Reglement kent slechts drie - wat collegialistisch (van boven af) ingedeelde - paragrafen, te weten:

- I. Over de Algemeene vergaderingen (5 artikelen);
- II. Over de Classicale vergaderingen (8 artikelen);
- III. Over Leeraars en gemeente (3 artikelen).

Dit beeld vertoont slechts een flauwe en vooral onvolledige afspiegeling van de Dordtse Kerkenorde. Laatstgenoemde handelt bijvoorbeeld ook over de andere diensten (ambten), over de leer, sacramenten en ceremoniën (plechtigheden), over de liturgie, over de tucht. Met betrekking tot deze zaken zal de Kerkenorde zeker het richtsnoer zijn gebleven.

De 16 artikelen van het Reglement van orde (R.v.O.) zullen hieronder elk afzonderlijk worden voorzien van een kort commentaar, waarbij met name gelet zal worden op de overeenkomsten en verschillen met de Dordtse Kerkenorde (D.K.O.), die 86 artikelen telt.¹⁴

Over de Algemeene vergaderingen.

ART. 1

De gemeenten zullen minstens eenmaal per jaar vergaderen in de eerste helft der maand Juni.

De plaats waar, wordt bepaald door de vorige vergadering. Als die aangegeven is, is deze dus de roepende gemeente die de anderen gemeenten tot de vergadering zal oproepen.

Bij de Ledeboerianen is sprake van een jaarlijkse Algemene Vergadering, waarin alle gemeenten rechtstreeks tesamen komen. Art. 50 D.K.O. schrijft daarentegen een Nationale (Generale) Synode voor, die - in de regel - om de drie jaar samenkomt. Hierheen vindt geen regelrechte afvaardiging van elke gemeente afzonderlijk plaats; vertegenwoordiging gaat via een systeem van 'getrapte' verkiezing. Dit verloopt naar artt. 41, 47 en 50 als volgt. Elke plaatselijke gemeente vaardigt - meestal bij toerbeurt - één predikant en één ouderling af naar de Classis, waarbij de gemeente is aangesloten. Elke Classis - enkele malen per jaar te houden - benoemt bij stemming twee predikanten en twee ouderlingen uit haar midden, die haar vertegenwoordigen op de Provinciale (Particuliere) Synode. De Provinciale Synoden - jaarlijks vergaderend - vaardigen op hun beurt elk weer twee predikanten en twee ouderlingen af naar de Nationale Synode. Het Ledeboeriaans gebruik - waarbij dus iedere kerk op de Algemene Vergadering haar stem heeft - kan overigens worden aange-

merkt als een variant op de D.K.O.; zij is geen inbreuk op het gereformeerd kerkrecht, zoals een man als Voetius erkent.

Het principe van de 'roepende gemeente' uit art. 1 R.v.O. sluit geheel aan bij art. 47 D.K.O.

ART. 2

De vergadering zal bij elke samenkomst uit haar midden kiezen één tot voorzitter en één tot scriba. Te kiezen met meerderheid van stemmen.

De voorzitter zal de vergadering op gewone wijze openen met het zingen van een psalmvers; lezen van Gods Woord en gebed en zal die zelf sluiten of door een ander doen sluiten met dankzegging. Hij zal voorlezing laten doen van het vorige verhandelde en daarover goedkeuring vragen. Daarna zal hij, eene agenda gemaakt hebbende, de ingekomene zaken doen behandelen en na afhandeling daarvan de gemeenten rondvraag doen. Hij zal nauwkeurig letten op de orde in zaken; inzonderheid in het spreken en ieder tot de orde verplichten.

De scriba zal het verhandelde nauwkeurig opteekenen en zal hier toe een notulenboek houden, hetgeen op iedere vergadering moet aanwezig zijn. De scriba zal tevens van al het genotuleerde afschrijf zenden aan iedere gemeente.

Voorzitter en scriba blijven in hunne functiën tot aan de volgende vergadering.

Het moderamen (de leiding) wordt gevormd door twee broeders: praeses en scriba. Hun aanstelling is traditioneel: verkiezing bij stemming. Echter blijkt, dat op de Algemene Vergaderingen men de voorzitter aanstelt bij toerbeurt 'volgens rooster'.¹⁵

De taken van de voorzitter voegen zich naar de regels van 'Dordt': het openen en sluiten van de samenkomsten onder aanroeping van Gods naam grondt zich in art. 32 D.K.O.; de zorg voor een goede verhandeling der zaken en een ordelijk verloop der vergadering strookt met art. 35 D.K.O., dat onder meer zich richt tegen de 'knibbelachtigen'.

Het werk van de scriba wortelt in artt. 34 en 45 D.K.O.; het is nuttig, dat dit nu iets uitvoeriger is omschreven.

Tenslotte: dat het moderamen in functie blijft tot aan de volgende vergadering, is wel in flagrante strijd met hetgeen art. 35 D.K.O. zegt over de praeses: 'Voorts zal zijn ambt uitgaan, wanneer de samenkomst scheidt'. Met deze kerkordelijke bepaling hebben onze gereformeerde vaders juist principieel stelling genomen tegen de roomse hiërarchie. De Ledeboerianen vallen met hun beslist ongereformeerde art. 2 R.v.O. in dezelfde fout als de Hervormden met hun permanent synodemoderamen. Niet individuele personen, maar uitsluitend de gezamenlijke gemeenten - in Synode bijeen - bepalen de kerkelijke koers in onderworpenheid aan de Schrift, Belijdenis en Kerkenorde. Dan ook wordt recht gedaan aan art. 84 D.K.O., dat alle heerschappijvoering wil buiten sluiten. Overi-

gens: het praktisch effect van de slotzin van art. 2 R.v.O. is vrijwel nihil geweest.¹⁶

ART. 3

Tot gerechtigden der vergadering worden toegelaten Leeraars, ouderlingen der gemeente; ook van iedere gemeente een diaken. Bij afwezigheid der ouderlingen kan de gemeente evenzooveel diakenen zenden met volmacht.

Bij 't verschijnen op de vergadering zullen zij hunnen naam zetten op de presentielijst.

Aanmerking op bovengenoemd artikel.

Wordt verzocht en besloten dat ook de gehele Kerkeraad daar, waar de vergadering is, te samenkomt, al is het dat er maar 2 of 3 gerechtigd zijn tot stemming en dat ook de Kerkeraad onder elkander besluit maakt wie ter vergadering zal gaan om aldaar zijn handteekening te stellen.

Dit artikel is bepaald niet helder geformuleerd. Onderscheiden notulen verschaffen meer duidelijkheid. Vooreerst: elke gemeente mag slechts een tweetal broeders afvaardigen, die aan beraadslaging en besluitvorming deelnemen;¹⁷ oorspronkelijk zal vermoedelijk tevens in de bedoeling hebben gelegen, dat een niet-vacante kerk haar voorganger als derde afgevaardigde zendt.¹⁸ Door de rechtstreekse vertegenwoordiging van alle gemeenten komt deze vorm van afvaardigen overeen met die naar de Classis, zoals art. 41 D.K.O. aangeeft (zie verder bij artt. 1 en 7 R.v.O.). Dat 'ook van iedere gemeente een diaken' tot de 'gerechtigden der vergadering' kan behoren, wekt verwondering. Hieruit moet namelijk gelezen worden, dat - ook al zijn er ouderlingen beschikbaar - er zonder meer (maximaal) één diaken kan worden toegelaten. Dit is ook in praktijk gebracht.¹⁹ Hoewel uit oogpunt van diakonale zorg de afvaardiging van diakenen wenselijk lijkt - in de gemeente voeren zij een zelfstandig beleid volgens artt. 25 en 40 D.K.O. - moet echter bedacht worden, dat het diaconischap principieel niet het regeerambt insluit. Het regeerambt is alleen voorbehouden aan predikanten en ouderlingen, welke normaliter tesamen de kerkeraad vormen volgens art. 37 D.K.O. Naar gereformeerd kerkrecht kunnen diakenen keurstem verkrijgen ter Classis - hier Algemene Vergadering - alléén bij ontstentenis van de ouderlingen. In zo'n geval treedt de diaken op als hulpouderling - art. 3 R.v.O. wijst op de nodige 'volmacht' - waartoe art. 38 D.K.O. ruimte biedt. Tenslotte kan nog worden opgemerkt, dat vanaf het in werking treden van het Reglement er last- of credentiebrieven - soms 'geloofsbriefven' genoemd - moeten worden getoond ter vergadering. Hiermee in verband staat de presentielijst.

ART. 4

De te behandelen zaken zijn zulke, die op de classicale vergadering niet afgehandeld konden worden en alle zaken, die betrekking heb-

ben tot het belang der gemeenten in het geheel; maar in geen geval kleine zaken, die in kerkeraad of anderszins kunnen behandeld worden en tot plaatselijke belangen behooren.

Iedere gemeente zal zorgen dat zijne zaken ter behandeling voor den 25ste Mei van ieder jaar bij den voorzitter schriftelijk zijn ingediend dewijl zij anders niet mogen behandeld worden.

Iedere gemeente zal 'trachten de belangen der geestelijke zaken het meeste hier te doen kennen.

Jacob Corré (geheel rechts) op een Middelburgse marktdag gefotografeerd. Deze constructieve ouderling behoorde tot het 'puik' der Ledeboerianen. Hij was een der opstellers van het Conceptreglement. In 1907 gaat zijn hartewens in vervulling: de vereniging met de Kruisgemeenten, waaraan hij actief deelneemt.

Qua strekking is de taakstelling van de Algemene Vergadering geheel overeenkomstig het gestelde in art. 30 D.K.O.

Wat betreft de indiening van agendapunten door elke gemeente kan nog worden opgemerkt, dat in 1905 is besloten tot een wijziging, die veel beter past binnen het gereformeerd kerkrecht. Namelijk: 'dat op de respectieve classicale vergaderingen worde vastgesteld de agenda voor de groote vergadering; dat daarom de voorjaarsclassen vroeg genoeg gehouden zullen worden om de agenda aan de roepende gemeente te kunnen verzenden; die alsdan zorgen zal dat de uitnoodiging met de agenda vroeg

genoeg ter kennisse der kerkeraden worden gebracht'.²⁰ Een enorme verbetering!

Het gestelde over de geestelijke zaken valt meer onder de kerkvisitatie naar art. 44 D.K.O. (zie ook art. 8 R.v.O.).

ART. 5

Bij verschil van gevoelen wordt tot stemming overgegaan. De meerderheid beslist. Ieder der aanwezigen is stemgerechtigd.

De D.K.O. geeft een dergelijke stemprocedure niet aan; op zich is zij korrekt. De slotzin van art. 5 R.v.O. wil waarschijnlijk voorkomen, dat gemeenten zonder volledige afvaardiging stemverklaringen mee 'van huis' nemen; zulks is uiteraard ongeldig, daar de betrokkenen het inhoudelijk beraad ter vergadering niet gevolgd hebben.

Over de Classicale vergaderingen.

ART. 6

De gemeenten verdeelen zich in vier classes, namelijk de classis Walcheren, waartoe behooren de gemeenten: Middelburg, Aagtekerke, Oost Kapelle, Neuzen en Axel.

de classis Zuid-Beveland, waartoe behooren: Borsele, Hoedekenskerke, Krabbendijke, Yerseke en Rilland.

de classis Tholen, waartoe behooren: St. Annaland, Bruinisse, Nieuwerkerk en St. Philipsland.

de classis Holland, waartoe behooren: Nieuw-Beierland, Benthuizen, Oudewater, MoerKapelle, Waddingsveen, IJsselstein, Rotterdam, Giesendam, Genemuiden en Zuidwolde.

De indeling der Classes is vooral geografisch bepaald. Na verloop van tijd heeft elke Classis een predikant, te weten: Walcheren: Van Oordt, Zuid-Beveland: Roelofsen, Tholen: Boone, en Holland: Beversluis. Toentertijd 'ging alles heel best',²¹ zo oordeelt Boone. De D.K.O. geeft geen aanwijzingen voor de begrenzing van classicale ressorten.²²

ART. 7

De classis zullen vergaderen minstens tweemaal per jaar naar één te maken rooster.

Als gerechtigden worden toegelaten alle ouderlingen en diakenen der gemeenten; benevens deputaten van andere classis: deze alleen tot het aanhooren van zaken en het geven van gevraagde inlichtingen. Zij kiezen voorzitter en scriba als bij art. 2 is vermeld.

De voorzitter regelt ook hier de zaken doch zonder agenda; dewijl hier de zaken staande de vergadering kunnen worden gebracht.

Art. 41 D.K.O. verordent het aantal vergaderingen van de Classis op minimaal vier per jaar. Bij de afwijking naar twee in art. 7 R.v.O., kan een rol hebben gespeeld, dat in elke Classis meestal sprake is van een beperkt aantal gemeenten; deze liggen bovendien vaak op betrekkelijk verre afstand van elkaar.

Dat in principe de voltallige kerkeraad kan worden afgevaardigd, strijdt met art. 41 D.K.O.; dit spreekt van slechts één predikant en één ouderling.

Het vertegenwoordigen van de overige Classes, door deputaten, kent de D.K.O. niet. Dit verschijnsel correspondeert overigens volledig met de deputaten ex art. 48 D.K.O., in te stellen ter oefening van onderling kontakt tussen Provinciale Synoden. Op het classicaal deputeren naar art. 7 R.v.O. wordt meer dan eens aangedrongen.²⁰

De wijze van agenderen is kerkrechtelijk weliswaar vrij, doch het geheel 'voor de vuist weg' handelen volgens art. 7 R.v.O. vereist veel improvisatietalent van de voorzitter en niet minder parate kennis van de afgevaardigden.

ART. 8

De te behandelen zaken zijn die, welke de kerkeraden niet hebben kunnen afwerken en die, welke betrekking hebben tot de vereenigde gemeenten in die classis; niet die, welke behooren tot de belangen in het geheel of enkel van de kerkeraad. Zij zullen deputaten benoemen voor de te houden classicale vergaderingen.

Verder zal de voorzitter elke kerkeraad naarstig afvragen hoe in de gemeente de bediening van Gods Woord en die der H. Sacramenten wordt gehouden alsmede den toestand der gemeenten zelve, of hierin werkingen van Gods Geest en daardoor geestelijke werkzaamheden te vinden zijn. Bij iedere vergadering zal worden besproken de werkzaamheden der leeraars.

Ook zullen de middelen besproken worden om leeraars te krijgen of te verkrijgen.

De taakstelling van de Classicale vergadering strookt in grote lijn met art. 41 D.K.O.

De verder door de voorzitter te stellen vragen behoren eerder tot de kerkvisitatie, zoals voorgeschreven in art. 44 D.K.O. Deze afzonderlijke kerkvisitatie aan de plaatselijke gemeenten wordt kennelijk niet verricht. Wat betreft de middelen ter verkrijging van predikanten, wijst art. 19 D.K.O. aan, dat 'de gemeenten zullen arbeiden, dat er studenten in de theologie zijn', die 'ex bonis publicis (uit openbare middelen) onderhouden worden'. De eenvoudige Ledeboerianen hebben de klassieke opleiding tot dienaar van het Woord nimmer gekend. Bij hen is 'dominee-op-artikel-acht' - uitzondering volgens art. 8 D.K.O. - regel geworden; in toenemende mate is in de loop der jaren daaraan een praktische studie gekoppeld geworden (zie ook art. 15 R.v.O.).

ART. 9

Alle zaken, waarover verschil van gevoelen is, worden door stemming beslist. De meerderheid beslist en ieder der aanwezigen is tot stemmen gerechtigd.

Hiervoor wordt verwezen naar het commentaar bij art. 5 R.v.O.

ART. 10

Kerkeraden zijn de ouderlingen en diakenen gekozen door de gemeenten of kerkeraden.

Aanmerking. Er wordt voorgesteld in kleine gemeenten hier niet al te sterk op te staan.

Elke gemeente moet minstens twee ouderlingen en diakenen bezitten.

Het is geheel conform de artt. 22 en 24 D.K.O., dat ouderlingen en diakenen worden verkozen door de kerkeraden (aristocratisch) of - uit een dubbel getal - door de gemeenteleden (aristocratisch-democratisch). De toegevoegde aanmerking kan erop wijzen, dat in kleine gemeenten enige souplesse betracht mag worden in de manier van verkiezing van ambtsdragers. Wellicht duidt het op het open laten van de mogelijkheid van vrije stemming (democratisch), dat het gereformeerd kerkrecht slechts kent bij de oprichting van een gemeente krachtens het 'ambt aller gelovigen'. Deze laatste vorm van verkiezing is echter regelmatig voorgekomen in de Ledeboeriaanse gemeenten.

Waarschijnlijker is, dat de aanmerking slaat op het aantal personen, dat de kerkeraad vormt. De D.K.O. zwijgt hierover. Toch moet uit het geheel van haar bepalingen en uit het toegepast kerkrecht uit vroeger eeuwen de conclusie getrokken worden, dat oorspronkelijk minimaal drie ouderlingen (leer- en regeerouderlingen) een kerkeraad uitmaken.²³ Bij zulke kleine kerkeraden is het toegestaan - krachtens art. 38 D.K.O. - de diakenen eveneens als kerkeraadsleden aan te merken in de kwaliteit van hulpouderling. In zo'n geval wordt gesproken van een 'brede' kerkeraad. Welnu, in de aanmerking op art. 10 R.v.O. heeft de Algemene Vergadering van 1903 een absolute ondergrens willen aangeven voor een 'breed' college: twee ouderlingen en twee diakenen. Kerkrechtelijk bezien getuigt zowel het totaal aantal als de verdeling van een tamelijk gezond standpunt. Er zal mee beoogd zijn het regeerambt - van oorsprong slechts aan het ouderlingschap verbonden - zo zuiver mogelijk te waarborgen. Het aantal wil voorts recht doen aan het bevestigingsformulier. Bij zowel instituering als opheffing van gemeenten blijkt art. 10 R.v.O. als criterium strak gehanteerd te worden²⁴ (zie ook art. 13 R.v.O.). Hierin wenst men orde, 1 Cor. 14 : 40.

ART. 11

Zij zullen minstens eens in de twee maanden vergaderen in hunne gemeente; een voorzitter uit hun midden benoemen en een scriba, die nauwkeurig het verhandelde aantee kent.

Deze notulen zullen van iedere gemeente op de classicale vergadering worden voorgelezen door den scriba der classicale vergadering, aan wien dezelve zullen worden gegeven.

Art. 37 D.K.O. verordent een minstens wekelijkse kerkeraadsvergadering in plaats van de hier genoemde tweemaandelijksse.

In de praktijk varieert het praesidium op art. 37 D.K.O.; het scribaat harmonieert met art. 34 D.K.O.

Volstrekt bevreemdend is de verplichte openbaarheid van de kerkeraad-notulen ten aanhoren van de gehele Classis. Daarbij valt - bij wijze van spreken - niet te marchanderen! Want ongewenste of omstreden passages kunnen niet verzwegen worden. Immers, niet de eigen scriba leest deze notulen voor aan de afgevaardigden, maar de scriba van de Classis in hoogst eigen persoon. Er is een flinke dosis fantasie voor nodig om dit uit te leggen als het bevorderen van saamhorigheid. 't Heeft eerder iets weg van algehele controle; de Classis lijkt een 'opperkerkeraad'. Zo'n bepaling is een regelrechte aanslag op de autonomie van de plaatselijke gemeente.²⁵ Zij biedt volop kansen op conflictstof - denk aan kandidatering en tuchtzaken - met alle heerschappijvoering van dien, zo tegen art. 84 D.K.O. in. Is dit ook een van de redenen, dat in die tijd soms zo spaarzaamlijk officiële kerkeraadvergaderingen worden gehouden? En vinden ze plaats, dat er vaak zo sober of in 't geheel niet wordt genotuleerd?

ART. 12

Zij zullen op de vergaderingen behandelen de zaken der gemeente; zowel die der leden onderling, als die der leden met de kerkeraad; deze behandelen volgens Gods H. Woord en de Christelijke discipline. Bij verschil van gevoelen wordt hier niet gestemd, maar de beslissing aan de Classicale vergadering overgelaten; tenzij in deze Gods H. Woord eene duidelijke aanwijzing voor allen komt te geven.

Deze kerkrechtelijk juiste bepaling spreekt voor zichzelf; zij voegt zich naar art. 71 D.K.O. e.v.

ART. 13

Als gemeente wordt verstaan, zij, die door belijdenis aaneengesloten daartoe samenkomsten houden en bestaan uit eenige leden en kunnen voorzien in het gesteld getal ouderlingen en diakenen in een tijd, die hen gesteld zal worden door de Algemene vergadering. Indien zij dit niet kunnen, moeten zij zich aansluiten bij eene nabijliggende bestaande gemeente. Of zij zelfstandig mogen vergaderen, wordt door de Algemeene vergadering beslist.

De D.K.O. geeft niet exact aan, hoeveel belijdende leden er moeten zijn, om een gemeente te kunnen institueren. Kerkrechtelijk is de belangrijkste maatstaf altijd geweest, of een kerkeraad kan worden gevormd met inachtneming van art. 25 D.K.O.²⁶ In dit licht is art. 13 R.v.O. terecht gesteld. Bovendien zal men hebben willen benadrukken, het eigen Reglement serieus te nemen!²⁷

De rol, die voor de Algemene Vergadering is weggelegd in dezen, is eigenlijk onjuist. Het al of niet oprichten van een gemeente of afdeling is een zaak van de Classis naar artt. 38 en 39 D.K.O. Op voorstel van Ds. Beversluis verwijst de Algemene Vergadering van 1903 het verzoek tot

Ouderling Adrianus Anthonie van Lieburg met vrouw. Jarenlang voerde hij het scribaat der Algemene Vergaderingen der Ledeboerianen. Hij was een der opstellers van het Conceptreglement. In 1907 is hij synodaal afgevaardigde voor Nieuw-Beijerland.

zelfstandigheid van Haamstede dan ook terecht terug naar de Classis Tholen, hoewel procedureel strijdig met het door haar zoëven vastgestelde art. 13 R.v.O.

Over Leeraars en gemeente.

ART. 14

Elke gemeente behoudt het recht een leeraar te benoemen; maar zal deszelfs diensten niet alleen voor zichzelf behouden; maar zal

dezelve minstens verdeelen in die classis, waarin hij zich bevindt en zal trachten het goedvinden des leeraars te verkrijgen om zijn werk in alle onze gemeenten te verrichten.

De beroeping zal niet geschieden dan met voorkennis der classis en met hare goedkeuring. Komt de leeraar zijn beroep aan te nemen, dan wordt dit eerst door de classis geaprobeerd en nadat alles in orde is bevonden, wordt hij toegelaten. De bevestiging zal geschieden naar gewone kerkorde door een door de Classis vastgestelden Leeraar.

In de formulering van dit artikel herkent men zonder meer de resultaten van Beversluis' strijd tegen het gecombineerd beroepen in 1899. De dienaar van het Woord behoort aan een plaatselijke gemeente volgens art. 7 D.K.O. Zijn arbeid in de Classis als consulent is vanzelfsprekend conform het gereformeerd kerkrecht.

De rol van de Classis rond het beroepingswerk - attestatie en approbatie - strookt met de artt. 4, 5 en 10 D.K.O. Hoewel de slotzin van art. 14 R.v.O. dit niet uitdrukkelijk vermeldt, lijkt hiermede de oude 'linie'-kwestie formeel te zijn afgeschreven (let op: 'naar gewone kerkorde').

ART. 15

Verder zal ieder naarstig uitzien om personen te vinden, in welke naar de bescheiden meening de Heere gaven en bekwaamheden heeft gelegd om de gemeenten te dienen met een woord tot stichting te spreken en om opleiding tot het Leeraarsambt te ontvangen.

Tot overtuiging hunner bekwaamheden zullen die personen in die gemeenten voorgaan, waar zij eerst gevonden werden. Indien de kerkeraad na een en andermaal hiervan overtuigd te zijn zulks voldoende heeft bevonden, zal die deze zaak aan de classis voorleggen en zal die classis gehouden zijn die personen in de gemeenten der classis te doen laten voorgaan.

Is dit naar behooren en voldoende, dan zal die persoon ook de overige classes moeten bedienen en zullen alle gemeenten die moeten nemen, die in de classis met tevredenheid hebben kunnen werkzaam zijn en zal het oordeel over zulke personen niet afhangen van één kerkeraad: maar hun werk zal worden aangewezen door de classis voor deze en door de Algemeene vergadering voor alle gemeenten.

Ieder dezer personen zullen lid zijn of worden bij ééne onzer gemeenten.

Verplicht art. 19 D.K.O. de gemeenten, te arbeiden dat er studenten in de theologie zijn - art. 15 R.v.O. wekt in vergelijkbare zin op, naarstig uit te zien naar proponenten ter opleiding tot dienaar van het Woord. Het verschil is duidelijk: bij de Ledeboerianen begint de betrokkene - oefenaar genoemd - direkt al met het spreken van een stichtelijk woord. Men wordt 'dominee-op-artikel-acht'. Hoewel niet uitgesproken in het Reglement, is er in de praktijk sprake van een ingrijpende aanvulling op het

toelatingsbeleid. Onder 'gaven en bekwaamheden' wordt niet zonder meer verstaan hetgeen art. 8 D.K.O. opsomt: singuliere gaven, godzaligheid, ootmoedigheid, zedigheid, goed verstand en diskretie, mitsgaders gaven van welsprekendheid'. Bij 'godzaligheid' wordt nadrukkelijk gelet op de persoonlijke kennis aan de wedergeboorte en de inwendige roeping tot het ambt.

De procedure die art. 15 R.v.O. schetst, verraadt een wat independistisch tintje. De plaatselijke kerkeraad beslist éérs en - nadat enige tijd is geoefend door de betrokkene - draagt hij de persoon voor aan de Classis, welke dan verplicht is de oefenaar in haar gemeenten te laten voorgaan. In deze geest gebeurt dit nu nog in Engeland in de zogenaamde 'Philpot-gemeenten'. Krachtens art. 8 D.K.O. beslist in deze zaken de Classis en niet eerst de plaatselijke gemeente. De Classis neemt aan en regelt vervolgens de opleiding om te komen tot de volle bediening van Woord en Sacramenten.

Tenslotte: in ere hersteld wordt de studie, tot nog toe geen gebruik onder de Ledeboerianen. In 1906 krijgt Beversluis opdracht van de Classis Holland tot de opleiding van Oef. Daniël Driessen uit Kampen.²⁸ Oef. Hendrik Kieviet uit Aagtekerke ontvangt enige tijd onderwijs van Van Oordt.²⁹ Men studeert dus privé bij een predikant.

ART. 16

De Leeraars zullen gehouden zijn de bediening van Gods Woord naarstig te doen en de H. Sacramenten naar behooren te bedienen. Deze op verzoek des Kerkeraads. Zij zullen wonen in de roepende gemeente.

Hij zal in zijn wandel geen ongeregelheden vertoonen en bijzonder op zijn eigen huisgezin letten en zich zoo min mogelijk in maatschappelijke zaken mengen.

Hij zal op de Algemeene vergaderingen van zijn eigene bevinding in het bedienen der gemeente een kort verslag uitbrengen om de nooden en ellenden en 's Heeren bemoeiing met ons hierdoor te trachten een weinig te doen kennen.

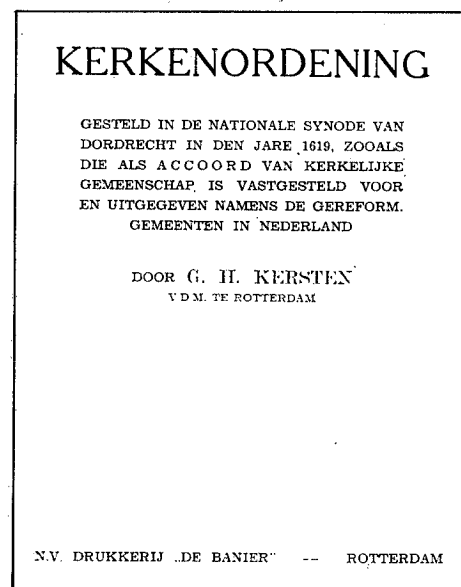
Hij zal zijne woonplaats niet verlaten dan met opgave aan de classis van wettige oorzaken; ook geen beroepen aannemen dan met kennisgeving aan de classis. Hij zal de gemeenten met raad en woord dienen en op geregelde wijze zijn werk verdeelen. Hij zal zich tevreden stellen met de bezoldiging hem door de gemeente vastgesteld, volgens regeling hem bij zijne beroeping bepaald.

De taakstelling aan de predikanten komt geheel overeen met het gestelde in art. 16 D.K.O.

De vereiste handel en wandel van de dienaar van het Woord grondt zich onder meer in het Schriftwoord van 1 Tim. 3. Het 'zich zo min mogelijk in maatschappelijke zaken mengen' is een zinsnede, die - ten principale terecht gesteld - tot op de dag van heden discussiestof oplevert.

Het verslag over de toestand in de gemeenten, dat de predikanten moeten uitbrengen ter Algemene Vergadering, is enigszins aan te merken als een rapport van kerkvisitatie, bedoeld in art. 44 D.K.O.

De laatste alinea van art. 16 R.v.O. strookt met artt. 10 en 11 D.K.O. Toch is er een opmerkelijk verschil omtrent het voorschrift tot bezoldiging. Art. 16 R.v.O. meent dat de predikant zich maar tevreden heeft te stellen met zijn tractement; vooral, nu dit niet meer per definitie wordt bepaald door het 'preken-op-de-zak' (de opbrengst van de kollekten), maar in de beroepsbrief ligt verankerd. Art. 11 D.K.O. daarentegen legt de kerkeraad de plicht op 'hare dienaars van behoorlijk onderhoud te verzorgen'; lukt dit niet, dan zal de Classis oordelen of de dienaars 'te verzetten zijn of niet'. Onder de Ledeboerianen is de predikant dus absoluut afhankelijk van zijn kerkeraad, zonder mogelijkheid van beroep op de Classis.

Titelpagina van de Dordtse Kerkenordening van 1618-19, het regeerakkoord der Gereformeerde Gemeenten in Nederland.

Het Reglement wordt tenslotte als volgt afgesloten:

Dit concept reglement is opgemaakt te Middelburg op 2 en 3 Februari 1903.

G. BRAS.

J. CORRÉ.

A. BUIJS.

A. A. VAN LIEBURG.

De scriba C. NIEUWENHUIJZE.

Samenvattend kan gezegd worden, dat de 'Gereformeerde Gemeenten in navolging van Ds. L. G. C. Ledeboer' - zoals de officiële naam luidt op de kaft van het Reglement - een op zich noodzakelijke en loffelijke poging hebben ondernomen om meer orde te scheppen in hun kerkelijke gemeenschap. Het is typisch een produkt van hun tijd geworden. Hoewel wijzigingen op de Dordtse Kerkenorde volstrekt legitiem zijn krachtens art. 86 D.K.O., moet geconcludeerd worden dat - ondanks vele goede elementen - het Reglement hier en daar verder heeft afgevoerd van 'Dordt'. Soms is het ronduit ongereformeerd, vermoedelijk zonder dat men het zich bewust is geweest. Gelukkig is bij de vereniging van 1907 tussen Ledeboerianen en Kruisgezinden dit ordereglement weer vervangen door de onverkorte Dordtse Kerkenorde; de niet meer actuele artikelen heeft men toen op de koop toegenomen.

Noten:

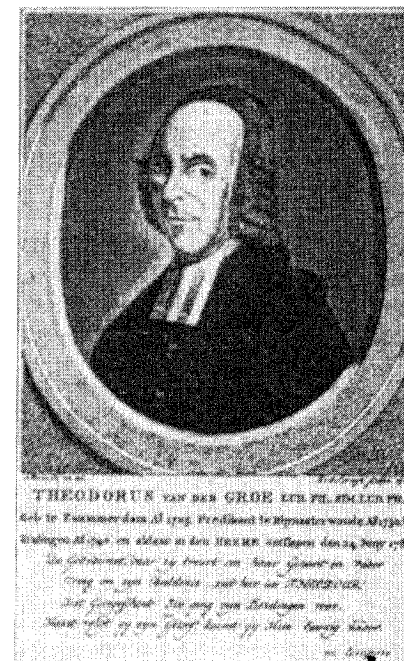
- 1) De Cock, Hendrik de Cock, 301.
- 2) De Kruijter e.a., Notulen van de Alg. Kerk. Verg. van de Geref. Kerk onder het Kruis, 22 (1844, art. X); vgl. Steenblok, De bestaansgrond der gemeenten, 35-48.
- 3) Handelingen van de Provinciale Vergadering van de Zeeuwse Chre. Afgesch. Kerken dd. 23 okt. 1839; vgl. Rotte, Op zoek naar de kleine lettertjes, 49-52.
- 4) Ledeboer, 's Heeren wegen, 80.
- 5) Landwehr, L. G. C. Ledeboer, in zijn leven en arbeid geschetst, 59.
- 6) Ledeboer, 's Heeren wegen, 85.
- 7) Ledeboer, 's Heeren wegen, 81-82.
- 8) Zie hoofdstuk 6, noot 17.
- 9) Vermoedelijk wordt hierop ook gezinspeeld ter Classis Walcheren; zie Notulen Classicale Vergadering Middelburg dd. 31 okt. 1902, art. 5: 'De bezwaren ingebracht tegen Ds. Boone heeft de vergadering onderzocht en was van mening, dat hij daar in al te vleeschelijk heeft gehandeld, daar hij zelf(s) ook bekend en belijd daar in zijn schuld'. Merkwaardig, dat eind 1903 een nieuw beroep van St. Philipsland op Ds. Boone wederom niet vlekkeloos verloopt; zie Notulen Classicale Vergadering Rotterdam dd. ? jan. 1904, art. 3: 'De classis, gehoord hebbende het verzoek van Ds. Boone aan Ds. Beversluis om door ZEW. bevestigd te worden te St. Philipsland, gehoord hebbende eene verklaring van den kerkeraad van Ter Neuzen, eene verklaring van de classis Tholen en eene van den kerkeraad van St. Philipsland ter goedkeuring van voornoemde bevestiging, maar aan de andere zijde vernomen hebbende de ongeregelde heden die bij de beroeping hebben plaatsgevonden, heeft deze zaak wijdloopig overwogen en besluit dat ter instandhouding van den onderlingen vrede Ds. Beversluis machtiging worde verleend deze bevestiging te verrichten. Echter wordt ZEW. door de classis gelast den kerkeraad van St. Philipsland op deze onregelmatigheden te wijzen en haar te vragen of zij in deze de begane feiten te willen erkennen'. De bevestiging is door Beversluis voltrokken (zie hoofdstuk 7 noot 9) binnen het classicaal verstrekte mandaat; zie Notulen Classicale Vergadering Rotterdam dd. 27 mei 1904, art. 3: 'De vorige Notulen behelzen een opdracht der classis aan Ds. Beversluis om Ds. Boone te St. Philipsland te bevestigen onder die voorwaarde dat genoemde gemeente zou bekennen dat zij inzake het beroep gedwaald hebben. Ds. Beversluis verklaart dat dit geschied is'.
- 10) Notulen Buitengewone Algemene Vergadering Krabbendijke dd. 10 dec. 1902. Voor het buitengewone karakter van deze vergadering, zie men hoofdstuk 11.
- 11) Conceptreglement, 10.
- 12) Notulen Algemene Vergadering Middelburg dd. 1 juli 1903.
- 13) Deze mogelijkheid laat Ds. K. de Gier uit 's-Gravenhage open in enkele noties; hij was zo vriendelijk deze mij te doen toekomen als commentaar op het Reglement (dat ook voor hem nieuw was).
- 14) Kersten, Kerkelijk Handboekje, 177-194, biedt een volledige betrouwbare tekst van de Dordtse Kerkenordening van 1618-'19.
- 15) Notulen Algemene Vergadering Krabbendijke dd. 6 juni 1906. Zo zijn praeses geweest in 1903: Boone, 1904: Beversluis, 1905: Van Oordt, 1906: Roelofsen, en 1907: Boone.
- 16) Het enige zal zijn, dat de praeses op de volgende vergadering dienst doet als tijdelijke voorzitter tot de nieuwe praeses is gekozen; zie bijv. hoofdstuk 14: de rol van Roelofsen in het contact met de Kruisgezinden voor de Algemene Vergadering te Middelburg in 1907. Nadat tot instelling van tweedaagse Algemene Vergaderingen is besloten, krijgt de voorgaande praeses tevens opgedragen een predikatie te houden; zie Notulen Algemene Vergadering Krabbendijke dd. 6 juni 1906 (het motief van de Classis Walcheren is twijfelachtig: 'ter steuning in de kosten'; de Kruisgemeenten spreken terecht van 'biduur'). Wat betreft het aanblijven van de scriba moet gedacht worden aan het tijdelijk scribaat op de volgende vergadering. Mogelijk fungeert hij ook als archivaris, daar van een archief bewarende kerk - waarop art. 45 D.K.O. doelt - nergens gesproken wordt.

- 17) Op voorstel van de Classis Walcheren wordt later besloten het aantal afgevaardigden per gemeente op drie te stellen; zie Notulen Algemene Vergadering Krabbendijke dd. 6 juni 1906. Het jaar erop wordt dit - wegens een protest van de Classis Holland - weer teruggedraaid naar twee; zie Notulen Algemene Vergadering Middelburg dd. 4 en 5 juni 1907.
- 18) Ik baseer dit op de aanmerking; dit zou enigermate aansluiten bij art. 42 D.K.O.
- 19) Ik grond dit op de kruisjes bij de namen - door scriba Van Lieburg aangebracht en verklaard - in de Notulen Algemene Vergadering Bruinisse dd. 7 juni 1905 (dit gegeven ontbreekt in de editie Middelburg).
- 20) Notulen Algemene Vergadering Bruinisse dd. 7 juni 1905.
- 21) Boone, Leven en sterven, 44.
- 22) De Gier, Toelichting op D.K.O., 76, vermeldt dat de Provinciale Synode van Harderwijk in 1603 bepaalde, 'dat een klasse minstens uit 10 kerken moet bestaan'. Dit aantal wordt ook genoemd door Steenblok, Toelichting op de Dordtse Kerkenordening (Art. 47), in De Wachter Sions 17 okt. 1958 (6e jrg., nr. 9).
- 23) Zie Steenblok, Hoeveel leden?, in De Wachter Sions 2 jan. 1959 (6e jrg., nr. 20).
- 24) Dat aan art. 11 R.v.O. de gemeenten inderdaad voldoen, blijkt - lettend op de afgevaardigden - uit de notulen van Classicale en Algemene Vergaderingen. Op die basis wordt in 1903 Haamstede gesticht, terwijl in 1903 IJsselstein wordt opgeheven alsook in 1907 Oudewater (de twee ouderlingen aldaar kunnen niet meer als zodanig fungeren; men doet nog een vergeefs beroep op I. Maaswinkel uit Utrecht).
- 25) Juist de gereformeerden - Voetius voorop - hebben de zelfstandigheid der plaatselijke kerken sterk benadrukt, zij het beperkt door de besluiten der meerdere vergaderingen, mits deze niet bewezen worden te strijden tegen het Woord van God, artt. 36 resp. 31 D.K.O.
- 26) Zie Steenblok, Hoeveel leden moeten er zijn om een gemeente te vormen?, in De Wachter Sions 10 okt. 1958 (6e jrg., nr. 8); genoemd worden tien à twaalf mannelijke belijdende leden, of 20 à 30 gezinnen (er worden onderscheiden opvattingen gehuldigd); zie ook de bron uit noot 23. Bij de verzelfstandiging van Haamstede in 1903 betreft het een 30-tal leden van de gemeente Nieuwerkerk, waarbij men heeft kunnen voldoen aan art. 13 R.v.O. Zie ook Kersten, Kerkelijk Handboekje, 92, Acta Synode Dordrecht 1578, art. 11.
- 27) Art. 86 D.K.O. - het slotartikel - vraagt dit trouwens voor de gehele Kerkenorde.
- 28) Notulen Classicale Vergadering Rotterdam dd. 27 sept. 1906. Driessen zet uiteindelijk niet door; later wordt hij toch predikant - onder andere te Rotterdam-Zuid - bij de Chre. Geref. Kerken in Ned.
- 29) Blijkens de Notulen Classicale Vergadering Terneuzen dd. 2 okt. 1906 wordt Kieviet door Beversluis geëxamineerd. De Classis overweegt vervolgens zijn preekvoorstel, zijn geestelijke werkzaamheden omtrent het leraarsschap en zijn bekwaamheid daartoe. Met 11 stemmen tegen 3 wordt Kieviet niet bevorderd tot kandidaat tot de heilige dienst. Eenparig wordt besloten, dat Kieviet nog een jaar zal oefenen en intussen bij Van Oordt in de leer gaat.
- 30) Er moet nog een exemplaar van het Conceptreglement in omloop zijn, waaruit blijkt dat Ds. Boone in 1907 zich aan het Reglement wenst te houden. Het boekje zou voorzien zijn van diens handtekening; de namen der 24 gemeenten zijn vervangen door de Oud Gereformeerde kerken. Mededeling dhr. A. Ros te Barneveld.

13. Dathen versus Staten

Reeds zijdelings is Beversluis' visie op het kerkelijk gebruik van de 'rijm-psalmen' aangeroerd. Het gaat daarbij om de berijming van Dathen of die der Staten. Als jongen heeft Beversluis in de kerk de oude en thuis de nieuwe psalmen gezongen. In 1900 zet hij in krachtige bewoordingen uiteen, waarom de psalmbundel van 1773 zijns inziens moet worden afgewezen voor de eredienst. Beversluis kwalificeert de bundel als een produkt van de 'leugengeest' van 'verdraagzaamheid', die slechts uit was op 'vernieuwing'. Met dit psalmboek is de afwijking in de kerk formeel ingezet. Hij merkt voorts op:

Onder een schoonen schijn van recht en vleeschbetooverende redenen werd door hem (die leugengeest - CdeJ) onder meer een aanval gewaagd op de psalmen van Dathen tot hiertoe nog in gebruik bij de Gereformeerde Kerk. Was in voorgaande tijden door enkele onzer godzalige leeraren wel eens de wensch te kennen gegeven, dat die psalmen mochten herzien, of een betere berijming overeenkomende met de taal dier dagen mocht geschonken worden, zoo zouden diezelfde vaders geenszins hunne goedkeuring gehecht hebben aan de psalmen, welke die van Dathen hebben vervangen, noch aan de wijze, waarop zij der gemeente zijn opgedrongen. De trouwe leeraren van dien tijd en de beproefde vromen hebben dan ook krachtig tegen de invoering geprotesteerd en in vele gemeenten van ons vaderland kon de invoering niet anders dan door politiek geweld geschieden; en tegen wien was dit geweld gekeerd; tegen hen die de oude paden vasthielden. In 1773 was het een feit geworden in Nederland, dat op onwettige wijze, (want Staatsgeweld in Gods Kerk mag nooit geduld en alle veranderingen in belijdenis of in welk deel van den eeredienst ook mogen niet anders dan in wettige nationale Synode gemaakt worden en dat naar den regel en op grond van Gods Woord) de nieuwe psalmen zijn ingevoerd. Van der Groe moet gezegd hebben: 'Zij hebben gouden weggenomen, wij hebben nu zilveren in de plaats gekregen'. In een der bidagspredikatiën van dien Godsman vinden we een profetie aangaande de oude psalmen, welke profetie ik hier wil aanhalen, omdat daaruit wel eens een argument genomen wordt om te betwisten, dat het Gods wil en weg is, dat in de Ledeboeriaansche gemeenten de psalmen van Dathen gebruikt worden, of dat van der Groe's voorzegging anders faalt.

Theodorus van der Groe 'profeteerde' in de kwestie van de psalmberijming, zo meenden de Ledeboerianen; velen zagen hem als 'de laatste ziener'.

Onder anderen spreekt van der Groe alzoo: 'Over de invoering der nieuwe en de afschaffing der oude psalmen zal ik ellendig oud man niets zeggen. Alleen dit wil ik zeggen, dat, hoewel de nieuwe lichter van toon zijn en in sierlijker vorm en hoogdravender stijl zijn opgesteld dan de oude, God evenwel de oude psalmen de eer heeft aangedaan, dat zij in de vuurvlammen der vervolging zijn beproefd en door het bloed der martelaren zijn roodgeverfd en dat de Heere ze wederom de eer zal aandoen dat zij, wanneer de kerkgezangen in Nederland zullen huilen, niet meer tot de gezangen des tempels zullen behooren'. Mijne tegenwerping tot elk, die hierin eene reden vindt, om het gebruik der oude psalmen in de genoemde gemeenten te laken en te zeggen, dat dit gebruik van der Groe's voorzegging tot leugen maakt, is deze. Wanneer houdt eene profetie op profetie te zijn? Immers als zij vervuld is. En indien we nu het oog eens slaan op de droevige oordelen, eerst van onzalige burgerwisten, daarna van Fransche overweldiging, welke ons vaderland omstreeks het vierde eener eeuw teisterden, hebben toen de kerkliederen niet gehuild en zijn het geen treurzangen geworden, temeer wjl des Heeren Geest toen zoo verre geweken was? En nooit heb ik gehoord of gele-

zen, dat in dien tijd in eenige kerk van Nederland de psalmen van Datheen werden gezongen; maar wel de nieuwe; zoodat mijns bedunkens de voorzegging van van der Groe letterlijk is vervuld. Ik zou dit niet durven stellen, indien het niet was, dat na dien tijd eene opleving der Kerk had plaats gehad, waardoor, als het ware, het tijdperk van diep verval, waarin van der Groe zich bewoog, is afgesloten.¹

Beversluis' standpunt is dat der Ledeboerianen door en door. Gedurende tientallen jaren heeft deze kwestie uiterst gevoelig gelegen, ja zeer fundamenteel. Het is voortdurend een reden voor het kerkelijk isolement; zelfs tegenover gelijkgezinden. De vraag dringt zich dan ook op, hoe het gesteld is geweest met de zang van de gemeente. Is de houding van Beversluis en de zijnen historisch gezien verklaarbaar, verantwoord?

De ex-carmelieter monnik Datheen beijverde zich voor een gereformeerd psalmboek.

Wanneer de Reformatie hier te lande wortel schiet, wordt - op het schriftuurlijk voorbeeld van Luther en Calvijn - het psalmgezag door de gemeente (her)ingevoerd in de eredienst. Het is Ds. Petrus Dathenus - de gewezen Vlaamse monnik Pieter Dathen - die zich beijvert, om te

voorzien in de dringende behoefte aan een geschikte berijming voor kerkelijk gebruik. Hij zet de Geneefse psalmen van Marot en Beza over uit het Frans in de Nederlandse taal, met behoud van de melodie. In 1566 publiceert hij zijn verdienstelijk psalter, tesamen met zijn vertaling van de Heidelberger Catechismus. Deze bundel vindt spoedig een gunstig onthaal bij het gereformeerde volk. Zij ademt de bevinde-lijke geloofstaal, naar het hart van een vervolgde kerk. De berijmingen van bijvoorbeeld de psalmen 25, 42, 68 en 115 laten dit horen. Op het Convent van Wezel in 1568 - de eerste 'synode' der Nederlandse gereformeerden - wordt terwille van de eenheid in de kerken besloten, dat algemeen in ons land Datheens psalmen zullen worden gezongen. Toch komt er al gauw kritiek op deze 'volkse' berijming, die soms van te veel haast getuigt. Datheen zelf heeft gesproken als van een 'ontijdige geboorte', een onrijpe vrucht. Woordkeus en rijm laten nogal eens te wensen over; soms is het taalgebruik plat, zoals in Ps. 60 : 5 ('niet beter dan mijn oude schoen') en Ps. 73 : 4 ('haren vetten dikken kop'). De accenten van tekst, ritme en melodie van de verzen stroken zelden met elkaar; dit is ook de belangrijkste reden, waarom het zingen in hele en halve noten - zoals het Geneefse Psalter aangeeft - is losgelaten.

De adellijke Philips van Marnix, heer van Sint Aldegonde - theoloog, staatsman en veldheer - geeft in 1580 reeds een verantwoorde berijming in het licht. Deze is rechtstreeks vervaardigd uit

De veelzijdige Marnix van Sint Aldegonde bracht met zijn berijming een waardig alternatief, doch uiteindelijk tevergeefs.

de Hebreeuwse grondtekst. Ook qua innerlijk gehalte mag deze bundel er zijn. Al in 1581 krijgt Marnix' werk volle aandacht op de Synode te Middelburg. Meer om toekomstige redenen, blijft het alleenrecht nog voorbehouden aan de psalmen van Datheen, hoewel de uitdrukkelijke vermelding daarvan wordt geschrapt uit de kerkorde. Vijf jaar later - met enige reserve - spreekt de Haagse Synode echter haar voorkeur uit voor een herziene versie van Marnix. Nadat nog een aantal correcties zal zijn aangebracht, 'sal daer na te gelegener tijdt de voorsz. verbeteringe vanden predickstoel den volcke aan gepresen worden, met aanwij-singe van de nutticheyt van dien, sonder nochtans de vorige Psalmen, te weten Datheni, tot noch toe gebruyckt, preciselick te verwerpen, maer latende evenwel inder Gemeente vrijheit die te behouden ende te singen. (...) Men sal oock mogen den Schoolmeesters aenseggen, datse de kinderen dese Psalmen inder schole leeren ende daer toe gewen-nen'.² 'Datheen' is dus geen voorschrift meer! Dit kerkelijk besluit wordt nadien tot op de Nationale Synode van Dordrecht in 1618-'19 gehandhaafd. Men hoopt op een geleidelijke invoering van Marnix' psalter. Maar dankzij die keuzevrijheid, blijft het 'oudste kind'³ - aldus Constantijn Huygens wrevelig - staande in de praktijk van de eredienst. Het volk laat zich 'Datheen' niet afnemen; de predikanten laten het begaan.

Naast veel waardering behoeft niet te worden verhuld, dat de kritiek op Datheens arbeid door tal van 'oudvaders' is onderschreven; zelfs door niemand minder dan de bekende predikant-dichter Jacobus Revius, een der Statenvertalers. Hij heeft zelf een - in zin en rijm - verbeterde versie van 'Datheen' bezorgd, doch tevergeefs voor algemeen gebruik. Diverse onverdacht gereformeerde theologen pleiten in de 17e eeuw - terecht - voor een beter psalmboek, zoals Gisbertus Voetius, Jodocus van Lodenstein, Abraham Trommius, Johannes Roldanus, Wilhelmus à Brakel, Johannes d'Outrein en anderen. Een Jacobus Koelman oordeelt zelfs in zijn 'Plichten der ouders', dat de rijm - 'bijzonder die van Dathenus'⁴ - de betekenis veel verduistert, en men daarom de kinderen beter de onberijmde tekst kan laten leren.

Op zichzelf vormen deze feiten een genoegzaam bewijs, dat onze vaders niet onverdeeld - en zeker niet krampachtig - zich eens en vooral hebben willen binden aan één enkele berijming; nog minder als zou die van Petrus Dathenus - hoe geliefd ook - onvervangbaar zijn. Officieel kerkelijk is sprake van een zekere plaatselijke vrijheid! Een exclusief drijven van 'Datheen' is historisch gezien dan ook onverantwoord.

Met het verwateren van de gereformeerde theologie hier te lande, neemt in de 18e eeuw de roep om een nieuwe berijming sterk toe. Niet alleen in letterkundig opzicht ook qua inhoud wensen 'verlichters' verandering. Men stoot zich aan de steil-gereformeerde verzen van Datheen. Bevreemdend is, dat de regering in 1762 het voortouw neemt, daarin aangemoedigd door stadhouder Willem V. In dat jaar besluiten

de Algemene Staten - de Staten Generaal - te komen tot de verbetering of algehele verandering van het psalmboek voor de kerken. Wanneer op kerkelijke vergaderingen vervolgens over deze kwestie wordt gesproken, is het opmerkenswaardig, dat met name de Zeeuwse Classis Walcheren erop aandringt, bij het samenstellen van de nieuwe psalm-bundel zeker óók het beproefde werk van Datheen te betrekken. In tegenstelling tot het algemeen gevoelen, geeft Walcheren - vanouds bol-werk van gereformeerde orthodoxie⁵ - blijk van sterke verbondenheid met de oude psalmen. Zoals de historie nog te zien zal geven, is 'Da-theen' diep geworteld in het geestelijk en kerkelijk leven op dit ei-land.

De keuzecommissie voor de Statenberijming bestaat uit 9 predikanten uit de onderscheiden kerkelijke provincies. De besluitvorming vindt plaats onder toezicht en verantwoordelijkheid van twee rijksgecommitteerden. Na 121 zittingen - gehouden in het Haagse Mauritshuis - is de Staatscommissie gereed met haar arbeid. Het is dan 19 juli 1773. Geselecteerd is uit drie bestaande berijmingen: het werk van de Amsterdamse zilversmid Hendrik Ghysen, de bundel van de Haagse arts Johannes Eusebius Voet en het psalmboek van het dichtgenoot-

Van de geneesheer Voet is het leeuwendeel der psalmen van '1773' afkomstig.

schap 'Laus Deo, Salus Populo' (Eer aan God en heil aan 't volk), waaraan lieden hebben bijgedragen van remonstrantse en doopsgezinde signatuur. Behalve met kiezen, heeft de commissie zich ook beziggehouden met tekstwijzigingen. Onder veel ophef hecht de regering haar fiat aan de nieuwe psalmbundel. Op 1 januari 1775 dient deze alge-

meen in de kerken te zijn ingevoerd ... op last van de Hoogmogende Heren Staten Generaal der Verenigde Nederlanden!

Zo is bij '1773' van begin tot eind sprake van sterke overheidsbemoeienis, waarbij de kerk een ondergeschikte rol speelt. Niet verwonderlijk is dan ook, dat - later - het nieuwe kerkboek wordt aangemerkt als een onwettig 'Staatscreatuur'. Nimmer heeft een Generale Synode haar goedkeuring gegeven aan inhoud en gebruik van deze bundel. Kerkrechtelijk bezien mist zij elke bestaansgrond in de openbare godsdienstoefening; de keuzevrijheid van 'Dordt' heeft slechts 'Datheen' en 'Marnix' gegolden. In dezen heeft Beversluis het gelijk aan zijn kant, wanneer hij wijst op verwerpelijk 'Staatsgeweld'.

Wat de inhoudelijke zijde van '1773' betreft, is - helaas - zeker kritiek te leveren. Hoewel het werk van Ghysen als het meest zuivere van de drie bundels wordt aangemerkt, zijn daarin toch remonstrantse sporen te ontdekken. Het is voorts niet zonder betekenis, dat psalmen en gezangen van 'Laus Deo, Salus Populo' reeds in gebruik waren bij lutherse, doopgezinde en remonstrantse gemeenten in Amsterdam. De berijming van dit genootschap, alsmede die van Voet, ademt soms duidelijk de tijdgeest, die is uitgegaan van de Verlichting. Bijvoorbeeld: allerlei niet-bijbelse benamingen voor de Heere God, zoals 'Oppervoogd', 'Alvermogen', 'Opperwezen', enzovoorts, behoren tot de typische spreektrant van vele 18e eeuwse predikanten. Karakteristiek is verder het bewieroken van de 'deugd'. Ook dit is terug te vinden in de nieuwe psalmen. In Psalm 1 vers 4 - voor Beversluis omstreden - dicht Voet:

De HEER toch slaat der mensen wegen ga,
En wendt alom het oog van Zijn gena,
Op zulken, die oprecht en rein van zeden,
Met vaste gang het pad der deugd betreden;
God kent hun weg, die eeuwig zal bestaan.
Maar 't heilloos spoor der bozen zal vergaan.

In Ledeboeriaanse kring ligt dit soort verzen gedurig onder verdenking.⁶ Zo is er meer te noemen; denk aan het dogmatisch omstreden vierde vers van Zacharias' Lofzang (L.D., S.P.). Men pleegt echter onrecht aan '1773', indien er geen oog is voor het vele schone en schriftgetrouwe in de nieuwe psalmen. Er zijn voorbeelden, waarin zij de oude psalmen zeker overtreffen. Welk een zeggingskracht hebben Ps. 56 : 5 en 6 'nieuwe' rijm; profaan zelfs klinkt Ps. 78 : 33 in 'Datheen'. Tussen haakjes: niet onder kritiek staat bij de Ledeboerianen het woord 'HEER', dat op uitdrukkelijke aanwijzing van de Staten consequent is doorgevoerd.⁷ De naam 'Heer' - dus zonder 'e' of apostrof - vindt men al in 'Datheen' en 'Marnix', en ook wel bij mannen als De Cock en Ledeboer, en tenslotte in de gedichten van Beversluis en Van Lieburg.

De conclusie lijkt gerechtvaardigd, dat niet veel is af te dingen van het stellige vermoeden van Beversluis, dat onze oude gereformeerde vaders 'geenszins hunne goedkeuring' gehecht zouden hebben aan de Statenberijming als vervanging voor 'Datheen', zelfs al begeerden zij een beter psalmboek voor de eredienst. Desondanks heeft '1773' inmiddels haar bruikbaarheid en nut ruimschoots bewezen; later tevens in de kerken van Ledeboer.

Oorspronkelijke titelpagina's van 'Datheen' (1566) en Statenberijming (1776).

In het kader van de vereniging van de Kruis- en Ledeboeriaanse gemeenten in 1907, is het interessant na te gaan, hoe het is gelopen met de nieuwe psalmbundel in het kerkelijk leven na 1773. Met gemengde gevoelens wordt dit kerkboek bij de invoering begroet. Vreugde overheerst. Zo is Arnoldus Rotterdam van Steenwijk ermee ingenomen, terwijl Theodorus van der Groe van Kralingen - een der uitzonderingen onder de predikanten - teleurgesteld is geweest; een andere tegen-

stander is Cornelius Vos, de dominee van het Walcherse Arnemuidenten.

De aversie hier en daar is meer te vinden bij de 'gewone' kerkganger dan bij de ambtsdragers. De weerzin wordt vaak bevorderd door het gelijktijdig invoeren van de zogenaamde 'korte zangtrant'. Dit houdt in: een lang aangehouden noot voor de eerste en laatste lettergreep van elke versregel en halve noten voor alle daartussen liggende lettergrepen; destijds wel een aanzet tot uiteindelijke verbetering van de gemeentezang. Soms leidt dit tot onstichtelijkheden - waarbij tegenstanders niet altijd zijn vrij te pleiten - zoals te Hoogeveen, Maassluis en Vlaardingens.⁸ Inhoudelijke reserves ontmoet de Statenberijming meer in het Zeeuwse, vooral op Walcheren bij het eenvoudige bevindelijk ingestelde kerkvolk. De boeren Kornelis de Korte uit Mariekerke en Lourens Ingelse uit Oranjepolder hebben hun ervaringen in Westkapelle te boek gesteld. Laatstgenoemde verklaart: 'Doch er werd toen ook een overblijfsel gevonden, naar de verkiezinge Gods, die niet alleen mondbelijders, maar door waarachtige bekeering echte belijders van de ware godsdienst waren. Deze namen in die nieuwe berijming geen genoegen, en protesteerden daartegen voor God'. Zij zien in '1773' beslist 'een sprekende bode, dat God en Zijne Waarheid gereedschappen maakten van te vertrekken uit ons Vaderland en van Zijne Kerk'.⁹ Hun weigering om mee te doen aan deze vernieuwing komt hen op geweld en gevangenschap te staan. Niet licht zijn deze ontwikkelingen vergeten op het eiland. Ondanks de Provinciale Staten de classes manen de onwilligen tot hun plicht te brengen, blijven de oude psalmen voortleven op Walcheren. Zo zelfs, dat ter Classis in 1826(!) wordt gemeld, dat er in diverse gemeenten nog wederstrevige kerkgangers zijn, 'die zich ook op den duur van de Psalmberijming van P. Dathenus bleven bedienen'.¹⁰ Kennelijk zingt men dan door elkaar heen. Ook in de huiselijke kring en op de gezelschappen van Gods kinderen blijven de oude psalmen geliefd.

Wanneer dan ook 10 jaar later de Afscheiding een aanvang neemt op Walcheren, ontmoet haar Zeeuwse 'maarschalk' Ds. Huibert Jacobus Budding direkt sympathisanten bij zijn felle ijver om 'Datheen' in ere te herstellen. Het aanvaarden van '1773' heeft zijns inziens het kerkelijk verval ingeluid. Het weer invoeren van de oude bundel behoort dan ook tot de eerste daden van de aanvankelijk zo populaire prediker uit Biggekerke.¹¹ Toch gaat de Provinciale Vergadering der Zeeuwse Afscheidenen uiteindelijk niet door de knieën voor Buddings harde eisen. 't Wordt een onsmakelijke twistappel, helaas. In zijn zo dwingend vasthouden aan de oude psalmberijming - tesamen met de perikelen rond kerkorde, vrijheidsaanvraag en naam - breekt de emotionele Budding met zijn broeders in 1839.

Opmerkelijk is, welke gemeenten hem volgen en zijn bediening blijven begeren. Behalve zijn eigen standplaats Goes (gedeeltelijk), zijn het

Ds. Huibert Jacobus Budding voert onverzettelijk Datheen weer in; hij geeft daarmee de eerste stoot tot het ontstaan van de latere kerken van Ledeboer.

onder meer de gemeenten Bruinisse/Nieuwerkerk, Krabbendijke, Sint-Jan ten Heere (met leden uit Westkapelle!) en Sint Philipsland, alle door Budding gesticht in 1836-'37. Opmerkelijk, aangezien datzelfde Sint Philipsland, datzelfde Sint-Jan ten Heere (later Middelburg met Aagtekerke), datzelfde Krabbendijke en - deels langs indirecte weg - datzelfde Bruinisse/Nieuwerkerk en Goes straks de grote kernen vormen onder de Ledeboerianen. Op kleinere schaal ziet men dit ook op Tholen.¹²

In dit verband vraagt nog een bijzonder feit de aandacht. En wel: de nauwe connecties van Budding - toen nog rechtzinnig - met een toekomstig vooraanstaand Ledeboeriaan: de Fliplandse oefenaar Pieter van Dijke - voorheen diaken der Hervormde Gemeente - later predikant. Omstreeks 1841 is deze jonge boer en wethouderszoon in het opziensambt gezet door Budding. De oefenaar en dominee zijn 'zielevrienden, die elkanders belangen opdroegen aan den troon der genade, die te zamen leefden en streden om zielen te winnen voor Koning Jezus en die ook te zamen voor Zijn naam en zaak vervolgd werden'.¹³ Wanneer de vermaarde Budding in 1842 weer eens achter de tralies wordt gezet, treedt Van Dijke voor het voetlicht. In de nu herderloze gemeenten en losse groepjes in Zeeland wordt hij uitgenodigd tot het

spreken van een stichtelijk woord. Uiteraard gebruikt hij daarbij de 'Oude Salmen'.

In die periode komt er (nader) contact met de door Budding aanbevolen 'gewettigden leeraar' Ledeboer. Zo preekt deze in Goes op de kansel van zijn gevangen 'vriend'. In het najaar van 1842 gaat er een biddagsbrief uit naar onderscheiden verstrooide Afgescheiden gemeenten, ondertekend door H. J. Budding, L. van Wijk en L. G. C. Ledeboer. Het geeft enige kerkelijke band. De 'Budding-gemeenten' geraken in die tijd - zoals Drs. A. J. Rotte het noemt - 'in een (pre)Ledeboeriaanse sfeer'.¹⁴ Ledeboers voorkeur voor 'Datheen' past zonder meer in de principiële verplichting tot het gebruik van de oude bundel in deze Gereformeerde Gemeenten.

Samenvattend kan zonder twijfel geconcludeerd worden, dat 'Datheen' door het initiatief van Budding een absoluut eerherstel verkreeg in de gemeenten, die - wegens zijn vertrek uit Zeeland in 1844 - uiteindelijk door Ledeboer worden 'overgenomen' in de bediening van Woord en Sacramenten.¹⁵ Overigens: eerst nadat Benthuizens boetgezant is vrijgelaten in 1845 - na anderhalf jaar hechtenis - kan men zich meer definitief wenden tot Ledeboer. Hij weet deze Zeeuwse kerken exclusief aan zich te binden, zodat in de volksmond sprake is van Ledeboeriaanse gemeenten, voor velen gekenmerkt door het liturgisch gebruik van 'Datheen'.

Hoe ligt de redelijk gematigde voorkeur van Ledeboer zelf? Niet onmogelijk is, dat Budding in zijn geregelde kontakten met Ledeboer - reeds in het voorjaar van 1840 verbleef deze 'geliefde broeder' een paar dagen in de pastorie van Benthuizen¹⁶ - invloed op hem heeft uitgeoefend wat de psalmberijming betreft. Aan te nemen valt, dat Ledeboer voor zijn uitleiding uit de Nederlandse Hervormde Kerk in 1841 zich reeds persoonlijk ten eerste heeft aangetrokken gevoeld tot Datheens berijming. Denkelijk aanstonds is de oude psalmbundel weer ingevoerd in de eredienst in de Gereformeerde Gemeente van Benthuizen.¹⁷ Ledeboers woorden: 'Keeren wij terug, keert geheel terug', zijn dan ook gevleugeld geworden bij zijn volgelingen in hun verdediging van 'Datheen'. Hun beminde predikant verantwoordt dit nogal zakelijk, met te schrijven: 'Ons komen ze gereformeerder, vlakker, eenvoudiger, dieper en kernachtiger voor'.¹⁸ Hij dicht:

Geef ons het oude lied!
Vergeet ons Heere niet!

In de loop der jaren is geheel vergeten de ruimte, die Ledeboer liet voor het gebruik van de Statenberijming. In 1843 luidt zijn advies: 'Twist were van ons de Heere. Een ieder doe gelijk hij vrijmoedigheid heeft voor den Heere'.¹⁸ Helaas, in de historie van zijn gemeenten heeft deze behartenswaardige uitspraak geen betekenis gehad. Ver-

klaarbaar als men bedenkt, dat de voormalige 'Budding-gemeenten' de terugkeer naar 'Datheen' als een van hun bestaansgronden hebben beschouwd, om zelfstandig naast het Hervormd Genootschap en naast de Afgescheidenen te staan.

In dit licht is het niet zo verwonderlijk, wanneer in 1869 de Ledeboerianen verklaren, dat het verval van de kerk niet met '1816' is begonnen, maar met '1773'. In een officiële brief namens de Algemene Vergadering aan de Afgescheiden Ds. Adriaan de Bruine, vergelijkt David Janse de band tussen de gereformeerde leer en de oude psalmberijming met een huwelijk, 'om alzo de geestelijke kinderen in het Sion Gods te baren'. Dit huwelijk is gesloten te Middelburg in 1580, en bevestigd te Dordrecht in 1618-19. Zo althans meent Janse, letterlijk in Buddings voetspoor uit 1839.¹⁹ Met het aanvaarden van '1773' zijn drie zware zonden begaan, aldus herhaalt Janse:

Ten eersten: Verbondsbreking, daar plechtig was beloofd en ondertekend niets te willen veranderen van de vastgestelde regels, vooral niet tot blijdschap der wereld. Ten tweeden: Huwelijkschennis, daar de wettige vrouw ('Datheen' - CdeJ) werd uitgedreven en een vreemde in de plaats gesteld. Ten derden: Dienstbetoon aan de blinde wereld en bastaardkinderen, die juichten, terwijl de teederste vromen schreiden.²⁰

Deze krasse woorden klinken onvermurwbaar. Hieraan voegt Janse - dan nog Middelburgs diaken - toe:

En wat was het gevolg? Dit: dat de vijanden van de ware Leer sedert onverhinderd binnenkwamen, Gods ongenoegen geopenbaard werd. Scheuring en verbreking van den band der liefde en eendrachtigheid werd overal gezien, zelfs vervolging der teederste vromen, die opkwamen tegen den afval, zoals in ons eiland, die treurige gedachtenis (ongetwijfeld worden hier bedoeld Ingelse/De Korte c.s. - CdeJ), waarvan de vruchten voor degenen, die oogen hebben om te zien, nog te zien zijn. Eene sterke wijking van Gods geest volgde.²⁰

Een jaar later - in 1870 - sluit de Leidse Kruisdominee Pieter Los zich aan bij de Ledeboerianen. Een van de voorwaarden van deze overkomst is het gebruik van de oude psalmen in de eredienst. Los heeft daarmee geen moeite en wil het dit van harte in. Immers, kort tevoren is hij tot de ontdekking gekomen, hoe 'fout' hij met de Statenberijming wel is geweest. Recht in het kielzog van Budding en Janse - hierboven weergegeven - wijdt Los hieraan een brochure. In aansluitende beeldspraak toont hij tegen de inwisseling van 'Datheen' voor '1773': 'De

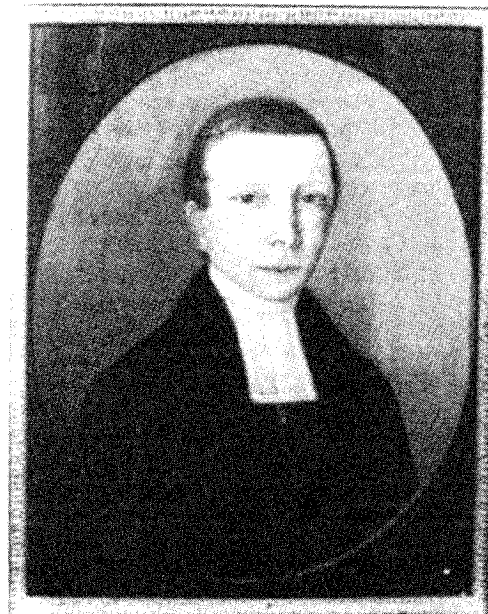
toenemende hoogmoed en ellendige tijdgeest begeerde eene schoone, bevallige vrouw in hare plaats, verlangende bij haar meer kinderen te winnen. De wettige vrouw wordt buitengeworpen, het huwelijksbed geschonden en de geestelijke kinderen in overspel geteeld waren menigvuldig'. In vrijwel dezelfde bewoordingen als Janse, wijst Los voorts naar de bekende uitspraak van Van der Groe, 'de laatste Ziener in de Gereformeerde Kerk'. Spoedig na diens dood is zijn profetie - hiervoor geciteerd door Beversluis - in vervulling gegaan; Los verwijst dan naar de Franse revolutie en overheersing van ons land. Slechts een vleugje matiging is nog te bespeuren, wanneer hij schrijft: 'Maar toen mijne oogen er voor geopend werden, moest ik onder den Heere vallen en ik erken hier openlijk mijne dwaling en blindheid. Nog eens, wij verwerpen de nieuwe Psalmen niet, maar door Gods genade werpen wij ze uit de kerke Gods, en nu versta ik het wanneer er sprake is van den ouden en de nieuwen wijn, en ik zegge: 'de oude is beter'.²¹

Deze verknochtheid aan de oude psalmen wordt tenslotte waargenomen op de samenspreking tussen Ledeboerianen en Dolerenden op 12 december 1887 te Middelburg. De uiterst milde broederlijke geest van weerskanten kan niet wegnemen, dat 'Datheen' het grootste struikelblok blijft op weg naar een mogelijke vereniging. Onomwonden wordt dit te berde gebracht door de Ledeboeriaanse broeders David Janse en Jacob Corré tegenover de vooraanstaande Kuyperiaanse predikant Pieter Johannes Willem Klaarhamer.²²

Als laatste conclusie omtrent Beversluis' stellingname inzake 'Datheen' kan gesteld worden, dat deze daarmee getrouw een traditie voortzet, die diep is geworteld in de geschiedenis van zijn gemeenten. Voor zijn visie kan de historie derhalve mede als argument dienen. De lijn vanaf Budding in 1836 is onmiskenbaar. Belangrijker nog is, dat deze traditie - via 60 jaar individuele weigering van de nieuwe bundel op Walcheren - direkte aansluiting vindt bij de gereformeerde praktijk van vóór 1775.

Wanneer in het begin van de 20e eeuw de Kruisgemeenten zich trachten te verenigen met de kerken van Ledeboer, hebben ook eerstgenoemde gemeenten een traditie. Deze staat echter haaks op die der Ledeboerianen. Enkele malen hebben de Kruisgezinden hun voorkeur voor de Statenberijming beargumenteerd in geschrift.

Het is september 1845, dat de 'luitenant' der Kruisgezinden Ds. Wolter Wagter Smitt van Zalk de opdracht ontvangt van de Algemene Vergadering, om hun kerkelijk standpunt openbaar te maken tegenover het Hervormd Genootschap en de Christelijke Afgescheidenen. Een maand later reeds verschijnt zijn brochure, onder de titel 'Waar openbaart zich de Gereformeerde Kerk in Nederland?' Het werkje is kerkelijk goedgekeurd door de collegae Cornelis van den Oever van Rotterdam en Wilhelmus Hein van Leeuwen van Woerden/Linschoten. Smitt - voormalig luitenant bij de Zwolse schutterij - bakent in een boeiende

Ds. Wolter Wagter Smitt, de 'luitenant' der Kruisgezinden, achtte de kwestie der psalmberijming geen wezenlijk punt.

samenspraak de eigen positie scherp af. Aan het gesprek - 'bij het helder schijnend maanlicht, op een zeer schoone avond' - neemt een drietal 'godvruchtige vrienden' deel. Het zijn de 'broeders' Vroomhart (Geref. Kerk in Ned. onder 't Kruis) - alias Smitt - Berghuis (Chre. Afgesch. Gem.) en Ten Dal (Ned. Herv. Kerk). Zij luisteren aandachtig naar elkaar en stellen belangwekkende vragen. Als voornaamste bestaansgronden der Kruisgemeenten noemt Vroomhart: de leer (de Hervormde leervrijheid moet het ontgelden, alsmede de Afgescheiden beschouwing van het algemeen aanbod der genade²³); de kerkorde (een afwijzing van het Algemeen Reglement der Hervormden en van de Utrechtse Kerkorde der Afgescheidenen, en daartegenover trouw aan de aloude Dordtse Kerkorde); de naam (het handhaven van de titel 'Gereformeerd') en de daarmee verband houdende afwijzing der vrijheidsaanvraag. Over de psalmberijming valt geen woord.

Op zeker moment komt de kwestie aan de orde, of ook wezenlijke verschillen bestaan, die een mogelijke vereniging in de weg staan tussen Kruisgezinden en Ledeboerianen. Op interessante wijze wordt dit belicht, waarbij betuigd wordt dat Ledeboer c.s. 'hunne sterkte niet in de meerderheid, maar in hunnen Verbonds-God en Koning Jezus zoeken'. Er is duidelijk sprake van sympathie.

Vroomhart: Wij hebben nog nimmer beproefd om met die gemeenten tot eene vereeniging te geraken. Zoover mij

echter bekend is, zijn er hoegenaamd geene verschillen, noch in de leer, noch in ons kerkelijk standpunt tusschenbeide; alleen is er dit onderscheid, dat men in die gemeenten voor het kerkelijk gezang gebruikt, de Psalmen van *Petrus Dathenus*, en wij zingen de nieuwe berijming, welke door de Gereformeerde Kerk in Nederland in het jaar 1773 is aangenomen; doch dit is onzes inziens geen wezenlijk verschil, eene vereeniging zoude daarom zeer wel tot stand kunnen komen, want ik houde dit stuk voor een middelmatige zaak, welke men in de vrijheid der gemeenten kan laten.

Ten Dal: Waarom zingt gijlieden de oude Psalmen niet?

Vroomhart: 1e Omdat de nieuwe Psalmen zoowel Gereformeerd zijn als de oude berijming, 2e Omdat de nieuwe berijming ons (over het algemeen) de tekst wel zoo nauwkeurig in de dichtmaat teruggeeft. 3e Omdat wij aan dezelve gewoon zijn, 4e Omdat de dichtmaat vloeiender is, 5e Omdat de Heere zijne kinderen zoowel zegent en vertroost onder het gebruik van den nieuwe als oude berijming.

Berghuis: Maar welke redenen geven die broeders dan op, voor het gebruik der oude, boven de nieuwe berijming?

Vroomhart: Zij zeggen: 1e Dat zij Gereformeerder zijn, en ten 2e Dat de innerlijke zielsgestalten en bevindingen, daarin klaarder en krachtiger naar het leven en het gemoedsbestaan van Gods volk uitgedrukt zijn.

Ten Dal: Vindt gij dat ook zoo, broeder *Vroomhart*?

Vroomhart: Neen, broeder! over het algemeen kan ik dat niet vinden.²⁴

Afgezien dat Smitt zich vleit met de gedachte, dat het nieuwe psalmboek in 1773 door de kerk is 'aangenomen', is uit zijn betoog gematigdheid af te leiden. 'Vrijheid der gemeenten' wordt het doorlopend parool der Kruisgezinden.

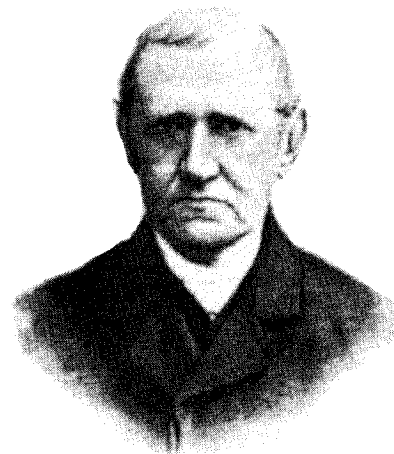
In de afgescheiden groep Kruisgemeenten rondom de in 1859 vrijge- raakte Ds. Cornelis van den Oever wordt deze lijn later nog eens formeel vastgelegd.

Nog eenmaal komt men de kwestie van de psalmberijming tegen in de Kruiskerken, zoals die zich na 1869 hergroeperen rondom de gewezen Veluwse boer Ds. Elias Fransen. In 1885 laat hij een leerrede het licht zien, onder de titel: 'Drie-voudige Weeklachte over Nederlands hoofdzonden en de Zinkende staat van Kerk en Vaderland'. Bij de toepassing verklaart de eenvoudige, doch beminde Kruisgezant uit Kampen:

Verschillende zijn de gedachten waar Nederlands ondankebaerheid en afval voornamelijk een aanvang heeft genomen; enkele merken de nieuwe berijming der Psalmen,

in 1773 aan, als een hijgen naar nieuwigheden, maar geliefden! wien zou LODENSTEIN, BRAKEL, enz. daarmede durven beschuldigen, die reeds heilbegeerig wenschten naar een betere berijming overeenkomstiger Gods Woord; het is de levendige kinderen Gods te min om over te twisten, omdat de HEERE met Zijn zalige goedkeuringe, uit beide Zijn volk zoo menigmaal heeft geleerd, gesticht en vertroost. Maar de oprechten getuigen bijna uit eenen mond: Nederland heeft in 1795 den HEERE verschrikkelijk ver- toord...²⁵

Of er bij genoemde vaders sprake is geweest van een 'heilbegeerig' uitzien naar een beter schriftuurlijker psalmboek, zij hier in het midden gelaten. Belangrijker is Fransens devies, het psalmgebruik niet tot twistzaak te verheffen.²⁶

Ds. Elias Fransen vond het psalmgebruik te min om over te twisten.

Straks, op de eerste Synode van de verenigde Kruis- en Ledeboeriaanse gemeenten in 1907, vindt een officieel kerkelijke gelijkstelling plaats

van '1773' naast 'Datheen'. De tolerantie zegeviert tenslotte. Dan is men weer volledig terug bij het oude principe, gehandhaafd op de Nationale Synode van Dordrecht in 1618-'19: de keuzevrijheid der plaatselijke gemeente.

Aan ieder die van harte de vereniging van 1907 onderschrijft, ontvalt dan ook ten enenmale het recht, op enigerlei wijze een dezer psalmberijmingen ooit weer te verheffen tot een 'schibbolet'.

Zo kon het gebeuren, dat Beversluis in de eerste helft van zijn ambtelijke loopbaan zich alleen maar bediende van 'Datheen', terwijl gedurende de andere helft hij - hoewel niet kritiekloos - uitsluitend '1773' hanteerde in de eredienst.²⁹

Noten:

- 1) Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijn Gemeenten, 8-9.
- 2) Bakhuizen van den Brink e.a., Documenta Reformatoria I, 203.
- 3) Ros, Nederlandse Psalmberijmingen I, 67. Uit deze gedegen studie zijn onderscheiden gegevens in dit hoofdstuk verwerkt; zie ook Gort, Is iemandt goedes moedes. Net voor het ter perse gaan van dit boek bereikte mij nog de interessante studie van Mej. A. van Dijk, getiteld De Geneefse Psalmen, waarin ook de musicologische aspecten uitvoerig aandacht krijgen.
- 4) Koelman, De plichten der ouders, 43.
- 5) Tal van vermaarde oudvaders arbeidden te Middelburg. Bekendheid kreeg de Classis vooral door de verplichting tot ondertekening van de Vijf Walcherse Artikelen van 1693 door de (nieuwkomende) predikanten; vgl. Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 7.
- 6) Janse, Verzameling Brieven van/aan Ds. D. Janse te Middelburg; Oud. H. A. Steenberghe dd. 9 mei 1887. Deze schrijft onder meer: 'Hoe is het met de Doleerende? Komt er nog hoop en uitzicht op toenadering en vereeniging? Dr. A. Kuiper haald de Ledeboerianen wel op. Ook heeft Z.Erw. de oude Psalmberijming van Datheen van wege gehalte verre boven de latere of nieuwe berijming (1773) van A. v.d. Berg gekeurd, zoo als reeds duidelijk in Ps. 1 blijkt gelijk het klaar is aangetoond. (...). Och! wat zou het een wenschelijke zaak bevonden worden, indien al de onderscheidene groepjes Gereformeerden hartelijk zamensmolten en ineenstemming kwamen, dan zou dat spreekwoord, eendragt maakt magt, weer tot zijn recht komen'.
- 7) Voor zover mij bekend, zijn enkele derde naamvallen slechts uitzondering. Zeker moet ontkend worden, dat 'Heer' een inbreuk zou zijn op 'Heere' als eigennaam van God. Afgezien nog van het feit dat het hier een vertaalde eigennaam betreft, getuigt het mijns inziens van weinig eerbied om Gods namen te vergelijken met de volgtrekt betekenisloze eigennamen van mensen en plaatsen. Het moet duidelijk zijn en blijven, dat Gods namen een eeuwige betekenis inhouden, daar zij oorspronkelijk Zijn heilig Wezen (willen) uitdrukken. Zo behoudt het 17e eeuwse 'Rae(d)t' zijn kenbare betekenis in het hedendaagse 'Raad'; analoog ligt de verschuiving van 'Heere' naar 'Heer', zoals dit in '1773' is ingevoerd. Ik veroorloof mij deze opmerking slechts, getuigt op het onheiligh twistvuur dat vandaag de dag hier en daar oplaait over de Statenberijming in dezen.
- 8) Bakhuizen van den Brink e.a., Documenta Reformatoria II, 70-72 (beschrijving onlusten Maassluis); zie ook Ds. W. de Graaf, Strijd en oproer om de Psalmen, in De Hoeksteen, mei 1983 (12e jrg., nr. 2).
- 9) Ingelse, De genaderijke leidingen Gods, 22 resp. 24. IJselijk ver, ja te ver gaat Ingelse wel, wanneer hij - op tamelijk subjectieve gronden - neerschrijft over '1773', dat er 'klare blijken' zijn, 'dat er iets Duivelsch in te zien is, zoodat zulks een rechtmatig wantrouwen baart, dat ze Gode niet behagen', 24. Zie ook De Korte, Ter herinnering, 3 e.v.
- 10) Gunning, Ds. H. J. Budding, leven en arbeid, 27.
- 11) Gunning, Ds. H. J. Budding, leven en arbeid, 125; vgl. Smits, De Afscheiding van 1834 V, 84 (brief Budding aan Ds. H. P. Scholte dd. 23 augustus 1836).
- 12) Men zie voor het ontstaan van deze gemeenten: Bos, Archiefstukken IV, 96 en 116; Stoppelenburg, Uit de dagen van ouds 17-24; Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, 3e jrg., nr. 2 en 4e jrg., nr. 2; Eggebeen, Honderd Jaar Gereformeerde Gemeente Goes, 54-69; Wessel/Stoppelenburg, Een merkwaardig vijftal, 27 en 59, 64; Wessel, God Ons Een Schild, 73 e.v.; Rotte, Op zoek naar de kleine lettertjes, 24-29 en 50a.
De uiterst boeiende scriptie van Rotte over de Afscheiding te Zierikzee en op Duiveland - mij tijdens het afsluiten van de kopij door hem ter hand gesteld - gaat ook in op de psalmberijming, 48 e.v.; voorts verscheen een interessant artikel van Dr. F. L. Bos, Scheuring om een oude psalmberijming, in het Zeeuws Tijdschrift (1976),

80-83; over Sint Jan ten Heere vindt men nog enkele details in Bos, Kruisdragers, 8. Voorts raadpleegde ik de Handelingen van de Provinciale Vergaderingen der Zeeuwse Afgescheiden Kerken van 14 mrt. 1838, 30 jan. en 23 okt. 1839 en enige daarbij behorende correspondentie. In deze bronnen duiken namen van ambtsdragers op, die later onder de Ledeboerianen te vinden zijn.

- ¹³⁾ Van Dijke, Het veelbewogen leven, 53.
- ¹⁴⁾ Rotte, Op zoek naar de kleine lettertjes, 79.
Het lijkt intussen heel wat minder reëel te spreken van 'gemeenten, die door de aktie van Ds. Ledeboer tot openbaring zijn gekomen'; feitelijk is sprake van een aantal 'Budding-gemeenten', diverse door Van Dijke gestichte gemeenten in Zeeland, en enkele kleine door Ledeboer geïnstitueerde kerken daarbuiten.
- ¹⁵⁾ Ros' bestrijding van Gunning is niet houdbaar, wanneer hij stelt, dat het gebruik van 'Datheen' niet aan het optreden van Budding is te danken, maar aan dat van Ledeboer; zie A. Ros, De zang der gemeente, in Mallan/Scholten e.a., Uit ons uitgegaan, 164-165.
- ¹⁶⁾ Natziyl, Verzamelde Geschriften 3, 277; zie ook 278. Budding had het jaar ervoor de ontknoping in zijn strijd om 'Datheen' achter de rug, waarop hij vrij was gaan staan.
- ¹⁷⁾ Ledeboer, 's Heeren wegen, 70; vgl. Natziyl, Verzamelde Geschriften 3, 292 (brief Ledeboer aan zijn moeder dd. 9 september 1841). Hetzelfde geldt ook Budding; zie Smits, De Afscheiding van 1834 V, 72 (brief Budding aan Ds. H. P. Scholte dd. 23 januari 1836).
- ¹⁸⁾ Ledeboer, 's Heeren wegen, 90.
- ¹⁹⁾ Wessels/Stoppelenburg, Een merkwaardig vijftal, 31. Foutief is steeds het jaartal 1580 (ook Janse en Los noemen dit) in plaats van 1581.
- ²⁰⁾ Janse, Ter nagedachtenis, 37-38; vgl. Wessels, God Ons Een Schild, 131-137. In verband met deze brief intrigeert mij artikel 22 van de Notulen van de Afgescheiden Provinciale Vergadering Zeeland dd. 7 april 1875. Dit luidt: 'Het voorstel tot aanzoek der vereniging met Ds. P. van Dijke c.s. wordt in stemming gebracht en goedgekeurd, in dien zin dat ZEerw. in kennis zal gesteld worden, overeenkomstig een uitgedrukt verlangen van één zijner ouderlingen, dat we, waar en wanneer Sijnode zullen hebben'.
- ²¹⁾ Los, Een ernstig woord aan allen, 23 e.v.
- ²²⁾ Een verslag hiervan berust in het Kerkelijk Archief der Gereformeerde Gemeente te Middelburg; vgl. Notulen Algemene Vergadering Middelburg dd. 20 juni 1888.
- ²³⁾ Zie C. de Jongste, In het oude spoor, in Mallan/Scholten e.a., Uit ons uitgegaan, 73 e.v. Vgl. Ds. A. Moerkerken, Verbond en Prediking, in Kerkelijk Jaarboek Geref. Gem. (1982), 342 e.v., welk helder artikel ik gaarne ter lezing aanbeveel.
- ²⁴⁾ Smitt, Waar openbaart zich de Gereformeerde Kerk in Nederland?, 49-50.
- ²⁵⁾ Fransen, Drievoudige Weeklachte, 25.
- ²⁶⁾ Vermoedelijk is het deze verdraagzaamheid in het psalmgebruik, die - samen met de 'linie-kwestie' - door Beversluis wordt gekenmerkt als 'een te zeer verschillen in den grondslag' om met Fransen te hebben kunnen verenigen ten tijde van Van Dijke. Het kerkpubliek ziet dit wat anders, zoals is op te maken uit hetgeen Fransen met kennelijke ingenomenheid schrijft aan zijn Amerikaanse vriendin Mej. Catharina Juliana Maria Sieben in 1888: 'Een zielevriend uit Zeeland zeide mij, dat mijne prediking veel overeenkomst had met die van Ds. van Dijke, n.l. al maar in de afbreking van den mensch'. Zie Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 29 versus Fransen, Eenige Brieven, 75.
Tegen de 'liniekwesitie' - ook wel apostolische successie genoemd - ageert Fransen in zijn Drievoudige Weeklachte, 30-31.
- ²⁷⁾ In zijn Nederlandse ambtsperiode (1891-1908) geldt voor Beversluis 'Datheen', in zijn Amerikaanse jaren (1908-1921) is het '1773'; zijn gemeente te Paterson heeft niet anders dan de Statenberijming gezongen in de 'Hollandse' diensten.
Een zekere kentering in het absolute standpunt van Beversluis kan reeds worden opgemerkt, als wordt onderhandeld over de aansluiting van Kruisgezind Den Haag; zie Notulen Ledenvergadering (Oud) Geref. Gemeente 's-Gravenhage dd. 3 sept. 1903.

14. De 'derde weg' tot '1907'

In het begin van de twintigste eeuw telt ons land enkele tientallen gemeenten, die - op grond van belijden en beleven - één dienen te zijn. Het zijn vooral de Kruisgemeenten, Ledeboeriaanse gemeenten en een aantal Vrije of Oud Gereformeerde Gemeenten.¹ Zij leven ten opzichte van elkaar vaak geïsoleerd; soms schuwt men elkaar helaas bewust. Echter door Gods Geest daartoe bewogen, bekommeren zich sommige van Gods kinderen oprecht over Sions verval. Dan zijn er 'toch ook enkelen, vaak onder de massa verborgen, die God vreezen en met beschaamdheid des aangezichts en verslagenheid des harten voor den Heere in stof en asch nederzitten. De Heere kent deze en komt in hen Zijn werk te openbaren, hen toonende de breuke en scheuren, welke er zijn in de kerk van Christus'.²

In 1902 en volgende jaren - heel concreet, zoals Beversluis later verwoordt - vragen zij zich steeds meer af: 'Is niet al lang genoeg om uiterlijke vormen, om bijkomstige dingen, die in het geheel het wezen der zaak niet raken, twisting en scheuring onder ons geweest? Zijn de droevige gevolgen daarvan: de doodigheid, de geesteloosheid, de zelfzoeking niet alleszins openbaar geworden? (...) Kunnen wij in zoo een weg wel voor elkander bidden? Kan er wel een dragen van elkanders lasten zijn, als we slechts leven bij veroordeelen, ja soms verbijten en vereten van elkaar?'³ Zo'n droevige constatering is heilzaam. Onder de Ledeboerianen en Kruisgezinden gaat meer en meer klem doen Paulus' opwekking aan Christus' gemeente van alle tijden: 'Laat ons najagen, wat tot de vrede en wat tot de stichting onder elkander dient'.

Dit doet soms de bede slaken:

Verlos ons ook, als onze vaad'ren;
Wil ons, nog overal verspreid,
Genadig weer bijeen vergaad'ren;
Zo word' Uw naam en roem verbreed.

(Statenberijming (L.D.,S.P.) - Ps. 106 : 24b)

Hoe verloopt nu die zo wonderlijke weg naar de vereniging van 1907? Beversluis' eng kerkbegrip - mede bepaald door zijn kijk op ordening en gemeentezang - heeft hem in 1901 in een vrijwel volstrekt isolement gedrongen. Vooral de bevestiging van predikanten anders dan 'in de linie van Ledeboer' heeft hij tot nog toe niet als wettig kunnen accepteren. Dit heeft hij openlijk uitgesproken aan het adres van de binnenverbandse Di. Janse en Boone en van Kruisleraars als Pieneman. Mede door de persoonlijke kant aan deze zaak, vormt dit punt een absoluut struikelblok voor de vereniging met anderen, zolang hij dit volhoudt. Andersom lijkt de menselijke 'logika' te vereisen, dat men moeite heeft

met Beversluis' bevestiging in het predikambt.

Het niet of nauwelijks praktiseren van kerkelijke gemeenschap wordt Beversluis toch tot last. Gelukkig komt de vrij staande dominee tot het inzicht, hierin niet te mogen volharden, zijn vast karakter ten spijt! De eenheid van de kerk des Heeren gaat bij hem steeds zwaarder wegen. Heeft ook de oude psalmdichter niet ervan getuigd, hoe 'fijn' het is, indien 'broeders in eendrachtigheid' met elkaar in vrede wonen, Ps. 133? Zo ontwaakt bij Beversluis de begeerte om zowel met Kruisgezinden als met Ledeboerianen samen te gaan. Beide kerkgroepen dienen zich aaneen te sluiten, zo meent hij. De verschillen moeten overbrugbaar zijn. Welk een uitnemende gedachte wordt hier geboren!

Begin april 1902 vat Beversluis het plan op, deze zaak eens te bespreken met zijn Rotterdamse collega Pieneman, verbonden aan de Boezemsingelkerk. Deze herinnert zich echter terdege, hoe de Ledeboeriaanse predikant eerder zich sterk heeft afgezet tegen de Kruiskerken inzake ordening en psalmberijming. Dat is geweest bij diens beroep naar 's-Gravenhage in 1899. Trouwens, Beversluis treedt nog voortdurend op voor deze Haagse Kruisgemeente. Hij wordt ertoe uitgenodigd door de centrale figuur daar: de hem goed bevriende ouderling Cornelis de Jonge - metselaar-stucadoor - later oefenaar en predikant. Gelet op

Ouderling Cornelis de Jonge - op de foto predikant - werd door zijn keuze voor Beversluis van Kruisgezind Ledeboeriaans. Hij was weliswaar afgevaardigde voor Den Haag ter synode-1907, doch keerde het nieuwe kerkverband al spoedig de rug toe daar dit teveel 'klemde'.

Beversluis' vroegere anti-Kruisgezindheid, verwekt diens gedurig voorgaan toenemende wrevel bij enkele Kruisdominees, Pieneman voorop. Den Haag staat zelfs op het punt hierom te worden uitgestoten uit het kerkverband.⁴ Veel kans op resultaat lijkt de dialoog tussen Beversluis en Pieneman derhalve niet te hebben.

Toch loopt het anders. In het contact zal het gebruik van de psalmen

zeker zijn aangeroerd als zeer gevoelig punt. Maar het is beslist onbespreekbaar, indien niet eerst de leraars elkaar als wettig erkennen. Onverwacht - nog slechts enkele maanden is Beversluis predikant - biedt deze daartoe een duidelijke opening. Het verdere gesprek met Pieneman verloopt nu zodanig, dat beiden het eens worden een brede samenspreking te beleggen tussen alle zeven predikanten. In principe stellen de broeders zelfs plaats en datum daarvoor vast. Op de eerstkomende vergadering van zijn kerkeraad zal Ds. Pieneman een en ander ter tafel brengen. Ouderling C. Wildenberg notuleert op 18 april 1902:

Door den Leeraar wordt de mededeeling gedaan, dat ZEerw. een bezoek heeft gehad van de Heer H. N. Beversluis, en dat het doel van zijn komst was geweest een bespreking, of er mogelijkheid zoude zijn om tot Vereeniging te kunnen geraken.

De Heer Beversluis had tegenover den Leeraar verklaart, dat hij in zooverre van zijn vroegere denkbeelden wilde laten vallen, dat hij de Leeraars onzer Gemeentens wel wilde erkennen als wettig in 't ambt gezette Leeraars, zoo ook Ds. Janse en Ds. Boone, maar dan moest men ook hem daarvoor erkennen.

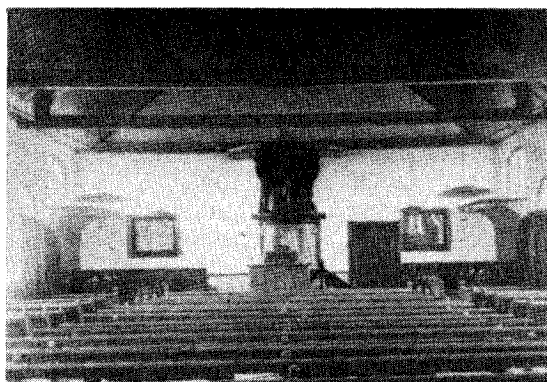
In zooverre de te zamenspreking van de Heer Beversluis met onze Leeraar daartoe kon strekken, was het aanvankelijk doel een Leeraars Conferentie te houden den 6 Mei e.k., alwaar dan tegenwoordig zouden zijn de 4 Leeraars der Gemeenten onder 't Kruis, benevens Ds. Janse van Middelburg en Ds. Boone van Terneuzen, en ook de Heer Beversluis.⁵

Nadat de kerkeraad reeds heeft besloten om de consistoriekamer voor de conferentie af te staan, worden de broeders voor de vraag gesteld, of men zich in beginsel wil verenigen. 't Gaat te snel. De stemmen staken: vier voor, vier tegen. In gemoede heeft men moeite met Beversluis' ordening tot predikant; formeel wordt het als een bezwaar aangetekend, dat het aanzoek niet van de kerkeraden is uitgegaan, maar op persoonlijke titel geschiedt. Zonder de discussie op de geplande conferentie af te wachten, concludeert men, dat 'de Heer'(!) Beversluis 'zelf er het meeste belang bij heeft'. Tamelijk star spreekt de kerkeraad eenstemmig uit, wel tot samenspreking bereid te zijn, indien het aanzoek van kerkeraden der Ledeboeriaanse Gemeenten uitgaat. In deze zin zal Beversluis worden ingelicht door de scriba. Jammer, dat de waarde van officieuze contacten hier wordt miskend.

Toch blijft Beversluis' idee van vereniging niet een strikt persoonlijke begeerte. In beide kerkgroepen blijkt erover te worden nagedacht, praat men erover! Dit wordt wel bevorderd door het hier en daar openstellen

van de kansels voor wederzijdse leraren, zij het vooralsnog bij plaatselijk besluit.⁶ Maar zeker markeert een bijzonder sterfgeval het denken over een kerkelijke vereniging.

Wat is inmiddels geschied? De Ledeboeriaanse gemeenten heeft een zware slag getroffen. Op 28 mei 1902 trekt een statige stoet van stemmig geklede mensen stapvoets en stil door de straten van Middelburg. 't Gaat in de richting van de begraafplaats. Zij volgen de lijkkoets van de 73-jarige Ds. David Janse, die vier dagen tevoren 'zalig in zijn Heer en Heiland is ontslapen'.⁷ Langs de weg staan vele toeschouwers. Wie in de Zeeuwse hoofdstad kent niet de beminde prediker van de Segeerstraatkerk? Was hij niet die 'bescheiden ietwat schuchtere man' - zo luidt een typering in 'De Zeeuw' - 'door iedereen gegroet en op zijn beurt iedereen groetende'?⁸ Op het kerkhof heeft zich een talrijke schare verzameld. Velen van Gods volk hebben hier reeds hun laatste rustplaats gevonden, om te wachten op het geklank van de goddelijke bazuin tot de opstanding der doden. Zie daar, op deze dodenakker wordt het stoffelijk omhulsel van Janse plechtig grafwaarts gedragen door een 12-tal ouderlingen uit de gemeenten. Nadat de kist is neergezonken, houdt een man van middelbare leeftijd een 'aanspraak' aan de mond van het kille graf. Hij is in 't zwart; gekleed in een kuitbroek; een steek houdt hij in zijn hand. Het is Ds. Boone van Terneuzen, aan wie de leiding van de begrafenis is toevertrouwd. De spreker brengt 'hulde aan de werkzaamheid van deze ontslapene, die veel moest reizen en trekken, om allen, die hem raad en hulp vroegen terzijde te staan', aldus de 'Middelburgsche Courant'. Nadat Boone zijn grafrede heeft beëindigd, treedt een 19-jarige jongeman naar voren. Ook hij is in 't zwart; kuitbroek en steek ontbreken echter; hij draagt een hoge hoed in de hand. Het blijkt de nieuwe voorganger van het genabuurde Meliskerke te zijn, de heer Gerrit Hendrik Kersten, voormalig onderwijzer. Namens de Gereformeerde Gemeente onder het Kruis aldaar

Het kerkje van Oef. Jan Vader te Meliskerke, alwaar hij in 1902 werd opgevolgd door 'meester' Henri Kersten, eveneens als oefenaar.

voert oefenaar Kersten het woord en betuigt zijn oprechte deelneming. Hij heeft aanleiding 'om de aanwezigen op te wekken in handel en wandel het voorbeeld van de overledene te volgen',⁹ zo schrijft de krant. Voorts - zo herinnert zich Ds. Boone - spreekt de ouderling van Meliskerke 'allen in het gemeen aan, omtrent het ééne noodige, dat gekend moet worden'.¹⁰

Hier ligt het eerste - zij het informele - openbaar contact tussen de Ledeboerianen en de jeugdige Kersten. Nog slechts twee maanden gaat 'de meester' - zoals zijn gemeenteleden hem noemen - voor te Meliskerke, of er groeit kennelijk óók reeds een band met de omringende Ledeboeriaanse Gereformeerde Gemeenten.

Een week na de begrafenis van Ds. Janse vergadert de Classis Walcheren te Terneuzen. Het kerkverband telt nog maar één predikant; het schijnt zonder perspectief. Het wegvallen van Janse zet dan ook aan het denken. Het zal vele Ledeboerianen uit het hart gegrepen zijn, wanneer zij Van Lieburgs bede in een brochure lezen, kort na het heengaan van Janse:

Och! wilt Uzelven tot ons wenden;
Wilt Gij ons herders, leeraars zenden,
Bestraald met Uwen lieven Geest;
Gij, die Uw volk steeds voorgedaan heeft,
Zijt toch, zoolang Uw kerk gestaan heeft,
Altijd haar toeverlaat geweest.¹¹

Praeses Boone geeft ter classisvergadering blijk, dat de predikanten-nood ook hem bezig houdt. Hij geeft zijn mede-afgevaardigden weloverdacht in overweging een onderhandelingscommissie in te doen stellen op de aanstaande Algemene Vergadering, teneinde 'met de opvolgers van Ds. Franse te kunnen vereenigen'.¹² Jacob Corré van Aagtekerke vraagt de voorzitter naar het gebruik van de psalmen. Behalve Meliskerke, zingen alle Kruisgemeenten de nieuwe van '1773'. Dit blijkt voor Ds. Boone à priori geen bezwaar, om samensmelten na te streven.

Op de Algemene Vergadering van de Ledeboerianen - acht dagen later, op 11 juli 1902 - verneemt men van Boones suggestie niets meer; wellicht doordat de broeders zeer bezet zijn geweest met de onverwachte poging van Beversluis tot terugkeer bij het verband. Ouderling Corré kan de Kruiskerken echter niet loslaten. Een maand later stuurt hij een brief aan de Kruisgemeente van Meliskerke. Deze welgestelde commissaris van de polder Walcheren laat hierin weten, mogelijkheden te zien tot vereniging tussen Ledeboerianen en Kruisgezinden. In tegenstelling tot Rotterdam bij Beversluis' voorstellen, ziet de Meliskerkse kerkeraad de waarde van Corré's persoonlijk gevoel in. Het zaadje valt daar in een wel toebeide aarde. Wellicht is dit mede te danken aan het feit, dat Kruisgezind Meliskerke en Ledeboeriaans Aagtekerke vroeger één

gemeente vormden onder de oefenaar Jan Vader. Zeker is wel, dat voorganger Kersten gegrepen is door deze ontwikkeling. Hij zal de stuwende kracht achter de vereniging worden. De kerkeraad besluit het aanbod van Corré door te zenden naar de aanstaande Classis.

Ds. Gerrit Hendrik Kersten, de onvermoeibare stuwkracht der Kruisgezinden achter de vereniging van 1907.

Heeft tot nu toe het initiatief gelegen bij het Ledeboeriaanse kamp - Beversluis, Boone, Corré - ook de Kruisgezinden ontplooiën aktie. Einde juli 1902 versturen twee van de 'opvolgers' van Ds. Fransen een brief naar Rotterdam. De afzenders heten Ds. Jan Rokus van Oordt - voorheen bootwerker - van Charlois en Ds. Jacobus Overduin - ooit academisch theologiestudent - van Lisse. Hierin maken deze Kruisdominees de wenselijkheid kenbaar tot 'vereenigen met de Kerken van wijlen Ds. Ledeboer'. Ook nu weer stemt de Rotterdamse kerkeraad dit

verzoek af, 'aangezien ons eigen kring al groot genoeg is, voor onze kleine krachten, om geen meerdere lasten op te nemen'.¹³ Echter, Rotterdam kan niet verhinderen, dat de kwestie - via Meliskerke - toch ter Classis komt. Dominee Pieneman en diaken Adrianus Plomp haasten zich dan ook hun licht op te steken in Ledeboeriaans Waddinxveen bij ouderling Gerrit Jan de Rooij, een zeer behoudend man. Van hem krijgt het Rotterdamse tweetal te horen, dat Boone de psalmen het 'grootste struikelblok' acht. Pieneman en Plomp verklaren bovendien overtuigd te zijn, 'dat geen vereeniging met de Ledeboerianen mogelijk is, omdat er in hun eigen boezem onenigheid heerscht'.¹⁴ 't Past in de afwijzende houding van de kerkeraad. Van de Rotterdammers is dan ook straks niet veel goeds te verwachten.

Ds. Kornelis Pieneman zag niet zoveel in de Ledeboerianen; in Amerika bevestigt hij later Beversluis te Paterson en raakt hij met deze ambtsgenoot goed bevriend.

De Classicale Vergadering der Zuidhollandse Kruisgemeenten wordt samengeroepen tegen 24 september 1902. Ook Meliskerke - een Kruisgezinde enclave in Zeeland - resorteert onder deze Classis. De brief van de Ledeboeriaan Corré uit Aagtekerke wordt voorgelezen. Kersten verdedigt diens gedachte tot vereniging op principiële gronden. Hij is daartoe volop gemotiveerd. Kersten is namelijk tot de overtuiging gekomen, dat tussen beide kerkgroepen 'volle overeenstemming was, in schier elk opzicht. Beiden zochten de Schriftuurlijke bevindelijke Waarheid. Beiden hadden geweigerd te buigen voor den aarschen koning met prijsgeving van de rechten der kerk; beiden zochten te leven naar de rechten van de kerk, zoo die in het bijzonder in de

Dordtse Kerkenorde zijn uitgestippeld. Bij beiden waren dezelfde gevaren'.¹⁵ Uit de classicaie discussie blijkt, dat onder de predikanten zich als voorstander opwerpen de al genoemde Ds. Overduin en Ds. Adriaan Janse - voormalig onderwijzer - uit Barneveld. Zoals te verwachten was, kan Ds. Pieneman er niet warm voor lopen; hij heeft zijn medebroeders gevraagd, 'of het arbeidsveld te gering was'.¹⁶ Met de kleinst mogelijke meerderheid zal het punt van verenigen worden opgevoerd op het agendum van de eerstvolgende Algemene Vergadering.

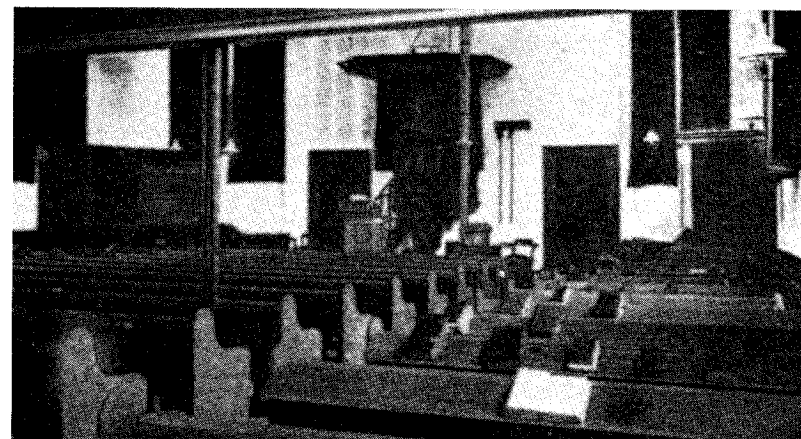
Intussen groeit er enige toenadering. Niet alleen treden er Kruisdominees op in Ledeboeriaanse gemeenten - zij worden er óók beroepen; andersom gebeurt dit eveneens.¹⁷

Op de Algemene Vergadering der Kruisgemeenten van 29 en 30 juli 1903 te Rotterdam buigen de afgevaardigden zich over het punt van de vereniging met hun Ledeboeriaanse broeders. Kersten houdt een vurig pleidooi. De jonge oefenaar uit Meliskerke betoogt onder meer: 'Er ligt een betrekking van de Ledeboerianen op ons en, althans, wanneer hij voor zichzelf spreekt, van ons op hen. Dat is bewezen. Niet alleen door onze leeraars uit te noodigen tot preeken, maar in het bijzonder door beroepen uit te brengen op onze leeraars. Z.i. komt dat hier vandaan, dat zij nu weder de waarheid hooren verkondigen als in de dagen van weleer, dat die waarheid klem doet en verbindt'.¹⁸ Ja, zo gewaagt Kersten later: 'Men verwonderde zich er over, (kunnen velen onder ons het niet getuigen?) dat de bevindelijke prediking die men zocht, ook buiten den kring der gemeenten werd gebracht'.¹⁹ Gelukkige bekentenis, zich vergist te hebben. Hoewel Pieneman bijbedoelingen aanwezig acht - de Ledeboerianen hopen op overkomst van Kruisleraren - besluit de Algemene Vergadering unaniem broeder Kersten opdracht te geven, om Ds. Beversluis te polsen over een mogelijke vereniging; een jaar later mag deze hierover rapporteren. Bij de Rotterdamse pastor weet men zich aan het goede adres. Heeft Beversluis zelf niet reeds - nu ruim een jaar geleden - dit streven geopperd, in Pienemans pastorie? Bovendien: vier weken terug heeft hij - eigen standpunten prijsgevend - zich van harte verzoend met zijn Ledeboeriaanse broeders.

Na deze Algemene Vergadering ontplooit de actieve Kersten verschillende initiatieven; vooral op de Zeeuwse eilanden, waar hij in bijna alle Ledeboeriaanse gemeenten preekt. Mede daardoor komt hij in de gelegenheid geregeld de zaak der vereniging met de ambtsdragers te bespreken. Op verzoek van de kerkeraad van Meliskerke vindt op 2 mei 1904 een bijeenkomst plaats te Aagtekerke met Ledeboeriaanse afgevaardigden uit de Classis Walcheren. Op advies van Boone c.s. hebben zij daarover Beversluis benaderd.²⁰ De Rotterdamse predikant blijkt hen vervolgens tot dit gesprek te hebben aangespoord; wellicht is dit bevorderd door het contact, dat Kersten met hem zal hebben ge-

legd. Te Aagtekerke komt - het kan niet anders - als belangrijkste geschildpunt naar voren: 'Datheen' versus '1773'. Kersten stelt voor, dat de keuze in elke gemeente vrij zal zijn, terwijl het zingen van de oude psalmen aan de Ledeboerianen zal worden gegarandeerd. Op basis van deze afspraak besluit men een voorstel te doen aan de Algemene Vergadering van beide kerkgroepen.¹⁸

De Algemene Vergadering der Ledeboeriaanse gemeenten wordt op 8 juni 1904 gehouden in Benthuisen, voor het eerst onder praesidium van Beversluis. Hij leest Psalm 106, die de dichter besluit met de bede om de bijeenverzameling van het verstrooide erfdeel des Heeren. Daarop wordt het voorstel van 'Aagtekerke' als eerste punt behandeld, zodat 'onverwijld' bericht kan worden gezonden naar de tweedaagse Algemene Vergadering der Kruisgemeenten te Lisse, die op 9 juni sluit. Deze konstruktieve afspraak is gemaakt met Pieneman van Rotterdam.²¹ Helaas, het voorstel van 'Aagtekerke' lijkt onvoldoende uitgewerkt te zijn voor de Ledeboerianen. De weg wordt echter niet afgesloten. Het besluit valt hun Kruisgezinde broeders 'ter kennis te brengen, dat onze vergadering inwacht eenige inlichtingen op welke wijze eene gewenschte vereeniging tot stand zou kunnen komen'.²² Aan de andere partij wordt feitelijk overgelaten het voortouw te nemen in het formuleren van de voorwaarden, waaronder de kerkelijke vereniging haar beslag zal kunnen krijgen. Te Lisse - alwaar Kersten rappor-

In het kerkgebouw van Lisse vergaderen de Kruisgezinden tal van keren.

teert over de onderlinge verhoudingen - antwoorden de Kruisgemeenten hierop, dat een 'conferentie' met alle leraren moet worden belegd te Rotterdam, om een oplossing te zoeken ten behoeve van een 'combinatie' der gemeenten.²¹

Vaart zit er niet achter. Kersten - als oefenaar zal hij niet aan de predi-

kantenconferentie deelnemen - informeert ruim een half jaar later op een classisvergadering, of de broeders elkaar al hebben ontmoet. Het antwoord is teleurstellend voor hem, doch Pieneman zal hierop actie ondernemen.²³

Op 22 maart 1905 is het zo ver. Deelnemers zijn de Kruisdominees: Janse, Pieneman, Overduin en Hendrikus Roelofsen van Opheusden, aanvankelijk schaapherder, en gewezen hervormd godsdienstonderwijzer; voor de Ledeboerianen treden op: Beversluis en Van Oordt, die in 1904 Charlois' Kruisgemeente heeft verwisseld voor Ledeboeriaans Terneuzen, alwaar hij door Boone is herbevestigd. Boone van St. Philipsland ontbreekt. Janse opent de conferentie met het lezen van Joh. 10 - waarin Jezus spreekt van één kudde, en één Herder' - en gebed. Uit het verslag, dat Pieneman zijn kerkeraad hierover uitbrengt, blijkt de Ledeboeriaanse linie-kwestie begrijpelijkerwijs opnieuw een vraagteken voor de Kruisgezinde leraren. Men voelt Beversluis nog eens aan de tand hierover. Pieneman - zit er nog oud zeer? - vertelt:

Door Ds. Beversluis was nog bij een onderhoud over zijn indertijd uitgegeven geschrift de verklaring afgelegd, dat zijn beschreven boekje niet ander behelsde als alleen het verloop van de Ledeboeriaansche gemeenten en dat hij de Leeraars van onze gemeenten volkomen erkende als geroepen dienstknechten in de kerke Christi.²⁴

Het snijdt in Beversluis' vlees; overigens is het de bevestiging van een reeds eerder afgelegde verklaring in dezen. Hoewel de broeders de bedoeling hadden 'op de beste en kortste wijze' tot vereniging te geraken, eindigt de conferentie echter met een pover resultaat: over en weer zullen predikanten vertegenwoordigd zijn op elkaars Algemene Vergaderingen.

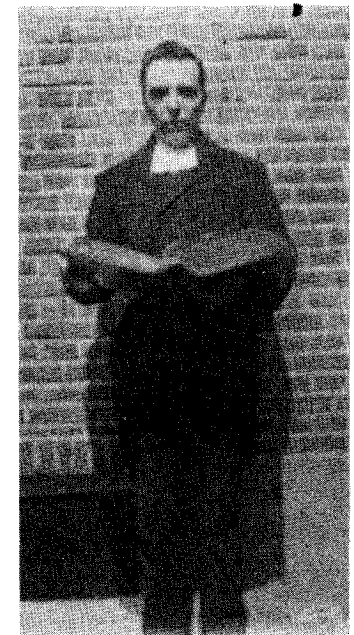

De overgang van de geachte Ds. Hendrikus Roelofsen van Kruisgezind Opheusden naar Ledeboeriaans Goes werd met gemengde gevoelens - zoals afgunst en verwachting - tegemoet getreden.

Op 16 en 17 mei 1905 komen de Kruiskerken weer in hun jaarlijkse Algemene Vergadering bijeen. Er heerst nogal forse ontstemming over de dreiging, dat - na Ds. Van Oordt - thans ook Ds. Roelofsen zal overgaan naar de Ledeboerianen. Met 'bijna algemeene stemmen' veroordeelt men Goes' beroep op 'hun' Roelofsen als 'onwettig';²⁵ straks zullen èn de kerkeraad van Opheusden èn de Classis Gelderland bij zijn vertrek de gebruikelijke kerkelijke attestatie weigeren.²⁶ In deze sfeer komt wederom het punt van vereniging met de kerken van Ledeboer aan de orde. Meliskerke legt opnieuw een voorstel ter tafel, dat de baan moet effenen. Uit de breedvoerige deliberatie blijkt de vrees voor verder predikantenverlies bij een groot aantal broeders te overheersen. Desondanks wordt het voorstel van Meliskerke overgenomen. Dit behelst:

1. erkenning van wederzijdse ambten en bediening;
2. vrijlating in het gebruik der psalmen;
3. erkenning van wederzijdse beroeping, attestatiën enz.²⁵

De leraren K. Pieneman, Jac. Overduin - beide tegenstemmers(!) - en A. Janse wordt opgedragen zich met deze punten te begeven naar de Algemene Vergadering der Ledeboerianen. Onder voorzitterschap van Ds. Van Oordt komen deze gemeenten samen te Bruinisse

Ds. Jan Rokus van Oordt van Kruisgezind Ledeboeriaans. In 1905 presideert hij de Ledeboeriaanse Algemene Vergadering.

op 7 juni 1905. In de loop van de ochtend verschijnt de Kruisgezinde commissie ter vergadering. Weinig taktvol - zonder veel toelichting - eist men van de Ledeboerianen direkt het volle pond: zij dienen zich éérst uit te spreken 'in beginsel te willen vereenigen' met de Kruisgemeenten; de drie punten van Meliskerke - die beogen de weg daarheen aan te wijzen - houdt men achter de hand. Daarop verwijdert zich het drietal Kruisdominees, om in de consistoriekamer niet minder dan twee uur te moeten afwachten. Pieneman stelt zijn Rotterdamse kerkeraad als volgt op de hoogte van de afloop:

(Praeses Van Oordt van Terneuzen heeft hen gezegd,) dat van vereenigen wel sprake kon zijn, maar dat de Alg. Verg. besloten had om daartoe niet over te gaan, tenzij in alle gemeenten de oude psalmberijming werd ingevoerd, waarop de commissie niet inging en alzoo de onderhandelingen werden afgebroken, zoodat de indiening der drie genoemde punten niet behoefde plaats te vinden.²⁷

Het is teleurstellend. Overduin vertelt zijn kerkeraad zelfs 'afstotend' ontvangen te zijn, zodat Lisses scriba meent, dat 'het nu voor goed was afgedaan'.²⁸ Alle hoop schijnt vervlogen te zijn.

De Kerkstraat te Bru, met de Ledeboeriaanse kerk, menigmaal vergaderplaats. Het steentje boven de ingang is enige tijd geleden teruggevonden en ingemetseld in het kerkgebouw der plaatselijke Gereformeerde Gemeente; het herinnert aan de eerste steenlegging door Jacob Hage in 1870.

De uitslag bevestigt het bange vermoeden van Kersten. Immers, zo verhaalt hij later: 'Groot kon de verwachting niet zijn, daar deze leraren met hun ter 'Synode' zijnde ouderlingen juist het voorstel van Meliskerke bestreden hadden. Zouden zij nu een krachtig pleidooi er voor voeren?, de te verwachten bezwaren trachten op te lossen?' Maar, zo laat hij erop volgen: 'Toch was het ijs gebroken en bracht het negatief resultaat vele Ledeboeriaansche kerkeraden tot nadenken'.²⁹ En: 'De Heere regeert'.³⁰

Aangenomen mag worden, dat de gang van zaken ook de Ledeboeriaan Beversluis heeft bedroefd. Heeft hij niet reeds ernst gemaakt met de belijdenis der kerk inzake de 'gemeenschap der heiligen'? Al meermalen heeft Beversluis er blijk van gegeven, niet elk feit voetstoots te accepteren. Er kan soms ook een vals beroep zijn op Gods verborgen voorzienigheid. In een van zijn preken onderwijst hij: 'En het zal niet de vraag des heiligen Rechters zijn, hebt ge Mijn raad uitgevoerd, want dat zal ieder doen; maar hebt ge gehandeld naar Mijne bevelen en ordonnantiën in de plaats en onder de omstandigheden, in welke ge naar Mijn souverain, hoog bestel zijt gebracht'.³¹ Niet gemoedelijke invallen, maar Gods in Zijn Woord geopenbaarde wil dient alleen ons richtsnoer te zijn. Deze zakelijke zienswijze heeft Beversluis eens de kwalijke opmerking bezorgd: 'Zit 't hem niet een voet te hoog?'³² Gelukkig, niet alleen de Rotterdamse pastor, maar ook diens Zuidhollandse medebroeders zijn onbevredigd met de mislukte toenaderingspoging te Bruinisse. Reeds enkele maanden later - in de Classicale Vergadering te Rotterdam op 13 oktober 1905 - geven de afgevaardigden onder Beversluis' leiding er blijk van, de Kruisgemeenten niet meer te kunnen loslaten. Van Lieburg notuleert:

De classis, gedenkende aan de komst van de leeraars onder 't kruis op de laatstgehouden Algemeene vergadering, bespreekt de vraag of er genegenheid zou bestaan om alsnog op de zaak van mogelijke vereeniging terug te komen, en wordt door de broeders verklaard, dat zij daar niet tegen zouden zijn, indien zulks mogelijk mocht blijken. De classis besluit deze zaak op nieuw op de eerstvolgende groote vergadering te releveren.³³

Maar op de volgende Algemene Vergadering te Krabbendijke - begin juni 1906 - verneemt men niets meer. Ds. Beversluis is onverwacht wegens ziekte verhinderd, terwijl ook Van Lieburg absent is.³⁴ En van Kruisgezinde zijde is niets ingekomen. Wegens onderlinge verdeeldheid - Ds. Daniël Cornelis Overduin van Kampen loopt als praeses zelfs weg van de Algemene Vergadering van mei 1906³⁵ - hebben de Kruiskerken niet tijdig nieuwe voorstellen kunnen aanbieden. Eind juni 1906 komen de Kruisgemeenten opnieuw samen in een Algemene Vergadering te Barneveld; voor het eerst onder voorzitter-

Ds. Daniel Cornelis Overduin uit Kampen, hier nog zonder rossige baard. Zijn eerste voorzitterschap der Algemene Vergadering breekt hij abrupt af.

schap van Ds. Kersten, inmiddels werkzaam te Rotterdam. Ten aanzien van de Ledeboerianen merkt de bezielende praeses op: 'Laat ons, waar vereeniging onmogelijk is, de Leeraars officieel erkennen en hun tevens noodigen tot wederkerige erkenning'.³⁶ Unaniem wordt hiertoe besloten, zodat bediening van Woord en Sacramenten formeel kan worden opengesteld. Tevens zoekt men wederzijdse erkenning van kerkraadshandelingen betreffende censures, attestaties, e.d. Aan Ds. Janse wordt als scriba opgedragen dit aan de onderscheiden Ledeboeriaanse classes voor te leggen. In het najaar van 1906 gaan deze hiermede akkoord, soms na rijp beraad.³⁷ Zo is een zeer belangrijke stap gezet op de weg naar de vereniging, die uiteindelijk niet meer kan uitblijven.

Hoe belangrijk deze erkenning is geweest, blijkt ter Synode van de Gereformeerde Gemeenten onder 't Kruis, die op 23 mei 1907 te Rotterdam gehouden wordt. Kersten presideert, Janse notuleert. In artikel 6 schrijft hij:

In den loop van het vorige jaar kwamen onze kerken met die van wijlen Ds. Ledeboer tot een officieele erkenning van elkanders ambten en ambtelijke verrichtingen. Hierdoor hebben beide kerkengroepen er groot belang bij welke leeraars en oefenaars in elken groep worden toegelaten, en achtte de Classis Rotterdam het noodzakelijk, dat er één commissie benoemd werde, die hare leden telt uit beide kerkengroepen, ter onderzoeking van nieuw toe te laten leeraars en oefenaars.³⁸

De broeders onderschrijven de wenselijkheid hiervan en aldus wordt

besloten. Men zal de Ledeboerianen verzoeken, hetzelfde te doen. Nu dit punt er 'door' is, acht praeses Kersten het tijdstip rijp, wederom de vereniging zelf aan de orde te stellen. Scriba Janse vermeldt:

Voor twee jaar van de hand gewezen alleen ter wille van de Psalmberijming, stelt de praeses voor:

*De Synode benoeme eene commissie met opdracht de Alg. Verg. der Gem. van wijlen Ds. Ledeboer, te houden den 4e en 5e juni 1907 te Middelburg, onder voorbehoud van de goedkeuring onzer plaatselijke kerken, voor te stellen de vereeniging, met toegeven onzerzijds om in alle meerdere kerkelijk vergaderingen, waar afgevaardigden van die gemeenten zitting hebben, de oude berijming te zingen.*³⁸

Plaatselijk behoeft geen liturgische stap terug gezet te worden. De gemeenten zijn 'geheel vrij'³⁸ in het psalmgezing, zo licht Kersten het voorstel nader toe.

Dit onaangekondigd voorstel wordt in den brede besproken. Men herinnert zich terdege, in 1905 door de Ledeboerianen 'niet koel maar hondsche' te zijn behandeld te Bruinisse. Zeker, destijds is 'alle hoop op Vereeniging met hun afgesneden'. Maar Kersten houdt vol. De krachtige tegenstem van Pieneman - vorig jaar geëmigreerd naar Grand Rapids (V.S.) - ontbreekt thans. De praeses gaat nog eens de bezwaren na, die onder de Ledeboerianen leven 'om ware het mogelijk deze te ondervangen en in een rechten weg alle pogingen in het werk te stellen de eenheid in het Lichaam Christi te openbaren'. Ambtsgewaad en liniekwestie lijken achterhaald. Als zwaarwegend geschilpunt blijft slechts de psalmberijming over. Hij weet de afgevaardigden te overtuigen. Met slechts één stem tegen gevoelt de Synode zich geroepen 'niettegenstaande de moedbenemende ervaring andermaal de broederhand uit te steken, daar het toch een volk is, hetwelk met ons één is in geloof en belijdenis'.³⁹

In de commissie, die naar de Ledeboerianen zal worden afgevaardigd, worden benoemd: Ds. G. H. Kersten, Ds. A. Janse, diens broer ouderling A. Janse van Meliskerke, en Ds. Jac. Overduin. Van oud-Kruisleraar Ds. H. Roelofsen - straks reglementair de tijdelijke voorzitter der Ledeboeriaanse Algemene Vergadering - verneemt de commissie, dat zij daar welkom is.⁴⁰ Ds. Janse schrijft met Ds. Kersten een brief namens de Kruisgemeenten, waarin de besluiten van hun Synode zijn geformuleerd. 'Vuriglijk' hopen de Kruisgemeenten, dat 'wij elkander de broederhand mogen toereiken, om als een eenig man saam pal te mogen staan voor de waarheid, die in Christus Jezus is'.⁴¹ Het origineel kan hierbij - voor het eerst - in facsimilé worden afgedrukt.

Het is 4 juni 1907, even twaalf uur. In de Segeerstraat van de Zeeuwse hoofdstad klinkt vanuit de kerk der Ledeboerianen een machtig psalmgezing van mannenstemmen:

62
Van de Algem. vergadering der Ger. Gen.
van Nijmegen als Leidsche. Zwangsdan te
Leidsche van 4.5 Juni 1897. -

Maarke Brueders.
Des Heeren tegen by te toegelaten.

De Algem. vergadering der Ger. Gen. "Orde
& Kris" Leidsche van 20 Mei 1897 te Rotterdam heeft uit
haar middelen een Commissie benoemd, voor welke Commis-
sie de vergadering overblijft te van te, vergaderen Brueders, te
Leiden vergaakt tot twee Samenkomsten, opdat daardoor
de gelegenheid moge geopend worden met een tusschen
tusschen gewildig voorstellen van de vergadering der "Kris-
ten" een ~~aan te stellen vergadering~~ te Leiden.

De vergadering is in orde, dat het eerste
een noodwendig gevolg is van den eersten stap, die zijt is op
den weg tot vereeniging der beide kerkengroepen: a. l. wedergaet.

Daarvoor hebben beide groepen ernstig belang bij de Leiden
en Defensies, die in het tusschenland worden opgenomen.
Dit overwegende kwam de vergadering der Ger. Gen. "Orde
& Kris" tot het besluit a. l. om aan een geachte vergadering
het volgende voorstel ter bespreking aan te bieden:

Het voorstel luidt als volgt:

"Eene Commissie worde benoemd uit beide kerkengroepen
die Speciaal belast zijn met het onderzoek van Leiden
en Defensies, die een van beide kerkengroepen wenschen te
doen."

Naar aanleiding van deze bespreking heeft de
Voorzitter onzer vergadering dr. G. H. Koster nogmaals die
beiden ten spijte, die de vereeniging van beide kerkengroepen

Daar zal dat volk komen te zaam,
De stammen Israëls meteen,
Om God te prijzen in 't gemeen.
Naar Zijn lieflijk gebod bekwaam.

(Petrus Datheen - Ps. 122 : 2a)

Ds. Roelofsen uit Goes heeft zojuist de Algemene Vergadering geopend. Na schriftlezing en gebed, geeft hij het praesidium over aan Ds. Boone, die volgens rooster aan de beurt is. De Fliplandse dominee zal twee dagen voorzitten.

Boone is naar Middelburg gekomen met de vrees in zijn binnenste, 'dat daar wel eenige moeite zou zijn en mijn vrees is niet ongegrond geweest'.⁴² De kwestie-Remijn is weer aan de orde. Marinus Remijn spreekt al bijna vijf jaar een stichtelijk woord in de gemeenten. Als Beversluis zijn vrije zondag heeft, preekt hij bijna steevast in Rotterdam. Remijn is inmiddels tot oefenaar voor de Classis Zuid-Holland benoemd. Beversluis - die broeder Remijn gaarne predikant had

De Fliplandse oefenaar Marinus Remijn was zeer bevriend met Beversluis. Op circa 32-jarige leeftijd werd deze voormalige timmerman getrokken uit de geestelijke duisternis; onder een preek van Beversluis over Klaagl. 3 : 26-29 brak het licht in zijn ziel door. Op 25 juli 1907 is hij deputaat.

zien worden⁴³ - moet die benoeming bevorderd hebben. Boone is daarover ontstemd geweest, daar hij tevoren hiervan niet in kennis werd gesteld.⁴² De verhouding tussen Boone en Remijn is reeds geruime tijd erdoor verstoord. Beversluis heeft al eens aangespoord de zaak te vereffenen.⁴⁴ Hoewel Boone daarna de classicale aanstelling van Remijn als wettig heeft erkend,⁴⁵ komt hij thans erop terug. De netelige kwestie vergt uitvoerige bespreking. Tenslotte doet Beversluis een voorstel, dat in stemming wordt gebracht. Scriba Van Lieburg legt het vast:

De vergadering, gehoord hebbende de notulen van drie on-

derscheidene vergaderingen: kerkeraad, classis en algemeene, verklaart dat broeder Remijn, door de classis Zuid-Holland onderzocht zijnde, wettig is toegelaten tot het oefenwerk. Wordt algemeen aangenomen.⁴⁶

Nadat de Algemene Vergadering heeft besloten D.V. volgend jaar te Krabbendijke samen te komen, wordt de eerste zittingsdag gesloten door de praeses. Klaarblijkelijk houdt men er geen rekening mee, inmiddels met de Kruiskerken verenigd te kunnen zijn. Dit punt komt eerst morgen aan de orde.

Diezelfde avond zullen enkele Ledeboeriaanse afgevaardigden de commissieleden der Kruisgemeenten verwelkomen. Beversluis - 'warm voorstander'²⁹ van de vereniging - is ook aanwezig. De spanning breekt, wanneer de broeders aankomen. Het zijn Kersten en de beide Janses. Welk een 'aangenaam broederlijk weerzien',⁴⁰ zoervaart Kersten de ontmoeting. In besloten huiselijke kring spreekt Beversluis nog eens openhartig zijn mening uit over de beoogde vereniging. Desondanks ziet hij 'de toestand maar donker in'.²⁹ De aan tradities hechtende Boone - 'nog volbloed van den ouden stempel'⁴⁰ - is voorzitter en ... men twijfelt aan zijn stem. En liggen over en weer nog niet verschillende voetangels op de weg? Taktvol benadrukt Beversluis, dat niet de ene kerk naar de andere komt - noch omgekeerd - maar dat beide groeperingen hun oude standpunt dienen te verlaten. Ja, gezamenlijk moet men zich ... 'op een zoogenaamde 3den weg'⁴⁰ plaatsen. Dát zal de leidraad voor morgen moeten zijn. En toch ...? Ongetwijfeld leeft zakelijk de bede in zijn hart:

Doe Gij nog weer Uw troon verrijzen
In 't midden van Uw kind'renschaar.
O! heerlijk Vorst, niet om volprijzen,
Vertoon Uw heerlijkheid weer daar.

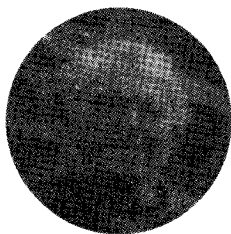
En:

Wil Gij, o Heer!, ter hulpe komen;
Help Gij aan 't klagen; breng roepen voort;
Maak Gij het hart Uws volks verslagen;
Dan zult Gij helpen naar Uw Woord.⁴⁷

De volgende morgen vroeg is het al druk bij de deuren van het voormalige koetshuis aan de Segeerstraat. Via de paardestal verschaft het toegang tot het Ledeboeriaanse kerkgebouw. Naast deze toegang ligt het oude winkelwinkje van de weduwe van oefenaar Pieter Ingelse. Een onvergetelijk ogenblik, wanneer Beversluis daar zijn jeugdige collega uit Rotterdam nog even treft. Kersten herinnert het zich - in 1922 - zo helder: 'O, nog gevoel ik den handdruk, in 't huisje van den ouden

*Broeder J. Marinus Remijn, die
in 1907, na een lange
tijd van duisternis,
was overtuigd van zijn
verrijzen.*

Ingelse, van den om Sions heil zoo bezwaarden broeder, toen te Middelburg de besprekingen zouden aanvangen ter vergadering'.⁴⁸

Ouderling Arie Janse van Meliskerke was Kruisgezind afgevaardigde naar de Ledeboeriaanse Alg. Verg. te Middelburg.

Het huisje van vrouw Ingelse - ontmoetingsplaats van vele kinderen Gods op Walcheren - aan de Segeerstraat (thans de gerestaureerde kosterswoning).

Om acht uur ⁴² opent praeses Boone de tweede zitting der Algemene Vergadering met gebed en het laten zingen van Ps. 25 : 2. Als laatste punt van behandeling komt de vereniging met de Kruisgemeenten aan de orde. Boone leest het 'adres' voor, dat hun moderamen - Di. Kersten en Janse - heeft geschreven. Dan volgt een nadere toelichting door Kersten. In het daarop geopend beraad werpt Beversluis zich op als een krachtig pleitbezorger van de vereniging; hij krijgt het 'zwaar'.⁴⁸ Wat betreft het tere punt van het psalmgezing - een 'bestaansgrond' voor de Ledeboerianen - kan men zich tenslotte vinden in de voorwaarden van de Kruisgezinden. Over het ambtsgewaad voor predikanten schijnt met geen woord gerept te zijn. Over de leer is men het eens. De naam van het te vormen kerkverband lijkt nog een probleem te worden. Beide kerkengroepen dragen in hun naam het gemeenschappelijke 'Gereformeerde Gemeenten'; maar ieder heeft een eigen achtervoegsel. De een voert 'onder 't Kruis'. De ander noemt zich 'in navolging van Ds. L. G. C. Ledeboer';⁴⁹ soms wordt plaatselijk het voorvoegsel 'Oud' gebruikt, waaraan Boone en Sint Philipsland blijken te

hechten. Het ligt gevoelig. Achter die namen gaat een lange geschiedenis schuil! Het zal straks worden: 'Gereformeerde Gemeenten in Nederland'. Met klem houdt Beversluis de vergadering voor, dat in de nieuwe naam tot uitdrukking zal komen, 'dat niet de ééne tot den andere, noch de andere tot den eersten kwam, maar dat beiden hun *eigen standpunt* verlieten en zoo *tot elkander* kwamen'.⁵⁰

Het gaat nu op een stemming aan. De vereniging lijkt er 'door' te komen. Na een hartelijke spijtbetuiging over het afstotend gedrag der Ledeboerianen in 1905, heeft ouderling Gerrit Bras van Rilland zijn welgemeend ja-woord al laten horen.⁴⁰ Hoe wordt dan ook alle vrees beschaamd, wanneer de voorzitter de afgevaardigden vraagt zich uit te spreken. Algemeen wordt het 'vóór' vernomen. En de praeses zelf? Beversluis verzoekt hem, ook zijn eigen stem uit te brengen. En Boone is: vóór! De spanning valt van Beversluis' gelaat. Het is Kersten altijd bijgebleven: 'Nog zie ik de opgewekte rijzige gestalte van den zwakken dienstknecht, toen de vergadering der Ledeboeriaansche gemeenten besloten had, het verzoek der Kerken onder het Kruis niet af te wijzen'.⁴⁸ En Boone? Zichtbaar bewogen reikt hij de commissieleden der Kruisgemeenten beide handen. Ja, 'als praeses' verklaart hij, dat 'de Psalmberijming geen hinderpaal kan zijn', en dat 'het blijven zingen der oude genoegzaam gewaarborgd was'.⁵¹

De vergadering besluit vervolgens, dat een deputenschap uit beide kerken de gronden der vereniging nader zal 'stipuleren'. Over drie maanden zullen de gemeenten gezamenlijk in een eerste synodale vergadering bijeen komen. Intussen hebben de gemeenten bedenktijd, teneinde plaatselijk de vereniging te bekrachtigen.

Dan wordt deze laatste kerkelijke vergadering der Ledeboeriaanse gemeenten gesloten. Het is er aangenaam aan toegegaan. De broeders zingen Ps. 85 : 1. Voordat Ds. Beversluis tot dankzegging overgaat, zingt men nog een vers,⁴⁶ en wel:

Want onz' God is vriendlijk en goed,
Een zon en schild tot ons behoed,
Die ons geeft eer ende genade;
Die de vromen in gene nood
Verlaten zal tot in de dood.
Geen ding ontbreekt hem vroeg noch spade.
Zalig is hij, die op Hem bouwt.
En Hem van harte gans vertrouwt.

(Petrus Datheen - Ps. 84 : 6)

Met deze vereniging vloeien de twee reststroompjes uit de Afscheiding van 1834 samen.⁵² De Kruisgezinden (in de lijn Smitt-Van den Oever en Van den Broek-Fransen-Kersten) en de Ledeboerianen (in de lijn Budding-Ledeboer/Van Dijke-Janse-Beversluis) vinden elkaar.

Noten:

- 1) Soms leven deze vrije gemeenten tijdelijk in enig verband.
- 2) Beversluis, Synodepreek-1907, 7-8.
- 3) Beversluis, Synodepreek-1907, 24.
- 4) Het siert Beversluis de Haagse kerkeraad per brief uitdrukkelijk te hebben gevraagd, of zijn optreden 'niet tot meer moeite zou strekken en of het waarlijk begeerd werd door de Kerkeraad'. Welnu, het laatste is het geval; het eerste vloeit eruit voort. Zie Notulen Kerkeraad (Oud) Geref. Gem. 's-Gravenhage dd. 16 juli 1901.
Kritisch volgend wordt deze zaak veel besproken door de kerkeraad in de Maasstad - waar Pieneman staat - die dit punt geregeld ter sprake brengt op de meerdere vergaderingen en sancties vraagt; zie Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 29 nov. 1901 - 13 febr. 1903.
Een tweetal Beversluis/Roelofsen ter vervulling van de Haagse vacature-Pieneman - gekozen in de ledenvergadering van 3 jan. 1902 - verkrijgt geen fiat van de consulent in Rotterdam; sterker 's-Gravenhage wordt door de meerdere vergaderingen gemaand Beversluis niet meer te verzoeken. Op 6 juni 1902 valt daarop de formele beslissing door de ledenvergadering, zo notuleert oud. W. Buitelaar (zelf tegen): 'En nu kwam openbaar dat bijna alle liever Breeke met de (eigen) Gemeentens, als met Beversluis'. Pieneman lijkt hierop een scherpe 'onbetamelijke' brief te hebben geschreven inzake de persoon van Beversluis; zie Notulen Ledenvergadering (Oud) Geref. Gem. 's-Gravenhage dd. 29 juli 1902.
Toch is Den Haag nog niet zo gauw met Beversluis verenigd, als men wel wenst. Deze herhaalt zijn oude eis tot invoering van 'Datheen' in de eredienst, en noemt als tweede bezwaar: de assurantie van de kerkelijke goederen. Intussen blijft Beversluis wel genegen Woord en Doop te bedienen; zie Notulen Ledenvergadering (Oud) Geref. Gem. 's-Gravenhage dd. 16 okt. 1902.
Op 3 september 1903 besluit de ledenvergadering van Den Haag tenslotte tot verenigen met Beversluis c.s. (stemming: 10 voor, 4 tegen, 2 blanco). Op 2 oktober 1903 treedt de Haagse Gereformeerde Gemeente toe tot de Classis Zuid-Holland van de kerken van Ledeboer; zie ook hoofdstuk 13 noot 27.
- 5) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 18 apr. 1902.
- 6) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam, dd. 24 jan. 1902; optreden Ds. Pieneman te Benthuisen.
- 7) Janse, Ter nagedachtenis, omslag en 3.
- 8) Verslag in De Zeeuw dd. 29 mei 1902.
- 9) Verslag in de Middelburgsche Courant dd. 29 mei 1902.
- 10) Janse, Ter nagedachtenis, 7.
- 11) Janse, Ter nagedachtenis, 10.
- 12) Notulen Classicale Vergadering Terneuzen dd. 3 juni 1902.
- 13) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam, dd. 1 aug. 1902. Tot goed begrip: het kerkverband telt in die tijd 10 tot 12 gem. met 4 pred. en 1 oef.
- 14) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 22 en 29 aug. 1902. Gedoeld wordt op de kwestie rondom Beversluis' bevestiging.
- 15) Van Stuyvenberg e.a., Ledeboer herdacht, 20.
- 16) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 26 sept. 1902.
- 17) Kersten/Van Zweden, Kort Historisch Overzicht, 70; bijv. Boone wordt beroepen in Kruisgezind Kampen (1901), Roelofsen in Ledeboeriaans Middelburg (1902), Van Oordt in het Ledeboeriaansgezinde vrije Goes (1903).
- 18) Golverdingen, Ds. G. H. Kersten, facetten van zijn leven en werk, 24-40. Als belangrijke bron is door Golverdingen gebruikt de Notulen van de Kerkeraad van de Geref. Gem. onder het Kruis van Meliskerke. Verschillende gegevens werden aan zijn hoofdstuk ontleend.
- 19) Van Oordt e.a., Gedachtenisredenen, 28.
- 20) Dit is af te leiden uit de Notulen Classicale Vergadering Terneuzen dd. 19 apr. 1904

- en die van Rotterdam dd. 27 mei 1904; er zal sprake zijn geweest van een persoonlijke aanbeveling van Beversluis als classispredikant.
- 21) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 10 juni 1904.
- 22) Notulen Algemene Vergadering Benthuisen dd. 8 juni 1904.
- 23) Zie noot 18. Golverdingen meldt ten onrechte, 30, dat de conferentie niet heeft plaatsgevonden.
- 24) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 24 mrt. 1905.
- 25) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 19 mei 1905.
- 26) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 2 juni 1905.
- 27) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 16 juni 1905; vgl. Notulen Algemene Vergadering Bruinisse dd. 7 juni 1905.
- 28) Segers, Honderd jaar Gereformeerde Gemeente Lisse, 51.
- 29) Kersten/Van Zweden, Kort Historisch Overzicht, 71-72.
- 30) Van Stuyvenberg e.a., Ledeboer herdacht, 20.
- 31) Beversluis, Eerste Drietal Leerredenen, 5.
- 32) Mededeling mevr. R. van der Jagt-Pouwe (niet van Ds. Beversluis) te Rotterdam.
- 33) Notulen Classicale Vergadering Rotterdam dd. 13 okt. 1905.
- 34) Notulen Algemene Vergadering Krabbendijke dd. 6 juni 1906.
- 35) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 8 juni 1906. De Algemene Vergadering werd gehouden op 16 en 17 mei 1906.
- 36) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 13 juli 1906; de juiste datum van deze Algemene Vergadering is 27 juni.
- 37) Notulen Classicale Vergadering Rotterdam (Zuid-Holland) dd. 26 sept. 1906 resp. Notulen Classicale Vergadering Terneuzen (Walcheren) dd. 2 okt. 1906; voor de Classis Tholen blijkt dit uit de Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 21 sept. 1906; van de Classis Zuid-Beveland is het mij onbekend.
- 38) Kort Verslag van de Synode der Geref. Gem. o. 't Kruis Rotterdam dd. 23 mei 1907. De Synode besluit voorts, dat men zich wacht ook maar 'één stap te doen, die zou kunnen schaden onze verhouding tot de gemeenten van wijlen Ds. Ledeboer'; dit slaat op de eigen geschiedschrijving en het toetreden van vrije leraren.
- 39) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 5 juni 1907.
- 40) Golverdingen, Rond de Vereniging van 1907, in Kole e.a., Alleen uit Hem en door Hem, 43-68.
- 41) Brief (z.d.) van de Kruiskerken aan de Ledeboeriaanse gemeenten, behelzend het verzoek tot verenigen. Het origineel is door Van Lieburg - als scriba der Algemene Vergadering - los in het Nieuwbeijerlandse notulenboek opgeborgen.
- 42) Boone, Leven en sterven, 44-45.
- 43) Zie Beversluis' vraag in Notulen Classicale Vergadering Rotterdam dd. 21 okt. 1904; voorts idem dd. 19 mei 1905.
- 44) Notulen Classicale Vergadering Rotterdam dd. 28 mrt. 1906; vgl. Notulen Algemene Vergadering Krabbendijke dd. 6 juni 1906.
- 45) Notulen Classicale Vergadering Rotterdam dd. 27 sept. 1906.
- 46) Notulen Algemene Vergadering Middelburg dd. 4 en 5 juni 1907.
- 47) Beversluis, Klacht en Jubel, 51.
- 48) Beversluis, Oude en nieuwe dingen, 3.
- 49) Zie Concept-reglement (1903). Het voorvoegsel 'Oud' ziet men soms in de pers.
- 50) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 12 juni 1907.
- 51) Kersten, Ingezonden stukken, in De Zeeuw 11 jan. 1909.
- 52) Ik bestrijd hiermee de opvatting van Hofman, Ledeboerianen en Kruisgezinden, 187, als zouden de Gereformeerde Gemeenten 'niet zonder meer een verlengstuk van de Afscheiding van 1834' zijn. Zowel de Kruisgemeenten als de 'Budding-gemeenten' - de latere kerken van Ledeboer - reken ik van origine tot de Afscheidingbeweging. De institutiedatum in aanmerking nemend kunnen tenminste als zodanig genoemd worden: Enkhuizen, Lisse, Tricht, Hoedekenskerke, 's-Gravenhage, Kampen, Rotterdam, Leiden, Dirksland resp. Krabbendijke, Sint Philipsland, Goes, Bruinisse/Nieuwerkerk (annex Haamstede), Middelburg (annex Aagtekerke/Meliskerke en Oost-Kapelle) en groepjes op het eiland Tholen.

15. Praeses synodi

Zoals te Middelburg overeengekomen, zal een gezamenlijk deputaatschap uit beide kerken de gronden der vereniging nader 'stipuleren'. Hieraan zullen deelnemen alle predikanten en uit elke classis één ouderling. Tegen 25 juli 1907 zijn de afgevaardigden samengeroepen te Rotterdam, in de Boezemsingelkerk. Achttien broeders zijn aanwezig. Het zijn de predikanten N. H. Beversluis (Rotterdam-Slachthuisgade), A. Janse (Barneveld), G. H. Kersten (Rotterdam-Boezemsingel), J. R. van Oordt (Middelburg), D. C. Overduin (Amsterdam), Jac. Overduin (Lisse), H. Roelofsen (Goes), de oefenaars H. Kieviet (Aagtekerke) en M. Remijn (St. Philipsland), de ouderlingen A. Baan (Rijssen-Esch),

Ouderling Arend Baan uit Rijssen, deputaat van 25 juli 1907.

Jac. Corré (Aagtekerke), C. van Dam (Zeist), D. Fikse (Kampen), J. Glas (Westzaan), C. Hoogerland (Borsselle), Jac. van der Velde (Tholen), A. Werner (Rotterdam-Slachthuisgade) en de diaken H. van de Tholen (Charlois). Helaas, Ds. L. Boone (St. Philipsland) kan 'wegens ernstige ongesteldheid zijner vrouw niet te Rotterdam zijn'.¹

Namens de roepende kerk Rotterdam-Boezemsingel opent Ds. Kersten de vergadering. 'Na het zingen van Ps. 84 : 6 en het lezen van Ps. 83' - aldus het 'Kort Verslag' - 'gaat deze leeraar vóór in den gebede. Hij houdt een korte toespraak, waarin hij er op wijst, dat de scheuringen der kerk den Heere niet kunnen behagen, en wenscht de vergadering

toe in zelfverloochening haren arbeid te volbrengen tot opbouw van Sion'.¹

Daarop verkiezen de broeders tot hun praeses Beversluis, terwijl Kersten het scribaat wordt opgedragen. Van nu af aan vormen deze Rotterdamse dienaren des Woords samen als het ware 'de ziel der vereniging'.² Beversluis' vast karakter doet hem de vergadering strak leiden. Dit dwingt bij Kersten behalve respect vooral ook blijvende waardering af.³

Nadat Beversluis de hamer heeft overgenomen, ontspint zich alras een merkwaardige discussie. In enkele gemeenten blijken nog zekere weerstanden te zijn tegen de vereniging. Het zijn met name Terneuzen en Middelburg. Men is daar 'van oordeel, dat de Vereeniging nog niet beslist was, waartegenover Praeses, toegevallen door de vergadering, haar als zeker besluit vaststelt. Ook deze deputatenvergadering wijst het uit, daar zij saamgekomen is om de gronden der Vereeniging nader te formuleeren, waarvan geen sprake kon zijn, indien de Vereeniging zelf niet was geschied op eenigszins meer vagen grondslag'.¹ De deputaten besluiten tenslotte een commissie te benoemen, die op kerkeraads- en ledenvergaderingen nadere inlichtingen zal verstrekken en zal trachten de bezwaren uit de weg te ruimen. In deze commissie worden bij hoofdelijke stemming benoemd: Beversluis, Kersten, Kieviet en Fikse.

Dan is aan de orde van behandeling het 'reglement' met de nadere bepalingen, waaronder de vereniging haar beslag heeft. Kersten heeft een eerste concept ontworpen. Een voorbespreking met collega Beversluis heeft opgeleverd, 'dat hier en daar een kleine wijziging reeds is aangebracht en één artikel nog werd toegevoegd (vrijwel zeker de psalmen betreffend⁴ - CdeJ), zoodat het geheel bestaat uit 13 artikelen'. Eén voor één leidt de praeses de artikelen ter bespreking in. Behoudens een kleine verandering, worden zij geheel overgenomen. Vóór de synode zullen ze de gemeenten worden aangeboden.

Naar aanleiding van artikel 7 spreken de deputaten - op één na - zich helder uit over het toelatingsbeleid voor nieuwe leraren en oefenaars, in volledige aansluiting op art. 8 D.K.O. Opvallend is het extra accent op het 'goed verstand':

De Classen zullen acht hebben daarop, dat niemand toegelaten worde tot de Bed. des Woords, dan degene van wiens singuliere gaven, godzaligheid, ootmoedigheid, zedigheid, mitsgaders gaven van welsprekendheid, maar ook van wiens verstand men goed verzekerd is.

Ter verzekering van het laatstgenoemde stelle men eenig onderzoek in naar de kennis in de beginselen der dogmatiek, Bijbelsche Geschiedenis, exegese, kerkrecht, kerkgeschiedenis (vooral de Vaderlandsche).

De landelijke spreiding van de 37 Gereformeerde Gemeenten bij de vereniging van 1907.

Vervolgens komt ter discussie 'een ontwerp regeling ter indeeling der kerken in Classen',¹ dat door Beversluis de vergadering wordt aangeboden. In hoofdzaak gaat het de gemeenten aan in het 'gemengd' gebied van Ledeboerianen en Kruisgezinden: Noord- en Zuid-Holland. Het

voorstel wordt doorgezonden naar de aanstaande synode.

Dan loopt de vergadering ten einde. Allen hebben de 13 bepalingen ondertekend. Ook de naam van Ds. Boone prijkt eronder. Op basis van het hem toegezonden concept, heeft hij aan Kersten namelijk laten weten, dat men 'gerust' zijn naam eronder kon zetten. Het zal in de gemeenten zeker vertrouwen wekken bij het lezen van de hen toe te zenden bepalingen, dat niet één naam ontbreekt. Welk een saamhorigheid! 't Is dan ook een aangenaam samenzijn geweest. Alvorens de praeses de Heere dank zegt voor hetgeen door de arbeid der deputaten tot stand is gekomen, zingen de broeders geheel toepasselijk:

Ziet, hoe fijn en lieflijk is 't allen stonden
Dat broeders in eendrachtigheid bevonden
't Samen wonen in vrede goed;
Zulks is ganslijk gelijk een balsem zoet,
Die op dat hoofd Aärons was zeer klaar
Uitgestort in 't openbaar.

Zo zal de vreedzame gemeente wezen,
En ondervinden Gods goedheid geprezen,
Tot alle tijden voor en naar.

(Petrus Datheen - Ps. 133 : 1 en 3)

Eind september ontvangen alle gemeenten een oproep voor de Algemene Vergadering, de eerste synode van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Hierin wordt de broeders met nadruk erop gewezen, niet alleen lastbrief en agendum mee te nemen, maar ook zorg te dragen voor ... een eigen kerkboek.⁵ In de Rotterdamse Boezemsingelkerk - alwaar men bijeenkomt - liggen namelijk geen psalmboeken met Datheens berijming; en de oude psalmen zullen immers worden gezongen!

Uit onderscheiden oorden van het land trekt men naar de Maasstad. Vanwege de soms lange en moeilijke reis, gaan sommigen reeds daags tevoren op pad. Zo ook Bartel Meeuwse; hij is al bijna 20 jaar ouderling op Krabbendijke. Bij Ds. Beversluis zal hij een gastvrij logies hebben. Maar, hoe moet hij daar komen? Onderweg in de trein bekruipt hem voortdurend de vrees, wanneer de eenvoudige Zeeuw denkt aan die grote stad Rotterdam. Steeds weer worden zijn gedachten echter bepaald bij de woorden: 'God is recht; dus zal Hij door onderwijzing hen, die dwalen, brengen in het rechte spoor'. Meeuwse mag het wat overgeven. Eenmaal uitgestapt op het Beursstation, vraagt hij enkele keren de weg naar de Slachthuisgade; en dan luidt het antwoord meestal: 'rechtdoor'! Het gaat via de Nieuwe Haven, de molen, en de Boezemsingel. Hoe gemakkelijk komt hij in de pastorie, alwaar hij Beversluis zijn reiservaringen verhaalt. Wat is zijn vrees ongegrond geweest. Hoe heeft de goede hand Gods hem veilig en wel op zijn bestemming

AGENDUM.

- Art. 1. Opening der Vergadering.
- " 2. Onderzoek der lastbrieven.
- " 3. Verkiezen Moderamen.
- " 4. Ingekomen stukken.
- " 5. Vereeniging met de Geref. Gem. van wijlen Ds. Los, Leiden (Ds. v. Reenen).
- " 6. Verslag der Commissie benoemd ter Deputatenverg. d.d. 25/8 '07.
- " 7. Benoemen van commissies:
 - a. naar artikel 49 D. K. O.
 - b. ter onderzoek en vereffening van voorgaande geschillen. (Den Haag—Waddingsveen).
 - c. Voor de verrekening der onkosten.
- " 8. Bespreking van de artikelen, vastgesteld als grond ter vereeniging op de Deputatenverg. 25/8 '07 (Bijlage).
- " 9. Aanwijzing der art. in de D. K. O. die niet meer van kracht zijn.
- " 10. Verslag commissie volgens art. 7c.
- " 11. Verdeeling in Classen.
- " 12. Onderzoeking Leeraars (art. 7 Verslag 24/8 '07).
- " 13. Onderteekenen Formulier Post acta Sessie 164 VI.
- " 14. De Vergadering besluite tot het altijd drukken van Korte Verslagen.
- " 15. Regeling Kerkvisitatie.
- " 16. Aanwijzing der Roepende Kerk tot de 1e Gen. Synode.
- " 17. Sluiting der Vergadering.

De agenda van de eerste Synode der Gereformeerde Gemeenten in Nederland, gehouden te Rotterdam op 9 en 10 oktober 1907.

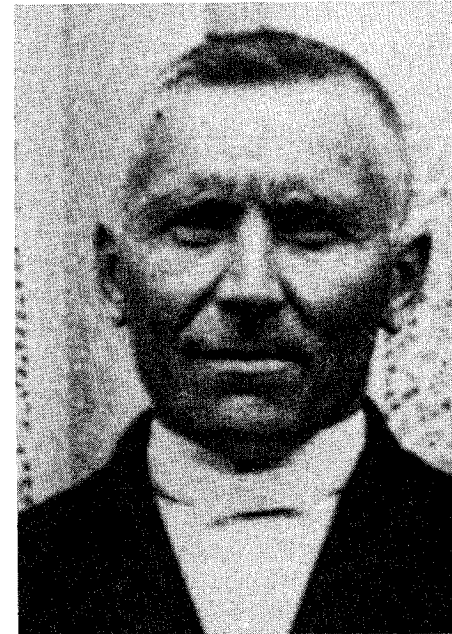
gebracht. Dat genoemde woorden de eerste regels vormen van Ps. 25 : 4 in de 'nieuwe' rijm - waarvan hij bepaald geen voorstander is! - ontgaat vriend Meeuwse; morgen zal Beversluis het hem onder de aandacht brengen ...

Dan breekt woensdag 9 oktober 1907 aan. Te tien uur wordt de synodale vergadering geopend door Ds. Beversluis. Ruim 80 ambtsdragers - veelal in de klederdracht van eigen plaats of streek - heffen aan:

Laat Uwe kracht, Heere, verschijnen,
Efraïm tot nut en de zijnen,
Ook Manasse en Benjamin;
Keer toch tot ons, Heer, Uwe zin,
Troost ons met Uw lieflijk aanschijn,
Opdat wij van schaden vrij zijn.

(Petrus Datheen - Ps. 80 : 2)

Het psalmvers vertolkt als het ware de bede van hun hart. De tijdelijke voorzitter roept de aanwezigen een hartelijk welkom toe en spreekt een kort openingswoord uit. Hierna nodigt Beversluis de predikanten A. Janse en D. C. Overduin uit 'tot het opnemen en onderzoeken der credentialen (lastbrieven)'.⁶ Totaal 35 gemeenten blijken vertegenwoordigd door 62 afgevaardigden. Het zijn de (gewezen) Kruiskerken van: Amsterdam, Barneveld, Beekbergen, Charlois, Kampen, Lisse, Meliskerke, Rotterdam-Boezemsingel, Rijssen-Esch, Tricht, Twelloo, West-zaan en Zeist (Opheusden brengt de volgende dag het aantal gemeenten

De Opheusdense ouderling Bart van Neerbos - later dominee - verscheen pas op 10 oktober ter vergadering.

op 36); verder de (voormalige) kerken van Ledeboer te: Aagtekerke, Sint Annaland, Axel, Benthuisen, Nieuw-Beijerland, Borssele, Brunnisse, Giessendam, Goes, 's-Gravenhage, Haamstede, Hoedekenskerke, Yerseke, Krabbendijke, Middelburg, Moerkapelle, Nieuwerkerk, Oostkapelle, Rilland, Rotterdam-Slachthuisakade, Terneuzen en Tholen (de gemeente Sint Philipsland ontbreekt op het appèl; de oorzaak zal morgen blijken).

Dan gaat de vergadering over tot het verkiezen van het moderamen. Beversluis wordt met 47 stemmen begeerd als praeses (tegen 7 op Kersten, 3 op Janse, 2 op Van Oordt en 1 op Roelofsen). Voor scriba worden 45 stemmen uitgebracht op Kersten (tegen 9 op Janse, 2 op Overduin jr., 1 op Van Oordt, 1 op Roelofsen, 1 op Kieviet en 1

op Van Lieburg). Het is een steeds terugkerend beeld: beide dienaren uit de Maasstad worden telkens verkozen. Beversluis - met 57 jaar de nestor onder de leraren - en Kersten - als 25-jarige de jongste predikant - genieten groot vertrouwen. Met recht kan Kersten gewagen: 'Wij hebben saam toen den strijd, aan de vereeniging verbonden, doormaakt'.⁷ Hoewel Beversluis wordt gekweld door een zwak lichaam, zal hij deze spannende vergadering met vaste hand voorzitten. Wat zal door hem zijn heengegaan? Vijf jaar geleden werd de idee van de vereniging al bij hem geboren; thans mag hij de eerste 'praeses synodi' van de verenigde gemeenten zijn!

Over een vijftal gemeenten wordt gehandeld over toelating tot de nieuwe kerkformatie. Oudewater blijkt reeds opgeheven te zijn, terwijl Zelhem, Enkhuizen en Rijssen-Wal worden verwezen naar de betrokken classes, teneinde zich daar te melden. Geheel anders ligt het met Leiden, waar Ds. Gijsbertus van Reenen - gewezen glasschilder - staat. Vorig jaar reeds heeft Janse van Barneveld de Leidenaars aangespoord, om zich te voegen bij de Kruiskerken. Op 14 juni 1907⁸ heeft het vrije Leiden - eertijds standplaats van Ds. Los - aansluiting verzocht. Op de avond van 24 juli, ten aanhoren van de 18 deputaten - daags voor hun vergadering - heeft Van Reenen een proefpreek gehouden over Rom. 8 : 24-25. Het resultaat daarvan is, dat thans ter synode er een unanieme aanbeveling ligt tot opname van Leiden in het kerkverband. Morgen zullen Leidse kerkeraadsleden de synode bezoeken, conform is afgesproken.¹

Maar wat heeft sindsdien plaatsgevonden? In de boezem van de kerkeraad van Rotterdam-Boezemsingel blijken ernstige bedenkingen te zijn gerezen tegen Van Reenens prediking. Het heeft ouderling H. P. Koekkoek verbaasd, dat zijn leraar Kersten 'voetstoots' is meegegaan in de aanbeveling der deputaten. Op niet mis te verstane wijze heeft hij dit op de kerkeraad ter tafel gebracht. Terugdenkend aan Van Reenens proefpreek, houdt Koekkoek daar vol: 'De waarheid is totaal uit haar verband gerukt in stede van verklaardt; van de opstanding, waarop toch deze text doelt, *geen woord* gerept, maar het dusgenaamde in hope zalig worden op het geheele terrein van het geestelijk leven overgebracht, zoodat beide, bij wedergeboorte en vrijheid der kerke, de zaak eender komt te staan ...' Voorts is er kritiek op door Van Reenen gebruikte beeldspraken. Kersten - die uiteindelijk een aantal bezwaren moet onderschrijven - blijft evenwel bij zijn op de deputatenvergadering gegeven woord. Hij 'gelooft ondanks al het gesprokene toch, dat Ds. Van Reenen de gemeenten stichten kan'. Ter synode zullen Kersten en ouderling M. van den Berge de visie van de kerkeraad te berde brengen. Hun mandaat luidt, dat vereniging alleen mogelijk is, indien tevoren met Van Reenen wordt gehandeld in de lijn van 'Hand. 18 : 26, waar een welsprekend en machtig in de Schriften zijnd man als Apollos door Aquila en Priscilla den weg Gods bescheidenlijker wordt uitgelegd'.⁹

Ds. Gijsbertus van Reenen moest even op de 'aansluiting' wachten in 1907.

Ter synode nu vraagt de voorzitter, of er bezwaren tegen de Leidse aansluiting bestaan. Op voorhand wijst hij erop, dat zo deze gemeente 'leven wil naar rechte kerkenorde met in achtneming van de bepalingen der overeenkomst tusschen de jongst vereenigde gemeenten, niemand iets zeggen mag'. Scriba Kersten kondigt echter de Rotterdamse bezwaren aan. Hierop krijgt ouderling M. van den Berge het woord. Hij openbaart onbewimpeld de genoemde 'ernstige bedenkingen' tegen Van Reenens predikatie over Rom. 8 : 24-25. Zeker, Beversluis 'wil vele dezer bezwaren onderschrijven, al vond hij dat Ds. Van Reenen 'prachtig gepreekt' had'. Naar Beversluis' stellige overtuiging echter, begeeft 'de vergadering zich op glibberig terrein, wanneer zij een oordeel vellen wilde over de theologische haperingen zooëven genoemd; zij is daartoe onbevoegd. De ervaring heeft bovendien geleerd hoeveel beeldspraken en geestelijke anecdoten de gemeenten opgedischt worden door sommigen *onzer* leeraars. Bovendien: we moeten ons oog openen voor het belang der zaak zelve: 't geldt de vereniging'.⁶ Bezwaren tegen Van Reenen zelf dienen dan later opgelost te worden in de kerkelijke weg.

Ouderling H. Bouwman uit Giessendam merkt op, dat Leiden zich onder Ds. P. Los heeft onttrokken van het kerkverband. Door diens opvolger - Ds. P. M. van Loon - is zij 'in den grond' verdorven. 'En zullen wij nu voetstoots maar weer met Leiden ons vereenigen?'⁶ zo vraagt hij. Hoewel Beversluis dit bezwaar wel wil accepteren, blijft hij bij zijn standpunt. Zijn onwrikbaar streven is erop gericht Leiden met Van Reenen te behouden voor het kerkverband.

Het kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente onder het Kruis te Rotterdam omstreeks 1900. Ds. Pieneman staat met zijn vrouw voor het rechterraam van de pastorie.

Dan neemt Kersten de zaak van Van den Berge op: 'De Dienaar des Woords toch, dient niet alleen de gemeente zijner plaats, maar is mede dienstbaar aan geheel 't lichaam (Van Reenen staat trouwens onder beroep van Meliskerke!¹⁰ - CdeJ) en daarom moet dat geheele lichaam zich verklaren over de bediening, zij moet oordeelen of deze strekt tot opbouw der kerk'.⁶ In zijn verder betoog vat de scriba de Rotterdamse bezwaren in vier punten samen, in zakelijke - soms scherpe - bewoordingen:

- a. Hij blinddoekte;
- b. De preek miste de noodige ernst;
- c. De Waarheid werd uit haar verband gerukt;
- d. Het doel des Apostels werd gemist.⁶

Na Kerstens lange redevoering komen vele tongen los, weleens subjectief van smaak. Hulpscriba Ds. Janse: 'Lang, breedvoerig werd betoogd, dat *wij zalig zijn* en er kwam niets van de Evangelische hope der kerk, noch van hare beoefening'. En dat doet Janse zich afvragen: 'Zoudt ge wel kennis dragen aan de rechte armoede des Geestes?' Ds. Roelofsen deelt dat oordeel, terwijl ook Ds. Van Oordt 'daarheen ligt, hoewel hij iemand op één predikatie niet oordelen wil'. Ouderling C. van Dam van Zeist - waar Van Reenen jaren voorging - kent de predikant 'als

De Zeister ouderling Cornelis van Dam kende Ds. Van Reenen als gereformeerd in zijn leer ...

Gereformeerd in de leer, doch 't ware z.i. niet overbodig hem onder het oog te brengen de noodzakelijkheid der beoefening in 't leven'.⁶ De praeses is niet van zijn stuk te brengen. Hij 'beamt ten volle wat

scriba zeide. Doch wij staan voor het geval, Leiden op te nemen of af te wijzen. 't Gaat toch om de *gemeente* en niet om den *Leeraar* alleen. Er zijn dan toch leden in die Gemeente, die noodig hebben geleerd te worden'. Hij blijft aankoersen op vereniging. Ouderling B. Meeuwse van Krabbendijke zegt 'niet mee' te kunnen en zal tegen stemmen. Doch 'terecht' - aldus Kersten - 'wijst de praeses hem er op, dat Gods Woord ons *verbiedt* de deur te sluiten voor nadere openbaring der institu(t)aire eenheid der kerk'. De Benthuiser ouderling J. van den Dool slaat nog voor, de beslissing een jaar uit te stellen. Nadat ook deze gedachte door de voorzitter bestreden is, kan Beversluis zich uiteindelijk vinden in het voorstel van Kersten, dat de synode aanneemt met 54 tegen 6 stemmen:

De verg. benoeme eene commissie met opdracht de verschillen met Ds. v. Reenen en zijne kerkeraad te bespreken. De commissie brenge verslag uit op de e.k. Classe Rotterdam, die als dan zal handelen naar bevindt van zaken.⁶

Welk een moeizaam beraad! Het onderhoud met Van Reenen blijkt straks soepel te verlopen. Na enkele weken al is 'de origineele van Reenen'¹¹ predikant der gemeenten, waarin hij zich door genade een goede opgang maakt; reeds enkele jaren later - in 1910, na Van Oordt en Janse - is hij synodepraeses; zijn prediking wordt gewaardeerd, in brede kring, tot op de dag van vandaag.

Dan volgt het verslag van de commissie Beversluis/Kersten/Kieviet/Fikse, door de deputaten ingesteld ter vereffening van de gerezen geschillen te Terneuzen en Middelburg. Met name door toedoen van de Rotterdamse predikanten is daar alles in der minne geschikt. Tevens wordt gemeld, dat de oude controverse tussen Aagtekerke en Meliskerke - met betrekking tot wijlen Oef. J. Vader - geheel is opgelost. Staande de vergadering wil Beversluis tegelijk trachten 'andere bezwaarde Broeders ter hulp te komen'. Krabbendijke heeft een punt. Broeder Meeuwse 'had een brief geschreven, bevattende de beschuldiging aan een der kerken, als zou zij assureeren, wat Praeses, die onderzocht heeft, beslist ontkent, ter genoegdoening van Meeuwse'.⁶

Na een pauze van slechts een half uur - de agenda telt 17 punten! - gaat de vergadering over tot het benoemen van de nodige commissies. De praeses wijst erop, dat deze vergadering - 'voor onze kerken te beschouwen als eene synode'⁸ - te deputeren heeft naar artikel 49 van de Dordtse Kerkenorde:

- 1e. Voor alles wat bij de Overheid te doen staat;
- 2e. Voor de werkzaamheden in de Classen.

Oud. Pieter Jan van Erk
- de rijzige 'stichter' van
de gemeente in de hoofdstad -
vertegenwoordigde
Amsterdam ter Synode.

De vergadering geeft Di. Beversluis en Kersten de speciale opdracht de verhouding met de overheid te regelen. Vervolgens wordt de officiële deputatie benoemd. Tot haar taak behoort onder meer het examineren van aanstaande predikanten. Men wenst aanvankelijk alle leraren te benoemen, doch de scriba maakt bezwaar. Terecht wijst hij erop, dat 'de ouderlingen mede den last dragen, wat hun ambtshalve toekomt'.⁶ Het deputaatschap - zo besluit men - zal bestaan uit 4 predikanten en 3 ouderlingen. De 61 stemgerechtigden spreken zich als volgt uit: Ds. Beversluis 56, Ds. Kersten 49, Ds. Roelofsen en Ds. Janse beide 39, Ds. Van Oordt 32, Ds. Overduin sr. 22, Ds. Overduin jr. 4, Ds. Boone 1 en Oef. Kieviet 1; de eerste vier zijn dus benoemd. Uit het door de voorzitter aangeboden dubbeltal ouderlingen worden verkozen: M. van den Berge (40) van Rotterdam-Boezemsingel, J. van den Dool (36) van Benthuisen en Jac. Corré (33) van Aagtekerke; niet benoemd zijn derhalve de broeders A. Baan (31) uit Rijssen, G. Tolman (24) uit Hoedekenskerke en P. Molenaar (16) uit Moerkapelle. In de synodale 'financieele commissie'⁶ krijgen zitting de leraren Janse en Van Oordt.

Ouderling Cornelis van Strien, afgevaardigde van Goes, hier in fraaie klederdracht.

Dan komen aan de orde de 'Bepalingen betreffende de openbaring der institutaire eenheid der kerke Christi'. Stuk voor stuk worden de 13 artikelen door Beversluis voorgelezen en toegelicht. De voorzitter weet ze allen ongeschonden door de discussie heen te leiden. Alleen de belangrijkste aspecten uit de 'Bepalingen' zullen hier ter sprake komen.

Uiterst fundamenteel is direkt al artikel 1. Hierin is vastgelegd, dat de nieuwe kerkformatie zich vanaf nu wenst te richten naar het aloude kerkelijk regeerakkoord: de Dordtse Kerkenorde! Het ordereglement der Ledeboeriaanse gemeenten en - in beginsel - allerlei onkerkrechtelijke gewoonten worden daarmee afgeschaft.

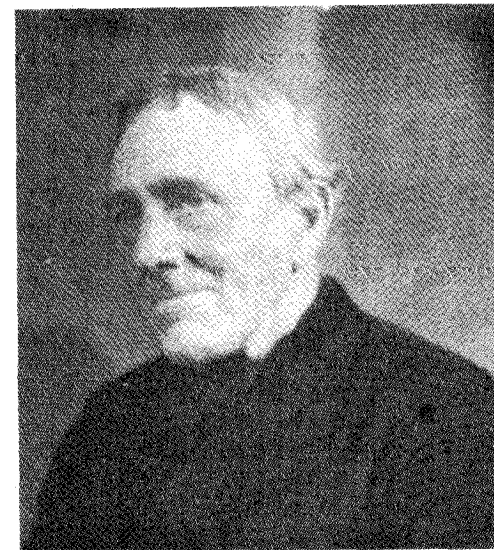
Volgens artikel 4 zullen de gemeenten voortaan landelijk bijeenkomen in een Generale Synode, die - gelet op het klein getal kerken - gevormd wordt door de samenvoeging van twee Provinciale Synoden: Zeeland en Holland. Elk der Provinciale Synoden telt drie classicale ressorten, te weten: Middelburg, Goes en Sint Philipsland respectievelijk Rotterdam, Amsterdam en Barneveld. Bij amendement van Ds. Janse worden de Classes zodanig ingedeeld, dat elk is voorzien van tenminste één predikant.

Artikel 5 bepaalt, dat aan 'de kerkeraden van die plaatsen, waar van beide lichamen kerken zijn, blijft overgelaten, ook de plaatselijke eenheid tot stand te brengen, onder goedkeuring harer Classen'.¹ Deze situatie speelt te Rotterdam, zoals nog zal blijken.

Over het 7e artikel - inzake de toelatingsprocedure van aanstaande leraren en oefenaars - is men het eens. De uitspraak der deputaten over

de vereiste bekwaamheden voor het predikambt geeft enige discussie. De praeses 'drukt op de noodzakelijkheid der kennis, opdat de gemeenten gesticht mogen worden'.⁶ Gelukkig kan de synode zich met Beversluis' visie verenigen.

Dan komt het tere punt van de psalmberijming, het jarenlange struikelblok. Niet minder dan drie artikelen - 8, 9 en 10 - regelen dit punt. In de plaatselijke kerken krijgen 'Datheen' en '1773' gelijke erkenning. Hen, die in de gemeenten voorgaan, zal geen enkele dwang worden opgelegd dienaangaande. Op alle classicale en synodale vergaderingen verkrijgt de oude psalmbundel het alleenrecht! De Ledeboerianen zijn dus stevig aan hun trekken gekomen. 't Schijnt tóch niet voldoende te zijn. Krabbendijke en Yerseke voelen zich nog bezwaard. Scriba Kersten - licht geïrriteerd? - tekent aan: 't Geldt weer de Oude Psalmen; die Broeders zijn bevreesd, dat zij door de Nieuwe overvleugeld zullen worden'.⁶ Zó, zonder meer, kan het voor de Zeeuwen niet. Onbevange houdt broeder Meeuwse een vurig pleidooi voor 'Datheen' en tegen '1773'. Nadat hij is uitgesproken, staat de voorzitter op en herinnert de spreker aan het voorval, gisteren in de trein geschied. 'Wist u', aldus Beversluis, 'dat het vers, waar u elke keer bij bepaald werd, een gedeelte is van Psalm 25 : 4 naar de berijming van 1773'?¹² Beschaamd gaat Meeuwse zitten; voortaan zal hij zich gematigder opstellen ten opzichte van de nieuwe Psalmen. Toch meldt zich nog een nieuwe pleitbezorger ten gunste van het oude psalmboek. Het is ouderling W. Meijaard uit Yerseke. Deze wenst tenslotte een voorstel in stemming gebracht te zien. Het luidt:

Ouderling Willem Meijaard van Yerseke op de bres voor de oude psalmen.

De vergadering verbindt zich nimmer door stemming of anderszins te zullen tornen aan het in Art. 8 bepaalde.⁶

De vergadering neemt het over, en daarmee onveranderd ook artikel 8. In de loop der jaren blijkt deze uitspraak veelal een papieren besluit te zijn geworden.

Op duidelijke wijze wordt door artikel 11 de naam van de plaatselijke kerken bepaald: Gereformeerde Gemeente, zonder enig bijvoegsel.

De synode bepaalt na ampele overwegingen als laatste punt die dag, dat Oef. H. Kieviet van Aagtekerke ter beroepbaarstelling zal worden

Oef. Hendrik Kieviet uit Aagtekerke was deputaat en afgevaardigde in 1907.

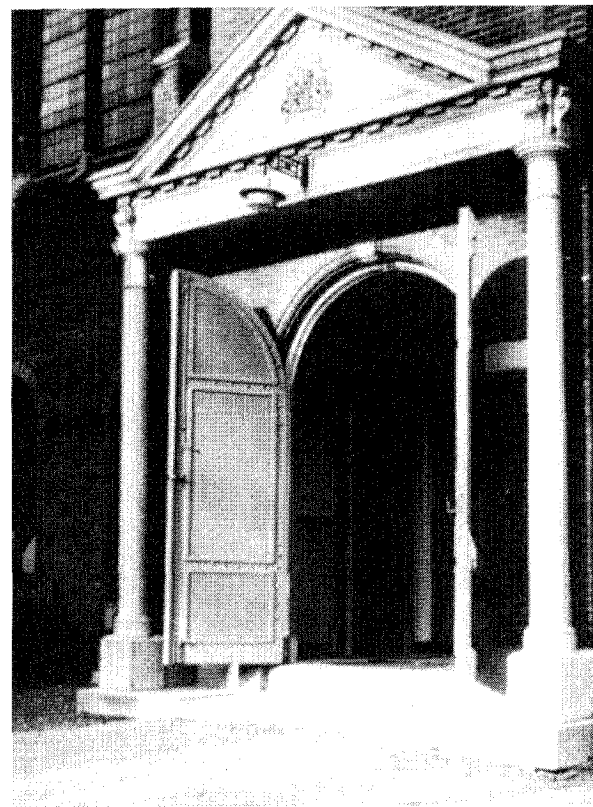
voorgedragen op de eerstkomende vergadering van de Classis Middelburg, ten overstaan van de deputaten art. 49 D.K.O.

Dan wordt deze vermoeiende eerste synodedag besloten door Ds. Jac. Overduin. Voor hij tot dankzegging overgaat, laat hij Datheens psalmlied zingen:

Zijn geboden louter en klaar
Zijn oprecht, ook is Zijn Woord waar;
Die vast staan zullen en beklijven.
Hij heeft Zijn volk verlost met kracht,
En een bond te wege gebracht,
't Welk bestendig en vast zal blijven.

(Petrus Datheen - Ps. 111 : 5)

Voor Ds. Beversluis is het werk nog niet ten einde. 's Avonds gaat de synodepraeses voor in de bediening van het Woord. Velen betreden via het neo-klassieke toegangsportaal het bedehuis. In het timpaan boven de deuren zal de vreemdeling wellicht een reliëf zijn opgevallen: het brandende braambos uit Exodus 3. Is dit niet het beeld van Gods kerk op aarde? In het vuur, maar niet verteerd! Wijst het niet op Gods genade en trouw? Ook vandaag nog bewezen, ter synode!

Oude entree-partij van de Boezemsingelkerk met in het timpaan de afbeelding van het brandende braambos.

In het overvolle kerkgebouw wordt dit 'biduur' voor de synodale arbeid door Beversluis geopend met het uitspreken van de zegengroet:

Genade, vrede en barmhartigheid van God den Vader en van Jezus Christus onzen Heere, zij of worde u rijkelijk geschonken en vermenigvuldigd door den Heiligen Geest; Amen.

Met welk een schone belijdenis leidt de prediker vervolgens zijn leerrede¹³ in! Het zijn rijke woorden, wanneer de talrijke schare aanhoort:

O! mijne hoorders, dat dit begin van samenkomst tot vereniging mocht zijn in ware liefde, vrede en eensgezindheid. Want immers daartoe is Gods Gemeente op aarde geroepen, om door de kracht en werking des Heiligen Geestes zich te openbaren overeenkomstig het gebed van den eenigen Voorbidder bij den Vader, den Heere Jezus Christus, dat Hij uitsprak in deze woorden: 'Vader! Ik wil, dat zij één zijn, gelijk Wij één zijn'. En nu kan het niet anders, dan dat wij, als we door den Heilige Geest mogen verstaan de bede en het werk des grooten Voorbidders, Die als Koning Zijner Kerk, als het Hoofd Zijner duurgekochte gemeente is ingegaan in het binnenste Heiligdom, dat wij dan, zeg ik, te zamen doordrongen zullen zijn van het hooge gewicht van de openbaring der eenheid van Christus' kerk, zooals Gods Woord ons die leert. Ach, dat we daartoe bevonden mochten worden bidders te zijn aan den troon der genade.

Beverluis wijst er met nadruk op, dat dit niet 'in eenig menschenhart uit zichzelf' gevonden wordt. Ja, 'met diepe schaamte' moet beleden worden 'niets anders te zijn dan verbrekers, verwoesters en bedervers van wat de Heere heeft gewrocht'. In die ervaring zal echter tevens bekend worden, dat desondanks 'de zegenvolle adem Gods nog over Zijn Kerke zweeft'. Ja:

Dan zullen we het Woord des Heeren wederom bevestigd zien: 'Ik doe het niet om uwentwil, maar om Mijns grooten Naams wil'. Maar dan ook hebt gij en ik noodig, dat wij er buiten worden gezet. Het werk Gods in onze ziel, in Zijne gemeente, geschiedt buiten ons, nochtans wordt het in ons gewerkt en door ons uitgevoerd. 'Want het is God, Die in ons werkt, beide het willen en werken naar Zijn welbehagen', Fil. 2 : 13.

De afgelopen jaren - zo valt uit deze synodepreek af te leiden - zijn dan ook jaren geweest van bidden en werken in afhankelijkheid van de Heere Jezus Christus, ziende in Zijn heilig bevel, de uitkomst aan Hem overlatend. Welk een heerlijke ure mag dan ook thans worden beleefd.

En waar wij als broeders elkaar de hand der gemeenschap reiken en saam gevonden mogen worden in het stof gebogen voor den Koning der kerk, nederliggende aan Zijne gezegende voeten, en van Hem als het eenig en eeuwig

Hoofd Zijner duurgekochte gemeente, als de groote Herder der schapen mogen vragen: Groote Herder, wil ons door Uw Geest leiden in het midden Uwer gemeente, ons te zamen dragen, ons bekwamen uit Uwe eeuwige ontferming

Ouderling Johannes de Kok vertegenwoordigde de gemeente Borssele in Zeeuwse klederdracht.

tot dat groote en zware werk, dat Gij, o Koning! ons op de hand hebt gezet, welke Goddelijke hulp, wij hulpeloze schepselen hiertoe steeds van noode hebben, en dat Gij ons leide bij de hand en voere in Uwe grazige weiden, zoudt ge dan niet denken, broeders, dat we daarvan de zalige vrucht in eigen hart niet zouden wegdragen?

(...)

En waar nu de Heere Zijne knechten roept, hen aangordende met kracht uit de hoogte, om de breuken en scheu-

ren in Christus' kerk te heelen, daar is het, broeders, onze dure roeping om de handen ineen te slaan en onder beding van genade met elkander werkzaam te mogen zijn tot bevordering van het heil van des Heeren wijngaard.

Daartoe wenst de synodepraeses zijn gehoor krachtig op te wekken, door het te bepalen bij Rom. 14 : 19.

Zoo dan, laat ons najagen, wat tot den vrede en wat tot de stichting onder elkander dient.

Op heldere wijze merkt Beversluis op, dat in de betrachtning hiervan de Heere steeds weer werkt in de weg van de 'drie stukken':

Eerst schuldbekenenis, daarna verzoening, om dan uit de eeuwige gezegende Levensbron te putten de liefde tot God en jegens elkander, welke strekt tot de eere Gods, maar ook tot groote blijdschap onzer zielen.

Voor de prediker zijn toepassing uitspreekt, wordt de bekende ootmoedige lofprijzing gezongen, in de 'nieuwe' rijm:

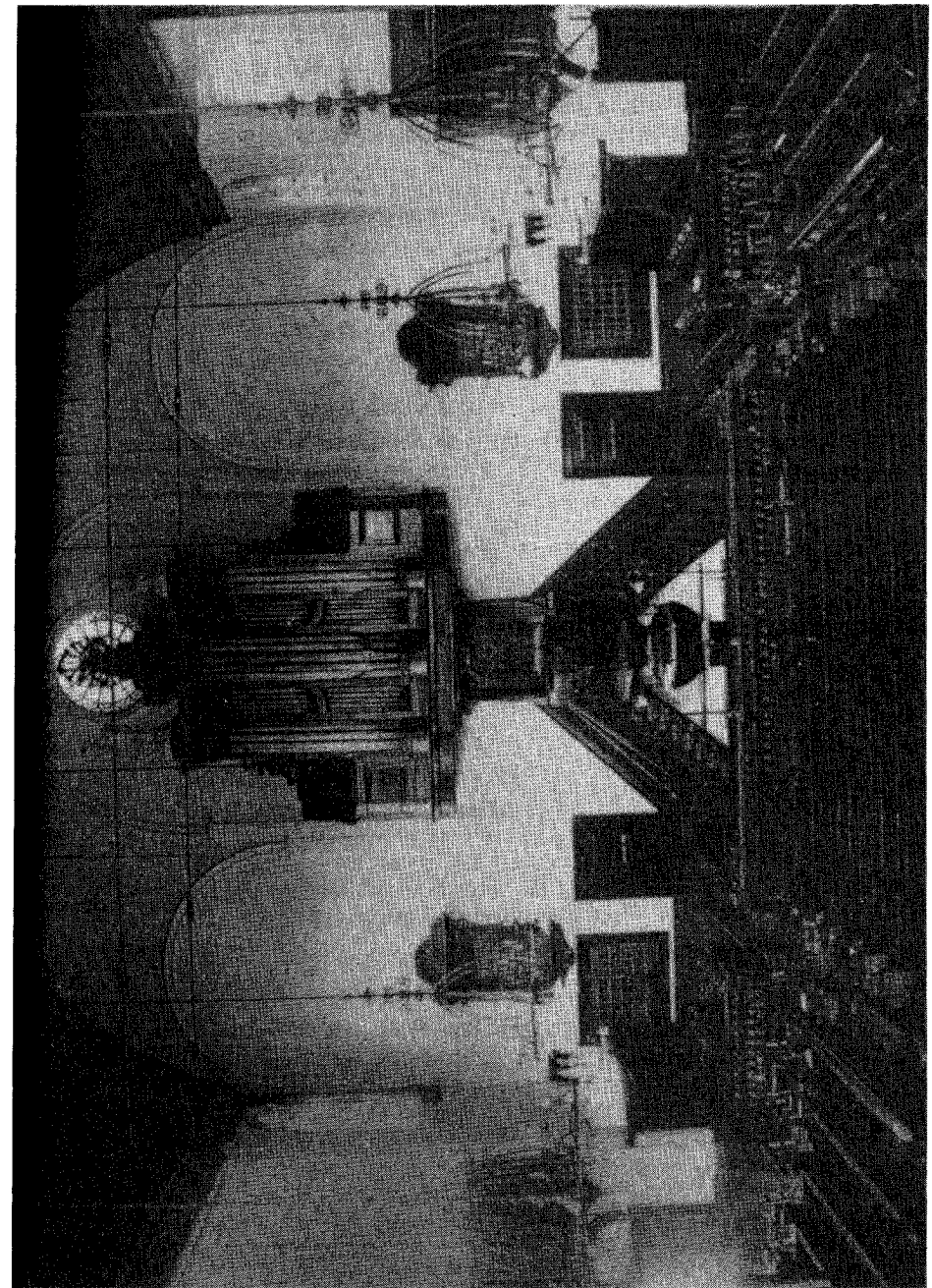
's HEEREN goedheid kent geen palen;
God is recht, dus zal hij door
onderwijzing hen, die dwalen
brengen op het rechte spoor.
Hij zal leiden 't zacht gemoed
In het effen recht des HEEREN;
Wie Hem need'rig valt te voet,
Zal van Hem zijn wegen leren.

(Statenberijming (Voet) - Ps. 25 : 4)

In de toepassing brengt Beversluis nog eens het recente verleden in herinnering, waarin twisting en scheuring de gemeenten teisterden. En daarom, zo besluit hij 'met al den ernst, welke de zaak waardig is':

Kinderen Gods! bidt om den vrede van Jeruzalem. Hebt grooten lust in 's Heeren geboden. Zoekt den vrede en jaagt dien na. Leert meer uzelfen verloochenen. Acht de anderen uitnemender dan uzelf. Staat naar de liefde, welke de overtredingen bedekt. Niet bedekt als zonden, maar als oorzaken van twist en verdeeldheid. Hebt de waarheid en den vrede lief en waakt en bidt, opdat gij niet in verzoeking valt.

En mist gij nu tot rechte beoefening tot dit alles alle kracht in uzelfen, maar integendeel hebt ge zooveel dat u daartoe

Het interieur van de Boezemsingelkerk, zoals dat was in 1907. Driemaal ging Beversluis hier voor in de dienst des Woords, waarbij hij eenmaal doopte; op de avond van 9 oktober 1907 leidt hij het synodaal 'biduur'.

in den weg staat? Wel bij Hem, den Heere Jezus, is kracht voor u; ja kent ge u als een volstrekt krachteloze en onbekwame, dan wil Hij in uwe zwakheid Zijne kracht, in uwe dwaasheid Zijne wijsheid openbaren. Wat Hij wil, dat gij doen zult, wil Hij door Zijn Geest in u werken, opdat gij het in die kracht zoudt uitwerken. En zal dit nu uwerzijds zeker met veel en zwaren strijd gepaard gaan, evenwel is de overwinning zeker. Ja, met Hem zult ge eenmaal meer dan overwinnaars zijn.

Ik zal eindigen met de bede van den grooten Apostel der heidenen: 'De God nu des vredes versterke, bevestig en fondeere ons tot eere Zijns Naams, tot uitbreiding en bloei van het Godsrijk, en tot zaligheid onzer zielen'. Amen.

Daarop gaat de schare huiswaarts. Het zijn woorden van blijvende waarde geweest; behartenswaardig - en dan ook bemoedigend - voor Christus' gemeente van alle tijden.

Ouderling Hendrik van Schothorst (later oefenaar) was afgevaardigd door Barneveld.

De volgende ochtend, om 9 uur, heropent Ds. Beversluis de synode met het doen zingen van Ps. 25 : 2. Hij gaat voor in gebed. Daarop vatten de afgevaardigden hun arbeid weer aan.

De leraren Janse en Van Oordt overleggen een staat van financiën,⁶ waaruit inkomsten en uitgaven blijken. Per saldo dient voldaan te worden ...: f 69,91 1/2. Elke gemeente zal f 2,- betalen, het kleine Hoedekenskerke mag volstaan met f 1,-.

Dan volgt een hoogst belangrijke zaak: de onderschrijving van het ondertekeningsformulier voor de dienaren van het Woord. Scriba Kersten leest de gehele redactie ervan voor:

Wij, ondergeschreven Bedienaren des Goddelijken Woords, (...), verklaren oprechtelijk en in goeder consciëntie voor den Heere, met deze onze onderteekening, dat wij van harte gevoelen en gelooven, dat *alle de artikelen en stukken der leer, in de Belijdenis en Catechismus der Gereformeerde Nederlandsche Kerken begrepen, mitsgaders de Verklaring over eenige punten der voorzegde leer in de Nationale Synode, Anno 1619, te Dordrecht gedaan, in alles met Gods Woord overeen komen*; beloven derhalve, dat wij de voorzegde leer naarstiglijk zullen leeren, en getrouwelijk voorstaan, zonder iets tegen dezelve leer, hetzij openlijk of heimelijk, directelijk of indirectelijk, te leeren of te schrijven. Gelijk ook, dat wij niet alleen alle dwalingen, tegen deze leer strijdende, en met name ook die in de voorzegde Synode zijn veroordeeld, verwerpen, maar dat wij ook genegen zijn, dezelve te wederleggen, tegen te spreken, en allen arbeid aan te wenden, om dezelve uit de Kerk te weren. En indien het zoude mogen gebeuren, dat wij na dezen eenig bedenken of ander gevoelen tegen deze leer kregen, beloven wij hetzelfde noch openlijk noch heimelijk te zullen voorstellen, leeren of verdedigen met prediken of schrijven; dat wij hetzelfde alvorens den Kerkeraad, Classis en Synode zullen openbaren, om daar geëxamineerd (onderzocht) te worden; bereid zijnde te aller tijd ons het oordeel des Kerkeraads, der Classis of Synode gewilliglijk te onderwerpen; op poene (straffe) dat wij, hiertegen doende, ipso facto (metterdaad) van onze diensten gesuspendeerd (geschorst) zullen zijn. En indien de Kerkeraad, Classis of Synode, te eeniger tijd, om gewichtige redenen van nadenken, om te behouden de eenigheid en zuiverheid der leer, goedvond van ons te eischen nadere verklaring van ons gevoelen over eenig artikel van deze Belijdenis, den Catechismus, of verklaring der Nationale Synode, zoo beloven wij ook mits dezen, dat wij te aller tijd daartoe willig en bereid zijn, op poene als boven. Behoudens nochtans het recht van appèl (beroep), in geval wij misschien door sententie (oordeel) des Kerkeraads, der Classis of Synoden meenden bezwaard te zijn, gedurende welken tijd van appèl wij ons met de uitspraak en het oordeel der Provinciale Synode zullen tevreden houden.¹⁴

Nadat Kersten is uitgelezen, wijst Beversluis de vergadering op het gewicht van de ondertekening.

Hyemans Tegadewing,
gekonden den 9ten Oct. 1904
te Rotterdam, kerkgeboren Boeckmans, 40

First hitting
 Feb. 1.
Opening

De vergadering wordt namens de cal-
vende Kerk, geopend door W. N. H. Benschuis van
Rotterdam. Nieuw. leest zingen Ps 100:2 en gaat
over in den gebede.

Hij heet de afgewandelden kerkelyk
welkom, en het in een kort woord tekenen, dat ver-
andering in ons kerkelyk leven, die ons zoo voor het
eerst vergaderen deeft.

Art. 2.

Lastbriever

De lydelyke Graafes machtigt de
Vrienden des Voorz: D.C. Overduin en R. Lande
mit tot het inhemen en onderraken der Credentialen.
Het des onderraek slykt, dat affwaerdigd is:
Dloor de Gemeente.

- [illegible]

Openingspagina Notulen 1907.

Maningen blijven verketten, dan zal de vch-
 oening weling te worden tot ¹⁸⁴⁸ ~~aanjaken~~, als waarom
 de Synode oordeelt dat.

De stemming besloot met 84 stemmen voor. 0 tegen en 5 blanke. tot aanneming van dat voorstel.

De Raaisse duikt degenen, die blanke Slenden
op 4 maas dat zij niet vrij zijn in hun hand-
lingen om de Boone al te veel te laten pucten,
dare de schorsching ook hunne gemeenten gelsch.
en 2000 Bud. t. Popering 40. d'ijns vraag 40. dat
een fder ander leuades 18 Okt. een hew-
lyk te Brunnisse dal insepment

De Commissieleden troonden verhooren
D. J. A. v. Bors, D. R. Roeloffsen, D. G. H. Kerskens
en de aanderl. Præs. W. B. Velde en Meydaard;
Vandendag 19 Oct. zullen zij D. V. den Kerkeraad en
D. G. B. bezoeken.

Art. 19

D. V. Reenen

De vergadering komt Dr F. Reenen met 3 onderlinggen zijner gemeente. De Secretaris deelt hem het besluit der vergadering mede. Nadat Dr F. Reenen zijn instemming bekijgt heeft met de 13 art. als grond des vereenigings verlaten Leiden's afgevaardigden de vergadering.

Act 20

De afgevaardigden van de gemeenten van de
provincie van Noord-Brabant, die op 10
september 1848 te Rotterdam vergaderden,
besloten in betrekking tot de Reenen en
Kalkbrenneren, dat de gemeenten voor een
jaar vrijheid gaf, in
aankomst van die Reenen bij haar te
doen prediken, om dan te kunnen oordeelen, of zij met hen
zouden vereenigen. Dit besluit dat in andere
vergaderingen ook genomen was, ont-
bonden Reenen, trofde niet gebroeken, doch ge-
meenten, die nog in toezegging hebben, dat een
Reenen hun dienen zal, wordt toegestaan die
heurt te doen vervullen.

Art 21.

De vergadering wordt gesloten
D. D. C. Meerdijk lastdigen Ps 134. Men eindigt
met dankzegging.

N. H. Brewster
 Praeger
 C. K. Kuster
 Scribner

Slotpagina Notulen 1907.

Men kan zich dat voorstellen. Hoezeer zijn de gemeenten gebaat met het onderhouden van de regels van Dordt. Vormt de verbindende kracht van het akkoord van belijden - de Drie Formulieren van Enigheid - niet een hoeksteen voor het kerkelijk samenleven? Is helaas de kerk het spoor niet bijster geraakt, toen - in 1816 - met de nieuwe ondertekeningsformule de leervrijheid werd gelegaliseerd? Zijn de gemeenten niet juist geboren uit de soms zo bange strijd, die hierop is gevolgd in 1834 en latere jaren?

Dan ...: 'Plechtig onderteekenen alle leeraars', zo legt de scriba vast.

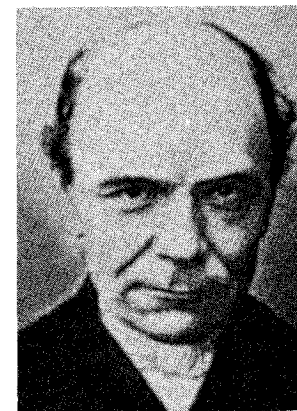
Er is heel wat te regelen voor het nieuwe kerkverband. De praeses leest voor artikel 44 D.K.O.; dit bepaalt het verrichten van jaarlijkse kerkvisitatie in de gemeenten. In principe komen daarvoor in aanmerking de 'oudste, ervarenste en geschiktste' dienaren. Mede om praktische redenen krijgen Beversluis en Kersten ook hier een taak toebedeeld, bijgestaan door een betrokken classis-predikant.⁶

Krachtens artikel 45 D.K.O. stelt Beversluis voor als nationaal archief bewarende kerk aan te wijzen: Rotterdam-Boezemsingel, vanwege haar centrale ligging. Aldus wordt besloten. Het provinciaal archief zal voor Holland in diezelfde gemeente, en voor Zeeland te Middelburg gevestigd zijn.⁶

De artikelen 41, 47 en 50 D.K.O. regelen het samenkomen in classicale en synodale vergaderingen. Gelet 'de jonkheid der vereeniging en de moeilijkheden te voorzien', beveelt de voorzitter aan komend jaar reeds in Generale Synode samen te komen, met nalaten van de beide provinciale vergaderingen. De synode keurt voor dit maal die afwijking goed, gezien het nut. Elke classis zal 4 afgevaardigden zenden: '2 leeraars en 2 ouderlingen, of zoo een leeraar ontbreekt in zijn plaats een ouderling meer'.⁶

Dan komt in bespreking de aansluiting van de vrije Gereformeerde Gemeente onder 't Kruis te Dirksland met haar voorganger Ds. Andries Makkenze, vroeger landarbeider. Een brief van hem is ingekomen. Tweemaal reeds heeft Makkenze met Beversluis gesproken over een vereniging; ook met Kersten is al eens kontakt geweest. De kerkeraad van Dirksland heeft - daar haar leraar ziek is - ouderling F. Vijfhuizen afgevaardigd naar de synode, hoewel nog niet verenigd zijnde. Deze wordt nu binnen geroepen. Hij vertelt, dat - hoewel de leden verdeeld zijn - de kerkeraad vóór aansluiting is. Hij vraagt echter verwonderd, waarom de naam van zijn gemeente zal moeten veranderen. Daarmee heeft Dirksland zeker moeite. Duidt het achtervoegsel 'onder 't Kruis' niet op de eertijds geleden verdrukking? Beversluis antwoordt hem beslist: 'Zijn we één, we moeten ook één naam dragen'.⁶ 't Is kort, maar krachtig; voor Dirksland blijft het vooralsnog onverteerbaar. Pas in 1909 wordt de gemeente opgenomen in het kerkverband.¹⁵

Ds. Andries Makkenze bleef nog enkele jaren vrij ('onder het Kruis') staan.

Oud. Filippus Vijfhuizen - kleermaker van beroep - bezocht de Synode namens de Vrije Geref. Gemeente onder het Kruis van Dirksland.

Maar dan ... Dan volgt voorwaar het moeilijkste punt voor deze synode. Het wekt veel bevreemding, wanneer de praeses verzoekt, dat allen die niet in het ambt dienen, zich moeten verwijderen. Onder gespannen stilte luistert men naar het voorlezen van een brief van broeder Boone. Beversluis:

Aan Ds. G. H. Kersten

St. Philipsland, den 8 October 1907

Waarde Broeder,

De Heere zij met ulieden.

Heden schrijf ik u deze letteren, daar ik niet op de vergadering zal zijn is niet dat ik ulieden ontken, volstrekt niet, ik heb tegen geen een Leeraar iets. Maar ik wensch bij het oude van den godzaligen Ds. Ledeboer en den godzaligen Ds. Van Dijke en den godzaligen Ds. Bakker te blijven; bij al haar gewoonten. Zoo ik kan niet meegaan in de vereeniging. Of ik zoo bepaald wierd, dat wij nu die eerwaarde Leeraars, die goed en bloed als 't ware op geofferd hebben om die te verlaten. Neen dat kan ik niet, dus geen haat, geen nijd heb ik niet.

Na groete, uw vriend en Broeder

L. Boone

Ik wensch verder van alle woordenstrijd of brieven verschoond te blijven.⁶

Het geeft 'een zeer droeven inslag',⁶ welke - vanuit de uitvoerige notulen - hier sober zal worden gereleveerd. Het positief gedrag van Ds. Boone uit de afgelopen tijd heeft deze handelwijze niet kunnen vermoeden. Ds. Beversluis wijst er dan ook op, dat de zich terugtrekkende leraar alles vanaf het begin geweten heeft. Zijn velen niet getuige ervan geweest te Middelburg, 'hoe hij met de Broeders der Kruiskerken vlak viel en de hand der gemeenschap reikte, vóór anderen dit deden'? Ook 'particulier'⁶ heeft hij zijn blijdschap betuigd. En nu dit? Ook Ds. Van Oordt staat perplex. Aanvankelijk bezwaard, heeft Ds. Boone hem juist zijn aarzeling kwalijk genomen. De Fliplandse dominee heeft hem gewezen op het werk Gods in de vereniging en zelfs geschreven: 'Daar ben ik van harte voor'.¹⁷ De correspondentie verraadt, hoe Ds. Boone 'de vereeniging dreef. En nu tegen? 't Is een raadsel', aldus de Middelburgse pastor. De Thoolse ouderling Jac. van der Velde voegt eraan toe, dat Ds. Boone hem vorige week nog had geschreven 'den 9en en 10en Oct. op de vergadering te zullen zijn';⁶ hij haalt daarbij Jac. 1 : 8 aan.

Intussen heeft de praeses de vraag in het midden gelegd, of 'wij Ds. Boone moeten erkennen als reeds te zijn in onze gemeenschap (...) der vereenigde gemeenten. Zoo ja, dan moeten we hem kerkelijk behandelen'. Ds. Overduin van Lisse meent, dat de synode geroepen is 'hem te

Ds. Jacobus Overduin wijzigde zijn visie op de nagestreefde vereniging enkele malen; ter Synode-1907 blijkt hij definitief ervoor ingewonnen.

behandelen; doch vooraf wenscht hij hem te doen waarschuwen door eene commissie'. Ds. Beversluis antwoordt hierop, dat 'waarschuwen niet kan gaan over begane feiten; hier moeten we handelen, opdat het

kwaad der scheuring niet voortwoekere'. De vergadering gevoelt de ernst van de zaak. Ds. Janse brengt ter sprake, of 'Ds. Boone zoo gehandeld heeft als persoon, of uit naam van zijn kerkeraad en Gemeente'.⁶ Oefenaar M. Remijn - lid te Sint Philipsland - merkt op, dat de gemeente de vereniging in gunstige zin tegemoet is getreden.

Ineens neemt de discussie een beslissende wending. Opgemerkt wordt, dat Ds. Boone reeds vóór de juni-vergadering in Middelburg geschreven heeft in een brief naar Bolnes, dat hij uit het kerkverband zal treden met een 7-tal gemeenten ... Daarop stelt de praeses voor hem 'onverwijld te schorsen'. Dit geldt tevens alle betrokken kerkeraden. De scriba herinnert eraan, dat mogelijk de Fliplandse kerkeraad onwetend is van de stap van hun leraar. Die broeders kunnen het synodaal besluit dan stellig als onrechtvaardig opvatten. Ds. Kersten amendeert het voorstel van de voorzitter in dier voege, dat 'de schorsing voor Sint Philipsland een week worde verdaagd, in welke week een te benoemen deputatie met den kerkeraad handele'. Voor de overige gemeenten gaat de schorsing direkt in voor een termijn van zes weken. In de week van uitstel zal het deputaatschap een gesprek hebben met de gehele kerke-

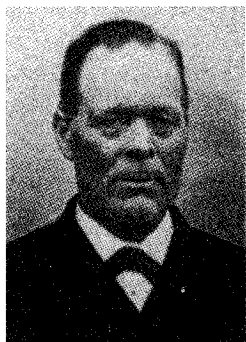

Hoogachting voor het ambt deed Ds. Laurens Boone het ambtsgewaad tot aan zijn dood toe dragen. Ter Synode-1907 was hij de grote afwezige.

raad van Sint Philipsland in de hoop van wederkeer. En: 'Mocht hij zich tegen de vermaningen blijven verzetten, dan zal de schorsing verlengd worden tot Mei 1908'. Dan zal de volgende Generale Synode definitief oordelen. De stemming wijst uit: 54 voor, 0 tegen en 5 blanco. Blanco? De vastberaden praeses 'drukt degenen, die blanco stemden op 't gemoed, dat zij niet vrij zijn in hun handelingen om Ds. Boone al of niet te laten preeken'.⁶ 't Kan niet anders, wil de eenheid niet verder afbrokkelen.

De verdere geschiedenis is bekend: de missie naar het Zeeuwse eilandje mislukt.¹⁸ Op 3 december 1907 richt Ds. Boone te Waddinxveen het kerkverband der Oud-Gereformeerde Gemeenten op.¹⁹ Dwingend willen zij vasthouden aan een tweetal bekende oude gebruiken, waarvoor - men toont begrip voor de traditie - toch alle vrijheid was ingeruimd binnen het kerkverband. Het gaat om 'Datheen' en het 'ambtsgewaad'. Helaas, wat is de blijdschap van de vereniging getemperd! Te meer, daar het een geacht dienstknecht des Heeren geldt, die al zo vele jaren de gemeenten met stichting heeft gediend. Hoe lang en hoe gaarne heeft men gehoopt Boone alsnog in het midden te hebben.²⁰ Ook Beversluis heeft tot aan zijn dood daarnaar uitgezien.²¹ Thans - al meer dan een halve eeuw lang - mogen beide broeders naar de ziel juichen voor Gods troon en gezamenlijk de lof, eer en aanbidding toebrengen aan het Lam.

Na dit bedroevende punt, treedt Ds. Van Reenen binnen met drie ouderlingen van zijn gemeente: P. Hogendoorn, T. de Roode en J. de Bruin. De meegebrachte credentiebrief²² blijft op zak ... De voorzitter

Voor ouderling Teunis de Roode en zijn Leidse broeders was het bezoek aan de Synode maar van korte duur.

deelt hen het besluit mee, dat gisteren over Leiden genomen is. Het zal hun hevig teleurgesteld hebben. Echter, staande de vergadering betuigen de Leidse broeders hun instemming met de 13 artikelen als grond der vereniging. 't Geeft hoop op de toekomst. Daarop verlaten zij het kerkgebouw.

Tegen independistische neigingen besluit de synode tenslotte 'tot het verbieden van leeraars te doen prediken in onze gemeenten, die niet met ons in kerkelijke gemeenschap leven'.⁸ Indien dergelijk optreden niet tot doel heeft de bevolen nadere institutionele openbaring van de eenheid van Christus' kerk - zoals het geval was in de jaren vóór 1907 - zijn de gemeenten hierbij uiteindelijk niet gebaat.

Dan wordt deze zo gedenkwaardige synode gesloten door de jonge Amsterdamse predikant Ds. D. C. Overduin. Voor het laatst tijdens deze spannende dagen klinkt een vers van Petrus Datheen door de Boezem-singelkerk:

Zalig is hij 't allen stonden,
Wiens kracht Heer, Gij zijt bevonden,
Die naarstig bewaart Uwe wetten;
Als zij door dit jammerdal gaan,
Zij zullen met vlijt recht voortaan
Putten te graven zijn genegen;
Die worden gemaakt waterrijk
Door den regen alle gelijk.

(Petrus Datheen - Ps. 84 : 3)

Noten:

- 1) Kort Verslag van de Deputatenverg. der Geref. Gemeenten in Nederland Rotterdam dd. 25 juli 1907. Als bijlage zijn de 'Bepalingen' toegevoegd.
- 2) Beversluis, Ds. N. H. Beversluis overleden, in Het Oosten 16 juli 1931.
- 3) Kersten, Ds. N. H. Beversluis 1850-1931, in De Saambinder 23 juli 1931 (12 jrg., nr. 18); zie ook Kersten/Van Zweden, Kort Historisch Overzicht, 72, alsmede Beversluis, Oude en nieuwe dingen, 3, en bron onder noot 17.
- 4) Dit zou kunnen worden afgeleid uit het feit, dat Rijssen-Esch - Rotterdam is het ermee eens - zich ter synode sterk wil maken voor de oude versie van de bepalingen betreffende het psalmgebruik; zie Notulen Kerkeraad Geref. Gemeente onder het Kruis Rotterdam dd. 2 okt. 1907.
- 5) Golverdingen, Rond de Vereniging van 1907, in Kole e.a., Alleen uit Hem en door Hem, 52.
- 6) Onuitgegeven Notulen Synode Geref. Gem. in Ned. Rotterdam dd. 9 en 10 okt. 1907, gewaarmerkt door de praeses en scriba met ondertekening.
- 7) Beversluis, Oude en nieuwe dingen, 3.
- 8) Kort Verslag van de Algemeene Vergadering der Gereformeerde Gem. in Nederland. Gehouden den 9en en 10en October 1907 te Rotterdam, kerk Boezemsingel. Kerkordelijk bezien is deze Algemene Vergadering - waarin alle gemeenten rechtstreeks samenkomen - geen Generale Synode, waarin de gemeenten via een 'getrapt' kiesstelsel bijeenkomen.
- 9) Notulen Kerkeraad Geref. Gemeente onder het Kruis Rotterdam dd. 31 juli 1907.
- 10) Van Reenen is gekozen uit een drietal met H. Roelofsen en A. Janse; zie Notulen Kerkeraad Geref. Gemeente onder het Kruis Meliskerke dd. 4 sept., 4 en 18 okt. 1907.
- 11) Kersten, Emeritaat Ds. Van Reenen, daarbij een der toen reeds ontslapen leraars aanhalend, in De Saambinder dd. 27 sept. 1923 (4e jrg., nr. 22).
- 12) Goud, Schetsen van de Gereformeerde Gemeente van Krabbendijke, thans nog in bewerking.
- 13) Beversluis, Synodepreek-1907. Over deze preek staat niets in de notulen vermeld; citaten zijn rechtstreeks uit het origineel afkomstig, dat pas in 1910 in Grand Rapids (V.S.) is uitgegeven.
- 14) De tekst is vastgelegd in de Post-acta, 164e zitting; zie bijv. Acta of handelingen der Nationale Synode, 941. De door mij gecursiveerde zinsnede is wezenlijk in relatie tot de proponentenformule uit 1816.
- 15) Blok/De Waal, Geschiedenis van een kerk, 33-34.
- 16) Zie noot 8; Golverdingen, a.w. noot 5, citeert ten onrechte 'misslag' in plaats van 'inslag'; vgl. ook bron genoemd onder noot 6.
- 17) Ingezonden Brief van Ds. G. H. Kersten in De Zeeuw dd. 11 jan. 1909 over de houding van Ds. L. Boone in 1907, naar aanleiding van een artikel - vanuit Boones gezichtspunt - in dat blad dd. 29 dec. 1908.
- 18) De synode heeft als commissie benoemd de predikanten Kersten, Van Oordt en Roelofsen, alsmede de ouderlingen Van der Velde en Meijaard. Opvallend is, dat Beversluis hier ontbreekt (is het een bevestiging van het vermoeden, dat de verhouding tussen Boone en Beversluis - door regelmatig verschil van inzicht - altijd wat koel is gebleven?). Over het werk van de commissie: 'Allereerst werd Ds. Boone zelf door Ds. v. Oordt, Ds. Kersten en de ouderlingen v.d. Velde en Bras bezocht en gepoogd hem van zijn verkeerde handelingen terug te brengen. Echter te vergeefs, hoewel hij zelf, in de Kruiskerken optredend, geheel onverplicht de nieuwe berijming liet zingen, zeide hij dat de Psalmberijming voor hem een onoverkomelijk bezwaar was, alsook het 'ambtsgewaad', waardoor steek en korte broek verstaan werden (deze dracht hebben de Ledeboerianen overigens niet meer verplicht gesteld sinds de overkomst van Van Oordt en Roelofsen, terwijl ook Beversluis - naar een ooggetuige mij zei - inmiddels deze kledij moet hebben afgeschaft - CdeJ). Voorts beriep

hij zich op enkele waarheden, die hem voorgekomen waren. De vriendelijkste raadgevingen hielpen zo min als het wijzen op zijn tegenstrijdig handelen'; zie Kersten/Van Zweden, Kort Historisch Overzicht, 73.

Boone zelf heeft over de vereniging van 1907 verscheidene malen verantwoording afgelegd. Een en ander is te lezen in Boone, Leven en sterven, 45-46, en in een Brief aan zijn kinderen en een verklaring getiteld 'Mijn verantwoording', beide voor het eerst gepubliceerd in Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, 2e jrg., nr. 4. Uit deze bronnen blijkt:

- dat Boone in principe akkoord ging met de vereniging, doch bepaald niet van harte (zeker niet langer dan nadat hij de agenda voor de synode onder het oog kreeg, welke hij tesamen met het 'Kort Verslag' van de deputatenvergadering en de 13 'Bepalingen' 'zoomaar verbrand' heeft);
 - dat Boone zich vervolgens heeft laten leiden door de woorden van Spr. 24 : 21-22, Spr. 6 : 2, Zef. 3 : 18 en Openb. 22 : 9a, waarmee hij destijds werkzaam was geweest;

- dat Boone alsnog onwrikbaar in de traditie van Ledeboer, Van Dijke en Bakker wil blijven staan, met name wat betreft de psalmberijming en het ambtsgewaad;

- dat Boone achteraf meent dat 'de arme gemeenten onwetend, velen zonder eene vraag of in kennisstelling verkocht' zijn, in haast nog wel;

- dat Boone - naar mijn voorzichtige indruk - zijn oud-collega Beversluis aanmerkt als een voornaam bewerkstelliger hiervan. Merkwaardig is de zinsnede van Boone, 'dat het al begonnen was in het jaar 1895 (dan komt aanvankelijk het leraarsschap van Beversluis ter Classis Zuid-Holland aan de orde! - CdeJ) en zoo doorgestaan onder een bedekking in te kruipen'. Vervolgens wijst Boone op het verlaten standpunt omtrent 'Datheen', met verwijzing naar de visie van Beversluis (zoals in diens brochure uit 1900 neergelegd, waarop Boone kennelijk doelt in het verloop van zijn brief). Er is dan ook volgens Boone sprake van 'list en bedekking', en slechts van 'beloften om bij het oude te blijven'. Ja: 'De Heere opene veelere ogen voor de trouweloosheid van de wachter, leeraren als ouderlingen, tegen de zucht naar nieuwigheden en veranderingen in de vastgestelde regels onzer vaderen'.

Verder koestert Boone de vrees, dat bij het toetreden tot de verenigde gemeenten de plaatselijke kerken gedwongen zouden kunnen worden de schulden van financieel zwakkere gemeenten - zoals Rotterdam-Boezemsingel - te betalen. Gelet op artikel 5 der 'Bepalingen' en artikel 84 D.K.O. behoeft hiervoor echter niet gevreesd te worden. Desondanks slaat die gedachte over op enkele andere gemeenten.

Tenslotte is er nog de naam. Boone opteert voor 'Oud Gereformeerde Gemeenten'. Hoewel de gedachtengang van Boone op zich best te begrijpen is - indien op 'Dordt' wordt gedoeld - zijn er geen historische argumenten die pleiten voor het voorvoegsel 'Oud'. Ledeboer - trouwens aanvankelijk ook De Cock - heeft zonder enige twijfel gekozen voor 'Gereformeerde Gemeente' als plaatselijke naam. Ondubbelzinnig is dan ook de 'aanmerking' van Ruben op een overlijdensbericht van Bakker in de Goesche Courant van 1885: 'De Redactie dezer courant schrijft: 'predikant der Oud-Gereformeerde Gemeenten'. De lezer gelieve in het oog te houden, dat voor zoo verre ons bekend is, noch Ds. Ledeboer noch Ds. Bakker hunne gemeenten met den naam: 'Oud-Gereformeerde' bestempeld hebben. Wat die beide Godsmannen daaromtrent geleerd hebben, kunnen hunne geschriften uitwijzen'; zie Bakker/Van der Garde/Ruben, Een predicatie over Jer. 31 : 11, 81. Ook Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 32, wijst in 1900 impliciet andere namen af, wanneer hij ervoor waarschuwt niet te komen 'op hetzelfde terrein van de z.g.n. Vrije- en Oud Gereformeerde gemeenten in ons land' (waarmee hij vooral ook Kruisgemeenten zal hebben bedoeld). Bij het overlijden van Ds. D. Janse in 1902 wordt officieel gesproken van 'in leven predikant bij de Gereformeerde Gemeente te Middelburg'; zie Janse, Ter gedachtenis, 3. En tenslotte spreekt ook het Conceptreglement uit 1903 uitsluitend van 'Gereformeerde Gemeenten'. Overigens heeft de naamkwesie hier slechts een relatieve waarde ten opzichte van de strijd die na 1834 gevoerd moest worden voor het behoud van de titel 'Gereformeerde'.

- ¹⁹⁾ Notulen der Vergadering van Dinsdag 3 december 1907 te Waddinxveen. Behalve Sint Philipsland zijn tevens uit het kerkverband getreden de Gereformeerde Gemeenten van Haamstede en 's-Gravenhage, alsmede gedeelten van Bruinisse en Nieuw-Beijerland en het 'station' Bolnes. Bij de Oud Gereformeerden voegden zich direkt de kleine gemeenten van Waddinxveen, Genemuiden en Zuidwolve (allen kort voor 1907 buiten de Ledeboeriaanse kerkformatie geraakt), de 'gemeente' Oudewater (in de 4 jaren voor 1907 niet blijvend 'reglementair' levensvatbaar), een groepje leden te IJsselstein (in 1903 als gemeente opgeheven); voorts melden de notulen nog groepjes te Numansdorp, Ridderkerk, Piershil, Middelburg, Nieuwerkerk.

In genoemde notulen omschrijft praeses Boone de 'aloude' kerkelijke grondslag der Oud Gereformeerden in 1907 als volgt: 'De kerkelijke grondslag was, dat Ds. Ledeboer zeide: God heeft mij Leeraar van Benthuisen gemaakt, maar de menschen hebben mij er uit geworpen en nu wenschen wij geen afstand te doen van de Hervormde Kerk, noch van de goederen, noch vrijheid vragen van godsdienst. En keeren nu niet half terug maar geheel tot de Formulieren van eenigheid en Synode van 1618, en de leer en de tucht onzer vaderen en de oude psalmen van Datheen en ambtgewaad'. Opvallend zijn hierin nog de elementen 'geen afstand doen van de Hervormde Kerk en haar goederen' en 'geen vrijheid vragen van godsdienst'. Dat ook hierover geen onderling verschil aan de dag is getreden door de vereniging van 1907, blijkt uit het 'Rapport in zake de Correspondentie met de Hooge Overheid', als bijlage III gevoegd bij de Handelingen Generale Synode Geref. Gem. in Ned. Goes dd. 12 en 13 mei 1909; zie hoofdstuk 10 noot 30.

Tenslotte: bij de fusie in 1948 werd het oude 'standpunt' van Ledeboer door de Oud-Gereformeerden losgelaten: psalmen en gewaad werden facultatief.

- ²⁰⁾ In 1932 gaf Ds. Boone nog grote verwachting, dat de breuk geheel zou worden. Hij schreef hierover naar Di. Fraanje en Kersten. Zie onder andere: Van Oordt e.a., Gedachtenisredenen, 29; Van Stuyvenberg e.a., Ledeboer herdacht, 20; Kersten/Van Zweden, Kort Historisch Overzicht, 76; Klein, Historie der gemeenten, in Kerkblad (OGGiN) juni en juli 1982 (5e jrg., nrs. 6 en 7); Scholten, De betekenis van Ds. G. H. Kersten (3-6), in De Wachter Sions, dd. 19 en 26 aug., 2 en 9 sept. 1982 (29e jrg., nrs. 50 en 51 resp. 30e jrg., nrs. 1 en 2).

- ²¹⁾ Mededelingen mevr. R. van der Jagt-Pouwe te Rotterdam.

- ²²⁾ Notulen Kerkeraad Geref. Gem. Leiden dd. 4 okt. 1907.

16. De disharmonie van Rotterdam

Terugblikkend op de vereniging van 1907, heeft Ds. Kersten jaren later eens gesproken: 'Over de vereeniging schonk de Heere uit genade Zijn rijken zegen. Onder de gemeenten is geen A of B; geen kerken onder 't kruis en kerken van Ledeboer meer; zij alle zijn één'.¹ Kersten doelt met 'A of B' op het verschil met de Gereformeerde Kerken, in 1892 ontstaan uit de vereniging van de Christelijke (Afgescheiden) Gereformeerde Kerk en de Nederduitsch Gereformeerde Kerken (Dolerende). Op lokaal niveau bestonden daar destijds vaak zelfstandige gemeenten van beide kerkformaties. Ondanks de landelijke ineensmelting bleven plaatselijk de kerken veelal apart naast elkaar bestaan. Ter onderscheiding werd dan gesproken van 'A' (oorspronkelijke Afscheidingsgemeente) en 'B' (oorspronkelijke Doleantiekerk). De verschillen in 'ligging' zijn nog lange tijd merkbaar gebleven.² Welnu, zo wil Kersten zeggen: aldus niet onder ons!

Allereerst vindt deze algehele eenwording zijn oorzaak in het feit, dat men een geestelijke eenheid ervaart. Ook theologisch voelt men zich één, hoewel kerkordelijk het nodige eraan schort. Een praktisch voordeel is zeker, dat bij de openbaring van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland nergens zich voordoet het probleem van twee kerken in één burgerlijke gemeente. Nergens, behalve te Rotterdam. Daar 'ontstaan' twee Gereformeerde Gemeenten: de voormalige Ledeboeriaanse aan de Slachthuisgade en de gewezen Kruiskerk aan de Boezemsingel. Pogingen tot plaatselijke samenwerking slagen niet of nauwelijks - laat staan, dat kans is op ineensmelting. Hooguit anderhalf jaar lang blijft de landelijke vereniging voor Rotterdam ongeschonden; dan treedt de Slachthuisgade uit de nieuwe kerkformatie. Over die disharmonie in de Maasstad gaat dit hoofdstuk.

Er zijn oorzakelijke verklaringen te vinden voor deze mislukte afloop. Beide gemeenten hebben een eigen jarenlange ontwikkeling doorgemaakt. Zij hebben daarmee een eigen karakter.

De Boezemsingel - in 1842 als Kruisgemeente geïnstitueerd - is ontstaan uit de Afscheidingsbeweging. De jonge gemeente wordt gebouwd onder de bezielende leiding van zetschipper Cornelis van den Oever, eerst ouderling en later predikant. Zijn prediking spreekt velen aan. De gemeente groeit snel. Zij wenst - hoe gebrekkig soms ook - pal te staan voor de leer, dienst en tucht der gereformeerde vaderen. Dat kost strijd. In de crisis der Afgescheiden jeugd kiest zij onvoorwaardelijk partij voor de Kruisgezinde richting.³ Gedurende zo'n 40 jaar heeft Van den Oever - weleens betiteld als de 'paus der Kruisgezinden'⁴ - het stempel op de Rotterdamse gemeente gedrukt: in dogmatische zin strak gereformeerd, in kerkrechtelijk opzicht erg independent. Stormen zijn 'domi-

Cornelis van den Oever - in het befaamde ambtsgewaad - was in Rotterdam een alom bekende Kruisdominee.

nee Kees' en zijn gemeente niet bespaard gebleven. Het steeds hem trouw blijvend deel der gemeente moet zich tenslotte wel kenmerken door een hechte onderlinge band. Na het heengaan van Van den Oever wordt de gemeente gediend door zijn zoon Hermanus. Deze wordt opgevolgd door Daniël Boeser van Smalen; gedurende enkele jaren vindt veertiendaagse kanselruil plaats met diens Amsterdamse ambtsbroeder Adrianus van den Oever Czn. Pas met de komst van Pieneman in 1898 hervindt de Kruisgemeente een vaster kerkelijke koers, die wordt uitgebouwd door de nog jeugdige Kersten sedert 1906. Vrijwel al deze voorgangers hebben een zekere studie genoten, gericht op of dienstig tot het predikambt.

De Slachthuisgade - gesticht in 1870 - heeft een wat vage oorsprong, zoals reeds is medegedeeld. Ledeboer zelf is bij haar voorgeschiedenis niet betrokken geweest. De gemeente moet uit mensen hebben bestaan, die - terecht of onterecht - geen binding (meer?) hebben gevoeld aan de Rotterdamse Kruiskerk, welke met Ds. Van den Oever sr. zeer roerige jaren heeft beleefd. Desondanks blijft de schriftuurlijke noodzaak tot een afzonderlijke Ledeboeriaanse gemeente niet boven alle twijfel verheven. Deze gemeente is - vóór Beversluis' komst - bediend door slechts één voorganger: de eenvoudige Leendert van der Velde, meer

het gemoedelijke type, zonder enige opleiding tot predikant, veelal gebrek tonend aan kerkverbandelijk denken. Het grootste deel van haar bestaan heeft de kleine gemeente vrij gestaan. Van der Velde heeft in sterke mate haar 'ligging' bepaald. Eerst door Beversluis - vanaf eind 1901 - worden strakke lijnen getrokken naar belijdenis en kerkorde. Dan is sprake van groei en bloei.

Steeds in hun bestaan hebben de Ledeboerianen en Kruisgezinden op loopafstand van elkaar gekerkt. In het begin van de 20e eeuw komen de plaatsen van samenkomst nog dichter bij elkaar te liggen. In 1900 verhuist de Kruisgemeente van het Weenaplein naar de Boezemsingel (een kerkgebouw met circa 1000 zitplaatsen), terwijl in 1903 de Ledeboerianen zich verplaatsen van de Korte Warande naar de Slachthuisgade (een kerkzaal, die ruimte biedt aan aan meer dan 500 kerkangers). Boezemsingel en Slachthuisgade liggen op nauwelijks één minuut lopen van elkaar. De leden van elk dezer grote gemeenten zullen dus - doorgaans meer dan elders - gemotiveerd Ledeboeriaan dan wel Kruisgezind zijn geweest. Veelal is de keuze terug te voeren op de bij beiden diepgewortelde kwestie van de psalmberijming: 'Datheen' of '1773'. Een enkele maal bepaalt onverwacht een preek het kerkelijk lidmaatschap - getroffen als men daardoor is - waarvan de welbekende Adrianus van Kranenburg een voorbeeld is onder Pieneman in 1900.⁵ Soms spelen tegenstellingen een rol, zoals blijkt uit - overigens spaarzamelijke - gevallen van grensverkeer. Zo is er in 1903 een slepende censurerekwestie betreffende oud-Kruisgezinden, waarbij Beversluis niet schroomt de kerkeraad van de Boezemsingel 'bij missive'⁶ zijn les kerkrecht mee te geven. Meer bijzonder is, dat in 1904 een vooraanstaand lid de Rotterdamse Kruisgemeente verlaat, om over te gaan naar de gemeente van Beversluis, met als redenen: 'bezwaar' tegen de 'prediking' van Ds. Pieneman en tegen de 'assurantie' van kerkelijke goederen.⁷ Op het punt van verzekeren heerst kennelijk verschil van gevoelen in die dagen; al gauw wordt op kerkelijk terrein hierin één lijn getrokken, vooral onder invloed van Ds. Kersten. Een ander geval van bewust lidmaatschap is te vinden bij de aanmelding van een Leids gemeentelid bij de kerkeraad van de Boezemsingel, kort na de vereniging. Deze persoon verklaart namelijk, dat 'zijn hart bij Ds. Beversluis ligt'; tòch wenst hij lid bij Ds. Kersten te worden, welk verzoek hij laat vergezellen door een aanvraag tot 'steun uit de schoolpenningen'. De kerkeraad - een en ander afwegende - verwijst het gezin naar de Slachthuisgade.⁸

Tussen de voorgangers Beversluis en Pieneman is geregeld verschil van inzicht aan de dag getreden. Enerzijds zijn daar de typisch Ledeboeriaanse opvattingen van Beversluis; anderzijds blijkt vrijwel voortdurende weezin van Pieneman jegens de Ledeboerianen. Dit heeft ook zijn weerslag op hun kerkeraden. Pas met Kersten - deze heeft enkele jaren ervaring in Ledeboeriaans milieu in Zeeland - is er sprake van een goede verstandhouding tussen de voorgangers van de Boezemsingel

en de Slachthuisgade. Beversluis en Kersten - beiden voormalig onderwijzer - hebben samen van meet af aan de vereniging van Ledeboerianen en Kruisgezinden bevorderd, nagestreefd. Hun inzichten op kerkelijk terrein lopen steeds meer parallel. Er groeit een warme vriendschap en geestelijke band. Straks zoeken de predikanten ook nauwe samenwerking tussen de gemeenten van Rotterdam. Hun kerkeraden - let op de historische achtergronden! - houden meer afstand ten opzichte van elkaar; de Boezemsingel nog het meest.

De pogingen tot toenadering tussen de twee gemeenten worden ingezet door de jeugd. Bij de jongeren heerst teleurstelling over de mislukte samspreking tussen de Kruisgezinden en Ledeboerianen uit 1905 te Bruinisse. De verwachtingen zijn totaal verstorven. September 1906 richt de jongelingsvereniging 'Calvijn' een schrijven aan de kerkeraad van de Boezemsingel, 'inhoudende het verzoek om goedkeuring van in een smelting van de Zusters Vereeniging van de Ledeboerianen'. Kort tevoren heeft Willem van de Have - een der voormannen - een referaat gehouden over het bestaan der kerken. De jeugdige overmoed gaat de kerkeraad wel wat ver; de ineensmelting met de 'jongelingen van Ds. Beversluis' wordt opgehouden.⁹ Positief is, dat de jonge generatie de ongeoorloofde kerkelijke kloof aanvecht.

Wanneer de landelijke vereniging van Kruis- en Ledeboeriaanse gemeenten begin juni 1907 in principe haar beslag heeft gekregen, wordt het formele kontakt tussen de Boezemsingel en Slachthuisgade geïntensiveerd. Beide predikanten stimuleren dit. Zo doet zich een belangrijke kwestie voor, waarbij gecombineerd beraad van de Rotterdamse zustergemeenten plaatsvindt. Het wordt een historische ontmoeting! Wat is geschied? Medio juni 1907 ontvangt de kerkeraad van de Boezemsingel een brief van de eerwaarde heer Adrianus Potuyt, oefenaar van een vrije Gereformeerde Gemeente te Delft. Een enkele maal gaat deze prediker wel eens voor te Bolnes in een groepje Kruisgezinde leden, bij wie overigens ook Beversluis geliefd is.¹⁰ Potuyt vraagt, of zijn optreden te Bolnes kerkelijke goedkeuring kan verkrijgen. De kerkeraad van de Boezemsingel besluit de broeder uit te nodigen om een preekvoorstel te houden. Potuyt zal dit moeten doen voor een vergadering van de gezamenlijke raden van Boezemsingel en Slachthuisgade, terwijl voorts zal worden aangedrongen op de aanwezigheid van de kerkeraad van het naburige Charlois, gelegen op de Maasstedelijke zuidoever.¹¹

De 26e juni - te 8 uur - komen de beide kerkeraden van Rotterdam in combinatie bijeen in de 'raadskamer' van de Boezemsingelkerk. Van de Charloise gemeente is aanwezig de bekende diaken-scriba Hendrik van de Tholen. Voorzitter Kersten opent de vergadering met het laten zingen van Ps. 25 : 2 (in welke berijming is onbekend). Vervolgens leest hij voor Jes. 56, waarin sprake is van de toebrenging tot Gods bedehuis

van 'de vreemde, die zich tot de Heere gevoegd heeft. (...) De Heere HEERE, Die de verdrevenen van Israël vergadert, spreekt: Ik zal tot hem nog meer vergaderen, nevens hen, die tot hem vergaderd zijn'. Het lijkt een positieve benadering te zijn van de verlangens van broeder Potuyt.

Nadat Kersten in het gebed is voorgegaan, geeft hij aan, dat de avond speciaal wordt belegd 'tot het hooren eener zoogenaamde proefrede door zekeren Potuyt'. Daarna 'moet besloten worden hem bij voorkomende gelegenheden onze ledengroep te Bolnes te laten dienen. Tot dien einde wordt hem toegang tot de vergadering gegeven'. Daar treedt de Delftse glasblazer de consistorie binnen, een 'eenvoudig man met een diepe innerlijke vroomheid'.¹² Na een korte begroeting trekt het gezelschap naar de kerk. Het is dan goed half negen. Vooraf is Potuyt op het hart gedrukt 'zijn rede ongeveer 9 1/2 uur te eindigen om des tijds wille'. Ouderling H. P. Koekkoek notuleert de verdere gebeurtenissen als volgt.

Na kortelings een zegen gevraagd te hebben, begint hij (Potuyt) zijn inleiding door aan te toonen, dat Christus aan Zijn kerk zich onderscheidenlijk in alle vormen en beelden openbaart, daar Christus Zelf als de gezalfde Sionskoning verklaard wordt volgens Ps. 2 tot leiding en regering van Zijn volk en wel door Woord en Geest; en wederom in het Hooglied van Salomo als de Bruidegom van Zijne zwarte bruid, daartoe strekkende de nauwe gemeenschap aan te toonen tusschen die beiden om in dien weg geestelijk vruchtbaar te zijn uit Christus als haar Hoofd, waarop Paulus doelt als hij zegt: Ik zegge dit, ziende op Christus en op de gemeente; maar ook dan, wanneer Hij Zich voorstelt als de Herder der schapen, om Zijn volk te leiden in de grazige weiden van zijn dierbaar getuigenis, in welke voorbeelden tezamen de leiding en bestiering Zijns volks uitkomt. Hierna wenscht hij zich te bepalen bij de woorden in Joh. 10 : 27 (Mijn schapen horen Mijn stem, en Ik ken dezelve, en zij volgen Mij), welke hij na vooraf andermaal in 't gebed gedaan te zijn, verdeelt in 4 punten als:

1. de Herder en zijn eigendom,
2. de wijze van kennen,
3. de manier van Bearbeiding,
4. het volgen.

Na in 't kort het verband der waarheid te hebben uiteengezet, legt hij bij de ontwikkeling van het 1e punt vooraf den grondslag van des menschen val, om daaruit op te klimmen tot de Goddelijke samspraak waarin overleg gehouden werd, hoe de verbroken gemeenschap te herstellen volgens Jeremia: Hoe zal Ik de gevallen stellen onder de rij der

kinderen, enz.; waarop door den Zoon volgens Ps. 40 wordt getuigd: Uwe wet is in het binnenste mijns ingewands - zie Ik kom om Uwen wil te doen; waaruit hij vervolgens aantoonde de noodzakelijkheid, dat de Zoon zich zou openbaren in het vleesch om daarin aan Gods gerechtigheid te voldoen en alzoo Zijn volk door recht te verlossen, genoeg nemende in alle gestelde voorwaarden, zeggende dat de snoeren hem in lieflijke plaatsen gevallen waren en een schoone erfenis hem was geworden; waaruit Christus dan ook het recht ontleende te zeggen: Mijn schapen, daarmee te kennen gevende Zijn eigendom.

Ondanks zijn plotseling afscheid van Rotterdam - de verhoudingen binnen de kerkeraad waren helaas vertroebeld - bleef men over Ds. Adrianus Potuyt met waardering spreken.

2e Punt. Hij kende Zijne schapen en wel van eeuwigheid uit kracht van Alwetendheid (sic. - CdeJ) volgens Ezechiël 16, ziende haar op de vlakte des velds, vertreden in hun bloed, geen oog medelijdende met haar; maar ook in den tijd kon Hij ze - hetwelk Potuyt met voorbeelden aantoonde - als een moorman uit Candacé, een Lydia te Thyatire, een Rachab de Hoer, een Nicodemus (Nathanaël - CdeJ) onder den vijgeboom, een Zacheüs in den boom, een Paulus op den weg naar Damaskus en zoovele anderen, waar ook verborgen, daar Hij ze kent ook in hunne totale machteloosheid en daarom is Hij alles voor hen, wanneer zij zich zelf als zoodanig leeren kennen.

3e Punt, begint hij de stelling der Remonstranten te weerleggen, als zou er nog iets in den mensch zijn overgebleven, waardoor hij zich zelf Gode aangenaam zou kunnen stellen; doet verder helder uitkomen, dat zij door een wederbarende daad door den Vader getrokken worden. (Hier wordt scriba van zijn werk geroepen om iemand te woord te staan omtrent Doopaanvraag en moet daarom een voornaam deel zijner verklaring missen, hoewel uit het verder gehoorde wel blijkt, dat hij eenige groote sprongen gedaan heeft, wat aangaat de verdere wijze van bearbeiding, zijnde intusschen reeds tot de afsnijding gekomen, die sommige van Zijn volk ondervinden).

4e Punt, zijnde het volgen, zet hij uitéén, dat dit enkel gebeurt door de leiding des Geestes en dit bijzonder uitkomt in kruiswegen, waarin zij als vrijwillig gemaakten ook die Herder vrijwillig volgen in alle welke wegen, als de Hoogepriester, door Paulus genoemd als zulk één, die Zijn volk betaamde, zijnde in alles verzocht geweest om degenen die verzocht worden te hulp te komen; maar ook door middel van Zijn woord en dit weer door middel van Zijn knechten, die als onderherders daartoe worden bekwaam gemaakt om de uitverkorenen bijeen te vergaderen en het lichaam Christi te volmaken, waarna Potuyt met een korte sluitrede (geen toepassing) deze verhandeling besluit en met gebed eindigt.¹³

De vergadering gaat in de 'raadskamer' terug, terwijl broeder Potuyt zich verwijderd om af te wachten. Het wordt een ernstig en soms scherp beraad. Praeses Kersten verzoekt de verschillende raadsleden zich uit te spreken. Scriba Koekkoek legt de discussie vast.

Ouderling *Van den Berge* (Boezemsingel) breekt hierin het ijs en openbaart als zijn meening, dat Potuyt - in aanmerking nemende hij een onbestudeerd mensch is, die met den

handen in zijn onderhoud moet voorzien - zuiver geweest is in zijn verklaring, waar hij goed de totaal verloren staat des menschen door den val heeft doen uitkomen en het middel tot herstel aangewezen.

Ouderling Marinus van den Berge was jarenlang een niet weg te denken figuur in het Rotterdamse kerkelijk leven. In 1907 is hij synodelid namens de Boezemsingel-kerk.

Ouderling Joppe van Ds. Beversluis kan met de waarheid niets tegen de uitgesproken rede inbrengen.

Ds. *Beversluis* acht niet genoeg, om met overvloed van bewijzen en teksten een vergadering voor te komen, zonder het *hoe* te verklaren, daar in de helft van den tijd door Potuyt gesproken, door Ds. Beversluis zelf zou kunnen aangetoond worden: de wijze *hoe*, het *middel* *waardoor* en de persoon *door* *Wien* de weldaden des verbonds deelachtig gemaakt worden, voerende het volk meteen tot de fontein, waaruit alle deze afvlieten; op grond hiervan, en overwegende dat iemand het volk moet kunnen leeren toch meer moet weten als een goed Catechisant, acht hij Potuyt niet voordeelig doch eer schadelijk voor de kerk, wijl hij die eigenschappen in Potuyt totaal heeft gemist.

Ds. *Kersten* komt hierin wel eenigermate aan dezelfde zij, met dit onderscheid echter, dat hij met vaststelling der holligheid en leemten in Potuyts rede nochtans wel aanneemt dat hij het volk zou kunnen stichten, in overweging ne-

Ouderling Arie van de Schee (op de foto ca. 21 jaar) liep 's zondags 4x het traject Hillegeweg-Slachthuisgade.

Mandenmaker Jacob Joppe was jarenlang ouderling van de Slachthuisgadegemeente. Hij legde Van Stempvoort de handen op.

mende, hoe weinig ook van *onze* Leeraars de volkomen Evangelische vrijheid prediken.

Diaken *de Jong* (Boezemsingel) stelt voorop (met inbegrip van zijn eigen persoon) den Raad schuldig voor het gemis in de rede van Potuyt. Hij is een onbestudeerd man, ook geen Dominée, is uitgenoodigd een text te komen verklaren zooals hij dat gewoon is, doch is nauwelijks binnen, of hem wordt gezegd dat hij niet langer als 3 kwartier of een uur spreken mag; nochtans acht diaken *de Jong* hem best, om te Bolnes of elders een woord ter stichting, of als een Broeder onder de Broederen (wat feitelijk tot nog toe maar de bedoeling is) te spreken.

Ouderling *van der Schee* van Ds. Beversluis vindt Potuyt te 'hoogdravend' in zijn rede, heeft daarin eerbied en ernst gemist; het komt hem voor (dat) hij geen persoonlijke bevin-ding daarvan heeft; anders, zoo betoogde hij, zouden bij het noemen van de grootste weldaden, beide spreker en hoorders, daarvan indrukken gevoelen, althans spreker *zelf*.

Scriba (*Koekkoek*, Boezemsingel) kan niet nalaten hierbij

vierkant zich tegenover van der Schee te stellen en hem te vragen naar andere gronden waarop hij Potuyt van oneerbiedigheid of gemis aan ernst in de ontvouwing van Gods woord beschuldigt, daar het niet aangaat iemand zoo maar ernstig te beschuldigen. Van der Schee kan dit niet en krabbelt eenigszins terug, tenminste wat het woord 'hoogdravendheid' betreft, als niet zoo te bedoelen; hoewel hij het andere niet overgeeft, waarop Scriba juist dat woord vasthoudt omdat hij geen één raadslid ontoerekenbaar mag achten, want dit zou een beleediging zijn; en betoogt verder dat wanneer wij onze *Leeraars* moesten beoordelen naar den waterpas die *heden* hier bijzonder door Ds. Beversluis op Potuyt gelegd wordt, er nog al een enkele zou af te keuren zijn; puntverdeeling wordt afgekeurd, het zichzelf opdragen in het gebed werd Dominee's achtig gevonden en wat dies meer zij.

Evenwel de tijd riep voor Potuyt om een besluit te nemen, of hij te Bolnes zou worden toegelaten dan niet. De consequentie moest kunnen worden aanvaardt voor *alle* gemeenten, wanneer wij hem goed achten voor Bolnes; dit was het oordeel van *van de Tholen* van Charlois, en hierin stemde de gansche vergadering toe.

Daarom wordt besloten, daar hij kerkelijk niet aan ons verbonden is, hem op grond daarvan den weg te wijzen naar de e.v. Classe, doch geheel eigenwillig, en in betrekking tot Bolnes eenige vrijheid van handelen te geven in deze, daar Wij ons hierbuiten wenschen te houden en Potuyt daar reeds gesproken heeft en het volk sticht.¹³

Broeder Potuyt wordt binnen geroepen. Bij monde van Ds. Beversluis wordt bovengenoemd besluit aan hem medegedeeld. Daarop reist Potuyt naar Delft af. Dan wordt de vergadering besloten met gebed door Beversluis. De broeders gaan uiteen.

't Is bepaald geen harmonie geweest; zeker ook niet door de dissonant van Van de Schee. De kerkeraad van de Slachthuisgade - Joppe uitgezonderd - ziet niets in Potuyt; de broeders van de Boezemsingel wel. Beversluis acht de Delftse oefenaar eerder schadelijk dan voordelig voor de gemeenten. Kersten - milder - kan zich in de zakelijke gronden van zijn oudere collega redelijk vinden, doch meent dat Potuyt het volk wel zal kunnen stichten. Hij is hiervan zó overtuigd, dat hij enkele maanden later het vacante Charlois zelfs adviseert voorzichtig onderhandelingen met Potuyt aan te knopen.¹⁴ Zoals nog zal blijken, stelt de latere historie - zij het in ander opzicht - Kersten in zekere zin in het ongelijk: Potuyt maakt onverwacht een vreemde gang in zijn loopbaan, en dat nog wel als predikant van de Slachthuisgade!

Kort daarop vindt een soortgelijk beraad plaats over de opneming in het kerkverband van Ds. Van Reenen en zijn vrije Gereformeerde Gemeente van Leiden. Over diens proefpreek - voor de 18 deputaten op 24 juli 1907 - is reeds een en ander gememoreerd. Bij de beoordeling ziet men een vergelijkbaar beeld van tegenstellingen tussen de Rotterdamse voormalige Ledeboerianen en Kruisgezinden als bij Potuyt, doch nu omgekeerd. De Boezemsingel blijkt grote reserves te koesteren jegens de Leidse pastor. Kersten - eigenlijk van mening, dat Van Reenen de gemeenten zal kunnen stichten - moet de kritiek van zijn medekerkeraadsleden wel onderschrijven. De kerkeraad van de Slachthuisgade denkt er nogal anders over. Ten aanzien van 'de wijze van voorstellen' van Van Reenen toont Beversluis veel voldoening. Vergeleken met zijn eigen voordracht - die overigens door Kersten in hoge mate wordt gewaardeerd - meent Beversluis, dat hij 'wel schaamswege onder den bank had willen zitten'. Hoewel hij ter synode een aantal inhoudelijke bedenkingen erkent, heeft hij er moed op dat dit in orde zal komen. Ook zijn ouderling Werner 'had met veel genoegen mogen luisteren'.¹⁵ Neen, de inzichten tussen beide kerkeraden harmoniëren niet. De geschiedenis leert evenwel, dat Beversluis' streven - het behoud van Van Reenen - de goede richting heeft aangegeven.

In kleine zaken weet men elkaar wel te vinden. Wanneer het aanbod van de Kruisgemeenten tot verenigen op 23 mei 1907 is aanvaard door de Ledeboerianen, besluiten de Rotterdamse kerkeraden direkt de volgende zondag gelijktijdig de blijde mare af te geven van de kansel: wij zijn verenigd.¹⁶

Nadat de Deputatenvergadering van 25 juli geslaagd is, worden de predikbeurten van Slachthuisgade en Boezemsingel voor het eerst aangekondigd in de pers onder het gemeenschappelijke kopje: Gereformeerde Gemeenten.¹⁷ Opvallend is daarbij de vermelding, dat op donderdag 8 augustus Beversluis zal optreden in de voormalige Kruisgemeente. Het is de week van voorbereiding op het Heilig Avondmaal. Uit Beversluis' voorgaan spreekt vooral een erkenning van geestelijke eenheid. Diezelfde zomeravond zal er tevens doopsbediening zijn. Deze plechtige dienst getuigt niet zozeer van de samenwerking tussen de Rotterdamse kerkeraden als wel van de persoonlijke vriendschap tussen hun leraren. Welk een onvergetelijk moment, wanneer Beversluis het bondszegel van de Heilige Doop hecht aan het voorhoofd van de eerste zoon van de jonge vader Kersten: Samuël.¹⁸

De woensdagavond na de avondmaalsviering staat Beversluis wederom op de kansel van de Boezemsingel. Diezelfde week valt de Rotterdamse kermis, zo blijkt uit de kerkeraadsnotulen. De broeders hechten eraan, dat dan zal worden voorgegaan in de bediening van het Woord. Wegens het 'afwezen' van de eigen leraar Kersten, vindt men diens ambtsbroeder van de Slachthuisgade bereid zijn plaats in te nemen.¹⁹ Het is augustus 1907, wanneer de Boezemsingel een belangrijk schrij-

ven ontvangt van Beversluis. Hierin wordt voorgesteld een gecombineerde kerkeraadsvergadering te houden van Boezemsingel en Slachthuishekade, tezamen met de kerkeraad van de Christelijke Gereformeerde Gemeente aan de dichtbij gelegen Jonker Fransstraat, alwaar de bekende Ds. Hendrik Albert Minderman voorganger is. Als oud-

Met Ds. Hendrik Albert Minderman had Ds. Beversluis in Rotterdam reeds contact. In Amerika werden zij in één kerkverband verenigd.

onderwijsman - en wellicht optimistisch door het resultaat te Moerkapelle - wil Beversluis praten over de 'al of niet levensvatbaarheid van het bouwen eener school'.²⁰ De noodzaak van scholen op gereformeerde grondslag is hem altijd bijgebleven. Een gesprek tussen de predikanten Beversluis, Kersten en Minderman levert de teleurstelling op, dat het plan voorshands te ambitieus is. Overheidssubsidie voor bijzonder onderwijs - zoals bij de wet geregeld in 1920 - kent men niet. Met spijt moeten de broeders vaststellen, dat er nog 'geen gelden zijn, om de gemeenten die financiële lasten op te leggen'.²⁰

Maar dan komt weer een moeilijk punt. Op 2 september 1907 stuurt Ds. Beversluis - namens zijn kerkeraad - een schrijven aan de gemeente van Ds. Kersten. Diep in zijn hart lijkt een ideaalbeeld te sluimeren: een centrale kerkeraad over beide gemeenten, zoals dat te Rotterdam ook het geval was in de bloeitijd der vaderlandse kerk. Komt het soms mede voort uit zijn herderlijke zorg, speciaal voor de eigen gemeente in de nabije toekomst? Voorvoelt hij zijn aanstaand vertrek reeds?

Voor een beroep uit Paterson (V.S.) heeft hij zojuist niet zonder moeite bedankt. Hoe het ook zij, Beversluis' streven is onmiskenbaar gericht op een nauw samenwerkingsverband tussen de Slachthuishekade en de Boezemsingel. Hij meent, dat de vereniging ook naar buiten zal moeten blijken door 'de handelingen der wederzijdse opzieners'. In de be waard gebleven brief staat in alle openhartigheid verder:

Dat onze vereniging niet slechts een ijdele klank is, maar dat zij waarlijk bedoelt een inleven met elkaar en dat daarom ook kloekmoedig Uew. zeer goed bekende vooroorde len, van weerszijden in de gemeenten bestaande, het hoofd geboden moet worden.²¹

In het schrijven worden drie voorstellen gelanceerd, die op het volgende neerkomen.

1. Het houden van gecombineerde kerkeraadsvergaderingen. De eerste zal D.V. plaats kunnen vinden op 18 dezer.
2. Bij het vervullen van een vacaturebeurt door een der predikanten elders buiten de stad, zal in de betrokken Rotterdamse gemeente 's ochtends leeskerk zijn, terwijl 's avonds de aanwezige pastor in die gemeente zal optreden (er zal dus slechts één maal leesdienst zijn op een zondag). De predikanten zullen niet tegelijkertijd weg zijn.
3. Gedurende de maanden november tot en met februari - in de winterse bijbellezingen - zal over en weer op één avond in de maand kanselruil plaatsvinden (op de betreffende avond zal in de andere kerk geen dienst zijn). Van honorering wordt afgezien.

Twee dagen later vergaderen de broeders kerkeraad van de Boezemsingel. Praeses Kersten kan de brief in hoge mate waarderen. Nota bene: punt 2 behelst zijn eigen voorstel, dat de kerkeraad enkele weken geleden heeft laten hangen!²² Hebben hij en Beversluis hieromtrent soms tevoren overleg gevoerd? Wat het gecombineerd vergaderen betreft werpt Kersten zich op als een harde voorstander. Maar nu komen de tongen in beweging. De overige kerkeraadsleden blijken fel gekant tegen de ideeën van de zuster gemeente. Diverse praktische overwegingen komen te berde. Hoe verloopt het stemmen, 'hoofdelijk of per lichaam'? En o, die oude psalmen! 't Blijft een heet hangijzer. Beide kerkeraden zijn verklaarde tegenstanders van andermans psalmgebruik.²³ Heeft niet reeds in de kerkdiensten ontstichting plaatsgevonden? Zal bij preeklezen in de eigen gemeente, het 'dwalen' der kerkgangers niet worden bevorderd? Wat zijn de financiële consequenties in de toe-

komst? Hoezeer de jonge Kersten ook poogt zijn kerkeraad te overtuigen - de broeders houden het been stijf. Nog diezelfde week zal het beraad over deze gewichtige kwestie worden voortgezet. Er móet een antwoord komen.

Opnieuw laait de discussie hoog op. Het is alles vruchteloos, wat Kersten voorhoudt. Al ziet de praeses 'rechtsgrond' tot de beoogde combinatie, de anderen betogen dat de vereniging slechts 'in gemoede' is. Al zuchtend - en niet zonder verwijt - verklaart de praeses tenslotte 'bij zoo weinig gevoel van roeping en verplichting de besprekingen te staken, met de bijvoeging van het spreekwoord, dat met onwillige honden (het) slecht hazen vangen was'.²⁴ Ho, ho ..., voor zulk een uitdrukking is hier geen plaats, zo oordelen de broeders daartegenin. Dan volgt ten laatste stemming. Alle voorstellen van de Slachthuiskade worden afgewezen. Een historische beslissing! Slechts één gecombineerde vergadering kan genade vinden in de ogen van Kerstens kerkeraad. Hem rest dan de ondankbare taak het andere college mede te delen, dat het tevens de laatste maal zal zijn. Neen, het wantrouwen is niet weggenomen te Rotterdam. Recht tegen wat Beversluis hoopte, is de disharmonie alleen maar aangescherpt.

Helaas, ook voor de Gereformeerde Gemeenten in de Maasstad geldt Beversluis' klacht:

Men roept aan allen kant verbinding,
Terwijl een elk voor 't zijne strijdt.
Elk oogwenk weer een nieuwe vinding,
Waarmee men 't ijdel hart verblijdt.²⁵

De 18e september is het zover. Direkt na de opening biedt Ds. Kersten het praesidium zijn oudere collega aan. Doch deze weigert minzaam. Voorzitter Kersten pakt dan het schrijven van de Slachthuiskade op. Hij spreekt uit, 'dat de kerkeraad *in beginsel* beslist voor de voorstellen was, doch (dat) deze na rijp beraad om praktische redenen onuitvoerbaar bleken'. Met name het gebruik der psalmen wordt aangevoerd. Welk een teleurstellend moment. Er staat niets tegenover van Boezem-singel-zijde ...

Ds. Beversluis krijgt gelegenheid te reageren. Hij 'betuigt zijn spijt, dat deze voorstellen geen ingang hebben kunnen vinden, ofwel onuitvoerbaar blijken vanwege de bezwaren, die hij overigens ook erkent; maar (hij) vreest niettemin dat juist deze aangelegenheid op de aanstaande groote Vergadering reactie zal veroorzaken, welke vrees hij grondt op zijne veeljarige ervaring in het kerkelijke leven'. Hoe gaarne heeft Beversluis 'een wapen' - aldus zijn betoog - dat is 'gegeven bij Besluit des Kerkerads, als een zichtbaar bewijs voor de overige Broeders der gemeenschap, dat de aangegane Vereeniging niet slechts is een *letter*, maar in *daden* zich naar buiten openbaart'. Straks - ter Synode - is dat nuttig.

Kersten tracht zich uit de verlegenheid te redden door de zaak wat te relativieren. Hij wil op de 'meer vriendschappelijke zijde van de Vereeniging' wijzen. Echter, terecht blijft Beversluis bij zijn gevoel, dat het 'meer dan vriendschappelijk' is. Hij pleit ervoor, dat er iets in deze richting wordt gedaan. En hij bereikt tenslotte toch nog wat. De vergadering - zo notuleert scriba Koekkoek - 'geeft aan deze wensch gehoor en verplicht zich tot de uitvoering van onderstaand besluit'. Dit luidt:

De gecombineerde Vergadering der kerkeraden Boezem-singel en Slachthuiskade verplicht de respectieve Leeraars in voorkomende gevallen van noodzakelijkheid wederzijdsch kerkdiensten te bewijzen en dit in 't bijzonder wat betreft de Bediening des H. Doops en H. Avondmaals, wanneer op andere wijze daarin niet kan worden voorzien.²⁶

Ds. Beversluis sluit met gebed na te hebben laten zingen Ps. 25 : 2. Elke gedachte aan een uiteindelijke ineensmelting kunnen de broeders totaal laten varen. Het loopt dan ook anders.

Met het vertrek van Ds. Beversluis naar Amerika - eind maart 1908 - gaat de toch al geringe samenwerking tussen beide Gereformeerde Gemeenten snel teniet. Nu de gemeente vacant is, komt er een toenevend aantal kerkgangers, dat wel eens aan de Boezem-singel gaat luisteren. Met '1907' ligt 'Datheen' - zeker bij de jongeren - niet zo controversieel meer als vroeger. Ds. Kersten schiet aanvankelijk nog te hulp, door - tussen de eigen zondagsdiensten door - eens per maand één maal te preken aan de Slachthuiskade. Voorts stelt hij zijn kerkeraad voor, om 'in overleg met den kerkeraad van Slachthuiskade tot zulk een regeling te komen, die het gebruik der Sacramenten, bijzonder dat van het Avondmaal, ook voor *die* leden openstelt in onze kerk; de eenheidsopenbaring zou hierdoor meer tevoorschijn treden'. Kersten wil eigenlijk het 'overnemen van elkanders leden' voorkomen. Ouderling Marinus van den Berge - tweede voorzitter - is tegen het voorstel van de praeses. Hij zegt er meer afbreuk dan opbouw van de Slachthuiskade in te zien, ook 'al ligt het voornemen van hieruit nog zoo rein'.²⁷ Het wordt weer afwachten.

Meestal is het leeskerk aan de Slachthuiskade. Het kerkverband telt een betrekkelijk gering aantal predikanten. Bovendien staat Ds. Kersten te Rotterdam. In de loop van het jaar 1908 wordt de vacante gemeente nog bediend door: Oef. H. Kieviet, Ds. H. Roelofsen, Ds. G. van Reenen, Ds. J. R. van Oordt, Ds. Jac. Overduin; voorts treden op Di. C. Densel van Vlaardingen, A. H. Geerts van Scheveningen en A. Makkenze van Dirksland, aan welke drie vrije dominees vroeger toestemming was verleend binnen het kerkverband op te treden.²⁸ Het beroepingswerk voltrekt zich in hoog tempo, aanvankelijk zelfs maandelijks. Steeds weer is het tevergeefs. Roelofsen, Kieviet, Van

Oordt, weer Kieviet, weer Roelofsen - allen bedanken.²⁹ Consulent Kersten leidt de gemeentevergaderingen. Welk een onhandigheid, als diaken Van der Stigchel aan hem vraagt, wat hij 'ervoor' moet hebben. Kersten antwoord laconiek, niet om geld verlegen te zitten! Het levert voor ouderling Werner een reis op naar Kerstens pastorie, waar hij de zaak moet sussen. Als voorzitter van de kerkeraad Slachthuisgade biedt hij de predikant f 10,- aan, hem 'rechtmatig toekomende'³⁰ als vergoeding voor het houden van een preek en het leiden van een vergadering.

Toch lijkt dit incident niet op zichzelf te staan. Is er niet sprake van een nare nasleep? In augustus 1908 constateert Ds. Kersten, dat hij door de Slachthuisgade in zijn consulentschap wordt miskend. Er is daar een 'lidmatenvergadering' belegd, zonder zijn 'voorkennis en leiding'. Buiten Kersten om - hij is door ziekte verhinderd - vindt in een leesdienst³¹ doopsbediening plaats door de emerituspredikant Van der Velde. 'Gedragingen van de raad' der Slachthuisgade en 'uitingen van gemeenteleden' jegens zijn leraar staan de kerkeraad Boezemsingel ook al niet aan.³² De verhoudingen verkoelen verder. Kerknieuws van de zuster gemeente zal niet meer in de Boezemsingelkerk worden afgekondigd.

Het is half december, wanneer scriba Koekkoek van de Boezemsingel notuleert: 'Voorts wordt de noodzakelijkheid gevoelt van zeer voorzichtig optreden inzake de listige bewegingen van den kerkeraad Slachthuisgade'.³³ Wat geschiedt daar? Opnieuw wordt de gemeente te-leurgesteld door het bedanken voor een herhaald beroep op Roelofsen van Goes. Het gemeentelid Govert Trouwborst legt in zijn 'Notities' vast: 'En dat werkte de verbreking van de vereniging uit, zoodat de Gemeente daarbuiten ging'. De disharmonie van Rotterdam eindigt in het doorsnijden van de broze band. Rond de jaarwisseling van 1908-'09 maakt de Slachthuisgade zich los van het kerkverband. In de komende tijd voegt zich echter menig (jong) gezin bij de Boezemsingel.³⁴ Zij begeren bij het verband te blijven.

Reeds op 24 februari 1909 brengt de gemeente een beroep uit. Ds. Jan Pieter Paauwe - Hervormd predikant te Bennekom - is de verkorene. Deze markante persoonlijkheid geniet in die jaren grote bekendheid onder de Ledeboerianen. Zijn prediking heeft diepe indruk gemaakt op de bevolking van zijn vorige standplaats Yerseke en omgeving. Hij heeft vrienden gewonnen in de Gereformeerde Gemeente aldaar. Dan reeds gevoelt Paauwe, dat zijn dagen in de vaderlandse kerk geteld zijn. Hij vertelt zelf: 'Het is eens zo ver geweest, dat ik het plan opvatte, mijn ontslag te nemen als Nederlands Hervormd predikant en over te gaan tot de Gereformeerde Gemeente. Dit was op het einde van 1905'. Het is niet doorgegaan. Paauwe meent, dat hij 'de zaak nader te overwegen en dieper te onderzoeken had'.³⁵ Geheel los van de Gereformeerde Gemeenten lijkt hij nog niet te zijn, wanneer zij zich vere-

Ds. Jan Pieter Paauwe overwoog in 1905 toe te treden tot de Ledeboeriaanse Gereformeerde Gemeenten.

nigd openbaren in 1907. Op woensdagavond 19 juni van dat jaar - tijdens Beversluis' ambtsperiode - treedt Ds. Paauwe op aan de Slachthuisgade. Het thans op de Bennekommer pastor uitgebracht beroep is dus verklaarbaar. Maar, hij bedankt.

Even nog lijkt het erop, dat de gemeente zich zal gaan aansluiten bij de Oud Gereformeerde Gemeenten van Boone; in vijf weken tijd preekt hij er vier avonden, daarna niet weer.

Dan - half april - wordt een zevende beroep uitgebracht. In het licht van wat zich bijna twee jaar geleden heeft afgespeeld, maakt de Slachthuisgade onverwacht een zwenking. Het wordt: Oef. A. Potuyt van Delft, 57 jaar. Als eerste - al op de derde zondag van het jaar - heeft hij de vrije gemeente bediend. Daarna heeft hij nog enkele keren de kansel beklommen, waarbij de hoorders hem op het hart gebonden zijn geworden.¹² Hij aanvaardt het beroep. Op 27 juni 1909 wordt hij als lerend ouderling bevestigd door de oude Van der Velde met de woorden van 1 Cor. 4:20. Potuyt verbindt zich aan de gemeente met Paulus' getuigenis: 'Zo zijn wij dan gezanten van Christus wege'.

Na enkele jaren wil men Potuyt tot herder en leraar der gemeente ordenen. Van der Velde vindt daartoe 'geen opening',³⁶ aldus Ds. Hegeman in zijn 'Kroniek'. Een andere bron meldt, dat 'Ds. v.d. Velden te oud geworden was'²⁹ om de plechtigheid te verrichten. De kerkeraad vindt tenslotte Ds. Geerts van Scheveningen ertoe bereid op zondag 25 mei 1913; de bevestigingstekst is 2 Tim. 4:2. 's Avonds preekt Ds. Potuyt over Hand. 1:8.

Het leraarsschap van Potuyt kan niet verhinderen, dat het ledental van zijn gemeente blijft afkalven ten gunste van de Boezemsingel. Daar is kort erop de 35-jarige Zeeuw Jozias Fraanje - gewezen voerman - als predikant gekomen. Nadat Potuyt in 1914 voor een beroep uit Grand Rapids heeft bedankt, volgt het voor ieder totaal onverwachte ...

Ds. Albertus Hinderikus Geerts ging weleens voor in het 'Lokaal Slachthuis-kade' en bevestigde er Potuyt tot predikant.

Trouwborst erover: 'Tot groote verbazing voor raad en gemeente maakte Ds. Pottuit op Zondagmorgen 21 Feb. 1915 de gemeente bekend, dat hij op zondagavond 28 Feb. afscheid nam van de gemeente Slachthuis-kade en dat besluit ging door, zoodat hij zijn afscheid leerde uit de woorden van Lucas 4:43: Maar Hij zeide tot haar, Ik moet ook andere steden het Evangelium des Koninkrijks Gods verkondigen, want daartoe ben ik uitgezonden'.²⁹ Wat Potuyt - zonder beroep - tot zijn plotseling vertrek bewogen heeft, is in nevelen gehuld. Desondanks blijft de predikant in de herinnering van de gemeente voortleven als 'een trouw leeraar'.³⁷ Na veertien dagen is hij uit Rotterdam verhuisd naar Utrecht, alwaar hij tot aan zijn sterven - eind 1919 - een vrije Oud Gereformeerde Gemeente heeft gediend.³⁸

In 1911 heeft de Nieuwbeijerlandse kleermaker Adrianus Anthonie van Lieburg zich gevestigd in Rotterdam. Te Nieuw-Beijerland al is hij circa 7 jaar diaken en 23 jaar ouderling geweest. Jarenlang heeft deze 'opziener' behoord tot de toonaangevende Ledeboerianen. Steevast heeft hij zitting gehad in de moderamina der kerkelijke vergaderingen. Na aanvankelijk met de vereniging van 1907 te zijn meegegaan, kiest hij alsnog de zijde van Ds. Boone. Al gauw wordt Van Lieburg ouderling aan de Slachthuis-kade. Na Potuyts vertrek, aldus Trouwborst, zit de gemeente 'dus alweer zonder predikant, maar daar Ouderling A. A. van Lieburg de bekwaamheid bezat om voor te gaan, is deze door alle met groote blijdschap gekozen'.²⁹ Vervolgens wordt formeel 'door den Kerkeraad tot ouderling Van Lieburg het verzoek gericht de Gemeente verder te dienen met het spreken van een stichtelijk

woord'.³⁹ Dit is naar de begeerte van zijn hart. Een kleine 25 jaar terug heeft Van Lieburg dit reeds toevertrouwd aan Ds. David Janse in een gesprek.⁴⁰ Maar gedurende tal van jaren heeft hij dit verder 'verzwegen en die gedachte onderdrukt'.³⁹ Hoewel hij enige jaren geleden soms hier en daar heeft 'geleerd', ziet de bijna 65-jarige Van Lieburg thans een vaste standplaats in de Slachthuis-kade. Elf jaren achtereen gaat de begaafde spreker de gemeente voor; de Sacramenten worden bediend door de vrije Ds. Gerrit Jan Wolbers van Enkhuizens Kruisgemeente. In 1917 wordt nog twee maal tevergeefs beroepen, namelijk de genoemde Wolbers en Oef. Jan Jacob Otte.⁴¹ Dan volgt een nieuwe uittocht. Een aantal leden gaat over naar de Vereeniging van Gereformeerden - kerkend aan de Infirmeriestraat - alwaar deze Otte in dat jaar oefenaar wordt en later tot predikant wordt bevestigd door zijn schoonvader, de bij de Slachthuis-kadeleden zo bekende Ds. Cornelis de Jonge van Kampen. Door het verminderd ledental komt de Slachthuis-kade in financiële moeilijkheden vanwege de resterende schuldenlast op haar gebouw. Het wordt verkocht. Oudejaarsavond 1918 leidt Van Lieburg er de laatste kerkdienst. Via de Hovenierskade belandt de gemeente in de Goudschestraat.⁴² Nadat binnen de kerkeraad onenigheid is ontstaan over de oude psalmberijming van Datheen, legt de bejaarde Van Lieburg op 18 maart 1926 tenslotte zijn ambt neer.⁴³ Zó teleurgesteld is de man, dat hij zijn lidmaatschap opzegt. Eind 1927 voegt hij zich weer bij de gemeente. Overigens kerkt Van Lieburg in zijn laatste levensjaren veelal bij Kersten. Hij overlijdt op 21 november 1930 en wordt begraven op Crooswijk door zijn Beijerlandse oud-vriend, de latere dominee Willem Huibrecht Blaak.

Inmiddels heeft de kerkeraad het oog laten vallen op de Christelijke Gereformeerde Oef. Dirk Carel van Stempvoort - 60 jaar - uit Veenendaal. Nadat twee predikanten⁴⁵ hebben geweigerd hem de handen op te leggen, wordt Van Stempvoort in het leraarsambt gesteld door ouderling Jacob Joppe op 29 augustus 1926. Joppe leest een predikatie over Joh. 13:16-17, terwijl Van Stempvoort zich aan de gemeente verbindt met 2 Cor. 4:7.

De kerkdiensten voltrekken zich nog 'steeds onder het zingen der Oude Berijming'. Maar op de gemeentevergadering van november 1926 kiezen de leden in meerderheid voor '1773', met als 'voornaamste reden, dat de kinderen om deze Oude Psalmen zaten te lachen en de Kerkeraad, volgens gezegde van een nieuw lid van ongeveer 4 weken, verantwoordelijk werd gesteld'.²⁹

In de ambtsperiode van Van Stempvoort - op 14 juni 1927 - wordt de gemeente toegelaten tot de Classis Rotterdam van de Nederlandsche Gereformeerde Gemeenten in Nederland en Duitschland.⁴⁶ Er schijnt enige opleving te zijn; er wordt zelfs een eigen orgaan opgericht onder de pretentieuze naam: Gereformeerd Volksblad.⁴⁷ In november 1930 wordt het 60-jarig bestaan der gemeente nog uitvoerig herdacht. Pre-

Ds. Dirk Carel van Stempvoort was de laatste predikant van de oude gemeente van Beversluis.

cies zeven jaar later verkrijgt Ds. Van Stempvoort emeritaat. Hij preekt afscheid uit 1 Cor. 2 : 1-3.⁴⁸

In 1939 wordt dan als lerend ouderling benoemd de heer J. la Roy.⁴⁹ Hij kan niet bewerken, dat de gemeente 1940 nog haalt. Het verloop aan de Rembrandtstraat - het laatste onderkomen der gemeente - is zodanig, dat wordt besloten haar op te heffen.⁵⁰ Een triest einde van de eens onder Beversluis zo bloeiende Gereformeerde Gemeente aan de Rotterdamse Slachthuisgade ...

Noten:

- 1) Van Stuyvenberg e.a., Ledeboer herdacht, 21. Zie ook Van Oordt e.a., Gedachtenis-redenen, 30.
- 2) Verschil van inzicht treedt bijvoorbeeld op ter Generale Synode 1905 tussen Kuiper (Dol.) en Bavinck (Afgesch.) betreffende de leer der veronderstelde wedergeboorte. Bij de zgn. Vrijmaking in 1944 zijn binnen de Gereformeerde Kerken (onderhoudende artikel 31 D.K.O.) vooral de voormalige Afscheidingsgemeenten vertegenwoordigd. Lange tijd bemerkte men ook verschil tussen de Th. H. te Kampen (A) en de V.U. te Amsterdam (B).
- 3) C. de Jongste, In het oude spoor, in Mallan/Scholten e.a., Uit ons uitgegaan, 94-97.
- 4) Bos, Kruisdominees, 97; zie vooral 98-110, 158-172 en 182-194, alsmede Van der Does, Kruisgezinden en Separatisten, 69-97 en 115-122.
- 5) Van Kranenburg, Mijn oog zal op u zijn, 24. 'Kranenburg' komt onbedoeld in 'de Boezem' terecht; een afweging met Van der Velde - aanvankelijk de beoogde leraar voor Van Kranenburg - vindt niet meer plaats. Soortgelijke gevallen zijn beschreven door Anna Helderop, De Wondervolle Leiding Gods, 3-6, en door Grietje van Drune, De wondervolle wegen, 92-93; overigens treft men in beide boekjes tevens sympathie voor Beversluis aan.
- 6) Brief Kerkeraad Geref. Gem. Korte Warande aan Geref. Gem. onder het Kruis Boezemsingel dd. 30 apr. 1903; een kopie werd mij door dhr. A. Ros te Barneveld ter beschikking gesteld.
- 7) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 16 dec. 1904 en 19 mei 1905. De betrokken persoon is in december 1904 verkozen tot diaken! Ook Lisse en 's-Gravenhage zijn verzekerd in die jaren. Zie over assurantie: Hofman, Ledeboerianen en Kruisgezinden, 205-209.
- 8) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 17 juli 1907. Vermoedelijk heeft er een kas bestaan ten behoeve van het betalen van schoolgelden voor minder draagkrachtige leden.
- 9) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 21 sept., 12, 19 en 27 okt. 1906.
- 10) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 23 okt. 1907.
- 11) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 19 juni 1907.
- 12) Mededeling mevr. G. Roetert-Potuyt (oud 83 jaar) te Wageningen, dochter van Ds. A. Potuyt.
- 13) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 26 juni 1907.
- 14) Brief Ds. G. H. Kersten aan de Kerkeraad der Gereformeerde Gemeente te Charlois dd. 1 okt. 1907; in afschrift in Notulenboek Gereformeerde Gemeente onder het Kruis Charlois. Kersten schrijft onder meer: 'Ge gevoelt wel, dat ik van de verwaarloozing der wettige bepalingen onzer kerken weinig heil verwacht, en daarom ook in mijn voorstel, dat ik u nu doen wil, alleen wensch te wandelen in rechte wegen'. Aan het laten preken kan Kersten zijn 'stem niet geven'; hij wijst de weg via de classis. Tot het constructieve program, dat Kersten biedt, behoort ook: 'Wij kunnen Potuyt eens bij mij nodigen, of wat beter is, eens naar hem toegaan en met hem praatzen'. Hij besluit: 'Geloof mij dat ik niet meen, u iets op te dringen, doch dat het belang uwer Gemeente mij dit voorstellen doet'.
- 15) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 31 juli 1907.
- 16) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 5 juni 1907.
- 17) Rotterdamsch Nieuwsblad dd. 5 aug. 1907.
- 18) Mededeling Mej. A. J. van Willigen (oud 87 jaar) te Capelle aan den IJssel; vgl. Notulen genoemd onder noot 26, waarin Kersten memoreert dat Beversluis reeds 2 maal leerde aan de Boezemsingel.
- 19) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 31 juli en 7 aug. 1907.

- 20) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 28 aug. resp. 26 sept. 1907.
- 21) Brief Kerkeraad Geref. Gem. Slachthuisgade aan Geref. Gem. Boezemsingel dd. 2 sept. 1907, eigenhandig geschreven en (slechts) ondertekend - zoals al zijn bekende correspondentie - door Ds. N. H. Beversluis als voorzitter. De brief bevindt zich los in het Notulenboek van de Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam.
- 22) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 31 juli 1907.
- 23) De Slachthuisgade zingt in 1925 nog trouw 'Datheen'; dan treedt onenigheid op in de kerkeraad over de psalmberijming, zoals blijkt uit Trouwborst, Notities. De Boezemsingel maakt zich een week voor de Synode van 1907 nog weer sterk voor de oude versie van de bepalingen betreffende het psalmgebruik in de meerdere vergaderingen (een amendement van Rijssen); zie Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 2 okt. 1907.
- 24) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 4 sept. 1907 (en vervolgberaad).
- 25) Beversluis, Klacht en Jubel, 50.
- 26) Notulen gecombineerde Kerkeraden Gereformeerde Gemeenten van Rotterdam dd. 18 sept. 1907, opgenomen in het Notulenboek Geref. Gem. onder het Kruis.
- 27) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 26 juni 1908.
- 28) Rotterdamsch Nieuwsblad 1908. Men hoopte, dat dit drietal zou aansluiten; na de synode van 1907 was dergelijk optreden echter weer verboden.
- 29) Trouwborst, Notities. Hij vermeldt de respectievelijke data van beroep: 10 april, 22 mei, 16 juli, 25 augustus en 4 december 1908. In 1909 zijn het: 24 februari en 21 april.
- 30) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 29 mei 1908.
- 31) Mededeling dhr. G. Trouwborst Gzn. (oud 75 jaar) te Utrecht. Dit is later wel meer gebeurd, daar het Van de Velde lichamelijk onmogelijk was een hele dienst te leiden.
- 32) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 7 aug. 1908.
- 33) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 11 dec. 1908.
- 34) Notulen Kerkeraad Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 8 en 15 jan. 1909, waaruit blijkt dat zich als eersten melden J. van Vliet, L. Boer en J. Vermaas.
- 35) Koolschijn, Leven en Werk van Ds. J. P. Paauwe, 20. In Koolschijns opsomming van beroepen op Paauwe over 1909 op pag. 134 ontbreekt dat van de Slachthuisgade.
- 36) Hegeman, Kroniek, in De Saambinder 29 mrt. 1951 (29e jrg., nr. 26). Nog voegt Hegeman eraan toe: 'Dat wijlen Ds. van der Velde, volgens de gegevens, geen opening had om deze broeder te bevestigen, geeft geen aanleiding om te denken, dat Potuit geen bekeerde man of niet geroepen was'.
- 37) Aldus Van Stempvoort bij het 60-jarig bestaan der gemeente; zie De Rotterdammer dd. 18 nov. 1930. Blijkens het verslag van het afscheid van Potuyt, in De Rotterdammer dd. 2 mrt. 1915, ligt aan diens vertrek overigens een conflict ten grondslag tussen de predikant en de verdere kerkeraad. Openlijk spreekt Potuyt de hoop uit, dat zijn broeders zich schuldig mochten gevoelen over zijn ontslagname; in de daarop volgende toespraak van ouderling Werner rechtvaardigt deze de handelingen van de kerkeraad. Dit alles vindt plaats in een 'stampvol kerkgebouw' ..., aldus de pers.
- 38) Hij treedt in die jaren doordeeweeks veel op in Ooltgensplaat, Poortugaal en Beekbergen.
- 39) Gedachtenisartikel bij het overlijden van A. A. van Lieburg, door zijn nabestaanden geschreven in De Rotterdammer dd. 25 nov. 1930 (zie ook de edities van 22 en 24 nov.).
- 40) Janse, Verzameling Brieven aan/van Ds. David Janse Middelburg; A. A. van Lieburg dd. 2 jan. 1893. Begin 1907 maakt Van Lieburg de begeerte van zijn hart publiek kenbaar aan de Ledeboeriaanse Gereformeerde Gemeenten in een brief aan de Classis Zuid-Holland. Hij beschrijft hier een en ander 'omtrent zijne werkzaamheden en genegenheid, om, zoo de Heere wil, zijne gaven en talenten ten dienste van 's Heeren wijn-

gaard aan te wenden'. Nadat Van Lieburg hierop nog enige toelichting heeft gegeven - aldus notuleert voorzitter Beversluis - 'meent de classis, dewijl dadelijke discussie niet begeerd werd, deze zaken te nemen voor kennisgeving, afwachtinge of de Heere hieromtrent eenige werkzaamheden mocht openbaren, tot nadere beproeving van den persoon'; zie Notulen Classicale Vergadering Rotterdam dd. 28 maart 1907.

Op de volgende Algemene Vergadering komt de zaak-Van Lieburg wederom ter tafel. Voorzitter Boone legt in artikel 12 vast: 'Voorgelezen een brief van Nieuw Beierland van een lid der gemeente, dat de ouderling Lieburg door de leden begeerd wordt om hem voor hen een woord tot stichting te doen spreken; daar hij zijn werkzaamheden op de classis heeft verklaard - is daar als kennisgeving ontvangen - en de broeders kerkeraad het niet begeeren, wordt hem door br. Beversluis als raadgeving voorgoehouden met de broeders en de gemeente eens te vergaderen en de gemeente te laten stemmen, en als een getal dat begeert hem in zijne functie te laten fungeren'; zie Notulen Algemene Vergadering Middelburg dd. 4 en 5 juni 1907.

Eind 1907 ontstaat te Nieuw-Beierland een scheuring, waarbij oud. Van Lieburg met ruim tweederde deel der gemeente uittreedt, doch de overige kerkeraadsleden - zij behouden het kerkgebouw - bij het kerkverband blijven. Helaas zijn te Nieuw-Beierland daarbij grote spanningen opgetreden; zie Kersten, Kerknieuws, in De Saambinder dd. 28 dec. 1922 (4e jrg., nr. 4), alsmede Kersten/Van Zweden, Kort Historisch Overzicht, 73.

- 41) Volgens Trouwborst, Notities, 13 mei resp. 7 okt. Otte wordt beroepen met de bedoeling hem tot predikant te doen bevestigen.
- 42) Trouwborst, Notities, vertelt: 'Donderdag 29 Jan. 1925 zijn zij overgegaan naar de Goudsche straat 100, in een ander zaaltje, dat geopend is door Ouderling J. Joppe, en verder een woord gesproken is door v. 't Hoog van Papendrecht en broeder Grisnigt van Vlaardingen'.
- 43) Trouwborst, Notities, vermeldt hierover dat 'er verdeeldheid in de Raad der Kerk (is) gekomen over het voorgaan van Ds. Grisnigt van IJsselmonde, die toen Predikant was geworden en door Ds. Meier was bevestigd door bemiddeling van 2 onzer Ouderlingen, Joppe en Elmendorp, onder het zingen van Ps. 134:2, 3 Nieuwe Rijn'!
- De laatste leerrede van Van Lieburg - op de bidstond voor het gewas - handelde over Ps. 40:18.
- 44) Dit is de latere predikant der Oud Gereformeerde Gemeenten; voor het begrafenisverslag zie De Rotterdammer dd. 25 nov. 1930.
- 45) Trouwborst, Notities, noemt Ds. H. J. Grisnigt van IJsselmonde en Ds. J. Meijer van Den Helder. Af en toe preekten zij toen aan de Goudsche straat.
- 46) Een en ander blijkt uit de Classicale Geloofsbrief van Ds. D. C. van Stempvoort, mij ter inzage gesteld door diens kleinzoon Ds. T. D. van Soest te Rotterdam. Van dit kerkverband maakten in die periode deel uit: Hoofddorp (Ds. L. Franke), Oosterbeek (Ds. H. Siegers), Delft (Ds. K. P. de Groot), Wesel in Duitsland (Ds. C. Molenaar) en enkele vacante gemeenten.
- 47) Ik heb het 2e nummer van de 1e jaargang gezien, onder berusting van de hierboven genoemde Ds. Van Soest. Deze 14-daagse periodiek moet geen levensvatbaarheid hebben gehad en is al spoedig teniet gegaan.
- 48) Overlijdensbericht over Ds. D. C. van Stempvoort in De Standaard (A'dam) dd. 6 okt. 1939.
- 49) La Roy is later weer teruggekeerd tot de Gereformeerde Kerken in Nederland (Syn.). Omstreeks 1950 begint hij actie te voeren tegen de gang van zaken in zijn kerkverband; als zodanig is hij een der pioniers van de 'verontruste' beweging geweest; zie Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, 5e jrg., nr. 4.
- 50) De resterende leden hebben zich meerendeels gevoegd bij de Christelijke Gereformeerde Gemeente aan de Jonker Fransstraat, o.a. oud. I. Maaswinkel Izn., zoon van de Ledeboeriaanse diaken te IJsselstein.

17. Het arbeidsveld in Amerika

Beversluis kan op een gezegende periode terugzien na die gedenkwaardige eerste synode der Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Ook in het hieraan verbonden werk heeft hij klacht en jubel ervaren. De strijd - aan de vereniging verbonden - heeft inmiddels veel van zijn zwakke lichaam gevergd. Zijn jonge vriend en ambtsbroeder Kersten schrijft hierover: 'Helaas, zijne lichaamskrachten waren gering. 't Scheen of de spannende vergadering van meer dan tachtig afgevaardigden in Oct. 1907 gehouden, spannend voor ieder die 't heil der kerken beoogde, en die hij met vaste hand leiden mocht, te veel van hem gevorderd had. 't Hart was van streek. En dus kon hij niet mee de gemeenten in, om hier en daar en ginds de bezwaren te bespreken en weg te ruimen. Maar des te meer vernam hij met belangstelling het verloop der besprekingen en diende hij met goeden raad. Toen kwam Amerika'¹

Het is voor velen onverwacht, dat de Rotterdamse pastor begin november 1907 een beroep ontvangt uit het verre Amerika.² De jonge Hollandse Gereformeerde Gemeente 'Eben Haëzer' te Paterson schrijft hem: 'Kom over, en help ons'. Te meer opmerkelijk is dit, daar nog slechts drie maanden geleden Ds. Beversluis heeft bedankt voor een roeping naar diezelfde gemeente. Wat moet men zich voorstellen bij Paterson? Wat voor een gemeente is het, die hem zo van harte begeert als haar eigen herder en leraar?

Paterson is een niet onaanzienlijke industriestad - met een inwonertal van zo'n 125.000 zielen - gelegen in de staat New Jersey aan de oostkust van de Verenigde Staten. Het behoort eigenlijk tot het metropoolgebied van de grote wereldstad New York, het voormalige door de Nederlanders in 1629 gestichte Nieuw Amsterdam. De omgeving wordt gekenmerkt door prachtig natuurschoon met rotsachtig gebergte.

'Wat het geestelijke hier in deze streek aangaat' - zo vertelt zoon Bastiaan Beversluis al weer veel later eens - 'ik denk, dat er 90% van de bevolking naar de kerk gaat'. Dit is vooral het geval met het dorp Prospect Park onder Paterson. 'Herberg en theater zijn hier niet en de Zondag wordt hier geëerbiedigd. Alles is gesloten. Er mag volstrekt niet gewerkt worden en je kunt zien dat het Zondag is. Ongeveer 3/4 der inwoners zijn Hollanders van afkomst en meest kerkgaande mensen'.³ Daar het in Amerika meestal anders ligt, moet dit worden toegeschreven aan de invloed van het Nederlandse Calvinisme. Een flink aantal immigranten komt van de Zuidhollandse en Zeeuwse eilanden. Kerkelijk behoren velen tot de grote Dutch Reformed Church, de reeds in de 17e eeuw overgeplante Ned. Herv. Kerk. Verder zijn er enkele gemeenten, die zijn aangesloten bij de Christian Reformed Church; deze Chr. Geref. Kerk is ontstaan in 1857 door afsplitsing van de eerder genoemde 'Staatskerk'.⁴ Daarnaast is er te

Paterson sinds 1893 een Vrije Gereformeerde Gemeente in de wijk Peoples Park, die in oktober 1906 een nieuwe predikant krijgt in Oef. Jacob Cornelis Wielhouwer, voorheen evangelist te Oude Tonge.⁵

In de zesde gemeente van de Hervormde Kerk in Paterson - aan de Godwin Street - staat sinds 1888 Ds. Elbert van 't Loo, vroeger lerend ouderling van de Kruisgemeente te Hasselt.⁶ Wanneer deze 'rechtzinnige en door Gods volk beminde prediker'⁷ eind 1905 overlijdt, ontstaan er ernstige moeilijkheden in de gemeente met het beroepingswerk. Zowel de procedure - met een ongebruikelijke 'toezegging van beroep' - als de kan-

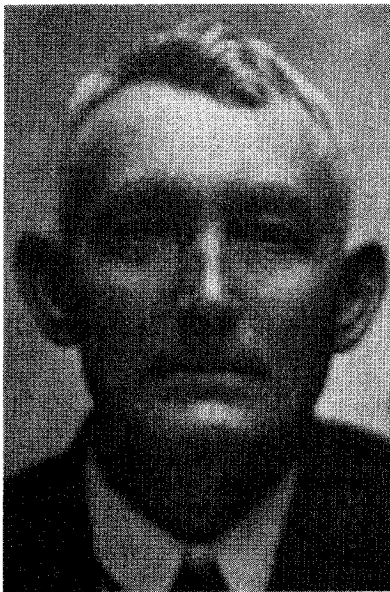
Ds. Elbert van 't Loo diende de Hervormde Kerk van Paterson een reeks van jaren met zegen.

didaat - een proefspraak valt bij velen verkeerd uit - zijn omstreden. De zaak wordt doorgedrukt door de helft van de kerkeraad. Dit stemt tot grote teleurstelling van tientallen lidmaten, die zich tevergeefs beroepen op de Classis Passaic. Verschillende leden houden dan huisgodsdienstoefening. Aangezien dit niet blijvend kan voortduren, besluiten enige broeders een zelfstandige gemeente op te richten, 'om in Gods gunst te vergaderen en tot zegen van zondaren te zijn',⁸ aldus hun 'Verklaring'. Op 1 juni 1906 komen zij daartoe voor het eerst bijeen ten huize van Jan Nijland. Na het zingen van

HEER, ai maak mij Uwe wegen,
Door Uw woord en Geest bekend;

(Statenberijming (Voet) - Ps. 25 : 2)

neemt Aäron Kamerling de leiding op zich. De broeders wensen zich als gemeente te openbaren 'op grondslag van de formulieren van eenigheid', 'mitsgaders de kerkenorde van Dordrecht 1619'. Hierop beloven nu tot de gemeente toe te treden: Aäron Kamerling, Jacob en Krijn van Seters, Adrianus van Seters (oud-ouderling), Jan Verblaauw, Adrianus Verblaauw (oud-diaken), Pieter van der Veer, Jacob van der Stad, Leendert Pikaart (oud-diaken), Lambertus van den Berg, Johannes Hartman en Jan Nijland. Laatstgenoemde deelt met blijdschap mee, dat men komende zondag kan vergaderen in de Baptisten zondagsschool aan de

Diaken Leendert Pikaard bekleedde het ambt zowel in de Hervormde Kerk als in de Gereformeerde Gemeente te Paterson.

Haledon Avenue. Een halfjaar lang - voor 20 dollar per maand - zal men van deze 'chapel' gebruik maken om samen te komen. Na het zingen van Ps. 122 : 3 gaat het gezelschap uiteen.⁹

Op 14 juni vergaderen de broeders weer; nu onder leiding van Ds. I. Contant - ex-Christian Reformed predikant - thans verbonden aan een Vrije Gereformeerde Gemeente te Lodi. Deze Contant is door hen aangezocht als consulent. De notulen melden:

De President verzocht de vergadering te zingen Ps. 119 : 14, waarna hij voorlas Ps. 87 en daarna een kort woord tot de vergadering richt(t)e over Christus' kerk op aarde, en de moeilijkheden en de lasteringen die zij heeft te verduren op deze aarde, indien zij naar de instellingen van Christus wenscht te leven en geregeerd te worden, waarna hij de vergadering opende met gebed.¹⁰

Contant legt vier mogelijkheden voor ter bestendiging van het kerkelijk leven. Men kan zich aansluiten bij de Hervormden of Christelijke Gereformeerden, op zichzelf blijven staan, of meeleven met de vrije gemeenten van Lodi en Peoples Park (Paterson). Men besluit tot het laatste. Zeven dagen later wordt de gemeente geïnstitueerd. Een historisch uur! Consulent Contant bedient het Woord met: 'Eén lichaam is het, en één Geest, gelijkwerwijs gij geroepen zijt tot één hoop uwer roeping', Ef. 4 : 4.

Na de 'korte maar krachtige' preek worden 30 manslidmaten 'als gemeente naar de gewone formule bevestigd en ingezegend en werd nog gezongen Ps. 134 : 3 en met den Apostolischen zegen werd geëindigd'. Aansluitend op deze indrukwekkende dienst, vindt de verkiezing van ambtsdragers plaats. Als ouderling worden gestemd: Adrianus van Seters en Johannes Hartman, tot diaken: Leendert Pikaart en Adrianus Verblaauw. Allen worden enkele weken later in het ambt bevestigd.¹¹ In een 'Acte van verbintenis' verklaren zij zich door ondertekening trouw aan de klassieke akkoorden van kerkelijke gemeenschap.¹²

Leeraren	Ouderlingen	Diakenen
W. Contant consulent.	J. van Seters	A. Verblaauw
	J. A. Hartman	L. Pikaard
Ouderling	A. Verblaauw	
"	A. Dale	
Diakenen	Simon Begrujer	
"	Simon van Guker	
"	Philippus Fourie	
Ouderling	Peter Sweetman	
Diaken	J. Verhade	
"	J. Jacobs Verser	
"	L. Melissant	
Ouderling	Martin Hart	
Diaken	J. H. H. H. H.	
	Mendel De Vos	
	Martin Verhoeve	
	Simon Van Groot	
Ouderling	J. van der Laan	
Diaken	J. Graenendyk	
	J. Verblaauw	
	Martin Tibbels	
Ouderling	Piet Soeteman	
Diaken	Johan Jacob Verbeke	
Ouderling	J. van der Gijle	
Diaken	Elias Jacob de Bol	

De akte van verbintenis voor Patersons ambtsdragers begint in 1906 met Ds. Contant als consulent, de ouderlingen Van Seters en Hartman, de diakenen Verblaauw en Pikaard. Vele bekenden zijn gevolgd.

Eenmaal in institutair opzicht volwaardige gemeente geworden, voltrekken zich de ontwikkelingen in hoog tempo. De Geest des Heeren woont in de gemeente. Dit komt mede tot uiting in de gemeenschappelijke liefde die er heerst tot Gods instellingen. De niet onbemiddelde Nijland betoont zich een actief gemeentelid. Tegen de som van 3.000 dollar weet hij '3 loten grond' te koop, waarop een kerk gebouwd kan worden. De percelen liggen in het centrum van de stad - op de hoek van de Haledon Avenue en de North First Street - een 'allergeschiktste plaats', zo 'betuigen uit een mond'¹³ de broeders kerkeraad. In de 'basement' van de 'chapel' wordt op 31 juli een gemeentevergadering gehouden. De leden tonen zich unaniem ingenomen met het aankoopvoorstel. Zo kennelijk wordt hierin Gods vinger gezien - 'tot hiertoe heeft de Heere ons geholpen' - dat wordt besloten aan de reeds aangenomen naam 'Hollandsche Gereformeerde Gemeente nog toe te voegen: Eben Haëzer'. Scriba Verblaauw tekent verder met vreugde aan:

Nu ging men over om te zien om de \$ 1.000 bij elkander te krijgen, en nu was het zoo zichtbaar dat de Heere de harten daartoe overboog om rijkelijk bij te dragen; want in een klein oogenblik was de gevraagde som bij elkander om de gemeente renteloos te leenen.

Daar deze som nu zoo spoedig bij elkander was, was er een broeder in ons midden, die zijn hand seinde (tekende) voor een vrije gift om de kelder op te doen (trekken) en vond zoo-veel bijval dat men spoedig een mooie som bij elkander had'.

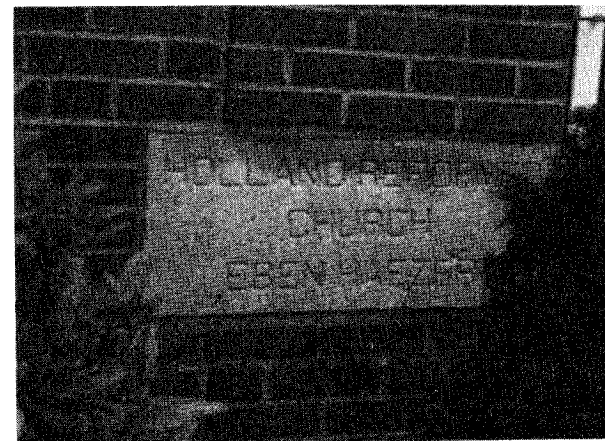
Aan het eind van deze vergadering voegt Verblaauw als zijn eigen mening onderaan de notulen toe: 'Zoo kon dan de vergadering wel betuigen: De Heere heeft groote dingen aan ons gedaan, dies zijn wij verblijd'.¹⁴ Intussen ontvangt de kerkeraad verschillende persoonlijke geschenken: een psalmboek voor de 'voorzinger', een lessenaar, drie schrijfboeken, een psalmboek voor de voorganger, een gemeenteboek;¹⁵ straks voor de nieuwe kerk komen daarbij nog: een kanselbijbel, drie stoelen op de preekstoel, lampen en een klok in de kerk.¹⁶ De catechisanten geven de kerkeraadsbijbels, terwijl de zusters der gemeente het Doopbekken en Avondmaalsstel schenken.

Wanneer op donderdagavond 23 augustus 1906 de kerkeraad 'sinse-morium' (censura morum) houdt voor de eerste viering van het Heilig Avondmaal, vermelden de notulen op de hoofdelijke vraag van Ds. Contant of er verhindering ware:

Hierop mochten de broeders getuigen dat er niets was onderling of in de gemeente, maar dat er liefde en eensgezindheid heerschte onder elkander, zoodat wij wel uitroepen mogen: wie ben ik, Heere, en wat is ons huis, dat Gij ons tot hiertoe gebracht heeft'.¹⁷

De gemeente maakt zowel in stoffelijk als geestelijk opzicht een goede tijd door.

Inmiddels vordert de bouw van de nieuwe kerk gestaag. Op 29 september 1906 legt Ds. Contant de 'hoeksteen', een cadeau van de 'bouwcommit-

De door Rev. I. Contant gelegde 'hoeksteen' (op de andere hoek staat het jaartal 1906); de steen is ingemetseld in het nieuwe kerkgebouw te Franklin Lakes.

tee'. Daarbij wordt het woord gevoerd door Oef. Wielhouwer, beroepen tot predikant van het nabijgelegen Peoples Park. Hij verzoekt te zingen:

De steen, die door de tempelbouwers
Veracht'lijk was een plaats ontzegd,
Is, tot verbazing der beschouwers,
Van God ten hoofd des hoeks gelegd.

(Statenberijming (Voet) - Ps. 118 : 11a)

In een 'Ter gedachtenis' in het notulenboek staat vervolgens:

(Na het gebed) sprak hij een kort woord naar aanleiding van 1 Samuel 7 : 12. Broeder Wielhouwer schetste in korte trekken de toestand van het volk Israel. Hoe dat zij de wetten van den God Israels hadden verlaten, en om deze hunne zonden van den Heere zwaar werden gekastijd. Maar hoe de Heere zich ook van hun door den Ziener Samuel liet verbidden, dat Hij ze ook weer verlost op hunne wederkeering tot Gods ordinantiën, verlost van hunne veele en groote vijanden. Waarna Samuel en het volk ook den Heere alleen er de eere voor gaf, en een steen opricht(t)e met de naam Eben Haezer, tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen. Deze woorden mogen ook wij als gemeente wel overnemen en is ook op de steen gegraveerd als een gedenkteken.¹⁸

Met grote aandacht heeft men de toespraak van Wielhouwer aangehoord. Hij heeft gesproken 'naar het hart van Jeruzalem'. Dan volgt nog een rede over Neh. 2 : 20 van Contant, die de bijeenkomst sluit met dankzegging.

Na afloop praat Contant nog even na. De predikant uit Lodi heeft opgemerkt, dat zijn woorden niet zo goed gevallen zijn als die van broeder Wielhouwer. Hij vraagt benieuwd: 'Hoe komt het, dat de mensen met meer aandacht luisteren naar Wielhouwer dan naar mij'. 'Wel', zo geeft men hem pijnlijk bescheid, 'Jezus zegt in Johannes: de schapen horen zijn stem, en de schapen volgen hem, maar een vreemde zullen zij geenszins volgen'. Wat gebeurt? 'Ds. Contant werd boos, ging weg en Wielhouwer zag hem nooit meer'. Er blijkt meer achter te steken. In enige gesprekken is Wielhouwer kort tevoren gebleken, 'dat Contant niet geloofde in de praedestinatie of bevindelijke prediking, ja dat hij zelfs spotte met dominees als Ledeboer, Bakker en Van Dijke. Wielhouwer zei hem toen dat het niet mogelijk voor hem was samen te werken'.¹⁹

De gemeente aan Patersons Haledon Avenue kiest partij voor Wielhouwer. De invloed van Contant is door deze verwickelingen snel gedaald. Men bedankt hem als consulent. Hoewel de inmiddels tot predikant bevestigde Wielhouwer persoonlijk genegen is hulp te bieden, voelt de kerkeraad van zijn gemeente Peoples Park niet zonder meer voor samenwerking. Wat nu? De kerkeraad besluit contact op te nemen met de Nederlandse Gereformeerde Gemeente aan de Division Avenue te Grand Rapids (V.S.). Sinds februari 1906 werkt daar niet zonder zegen Ds. Kornelis Pieneman, gekomen vanuit Rotterdam. De broeders voelen zich 'tot die leraar aangetrokken, van wie goede geruchten'⁷ tot hen zijn doorgedrongen. In deze weg wordt de kerkelijke koers van de Hollandse immigrantengemeente definitief bepaald. Grand Rapids stelt voor kerkelijk samen te leven. In Paterson luidt het:

Daar wij ten einde raad waren, zoo heeft de Heere ons op 't onverwachts(t) verblijd, gevende uitkomst waar wij het niet van gewacht hadden en zoo kon de kerkeraad dit voorstel met blijdschap aannemen, ziende hierin des Heeren hand.²⁰

Zo stevenen Grand Rapids en Paterson op vereniging af. Hiermee nadert het geboorte-uur van het kerkverband van de Nederlandse Gereformeerde Gemeenten van Noord Amerika. Op 3 januari 1907 is het zover. In de consistorie van de nieuwe kerk - die morgen in gebruik zal worden genomen met een preek over Jes. 56 : 8 - is de kerkeraad bijeengekomen. Uit Grand Rapids zijn overgekomen Ds. Pieneman, ouderling A. Merizon en diaken A. van Eck. President Van Seters opent deze gedenkwaardige vergadering met het laten zingen van Ps. 25 : 2 en gebed. Na een korte inleiding door de voorzitter wordt het huishoudelijk reglement(!) van de gemeente Grand Rapids voorgelezen. Het overnemen daarvan vormt voor de Patersonse broeders geen enkel probleem. Daarna leest

Het kerkgebouw aan de Haledon Avenue te Paterson.

scriba Verblauw de 'Verklaring' en 'Acte van verbintenis' uit 1906 voor. Van Seters vertelt, wat de gemeente zoal is wedervaren. Hierop wordt 'niet de minste aanmerking' gemaakt. De afvaardiging uit Grand Rapids 'mocht betuigen: het was voor de naam en de zaak des Heeren'. Welk een beslissende uitspraak wordt dan gedaan:

De stukken aldus in goede orde bevonden hebbende, verklaarde de kerkeraad van Grand Rapids geen bezwaren te hebben om tot eene vereeniging over te gaan, maar wenschte ons toe, dat deze vereeniging 's Heeren goedkeuring moge wegdragen, en dat het tot in lengte van dagen gezien moge worden, dat het een werk des Heeren moge wezen, en dat het alles moge uitloopen tot eer en verheerlijking van 's Heeren naam, tot heil van Zion, tot bekeering van zondaren en tot heil en stichting der gemeente.²¹

Hierop neemt Pieneman de voorzittershamer over. Daar Grand Rapids sinds kort in correspondentieverband leeft met de Gereformeerde Ge-

meenten onder het Kruis in Nederland, zal ook Paterson zich daarvoor melden ter Synode.²²

Dan volgt een belangrijke kwestie. 'Daar er nu zulk een groote behoefte bestaat aan de zuivere leer der waarheid of zaligheid uit den levenden mond, zoo komt den kerkeraad tot het besluit om stappen te doen en pogingen aan te wenden om een leeraar in ons midden te mogen krijgen'.²¹ Een tweetal Kruisdominees uit Nederland wordt gekozen, om de gemeente voor te stellen ter beroeping. Het zijn Ds. Gerrit Hendrik Kersten van Rotterdam en Ds. Adriaan Janse uit Barneveld. Straks zal de gemeente de jonge Kersten met algemene stemmen kiezen. Mocht deze bedanken - zo is afgesproken - dan wordt automatisch Janse beroepen.

In het ter hand genomen beroepingswerk wordt de gemeente voortdurend teleurgesteld. Kersten, Janse, Roelofsen - uit een tweetal met Boone - bedanken achtereenvolgens. In de gemeentevergadering van 2 juli 1907 wordt opnieuw uit een tweetal een herder en leraar beroepen. Ds. Nicolaas Hendrik Beversluis uit Ledeboeriaans Rotterdam verwerft 33 stemmen, terwijl Ds. Jacobus Overduin uit Kruisgezind Lisse door 17 leden wordt gekozen.²³ De uitslag is duidelijk. Na afloop wordt de beroepsbrief opgesteld. Rechten en plichten zijn gelijk de vorige keren. Maar, met predikanten van Ledeboeriaanse signatuur verdient het psalmgebruik extra aandacht. Beversluis - oorspronkelijk een voorstander van uitsluitend 'Datheen' - zal zich moeten schikken in '1773' indien hij komt. Uitdrukkelijk wordt dit vermeld onder de voorwaarden. De beroepsbrief luidt als volgt:

Paterson, 2 juli 1907

Eerwaarde Broeder!

Genade en zaligheid worde u toegebeden!

De kerkeraad der Holl. Geref. gemeente Eben Haezer Paterson N.J. heeft op zijne vergadering van 22 Juni een tweetal leeraars gesteld bestaande uit de leeraars N. J. Beversluis van Rotterdam en Ds. J. Overduin van Lisse. Dit tweetal door den kerkeraad gekozen is de gemeente voorgesteld op zondagen 23 en 30 Juni ten einde op dinsdag 2 Juli de manslidmaten op te roepen tot het stemmen van een dier beide broeders. De stemming is geschied onder het hulpverbeidend opzien tot den Koning der kerke, en onder de leiding van den voorzitter van den kerkeraad Ouderling A. van Seters. De stemming geëindigd zijnde, bracht aan het licht dat met meerderheid van stemmen is gekozen u eerwaarde broeder N. J. Beversluis.

De kerkeraad brengt bij deze de roeping der gemeente op u eerw. uit met de innige en dringende behoefte: Broeder, komt tot ons over en help ons, de nood is zoo groot, de behoefte

zoo veel. De kerkeraad en de gemeente hoopt van harte, dat deze roeping een roeping Gods moge zijn, die van 's Heerenwege tot u komt, en Hij binde de roeping der gemeente van Paterson zoo op uw harte, dat ge voor den Heere met de zaak zoo in ernstige overweging mag komen en het moge zijn: broeders, ik kom tot u over, ik kan niet anders, de Heere zend mij tot u. Dat is de innige wensch en zielsbegeerte van den kerkeraad en die der geheele gemeente. De voorwaarden aan het werk der bediening is als volgt.

Onvoorwaardelijke onderwerping aan Gods woord, drie formulieren van eenheid en kerkenorde van Dordrecht in de jaren 1618 en 19. Het werk dat aan die roeping is verbonden ter dezer plaats is ten eerste: Onvervalscht het woord des Heeren

*Acta of Notulenboek
van de Hollandche Gereformeerde gemeente
Eben Haezer van Paterson N.J.
georganiseerd den 21 Juni
van 1 jaar onzes Heeren
Jezus Christus.
1906.*

Vanaf het ontstaan van de Gereformeerde Gemeente van Paterson zijn uitvoerige notulen bijgehouden van kerkeraads- en gemeentevergaderingen. Ook werden de beroepsbrieven erin opgenomen.

te verkondigen, recht te snijden zoo als dit een geroepen dienstknecht Jezu Christi betaamt; ten tweeden: zondag voormiddag vrije stoffen, zondag namiddag de Chatecismus te verklaren in een zuivere overeenstemming met de H. Schrift. De diensten zijn alzoo geregeld dat in den zomertijd op zon en feestdagen geregeld tweemaal zal geleerd worden. In den wintertijd op zondag driemaal en eens in de week; ten derde zult ge u hebben te verplichten om op den biddag en dankdag de gemeente voor te gaan met gepaste stoffen uit de waarheid daarmede in verband staande. Noch nader is bepaald dat ge eens in 't jaar verplicht zal zijn huisbezoek te doen en zieken te bezoeken en de begravenissen te leiden van de leden der gemeente. De chatecezatiën te houden zoo veel als er moge zijn, te regelen met den raad der kerke. Voor al dezen arbeid en werkzaamheden heeft de gemeente u toegelegd en verbonden jaarlijks voor de som van 1000 dollar, in contant geld te betalen bij de maand het 12de gedeelte. Het is hier in de stad overal de gewoonte vast salaris, maar mocht het soms zijn dat gij uzelf hier niet mee vereenigen kunt, dan zijn wij genegen bussen aan de deur voor uw salaris. Behalve het bovengenoemde salaris, een vrije woning

naar behooren en vrij van alle lasten. Voorts wanneer U.E. tot ons mocht overkomen, beloofd de kerkeraad en gemeente ten eerste vrije overtocht 2e klasse boot, ten tweede uw woning te meubeleeren uitgezonderd beddegoed met toebehooren.

Gij zult u hebben te verplichten om de nieuwe berijming der Psalmen te laten zingen.

Bovengenoemde kerkeraad deeld in de veronderstelling, dat deze voorgelegde regelen u niet zullen afschrikken maar des te meer verblijden opdat ge daar uit zien moogt, dat het hen nl. de kerkeraad te doen is naar de regelen en orde van Gods woord en D.K.O. van 1618 en 19 noch wenscht te leven. De Koning Zijner duurgekochte gemeente verwaardige ons, onwaardige(n), dat wij u eerwaarde mochten ontvangen als een dienstknecht van Jezus Christus als een gift van Jehovah tot een rijken zegen voor Zijn hulpbehoevende gemeente. Om Zijn's naamswille.

A. van Seters, Praezis
J. A. Hartman
A. Verblaauw, Scriba
L. Pikaart²⁴

Zondag 21 juli maakt Beversluis het beroep aan zijn Rotterdamse gemeente bekend. Hoewel er aanwijzingen zijn, dat Paterson hem niet onberoerd heeft gelaten, kan de predikant geen volle vrijmoedigheid vinden het beroep aan te nemen. Gaarne wil men Beversluis behouden. In zijn vaderland staat nog veel werk voor hem op stapel: de vereniging van Kruis- en Ledeboeriaanse gemeenten moet zijn volle beslag nog krijgen. 'Velen drongen hem, toch niet heen te gaan',²⁵ aldus zijn kinderen. Voorts staat het hem niet aan, dat te Paterson de kerk in de assurantie is, terwijl er ook leden verzekerd zijn. Opgelucht is men in Nederland, wanneer Beversluis bedankt.

Hiermede wordt Paterson voor de vierde maal teleurgesteld. Kort daarop brengt men - uit een tweetal met Ds. Cornelis Densel van Vlaardingen - een beroep uit op Ds. Jacobus Overduin. In de dagen waarin ook de dankbrief uit Lisse Paterson heeft bereikt, is juist consulent Pieneman in de gemeente. Aan het einde van de kerkdienst van woensdagavond 23 oktober 1907, geeft de prediker van de kansel af, dat Ds. Overduin heeft bedankt. 'Daarna vroeg de Consulent, of het de goedkeuring der gemeente kon wegdragen als het besluit des kerkeraads doorging, namelijk om onvoorwaardelijk Ds. Beversluis van Rotterdam voor de tweede maal te beroepen'.²⁶ Aangezien hiertegen geen bezwaren worden ingebracht, is deze als het ware bij acclamatie verkozen. Twee dagen later gaat de beroepsbrief uit, vergezeld van een standpuntsbepaling van de kerkeraad inzake de assurantie.²⁷

Wanneer op 10 november het herhaald beroep uit Paterson bekend

wordt, is 'er geen vrees in Rotterdam', aldus Ds. Hegeman in zijn 'Kroniek'. Men weet immers, dat Beversluis na rijp beraad nog slechts drie maanden geleden heeft bedankt voor diezelfde gemeente. En dan nu aannemen? Er is thans 'geen gedachte', dat de pastor uit de Maasstad het beroep naar Amerika zal aanvaarden. 'Er waren zulke zielebanden door de Heere gelegd, dat het voor velen onmogelijk was, mede daar de nood van leraars zo groot was, dat Ds. Beversluis zou optrekken naar het goddeloze Amerika. Maar de Heere werkte anders, en kwam Ds. Beversluis werkzaamheden te geven in een weg tegen vlees en bloed'.²⁸ De noodkreet uit Paterson laat hem niet meer los. Ligt daar in de Verenigde Staten nog een levenstaak te wachten voor deze arme dienaar? Ook in dit opzicht geldt wel zijn 'Bede':

Ach, doe mij Uwe weg beminnen;
Bestuur mijn gangen, richt mijn pad.
Dan kom ik eens de haven binnen
Die leidt tot d' eeuw'ge veil'ge stad.²⁹

Voordat hij straks in dat hemels Jeruzalem mag aanlanden, voert Gods voorzienigheid hem over de grote oceaan. Hij zal de roeping naar Paterson moeten opvolgen. Hegeman vervolgt zijn geschiedschrijving: 'In die dagen van strijd sprak hij Ds. Kersten en deze zeide: 'Broeder, je moet het verliezen. Strijdt niet tegen de Heere, je moet het water over'. En Ds. Beversluis moest zich gewonnen geven, onvoorwaardelijk. Toen was het niet, wat zeggen de mensen ervan, maar wat spreekt mijn Zender'.²⁸ Ver weg in de nieuwe wereld heeft Christus nog een andere stal, welks schapen Beversluis moet gaan weiden en leiden. Wat zal de toekomst brengen? In die dagen moet hij weleens met David uitroepen: 'Ik ben een vreemdeling op de aarde', Ps. 119 : 19.

Groot is de verslagenheid in de gemeenten, wanneer de dag nadert, waarop Ds. Beversluis het land zal verlaten, teneinde de herdersstaf in Amerika op te gaan nemen. Men kan zich het nog niet voorstellen, dat de synodepraeses gaat emigreren. Het afscheid van zijn geliefde gemeente aan de Slachthuiskade - en daarmee van het kerkverband - is bepaald op 25 maart 1908. Het kerkgebouw is 's avonds 'stamp- en stampvol',³⁰ zo schrijft een verslaggever van de plaatselijke dagbladpers. Zijn eerwaarde kiest tot tekst 1 Petr. 5 : 17, alwaar het Woord van God luidt: 'Werpt al uw bekommernis op Hem, want Hij zorgt voor u'. Welk een troostrijke boodschap voor de achterblijvende gemeente(n). Aan het einde van deze 'treffende predikatie' worden de leden der gemeente, catechisanten, ouderlingen, diakenen en ambtsbroeders toegesproken. Dan heerst er droefheid in het hart van menige hoorder. Immers: in die dagen lijkt emigratie op een voorgoed afscheid op aarde.

Zó sterk soms heeft de droefheid toegeslagen, dat enkelen in moedeloosheid menen, 'dat de Heere nu met Zijn Geest geweken was'. Anderen willen weten, of hij nog terug zal komen. Op deze 'doorvloeiing' geeft Be-

versluis resoluut bescheid. 'Mensen', zo riep hij uit, 'Ge zijt aan het verkeerde adres. God staat voor Zijn kerk in en Hij zal Neêrlands kerk niet vergeten. De God van onze vaders leeft nog, en verwacht het toch niet van de mens. Ik mag geloven, dat de Heere nog knechten komt te schenken voor Holland. Dat is en blijft mijn verzuchting. Maar de Heere beware ons voor vleesvergoding, de Heere geve liefde voor Gods knechten om Jezus' wil', ²⁸ aldus de 'Kroniek'-schrijver.

Na Beversluis' gevoelvolle toespraak, richt zich ouderling Molenaar van Moerkapelle in hartelijke woorden tot de scheidende dienaar naar aanleiding van Ps. 135 : 1-2. Vervolgens krijgt de jonge leraar Kersten het woord. Hij memoreert, hoe ambtsbroeder Beversluis gedurende 16 jaar de gemeenten heeft gediend, waarvan 6 1/2 jaar als predikant. In welgekozen bewoordingen brengt de spreker - mede namens de Classis Rotterdam - dank voor de vele arbeid, die Beversluis heeft mogen verrichten. Nadat Ds. Kersten hem Gods zegen heeft toegewenst voor de nieuw op te nemen taak, zingt de gemeente haar leraar toe uit Ps. 121 : 4. Aan het einde van deze indrukwekkende dienst wordt - op verzoek van ouderling Werner - tenslotte Ds. Beversluis en zijn gezin de bede toegezongen:

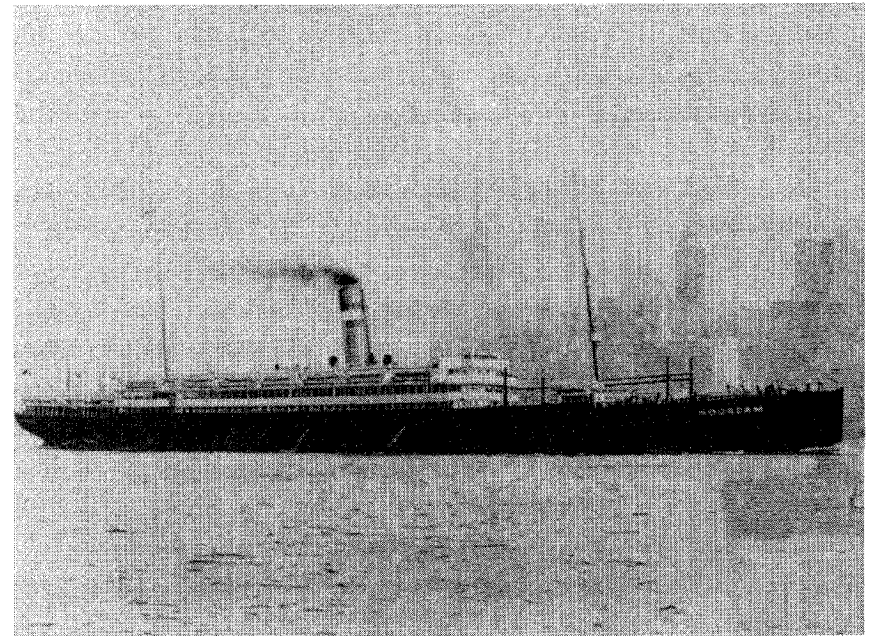
U zal de Heer, Die eeuwig leeft,
Die hemel en aard gemaakt heeft,
Uit Sion met groot overvloed
Zegenen met allerlei goed.

(Petrus Datheen - Ps. 134 : 3)

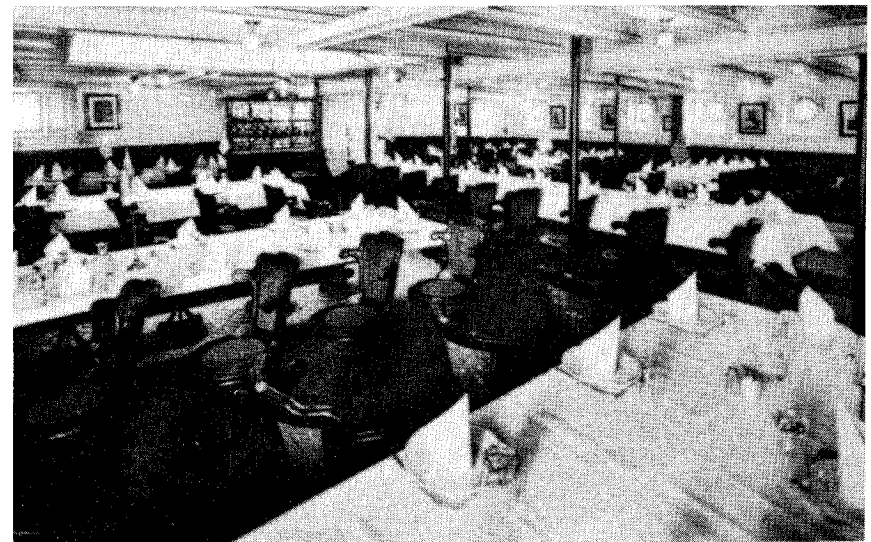
Dan - voor het laatst - legt Ds. Beversluis de zegen op zijn gemeente van Rotterdam. Het is tegelijk een 'vaartwel'.

Op zaterdag 28 maart 1908 is het een drukte van belang op de Wilhelminapier in de Rotterdamse haven. Aan de kade ligt het machtige stoomschip 'Noordam', deze reis goed voor 608 passagiers. Bij de Nederlandsch-Amerikaansche Stoomvaart Maatschappij (HAL)³¹ hebben de Beversluisen geboekt voor dit schip. Voor f 42,50 per persoon - 2e klas - wordt de overtocht Rotterdam-New York gemaakt. Familie, vrienden en vele bekenden zijn toegestroomd, om hen een laatste hand te drukken. Inmiddels hebben Beversluis, zijn vrouw en vier ongehuwde kinderen zich aan boord begeven; ook zoon Bastiaan met zijn gezin trekt mee. Zie, daar worden de trossen ingehaald. Het statige schip maakt zich los van de wal. Weemoed vervult de harten, wanneer - langzaam maar zeker - men al wuivend aan elkaars gezichtsveld wordt onttrokken.

Twaalf dagen gaat de reis duren. De volgende dag is het zondag. Hoe gaarne begeert Beversluis het Woord van God uit te dragen. Is dat zijn roeping niet? Hij vervoegt zich bij de scheepskapitein. Tot zijn blijdschap verkrijgt hij van hem goedkeuring, om 's middags aan dek te preken. De volgende zondag - midden op de Atlantische Oceaan, onder de blote hemel - mag hij daar zelfs twee maal Gods Woord laten horen.³²

Met het toentertijd kolossale stoomschip 'Noordam' maakte de familie Beversluis de overtocht van Rotterdam naar New York.

De Beversluisen voeren 2e klasse; op de foto de betrokken eetsalon van het schip.

aangaande Dr. N. H. Beverhuis.

De Geroformeerde Classe van Rotterdam gezien hebbende de mededeeling van de kerk van Rotterdam (Schiedamschedijk) dat de Welverw. Heer N. H. Beverhuis sedert 24 Nov. 1901 Diaconus des woords bij die kerk de op hem uitgebrachte beroeping naar de Holland Ref. Church te Paterson N.Y. U.S. Amerika wenst op te volgen en dat de kerkraad van Rotterdam goedgekeurd heeft, in de aanneeming van die beroeping te moeten beruigen, wegens de geringzaamheid van de daarvoor aangewezen redenen, heeft in hare vergadering van den 19den Maart 1902 besloten.

- 1 Dr. N. H. Beverhuis van zynen dienst in de Classe van Rotterdam te ontslaan op de meest eervolste wijze
- 2 Omhoort Dr. N. H. Beverhuis te verklaren dat hij al den tyd zynen werkzaamheid in deze Classe trouw en ijverig in zyn dienstwerk Onergelyk in belijden en wandel, alzins onbesproken in het midden der Classe verkeerd heeft.
- 3 Dr. Beverhuis van dit ontslag en van deze verklaring acte te verleenen, opdat deze stukken volgens art. 5 & 10 der kerkordening hem bij de Holland Reform Church te Paterson N.Y. U.S. America moge dienen, als wettelyk getuigenis van zyn afscheid van de Geref. Gemeente te Rotterdam, en de Classe waar hy gedient heeft, en als goede attestatie van leer en leven.
- 4 De Beverhuis bij zyn aantsaand vertrek Gode en den Woorden zynen genade te bevelen.

met oprechte dankbetuiging voor den trouwen arbeid dien hy ontrent 7 jaren bij deze Classe vervuld heeft, en die hier in dankbare herinnering blyven zal, en met de hartelyke bede, dat het den Heere behagen moge, de vrucht van dien arbeid te bekronen, en hem in de gemeente, waar hy thans gaat dienen, ook tot zegen van velen te doen werkzaam zyn.

De Classe voornemens

namens, nuar

G. van Rhenen ^{van}

^{Præses}

G. H. Verbeke

scriba

Drie dagen later doemt aan de horizon het imposante silhouet van 's werelds grootste havenstad op. Wanneer de 'Noordam' bij Hoboken is aangemeerd, blijkt de familie Beversluis te worden opgewacht door Patersons kerkeraad. Erg verrassend voor Beversluis is de aanwezigheid van Ds. Pieneman - vergezeld van de bekende ouderling John Sporte - uit Grand Rapids. Beiden hebben ze gelijktijdig te Rotterdam gestaan; Pieneman als Kruisdominee - Beversluis als Ledeboeriaans predikant. Wonderlijk! Niet in het vaderland, maar duizenden mijlen daarvandaan verenigen zich deze broeders alsnog. Welk een weerzien!

Direkt gaat het door naar Paterson, een 30 kilometer van New York verwijderd. Diezelfde avond nog - 8 april - zal de bevestiging van Beversluis plaatsvinden. In de volle kerk komt de gemeente met blijdschap samen. Vóór de kerkdienst overhandigt de aanstaande predikant van Paterson een tweetal attesten; een van de gemeente en een van de classis, waarin hij in Holland gearbeid heeft. Consulent Pieneman leest ze voor. De broeders bevinden deze loffelijke attesten 'in de beste orde'.³³ Niets meer staat de plechtige bevestiging in de weg. Dan gaat Ds. Pieneman voor in deze bijzondere dienst des Woords. Zijn tekstwoorden luiden uit 2 Kor. 5 : 18b: 'En ons de bediening der verzoening gegeven heeft'. In Ds. Beversluis ontvangt de gemeente thans haar eerste eigen herder en leraar.

De volgende avond - eveneens voor een talrijke schare - verbindt de Hollandse dominee zich aan zijn Amerikaanse gemeente. In aansluiting op de woorden van broeder Pieneman, kiest Beversluis tot tekst 2 Kor. 5 : 20: 'Zo zijn wij dan gezanten van Christuswege, alsof God door ons bade; wij bidden van Christuswege, laat u met God verzoenen'. In zijn eerste kerkeradsvergadering herhaalt de predikant de in hem levende wens het geestelijk welzijn voor Paterson te zoeken, 'hopende en bid-dende tot den Heere dat het tot zegen voor de gemeente zijn zal, en dat de Heere Zijne goddelijke goedkeuring over zijn dienstwerk schenken mag'.³³

Het appèl van Beversluis' intredewoord - de noodzakelijkheid van de verzoening met God in Christus - is het steeds terugkerend thema in zijn prediking. 'Forsch en onbevangen durfde hij den goddeloozen het wee en den rechtvaardigen het wel aan te zeggen naar eisch van Gods woord, maar hij wist ook den eenigen weg tot behoud op Bijbelschen grond be-minnelijk voor te stellen',²⁵ zo herinneren zich zijn kinderen later. Is Beversluis hierom in zijn vaderland bemind geweest, ook in Amerika verwerft hij de liefde van velen vanwege de boodschap die hij brengt. Daarin mag hij 'door Gods genade een open oog hebben voor de dwalingen. En een van de grootste dwalingen van die tijd is ook die van deze tijd', aldus Ds. Hegeman - later zelf predikant te Paterson - : 'schuilen achter de geestelijke onmacht. Maar over de onwil wordt niet gesproken. Dan kon de leraar scherp wezen en zeer getrouw. Hij spaarde geen vlees. Ook niet het eigengerechtigde vrome vlees'.²⁸

Als voorbeeld hiervan kan zijn preek gelden over: 'En gij wilt tot Mij niet

komen, opdat gij het leven moogt hebben', Joh. 5 : 40. Aangrijpend wijst hij zijn hoorders op de - in de schepping wortelende - verantwoordelijkheid van de mens:

Interieur van het kerkgebouw te Paterson; thans een 'zwarte' gemeente, waarvan het bestuur vlaggen en kruis aanbracht.

Er ligt niet de allermiste verschooning in voor den mensch, dat hij doodelijk onmachtig is tot eenig geestelijk goed. Onze onmacht vloeit voort uit onze onwil. Zij is de ellendige vrucht van onze paradijszonde. Onze onmacht ten goede is niet maar een gebrek, eene zwakheid in ons. Neen, M.H.! Zij is onze zonde!

Even later merkt hij nog op:

Zal het niet allerontzettendst wezen voor allen, die de roepende stem van de Opperste Wijsheid hooren, doch niet willen opmerken, maar wel oor en hart openen voor de verleidende stem van de wereld, die oproept voor ijdel vermaak, grootschheid des levens, voor verzamelen van schatten, welke mot en roest verteren, als de Heere in de ure hunner be-

nauwdheid zeggen zal: Omdat Ik geroepen heb en gij niet geantwoord hebt, zoo zal Ik ook lachen in uw verderf en spotten als uwe vreeze komt'.

Na dit ontdekkend element - in de uitwerking waarvan hij aan de geestelijke doodsstaat vasthoudt - toont de prediker, dat de mens zich 'deswegens walgelijk en verdoemelijk voor God' moet kennen. Concreet verklaart hij dan de zielservaringen, die in deze weg worden ondervonden. Met vrijmoedigheid brengt Beversluis hierop zijn hemels Evangeliewoord:

Wilt ge geen verschooning meer zoeken in Gods Besluit of in uwe onmacht ten goede, maar als een allesverbeurdhebbend schepsel u neerwerpen aan 's Heeren voeten? Welaan, indien deze dingen in waarheid in u zijn, dan zal Hij tot u niet zeggen: Gij wilt niet tot Mij komen. Neen, integendeel moedigt Hij u aan en spreekt tot u: 'Die Mij vroeg zoeken, zullen Mij vinden. En die Mij vindt, vindt het leven en trekt een welgevallen van den Heere'.³⁴

Voorts kan Beversluis niet anders wijzen dan op de enige Naam, die gegeven is onder de hemel, waardoor verloren zondaren kunnen en moeten zalig worden: Jezus Christus, de Weg, de Waarheid en het Leven. En wanneer de prediker niet alleen ambtelijk doch ook persoonlijk door Gods Geest bediend wordt, smelt zijn ziel als het ware in godverheerlijkende aanbidding weg, ziende - zoals in een Goede Vrijdagspreek - op het dierbaar Offerlam: 'O! bitter lijden en onuitsprekelijk zielewee, dat U doorknaagde, o Gezegende Immanuel! en dat voor hen, die van nature ook Uwe vijanden zijn. Uwe liefde tot hen sterker dan de dood'.³⁵

Beversluis' prediking - waarin de verschillende standen en oefeningen in het genadeleven worden ontvouwd³⁶ - trekt volk naar Haledon Avenue. 'Terstond na zijn intrede gaf de Heere blijken van Zijn gunst. Velen van Gods kinderen kwamen bij hem in de kerk'.²⁸ En als zij mogen aanzitten aan 's Heeren gedenktafel, wil de getrouwe Verbondsgod hen menigmaal sterken in hun zwakke geloof.³⁷ Patersons herder en leraar - door goddelijk licht geleid - weet dan niet alleen te separeren, doch tevens de oprecht bekommerde kinderen des Heeren op te wekken. Zo zegt hij in een preek over Jes. 49 : 8-9 - ter voorbereiding op het Heilig Avondmaal - tot hen, die het met David moeten uitroepen: 'Mijn ziel verlangt naar U, als een land, dor en mat, zonder water':

Welnu, dezulken zegt de Heere in de tekst toe, dat zij zullen weiden en op alle hooge plaatsen zal hun weide wezen. Weest ervan verzekerd, dat Hij Zijne toezegging aan u zal bevestigen; doch alleen op de wegen en hooge plaatsen - hoedanig

139.
als ge wreldren raagt. Ja toe Hij in plaats van toorn en
verfolgenheid over u uit te storten, U iets van Zijne liefde
deed smaken, welcke uwe ziel uitgaande maakte tot Hem.
Werd het niet alleen toorn, maar ook dikwijls daarna een honger,
zond en dorstend uitzien uwer ziel naar de gemeenschap met
God. Hebt ge niet meermalen met den psalmdichter uitge-
roepen en ook ingescreut: „Wien heb ik nevens U in den hemel;
nevens U luist mij ook niets op aarde.“ En op een andere tijd:
„Mijn ziel verlangt naar U en mijn hart dorst naar U, als
een land dor en mat zonder water.“ Nu derhalve zegt Hij toe,
dat 2e op de wegen zullen weiden en op alle hooge plaatsen zal
hun weide wezen. - Weest er van verzekerd, dat Hij Zijne toe-
zegging, aan u zal bevestigen, doch alleen op de wegen
en de hooge plaatsen, hoedanig, dewoort U zouden toeschijnen;
waar gij als schapen uwen Herder volgt; verlossende uwe
eigen zinnen, meening en lust en u ganschelyk overgeevende aan-
en verlatende op Hem. Dan zult ge ondervinden, dat Hij
waterpoelen maakt tot een dorstig land en stroomen uit-
giest op het drooge en de wildernis tot een vruchtbaar land.
stelt.

Een stukje handschrift uit Beversluis' voorbereidingspreek op het H. Avondmaal.

deze u ook zouden toeschijnen - waar gij als schapen uwen Herder volgt; verloochenende uw eigen zin, meening en lust en u ganschelijk overgevende en verlatende op Hem. Dan zult ge ondervinden, dat Hij waterpoelen maakt tot een dorstig land en stroomen uitgiet op het drooge en de wildernis stelt tot een vruchtbaar land. Leidt Hij u naar Zijne wijsheid langs dorre paden, waarop uw ziel dreigt te versmachten?; of leidt Hij u door wegen waarin het helse roofgedierte u aangrimt en u vreeze doet aankomen, dat het u verslinden zal?; of moet ge door duisternissen gaan, die uwe hoop haast doen bezwijken? - laat het al maar op Hem aankomen. Hij kent de weg! Te rechter tijd voedt Hij uw ziel met het manna, dat verborgen is; ja, dan scheldt Hij satan en doet dien vluchten voor uws Herders sterkte. O!, dan doet Hij - als de Zon der Gerechtigheid - Zijn licht uit de duisternis voortkomen. Immers, Zijn heilig Woord geeft u hiervan veelvuldige verzekeringen!³⁸

Beverluis kent het leven van de bestreden zielen, die zo vaak door twijfeling geslingerd worden. In zijn gedicht 'Op het Heilig Avondmaal' vertolkt hij op tedere wijze de werkzaamheden in hun hart, wanneer de dis des Verbonds staat aangericht.

Ach, Heere!, werk 't geloove in mijn hart,
Dat Gij dezulken roept en dringend noodt,
Wier zielen zijn vervuld met zondensmart,
Die in zich zelf niets vinden dan den dood.
Ach, Heere, schenk Gij mij een bruiloftskleed
Tot 's vijands leed.

Ja:

Dan zal ik zeker tot U komen, Heere,
Wanneer Uw liefdehand mij zoet'lijk trekt;
Wanneer Gij al de hoogten komt verneëren;
Wanneer alleen Uw heilig kleed mij dekt.
Ach, Heere!, doe dan boven beë en denken;
Ik kom dan op Uw wenken.³³

Is nu Jezus in die weg 'zielebrood tot verkwikking' van hongerigen en 'zielewijn tot laving' van dorstigen, dan rijze de ware dankbaarheid in het hart op, Ps. 116 : 12. Tot lering eindigt Beverluis zo zijn lied 'De groote schat' met de afhankelijke bede:

Is Jezus nu zoo een voor mij?
Ach, wat moest 'k voor Hem niet wezen.

Jezu!, ach, maak Gij mij vrij
En wil mijn ziel geheel genezen.⁴⁰

Welk een verbintenis ontstaat tussen de gemeente en haar voorganger, juist 'omdat God het woord dat hij bracht met Zijn kracht deed vergezeld gaan'.²⁵ Opvallend is het, dat wanneer de prediker Ps. 84 : 1 heeft laten zingen, de Geest des Heeren zo vaak merkbaar in de raderen is. Niet alleen mogen Gods kinderen middels zijn dienst onderhouden worden in het geloof, ook worden niet weinigen in Sion geboren, zowel onder ouderen als jongeren. En na het vernemen van zulke tijdingen - wanneer hij soms eenzaam op zijn studeerkamer zit - rollen tranen van blijdschap en verootmoediging over zijn gelaat.⁴¹ Welk een moed mag hij wel eens scheppen uit de wetenschap, dat - hoewel een minderheid - er nog zoveel 'afnemers' zitten onder zijn gehoor.⁴² Toch 'wilde hij niets horen van mensverheerlijking', zo herinnert zich de thans 87-jarige John Sweetman, jarenlang ouderling in Paterson. Eens openbaart hij dat bij het uitgaan van de kerk, wanneer iemand hem aanspreekt: 'O, Dominee, ik heb zulk een zegen gehad onder de preek'. Zijn enig antwoord is: 'Vrouw, ga naar huis en geef God de eer'.⁴³ Een toepassing op de toepassing

Een ongewone gebeurtenis onder een kerkdienst is velen lange tijd bijgebleven. Het samenzijn verloopt, zoals de luisteraars dat gewend zijn. Na een 'kort maar krachtig gebed' - waarin Beverluis trouw de noden in zijn voorbede betreft⁴⁴ - draagt hij zijn boodschap uit. 'Zeer vloeiend', doch 'kalm, zonder emotie'. Stil staat hij, 'zonder enig gebaar'.⁴⁵ In de toepassing - leunend op de rand van de preekstoel - spreekt hij alsof het een persoonlijk onderhoud geldt. Maar nu - midden onder de predikatie - klinkt plotseling de stem van de oude Elizabet van Eeuwen. Vol van de liefde Gods in haar ziel, kan zij zich niet meer inhouden. Bij wijze van antwoord op Beverluis' prediking, spreekt zij hardop van Hem, Die liefde is. De prediker houdt stil, blijft - typerend - beheerst en laat haar uitpraten, totdat zij tenslotte nog slechts wenen kan. Met nauwe banden weet hij zich aan deze 'bijzondere moeder in Israël' verbonden.⁴⁶ Dan geeft Beverluis een psalmvers op en vervolgt zijn prediking, zonder dat het voorval tot ontstichting heeft geleid in de gemeente.⁴³

In materieel opzicht mag het de gemeente van Paterson eveneens goed gaan. Eind 1909 betrekken de Beversluisen een nieuwgebouwde ruime pastorie - direkt naast de kerk - waarvan de studeerkamer door de gemeente wordt gemeubileerd. Zo vallen meer stoffelijke blijken van waardering de predikant ten deel, waarbij de leden de kerkeraad soms extra stimuleren.

Vooral de eerste jaren van Beverluis' dienst groeit de jonge gemeente sterk. Blijkens de notulen voegen zich vrijwel wekelijks nieuwe leden bij de gemeente. Het kerkgebouw - met meer dan 400 zitplaatsen - is 's zondags tjokvol. De noodzakelijke plaatsing van een uit vrije giften aangeschaft pijporgel - men zong aanvankelijk met een 'voorzinger' - biedt uit-

De nieuwe pastorie, direkt naast de kerk gelegen. Rechts op het bordes het echtpaar Beversluis; Betje staat bij de trap en Antje zit op de balustrade; ertussenin een schoondochter met kind.

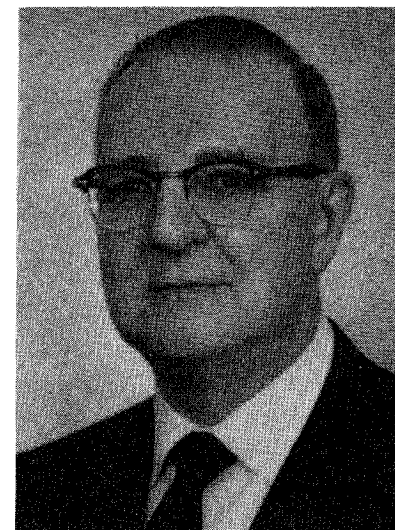

komst. In de zomer van 1911 komt er een 'gaanderij' met 68 plaatsen, waarvan Beversluis tijdelijk de financiering voor zijn rekening neemt.⁴⁷ Desondanks blijft de schare week aan week zorgen voor een overvolle kerk.

Ook te Paterson betoont Beversluis zich een 'begaafd'⁴⁴ catecheet voor de jeugd der gemeente. In 1914 leggen wel 18 jongeren tegelijkertijd belijdenis des geloofs af. Bij zulke plechtigheden wijst de predikant getrouw erop, 'dat zij niet mochten rusten voordat zij wisten dat hunne namen geschreven waren in het boek des levens'.⁴⁸ Onder zijn jonge catechisanten bevindt zich Adrian Breeman - later ouderling en predikant te Paterson - die in die tijd zijn eerste onderricht ontvangt. Jaren later haalt hij het op: 'Met aangenaamheid denk ik aan de omgang met ds. Beversluis terug. Veel heb ik van hem mogen leren'.⁴⁹

Ja, gaarne wordt naar de dominee geluisterd, zo brengen zijn kleindochters Sarah en Anna Beversluis in herinnering. Daartegenover is hij tevens een 'veeleisend catechiseermeester', aldus memoreert een ander nog, 'die beslist geen onzin duldde'.⁴⁴ Daarvoor zijn de zaken van te groot gewicht! Te laat komen kan dan ook een ernstige vermaning opleveren, zoals eens een traag meisje overkomt. 'Ik ben te laat, Domi-

Rev. Adrian Breeman was een van de catechisanten van Beversluis; diens langdurige ziekte - alsmede de dood van Van Adrichem - maakte hem werkzaam met het predikambt.

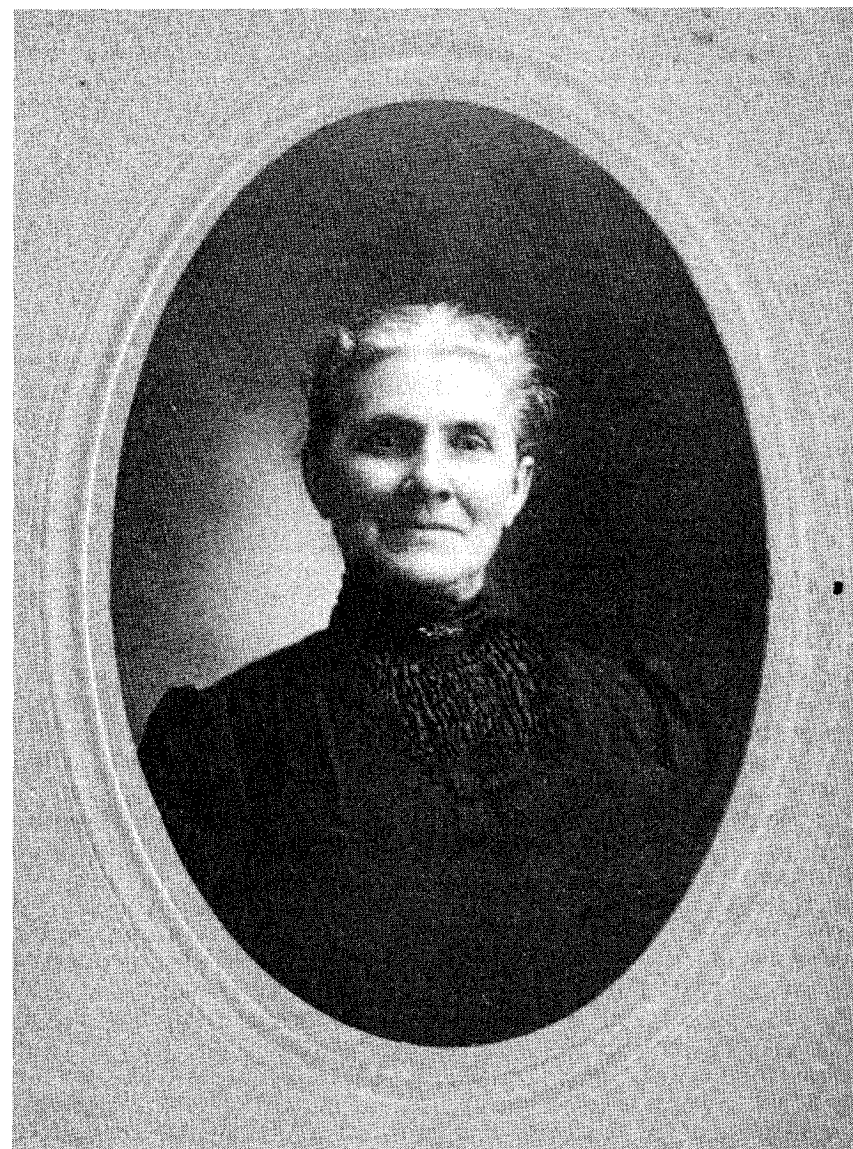

nee', zo klinkt het wat schroomvallig. 'Dat is waar, Katy', antwoordt Beversluis rustig, 'maar in dit geval kon de deur nog geopend worden; er is echter een deur - wanneer eenmaal gesloten - die in alle eeuwigheid niet meer zal kunnen geopend worden voor hen, die alsdan te laat komen'.⁴³ Dat is dan een les op zich.

De reeds genoemde John Sweetman - destijds Jan Zoeteman genaamd - staan de catechisaties van Beversluis nog helder voor de geest. Op 'duidelijke wijze' ontvouwt zijn leermeester de leer der Heilige Schrift. Een voorbeeld hiervan. Handelend over Gods verborgen besluit en geopenbaarde wil, luidt een van Hellenbroeks antwoorden: 'De verborgene dingen zijn voor den Heere onzen God, maar de geopenbaarde zijn voor ons en voor onze kinderen tot in eeuwigheid om te doen al de woorden dezer Wet'.⁵⁰ Beversluis verklaart dit nader aan de hand van Paulus' bekende woorden uit 2 Tim. 2 : 19. En dan zegt hij: 'Let nu eens op een wettige munt. Deze heeft twee zijden, die niet tegelijk gezien kunnen worden. Op de van ons afgekeerde zijde staat: 'De Heere kent degenen, die de Zijnen zijn' (het eerste deel van de tekst); dit nu is een verborgen ding Gods. Op de andere zijde kunnen wij lezen: 'Een iegelijk die de naam van Christus noemt, sta af van ongerechtigheid' (het tweede deel van de tekst); dit juist behoort tot 's Heeren geopenbaarde dingen voor ons en onze kinderen'.⁴³ Beversluis is echter niet alleen leraar, hij voelt zich ook herder achter de kudde. Wanneer na afloop alle catechisanten - zoals gebruikelijk⁴⁴ - hem een hand geven om huiswaarts te keren, gaan zij niet ongewaarschuwd heen. 'Bij de antwoorden wilde hij iedere gelegenheid gebruiken, dood en eeuwigheid in te drukken, (te wijzen op) de noodzakelijkheid wedergeboren te worden, van de zonde te weerhouden, de aandacht vestigend op onze verloren staat'.⁴³

Rev. Nicolaas Hendrik Beversluis.

Mrs. Annigje Beversluis-de Jongste.

Naast het catechetisch onderwijs, wordt er - al sedert 1906 - zondagschool gehouden. Paterson heeft een 4-klassige 'Sabbathschool' voor kinderen van 6 tot 10 jaar. Godsdienst noch Nederlands wordt op de Amerikaanse Staatsscholen onderwezen. Uit het door Beversluis ontworpen zondagsschoolreglement blijkt echter, dat de immigranten er sterk aan hechten, dat de jeugd de moedertaal machtig wordt via de bijbelles.⁵¹ Achter die doelstelling ligt de wens, dat de jongeren kennis kunnen nemen van de geschriften van de Nederlandse oudvaders. Het hieraan verbonden werk doet de predikant gaarne, waaraan mede zijn voormalig onderwijzerschap niet vreemd zal zijn geweest. Elke vrijdagavond ontvangen meesters en juffrouws van Beversluis 'instructies' voor de aanstaande zondagmiddag aan de hand van door hem zelf opgestelde schetsen. De lessen aan de kinderen - anderhalf uur(!) - worden geopend en gesloten door kerkeraadsleden. Toch kan men de Amerikanisering niet tegenhouden op den duur. De ouderen hebben daarmee aanvankelijk wat moeite, 'om te voorkomen dat het kroost der gemeente niet geheel verloren ging'.⁵² Wanneer tijdens de jaren van de Eerste Wereldoorlog een meisjesvereniging wordt opgericht, dient het bestuur ervoor te zorgen 'dat de Hollandsche taal niet geheel veronachtzaamd wordt. Bidden, Bijbellesen en zingen geschiedt in het Hollandsch',⁵³ zo vereist het reglement. Tijdig heeft men echter te Paterson ingezien, dat de ontwikkeling doorging. Op 4 maart 1930 - de oude Beversluis is er nog getuige van - wordt een Engelstalige gemeente opgericht.⁵⁴ Adrian Breeman en Tunis DeKnecht zijn er ouderling; als diaken fungeren Komer Struck en Peter Verblauw. De 'Sabbathschool' van Beversluis' eigen gemeente vormt weliswaar een gewenste aanvulling op de neutrale Staatsschool, maar het gehele onderwijs aan de jeugd dient genormeerd te zijn aan de Schrift. Dat wordt te Paterson meer en meer aan gevoeld, juist ook vanwege de Amerikanisering van de jongeren. Ligt er niet de doopsbelofte, voor God en Zijn gemeente afgelegd? Helaas, een eigen christelijke school blijkt op korte termijn onbereikbaar te zijn. Daarom zal gekollekteerd worden voor de school van de Christian Reformed Church.⁵⁵ Intussen zorgt Beversluis ervoor, dat aan de zondagsschool meer inhoud wordt gegeven, zoals hierboven beschreven.

Overigens voert Beversluis gaarne het pleit voor het onderwijs, dat zich richt naar Gods Woord en de belijdenis. Dat ligt na aan het hart van de oud-hoofdonderwijzer, die het - omwille van het zieleheil der kinderen - zo te kwaad kreeg in het vaderland met zijn neutrale school. In 1909 heeft Patersons pastor een 'Schoolrede' uitgesproken ten bate van de 'Christian School' van de Nederlandse Gereformeerde Gemeente van Grand Rapids, waaraan de bekende Kris Winters is verbonden geweest als hoofd. Beversluis treedt dan op in de kerk van ambtsbroeder Piene-man. Hij houdt zijn luisteraars de schriftuurlijke stelling voor, dat kinderen een 'erfdeel des Heeren' zijn. Ja: uit kracht van zowel schepping Gods als verbondshandeling der ouders in de doop 'zijn uwe kinderen, christenouders!, in dubbelen zin des Heeren'. Er is derhalve sprake van

De eigen 'Christian School' te Grand Rapids aan de Hastings Street.

Schoolrede;

Uitgesproken door Ds. N. H. Beversluis,

van Paterson, N. J.

Te Grand Rapids, Mich., in de kerk 202 North Division str.,
op 29 April, 1909.

De wereldorde, zooals deze door den Alwijzen Schepper van hemel en aarde is gesteld, leert ons o. a. ook, dat in de elkaar opvolgende menschengeslachten het volgende geslacht uit het voorgaande wordt gebouwd. Voorts ook, dat die geslachten en hunne uitgevoerde werken op allerlei gebied en zoowel geestelijk als stoffelijk in zeer nauw verband met elkander staan. Het is gelijk voorheen een dichter zong: "In het verleden ligt het heden. In het nu, wat worden zal." Niet alleen Gods Woord, dat op zich zelf al afdoend getuigenis is, maar ook de levenstoestanden, welke zich door alle eeuwen heen openbaarden, vergevissen ons van eene saamhorigheid der menschenkinderen. Ware niet de zondeval tusschenbeiden gekomen, dan zoude die saamhorigheid zich ontplooid hebben in de harmonische eenheid des strevens naar het hoogste einde der Schepping, namelijk de eere Gods.

Een gedeelte van de openingspagina van Beversluis' Schoolrede.

een 'soeverein Godsrecht' op 'ons en onze kinderen'. En daarom:

Er moet dus zoodanige tucht en onderwijzing aan de kinderen gegeven worden, als overeenkomt met het heilig Evangelie. Blijven we hiermede in gebreke, dan handelt een ouder geheel tegen de leer van den Heere Jezus, die zeide: 'Laat de kinderzens tot Mij komen en verhindert ze niet'. Van dien regel der opvoeding en onderwijzing afwijkende, verhindert men de kinderen, om tot Hem te komen. Want ook hier geldt het woord des Apostels, hoe zullen zij in Hem gelooven, indien zij niet van Hem hooren; niet van Hem hooren naar de onbedrieglijke uitspraken van Gods Woord.

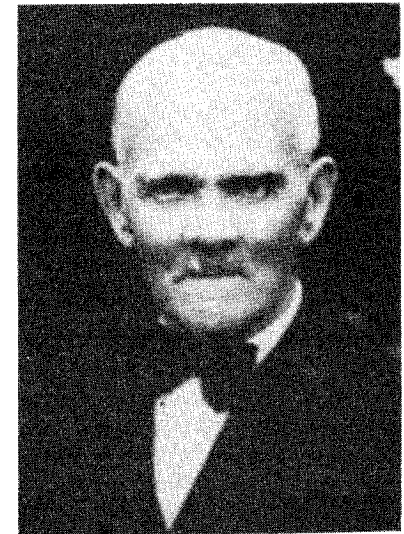
Uit de derde doopsgrond - zie Marc. 10 : (13-)16 - vloeit rechtstreeks de verplichting voort aan de ouders, hun kinderen te brengen onder de beaardiging van het Evangelie van Jezus Christus. En in die weg der middelen - aldus Beversluis - is de Heere een 'roepend God', een 'eedzwerend God', een 'bevelend God' en een 'belovend God'.⁵⁶

Vermeldenswaard is nog de kwestie rond de verzekeringsproblematiek. Zoals is gememoreerd, heeft Ds. Beversluis al vóór zijn komst gewezen op zijn bezwaren tegen het verzekeringswezen. De kerkeraad schaaft zich hierin volledig aan zijn zijde. Reeds enkele weken na het aannemen van het beroep wordt het kerkgebouw 'uit de assurantie gedaan'.⁵⁷ Doch ook tegen de individuele verzekering is Beversluis gekant. In een preek over Spr. 22 : 2 laat hij hierover een helder licht vallen: 'Rijken en armen ontmoeten elkander'. Hij merkt onder meer op:

Moeten we, als we eerlijk willen zijn, niet betuigen, dat zulk een ontmoeten als we u straks naar 's Heeren Woord voorstelden, zelfs onder Christenen schaarsch gevonden wordt? Waar vindt men die milde afzondering der gaven tot leniging der nooden van de armen, dat zij te allen tijde worden bijgestaan. Eenige loffelijke uitzonderingen daarbuiten gelaten. Wijst men niet meestal heen naar allerlei verzekeringen, die mede door de penningen der armen moeten in stand gehouden worden? Is niet des Christens roeping particuliere mildadigheid? En leent zich voor den Christen daartoe niet inzonderheid de inzameling der gaven in de openbare godsdienst-oefeningen? O! hoe weinig kan in onze dagen uit die fondsen voldoende hulp worden verleend aan de armen. Is het niet een bewijs, dat niet meer wordt geloofd, dat de vreeze des Heeren het beginsel der ware wijsheid is en dat deze alleen rijk maakt? Ach! dat de Geest des Heeren het Christenvolk eens mocht wakker schudden uit den onzaligen en Gode misgagenden slaap van grove zorgeloosheid omtrent de van God gebodene verhoudingen in het maatschappelijke leven. 't Is bijna, of het maatschappelijk leven der Christenen niet

behoort tot den weg der zaligheid, die te bewandelen is. O! ware het slechts door zich geheel te onttrekken aan het volgen van de tijdgeest, protest tegen deze te leveren, het zou al een bewijs zijn van ons ontwaken uit dien slaap'.⁵⁸

In zijn gemeente wil Patersons pastor daadwerkelijk optreden. Met name het verschijnsel van de levensverzekering wenst hij uit te bannen. Daar moet wel wat tegenover staan. Hij stelt de kerkeraad voor een afzonderlijke 'Kas' in het leven te roepen, om een gemeentelijke ondersteuning te kunnen doen aan de leden die door sterfgevallen in moeilijke omstandigheden komen te verkeren. Een reglement heeft hij al geconcipieerd. Het zal de leden worden voorgelegd. Op de gemeentevergadering van 10 januari 1912 wijst de voorzitter de aanwezigen op de 'lijf-insurance (welke is tegen Gods woord) en dat een belijdend Christen zich daar niet aan mag verbinden'. Scriba Verblaauw notuleert:

Ouderling Adriaan Verblaauw voerde jarenlang het scribaat van de gemeente Haledon Avenue.

Daarna, hoe dat de gemeente van Christus hare roeping al van ouds her heeft verwaarloosd, en hierin schrikkelijk is doorgevoeld, en dat de roeping der gemeente is om elanders lasten te dragen en alzoo de wet Christi te vervullen. Om hier nu in te voorzien is de roeping der gemeente om op eene wettige wijze eenige gelden bijeen te verzamelen om de hulp te bieden aan allen die daarvan gebruik wenschen te maken en ook noodig hebben in tijden van sterfgevallen, om onze dooden op een behoorlijke wijze te kunnen begraven.

Beverluis leest de leden het concept-reglement voor. Bij meerderheid van stemmen wordt aan 'dit werk van liefdadigheid'⁵⁹ goedkeuring gehecht door de vergadering.

Trouwens: te Grand Rapids, op 5 juni 1912, spreekt de Synode - van zeven Amerikaanse gemeenten - uit, inzake het verschijnsel 'verzekeringen en fondsen':

Zij verwijst elken kerkeraad naar zijne roeping om de leden der gemeente, die zich hierin begeven hebben, door onderwijzing en ernstige vermaningen op te wekken tot breking met alle verzekeringen van genoemden aard.⁶⁰

Wordt de 'Kas' (noden bij sterfgevallen) te Paterson gezien als een schriftuurlijke zorg - de gemeentelijke betoning van barmhartigheid komt tevens uit in het regelmatig houden van kollektes voor het christelijk bejaardencentrum 'Holland Home', het plaatselijke General Hospital (Algemeen Ziekenhuis) en het 'Christian Sanatorium'; ook wordt - evenals door de Gereformeerde Gemeenten in Nederland⁶¹ - financiële steun geboden aan de Armeense Zending van Ds. David Jacob Benjamin. En wanneer in het 'oude Vaderland' - door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914 - 'zoovele gezinnen in armoede zijn gedompeld', rekent Paterson het gaarne tot haar plicht gehoor te geven aan de oproep van Hare Majesteit de Koningin, 'gedaan aan alle Nederlanders, om onze arme landgenooten in deze hunne zoo treurigen toestand te ondersteunen'.⁶² De kollekte brengt niet minder dan 230 dollar op! Het is de predikant en kerkmeesters een eer, de som persoonlijk over te dragen aan de Nederlandse consul te New York.

Beverluis' open oog voor maatschappelijke noden, doet hem zelfs een actieve rol spelen in het bestuur van het Christelijk Sanatorium. Juist tijdens de beslissende fase in het bestaan van de vereniging, hanteert hij de voorzittershamer. Iets van de historie van dit nog altijd bestaande instituut zij daarom hier gereleveerd.

Het is in het voorjaar van 1911 dat een aantal diakenen van verschillende kerken in en om Paterson bijeenkomt. Men wenst zich te oriënteren op de mogelijkheden een organisatie in het leven te roepen voor de opvang van 'krankzinnigen en zenuwlijders'. Het moet een christelijke instelling worden van gereformeerde signatuur. Op 28 september 1911 wordt tot dat doel een interkerkelijke vereniging opgericht, waarvan Ds. Wielhouwer van Peoples Park 'president' wordt. Ook de kerkeraad van Haledon Avenue zegt vanaf het begin hieraan zijn steun toe.⁶³ Helaas, het nobel streven ontmoet aanvankelijk weinig sympathie. Medio 1914 lijkt opheffing van de vereniging niet uitgesloten. Beverluis' kerkeraad ziet zelfs geen heil meer in het kollekeren voor dit doel.⁶³

Toch komt er verandering. Wielhouwer - inmiddels predikant in het verre Grand Rapids - moet zich terugtrekken als bestuurslid wegens onge-

Rev. Jacobus Cornelis Wielhouwer was de eerste 'president' van het Christelijk Sanatorium. Hij stond tegelijkertijd met Beverluis te Paterson in de gemeente Peoples Park. Te Grand Rapids (Turner Ave) trad hij in 1918 toe tot de Nederlandse Gereformeerde Gemeenten van Noord-Amerika.

steldheid. Op 27 juni 1916 wordt Ds. Beverluis in zijn plaats gekozen; tevens aanvaardt hij het voorzitterschap.⁶⁴ Met volle overgave wijdt hij zich aan zijn taak, gedreven door de dienst der barmhartigheid naar Christus' bevel. Leden en geld moeten er komen, willen de pogingen middellijkerwijs slagen. Vastberaden als hij is, voert de nieuwe president een krachtig pleidooi in die dagen, getuige zijn lezing 'De gemeente van Christus en het werk van barmhartigheid'. Eerst zet de spreker uiteen, wat te verstaan zij onder 'gemeente van Christus'. Scherp richt hij het woord tot de 'lauwe, op rust gestelde en geestelijke praktijk verwaarloozende christenen', die 'met een boekje in een hoekje' de strijd schuwen. Hij wekt hen op.

Welaan dan! zoo ge niet ten onrechte den naam van christen zult dragen, ziet dan tot welk een werk gij geroepen zijt door Hem naar Wien ge u noemt. Hij ging u voor in dat werk en Hij wil, dat Zijne christenen in zijne kracht met de door Hem te verleen middelen Hem daarin zullen volgen. Het werk is niet, nog een stuk van uwe verlossing te voltooien; dít werk deed Hij geheel alleen. Neen, het is het werk van barmhartigheid, waartoe Hij u roept. De Heilige Schrift getuigt van

den Heiland, dat Hij het land doorging, goeddoende. Hij troostte de armen; genas krankheden van allerlei aard; en verkondigde het Evangelie.

Uitdrukkelijk wijst Beversluis erop, dat christelijke barmhartigheid niet losgekoppeld kan worden van het Evangelie. En daarom:

Wat goeds of uitnemends dan ook gezegd mag worden van zoogenaamde neutrale stichtingen tot uitoefening van barmhartigheid - christelijk mogen ze niet genoemd worden. Waar het Evangelie van Christus contrabande is, daar is de overste dezer wereld principaal; en onder dat hoofd behoort de christen niet!

Met grote ernst wordt door de predikant de aandacht erop gevestigd, dat 'de ellende, welke in de wereld heerscht te erkennen (is) als eene vrucht van ons aller zonde; dat zij is een betooning van Gods rechtvaardigheid'. 'Leest daartoe slechts Paulus' brief aan de Romeinen', zo houdt hij de aanwezigen voor, hen tevens wijzend op het 'eenige Redmiddel uit den staat onzer ellende'. En dan maakt hij de zakelijke conclusie:

Indien dit beginsel, dit uitgangspunt - dat in onze christelijke belijdenis belichaamd is - eene gestalte heeft gekregen in onze harten, dan zal, dan moet als noodwendig gevolg daaruit voortvloeien: in de eerste plaats, dat elk particulier barmhartigheidsbetoon het kenmerk draagt van het paren van barmhartigheid en Evangelie. En in de tweede plaats, dat - waar veel meerdere kracht en steun gevorderd wordt dan door den enkeling of slechts eenigen kan verleend worden - men de handen ineen zal slaan, om door de veelheid der kracht, welke door eendracht wordt verkregen, tot stand te brengen wat naar Gods Woord, naar Zijn hoog bevel roeping en plicht is voor den geloovigen.⁶⁵

Op bezielende wijze maant Beversluis lid te worden van de vereniging, offers te brengen onder beding van Gods zegen. Het heeft zijn uitwerking niet gemist. Met nieuw elan slaan de werkers de hand aan de ploeg. Met donatielijsten gaat men de deur langs. De hoop herleeft. Het mag gelukken. In september 1916 koopt het bestuur voor 4.500 dollar een 'farm-house' met tien 'acres' grond op Goffle Hill, even buiten Paterson. Het is een rustgebied met een overvloed aan bomen en bloemen - 'Here is God's plenty in nature' - juist geschikt voor de patiënten waarop men zich richt. Na een grondige verbouwing van de voormalige boerderij, kan op 20 augustus 1917, de eerste bewoner in de nieuwe inrichting verwelkomd worden. Met 'vreugde en dankbaarheid' zijn de harten van Beversluis en de zijnen vervuld bij het openstellen van hun 'Christian Sanatorium'. De ontwikkelingen hierna volgen elkaar voorspoedig op. Doch in

Het eerste gebouw van het Christian Sanatorium te Wijkoff in 1917.

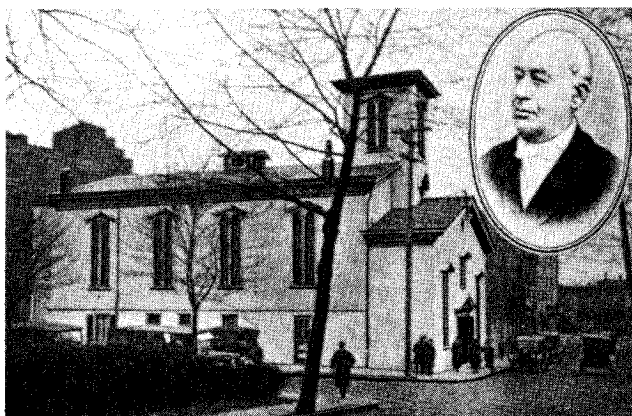
de zomer van 1919 moet Beversluis afscheid nemen van het bestuur wegens zijn lichamelijke zwakte. Node moet men de voortvarende en bewogen voorzitter missen. In de historie van het sanatorium staat bij zijn foto geschreven: 'The Master's command emphasized by him, 'Be ye merciful',⁶⁶ ofwel: 'Het bevel van de Meester werd door hem benadrukt: 'Weest (dan) barmhartig' (zie Luk. 6 : 36).

Tot slot - hoewel classicale en synodale notulen (nog) zeer onvolledig beschikbaar zijn - dient te worden stilgestaan bij Beversluis' arbeid voor het geheel der overzeese gemeenten. Immers, mede door zijn 'grote werkzaamheid' - aldus Hegeman - 'kwam er een eenheid, welke later is doorgewerkt'.⁶⁷ In Amerika ligt dan ook voor Beversluis opnieuw de taak een eenwordingsproces te helpen sturen, zij het op kleinere schaal en over een langere periode.

Wanneer Beversluis in 1908 de Amerikaanse bodem betreedt, telt de kerkformatie slechts twee Nederlandse Gereformeerde Gemeenten: Grand Rapids (Division Ave) en Paterson (Haledon Ave). Zij leven in correspondentieverband met het nieuwe kerkverband der Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Ruim een half jaar later gaat zich de groei in

Amerika inzetten. Niet ver van Paterson verwijderd ligt Passaic. De Vrije Gereformeerde Gemeente aldaar - haar emeritus-predikant, Ds. Cornelius Vorst, is zojuist overleden - begeert eind 1908 aansluiting. Het is de vroegere gemeente van wijlen Ds. Willem Coenraad Wust, destijds te Nieuw-Beijerland geen onbekende voor Beversluis. Patersons kerkeraad treedt het verzoek van Passaic welwillend tegemoet.⁶⁸ Heeft zijn voorzitter vorig jaar in Nederland niet krachtig meegewerkt aan de totstandkoming van een bredere eenheid in de openbaring van Christus' gemeente? In dit opzicht mag hij op ervaring bogen.

De kerk van de Ned. Geref. Gemeente van Passaic, alwaar Beversluis Densel in zijn dienstwerk inleidde; in het ovaaltje Ds. Willem Coenraad Wust, de grondlegger der gemeente.

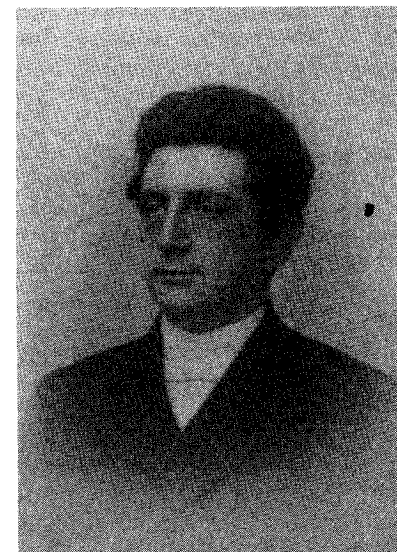
Op 7 januari 1909 wordt een ledenvergadering gehouden te Passaic in aanwezigheid van de ambtsbroeders van Paterson. Beversluis heeft de leiding. Hij opent deze belangrijke bijeenkomst met het laten zingen van Ps. 119 : 17. Na het gebed leest hij toepasselijk voor Ef. 4, waarin de apostel Paulus opwekt zich te benaastigen de enigheid des Geestes te behouden door de band des vredes. Er is immers sprake van één lichaam? Daarna deelt de praeses mede, dat noch Paterson noch Grand Rapids bezwaren hebben tegen de vereniging. Hij wijst erop, dat met de Gereformeerde Gemeenten in Nederland geen vereniging bestaat, maar dat sprake is van een correspondentieverband, stoelend op dezelfde gereformeerde belijdenis. De zustergemeenten in het vaderland zijn voor de Amerikanen zelfstandige buitenlandse kerken. De notulen vermelden voorts:

Verder stelt de voorzitter voor de regels en ordinantiën waarop de vereeniging kan plaats vinden, namelijk: de artikelen der D.K.O. van de jaren 1618 en 19 door onze vaders gesteld, in zoo verre die in onze dagen kunnen gehouden worden, opdat (let op het Ledeboeriaans element! - CdeJ) wij door Gods genade noch eens terug mogten keeren tot die

oude paden waarvan wij alle tezamen zoo verre zijn afgeweken.

De gemeenten behouden elk hun plaatselijke zelfstandigheid, maar vormen te samen een classicaal ressort. Verder stelt de voorzitter voor, 'dat er geen huwelijken zullen gesloten worden als in de kerk'. De kansel blijft gesloten voor mannen, die 'niet in gemeenschap met ons leven'.⁶⁹ Hoofd voor hoofd worden de leden door Beversluis afgevraagd of zij kunnen instemmen met de aanstaande verbinding. Op één na verenigen zij zich hiermee van harte.

Ds. Beversluis wordt consulent van Passaic. Om de zes weken bedient hij er 's zondags het Woord. Het beroepingswerk wordt al spoedig bekroond met de overkomst van Ds. Cornelis Densel⁷⁰ uit Vlaardingen. Op 15 december 1909 neemt deze aldaar de herdersstaf op, na door collega Beversluis bevestigd te zijn.

Rev. Cornelis Densel emigreerde vanuit Vlaardingen naar Passaic. Aan zijn bediening kwam in 1920 abrupt een droevig einde.

In de Nederlandse zustergemeenten volgt men de ontwikkelingen met warme belangstelling. In 1910 roept de synodaal deputaat Janse in zijn rapport op tot medeleven met de drie overzeese gemeenten:

Ook voor de Buitenlandsche Kerken met hare Leeraren ga de gedurige bede onder ons op, dat de Heere deze nachthutkens in den komkommerhof moge zegenen met leven en vrede.⁷¹

Beversluis tracht meerderen te verenigen met het kerkverband. Ver-

moedelijk met dit doel publiceert hij in 1910 in een kleine oplage zijn synodepreek uit 1907. Te Grand Rapids is - naast de eigen gemeente aan de Division Avenue - nog een vrije Gereformeerde Gemeente aan de Turner Avenue (vroeger Street). Predikant is daar Ds. Titus Hager. Vele leden zijn oorspronkelijk Ledeboeriaans, afkomstig uit Zeeland. Hoe gaarne ziet Beversluis ook hier eenheid. De kerkeraad is niet ongenegen en verzoekt hem eens te komen preken; dit zal omstreeks 1910 zijn geweest. Bij die gelegenheid spreekt hij een toepasselijk woord uit Ps. 141 : 7, waar geschreven staat: 'Onze beenderen zijn verstrooid aan de mond des grafs, gelijk of iemand op de aarde iets gekloofd en verdeeld had'. Maar helaas, niettegenstaande deze aangrijpende predikatie en de ernstige pogingen, mislukt de vereniging; eerst in de ambtsperiode van Wielhouwer komt zij tot stand.⁷²

De Classis Oost - Paterson en Passaic - ondergaat in 1912 een uitbreiding door instituering van een kleine gemeente te West-Sayville op Long Island, New York. De gemeente wordt aanvankelijk als een inwendige zendingspost gezien, alwaar 'het zuiver Evangelie aan die landgenooten'⁶⁰ kan worden gebracht. Onder leiding van Densel en Beversluis - ten huize van Jan Bolijn - komt het groepje op 18 juni 1912 tot het eenparig besluit zich als zelfstandige gemeente te openbaren.⁷³ Intussen voegt zich bij hen een zekere A. van der Horst, 'semi-candidaat in de theologie'.⁷⁴ Op wat vage gronden - Beversluis brengt hem zijn 'onvoorzichtigheid' onder het oog - heeft hij de Gereformeerde Kerken in Nederland verlaten. West-Sayville echter begeert hem als predikant. Ter Classis - op 23 juli 1912 te Passaic - wordt Van der Horst in niet minder dan 12 vakken geëxamineerd door Di. Beversluis en Densel. Na zijn aanneeming wordt hij bevestigd, doch zijn ambtsperiode is slechts van korte duur.

Enkele jaren later treedt als vierde gemeente tot de Classis Oost toe de vrije Gereformeerde Gemeente van Peoples Park, in Beversluis' woonplaats gelegen. In 1917 - in de vacature-Wielhouwer - verbindt Beversluis daar als predikant aan de gemeente Ds. Cornelis van Adrichem, vroeger Christian Reformed oefenaar in Ghosen (V.S.).

Ook Pieneman heeft zich verdienstelijk gemaakt in de verbreding van het kerkverband. Onder zijn invloed sluit in 1909 aan Ds. Gerrit Jan Wolbers met Kalamazoo, welke gemeente vóór hem werd bediend door de gewezen Ledeboeriaan Ds. Hendrik Haagen Dieperink Langereis. In datzelfde jaar geeft Pieneman tevens de aanzet tot de stichting van een Nederlandse Gereformeerde Gemeente in Sheboygan, waar Van Adrichem oefent. Door de arbeid van oefenaar Adriaan van Dijke - zoon van de bekende Ds. Pieter van Dijke en later zelf predikant - komt in 1913 Sioux Center tot openbaring en een jaar later Rock Valley.

Tegen Beversluis' emeritaat in 1921 telt de kerkformatie een 12-tal grotere en kleinere gemeenten. Op enkele plaatsen is men 'evangeliseerend werkzaam', zoals te Corsica in het verre westen van de Verenigde Staten. Dit geschiedt onder auspiciën van het Deputaatschap voor Inwendige

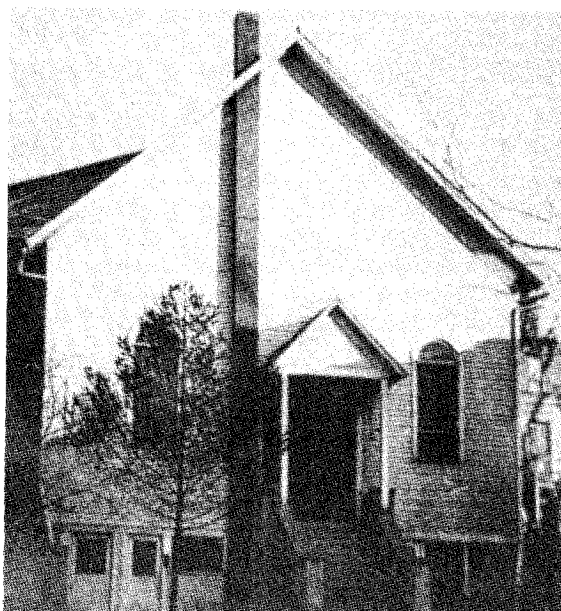
Rev. Cornelis van Adrichem was ruim zes jaar collega van Beversluis in dezelfde stad, na door deze te zijn bevestigd in de gemeente Peoples Park.

Zending, waarvan Beversluis correspondent is geweest voor de Classis Oost.

Inhoudelijk gezien trekt de Synode van Grand Rapids in 1912 de aandacht; met name de kwestie, 'of het gebruik van het dankgebed na het formulier des doops in dat formulier verbindend is voor den leeraar, die den doop bedient'. Vorig jaar heeft de Synode hier unaniem geantwoord van 'ja'. Namens de kerkeraad van Grand Rapids verzoekt Ds. Hendrik Albert Minderman - voorheen Christelijk Gereformeerd predikant te Rotterdam - dit gebed niet meer verplicht te stellen. Een zeer brede discussie ontspringt zich over deze zaak. Hieruit blijkt, dat met name de leraren Beversluis en Densel tegen de vrijlating zijn. Uiteindelijk brengt dit Minderman ertoe zijn voorstel in te trekken, 'dewijl hij eenheid en broederzin hooger schatte dan om door deze zaak verwijdering te veroorza-

ken'.⁶⁰ In zijn gemeente zal het omstreden dankgebed 'voortaan' gebruikt worden. Waar is het eind, indien in deze zaken naar willekeur wordt gehandeld?

Op diezelfde Synode blijkt, dat Beversluis' poging een emeritus-kas op te richten strandt. Zien de broeders het nog te veel als een 'pension fonds'?⁷⁵

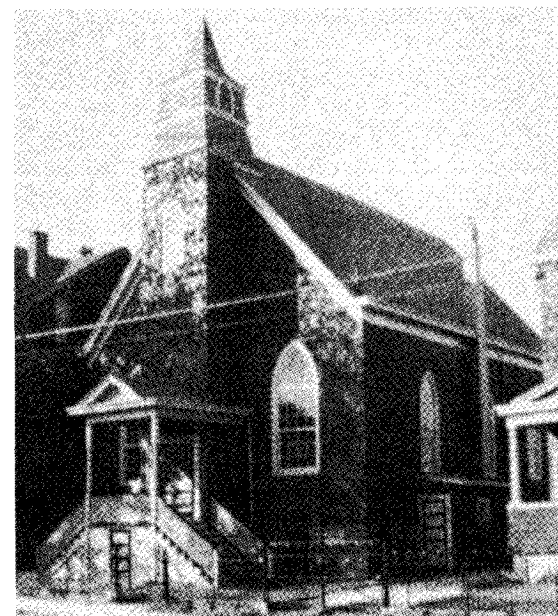
De kerk te Grand Rapids (Division Avenue), waarin men vele malen synodaal bijeenkwam.

Ook de Synode van Passaic in 1916 biedt een vermeldenswaardig feit. In de rondvraag(!) vraagt scriba Densel het woord. Hij leest een door hem opgesteld stuk voor, getiteld: 'Hoe een leeraar in de Geref. Kerken in Nederland, Ds. D. C. Laan, over belijdenisschriften en formulieren denkt'. Genoemde Laan wenst ruimte in zijn kerk voor het 'Spiritisme, Socialisme en Actie onzes tijds'. Het liefst ziet deze predikant een geregelde herziening van de belijdenis, om met de tijd mee te kunnen gaan. Densel ziet hierin kennelijk een gevaar en houdt de vergaderde broeders voor:

Toestemmend dat ook wij ons 'gravamen' - bezwaar - hebben tegen Art. 36 uit de geloofsbelijdenis.

Toestemmend, dat ook wij sommige bepalingen in de *Art. van de Dordtsche Synode* (D.K.O. - CdeJ) met betrekking tot de Overheid en Waalsche taal als verouderd, niet kunnen handhaven.

Toestemmend, dat de Catechismus het werk van mensen is

De kerk van Paterson (Peoples Park), waarin Beversluis talrijke keren optrad.

en geenszins die autoriteit voor ons bezit als Gods Woord heeft.

Toestemmend, alleen Gods getuigenis is volmaakt, volgens Ps. 19 : 8, 'De Wet des Heeren is volmaakt, bekeerende de ziel; het getuigenis des Heeren is gewis, den slechten wijsheid gevende'

had ik gaarne, dat onze Synode, als vertegenwoordigster onzer Nederlandsche Gereformeerde Gemeenten in Amerika, hare instemming betuige met de volgende motie van vertrouwen:

De Synode der Nederlandsche Gereformeerde Gemeenten in Noord Amerika, vergadert in het kerkgebouw der Geref. Gem. te Passaic, N.J., den 7den Juni, 1916, betuigt in zake onze Formulieren van Eenigheid: Geloofsbelijdenis, Catechismus en Liturgie geene verandering te willen zien aangebracht, maar dezelve te handhaven zoo verre als mogelijk is, als zijnde naar haar oordeel gegrond op Gods eeuwig blijvend Woord.⁷⁶

Met 'broederlijke eenheid van hart en zin' bekrachtigen de afgevaardigden deze 'motie'. Afgezien van de vreemde omschrijving van de Drie Formulieren van Eenheid in de synode-uitspraak, valt op dat de Amerikanen - net als de Gereformeerden in ons land - bezwaren koesteren te-

gen artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis! Voor het overige is het standpunt duidelijk te noemen. Men staat op dezelfde grondslag als de Gereformeerde Gemeenten in Nederland.

De laatste jaren voor Beversluis' emeritaat ziet men Patersons predikant weinig meer op de meerdere vergaderingen der gemeenten. Wegens de zwakte van zijn lichaam kan hij vaak niet verschijnen. Na een lange poos van absentie bezoekt de predikant op 2 november 1920 de najaarsvergadering van de Classis Oost. Hier wordt zijn zoon Adriaan toegestaan opleiding te ontvangen tot dienaar van het Woord.⁷⁷ Zijn vader - naar moet worden aangenomen - zal docent zijn; doch al enige maanden later noopt een beroerte de oude Beversluis zijn ambtelijke loopbaan te beëindigen. Een opleiding in Nederland kan de Classis desgevraagd niet bekostigen voor student Beversluis.⁷⁸ Men raadt hem zelfstudie aan; dominee is hij nooit geworden.

Adriaan Beversluis - op de foto 42 jaar (1925) - werd geen predikant. Zijn zoon Nicolaas Hendrik is thans emeritus-hoogleraar van het Calvin College te Grand Rapids.

Precies een maand later komt de Classis Oost wederom bijeen. Het is een buitengewone vergadering, waarbij tevens de Classis West is vertegenwoordigd. Het betreft een alom schokkende zaak. Een der leraren heeft onverwacht zijn ambt neergelegd, zijn lidmaatschap der gemeente opgezegd, zijn gezin verlaten. Welk een smartelijke gebeurtenis. De leiding van deze droevige vergadering berust in handen van de bijna 71-jarige Beversluis, die mede opent met het lezen van Jac. 2. In dit bestek wordt aan deze zaak verder voorbijgegaan en volstaan met de vermelding van de classicale opwekking, 'dat in bijzondere en openbare gebeden voor dezen diepgezonken broeder van den Heere afgebeden worde die genade,

die hem, door schuldbesef getroffen en verslagen, om schuldvergeving doet smeeke tot God, Die groot is in barmhartigheid; opdat in dien weg Gods eere klimme uit het stof'.⁷⁹ Dan sluit Beversluis - voor de laatste maal voorzitter van een meerdere vergadering - de verslagen samenkomst, na te hebben laten zingen:

Welzalig hij, die al zijn kracht
En hulp alleen van U verwacht,
Die kiest de welgebaande wegen.

(Statenberijming (Voet) - Ps. 84 : 3a)

Het is een lied, geschreven voor Gods kerk in moeilijke tijden

Noten:

- 1) Beversluis, Oude en nieuwe dingen, 3.
- 2) Beversluis kreeg eerder - einde juli 1905 - een herhaald beroep uit Grand Rapids (V.S.), dat datzelfde jaar met succes Pieneman beriep; zie Trouwborst, Notities.
- 3) Hegeman/Lamain/Zijderfeld e.a., Ik ga emigreren!, 139; B. Beversluis schrijft dit in zijn hierin opgenomen brief dd. 30 apr. 1953.
- 4) Zie hierover bijv. Algra, Het wonder van de 19e eeuw, 179-207.
- 5) Wielhouwers begeerte om als oefenaar onder de Ledeboerianen werkzaam te mogen zijn, werd in 1905 door hen afgewezen; zie Notulen Algemene Vergadering Bruinisse dd. 7 juni 1905. In 1918 sluit hij zich met Grand Rapids (Turner Ave) aan bij de Nederlandse Gereformeerde Gemeenten van Noord Amerika.
- 6) De Kruijter e.a., Notulen Geref. Kerk onder het Kruis, 622.
- 7) Kersten/Van Zweden, Kort Historisch Overzicht, 51 (71-72); de tussen haakjes vermelde paginanummers verwijzen naar de - soms in tekst uitgebreidere - Amerikaanse uitgave.
- 8) Gegevens, ontleend aan de Verklaring over het ontstaan der gemeente, voorin het notulenboek van Paterson opgenomen.
- 9) Notulen vergadering Paterson dd. 1 juni 1906.
- 10) Notulen vergadering Paterson dd. 14 juni 1906.
- 11) Notulen Gemeentevergadering Paterson dd. 21 juni 1906.
- 12) De Acte van verbintenis behelst (ongeveer) het ondertekeningsformulier voor ambtsdragers.
- 13) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 19 juli 1906.
- 14) Notulen Gemeentevergadering Paterson dd. 31 juli 1906.
- 15) Respectievelijk van Leendert Melissant, Jan Nijland, Johannes Hartman, Aäron de Vos en Leendert Pikaart.
- 16) Respectievelijk van Pieter Klapmuts, Simon van Grouw, Jan Nijland en Jan Groenen-dijk.
- 17) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 23 aug. 1906.
- 18) Uit de aantekeningen 'Ter gedachtenis' in het notulenboek van Paterson.
- 19) Wielhouwer, Levensbeschrijving en Brieven, 38-39 (een Nederlandse vertaling van Short biography and some experiences of the late Rev. J. C. Wielhouwer door S. Houtekamer).
- 20) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 17 dec. 1906.
- 21) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 3 jan. 1907; zie ook Lamain e.a., 100th Anniversary, 12.
- 22) Het correspondentieverband komt inderdaad tot stand; zie Kort Verslag Synode Geref. Gem. onder het Kruis Rotterdam dd. 23 mei 1907.
- 23) Notulen Gemeentevergadering Paterson dd. 2 juli 1907.
- 24) De beroepsbrief bevindt zich in afschrift in het notulenboek van Paterson.
- 25) Beversluis, Ds. N. H. Beversluis overleden, in Het Oosten 16 juli 1931.
- 26) Aantekening dd. 23 okt. 1907 in het notulenboek van Paterson.
- 27) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 25 okt. 1907. Hieruit blijkt, dat de verzekering van de kerkelijke goederen als een noodzakelijk kwaad wordt aangemerkt. Wat betreft individuele assurantie melden de notulen: 'Daar de kerkeraad er van hunne zijde beslist tegen is, zoo beloofd de kerkeraad aan de zijde des leeraars te staan (als hij tot ons mogt overkomen) om zooveel mogelijk hier tegen te strijden en als men kan verandering in te brengen.
- 28) Hegeman, Kroniek, in De Saambinder 12 apr. 1951 (29e jrg., nr. 28).
- 29) Beversluis, Klacht en Jubel, 24 (de eerste regel is variant op: 'Ach, leer mij uwe Wet beminnen;').
- 30) Kerknieuws, De Rotterdammer dd. 27 mrt. 1908.
- 31) Passagestaten Holland-Amerika Lijn maart/april 1908, berustend in het Gemeente Archief Rotterdam.
- 32) Trouwborst, Notities.

- 33) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 15 apr. 1908.
- 34) Beversluis, Oude en nieuwe dingen, 24 e.v. (pred. over Joh. 5 : 40). Over de in de schepping wortelende verantwoordelijkheid van de mens leze men Moerkerken, Genadeleven en Genadeverbond, 77-80.
- 35) Beversluis 1e Drietal Leerredenen, 21 (pred. over Joh. 19 vanaf 16).
- 36) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 31 mrt. 1909, waarin door een der broeders wordt geconstateerd, 'dat er velen van Gods volk niet door die stukken heen geleid zijn, waarvan de leeraar die zondag handelde'.
- 37) Zie Van Zweden, Gods reddende en zorgvolle liefde, 47-48.
- 38) Beversluis, onuitgegeven preek over Jes. 49 : 8-9.
- 39) Beversluis, Klacht en Jubel, 32-33.
- 40) Beversluis, onuitgegeven gedicht, opgedragen aan Mrs. J. Nijland te Paterson (1911).
- 41) Mededelingen Miss A. Beversluis te Prospect Park (V.S.) (kleindochter) per brief dd. 9 aug. 1981.
- 42) Mededelingen Mr. J. Struck en Mrs. S. Struck-Beversluis te Prospect Park (V.S.) (kleinkinderen) in een persoonlijke ontmoeting te Houten dd. mei 1981 en per brief dd. 18 maart 1982. Wat van Haledon Avenue gold, betrof eveneens de gemeente Peoples Park, waar Beversluis zeer regelmatig voorging in de vakante jaren.
- 43) Mededelingen Mr. J. Sweetman te Montville (V.S.) (87 jaar oud) dd. april 1983, vertaald.
- 44) Mededelingen Mrs. L. Greendyk te Prospect Park (V.S.) (oud 90 jaar) in een interview met Elder B. Elshout van Franklin Lakes.
- 45) Mededelingen Mr. J. VanGrouw te Glen Rock (V.S.) (oud 82 jaar) in een interview met Elder B. Elshout van Franklin Lakes.
- 46) Na haar overlijden dicht Beversluis: 'Ode gewijd aan de nagedachtenis van Elizabeth van Eeuwen', opgedragen aan de kinderen D. en L. Witte (onuitgegeven).
- 47) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 29 juni 1911. Ondanks goede kollekte-opbrengsten zit de gemeente op dat moment onder grote schulden, veroorzaakt door kerkbouw, overtocht en tractement predikant, pastorie en dergelijke; een jaar later is de financiële positie verbeterd en wordt Beversluis afgelost.
- 48) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 22 apr. 1920.
- 49) C. de Jongste, De ontwikkelingsgang der Reformed Congregations of North America, in De Wachter Sions 16 jan. 1972 (19e jrg., nr. 20); zie ook 2 mrt. 1972 (19e jrg., nr. 27). Breeman werd predikant in een aanvankelijk vrije gemeente (na splitsing ontstaan in 1963). Voor Rev. A. Breeman zie zijn boek: Seek Ye First The Kingdom of God.
- 50) Hellenbroek, Voorbeeld der Goddelijke Waarheden, III-III Van Gods eigenschappen antw. 24, 16.
- 51) Reglement voor de zondagsschool.
- 52) Wanneer de belangstelling voor de 'Sabbathsschool' terugloopt, besluit Beversluis - ondanks zijn zwakke gezondheid - zelf 's zondags de algehele leiding op zich te nemen; zie Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 4 apr. 1918.
- 53) Reglement voor de meisjesvereniging.
- 54) De Nederlandstalige gemeente wordt opgeheven in 1965, blijkens het jaaroverzicht in Yearbook Neth. Ref. Congr. of US. and Can. (1966).
- 55) Notulen Kerkeraadsvergaderingen Paterson dd. 3 apr. 1912 resp. 3 okt. 1913. In 1975 is pas een eigen school gesticht.
- 56) Beversluis, Eene Schoolrede, 12-13; zie ook de citaten in hoofdstuk 3 van dit boek.
- 57) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 21 dec. 1907.
- 58) Beversluis, 1e Drietal Leerredenen, 15 (pred. over Spr. 22 : 2).
- 59) Notulen Gemeentevergadering Paterson dd. 10 jan. 1912.
- 60) Handelingen Synode Grand Rapids dd. 5 juni 1912.
- 61) Zie voor de zendingsarbeid van Benjamin onder de Armeniërs de Handelingen Synode Geref. Gem. in Ned. Goes dd. 12-13 mei 1909 en Rotterdam dd. 25-26 mei 1910, bijlagen II.
- 62) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 3 sept. 1914.
- 63) Notulen Kerkeraadsvergaderingen Paterson dd. 4 mei 1911 resp. 4 juni en 30 juli 1914.
- 64) Notulen bestuursvergadering Chr. San. dd. 27 juni 1916.

- ⁶⁵⁾ Beversluis, De gemeente van Christus en het werk van barmhartigheid, (onuitgegeven) lezing ten bate van het Christelijk Sanatorium uitgesproken in de zomer van 1916.
- ⁶⁶⁾ Gegevens werden geput uit de volgende brochures: Christian Sanatorium, dedication of buildings (1927), Christian Sanatorium silver anniversary (1936) en Commemoration, 50 Years of Service in the Master's Name (1962); zij werden mij - evenals de notulen van de bestuursvergadering van 27 juni 1916 - door bemiddeling van Mr. Nicholas Bezuijen uit Mahwah (V.S.). Het instituut telt thans ca. 200 patiënten en ong. 240 medewerkers; tegenwoordig heet het 'The Christian Health Care Center'.
- ⁶⁷⁾ Hegeman, Belijden en beleven, 41.
- ⁶⁸⁾ Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 30 dec. 1908.
- ⁶⁹⁾ Door Verblauw uit Paterson gemaakte Notulen Gemeentevergadering Passaic dd. 7 jan. 1909, opgenomen in het notulenboek van Paterson; zie voor de geschiedenis van Passaic: Van Zweden, Gedachtenisrede, 21 e.v.
- ⁷⁰⁾ Over Densels Nederlandse periode is een en ander te vinden in: Bel, 100 jaar west-nieuwlandkerk, 30-32 en 41; abusievelijk is hierin gedrukt als bevestigingsdatum te Passaic: 13 dec. 1909. Densel - later vrijstaand voorganger te Passaic - ontvangt in 1930 nog een beroep van een aantal personen uit de gemeente Vlaardingen, zo blijkt uit De Rotterdamer dd. 8 nov.
- ⁷¹⁾ Handelingen Synode Geref. Gem. in Ned. Rotterdam dd. 25-26 mei 1910, bijlage IV.
- ⁷²⁾ Kersten/Van Zweden, Kort Historisch Overzicht, 65 (90).
- ⁷³⁾ De door Beversluis gemaakte notulen van deze vergadering zijn opgenomen in de notulen, genoemd onder noot 74.
- ⁷⁴⁾ Notulen Classis Oost Passaic dd. 23 juli 1912; zie voor de gemeente West-Sayville verder Kersten/Van Zweden, Kort Historisch Overzicht, 52 (73-74, alwaar als bevestigingsdatum van Van der Horst wordt vermeld: 19 dec. 1912).
- ⁷⁵⁾ Deze laatste gedachte blijkt aanwezig in de Notulen Classis West Grand Rapids (V.S.) dd. 21 mrt. 1928.
- ⁷⁶⁾ Kort Verslag Synode Passaic dd. 7 juni 1916; zie uittreksel.
- ⁷⁷⁾ Kort Verslag Classis Oost Paterson (Hal.Ave.) dd. 2 nov. 1920. Zie ook Kersten, Kerknieuws, in De Saambinder 14 jan. 1921 (2e jrg., nr. 5).
- ⁷⁸⁾ Notulen Classis Oost Paterson (P.P.) dd. 14 sept. 1921.
- ⁷⁹⁾ Notulen Buitengewone Vergadering Classis Oost Paterson (Hal. Ave) dd. 2 dec. 1920; zie ook Kersten, Vreeselijk, in De Saambinder 10 dec. 1920 (2e jrg., nr. 3) alsmede Verhagen/Rijksen/Hegeman, Redevoeringen 50-Jarig bestaan, 34.

18. Levensavond en sterven

Naargelang Beversluis' jaren tot de leeftijd der sterken opklimmen, neigen de avondschatuwen zich reeds over zijn leven. Zijn wilskracht doet soms meer vergen dan zijn lichaam eigenlijk toelaat. Gods weg met Zijn dienstknecht gaat door de diepten heen. De komende jaren leveren veel stof tot klagen in zijn aardse loopbaan. Allerlei tegenslagen komen als het ware tegelijk, zowel in ambtelijk als in persoonlijk opzicht. Geestelijk kent hij in zijn klagen over eigen duisternis tenslotte ook tijden van jubelen. Achteraf bezien hebben deze beproevingen hem gebracht tot een diepere kennis van Gods genade in Christus.

Vader en zoon Johannes Beversluis.

Vader met dochter Annigje Beversluis.

In 1917 - Beversluis is dan ruim 67 - wordt de dominee gedurig gekweld door ziekte. Het spreekt vanzelf, dat hieronder zijn ambtelijke arbeid lijdt. Hij verliest daardoor het contact met zijn gemeente, hoezeer het hem ook spijt. En dat juist in een periode, waarin partijschap zich openbaart. Niet onmogelijk is, dat zijn openlijke kritiek op Ps. 1 : 4 (nieuwe rijm!) hieraan heeft bijgedragen.¹ Hoewel de afkeuring van die berijmde tekst terecht is, kan Beversluis' houding in dezen wat stroef zijn geweest. Hoe het zij, bij sommige gemeenteleden lijkt de band met hun predikant aan kracht in te boeten. Terwijl de zwakke Beversluis min of meer op af-

stand het goede voor de kerk blijft zoeken, denken enkelen wantrouwend het hunne ervan. Het valt bij hen volstrekt in verkeerde aarde, dat aan het einde van het jaar de periodieke aftreding van ambtsdragers enige tijd wordt uitgesteld. De kerkeraadsleden zijn hierin unaniem, terwijl ook de Classis Oost zich vooraf heeft kunnen vinden in deze beleidslijn. Men heeft er oog voor, dat - mede gelet op de vele leesdiensten - wisseling minder gewenst is.² Helaas, op de volgende gemeentevergadering gaan twee leden zich hierover 'verre te buiten'³ met 'allerhande goddelooze woorden den leeraar naar het hoofd te smijten, daar de Heere tog zegt in Zijn woord: tast Mijn gezalfden niet aan, en doet Mijne Profeten geen kwaad'.⁴ De kerkeraad moet het evenzeer ontgelden. Sommige gemeentelieden bedanken.

Het heeft geen nut verder in details te treden. Wel is vermeldenswaard, dat de Heere het voor Beversluis opneemt. Zij, die hem het meest hebben gegriefd, komen na kortere of langere tijd terug. Hoe verblijdend is het voor de kerkeraad, wanneer enkele maanden later een der ex-leden komt verklaren, dat God hem 'te sterk' is geworden, en hoe Hij hem heeft 'doen inzien zijne verkeerde handelingen' en dat hij zich heeft 'mogen vernederen voor den Heere, waaruit zelfs is gevolgd een (spontane) schuldbelijdenis',⁵ bevestigd in het midden der gemeente. Nog zelfs in 1920 worden enkele gezinnen in de gemeente heropgenomen.⁶ Bij het weer aannemen van de grootste opponent legt Verblauw - leerzaam voor alle tijden - vast:

De leeraar zeide, waar een wil is, is ook een weg; en daar wij allen dagelijks in vele struikelen, zoo hebben wij allen de bewaring des Heeren noodig.

De kerkeraad is verblijd, dat X. zoo verre door den Heere vernederd is, en gedachtig zijnde aan het woord des Heeren: die staat, zie toe dat hij niet valle, zoo worden X. en zijne huisvrouw wederom als leden der gemeente aangenomen.⁷

Naast deze ambtelijke teleurstellingen gaat het Beversluis en de zijnen persoonlijk evenmin voorspoedig. Al jarenlang draagt de vrouw des huizes een onbekende ziekte met zich, die haar tenslotte naar het graf zal slepen. Dag en nacht brengt zij door in een stoel vanwege de pijnen die zij lijdt, vooral aan haar benen. Ook het hart is van slag. De jongste dochter, Antje, is haar moeder volledig behulpzaam. De zwakte van vader blijft eveneens aanhouden. Preken is er niet bij. In geestelijk opzicht wandelt de predikant in dikke duisternis Een lange smartelijke weg van loutering is nodig, om Beversluis weer bij de Heere te brengen. In zijn lied 'Ontboezeming' geeft hij zijn ervaringen prijs.

Ver dwaald' ik Heere van U af;
Verdorpe hierdoor als het kaf;
En werd gelijk de dooden.

Antje Beversluis gaf haar ouders een goede verzorging tot aan hun dood; zelf overleed zij in 1978 (de foto dateert uit de jaren '20).

Doch Uwe liefde dulde niet,
Dat ik nog verder U verliet,
Gij kwaamt mij weder nooden.

Een nodiging echter tegen vlees en bloed in.

Eerst traadt Gij mijne woning binnen
Met ziekte, opdat 'k me zou bezinnen,
Waarheen mijn weg mij voeren zou.
Doch hierdoor werd ik niet gewonnen;
En bleef steeds doof en onbezonnen
Voor 't toonen van Uw liefd' en trouw.⁸

Een hardere slag treft Beversluis. In de zomer van 1918 waart in Paterson de bekende Spaanse griep rond. Hoeveel slachtoffers heeft deze wereldepidemie reeds getroffen! Betje Beversluis wordt eveneens door de influenza aangetast. Machteloos zien de ouders toe, hoe in korte tijd Betjes toestand kritiek wordt. Zij houden veel van hun 31-jarige gehandicapte dochter. Te meer, daar God Zijn genade in haar heeft willen verheerlij-

ken. Op 9 oktober - in verwondering over het beter lot dat haar is bereid - wordt zij zingend afgelost uit dit aardse tranendal.⁹

De innig geliefde Betje Beversluis, kort voor haar sterven gefotografeerd.

In zijn 'Ontboezeming' gaat Beversluis verder:

Toen naamt Gij één van mijne kind'ren.
Niets kon des doods geweld verhind'ren;
Dat sneed een dierbaar leven af.
Doch 't kind mocht nog getuig'nis geven,
Van haar deel in 't eeuwig leven,
Dat Jezus, 't Offerlam, haar gaf.

Het zalig verscheiden van zijn geliefde Betje doet de wolken van Beversluis' duisternis tijdelijk wat scheuren.

Deez' liefde Gods brak mij het harte;
Ik boog mij, onder deze smarte
Door Zijn genade, voor Hem neer
En mocht Zijn trouw en goedheid loven;

Hij nam mijn kind tot Zich naar boven;
En keerde tot mijn ziele weer.⁸

Maar ook nu weer moeten slagen tot diepere ontdekking dienen. Opnieuw wordt Beversluis geveeld. Bij de verergering van zijn hartkwaal komen de complicaties van een eerste beroerte. Men schrijft dan: Anno Domini 1919. Lange tijd brengt hij op het ziekbed door. Ja, het is hem een 'zwaarder kruis' dan voorheen. Hoe voelt hij zich 'ver van 't Vaderhuis' verwijderd, terwijl de dood schijnt te naderen. Zo 'In krankheid' gedompeld, welt het op uit zijn benauwd hart:

Wil, o Heere!, mij verhooren,
Als ik tot U roep in nood.
Open voor mij Uwe ooren;
Stort mij zoo niet in den dood.

Met een beroep op Gods alwetendheid erkent de dichter zijn gemis voor de Heere.

Ach!, Gij weet het, Heer der Heeren,
Dat ik U niet missen kan;
O!, wil U dan toch tot mij keeren;
Gij zijt mijn Maker, wees mijn Man.

Neen, waardigheid is in Beversluis niet te vinden. Dàt in te leven doet de zanger niet anders overschieten dan - in heilige eerbied - God te wijzen op de verheerlijking van Zijn naam bij de ervaring van Diens gunst in de ziel. In zijn bange worsteling om Gods verborgen omgang klimt de tere bede op:

Ik weet het Heere; 'k ben 't onwaardig.
'k Heb zwaarlijk tegen U misdaan.
Ach! wees tot mijne hulpe vaardig,
Red mij ter wille van Uw Naam.

Verlangend ziet Beversluis ernaar uit Gods nabijheid te mogen smaken als vrucht van Jezus' gewin. Dan zal hij in zijn kastijding Gods roede kussen. Als dat straks waarheid wordt, zal hij dan zijn jubelzang niet laten horen? Ja:

Dan zal mijn krankheid mij niet deren;
Dan roemt mijn ziel ook in deez' nood;
Dan zal ik U, mijn Goël, eeren,
Die mij verlost van zond' en dood.¹⁰

In deze weg leert de zieke gelovig wachten in de wetenschap, dat wie het

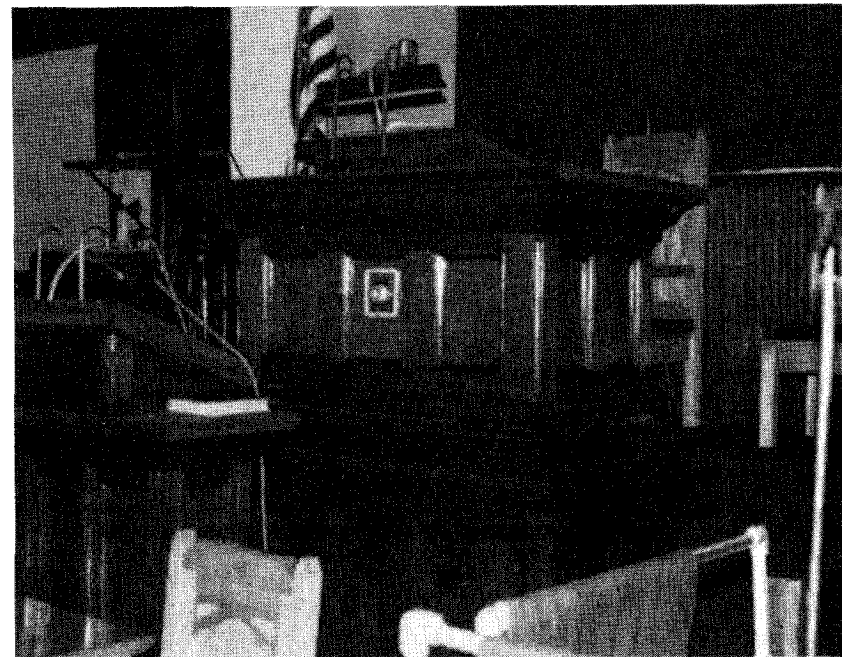
van God verwacht, niet beschaamd zal uitkomen. De Heere bevestigt dit Woord te Zijner tijd aan Zijn zwakke dienstknecht. Wat mag hij dan zalig gesteld zijn. Zijn verre vriend Kersten acht zijn oude broeder Beversluis 'grootelijks beweldadigd' vanwege de 'oefeningen des geloofs', die 'God hem schonk'¹¹ in deze tijden. Ja: 'de Heere heeft Zijne genade rijkelijk in hem verheerlijkt. Nog herinner ik mij den blijden brief, dien hij schreef, toen zijn ziele tot ruimte gebracht werd'.¹² Nadere bijzonderheden ontbreken verder, hoewel zijn gedichten hier en daar een tipje van de sluier oplichten. Over één zaak heeft Beversluis duidelijkheid nagelaten. Uit die troostvolle zekerheid mag hij dan leven: 'Aan het eind hangt de kroon'. Anderen - in onderscheiden omstandigheden getekend - wijst hij hierop ter bemoediging. Uit zijn gelijknamig lied slechts één strofe.

Verdrukt' en onder kruis bestreden ziele!
Uw weg is vaak donker; uw last valt u zwaar;
Uw harte verlaat u; de dood op de hielen;
Gij siddert en vreest; maar uw Goël is daar.
Met Hem is verdrukking en kruis slechts een droom.
Grijp moed droeve ziele!, de nacht gaat ras heen;
Uw last moge zwaar zijn en kracht'loos uw leên;
Uw lijden zeer smart'lijk; maar aan 't eind hangt de kroon.¹³

In de loop van het jaar knapt Beversluis weer op. Heel voorzichtig hervat hij zijn ambtelijk werk. Inmiddels is opgericht het kerkelijk orgaan 'De Saambinder, Correspondentieblad der Gereformeerde Gemeenten in Nederland en Noord-Amerika'. In het vierde nummer treffen de lezers voor het eerst Amerikaans 'Kerknieuws' aan, verzorgd door eindredacteur Kersten uit Yerseke. Deze schrijft:

Wij ontvingen ook bericht van Ds. Beversluis uit Amerika. Ook aan hem betoonde de Heere, de Alvermogende Geneesheer te zijn, alle hoop was prijsgegeven, en zie wat de Heere doet. Zijn Hand genas wat krank was, zoodat, hoe zwak nog, hij weer voor de Gemeente mag optreden. Toen eenige verbetering intrad, schreef hij voor de Gemeente een leerrede, welke dan 's Zondags in de Gemeente werd voorgelezen; bij meerdere vooruitgang kwam hij in de kerk, en sprak alleen de zegen uit, overigens leidde een Br. Ouderl. den dienst; daarna mocht onze lieve Broeder zelfs de voorrede der predicatie uitspreken; weer later de voorrede en toepassing, en nu hoewel zwak, de geheele preek weer. Ook heeft onze Br. een vers gedicht, betrekking hebbende op onze Saambinder, wat hij zal verzenden, en in ons Kerkblad zal worden geplaatst. Mocht de Heere ons tezamen verrijken met den Geest des gebeds, voor onze zwakke broederen, om in staat gesteld te worden, te arbeiden in het Koninkrijk onzes

Heeren. En geven ons in geest en waarheid te bidden: doe Heere Jezus, doe wel aan Sion en bouw Gij Jeruzalem's muren op.¹⁴

Vanaf deze kansel bracht Ds. Beversluis gedurende ruim 13 jaar zijn landgenoten het Woord van God.

Het kerknieuws geeft weer, zoals Beversluis het ervaart. De Heere maakt het dermate wel, dat hij in de herfst van 1919 weer tweemaal per zondag voorgaat in de dienst des Woords. 't Is, zo schrijft hij aan Kersten, 'een wonder in elks oogen, en ik ervaar met een God te doen te hebben, die wonderen doet'.¹⁵ Welk een blijdschap is het hem, wanneer hij op 25 januari 1920 - na lange tijd - weer zelf het Heilig Avondmaal bedient in het midden van zijn gemeente.¹⁶

Zoals boven aangekondigd, zal de 70 jaar oude Beversluis een gedicht plaatsen in 'De Saambinder' naar aanleiding van de verschijning hiervan. Op deze wijze kan hij weer contact krijgen met de zusterkerken in zijn vaderland. En in Nederland ziet men gaarne uit naar een levensteken van de voormalige Ledeboeriaan. Zeker: 'Deze Amerikaan is bij ons nog niet vergeten, en ik kan er vrij bij voegen: Wij bij hem niet',¹¹ aldus Kersten. In het achtste nummer van 'De Saambinder' richt Beversluis zich in

een dichterlijk woord speciaal tot 'de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, welke ik naar den wille des Heeren eene reeks van jaren in alle zwakheid des vleesches en des geestes heb mogen dienen in het Evangelie des Volzaligen Gods'.

Bij het klimmen mijner jaren,
En het sloopen mijner kracht;
Bij het snelle henenvaren
Van den tijd, die nimmer wacht;
Wil ik u een woordje zenden,
Wijl 'k met liefde nog steeds denk
Aan veler liefd', die niet kan enden.
Neemt dan dit woordje als geschenk.

Na zijn lezers Christus' genade te hebben toegewenst, vervolgt Beversluis:

Zijn Evangelie bracht ik u;
Zijn Woord, dat zondaars roept ten leven.
Op deze roepstem wijs 'k ook nu¹⁷

1e Jaargang. No. 1.

Versijnt elken Vrijdag der maand.

November 1919.

DE SAAMBINDER.

Correspondentieblad der Gereformeerde Gemeenten in Nederland en Noord-Amerika.

Aboonnementsprijs bij vooruitbetaling
Voor Nederland: f1.10 per jaar per postdeel;
f1.10 bij ingezending postdeel.
Voor Amerika: f2.50 per postdeel.
Familieberichten: 1-6 regels f0.60 iedere regel f0.10
in te zenden uiterlijk Dinsdag vóór den vrijdagdag aan
de administratie.

Redactie:
Ds. G. H. KERSTEN te Lisse
Ds. W. DEN HENGST te Lisse.

Bijdragen van Medewerkers en
Ingekomen stukken aan Ds. G. H. Kersten

Adres der Administratie voor Nederland:
C. HOGENDOORN, Nieuwe Rijn 15a, Lisse.

Correspondentie-Adres voor Noord-Amerika:
Mr. WINTERS, Hastingsstraat 10, Grand Rapids Mich.

Ter kennismaking.

Bij het eerste verschijnen van „De Saambinder” ga een kort woordje rubrieken vooraf, die we ons voorstellen te geven.
Stads lange werd door de afzender
begeerd, dat ook de Gereformeerde Gemeenten

Ds. Heere Jezus heeft zijn dienstkruis
openbaard, dat de aflegging zijns tabernakels
haast zijn zal. En een 't nu tot die aflegging
komt, wil Petrus de verstrooide gemeenten
nogmaals wijzen op het noodzakelijke van:
„vastmaken van haar roeping en verkiezing”
Met welk een heilighen draag vermaant
Petrus de geloovigen. Broeders zijn ze hem,

Met veel ernst en oprechtheid bidden U
Gods kucht en alomacht. God, dat hen bade:
„Laat U met God verzoeken”, ja de Heere
betuigt U in Zijn Woord: „Zoo waarachtig als
Ik leef, zoo Ik lust heb in den dood des goddeloos-
lozen. Maar: dan heb ik lust, dat de goddeloos-
loze zich bekeere van zijnen weg en leve”
Hoe hard toch is ons harte, dat de

De verschijning van De Saambinder inspireerde Beversluis tot een gedicht.

Het jaar 1920 glijdt verder zonder bijzonderheden voorbij. Met vreugde heeft Beversluis weer in de wijngaard Zijns Heeren mogen arbeiden. In de vroege lente van 1921 wordt huize Beversluis in diepe rouw gedompeld. Na een lang en geduldig gedragen lijden, neemt de Heere Annigje Beversluis-de Jongste tot Zich. De achterblijvenden moeten een zachtmoedige vrouw en moeder missen. 't Valt Beversluis zwaar, dat de bijna 50-jarige huwelijksband wordt doorsneden. Hartverwarmend is het

Het behaagde den Heere den 23e Febr.
door den dood weg te nemen

Annigje Beversluis-de Jongste

in den ouderdom van ruim 71 jaren.

Wat zwaar verlies voor onzen broeder Beversluis. O, 's Heeren weg met hem is diep; doch de vertroosting gebreekt ook niet. Acht jaren lang was het lijden der ontslapene zòò, dat ze dag en nacht in een stoel doorbrengen moest; en vooral de laatste dagen waren in smartelijk lijden. — Daarbij kwam dan nog die bange zielestrijd. — Doch ze is 't nu naar we gelooven mogen te boven. „Nog één stapje”, zoo stemde ze haar kinderen toe, en ze was boven.

Nog een stapje, mijn lieve broeder Beversluis, en ge zult haar wèerzien! Uw druk is haast voorbij.

De Heere trooste en bemoedige U en de uwen; En geve U met lijdzaamheid de loopbaan te loopen.

KERSTEN.

Overlijdensbericht
van Annigje de
Jongste in De Saam-
binder van 25 maart
1921. Op zeer gevoel-
volle wijze betuigt
Kersten (38) zijn deel-
neming aan de
71-jarige Beversluis.
Uit enkele woorden
slechts spreekt een
nauwe geestelijke
band!

medeleven, zelfs vanuit Holland. Echter, zo memoreren zijn kinderen: 'De wetenschap en het vaste vertrouwen, dat beiden (dochter en vrouw) zijn voorgegaan naar het land der ruste, was hem tot blijvende troost'.¹⁸ Drie maanden later - op 27 mei 1921 - wordt Beversluis plotseling overvallen door een beroerte. Gelaat, arm en been aan de linkerzijde zijn ernstig verlamd. Zal de Heere Zijn kind en knecht eveneens Thuis halen? Gelet op zijn toestand lijkt zijn einde aanstaande. Regelmatig krijgt hij bezoek van ouderling Adriaan Dale, die hem zo gaarne aanspreekt met 'vader'. Er ligt een geestelijke band tussen beide mannen. Eens, terwijl

Dale de trap in de pastorie oploopt naar Beversluis' ziekenkamer, zingt deze broeder zachtjes voor zich heen:

Zo ik niet had geloofd, dat in dit leven
Mijn ziel Gods gunst en hulp genieten zou,
Mijn God, waar was mijn hoop, mijn moed gebleven?
Ik was vergaan in al mijn smart en rouw.
Wacht op de HEER, godvruchte schaar, houd moed;
Hij is getrouw de bron van alle goed;
Zo daalt Zijn kracht op u in zwakheid neer;
Wacht dan, ja wacht, verlaat u op de HEER.

(Statenberijming (Voet) - Ps. 27 : 7)

Wanneer Dale bij het bed komt, stromen de tranen neer van het gelaat van zijn geliefde leraar. Welk een kracht doen deze woorden van de psalmdichter! Wat een troost mag hij eruit putten! Hoe goed mogen beiden het in die ogenblikken hebben naar de ziel! Nimmer zal hij deze namiddag vergeten, zo verklaart Beversluis later meer dan eens.¹⁹

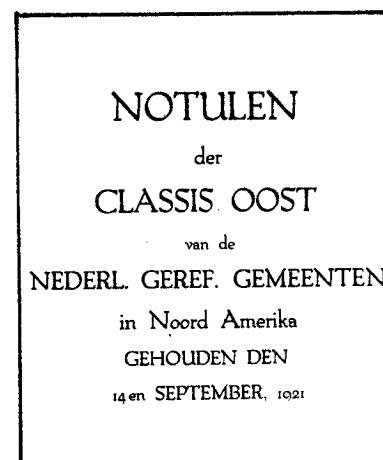

*Ouderling Adriaan Dale was een
zielevriend van zijn dominee; op de
foto met echtgenote.*

Hoewel het de wens van de kerkeraad is, of het 'den Heere moge behagen den ouden leeraar weer te mogen oprichten, opdat hij de gemeente noch weer moge voorgaan in de verkondiging van Gods Woord',²⁰ nopen 'de treurige toestand des lichaams en zijnen hoogen ouderdom'²¹ Beversluis tot emeritaatsaanvraag. Hij kan niet meer. De kerkeraad zendt het verzoek door naar de Classis Oost, die op 14 september 1921 in vergadering bijeenkomt te Paterson. Beversluis - zijn ingezet herstel heet 'waarlijk een wonder'²² - opent zelf als tijdelijke voorzitter met de lofprijzing van Ps. 68 : 17! Na het gebed te hebben uitgesproken, leest hij niet zon-

der betekenis Psalm 80 voor. Deze bede voor het herstel van Israël eindigt treffend: 'Behoud ons in het leven, zo zullen wij Uw Naam aanroepen. O HEERE, God der heirscharen! breng ons weder; laat Uw aanschijn lichten, zo zullen wij verlost worden'. Met een 'toepasselijk woord' heet hij de afgevaardigden welkom. Daarna geeft hij het voorzitterschap over aan collega Van Adrichem. Over Beversluis' emeritaat tekent scriba H. Drost - diaken te Passaic - aan:

De Classis is eenparig van oordeel dat het verzoek van Ds. Beversluis moet ingewilligd worden, ziende op de omstandigheden waarin Zijn Eerw. verkeerd, hoewel het hun leed doet deze broeder te moeten missen, ziende ook op de herderlooze gemeenten hier te lande. De voorzitter spreekt de wensch uit, namens de Classis, dat de Heere hem nog spare tot in lengte van dagen en dat Hij hem nog in staat stelle om de gemeenten met raad en mocht het zijn met daad te kunnen dienen. Ds. Beversluis zal namens de Classis een eervol getuigschrift gegeven worden.²³

Beversluis' eervol emeritaat.

Via 'De Saambinder' informeert Ds. Kersten de Nederlandse gemeenten. Het terugtreden van Ds. Beversluis noemt hij:

Voor de Amerikaansche kerken een gevoelige slag; 't getal predikanten verminderde snel; en Beversluis behoorde tot 'de eerste drie helden'. Zijn bijna 14-jarig verblijf in de gemeente Paterson (Haledon Ave) is de kerken in het groote werelddeel in het gemeen ten rijken zegen geweest. Geve de Heere hem rust, na zooveel

zwaren arbeid en verblijde zijne ziele zich in den trouw zijns Gods, die hem in alle diepe wegen sterkte en onderwees en tot volle geloofsbewustheid zijner ziele bracht. Zoo de Heere hem nog kracht geeft, begeeren wij een begeerte van hem; hij schenke ons enkele leerredenen, opdat hij blijve spreken tot onze gemeenten, ook al nam krankte hem van ons.²⁴

De verbetering van Beversluis' lichamelijke conditie gaat voort, hoewel hij zijn verdere leven slecht ter been is gebleven. Veel brengt hij zijn tijd door in zijn studeerkamer, gezeten in karakteristieke houding: trekkend aan zijn onafscheidelijke pijp. Intussen voldoet hij aan Kerstens wens enkele preken voor de pers gereed te maken: een zestal en een drietal (zie hoofdstuk 19). In de nazomer van 1922 preekt hij zelfs nog een keer en doopt hij een kind van zijn zoon Adriaan. 't Is zijn laatste voorgaan te Paterson.²⁵

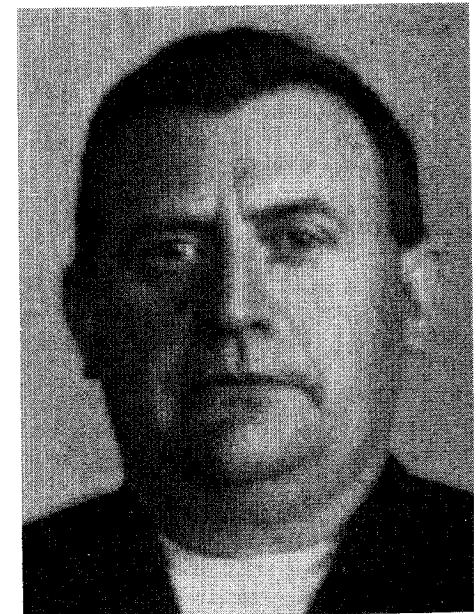

Tijdens het verblijf te Moerkapelle in 1923. Staand (l-r): tante Anna en tante Jansje van der Spek. Zittend: Beverluis met dochter Antje.

In het voorjaar van 1923 rijpt bij Beversluis het plan zijn vaderland te bezoeken en zijn oude vrienden nog eens weer te zien. Dit is al jaren zijn vurig verlangen geweest. Even heeft het erop geleken dat zijn wens in vervulling zou gaan, toen de Amerikaanse Synode in 1916 hem - samen met Minderman - aanwees de Hollandse zustergemeenten te bezoeken.²⁶ Zijn ziekte heeft dit destijds belet. En toch: 'Hij is geen Amerikaan. Zijn hart blijft naar Holland trekken; en al is de weg menselijkerwijze afgesneden dat hij tot het oude vaderland wederkeeren zal, zijn uitgangen zijn tot ons',¹¹ aldus zijn vriend Kersten in 1920. Het is dan ook voor velen verrassend op 12 juli 1923 te lezen in 'De Saambinder':

Na eene afwezigheid van 15 jaren is Ds. N. H. Beversluis in het moederland teruggekeerd. Zijn vurig verlangen, waarover hij zoo menigmaal schreef, is vervuld: hij heeft zijn oude vrienden te Moerkapelle nog eens ontmoet. 't Is den emeritus-predikant aan te zien, dat zijne jaren zijn geklommen, tot de 73. Zijn reeds in Holland zoo zwak gestel heeft door ernstige ziekte in Amerika veel geleden, zoodat hij alleen ondersteund door anderen lopen kan.²⁷

Ds. Beversluis logeert ten huize van zijn Moerkapelse zielsvriendin Jansje van der Spek. Het goede jaar 1901 - hij was er toen als oefenaar - wordt in levendige herinnering teruggeroepen. 'De nimmer vergeten dienstknecht leeft weer op onder zijn oud volk'.²⁷ Zojuist op het dorpje aangekomen, is er op vrijdagavond 29 juni een doopdienst, waarin voorgaat Ds. Jan Overduin, die de plaatselijke Gereformeerde Gemeente van 1918-1922 als predikant heeft gediend. Na het formulier te hebben voorgelezen, nodigt Overduin onverwacht Beversluis: 'Nu moet onze oude broeder maar dopen'. De oude dienaar voldoet hieraan gaarne. Zo wordt door de Amerikaanse dominee het sacrament bediend aan de dopelingen Anna van der Spek en Top van der Graaff.²⁸ De zondag erop - 'ter preekstoel opgeholpen' - bedient hij Gods Woord in zijn oude gemeente. Ds. Kersten: 'Het was aandoenlijk voor de Moerkapellenaars, die, gelijk de leeraar zelf, zeer bewogen waren'.²⁷ Het zijn onvergetelijke diensten geworden!

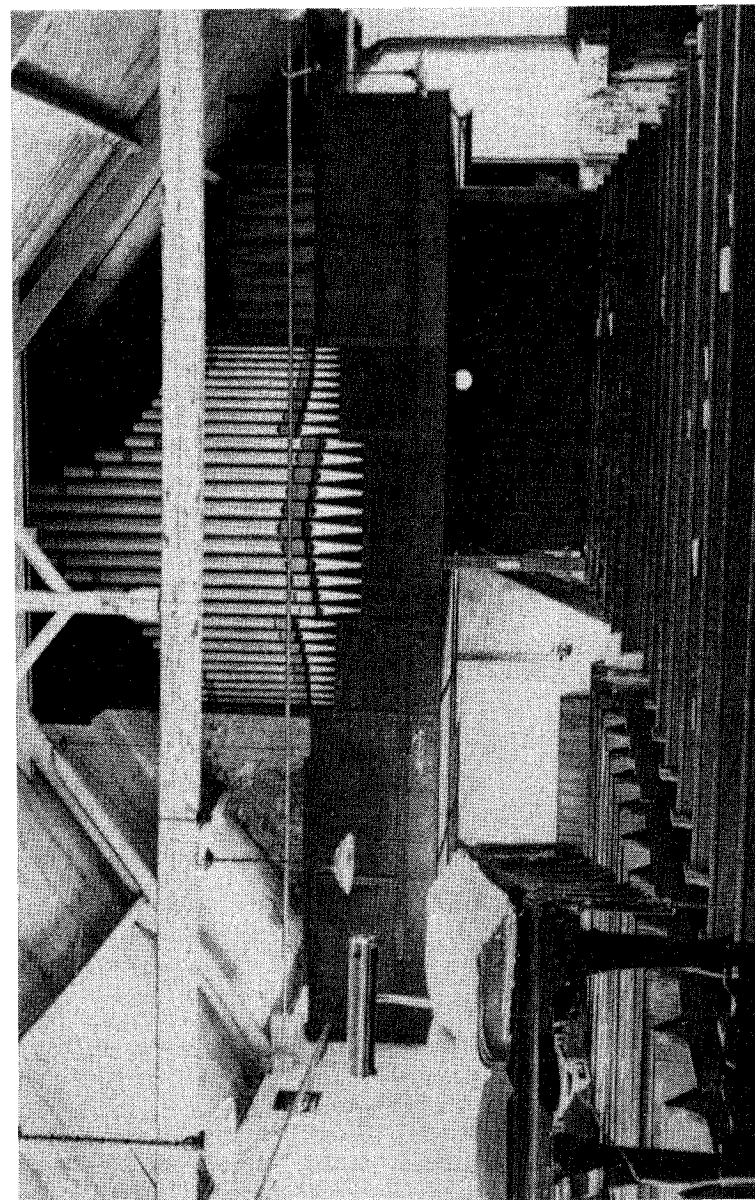
Op verzoek van Ds. Jan Overduin bedient de oude Beversluis onverwacht het Sacrament van de Heilige Doop aan twee Moerkapelse kinderen.

In Rotterdam ontmoet hij - behalve zijn zuster - zijn vroegere vrienden, zoals ouderling Werner. Voorts preekt hij te Oudewater²⁹ en te Slie-drecht³⁰. Ook Nieuw-Beijerland - waar zoveel jeugdherinneringen liggen - vergeet hij niet. Met blijdschap ontvouwt Beversluis op een zondag de Schrift voor de hem zo bekende gemeente. 's Ochtends spreekt hij over David in de spelonk van Adullam en 's avonds handelt hij over 1 Petr. 1 : 13: 'Daarom opschortende de lendenen uws verstands, en nuchteren zijnde, hoopt volkomen op de genade die u toegebracht wordt in de openbaring van Jezus Christus'. Nog weet men 'die ordelijke preek' te verhalen. Aan het einde van deze bijzondere dienst, aarzelt de oude prediker de kansel af te dalen. Meer dan 30 jaar geleden heeft hij hier zijn eerste 'oefening' gehouden. Nog eenmaal kijkt hij de kerk in. En terwijl hij wuift, klinkt het ontroerd: 'Nieuw-Beijerland, vaarwel! Vaarwel, Nieuw-Beijerland!' Een laatste groet aan zijn geboortedorp³¹

Eenmaal weer terug in Amerika, laat Beversluis spoedig iets van zich horen. Tijdens zijn verblijf in Nederland zal hij - bij zijn ontmoeting met broeder Kersten - ongetwijfeld gesproken hebben over de stichting van een Theologische School ter opleiding van toekomstige dienaren des Woords. In dezelfde week als waarin Patersons oud-pastor voet op vaderlandse grond zette, heeft de actieve predikant van Yerseke juist zijn plannen in de openbaarheid gebracht.³² In 'De Saambinder' betuigt de oude Beversluis volgaarne zijn adhesie. Hij wijdt er een tweetal brieven aan, om zowel Nederlanders als Amerikanen op te wekken dit streven te steunen.

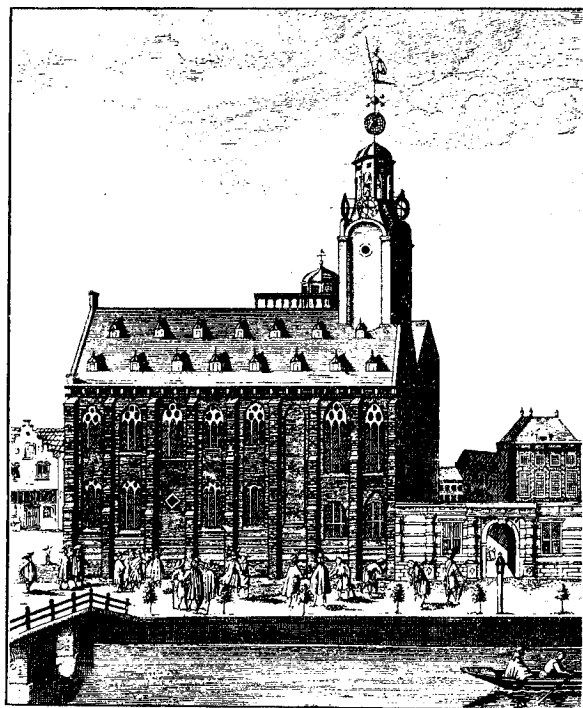
Hij zelf is er hartelijk verblijd mee. Doch hoevelen zien er maar een 'domineesfabriek' in. Beversluis klaagt: 'Wie geen vreemdeling is van de he-las heerschende gezindheid onder ons, staat dan ook niet verwonderd, dat het geopperde plan geen algemeenen bijval vindt'. Tegen de 'onmid-dellijkheidsdrijvers' brengt de emeritus-predikant in: 'Immers Gods Woord en de geschiedenis der leidingen des Heeren met Zijne gemeente op aarde leert ons zeer klaar, dat de Heere instrumenteel werkt om het goede voor Sion tot Sions volk te brengen'. Ter illustratie noemt hij bij-belheiligen als Mozes en Paulus. Ja: 'Wat de andere Apostelen als extra-ordinaire gaven was geschonken, had Paulus door opleiding ontvangen. Met de meeste voorzichtigheid mogen wij dit zeggen: In Paulus is het extra-ordinaire door het ordinaire overtroffen'. Voorts wijst hij op Luther en Calvijn, als krachtige - wetenschappelijk geschoolde - instrumenten, door God gebruikt om de kerk uit de stikdonkere nacht van het Roomse wangelooft te leiden. Een ander voorbeeld is de Leidse Hogeschool. Dit moet tot aanmoediging dienen.

Rijke vrucht heeft deze school afgeworpen voor de gemeente van Christus in ons Vaderland. Wat al voortreffelijke leeraars, aan deze school opgeleid, hebben den kansel beklommen en de gemeente van Christus geweid in de grazige wei-

1923: 'Nieuw-Beijerland, vaarwel! Vaarwel, Nieuw-Beijerland!' (interieurfoto uit het archief van het plaatselijk architectenburo C. J. Roos en M. A. Ros)

den van het eeuwig Evangelie. Hoe vele getuigenissen daarvan vinden we in hunne nagelaten geschriften, door welke zij nog heden ten dage spreken nadat zij gestorven zijn. Dit alles overdenkende kan ik niet anders dan den wensch uitspreken, dat het den Heere behagen moge om de pogingen, om weer in het beproefde en door de Heere ruimschoots gezegende voetspoor onzer vaderen te komen, met Zijnen zegen (te) bekroonen en het voorgestelde plan (te) doen gelukken.³³

De Academie van Leiden (1617): een lichtend voorbeeld.

Gaarne stelt Beversluis zich disponibel als verzameladres voor gelden voor dit doel, ter overmaking naar Holland. Wie de verantwoordingen voor de toekomstige Theologische School volgt in 'De Saambinder' van die dagen, ziet langzaam maar zeker de dollarstroom groeien; naar verhouding komt er zelfs veel geld uit Amerika. Terwijl Kersten in zijn gemeenten in Nederland soms moet optornen tegen zekere weerstanden, neemt de Amerikaanse Classis Oost reeds op 17 oktober 1923 het voor hem 'verrassende besluit'³⁴ jaarlijks te kollekteren voor de 'Opleiding'.

BIBLIOTHEEK.

Temminck. Johannes 17.

Gispen. Levensbeschouwing (Ds. B. Paterson).

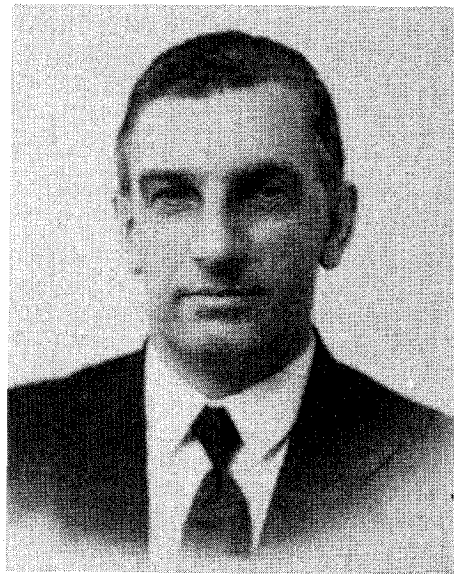
Beversluis' liefde voor een eigen Theologische School bleek ook uit schenkingen aan de bibliotheek, zo blijkt uit De Saambinder van 23 dec. 1926.

Een klein jaar na zijn terugkeer in Paterson leidt 'onzen ouden leeraar' onverwacht een gemeentevergadering bij ontstentenis van de consulent. Uit een tweetal - Ds. Adriaan van Dijke van Nieuw-Beijerland en Ds. Jozias Fraanje van Barneveld - zal een predikant worden beroepen. Met op één na algemene stemmen wordt Van Dijke gekozen.³⁵ Deze neemt het beroep aan. Op 27 november 1924 wordt hij in zijn dienstwerk bevestigd door de emeritus-predikant. Het doet Beversluis goed dit - op eigen verzoek - te mogen uitrichten, zij het dat de predikatie wordt uitgesproken door de eerwaarde heer John van Zweden, proponent te Passaic. De bevestigingstekst is genomen uit 1 Thess. 5 : 12-13. 's Avonds - wanneer Van Dijke zich aan de gemeente verbonden heeft met 2 Cor. 2 : 2 - houdt Beversluis nog 'een ernstige toespraak en deed de gemeente den nieuwen leeraar toezingen Ps. 134 : 3'.³⁶ Na twee jaar vertrekt Van Dijke alweer naar Kalamazoo (V.S.).

Rev. Adriaan van Dijke is door Beversluis als diens opvolger te Paterson bevestigd.

In januari 1927 verneemt men in Nederland via 'De Saambinder' nog één keer iets van Ds. Beversluis persoonlijk. Hij stuurt een schrijven in naar aanleiding van het - door hem gewaardeerde - parlementair optreden van het Tweede Kamerlid Ds. Kersten inzake het Belgisch Verdrag

Proponent John van Zweden sprak in deze bevestigingsdienst de predikatie uit.

van 1926. Hij ziet de overeenkomst als een teken van verval. Trouwens: de Verenigde Staten vertonen hetzelfde beeld, zo bericht hij. Volkszonden nemen er hand over hand toe. De presidentiële proclamatie voor de jaarlijkse nationale dankdag leidt een verdere veroppervlakking in, door deze dag niet meer te bestempelen als 'plicht', maar slechts als 'gebruik'. Voor het laatst in zijn levensavond laat hij publiek zijn waarschuwend stem horen, gevolgd door een oproep tot bekering.

Daarom, o! volk! Hoort naar de stem des Heeren. O! land! land! Hoort des Heeren Woord. Verlaat den boozen weg en zoekt den Heere, opdat ge een verberging moogt hebben als de Heere komt. Hij zal komen en niet achterblijven. De Heere zal Zijn Zelfs eere zoeken en Zijn recht handhaven. Mocht het ons saam gegeven worden om weder te keeren tot Hem, Wien we allen te saam verlaten hebben. Dan zal ook de Heere tot ons wederkeeren³⁷

In 1930 - wanneer hij de leeftijd van 80 jaar heeft bereikt - gaat het met Beversluis achteruit. Langzaam wordt het lichaam afgebroken. Hij is niet meer in staat te lopen. Wel is hij nog helder van geest.³⁸ Toch mag hij zijn 81e verjaardag nog beleven. Beversluis' levenskaars is bijna opgebrand. De zwakke dominee gevoelt zich steeds meer losgemaakt van het aardse. Ja, het verlangen naar zijn eeuwige bestemming wordt allengs sterker. Aan familie en vrienden getuigt hij meerdere malen van de hope, die in hem is. 'Het anker', zo verzekert hij hen in zijn laatste dagen, 'ligt

vast in de steenrots Jezus Christus'.¹² Welk een bemoediging ligt hierin voor hem. In een handgeschreven preek - hij heeft deze niet meer afgemaakt - merkt hij over die Steenrots op:

Het was Davids voorrecht dezen Rotssteen te kennen en door het geloof te aanschouwen. Ieder, die Hem met David alzoo kent en aanschouwt, weet dat de kracht, welke hem in 't leven riep - zowel natuurlijk als geestelijk - uit Hem is! David was als ten tweeden male uitgehouwen uit deze Rotssteen. Hij was een door Gods Geest wedergeboren mensch. Niet meer een mensch die tracht om de geschondene, misvormde en tot puin vermalen gestalte weer te herstellen door eigen arbeid en vermogen. Neen, door genade is hij nu eenen geworden, die opnieuw gebeiteld is uit den Rotssteen Israëls. Hij is dus een nieuw schepsel, wiens reine en vlekkelooze gestalte niet ligt in zichzelf, maar in den Rotssteen Jezus Christus. Deze is de hoeksteen van de gemeente des Heeren; door de bouwlieden wel verworpen, maar bij God uitverkoren en dierbaar. Deze Rots was ook het fundament, waarop David steunde, als hij zeide: 'Hij is immers mijn Rotssteen'! En waarin bestond nu Davids heil? Niet alleen, dat de Rotssteen Israëls de oorsprong was van Davids natuurlijk en geestelijk leven, maar dat diezelfde Rots ook de onderhouder en verzorger, de beschermmer en bewaarder is van dat leven! O!, welk een onaantastbare veiligheid biedt deze gezegende Steenrots voor de afgesloofde, gejaagde en vervolgte ziel. Deze Rotssteen Jezus is de waarachtige God en het eeuwige Leven!³⁹

Wat een voorrecht dit in waarheid te mogen zeggen met toepassing op zichzelf. Dan is de dood geen dood meer, maar een doorgang tot het eeuwige leven. Steeds dichterbij komt dit tijdstip, waarvan Beversluis - al meer dan 10 jaar geleden - zong aan het slot van zijn pelgrimslied:

Nu weet gij, mijn vriend!, waarom ik hier reize.
En 't pak, nu wel zwaar, ontvalt mij welhaast,
Als de vijand des levens met scherpe zeise
Mij afmaait en ik den adem uitblaas.
Dan ga ik rusten, als een vermoeide van kracht.
En mijn ziel gaat aanschouwen het eeuwige licht.
Dan ga ik smaken, wat mijn Jezus volbracht;
Ten toppunt gevoerd bij 't jongste gericht.⁴⁰

Dan breekt zondag 5 juli 1931 aan. Verschillende kinderen van Beversluis gaan niet naar de kerk. Vader zal het niet lang meer maken, zo is de kerkeraad medegedeeld. Vooral ouderling Dale voelt zich aangesproken.

Wil hij zijn oude leraar en 'vader' nog zien, dan zal hij haast moeten maken. Direkt na de kerkdienst begeeft hij zich naar Beversluis' sterfbed. Een kwartier geleden heeft de afgesloofde dienaar van Christus nog gefluisterd, dat het 'vrede voor hem is'. Dale ziet hem naar adem snakken. Hij vouwt zijn handen om voor de stervende Beversluis te bidden. Hij smeekt de Heere Zijn kind en knecht Thuis te willen halen. Daarna ver trekt broeder Dale; het is even over twaalf. Hoe spoedig is dit gebed verhoord. Nog vóór Dale zijn woning binnentreedt, wordt Beversluis opgenomen in het huis zijns Vaders met de vele woningen.¹⁹ Na een arbeidzaam leven van moeite en strijd, is hij thans ontbonden om met Christus te zijn, overeenkomstig zijn daags tevoren geuite begeerte.¹⁸ Op deze zondag mag hij de eeuwige sabbat aanvangen! Daarin zal geen *klacht* meer zijn. De zuiverste *jubel* alléén is nu zijn storeloos deel.

De Kerkeraad der Geref. Gemeente „Eben-Haëzer” te Paterson, N. J., geeft met diepe droefheid kennis, dat zijn geliefde Leeraar

DS. N. H. BEVERSLUIS

Zondag 5 Juli, in den leeftijd van ruim 81 jaar, van zijne bediening is afgelost. Na een lang en geduldig lijden mag hij nu het genadeloon genieten, aan een trouw gezant in Gods Woord toegezegd.

Namens den Kerkeraad der Geref. Gem. „Eben-Haëzer” te Paterson, N. J.:

Voorzitter:

Ouderl. SIMON BEZUIJEN.

Scriba:

Diaken SIMON VAN GROUW.

PATERSON, N. J., 13 Juli 1931.

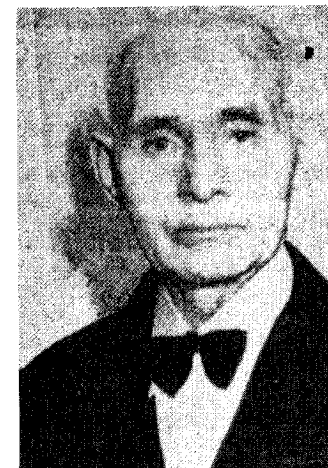
Overlijdensadvertentie van Ds. Nicolaas Hendrik Beversluis, geplaatst door de Patersonse kerkeraad in De Saambinder van 13 augustus 1931. Ook op deze dienstknecht des Heeren is van toepassing 2 Tim. 4: 7-8.

Woensdag 8 juli vindt de begrafenis plaats. Het kerkgebouw aan de Haledon Avenue bevat een grote schare. Ds. John van Zweden leidt de plechtigheid. Hij houdt een predikatie over Gen. 49: 33, waar de Schrift luidt: 'Als Jacob voleindigd had zijn zonen bevelen te geven, zo leidde hij zijn voeten tesamen op het bed, en hij gaf de geest en hij werd verzameld tot zijn volkeren'. Na deze indrukwekkende dienst, begeeft de stoet zich naar de begraafplaats 'Fairlawn'. Daar aangekomen schaart de familie zich rondom het vers gedolven graf. Onder doodse stilte wordt het stoffelijk omhulsel van een geliefde vader en leraar neergelaten. Hierna wordt de aanwezigen verzocht te zingen, naar de wens van de overledene:¹⁸

Maar 't vrome volk, in U verheugd,
Zal huppelen van zielevreugd,
Daar zij hun wens verkrijgen;
Hun blijdschap zal dan onbepaald,
Door 't licht, dat van Zijn aanzicht straalt,
Ten hoogste toppunt stijgen.
Heft Gode blijde psalmen aan;
Verhoogt, verhoogt voor Hem de baan;
Laat al wat leeft Hem eren;
Bereidt de weg, in Hem verblijd,
Die door de vlakke velden rijdt;
Zijn naam is HEER der heren.

(Statenberijming (Voet) - Ps. 68 : 2)

Aan de groeve spreekt wederom Van Zweden, die zich aan Beversluis sterk verbonden heeft gevoeld. In het bijzonder richt deze leraar zich tot de kinderen en kleinkinderen van de overledene. Hij wijst hen 'op den wandel van den gestorvene, hun tot een voorbeeld, en op de genade, hem geschonken, die geen erfgoed is, maar die toch niemand missen kan, om het voorrecht deelachtig te worden, dat Gods uitverkorenen is bereid en wat Ds. Beversluis beërven mocht'.¹² Dan volgt een hartelijke toespraak

Ouderling Simon Bezuijen sprak aan het graf van zijn leraar namens de gemeente.

van de bekende S. Bezuijen, ouderling van de gemeente. Ook de president van het 'Christian Sanatorium' betuigt namens het bestuur zijn gevoelsvolle deelneming. Voorts dankt een zoon allen voor de getoonde belangstelling,⁴¹ terwijl jongste dochter Antje wordt dank gezegd voor de jarenlange verzorging die zij aan haar ouders heeft gegeven. Tot slot gaat ouderling S. Timmer van de gemeente Peoples Park voor in dankgebed. Daarmee is de droeve plechtigheid ten einde.⁴²

'Fairlawn', alwaar Ds. Beversluis begraven ligt. Het typeert de eenvoudige godsgezant geen steen op zijn grafte wensen.

Nog altijd rust Beversluis' verwelkt lichaam in dezelfde plaats op 'Fairlawn'; anoniem zonder zerk. Echter, van eeuwigheid tot in eeuwigheid staat zijn naam geschreven in het Boek des Levens en des Lams. En daarom geldt ook hem: 'En als de overste Herder verschenen zal zijn, zo zult gij de onverwelkelijke kroon der heerlijkheid behalen', 1 Petrus 5 : 4.

Noten:

- 1) Dit zou kunnen worden afgeleid uit de Notulen Kerkeraadsvergaderingen Paterson dd. 3 okt. 1918, 30 sept. 1920, 4 aug. en 29 sept. 1921.
- 2) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 1 nov. 1917.
- 3) Notulen Gemeentevergadering Paterson dd. 20 dec. 1917.
- 4) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 24 dec. 1917.
- 5) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 2 mei 1918.
- 6) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 2 sept. 1920.
- 7) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 29 juli 1920.
- 8) Beversluis, Klacht en Jubel, 53-54.
- 9) Mededelingen Mr. J. Struck en Mrs. S. Struck-Beversluis te Prospect Park (V.S.) (kleinkinderen).
- 10) Beversluis, Klacht en Jubel, 52.
- 11) Kersten, Bockaankondiging, in De Saambinder 12 nov. 1920 (2e jrg., nr. 1).
- 12) Kersten, Ds. N.H. Beversluis 1850-1931, in De Saambinder 23 juli 1931 (12e jrg., nr. 18).
- 13) Beversluis, Klacht en Jubel, 12.
- 14) Kersten, Kerknieuws, in De Saambinder febr. 1920 (1e jrg., nr. 4).
- 15) Kersten, Kerknieuws, in De Saambinder apr. 1920 (1e jrg., nr. 6).
- 16) Notulen Kerkeraadsvergaderingen Paterson dd. 2 en 29 jan. 1920.
- 17) Beversluis, Gedicht, in De Saambinder juni 1920 (1e jrg., nr. 8).
- 18) Beversluis, Ds. N. H. Beversluis overleden, in Het Oosten 16 juli 1931.
- 19) Mededelingen Mr. J. Struck en Mrs. S. Struck-Beversluis te Prospect Park (V.S.) (kleinkinderen).
- 20) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 2 juni 1921.
- 21) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 19 aug. 1921; zie ook Bijblad voor Noord-Amerika (Kerknieuws) bij De Saambinder 18 aug. 1921 (2e jrg., nr. 19).
- 22) Bijblad voor Noord-Amerika (Kerknieuws) bij De Saambinder 14 juli 1921 (2e jrg., nr. 17).
- 23) Notulen Classis Oost Paterson (P.P.) dd. 14 sept. 1921.
- 24) Kersten, Kerknieuws, in De Saambinder 23 febr. 1922 (3e jrg., nr. 8). Wat de schaarste aan predikanten betreft in Amerika, zij vermeld dat de gemeenten in 1920 zes actieve predikanten telden; achtereenvolgens ontvielen aan hen als voorgangers: Densel (1920), Beversluis en Minderman (1921), Van Dijke (1922) en Van Adrichem (1923); slechts Wielhouwer bleef over.
- 25) Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 3 aug. 1922.
- 26) Kort Verslag Synode Passaic dd. 7 juni 1916.
- 27) Kersten, Kerknieuws, in De Saambinder 12 juli 1923 (4e jrg., nr. 17). De sympathie voor Beversluis is zó groot, dat de Moerkapelse kerkeraad enkele gemeenten aanschrijft bij te willen dragen in diens kosten van overtocht; zie Notulen Kerkeraad Geref. Gem. Moerkapelle dd. 25 juni 1923; vgl. Notulen Kerkeraad Geref. Gem. Gouda (Stationsplein) dd. 4 juli 1923.
- 28) Mededeling dhr. M. C. van der Spek (oud 82 jaar) te Zevenhuizen. De namen van de dopelingen ontving ik van de scriba van de Geref. Gemeente van Moerkapelle.
- 29) Mededeling wijlen Ds. R. Kok (oud 92 jaar) te Soest; in Beversluis' ernstige predikatie stond - aldus Ds. Kok - centraal: 'de onberouwelijke keus der bekering'.
- 30) Kersten, Kerknieuws, in De Saambinder 9 aug. 1923 (4e jrg., nr. 19); volgens het verslag heeft Beversluis gesproken over Col. 1 : 3 en Zondag 18 Heid. Cat.
- 31) Mededeling Gebr. J. G. van Bochove, oud-diaken te Nieuw-Beijerland en Abr. van Bochove, ouderling te Rotterdam-Zuid.
- 32) Kersten, Opleiding, in De Saambinder 28 juni 1923 (4e jrg., nr. 16).
- 33) Beversluis, Brief, in De Saambinder 8 nov. 1923 (5e jrg., nr. 1). Een tweede brief van hem staat afgedrukt in De Saambinder 10 apr. 1924 (5e jrg., nr. 11); voor citaten hier-

- uit zie hoofdstuk 10. Zie over de 'middelijke weg' bijvoorbeeld ook Kersten, De Opleiding, in De Saambinder 14 febr. 1924 (5e jrg., nr. 7).
- 34) Kersten, Kerknieuws, in De Saambinder 14 febr. 1924 (5e jrg., nr. 7). Vgl. Handelingen Part. Synode Zuid Middelburg dd. 21 febr. 1924, afgedrukt in De Saambinder 28 febr. 1924 (5e jrg., nr. 8).
- 35) Notulen Gemeentevergadering Paterson dd. 14 juli 1924.
- 36) Kersten, Kerknieuws, in De Saambinder 26 dec. 1924 (6e jrg., nr. 4).
- 37) Beversluis, Brief, in De Saambinder 27 jan. 1927 (8e jrg., nr. 6). De brief is gedateerd op 27 nov. 1926.
- 38) Handelingen Synode Grand Rapids (O.S.) dd. 12 juni 1930, afgedrukt in De Saambinder 28 aug. 1930 (11e jrg., nr. 20), zijnde een mededeling van oud S. Bezuijen van Paterson (Hal. Ave).
- 39) Beversluis, onuitgegeven preek over Ps. 62 : 7.
- 40) Beversluis, Klacht en Jubel, 10.
- 41) In de Notulen Kerkeraadsvergadering Paterson dd. 14 (?) juli 1931 staat als artikel 3 opgenomen: 'Daar onze oude leeraar Ds. N. H. Beversluis, Emeritus Predikant, na een landurig en geduldig lijden het tijdelijke met het Eeuwige heeft verwisseld en is ingegaan in de Vrede des Heere(n) den 5 July 1931 in de Ouderdom van ruim 81 Jaren, zoo werd de Kerkeraad verzocht door de Kinderen om het navolgende in de Notulen op te nemen: July 11/1931. Aan de Ger. Gem. Ebenhaëzer te Paterson. Uit naam van de familie van Uw Oud Leeraar Ds. Beversluis breng ik dank over aan de Gemeente voor de wijze, waarop zij hem in de gelegenheid gesteld hebben, tijdens zijn emeritaat, zijn levensdagen zonder financiële zorgen, te voleinden, en ook danken wij degenen die bij zijn overlijden blijken van belangstelling hebben betoond. Uit naam van de familie, K. Beversluis'.
- 42) De gegevens van de begrafenis zijn ontleend aan de bronnen, genoemd onder de noten 12 en 18. In de Nederlandse dagbladpers verscheen een begrafenisverslag in De Banier en De Rotterdammer dd. 20 resp. 21 juli 1931. Volgens het laatstbedoelde verslag zou Ds. Beversluis kort voor zijn verscheiden nog gepubliceerd hebben in Amerikaanse bladen; op grond van mijn navorsingen dienaangaande acht ik dit echter onwaarschijnlijk.

19. Beversluis als prediker

(door Ds. M. Pronk)

Inleiding.

De Vader heeft Zijn eigen Zoon gegeven. Christus is de Genadegift des Vaders. In Christus is de enige weg ter zaligheid ontsloten. Welk een wonder en stof tot eeuwige verwondering en bewondering dat de Vader Zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, doch Hem gegeven heeft als het vleesgeworden Woord en Hem overgegeven heeft. Zo is deze Christus de Weg, de Waarheid en het Leven. Buiten Jezus is geen leven doch een eeuwig zielsverderf. Hij is de enige Middelaar om met God verzoend te worden.

We leven allen op een doodswereld, een wereld die midden in het boze ligt. Elk mens ligt onder de vloek en is een kind des dood. Een ieder is verdoemelijk in Adam. Ondanks deze ernstige staat is er niemand die God zoekt of naar Hem vraagt. De Heere heeft nog iets gegeven. Hij heeft zeer veel gegeven. Op deze vijandige, verdorven wereld heeft Hij Zijn Woord, het Schriftgeworden Woord, neergelegd. In dat Woord spreekt de Heere van Wet en Evangelie, dood en leven, vloek en zegen. Vanuit dit Woord wordt ons de noodzakelijkheid van bekering en wederbarende genade voorgehouden. In het gewaad der Schrift wordt de Christus ons gepredikt. De Heere laat dit Woord prediken en verkondigen. Zo wandelt Hij vijanden en goddelozen achterna: Keert weder, gij afkerige kinderen.

De Heere heeft de prediking van Zijn Woord gegeven. Het is noodzakelijk dat wij ons onder de bediening van dat Woord zetten. Immers, naar het Woord van de apostel Paulus¹ is het geloof uit het gehoor en het gehoor door het Woord Gods. Het mocht ons allen wel een wonder zijn, dat de Heere Zijn Woord nog laat prediken. Daartoe roept en bekwaamt Hij Zijn knechten en stoot ze op Zijn tijd uit om te arbeiden in Zijn wijngaard. Beversluis was ook zulk een prediker.

Wanneer we in dit hoofdstuk iets willen schrijven over Beversluis als prediker, beloven we met dit opschrift meer dan we eigenlijk waar kunnen maken. We hebben namelijk een beperkt terrein van onderzoek. Het gaat over slechts 20 nagelaten preken. Dit aantal is te klein om het geheel van Beversluis' predikarheid te kunnen beschrijven en beoordelen. We komen niet verder dan weer te geven de indruk die we van zijn prediking ontvangen uit de nagelaten geschriften. Om zijn predikarheid te eren en niet tekort te doen, kiezen we toch voor dit opschrift. Temeer daar men van hem getuigd heeft, dat met zegen velen van Gods kinderen bij hem in de kerk kwamen². Het is zeker de moeite waard de nagelaten preken te lezen en te onderzoeken.

Beversluis achtte de prediking als bediening van het Goddelijke Woord zeer hoog. En dit is naar de Schrift en onze belijdenis.³ In meerdere pre-

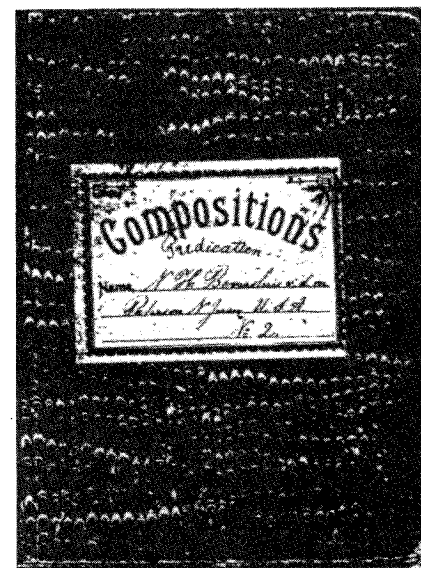
ken heeft Beversluis het over de prediking en de noodzakelijkheid de weg der middelen, als van God ingesteld, te bewandelen. Hoe voornaam is de prediking! Immers wordt 'de roepende stem van de opperste Wijsheid gehoord in de bediening van het Woord'.⁴ Die opperste Wijsheid, Christus, volvoert het Kerkvergaderend werk. 'Uit die gemeente roept Christus de dienaren des Woords die in Zijn Naam de zondaren het evangelie der zaligheid prediken zonder onderscheid van taal of natie. En door deze prediking werkt de Heilige Geest middellijk geloof en bekering in de harten van hen die het eigendom van Christus zijn uit de kracht van 's Vaders welbehagen naar hetwelk zij uitverkoren zijn in de Zoon vóór de grondlegging der wereld'.⁵ Daarom is het dat Beversluis zijn hoorders met klem voorhoudt toch de weg der middelen waar te nemen.⁶ Hoeveel zijn er die de middelen niet waarnemen en zo slapende zijn op reis naar de eeuwigheid.

Van de hand van Beversluis zijn ons 20 preken bewaard gebleven. Zes over teksten uit het Oude Testament, en wel drie uit de Spreuken en twee uit Jesaja en één uit de Psalmen. We hebben tien preken over teksten uit het Nieuwe Testament, en wel twee uit Lukas, vijf uit Johannes, één uit Romeinen, één uit 2 Corinthen en één uit de eerste Petrus brief. Voorts hebben we vier catechismuspreken en wel over de zondagen 22 tot en met 25. Buiten deze preken is er een Feestrede - met als uitgangspunt 1 Petr. 2 : 17 - uitgesproken te Aagtekerke bij het aanvaarden der regering door H.M. Koningin Wilhelmina op 31 augustus 1898. Beversluis was toen (lerend) ouderling te Middelburg.⁷

Naast het feit van dit beperkte aantal preken is er nog een reden te noemen, waarom onze bespreking een zekere betrekkelijkheid inhoudt. En wel de tijd waaruit de preken dateren. Op twee preken na dateren ze allen vrijwel zeker uit 1919. Na een eerste beroerte schreef Beversluis preken, die door een ouderling in zijn gemeente te Paterson (V.S.) werden voorgelezen.⁸ Er is nu moeilijk een vergelijking te maken tussen preken uit een vroegere en latere periode.

Een ernstige prediker.

Ongetwijfeld moet Beversluis een man geweest zijn met een hart dat klopte van gunnende liefde en bewogenheid voor en met zijn medereizigers naar de ontzaglijke eeuwigheid. Het moet voor zijn hoorders een voorrecht geweest zijn hem te mogen beluisteren, doch ook een verantwoordelijkheid. Steeds weer, vooral in de toepassing, spreekt Beversluis de onwedergeboren mensen toe en vermaant hen en dringt als een herder achter de kudde aan. Het zal wat zijn onder zo'n waarschuwend prediking verkeerd te hebben en toch verloren te moeten gaan. 'Als we buiten genade sterven is de dag der genade voorbij. Dan zal het leven, dat uit de Eeuwige zijn oorsprong heeft en in de gezegende Christus is geopenbaard, u niet meer als een genadegave Gods uit vrije liefde gepredikt worden'.⁹ Zijn toepassingen kenmerken zich door een diepe ernst. Velen

In deze schriftjes schreef Beversluis zijn preken uit ter voorlezing aan de gemeente tijdens zijn ziekte.

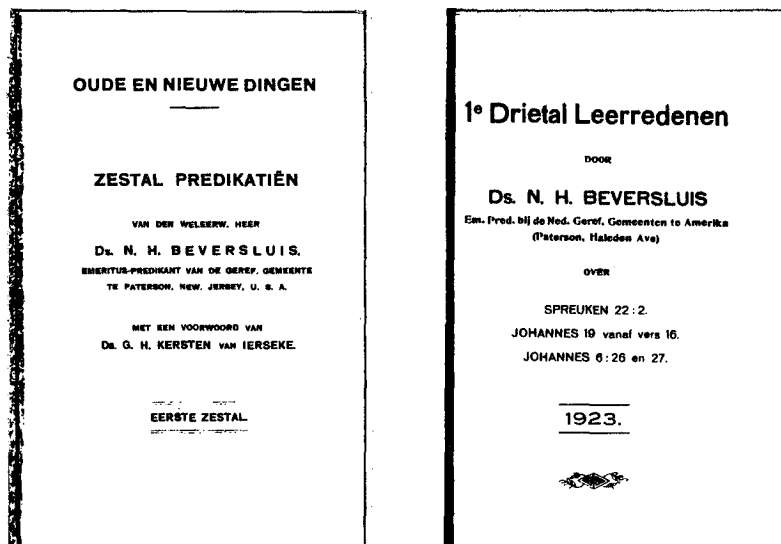
zullen daaronder bewogen gezeten hebben. De eeuwigheid zal openbaren welke vrucht zijn arbeid gedragen heeft. Het Woord der prediking is of tot voordeel of tot oordeel.

Beversluis dringt bij zijn hoorders scherpelijk aan. Hij stelt ze de vraag waarom ze tot het Woord komen. Als het ons te doen is om iets buiten Hem, dan kan ons komen Hem niet behagen. Hoe nodig is het door Woord en Geest bewerkt te worden. Van nature is de mens niet vatbaar noch ontvangbaar voor de genade, welke in Christus is geopenbaard. Als we in het komen tot de prediking de ware behoefte missen, mag de prediker zulken afstoten, zo vraagt hij. Neen. Integendeel wil hij u een hartelijk welkom aan deze plaats toeroepen, wetende dat de Heere machtig is om doden levend te maken en het gezicht te geven op de rampzalige staat waarin wij verkeren.¹⁰ Tot een ieder gaat de prediking der verzoening uit. 'De Almachtige heeft Zich een weg gebaand om zonder aan Zijn heilig recht ook maar in het minst te kort te doen, tot de arme zondaar die, persoonlijk nog buiten Christus zijnde, onder die vloek ligt, het aanbod van verzoening uit te brengen'.¹¹

Welk een ernstige en gewichtige zaak is het te verkeren onder de prediking. Immers, we vertoeven dan onder de bediening van het Goddelijke Woord, hetwelk is de bediening van het Woord der verzoening naar het getuigenis van de apostel in 2 Cor. 5.

Beversluis zegt daarover: 'De uitwendige roeping tot zaligheid komt tot allen, die het Evangelie horen. Tot hen gaat het aanbod van genade uit en omvat alles wat in de genade begrepen is'.¹² Ja, de stem van de Opperste Wijsheid 'bestraft scherpelijk, vertroost liefelijk, geeft welgemeende raad en biedt vrije genade aan'.¹³

Krachtig beklemtoont Beversluis, dat dit niet genoeg is. Als er meer niet bijkomt, zal alles nog tekort zijn. Hoor! 'Neen, mijne hoorders, het is niet een woord, dat aan allen zonder onderscheid mag worden toegeroepen, voor zover we daardoor verstaan de personele toepassing aan de ziel'. En even verder: 'De aangeboden genade moet persoonlijk aan ons verheerlijkt worden'.¹² Let erop: 'Uit kracht van doop en belijdenis te verkeren onder en met de levende stenen van Gods heilige Kerk, zelfs uw sieraden van godsdienstigheid, zedelijkheid en ingetogen wandel, zullen u niet kunnen baten. Gij moet wederom geboren worden'.¹⁴

Een tweetal bundeltjes preken verscheen in Nederland tijdens Beversluis' leven. De hiermee verblijde Ds. G. H. Kersten schreef in zijn voorwoord in 1922: 't Is mij eene eere, onze kerken deze degelijke preeken te mogen aanbevelen.

Een degelijke prediker.

Beversluis heeft degelijke preken geleverd.¹⁵ Hij was van mening en bracht dit zelf ook in praktijk, dat een dominee studeren moet. In zijn tijd werd deze zienswijze lang niet algemeen gedeeld binnen de gemeenten die hij diende. Zelf genoot hij geen theologische scholing. In een brief¹⁶ wijst hij op de noodzaak van de opleiding voor dienaren des Woords. Mozes was, alvorens hij het volk door de woestijn leidde, onderwezen in Egypte. Voor Paulus kwam zijn geleerde opleiding hem goed van pas.¹⁷ De mannen der Reformatie waren van grote geleerdheid en Godsvrucht. Op de Academie te Leiden hebben geleerde en Godvrezende leraren, onder de kennelijke zegen Gods, tal van degelijke en wetenschappelijk gevormde mannen opgeleid, die dienstbaar werden gemaakt om tot grote zegen te zijn voor staat en kerk. Tot zover de brief.

Wanneer de preek wordt voorbereid is een ernstige studie noodzakelijk.

Daarbij heeft de prediker te letten op een zuivere exegese van de tekst.¹⁸ Beversluis geeft in zijn preken er duidelijk blijk van zelf met deze zaak ernst gemaakt te hebben. De preken getuigen van goede voorbereiding, een onderzoek naar de exegese en het tekstverband, een gedegen opbouw!

Op de vraag wat preken is, valt te zeggen dat het een twee-eenheid is van explicatie en applicatie der tekst, of van de uitleg en toepassing.¹⁹ De gekozen tekst behoort nauwgezet verklaard te worden en toegepast. We zien dit in de opbouw van de preken van Beversluis. Eerst is er een voorafpraak, dan volgt de preek en tenslotte de toepassing. De preek is een verklaring van de tekst; Beversluis doet dit zorgvuldig. Hij heeft geen opschrift of thema boven de preek; wel een puntenverdeling,²⁰ meestal twee of drie punten. Een gemeente wordt opgebouwd wanneer ze goed uit de Schrift wordt onderwezen. Beversluis geeft in zijn preken een zorgvuldige, gedegen en goede verklaring van de Schrift. De toepassing volgt achteraan. Dit wordt wel meer gedaan. Zijn toepassingen kenmerken zich door een diepe ernst. Wat kan hij waarschuwen. 'Wat zal het uw bedrogen ziel in de hel bang zijn, als ge daar bevinden zult, tot uw eeuwige rampzaligheid, dat ge uw marktdag hebt doorgebracht'.²¹ Hij roept het zijn hoorders krachtig toe: 'Nog is het voor u de dag der genade. Nog wordt u het lijden en sterven van Christus verkondigd als het enige verzoenmiddel voor u bij God'.²²

Wij voor ons zien liever de toepassing door de preek heen verweven dan apart aangevoegd. Bij dit laatste kan de preek zelf een dorre uiteenzetting worden. Levendiger is de preek, als de toepassing erin verweven is. Dan is de preek tegelijk toepassing. Soms is bij Beversluis de toepassing te lang ten opzichte van de preek.

We merkten reeds op hoe zijn preken zich kenmerken door een strakke opbouw en goede exegese. Toch veroorloven we ons hier en daar wat kritisch te zijn.

Eerst wat de opbouw betreft. De lijdenspredikatie uit Johannes 19 bevat geen tekst. Hij spreekt naar aanleiding van dit hoofdstuk over het kruislijden van Christus en Zijn begrafenis. Hij doorwandelt dit Schriftgedeelte en neemt er eigenlijk enkele grepen uit. We kunnen dit ook geen bijbellezing noemen.

Zo is de preek over Johannes 16:7 homiletisch niet fraai. Beversluis geeft een puntenverdeling. Behandelt in het eerste punt de opgegeven tekst, in het tweede punt Handelingen 2:1-6 en in het derde punt Handelingen 2:6-13. Dit is jammer, daar de tekst op zich en in haar context genoeg stof biedt. Gelukkig vervalt Beversluis verder niet in het doorwandelen van de Schrift in één preek.

Nu iets over de exegese. Dan blijven we bij de laatstgenoemde preek. Het is nut dat Christus weggaat, dan kan de Trooster komen. We hadden in deze preek graag wat meer gehoord juist over dit Trooster-zijn van de Heilige Geest, want daarover gaat de tekst. Hij is de Paracleet, de Advocaat, de erbij-geroepene die wil troosten, vermanen, beschermen.²³ Als

hij zulks gedaan had, behoefde hij niet in de preek over Handelingen 2 te handelen, zoals nu.

We wijzen op de preek over Lukas 12 : 32. Beversluis zegt dat het kuddeke klein is, omdat het klein van getal is. Doch hierover zou meer te zeggen zijn. Het is klein van getal, maar ook klein in zichzelf, klein van krachten. Weliswaar wijst de prediker in de toepassing op het klein zijn van krachten en de veelheid der vijanden, doch we hadden gaarne gezien dat hij in zijn preek bij de verklaring van de tekst op deze zaken al gewezen had.

De preek over Johannes 5 : 40 geeft een goede exegese. Het is alleen jammer dat vers 39 heel niet erbij genomen is; met dit vers staat dit veertigste in direct verband. De Heere zegt daar tot de Farizeeën dat zij in de Schriften menen het eeuwige leven te hebben en die getuigen juist van Christus. Hoe komt het dat ze dit niet verstaan? Gij wilt tot mij niet komen. Als Beversluis dit verband gelegd had, was de preek nog klemmender geweest.

We merken dit ook op betreffende de preek over 1 Petrus 2 : 7^a. 'U dan die gelooft is Hij dierbaar'. Wie is die Hij? Dit slaat immers terug op het direkt voorgaande vers, alwaar gesproken wordt over de uiterste Hoekssteen in Sion. Jammer, dat Beversluis dit verzuimd heeft.

Behoudens deze enkele opmerkingen prijzen we het uitleggende karakter der preken.

Een tekst kan door de prediker analytisch of synthetisch behandeld worden.²⁴ De analytische methode behandelt het Schriftgedeelte of de tekst naar de volgorde der woorden. De tekst wordt op de voet gevolgd, en woord voor woord wordt verklaard. Ge kunt zulk een wijze van behandelen vinden bijvoorbeeld bij Abraham Hellenbroek en bij Aegidius Francken en vele anderen.

Bij de synthetische methode zoekt men naar de hoofdgedachte en vandaar gaat men naar de bijgedachten der tekst. Het gevaar is dat men vrij willekeurig met zo'n tekst om kan gaan.

Het beste lijkt ons de beide methoden te combineren. De prediker moet bij zijn voorbereiding goed analytisch te werk gaan, om in zijn preek min of meer de hoofdgedachte der tekst helder naar voren te brengen. Mij dunkt, ge kunt de preken van Beversluis in de behandeling zijner tekst het best kwalificeren als analytisch-synthetisch. Het meest aan te bevelen.

Beversluis heeft goed werk gemaakt van zijn preken. Daar vaart de gemeente en de prediker wel bij. Hij brengt een duidelijke Schriftverklaring. Hij verklaart terecht de Schrift geestelijk, zonder te gaan 'vergeestelijken'. Bij dit laatste verlaat men de eigenlijke betekenis der tekst en laat men de tekst - naar eigen willekeurig inzicht - zaken zeggen, welke de Schrift op deze plaats niet wil zeggen.

Christocentrisch.

We willen nog enkele homiletische opmerkingen maken. De prediking

behoort Christocentrisch te zijn. Dat wil zeggen: Christus in het middelpunt. Hij moet geprekt worden als de Weg, de Waarheid en het Leven. Buiten die ene Naam is geen zaligheid. We lezen van Paulus na zijn bekering te Damascus: 'En hij predikte terstond Christus'.²⁵ Toen hij ging preken was het de Christus alleen. Terstond. Als Christus niet geprekt wordt, is het geen preek.²⁶ Immers is heel de Schrift Christus-openbaring. We kunnen niet anders zeggen dan dat Beversluis een Christus-prediker is.

Hellenbroek en Francken behoren tot de synthetici onder de oudvaders; zij verklaren hun tekst woord voor woord.

De Heere Jezus heeft de zaligheid verworven in Zijn lijden en sterven. Zeer treffend kan Beversluis daarover spreken. Ook is Hij Zaligmaker in de toepassing. Hoe schildert Beversluis, Wie Christus is voor de Zijnen. 'En de Zaligmaker heeft alles voor zulken wat zij nodig hebben. Gerechtigheid en heiligheid, vertroosting en hulp in benauwdheid; ondersteuning in druk en lijden en bijstand in strijd'.²⁷ Treffend wijst hij steeds weer op de ambten van de Borg: 'Toen Hij u werd ter Profet om u, arm en dwaas schepsel in uzelf, te onderwijzen in de weg ter zaligheid en om u de verborgen raad en wille Gods bekend te maken. Toen Hij u werd ter Priester, Die verzoening deed voor uw zonde door Zichzelf Gode op te offeren en die vrede met God voor u te verwerven, die alle verstand te bo-

ven gaat. Toen Hij u werd ter Koning, om u naar Zijn wet te regeren en tegen al uw vijanden te beschermen'.²⁸

Hoe nodig is het die Jezus te kennen in het geloof. Om tot Hem te komen. In dit komen tot Jezus moeten we op drie zaken letten:

1. De mens moet een gemis kennen en uitgedreven worden om het aangevuld te krijgen uit kracht van de uiterste noodzakelijkheid daartoe.

2. De Persoon moet hij kennen als Hem, Die alles bezit wat hij nodig heeft.

3. Geloven dat de Persoon tot Wie hij gaat, schenken kan en wil wat hij mist.²⁹

Dierbaar kan Beversluis zeggen de spijs die Christus is voor de ziel. 'Met die spijs, dat is Jezus en al Zijn weldaden, zult ge de eeuwigheid kunnen ingaan. Deze spijs zal U bij het sterven niet ontvallen'.³⁰

Alles buiten Christus wordt afgesneden. Geen wettisch werk zal baten. 'O, geloof het, gij die uwer ziele zaligheid wil uitwerken buiten Christus, ge werkt slechts om ten hemel in te gaan door de deur, welke door Adams zonde, die ook onze zonde is, is dicht gegrendeld tot in eeuwigheid'.³¹

Theologisch.

De prediking behoort theologisch te zijn. Het is God, Die de wereld geschapen heeft. Die naar Zijn eeuwige Raad alles volvoert. Met Hem zullen we in en door Christus verzoend moeten worden.³² Een theologische prediking stelt de ere Gods voorop en is een trinitarische prediking. We treffen dit duidelijk bij Beversluis aan.

Men zegt weleens dat in de theologie van Calvijn de ere Gods centraal staat en het bij Luther vooral om de vraag gaat hoe de zondaar rechtvaardig voor God gesteld kan worden. Waar God aan Zijn eer komt, ontvangt de Kerk haar zaligheid en in het zaligen der Kerk wordt alleen beoogd en verhoogd de ere Gods. De Heere heeft alles gewrocht om Zijns Zelfs wil.³³ Het is niet zo dat de Heere in het toebrengen der Zijnen Zich laat leiden door zondaarsliefde, maar door Zijn eeuwig welbehagen. De wortels der Kerk liggen vast in dat eeuwig welbehagen. De Heere behaagt Zichzelf en beoogt in al Zijn werken Zijn eigen eer. En in Zichzelf bewogen wil Hij tot opbouw van Zijn Naam, eer en deugden, een volk zaligen dat eeuwig Hem zal groot maken. 'Ik doe het niet om uwentwil, gij huis Israëls, maar om Mijn heiligen Naam'.³⁴

We vinden dit verwoord in onze belijdenis en dit behoort naar voren te komen in de prediking. Dan is ze volop theologisch. Beversluis stelt in zijn prediking voorop dat het alles gaat om Gods eer en recht. 'Ge moogt niet zeggen, dat de woonstede Sion er is om zondaren te zaligen. Sion is er daarentegen om Gods recht te loven. De Heere doet alle dingen om Zijn Zelfs wil. En dat alleen uit de verheerlijking van Gods recht Sions zaligheid voortvloeit, toont slechts te klaarder de dierbaarheid van dit recht, waarin zo'n grote barmhartigheid is beschikt'.³⁵

Op een andere plaats lezen we dat Beversluis naar voren brengt, dat de

praktijk van het geestelijke leven voortvloeit uit het werk van de Heilige Geest in de harten van de ware gelovigen. En daarom beoogt die praktijk alleen Gods eer en heerlijkheid.³⁶

De Heere heeft in al Zijn werken Zichzelf op het oog in de verheerlijking van Zijn Naam. Dit geldt in het werk der schepping en voorzienige onderhouding dezer wereld. Ook en vooral in het werk der herschepping. We lezen bij Beversluis in een Kerstpreek: 'Er zou op aarde een werk der genade ontplooid worden, waarvan het beginsel ligt in het eeuwig en vrijmachtig welbehagen Gods. In dit werk zal de Heere de vlekkeloze luister van Zijn volmaaktheden ten toon spreiden'.³⁷

Er zal een Kerk zalig worden, omdat God het wil en doet. Waar dit verkondigd wordt, treft ge een theologische prediking aan. Dan zal naar voren worden gebracht de arbeid van de Drieënige Heere. Een preek behoort trinitarisch te zijn; dat wil zeggen dat de arbeid der drie Goddelijke Personen wordt verkondigd. We vinden dit terug in de preken van Beversluis. Immers is de Vader de verkiezende oorzaak en de Heilige Geest de toepassende oorzaak der zaligheid. Hoe nodig is het in en door Christus met God verzoend te worden door de arbeid des Geestes.

Zo lezen we bij Beversluis, welke het deel der gelovigen is. 'Zij hebben de algenoegzame God tot hun deel en erve, in al de volheid Zijner eeuwige liefde hun geopenbaard in de gifte van Zijn Zoon Jezus Christus. Zij hebben deel aan de gerechtigheid van Christus, om hen die schuldige zondaren waren - en diensvolgens Gods brandende toorn onderworpen - onbeschuldigd te stellen voor het Aangezicht Gods. Zij hebben deel aan de gezegende werkingen van de Heilige Geest, Die hen geestelijk levend maakte, riep en voorbereidde voor het Koninkrijk van de Zone Gods'.³⁸

De preek die Beversluis over Jesaja 49 : 8-9 heeft geschreven is volop theologisch-trinitarisch.³⁹

We willen niet meer noemen, doch wijzen ten overvloede nog op een andere plaats. Beversluis zegt daar, dat de uitwerkselen van het werk des Geestes door al de eeuwen heen dezelfde blijven. Uit dit werk blijkt allereerst het welbehagen Gods, namelijk dat de Heere Zich ontfermt dien Hij wil en verhardt dien Hij wil. Ook blijkt eruit, dat de toevergadering der aan Christus gegeven tot Zijn gemeente door alle tijden voortgaat en dat Hij daartoe de Heilige Geest, Die van de Vader en van de Zoon uitgaat, de gemeente gegeven heeft.⁴⁰

Een bevindelijke prediking.

Het behoeft geen betoog, dat wij een bevindelijke prediking voorstaan. Als preken is uitleg en toepassing der Schrift, dan kan het niet anders of de preek moet bevindelijk zijn. We staan vóór een Schriftuurlijke-bevindelijke prediking. Dat wil zeggen: als de Schrift goed en naar de zin en mening des Geestes verkondigd wordt, vloeit uit de Schriftverklaring de bevinding voort. Bij een bevindelijke-Schriftuurlijke prediking gaat - ten onrechte - de bevinding over de Schrift heersen. We horen in een preek niet alleen de arme zondaar en een rijke Christus verklaard, doch

Oude en Nieuwe dingen.
Zestal predikatiën Ds. N. H. Beversluis te Paterson.

Ook ditmaal wil ik het verzoek van den uitgever C. Veldhoen te Oud-Beijerland, die mij reeds een voorwoord voor deze preeken schrijven deed, gaarne inwilligen en de uitgave van dit eerste zestal in de Saambinder aanbevelen. Mij dunkt onze vacante kerken zullen zeer blijde zijn met deze preeken, die voor de leeskerk zeer geschikt zijn; dat zijn ze m.i. en om den inhoud en om den omvang. Een preek mag niet te lang zijn. Een lezer kan den duivel in de kerk bidden en lezen; hij hebbe oog voor de velerlei hoorders en stelle zich niet tevree, dat enkelen voor zich zelf wel een geheelen dag in de kerk zouden willen blijven, omdat 't hun daar goed is; maar hij, die voorgaat, zoek jong en oud, bekeerd en onbekeerd te stichten en te winnen.

En daarvoor kunnen deze preeken zeer wel dienen. De Heere gebiede over dezen bundel zijnen onmisbaren zegen en doe de preeken vele koopers vinden, opdat een tweede zestal spoedig moge volgen.

Recensie van Ds. Kersten van Yerseke in 'De Saambinder' van 28 sept. 1922.

ook hoe dezen bij elkaar komen. In een bevindelijke prediking komt naar voren de noodzakelijkheid, dat de waarheid door de bediening des Geestes in het hart verklaard wordt. Ook horen we langs welke wegen de Heere de Zijnen leidt. Wanneer de zielsbevinding van Gods volk in een preek niet beluisterd wordt, is er geen preek gehouden. In de prediking hebben we te horen de kloppingen van het hart der Kerke Gods.

De Heere werkt ordelijk en alles op de rechte tijd.⁴¹ Ook in het werk in de ziel van de Zijnen. Dat goede, Goddelijke, eenzijdige en onwederstandelijke werk in de ziel van een zondaar is een ordelijk werk. Wie denkt niet aan de gouden keten des heils uit Romeinen 8 : 30? Het werk Gods in de ziel van een zondaar heeft een begin, een voortzetting en een voltooiing.⁴² Als de Heilige Geest het werk der zaligheid in de ziel gaat aanvangen, ontdekt Hij de doodsstaat van zulk één. We lezen dit ook bij Beversluis.

'Immers, als die Geest ons gegeven wordt, is het Diens werk om te overtuigen van zonde, om een levendig en zieldoordringend gezicht te geven in bovennatuurlijk licht van onze schuld; van onze walgelijkheid en vloekwaardigheid. Om ons te doen zien de heerlijkheid en rechtvaardigheid van de Richter der ganse aarde, tegen Wien wij gezondigd hebben'.⁴³ De Heere gaat ontledigen om te vervullen. Hij gaat ontwortelen om te planten. Hij gaat breken om te bouwen. 'In de ware Godsdienst is de mens niets en God het al. Daarin wordt de mens ten toon gesteld als een voor de Heere walgelijk en verdoemelijk schepsel'.⁴⁴

Beversluis wijst altijd weer op de ellendige doodsstaat van de mens en dat

er niemand is die God zoekt. Niets is in de mens aan te treffen hetgeen voor God kan bestaan. 'Ook bij Gods verkorenen is er niemand die van nature God zoekt. Ook hun keel is een geopend graf; hun voeten snel om bloed te vergieten; ja, vernieling en ellendigheid is op al hun wegen. Zij komen niet aan als beschaamde en verlegen kinderen, die hun verzoiende Vader aan het hart vliegen. Neen, zij moeten als overwonnenen getrokken worden en tegen wil en dank gesleept worden met sterke koorden tot aan de hoornen van het altaar. O, welke pijnlijke middelen moet de Heere daartoe soms gebruiken. Ach ja, zij zijn van nature ook krenkers, verbuigers en vertreders van Gods recht. Ja, in zichzelf aangemerkt zijn alle Sionieten - met allen die buiten Sion zijn - rechtsverbrekers'.⁴⁵

Aan de ene kant tekent Beversluis de ellendige staat van zulk een ontdekte ziel, aan de andere kant de dierbaarheid en noodzakelijkheid van Christus. Hoe schoon preekt hij in de Kerstpreek over Lukas 2 : 8-11 erover, hoe de Heilige Geest een zondaar ontdekt en brengt tot Jezus. Het zou de moeite waard zijn dit gedeelte te citeren. U kunt beter de preek in zijn geheel lezen!

Voor Christus moet plaats gemaakt worden. Dit geschiedt in de weg der zielsontdekking. Dan ziet de zondaar zich in zichzelf reddeloos verloren en billijkt het heilig recht des Heeren. Dit duurt 'totdat hem van 's Heeren wege de Christus Gods wordt geopenbaard als de door God gegeven Zaligmaker van zondaren. Dan leert hij Christus kennen in Zijn Persoon, in Zijn natuur, in Zijn ambten, staten en weldaden. Door de kracht van de Heilige Geest breekt het geloof door om - met afzien van zichzelf en van alle schepselen en van alle werk, en in weerwil van al zijn aanklagers - tenslotte die door God gegeven en in zijn ziel geopenbaarde Christus aan te nemen als Verzoener van zijn zonden'. We lezen dat in de catechismuspraak over zondag 23.

Het is in en door het geloof dat de Kerk Christus leert kennen en met Hem verenigd wordt. Hoe schoon weet Beversluis in enkele zinnen dit geloof te tekenen. 'Een geloof dat de zondaar alle hoop op behoudenis in of door zichzelf beneemt. Een geloof dat de ellendige mens zondaar voor God doet zijn. Een geloof dat inderdaad de zondaar een gepast onderwerp maakt ter behandeling door Christus. Een geloof dat de zondaar met Christus verenigt en hem door Christus met God verzoent. Een geloof dat hem zich arm en ellendig doet kennen, doch rijk en zalig in Christus'.⁴⁶

We willen er niet aan voorbij gaan, hoe in een preek Beversluis zo duidelijk wijst op het verband tussen het geloof en de kennis. De Heere gaat door onderwijs eerst nadere kennis geven om alsdan het geloof te versterken.⁴⁷

Concluderend kunt u Beversluis een bevindelijke prediker noemen. Toch maken we dienaangaande enkele kritische opmerkingen.

1. Het komt in deze preken soms voor, dat de bevinding wat vlak aan doet. De plaats, die het bevindelijk element in de tekstverklaring in-

*O! bitter lijden en onuitsprekelyk zielewee, dat U
doorknaagde o, Gezegende Immanuel en dat voor-
hen, die van nature ook uwe vijanden zijn. Uwe
liefde tot hen sterker dan de dood. O! hoe zullen de
hemelsche halleluja's door het smaken en eeuwig
genieten van deze liefde in volmaaktheid door de
gezaligden in den hemel aanzwellen tot hemel,
vervullende jubelzangen ter ere van het Lam, dat
voor hem geslacht, hen vrijkocht met den prijs zijns
bloeds. — Nu scheen Vorst Immanuel een macht- en
krachtelooze rechter zal Hij de tegen Hem aangerukte
vijanden overwinnen en vervuld worden het Woord
des Schrift: „Dat Hij deze machten aan het kruis
naakt heeft uitgetogen en openlijk ten toon gesteld.“ —
Wat zien we voorts? De kruispaal met den Heiland
door nagelen, welke zijne handen en voeten doorboor-
den, daaraan geklonken, werd opgericht. —
Reeds met vele smarten doorstoken, worden nog
meerdere daaraan toegevoegd. Met vele smaad,*

Manuscript Goede Vrijdag-preek.

neemt, vinden we weleens tē klein.

Zo bijvoorbeeld in de preek over Psalm 2 : 1-6. In dit tekstgedeelte lezen we van de vijandschap tegen God en Christus. 'Laat ons Hun banden verscheuren en Hun touwen van ons werpen'. In de toepassing wordt wel ge-
waagd van de geestelijke strijd en de innerlijke vijandschap van de Kerk,
doch we hadden graag gezien dat juist dit meer was uitgediept. Er is veel
meer uit de zielsbevinding over te zeggen dan nu gedaan is. Is Christus als
de Leeuw uit Juda's stem niet het strijdperk ingegaan als de grote Over-
winnaar?

Waarom daar niet over gesproken? Nu krijgt deze preek, ondanks de
goede verklaring, toch iets vlaks. Dit geldt van meerdere preken.

2. We hadden wat meer willen horen over de toeleidende wegen naar
Christus in de onderscheiden standen en ziele-oefeningen. Niet altijd is
de betoogtrant van Beversluis helder in deze zaken.⁴⁸ We denken aan de
preek over de blindgeborene uit Johannes 9 : 1-7. Beversluis verklaart de
geschiedenis helder. Zegt schone en diepe dingen, alhoewel we liever ge-
zien hadden dat hij sommige zaken betreffende het zieleleven meer had
uitgediept. In de toepassing is hij verwarrend en niet duidelijk. We cite-
ren: 'En Hij kwam tot u en bestreek ook uw zielsogen met Zijn ogenzalf.
Ja, Hij zond u naar het badwater van Zijn bloed, om u daarin te wassen.
En Hij werkte in u het geloof, om dadelijk de toevlucht te nemen tot het
alles reinigende zoenbloed van Christus. Door Zijn genade mocht ge
doorbreken in weerwil van alle bestrijdingen en woelingen van ongelooft.
En toen ge u gelovig werpen mocht in het bloed des Lams, toen werd ge
ziende om de enige weg ter ontkoming te zien'. Eerst gewassen in het
bloed, dan een weg ter ontkoming gezien. Dit is niet duidelijk. Of moet
het zijn, dat Beversluis met dit 'zien' wil zeggen, dat zulk één met ge-
opende ogen de weggeschonken Christus mag aanschouwen als de hem
Gegevene des Vaders? Beversluis had dit nauwkeuriger moeten om-
schrijven.

3. In de preek over zondag 23 spreekt Beversluis over de openbaring van
Christus en de wegschenking. Deze zaken liggen onderscheiden. Waar-
om in de andere preken niet meer op dit onderscheid gewezen? We stel-
len nog een vraag. Welke plaats heeft Christus in de rechtvaardiging van
de zondaar in de ziel en welke plaats de Vader?

4. Dat de bevinding soms een wat kleine plaats inneemt in de preek, kan
zijn oorzaak hebben in de indeling, namelijk dat de toepassing apart
volgt achter de verklaring aan het einde. In die toepassing plaatst hij
overigens behartenswaardige opmerkingen. Beversluis spreekt zijn hoor-
ders met klem toe; meestal verdeelt hij hen in drie categorieën. We den-
ken aan de preek over Lukas 12 : 32. In de toepassing richt hij zich tot de
onwedergeborenen. Vervolgens spreekt hij aan zielen, die toevlucht
mochten nemen tot de Goede Herder der kudde. En tenslotte de kinde-
ren Gods, die weten dat ze schapen van Christus zijn.

We noemen nog een voorbeeld, en wel uit de preek over 1 Petrus 2 : 7a.
In de toepassing richt hij zich eerst tot de onbekeerden. Dan tot de zielen,

welker ogen geopend zijn voor de rampzalige staat; hij wijst ze op de noodzakelijkheid van Christus. Ten laatste wendt hij zich tot de kinderen Gods en roept dezen op zich te verheugen en te verwonderen, en veel te overdenken hoe lief zij Hem zijn als de gifte des Vaders aan Hem.

Soms ook gewaagt Beversluis in zijn toepassing van twee categorieën hoorders. Zo spreekt hij in zijn preek over Johannes 5 : 40 eerst de ongenadigden aan en dan de zielen die tot Jezus gekomen zijn. En in de catechismuspreek over zondag 22 spreekt Beversluis van gelovigen en ongelovigen, of liever gezegd: wedergeborenen en niet-wedergeborenen.

We komen ook wel in een toepassing tegen, dat Beversluis zonder meer tot 'de gelovigen' spreekt. Dan zou er meer te zeggen zijn; dit vraagt een onderscheidenlijker en separerende behandeling. Gaarne hadden we gezien, dat Beversluis op die plaatsen meer was ingegaan op de onderscheiden standen in het geestelijke leven.

Het zij ons vergund deze enkele opmerkingen te plaatsen. Hetgeen niet wegneemt de hoge achting die gekoesterd kan worden voor deze Schriftuurlijke-bevindelijke prediker. Hij brengt geen wettische preek, doch wijst altijd op Christus.⁴⁹

Enkele dogmatische opmerkingen.

In de nagelaten preken van Beversluis is voldoende stof aanwezig om enkele dogmatische opmerkingen te plaatsen. We willen dit puntsgewijs doen.

1. We treffen iets aan over zijn verbondsbeschouwing in de preek over zondag 24 uit de Heidelberger Catechismus. Duidelijk is hij een voorstander van de Twee-Verbonden-leer. We denken aan het werkverbond en genadeverbond. Door zijn val heeft Adam - en wij allen in hem - het verbond der werken krachteloos gemaakt om ons ter zaligheid te kunnen zijn.

Heel terecht merkt hij op, dat dit verbond niet vernietigd is. Het is nog in volle kracht. 'Aan de eis van dit verbond moet ten volle worden voldaan, alsook de straf die bedreigd is op de verbreking van het verbond moet geheel gedragen worden, zal de mens het eeuwige leven beërven'. De arbeid van Christus in Zijn vernedering is, dat Hij dit plaatsbekledend voor de Zijnen gedaan heeft. De volop Bijbelse en daarom ook Gereformeerde leer - in de zin van de aloude Gereformeerde leer - van verzoening door voldoening vindt zijn verwoording ook in de preken van Beversluis.

Nu zijn er twee verbonden. Adam is het hoofd van het werkverbond en Christus is het Hoofd van het genadeverbond. Adam het hoofd van alle mensen. Christus het Hoofd der uitverkorenen. 'En zoals nu alle mensen gestorven zijn in Adam als aller verbondshoofd, zo zullen allen worden levend gemaakt die zijn ingezet in Christus als een nieuw Verbondshoofd. Dit is het tweede verbond of het verbond der genade'.

2. Het is de moeite waard te lezen hetgeen Beversluis opmerkt ten aanzien van de onmacht en onwil van de mens. Volgens Ds. Hegeman mocht Beversluis een open oog hebben voor de dwalingen: 'Een van de

grootste dwalingen van die tijd is ook die van deze tijd: schuilen achter de geestelijke onmacht. Maar over de onwil wordt niet gesproken. Dan kon de leraar scherp wezen en zeer getrouw. Hij spaarde geen vlees. Ook niet het eigen gerechtigde vrome vlees'.⁵⁰

In de voorafsprak op de preek over zondag 25 H.C. merkt Beversluis op dat de mens niet alleen onbekwaam, maar ook volstrekt onwillig is om tot God te komen. Nooit, zo zegt hij, zal enig mens uit en van zichzelf behoefte gevoelen om met zijn Maker verzoend te worden.

Zeër pregnant betoogt hij dit in een preek over Johannes 5 : 40, alwaar Christus tot de Joden zegt: 'En gij wilt tot Mij niet komen, opdat gij het leven moogt hebben'.

Dit is een aangrijpende preek. Ten stelligste betoogt hij, dat de onmacht niet op de voorgrond geplaatst mag worden. 'Doen we dat, dan maken we van onze geestelijke onmacht een schuilplaats, zoeken we ons daarmede te verontschuldigen en gebruiken haar als een dekmantel voor onze zonden'. Terecht wijst hij erop, dat onze onmacht de ellendige vrucht is van onze paradijszonde. Onmacht is geen dekmantel of schuilplaats, maar is onze zonde.

3. Het viel ons bij het bestuderen dezer preken bijzonder op, hoe treffend en duidelijk Beversluis wijst op het onderscheid tussen het Oude en Nieuwe Testament en de eenheid van beide Testamenten. Het Oude Testament is de bedeling van de belofte en het Nieuwe Testament die van de vervulling. In beide gaat het om Christus. Hij is 'het Fundament, naar Welks komst de Kerk onder de belofte gelovig uitzag en waarop zij door het geloof gegrond was en waarop de Kerk van het Nieuwe Testament zou gegrondvest worden'.⁵¹

Op een andere plaats weet Beversluis in heldere bewoordingen te spreken over de bedelingen in beide Testamenten in heilshistorisch licht. Er is een voortgang en zekere ontplooiing in de heilshistorie.

Zo zegt Beversluis dat de gemeente van het Nieuwe Testament niet meer geleid zou worden 'door schaduwen en voorbeelden; zij zou niet gevoed en getroost worden door beloften en toezeggingen, welke haar door profeten des Heeren zouden gebracht worden. Maar Hij, Die het lichaam overschaduwde en het ware tegenbeeld van alle voorbeelden is, de verhoogde en verheerlijkte Immanuël, zal haar nu door Zijn Geest rechtstreeks tot de vervulling der profetieën leiden'. En even verder: 'De uitstorting van de Heilige Geest wordt dan voor ons een rijkere ontplooiing en volmakter openbaring van het Godsplan ter volmaking van Zijne gemeente'.⁵²

Ook in het Oude Testament werkte de Heilige Geest. De Kerk van de oude bedeling kon buiten Christus om niet zalig worden. De weldaden van het genadeverbond zijn in het Oude en Nieuwe Testament wezenlijk dezelfde. 'Maar vóór de dadelijke verwerving door Christus konden deze weldaden niet anders dan in beloften des Vaders aan de Kerk worden gepredikt en het geloof, dat de Heilige Geest werkte in het volk des Heeren, werd tot deszelfs vrucht middelijk gevoed en gesterkt door de dienst

The Enmity of Man
Against Free Grace

The Sovereign Love
of the Father

By Rev. N. H. Beversluis

*De laatste jaren worden Beversluis' preken in
het Engels vertaald en uitgegeven door The
Macedonia Mission Society (Neth. Ref. Congr.
of U.S. and Can.).*

der schaduwen en ceremoniën'.⁵³

4. Zeer behartenswaardig is de opmerking van Beversluis in zijn catechismuspredikatie over de uitdrukking 'in zoverre' uit het antwoord op de zestigste vraag. We lezen aldaar: '... in zoverre ik zulke weldaad met een gelovig hart aanneem'.

Beversluis zegt ervan: 'Dit moet ge niet opvatten alsof de één meer en beter gerechtvaardigd is dan de ander; en dat dit meer en beter zou afhangen van het meerder en sterker geloven. Neen, in de rechtvaardiging bestaan geen trappen. Gij zijt geheel volkomen rechtvaardig of ge zijt het niet'.⁵⁴

5. We kwamen een terloopse uitdrukking tegen over de algemene genade. U weet dat er geschil bestaat over de vraag, of de algemene genade in verband staat met de kruis- en zoenverdiensten van Christus. We willen op de materie hier niet nader ingaan, doch geven weer hetgeen we bij Beversluis tegen kwamen. En wel in de preek over Jesaja 49 : 8-9. In zijn voorafpraak tekent hij de mens in de volmaakte staat van weleer en hoe uit de gevallen mensheid niemand naar God vraagt. 'In geen enkele van de weldaden, die de Heere - uit enkel goedertierenheid om Christus' wille - de van God vervreemde mens doet toekomen, vindt hij God'. Het gaat ons om de uitdrukking tussen de strepen. De weldaden die de Heere de van God vervreemde mens schenkt, komen voort aldus Beversluis 'uit enkel goedertierenheid om Christus' wil'.

6. In Johannes 3 : 16 lezen we: 'Want alzo lief heeft God de wereld gehad'. In zijn eerste brief zegt Johannes: 'En Hij is een Verzoening voor onze zonde; en niet alleen voor de onze, maar ook voor de zonden der gehele wereld'. Wat hebben we onder 'wereld' te verstaan? Weliswaar

betreft deze vraag de exegese, doch zij staat niet los van de dogmatiek. Het is hier niet de plaats uitvoerig op deze vraag in te gaan. Dit zou ons te ver voeren. We geven de gedachte van Beversluis door. Het lijden dat Jezus onderging was een lijden van de toorn Gods over de zonde van het menselijk geslacht. Niet dat de verzoening waarvan de apostel Johannes schrijft elk mens hoofd voor hoofd ten goede zal komen. Maar wat wil Johannes zeggen? Hij geeft te kennen de medeschuldigheid van alle mensen aan Adams schuld in zijn val. De vloek wordt gelegd op de gehele schepping. Deze vloek moest worden opgeheven. De door de zonde des mensen verbroken harmonie tussen de Almachtige en Zijn schepping moest hersteld worden en daartoe werd Christus een verzoening van de zonden der gehele wereld.⁵⁵

7. In de catechismuspreek over zondag 24 heeft Beversluis het erover, dat de Heere de val van eeuwigheid heeft voorzien. Dit zegt hij ook in de preek over Lukas 12 : 32, dat de Heere de val heeft voorzien. En in de preek over 1 Petrus 2 : 7^a gewaagt hij ervan, hoe daar reeds voor de aanvang der eeuwen de ganse wereld voor God verdoemelijk lag. 'Wiens eeuwige wetenschap al wat in de tijd geschieden zou, als reeds geschied voor Zijn alziend oog ontsluiert zag'.

Ongetwijfeld bedoelt Beversluis het goed, maar ge zoudt uit deze uitspraken kunnen opmaken dat de Heere het slechts voorzien heeft. Doch alles ligt onder zijn besluit en wil. Zó moeten we dit zeggen, zonder deze zaken curieus nader te onderzoeken.

Beversluis zegt dit ook op een andere plaats en wel in zijn preek over Spreuken 22 : 2. 'De Raad Gods omvat en besluit alle dingen; en alles wat er is, of nog zijn zal, is alleen om Gods wil'.

8. In de voorafpraak op de prediking over zondag 24 zegt Beversluis dat de Heere uit de rampzalige hoop der gevallen mensen een zeker bepaald getal personen verkoren heeft. We hebben hier de taal van onze belijdenis en bijzonder van de Dordtse Leerregels. Zie daarvoor I, 7.

9. We komen een opmerkelijke uitspraak tegen over het Beeld Gods.⁵⁶ 'Hij schiep de mens naar Zijn beeld: volmaakt goed met een oorspronkelijke gerechtigheid en heiligheid. Echter zo, dat deze niet behoorde tot zijn wezen; dat beeld Gods was verliesbaar. En verloor de mens dat beeld Gods, dan werd daardoor zijn bestaan als mens niet verloren'.

We zouden toch liever zeggen, dat het beeld Gods tot het wezen van de mens behoort. Na de val is hij mens gebleven. Weliswaar is hij het beeld verloren, toch zijn enkele vonkskens van het beeld nog gelaten.⁵⁷

10. Beversluis spreekt van een rechtvaardigmaking van eeuwigheid. Ongetwijfeld kunt ge dit lezen in de catechismuspreek over zondag 23. Beversluis spreekt over de uitverkiezing in Christus. Door God, Die hen verkoort, zijn ze alreeds van eeuwigheid aangemerkt als gerechtvaardigde zondaars in Christus. Hij gewaagt van de rechtvaardigmaking van eeuwigheid in de aanschouwing Gods, niet alsof de uitverkorenen als gerechtvaardigden in de wereld komen. In het eeuwig besluit Gods tot zaligheid der Zijnen stonden ze in Christus voor de Heere als rechtvaardig-

gen. Het komt ons voor dat het beter is de uitdrukking 'rechtvaardiging van eeuwigheid' te vermijden. De Kerk is van eeuwigheid in Christus uitverkoren. Dat leert de Schrift. De Kerk wordt in de tijd gerechtvaardigd. Dat leert de Schrift eveneens. De Schrift spreekt niet uitdrukkelijk over rechtvaardiging van eeuwigheid. Wel is het zó, dat alles wat in de tijd gebeurt, bepaald is in Gods eeuwige Raad. Laten we hier volstaan met op te merken, de verborgenheden - die de Heere behaagd heeft verborgen te houden - niet curieus te willen onderzoeken.⁵⁸

Er zijn meer opmerkenswaardige zaken, doch we willen het hierbij laten.

Ten Slotte.

We gaan deze bespreking afronden. We zijn begonnen met op te merken dat het een voorrecht geweest moet zijn deze prediker te hebben mogen beluisteren. Immers, zijn preken zijn ernstig en zeer vermanend. Hij wijst op twee wegen op reis naar de eeuwigheid.⁵⁹ Altijd heeft Beversluis een ernstige oproep tot onwedergeborenen. We moeten sterven en dat is God ontmoeten.

'Denkt ge hier wel eens aan, medereiziger naar de ontzaglijke eeuwigheid? Uit het leven van de meeste mensen blijkt niet, dat op de rechte wijze over hun eeuwige bestemming gedacht wordt. Leeft het merendeel maar niet even, alsof men op aarde een blijvende plaats heeft?' O, zegt hij, 'valt eens voor God in. Erkent uw zonde en dwaasheid. Bidt om vergeving en verlaat de slechtheid en leeft; treedt op de weg des verstands. Nog is het tijd. Stelt het niet uit'.⁶⁰

Hij vermaant en waarschuwt zijn hoorders tegen wereldgelijkvormigheid.⁶¹ Hij wijst erop hoe er velen zijn die het christen-zijn beperken tot hun gezette kerkgang, maar het niet betonen in het practicale leven. 'Het is bijna of het maatschappelijk leven voor de christen niet behoort tot de weg der zaligheid, die te bewandelen is. O, ware het slechts door zich geheel te onttrekken aan het volgen van de tijdgeest, protest tegen deze te leveren, het zou al een bewijs zijn van ons ontwaken uit die slaap'.⁶²

Beversluis klaagt - als alle predikers - over de duisternis der tijd: 'O, als we zien hoe land en kerk en volk in diep verval is, dan zullen we moeten erkennen, dat God met ons twist'.⁶³

Bij het doorwandelen van de tuin zijner preken hebben we Beversluis leren kennen als een Schriftuurlijke prediker, die de zielsbevinding der Kerk naar voren brengt en als enige grond ter zaligheid de Christus der Schriften verkondigt. Wij wensen de komende (her)-uitgave van Beversluis' preken dan ook een goede ingang, moge het zijn tot Gods eer en tot zaligheid van zielen.

Noten:

- 1) Romeinen 10 : 14-21.
- 2) Ds. C. Hegeman in 'Kroniek' in De Saambinder van 12-4-1957.
- 3) D.L. I, 3. 'En opdat de mensen tot het geloof worden gebracht, zendt God goedertierenlijk verkondigers van deze zeer blijde boodschap, tot wie Hij wil en wanneer Hij wil; door wier dienst de mensen geroepen worden tot bekering en het geloof in Christus, den Gekruisigde'.
- 4) In de voorafpraak van de preek over Johannes 5 : 40.
- 5) In een preek over Johannes 16 : 7.
- 6) Zie bijvoorbeeld de indringende preek over Spreuken 10 : 5.
- 7) De teksten zijn de volgende: Spreuken 10 : 5 (een onvolledige preek), 23 : 23^a en 22 : 2 (dit lijkt veel op een tijdrede), Jesaja 1 : 27^a, en 49 : 8-9 (een voorbereidingspreek voor het H.A.), en Psalm 2 : 1-6.
Lukas 2 : 8-11 (Kerstpreek) en 12 : 32. Johannes 9 : 1-7, 5 : 40, 16 : 7 (Pinksterpreek), 19 : 16 e.v. (Lijdenspreek) en 6 : 26-27. Romeinen 14 : 19, 2 Corinthen 6 : 14-15 en 1 Petrus 2 : 7^a.
De preken over Lukas 12 : 32, Johannes 5 : 40, Psalm 2 : 1-6, 1 Petrus 2 : 7^a, Spreuken 23 : 23^a en Johannes 16 : 7 kunt ge vinden in de bundel: Oude en nieuwe dingen, uit 1922.
Die over Spreuken 22 : 2, Johannes 19 : 16 e.v. en Johannes 6 : 26-27 in de bundel: Eerste drietal leerredenen, uit 1923.
- 8) Aldus deelde C. de Jongste ons mee; zie hoofdstuk 18.
- 9) De preek over Romeinen 14 : 19 is de Synodepreek van het jaar 1907 en de Feestrede dateert uit 1898.
- 10) Uit de toepassing van de preek over 1 Petrus 2 : 7^a.
- 10) De preek over Johannes 6 : 26-27.
- 11) De preek over Johannes 19 : 16 e.v.
- 12) De preek over Lukas 2 : 8-11.
Bij zulk een spreken over het aanbieden der genade behoeft geen vrees te bestaan voor algemene verzoening. In de D.L. III/IV-9 lezen we: '... Christus, door het Evangelie aangeboden zijnde'.
Misschien zou het duidelijker zijn, om de term 'aanbieden' te vervangen door: voorstellen en verkondigen. De Latijnse term 'offerre' wil zeggen: voor iemand leggen, voorhouden; zie D.L. II-5. De ernstige roeping, die tot een ieder komt, is een ontzaglijke zaak, waarop Matth. 23 : 37 bijvoorbeeld wijst.
- 13) De preek over Johannes 5 : 40.
- 14) De preek over Romeinen 14 : 19.
- 15) In de voorrede op de bundel 'Oude en nieuwe dingen' spreekt Ds. G. H. Kersten van 'degelijke preken'.
- 16) Een brief van 3-10-1923 uit Paterson aan Ds. G. H. Kersten.
- 17) Hij schrijft: 'Wat de andere apostelen als extra-ordinaire gaven was geschenken, had Paulus door opleiding ontvangen. Met de meeste voorzichtigheid mogen we dit zeggen: In Paulus is het extra-ordinaire door het ordinare overtroffen'.
- 18) In een brief verschenen in De Saambinder op 10-4-1924.
- 19) Zie daarvoor nader mijn artikelen in het Kerkblad der Oud. Ger. Gem. in Ned., 2^e jaargang, de nummers 7 en 8 en ook verder.
- 20) Alleen de preek over Jesaja 49 : 8-9 heeft een thema. In de preken over Johannes 19 : 16 en Johannes 6 : 26 missen we de puntenverdeling, eveneens in de catechismuspreken.
- 21) In de preek over Spreuken 23 : 23^a. Dit is een zakelijke preek met een ernstige toepassing.
- 22) In de preek over Johannes 19 : 16 e.v.
- 23) Zie bijvoorbeeld het commentaar van Calvijn over deze tekst.
- 24) Zie Dr. H. Jonker, 'En toch preken' (Nijkerk, 1973, blz. 139-141).

- 25) Handelingen 9 : 20.
- 26) Zie bijv. 'Gereformeerde Homiletiek' van Dr. T. Hoekstra (Amsterdam, 1975, blz. 172 v.v.).
- 27) In de preek over Johannes 6 : 26-27.
- 28) Ibidem.
- 29) In de preek over Johannes 5 : 40.
- 30) In de preek over Johannes 6 : 26-27.
- 31) In de preek over Johannes 19 : 16 e.v.
- 32) Zie Dr. T. Hoekstra, a.w. blz. 171-172.
- 33) Spreuken 16 : 4. In de kanttekening der S.V. staat: Dat is om Zijner ere wil.
- 34) Ezechiël 36 : 22.
- 35) In de preek over Jesaja 1 : 27^a.
- 36) In de preek over 2 Corinthe 6 : 14-15.
- 37) In de preek over Lukas 2 : 8-11 en wel in de voorafsprak.
- 38) In de preek over 2 Corinthe 6 : 14-15.
- 39) Dit is een voorbereidingspreek voor het H.A. Echter daarover wordt hier weinig gezegd. We hadden graag vernomen op welke gronden we aan mogen zitten aan de dis.
- 40) In de preek over Johannes 16 : 7.
- 41) Ibidem.
- 42) Filippenzen 1 : 6. Iemand heeft eens gezegd: wedergeboorte is hoofdzaak, rechtvaardiging wordt dan noodzaak.
- 43) In de preek over Johannes 16 : 7.
- 44) In de preek over Johannes 5 : 40.
- 45) In de preek over Jesaja 1 : 27^a.
- 46) In de preek over 1 Petrus 2 : 7^a.
- 47) In de preek over Johannes 16 : 7.
- 48) Ds. G. H. Kersten schrijft in De Saambinder van 23 juli 1931, dat Beversluis de gave geschonken was van een bevattelijke stijl. Dit is waar. Doch soms is hij niet doorzichtig.
- 49) In ditzelfde artikel gewaagt Ds. Kersten van een wettische gang bij Beversluis. Maar dat was vóór dat hij een brief van Beversluis ontving, waarin deze verhaalde dat zijn ziel tot ruimte gebracht was. Nu mocht zijn hart meer dan tevoren op Christus leunen. In deze preken komt het wettische niet meer voor.
- 50) Zie De Saambinder d.d. 12-4-1957.
- 51) In de preek over Lukas 2 : 8-11.
- 52) In de Pinksterpreek over Johannes 16 : 7.
- 53) Ibidem.
- 54) In de Duitse tekst lezen we: 'Wenn ich allein solche wolthat mit glaubigem hertzen anneme'. In de Latijnse tekst: 'Modo haec beneficia vera animi fiducia amplectar'. Zie: Dr. J. N. Bakhuizen van den Brink, 'De Nederlandse Belijdenisgeschriften' (Amsterdam, 1940).
- 55) In de preek over Johannes 19 : 16 e.v. We zouden kunnen zeggen, dat de Heere de wereld redt in het zaligen van uitverkorenen.
- 56) In de preek over zondag 24, voorafsprak.
- 57) Volgens Prof. Dr. H. Bavinck ligt het wezen van de mens daarin dat hij naar het Beeld Gods geschapen is. Zie zijn dogmatiek II § 37. Immers spreekt Rome van een donum superadditum. Ook treffen we dit in de dogmatiek van Dr. A. G. Honig aan in de Locust de Homine, § 8. In zijn 'Redelijke Godsdienst' zegt W. à Brakel over het beeld Gods: 'Maar het was hem natuurlijk: het behoorde wel niet bij het wezen der ziel, noch het was geen wezenlijk deel des mensen, noch ook geen wezenlijke eigenschap, zodat de mens het beeld Gods verliezende zijn natuur niet verloor' (Leiden, 1881, deel I, blz. 268). Daarentegen zegt P. van Mastricht: 'De eerste gelijkvormigheid bestaat in 's mensen wezen zelve en wel in zijn gehele wezen, in lichaam en ziel'. In 'Practicale Godgeleerdheid' (Utrecht, 1749, blz. 99).
- 58) Beversluis beweegt zich in dezen in de traditie van A. Comrie, die uit Gods eeuwig besluit afleidt, dat de verkorenen reeds van eeuwigheid gerechtvaardigd zijn, daarbij vasthoudend, dat zij in de tijd dadelijk gerechtvaardigd worden. Anderen - zoals W. à

Brakel (a.w., blz. 869 vv.), P. van Mastricht (a.w., deel 3, blz. 336) en Joh. van der Kemp (Verklaring Heid. Cat., Gorinchem, z.j., blz. 419) - staan op het standpunt, dat van een rechtvaardiging van eeuwigheid niet kan worden gesproken. Overigens, laten we vooral blijven letten op (al) datgene wat deze en andere gereformeerde vadersamenbond.

- 59) Lees bijvoorbeeld de preek over Spreuken 10 : 5.
- 60) In de preek over zondag 22 in de toepassing.
- 61) Zie de preken over Spreuken 23 : 23^a en 2 Corinthe 6 : 14-15.
- 62) In de preek over Spreuken 22 : 2.
- 63) In de preek over Rom. 14 : 19. Zie bijvoorbeeld ook de preek over Johannes 16 : 7. In de preek over Spreuken 23 : 23a vermaant hij tegen de ijdele pronk, blinkende sieraden, loszinnige kleding en wereldse zeden.

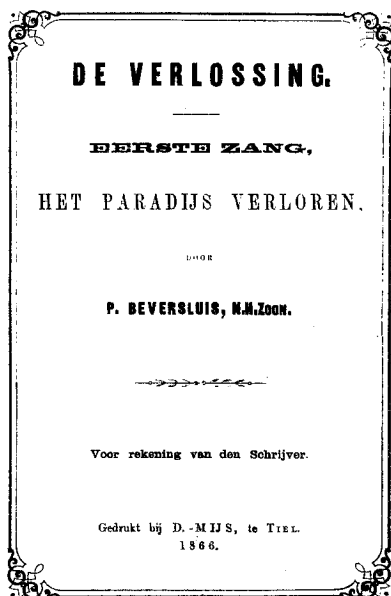
20. De poëzie van Ds. Beversluis

(door E. Kooijmans)

Dichterlijk bloed?

Het komt meer dan eens voor, dat een bepaald boek of artikel over een dichter begint met het naspeuren van diens voorgelacht, teneinde zijn kunstzinnige gave te kunnen verklaren uit een 'dichterlijk bloed' dat door de aderen van de familie zou stromen. Vooral in de eerste jaren van de twintigste eeuw was deze biografische methode van bestudering populair. Zij kwam voort uit de toen vrij nieuwe psychologische stelling, dat de mens als het ware bepaald zou zijn door allerlei erfelijke factoren en door zijn milieu.

Met betrekking tot Ds. Nicolaas Hendrik Beversluis lijkt deze theorie aardig te kloppen, want in de verschillende takken van de familie Beversluis is het dichten een geliefde bezigheid geweest. Zo wist onze predikant zich van zijn vader te herinneren, dat deze wel eens verzen maakte, terwijl zijn oom Pieter ook gedichten publiceerde.¹ Van grootmoeder

Oom Pieter Beversluis gaf zelfs zijn poëzie in druk uit.

Maartje Beversluis-Los is een mooi lied bewaard gebleven, getiteld: 'Ik ga sterven'.² Zij schreef dit vijftien strofen tellende vers vlak voor haar dood in 1847. Het begin ervan luidt:

Ik ga sterven! Ik ga sterven!
En dat baart mij geen verdriet.
Lang in Kedar om te zwerven
Is slechts bitter zielsverdriet.

Deze grootmoeder van Ds. Beversluis was tevens de tante van de bekende predikant Pieter Los, de kerkelijke zwerver die eerst tot de gemeenten van Cornelis van den Oever en die van Pieter van Dijke heeft behoord en daarna de min of meer vrije gemeente van Leiden heeft gediend. Ook van hem zijn, naast pennevruchten van andere aard, gedichten bewaard gebleven.

Tenslotte, om niet meer te noemen, beoefenden ook Ds. Martinus Beversluis, een neef van onze predikant, en diens zoon Martien de dichtkunst. Van alle hier genoemde verwanten is de laatstgenoemde het meest bekend geworden.³ Martien Beversluis behoorde tot de protestantse groep dichters rond het tijdschrift 'Opwaartsche wegen'. Van hem zijn de bundels 'Verzen' en 'De Zeeuwsche lier' vrij bekend geworden. Zijn gedichten laten zich het best omschrijven als 'door middel van woorden geschilderde landschappen', waarin hij niet vergeet naar God als de Schepper heen te wijzen.

Hoewel Ds. Beversluis dus uit een poëtische familie afkomstig is, blijft het toch een gewaagde stelling om over 'dichterlijk bloed' te spreken; zeker als men bedenkt, dat de dichtkunst in de vorige eeuw veel dichter bij het volk stond dan in de onze. Door de Beweging van Tachtig, die uiters individuele kunst voorstond, is de kloof tussen de dichter en het publiek vrijwel onoverbrugbaar geworden. In de negentiende eeuw, de eeuw van de huiselijke poëzie-albums en allerlei kunstalmanakken, kwamen veel meer 'gewone' mensen ertoe een gedicht te schrijven dan tegenwoordig. Vooral dominees schijnen een welversneden pen gehad te hebben, wat onder andere blijkt uit het feit dat in de literatuurgeschiedenis van de tweede helft van de vorige eeuw een vrij grote groep predikant-dichters onderscheiden wordt.

Het ligt dan ook voor de hand het dichten van Ds. Beversluis eerder te verklaren vanuit een zekere vertrouwdheid met huiselijke en stichtelijke poëzie in brede lagen van de maatschappij, dan vanuit een bij hem aanwezige erfelijke begaafdheid. Trouwens, had Ds. Beversluis met betrekking tot zijn gedichten geen inspirerend voorbeeld in Ds. L. G. C. Ledebor, de vroegere leider van het verband der gemeenten waartoe hij ook zelf behoorde? In het dichterlijk werk van hen beiden zijn tenminste de nodige overeenkomsten te ontdekken. Daarmee zijn we gekomen tot de vraag, welke plaats men moet toekennen aan de poëzie van Ds. Beversluis in de ontwikkeling van de dichtkunst in Nederland.

Ds. Beversluis en de poëtische traditie.

Het zal duidelijk zijn, dat Ds. Beversluis als dichter niet te plaatsen is binnen het kader van de literaire richtingen die in de jaren voor en na de

eeuwwisseling in Nederland de toon aangaven.

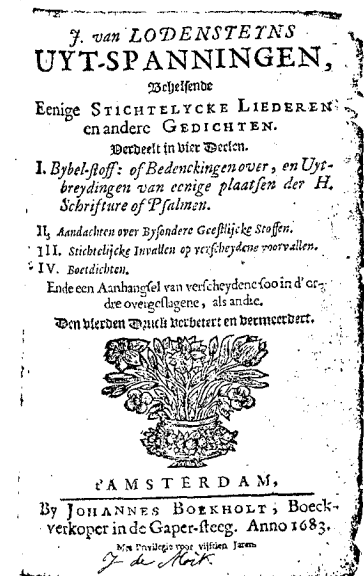
De Beweging van Tachtig, bestaande uit een groep jonge schrijvers die rond 1880 debuteerden, had juist afgerekend met de moraal, de diepere boodschap in de literatuur. Vooral de stichtelijke predikant-dichters waren overdreven nagebootst en bespot voor Frederik van Eeden in diens bundel 'Grassprietjes', die hij onder de schuilnaam Cornelis Paradijs geschreven had.

Rond 1900 verliet men weliswaar het standpunt dat de kunst louter om de kunst zelf bedreven moest worden weer, maar de Christelijke boodschap was toen bijna geheel verdrongen. Een moraal van algemeen wijsgerige aard of een socialistische tendens kwam ervoor in de plaats. Zelfs met het werk van enkelen die wél godsdienstige poëzie schreven, onder wie Jacqueline van der Waals, hebben de gedichten van Ds. Beversluis niets gemeen. Deze dichters pasten namelijk de nieuwe door de Tachtigers ingevoerde dichterlijke aspecten in hun werk toe. Zij meden het gebruik van retoriek en probeerden de schoonheid door middel van woorden te schilderen. Dat deed Ds. Beversluis niet. Integendeel, ik veronderstel, dat de eigentijdse letterkunde hem nauwelijks of in het geheel niet beroerd zal hebben. Dit geldt tevens voor verreweg de meeste Ledeboerianen en Kruisgezinden, die men met een variant op de groepering rond Abr. Kuyper zou kunnen aanduiden met de term: *'de kleinste luyden'*.

Ds. Beversluis zette los van alle eigentijdse ontwikkelingen de traditie van de Calvinistische stichtelijke poëzie voort. Hierbinnen zijn echter wel verschillende groepen en richtingen te ontdekken, wat een nadere bezinning op de plaats van Ds. Beversluis als dichter noodzakelijk maakt.

De meeste Calvinistische dichters van religieuze poëzie uit de negentiende eeuw zijn op de een of andere manier wel te verbinden met de gedichten schrijvende predikanten uit de periode van de Nadere Reformatie. Natuurlijk hadden ook Calvinistische dichters buiten de kring van Nadere Reformatoren, zoals Constantijn Huygens, Johannes Vollenhove en Arnold Hoogvliet, hun invloed en betekenis, maar zeker ten aanzien van Ds. Beversluis kan men deze buiten beschouwing laten.

Wie een lijn wil trekken vanuit de Nadere Reformatie naar Ds. Beversluis, kan daarbij niet heen om de gezangenbundels van predikanten als Van Lodenstein, Sluiter, de Groenewegens en Schortinghuis. Deze spraken het gewone kerkvolk aan en vertolken de geestelijke ervaringen van Gods kinderen. De bundel 'Uyt-spanningen' (1676) van Jodocus van Lodenstein kan men als een startpunt van een ontwikkeling zien. Deze predikant dichtte zijn gezangen ten behoeve van de doordeweekse samenkomsten van de zogenaamde 'Utrechtse kring'. Toen door de steeds toenemende verschraling van het geestelijk leven binnen de vaderlandse kerk in de achttiende eeuw het gezelschapsleven enorm opbloeiende, werd van deze bundel dan ook gretig gebruik gemaakt. De vele herdrukken

Titelpagina van Van Lodensteins bundel 'Uyt-spanningen', die het startpunt van een ontwikkeling aangeeft.

van de 'Uyt-spanningen' tot in de negentiende eeuw toe bewijzen dit.

Ds. Van Lodenstein werd nagevolgd door talrijke dichters van 'zielezangen' en andere stichtelijke liederen. Zo werden op de gezelschappen liederen gezongen uit bijvoorbeeld 'De werken van Willem Sluiter', de 'Lofzangen Israëls' van de gebroeders Jacobus en Johannes Groenewegen en de 'Bevindelijke Gesangen' van Wilhelmus Schortinghuis. Ook het bundeltje 'Uitgekipte Gesangen', waarin liederen voorkomen van de bekende predikanten Jacobus Koelman en Herman Witzius, was erg geliefd.

In de kringen van de Afscheiding en de gemeenten rond Ds. Ledeboer bleef in de negentiende eeuw het gezelschapsleven bestaan. De hierboven genoemde bundels hield men er naast de preken van de oude schrijvers in ere. Het zal daarom geen verwondering wekken, dat de poëzie van Ds. Ledeboer en Ds. Beversluis qua stijl grote overeenkomst vertoont met de eenvoudige bevindelijke gedichten van sommige personen uit de Nadere Reformatie, in het bijzonder met de gezangen van de predikanten Schortinghuis en Groenewegen.

Twee lijnen.

Nu is het zeer merkwaardig, dat er vanuit de 'Uyt-spanningen' van Ds. Van Lodenstein ook een lijn te trekken is naar de poëzie van de negentiende-eeuwse predikanten B. ter Haar, J. J. L. ten Kate en Nic. Beets, terwijl deze dichters toch bepaald niet eensgeestes met Ds. Ledeboer en Ds. Beversluis waren. De eersten waren alom gevierde kanselredenaars

De Ledeboeriaanse poëzie vertoont grote overeenkomsten met de bevindelijke gezangen van onder anderen de predikant-dichter Wilhelmus Schortinghuis, de man van de vijf 'nieten'.

binnen de Nederlandse Hervormde Kerk, die hun populariteit voor een groot gedeelte te danken hadden aan hun tot braaf Christendom aansporende, vooral niet te zeer ontdekkende prediking. Hun liederen vonden een plaats in de door Afgescheidenen hevig aangevallen 'Vervolgbundel' van de 'Evangelische Gezangen'. Als voorbeelden kunnen hier dienen: 'O hoofd bedekt met wonden' (Ter Haar), 'Hoe zal ik U ontvangen' (Ten Kate) en 'Daar is uit 's werelds dui'stre wolken' (Beets). Deze predikanten vormen de kern van de door de officiële letterkundige kritiek geaccepteerde groep predikant-dichters, terwijl Ds. Ledeboer en Ds. Beversluis cultureel gezien onopgemerkt bleven in de onderstroom van de maatschappij.

Dat vanuit hetzelfde startpunt de Calvinistische stichtelijke traditie in de negentiende eeuw tot meerdere onderling sterk verschillende stromingen was uiteengegroeid, is als volgt te verklaren.

In de zeventiende eeuw vormde de groep Calvinistische dichters nog min of meer een eenheid, hoewel er natuurlijk ook verschillen waren. De poëzie van Revis bijvoorbeeld is meer direkt op de Bijbel gericht en daardoor objectiever dan de poëzie van Van Lodenstein, die naast het zuiver schriftuurlijke element ook het meer subjectieve van eigen geestelijke ervaringen in zijn gedichten legde. Men kan tevens stellen, dat des-

Di. Jan Jacob Lodewijk ten Kate (l.) en Nicolaas Beets (r.) kregen samen met collega Bernhard ter Haar een belangrijk aandeel in de 'Vervolgbundel' van de 'Evangelische Gezangen'. Afgescheidenen, Kruisgezinden noch Ledeboerianen konden deze poëzie waarderen, vooral wegens de inhoud.

tijds de meeste Calvinistische dichters een redelijk tot goed literair niveau wisten te bereiken.

In de achttiende eeuw kwam er verandering. Sommige dichters trokken de lijn door van het schrijven van schriftuurlijke liederen, veelal psalmberijmingen, en gezangen van een niet al te specifiek bevindelijke inhoud. Johannes Eusebius Voet, Ahasverus van den Berg, Rutger Schutte, Pieter Leonard van de Kastele en anderen behoorden tot deze richting. De meeste van hen hadden te maken met de totstandkoming van de nieuwe psalmberijming in 1773. Sommigen spanden zich direkt daarna in om te komen tot een bundel gezangen voor de kerk, wat het verschijnen van de reeds genoemde bundel 'Evangelische Gezangen' tot gevolg gehad heeft. Het behoeft geen betoog, dat Ter Haar, Beets en Ten Kate zichzelf zagen als voortzetting van deze groep dichters, hoewel deze ook in afgescheiden kring wel invloed had. Men denke hierbij aan het overbekende gedicht van de in deze stroming thuishorende dichter Hiëronymus van Alphen:

Hoe dichter ik nader
Bij het huis van mijn Vader,
Hoe sterker ik hijg
enz.

Di. Ahasverus van den Berg (l.) en Rutger Schutte (r.) waren lid van de keuzecommissie voor de Statenberijming. Deze predikant-dichters bezorgden tevens een aantal liederen, die een plaats kregen in de theologisch zo omstreden 'Evangelische Gezangen'.

Andere dichters uit de achttiende eeuw benadrukten juist het bevinde-lijke element in hun poëzie. Zij namen het gebruik van de 'Tale Kanaans' van Van Lodenstein over en maakten gedichten over de onderscheiden standen in het genadeleven van de ziel. Men duidde zichzelf bij voorkeur aan als een 'made' of een 'worm' en men treurde over de 'roepende zonden' van land en volk. Deze dichters, de Groenewegens en Schortinghuis kunnen hier genoemd worden, bevonden zich niet in het centrum van de kerkelijke ontwikkelingen, maar hadden juist grote invloed in het min of meer los van de kerk ontluikende gezelschapsleven. Zo loopt er een directe lijn naar de Afscheiding en naar de kerkverbanden die tot in de twintigste eeuw toe daaruit ontstaan zijn.

Dezelfde onderwerpen en dezelfde woordkeus bepalen ook in hoge mate de poëzie van Ds. Beversluis. De dichters uit de laatstgenoemde stroming kwamen en komen nog voort uit het 'gewone' volk en zij schrijven daarvoor hun poëzie. Dientengevolge is het literair niveau van hun dichtkunst zodanig, dat van enige inpassing in de officiële Nederlandse letterkunde geen sprake kan zijn. Dat is jammer, want inhoudelijk hebben deze gedichten de lezer veel te zeggen.

Vormaspekten van Beversluis' poëzie.

Het is niet moeilijk zich een totaalbeeld van de poëzie van Ds. Beversluis te vormen. Naast zijn enige bundel 'Klacht en Jubel in Eenige Dichtrege-

len', is slechts een viertal losse gedichten van hem bewaard gebleven. 'Klacht en Jubel' verscheen in 1920. In november van datzelfde jaar wijdde Ds. Kersten in 'De Saambinder' in een korte bespreking enige aandacht aan de bundel. Hij beval het lezen ervan 'met warmte' aan vanwege de door de auteur tot uiting gebrachte 'oefeningen des geloofs'. Ten aanzien van de vorm van Ds. Beversluis' poëzie voegde Ds. Kersten er de veelzeggende zinsnede aan toe: 'Jammer dat niet altijd op maat en versvoet is gelet, dat vergemakkelijkt het lezen niet, doch den inhoud doet het geen schade'.⁴

De gedichten van Ds. Beversluis waren ondertussen de lezers van 'De Saambinder' niet geheel onbekend, want in de eerste jaargang had het blad driemaal een gedicht van hem gepubliceerd.⁵ Tegelijk met de verschijning van het eerste gedicht, onder het kopje 'Kerknieuws', had Ds. J. Overduin uit Moerkapelle reeds aangekondigd, dat er 'een bundel gedichten' van Ds. Beversluis verschenen was, die hij 'in z'n kranken tijd' gemaakt had.⁶

Nu lijkt me die laatste opmerking niet geheel terecht. Er staan in 'Klacht en Jubel' inderdaad gedichten die Ds. Beversluis geschreven heeft tijdens zijn ziekte omstreeks 1919. Een voorbeeld hiervan is het in 'De Saambinder' gepubliceerde gedicht 'In Krankheid', waarvan het begin luidt:

Wil o Heere! mij verhoren
Als ik tot U roep in nood.
Open voor mij uwe ooren;
Stort mij zoo niet in den dood.⁷

Maar de meeste gedichten uit de bundel hebben geen betrekking op Ds. Beversluis' ziekte en zij zijn waarschijnlijk eerder gemaakt. Het gedicht 'Jezus, de groote schat', een van de niet in 'Klacht en Jubel' opgenomen gedichten, is een bewijs van het feit dat Ds. Beversluis al vroeger dichtte. Het werd namelijk op 18 oktober 1911 opgedragen aan mrs. J. Nijland.

De hierboven aangehaalde zinsnede van Ds. Kersten onderstreept de mening, dat de gedichten van Ds. Beversluis gelet op hun vorm vrij zwak te noemen zijn. Een enkel voorbeeld moge dit duidelijk maken. Soms wordt een bepaald gehanteerd rijmschema in een gedicht niet volgehouden. De eindn van de strofen 8 en 9 van het gedicht 'Aan het eind hangt de kroon' illustreren dat.

Met Hem is verdrukking en kruis slechts een droom
Grijp moed droeve ziele! de nacht gaat ras heen
Uw last moge zwaar zijn en kracht'loos uw leen;
Uw lijden zeer smart'lijk; maar aan 't eind hangt de kroon.

O! draal toch niet langer; vlied naar Gods Zoon
Hij is de Weg, de Waarheid en 't Leven

Doen u dan vele verschrikkingen beven;
Ach! vlied tot Hem; aan 't eind hangt de kroon.⁸

De twee tussenliggende regels vertonen in stofe 8 staand en in strofe 9 slepend eindrijm.

Wanneer men de slotregels van de beide hier aangehaalde strofen met elkaar vergelijkt, dan bespeurt men, dat de dichter ook in het gebruik van de maat in gebreke blijft. In alle gedichten past Ds. Beversluis een bepaalde maatsoort toe, maar evenals bij het rijm passen vele regels niet in het gehanteerde schema. Dichters van een hoog niveau passen wel eens bewust een antimetrie toe, teneinde op een enkel woord meer nadruk te leggen. Bij Ds. Beversluis is de oorzaak van de afwijkende regels mijns inziens gelegen in de onmacht van de dichter het materiaal van de taal te dwingen in de vorm van het gedicht.

Klacht en Jubel

IN EENIGE
DICHTREGELN

Door N. H. Beversluis, predikant
te Paterson, New Jersey, U. S. A.

—0—

KLACHT EN JUBEL

In eenige dichtregels door N. H. Beversluis,
Predikant te Paterson, New Jersey.

Bovenstaand boekje wordt ter beschikking gesteld voor lezers, die twee abonné's aanbrengeu.

Titelpagina van Beversluis' gedichtenbundel. Om abonnees te werven op 'De Saambinder' werd het als premieboekje aangewend (D.S. 23 mrt. 1922).

Boekaankondiging.

Hebt ge „de geestelijke mensch" van Costerus reeds gelezen? Hoe eenvoudig, praktisch is de verhandeling van Rom 7 en 8. Mij dunkt aan zulke boeken is juist dezer dagen behoefte en in zulk schrijven wordt gesproken naar het harte van Jeruzalem. We bevelen bij vernieuwing deze uitgave van v. d. Wal te Bruinisse met warmte aan.

Die aanbeveling zouden we ook willen geven van *Klacht en Jubel* door Ds. N. A. Beversluis te Paterson U. S. A. Deze Amerikaan is bij ons nog niet vergeten, en ik kan er vrij bij voegen: Wij bij hem niet. Hij is geen Amerikaan. Zijn hart blijft naar Holland trekken, en al is de weg menschelijkerwijze afgesneden, dat hij tot het oude vaderland wederkeeren zal, zijn uitgangen zijn tot ons. De Heere heeft hem in Amerika grootelijks beweldadigd en zij die Zijne dichtregelen lezen, zullen proeven wat oefeningen des geloofs God hem schonk. Beide in engte en ruimte.

Jammer, dat niet altijd op maat en versvoet is gelet, dat vergemakkelijkt 't lezen niet, doch den inhoud doet het geen schade. Stel de Heere dit boekken tot een rijken zegen, dat verkrijgbaar is bij v. Vliet, Slachthuisstraat 18 Rotterdam, en bij ondergetekende tegen f 0.60.

Last not least wijs ik op twee preeken van Erskine, voor het eerst uit het Engelsch vertaald en in druk gegeven, door dhr. Winters Hastingsstr. 10, Grands Rapids Mich. U. S. A. Erskine's werken aanbevelen is onnoodig. Wie kent dien Evangelischen schrijver niet? alleen dit wil ik nog zeggen, dat deze preeken geschikt zijn in de kerken gelezen te worden. Zeer hoop ik dat meerdere volgen en de arbeid van dhr. Winters rijklijk moge gezegend worden.

I.

K.

In Kerstens boekbespreking wordt de geestelijke waarde van Beversluis' poëzie onder de aandacht van het publiek gebracht (D.S. 12 nov. 1920).

Een vormaspect dat de hier geschetste onregelmatigheden in rijm en maat in de hand werkt, is het ontbreken van een melodie. Hierin week Ds. Beversluis af van zijn zeventiende-eeuwse en achttiende-eeuwse voorgangers. Ook bij Ds. Ledeboer, die toch in de titels van zijn meeste bundels zijn gedichten als 'zangen' aanduidde, zoekt men tevergeefs naar melodieën. Men kan de overgang van liederen naar gedichten wel een algemene tendens in de literatuur van de negentiende eeuw noemen. Dat de poëzie van Ds. Beversluis onvolmaaktheden vertoont, wil beslist niet zeggen, dat hij aan de wijze waarop hij zijn gedachten onder woorden bracht nauwelijks of geen aandacht besteedde. Vele dichterlijke stijlfiguren laten juist een taalcultivering zien. Zo komt men de retorische vraag nogal eens tegen:

Zal 'k nog langer zielemoorder luist'ren
Naar uw lasterstem in 't binnenst' van mijn hart;⁹

Herhalingen en parallel gebouwde zinnen worden gebruikt om de woorden kracht bij te zetten:

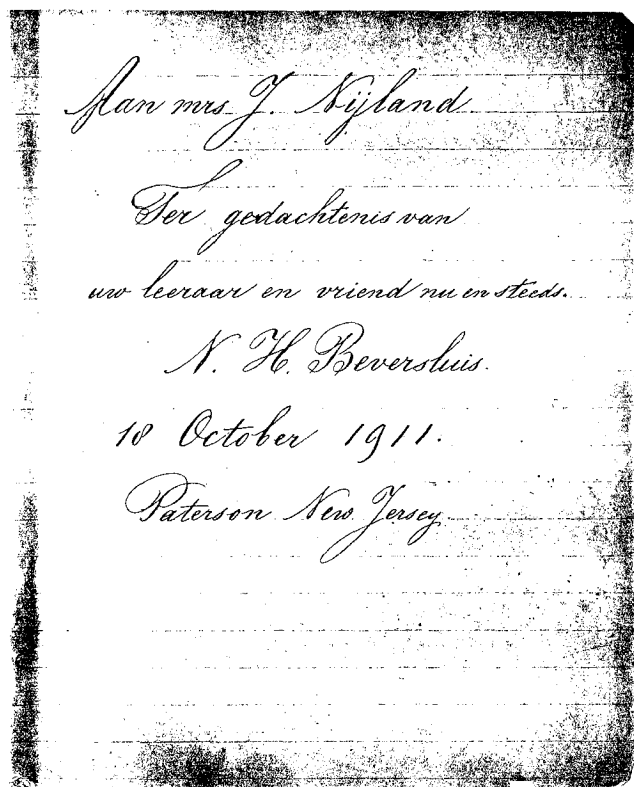
Wat een woelen van de zonden;
Wat een bruischen van den lust;
Wat een roek'loos zieldoorden
Wat een vlieden van de rust.¹⁰

Het bezwaar dat ten aanzien van deze 'dichterlijkheden' direkt naar voren komt, is het feit dat de dichter lang niet altijd origineel in het gebruik ervan is. Het taalgebruik doet daardoor soms gezwollen aan. Ook op het terrein van de beeldspraak geldt dit. Ds. Beversluis schreef aan een vriendin:

Waarheen is uw koers gericht,
Dobbrend scheepje op de baren?
Hebt ge een veil'ge ree in 't zicht,
Of moet ge in 't ongewisse varen?¹¹

Wie enigszins thuis is in de poëzie van Ds. Ledeboer en in de stichtelijke poëzie uit de negentiende eeuw in het algemeen, zal het beeld van het levensscheepje, dobb'rend op des werelds baren, zeer bekend voorkomen.

Ds. Kersten zag het echter goed, toen hij schreef, dat de dichterlijke onvolmaaktheden de inhoud van deze poëzie geen schade doen. 'Klacht en Jubel' heeft een kort voorwoord. Daarin heeft Ds. Beversluis onder meer geschreven: 'Dat lezers en lezeressen er iets in mogen vinden, dat door de genade Gods hun strekke tot leering; vertroosting en bemoediging. Dan zal de Heere er ook in en door verheerlijkt worden'.¹² Spreekt uit deze regels niet duidelijk, dat het niet in de eerste plaats de bedoeling van Ds.

In fraai
handschrift ver-
raste Ds. Beversluis
zijn vrienden
soms met een ge-
dicht.

Beversluis was iets schoons te scheppen? De waarde van zijn poëzie ligt dan ook niet in de vormtechniek, maar in de veelzeggende zielsbevindelijke inhoud. Vanuit dit oogpunt gezien heeft de dichterlijke arbeid van Ds. Beversluis wél grote waarde.

De inhoud van 'Klacht en Jubel'.

De bundel 'Klacht en Jubel' bevat vierendertig gedichten met een gemiddelde lengte van anderhalve pagina. Ongeveer de helft daarvan kan men typeren als bevindelijke poëzie over de onderscheiden standen in het zieleleven. Deze gedichten staan bijna allemaal in het eerste gedeelte van de bundel en zij hebben kenmerkende titels zoals 'Zielszucht tot den Heere', 'Een blik naar binnen' en 'Jezus het hoogste goed'.

In het tweede gedeelte van de bundel vindt men meer gelegenheidspoëzie, bijvoorbeeld gedichten die ter gelegenheid van het Kerst- of Paasfeest of met het oog op een bid- of dankdag geschreven zijn. Tot de gelegen-

heidsgedichten behoren mede de verzen die Ds. Beversluis opdroeg aan sommige van zijn vrienden of die hij schreef ter nagedachtenis aan een bepaalde persoon, zoals het gedicht 'Bij het beschouwen van het portret van Wijlen Ds. P. van Dijke' (omstreekt 1900 al bekend).

Tenslotte treft men in 'Klacht en Jubel' een aantal autobiografische gedichten aan. Als meest duidelijke voorbeelden kunnen hier genoemd worden het tijdens de ziekte van de dichter geschreven 'In krankheid' en het gedicht 'Ontboezeming', dat hij in 1918 schreef na het overlijden van zijn dochter Betje ten gevolge van de Spaanse griep.

De bevindelijke gedichten van Ds. Beversluis vertonen enige opvallende kenmerken.

Zij vertolken bijna uitsluitend de geestelijke ervaringen van de enkeling. Niet zelden weerspiegelen zij Gods werk in Ds. Beversluis' eigen ziel. Gedichten, waarin de vruchten van het genadeverbond voor de Kerk des Heeren als geheel worden bezongen, zijn zeer schaars. Bij de eerder genoemde dichters rondom de 'Evangelische Gezangen' ligt dat anders. In hun poëzie wordt vaak over de kerk of over de gemeente in algemene - soms te algemene - zin gesproken, wat een nadere separatie noodzakelijk maakt. De poëzie van Ds. Beversluis sluit aan bij het geestelijk leven van de kring der Ledeboerianen en Kruisgezinden, waarin de noodzaak van wedergeboorte en het persoonlijk deel hebben aan Christus benadrukt wordt.

Een tweede kenmerk van deze bevindelijke gedichten is, dat er doorgaans meer 'klacht' dan 'jubel' in doorklinkt. De gedichten over de Christelijke feestdagen vormen hierop een uitzondering. Daarin wordt Gods volk, nu in algemene en niet in individuele zin, de lof des Heeren in de mond gelegd. Het is niet verwonderlijk, dat de smektoon, de bede om het werk van Gods Geest, in deze bundel overheerst. Ds. Beversluis was er de man niet naar om uit te gaan van de optimistische geloofsopvatting dat eens bekeerd, altijd bekeerd is. Hij had een dagelijkse bekering van node. Ook na het ontvangen van de grootste weldaden blijven Gods kinderen arme zondaars, die altijd maar weer afhankelijk zijn van de toepassende werking van de Heilige Geest. Dit kenmerk van het geestelijke leven, dat voor alle standen in de genade geldt, komt uit de gedichten van Ds. Beversluis zeer duidelijk naar voren.

Vervolgens is het opvallend, dat er in 'Klacht en Jubel' geen schriftuurlijke liederen te vinden zijn, in de betekenis van berijmingen van Bijbelgedeelten. In de zeventiende-eeuwse poëzie van de predikanten Van Lodenstein en Sluiter treft men zulke gedichten wél aan; bij de achttiende-eeuwse dichters, schrijvend in de geest van de Groenewegens minder, terwijl zij bij Ds. Beversluis en zijn direkte voorganger Ds. Ledeboer afwezig zijn. Hoewel dit enerzijds te betreuren is - de tekst van Gods Woord kan door alle eeuwen heen een uiterst waardevolle inspiratiebron voor dichters zijn - kan men anderzijds de gedichten uit 'Klacht en Jubel' beslist niet onschiftuurlijk noemen. Menige strofe staat in nauw verband

In het bekende bundeltje van Groenewegen - hier de titelpagina van een uitgave uit Beversluis' tijd - wordt vooral aandacht gewijd aan het geestelijk leven van de individuele gelovige.

met de tekst van de Bijbel. Men vergelijkte bijvoorbeeld het slot van het gedicht 'Onderzoek' met de teksten uit Jes. 44 : 5, Hoogl. 2 : 16 en 2 Kor. 1 : 20.

Opdat mijn hand nog weer eens schrijve
Ik ben des Heeren; Hij is mijn.
Uw liefdewerk zal vast beklijven;
In U zal 't waar en zeker zijn!¹³

Het negende en het tiende gedicht uit de bundel benaderen het schriftuurlijk lied nog het meest. In het ene spreekt Christus Zijn afgedwaalde bruid aan, in het andere keert de bruid berouwvol terug tot haar Bruidegom. Veel zinsneden zijn gekozen uit het Bijbelse Hooglied. Een laatste opvallend kenmerk van Ds. Beversluis' gedichten is het gebruik van de 'Tale Kanaäns'. Deze taal wordt door kinderen Gods gebruikt, wanneer zij op eerbiedige wijze hun geestelijke ervaringen trachten te verwoorden. Veel uitdrukkingen worden dan letterlijk aan Gods Woord ontleend of zijn als varianten van Bijbelteksten te beschouwen. Voorbeelden vindt men in het lange gedicht 'De pelgrim', waarin een zwaar beladen oude man - met wie Ds. Beversluis naar overlevering zichzelf bedoeld heeft - aan een jongeling zijn hele levensweg verhaalt. Tref-

fend zijn daarin de gedeelten, waarin de dichter zijn verlossing meldt:

Die liefde, mijn vriend! verbrak mij het harte;
Ik omhelsde Gods recht en viel voor Hem neer.
Nu was niet mijn vonnis mijn bitterste smarte;
Maar dat ik een roover was van 's Heeren eer.
(...)

Toen werd mij 't gezegende offer getoond,
Door Jezus gebracht voor de Zijnen.
't Geloof werd geschonken; de duivel onttroond.
Dien Zaligmaker mocht ik nu mijnen.¹⁴

Het 'verbroken worden' door de liefde Gods, het 'voor God invallen' en het 'omhelzen' van Gods recht, maar ook het gelovig 'mijnen' van Jezus de Zaligmaker, het zijn woorden die een diepe beleving uitdrukken. Het is de taal, waarin de gemeenschap der heiligen tot uitdrukking komt. Ook voor het gering achten van zichzelf en het bezingen van Christus' almacht worden nogal eens dezelfde woorden gebruikt. De volgende regels komen voor in het openingsgedicht 'Sabbats Bede':

Wil loutere ontferming aan eene made toonen,
Een zondaar toebereiden tot Uw eer en lof.

en:

O! Hemelsche fontein van Algenoezaamheden;
O! grote Goël! O! dierb're Levensvorst!¹⁵

Vaste thema's komen over het algemeen veelvuldig voor in bid- en dankdagpreken. Het gedicht 'Op een Dank- en Bededag', een van de gelegenheidsgedichten die hier verder onbesproken zullen blijven, laat deze ook zien. Kenmerkend is bijvoorbeeld de vergelijking tussen Nederland en Israël, dat van de weldaden van God afweek.

Ja, of ook al zegen uw tente omgaf,
't Was nochtans tot vloek en tot bittere smart;
Want daarmee liept ge van den Heere maar af
En gaf aan Baäl-Peor en Moloch uw hart.

Ook de profetische oproep tot bekering ontbreekt niet:

Waar is onze boete; waar het berouw
Over hemeltergende zonden;

(...)

Waar 't losmaken van de knopen der zonde.
Waar 't jagen naar de gerechtigheidspaan
Waar 't zien van de ongenees'lijke wonde?

Na gewezen te hebben op de belofte dat God ontferming betoont, indien het volk zich van harte bekeert, eindigt de dichter met de bede om Gods Geest:

O! mocht dan de Heere den Geest der gebeden
Uitgieten over ons land en ons volk;
Nog is het de dag; nog is het heden;
Nog is Immanuel den bidder een tolk.¹⁶

Concluderend kan men zonder twijfel stellen, dat het een voorrecht is, dat het lezerspubliek in de naaste toekomst de dichtbundel 'Klacht en Jubel' van Ds. N. H. Beversluis weer ter hand kan nemen. En dat niet zozeer vanwege de grote literaire waarde die deze poëzie zou bezitten. Nee, de diepe geestelijke inhoud maakt het lezen van deze gedichten meer dan waard, vooral in een tijd waarin men over de oefeningen in het geestelijk leven bijna niet meer hoort spreken. De Heere stelle dan ook het lezen van de eenvoudige dichtregels van deze Godsgezant tot een rijke zegen.

Noten:

- ¹⁾ Deze Pieter Beversluis N.H.zoon gaf in 1866 uit: De Verlossing, eerste zang: het paradijs verloren (92 pagina's).
- ²⁾ Dit gedicht wordt ten onrechte toegeschreven aan de echtgenote van Ds. Pieter Los door Hofman, Ledeboerianen en Kruisgezinden, 259.
- ³⁾ Het feit dat Martien Beversluis in de Tweede Wereldoorlog aan de 'verkeerde kant' stond, heeft echter wel zeer belemmerend gewerkt op de letterkundige invloed van deze dichter.
- ⁴⁾ Kersten, Boekaankondiging, in De Saambinder 12 nov. 1920 (2e jrg., nr. 1).
- ⁵⁾ Zie De Saambinder mei/juni/juli 1920 (1e jrg., nrs. 7, 8 en 9).
- ⁶⁾ Overduin, Kerknieuws, in De Saambinder dd. mei 1920 (1e jrg., nr. 7).
- ⁷⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 52-53.
- ⁸⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 10-13.
- ⁹⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 5 ('Uitzien in strijd').
- ¹⁰⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 21 ('Een blik naar binnen').
- ¹¹⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 45 ('Aan eene vriendin').
- ¹²⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 4.
- ¹³⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 23.
- ¹⁴⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 9.
- ¹⁵⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 5.
- ¹⁶⁾ Beversluis, Klacht en Jubel, 26-28.

Slotbeschouwing

Een boek als het onderhavige zou een 'open einde' hebben, indien het niet wordt afgesloten door een samenvattend oordeel over de persoon en het werk van Ds. Nicolaas Hendrik Beversluis. In dit hoofdstuk tracht ik dit beknopt te doen bij wijze van slotakkoord.

1. Beversluis mag met recht *een persoonlijkheid* genoemd worden. Direkt valt zijn wilskracht op, reeds van zijn gelaat afstralend. Zijn rijzige gestalte maakt indruk. In zijn maatschappelijke carrière weet hij van doorzetten. Van timmergezel schoolt hij zich om tot agent van politie, om vervolgens via avondstudie op te klimmen tot onderwijzer, waarbij hij tenslotte zelfs zijn hoofdakke behaalt.

Zijn vast karakter openbaart zich ook gedurig in zijn ambtelijke loopbaan als oefenaar en predikant. Vooral op de kerkelijke vergaderingen is dit merkbaar. Onbevangen - en zonodig kritisch - komt hij voor zijn mening uit. Ds. G. H. Kersten heeft zijn vriend en medebroeder raak getypeerd, wanneer hij in 1909 schrijft: 'Mijn collega te Rotterdam ging steeds met vasten tred; zijn geheele optreden was gekenmerkt door vastberadenheid. Z. Eerw. was uit het geslacht der IJzermans; en van ijzer was hij, eer te vast dan te weifelend'.¹ Hiermee zijn zon- en schaduwzijde van Beversluis' karaktertrek getekend. De schaduwzijde vertoont zich in omstreden kwesties als kerkbegrip, psalmberijming en ordeningsprincipe. De vasthoudendheid inzake het laatste punt leidt voor hem zelfs tot een ballingschap buiten de Ledeboeriaanse gemeenten. Maar des te meer schittert Gods genade, die - langs een weg van ontdekking - Beversluis inwint om de eenheid van Christus' gemeente op de eerste plaats te stellen ten koste van zijn persoonlijke inzichten. De zonzijde komt nadien openbaar, wanneer hij genoemde kwesties weet te relativiseren. Na zich eerst verzoend te hebben met zijn Ledeboeriaanse broeders, zet hij zich namelijk krachtig in voor de vereniging met de Kruisgemeenten.

Zijn vast karakter doet Beversluis in de persoonlijke omgang wel eens stroef overkomen, vooral bij meningsverschillen. Sommigen spreken meer van strengheid en ernst, waarmee hij de ander tegemoet trad. Kenmerkte zich zijn ambtelijk optreden door een heilige ernst - met name in intieme kring moet hij vaak 'zeer humoristisch'² zijn geweest. Een heilige op aarde was Beversluis niet, zoals hij weleens gaarne met leedwezen erkende.

Een ander aspect van de mens Beversluis is zijn intelligentie. Gepaard aan zijn ontwikkelingspeil, valt hij hiermee op in het eenvoudige Ledeboeriaanse milieu. Gelet op de kerkelijke functies en taken die hem toevallen - reeds bij zijn oefenaarsschap - heeft men zijn talenten willen honoreren. Binnen zijn kerkverband kan men Beversluis toonaangevend noemen. Na Ds. Ledeboer - die overigens ertoe neigde zijn academische

studie te veronachtzamen - is Beversluis de eerste predikant onder de Ledeboerianen met een opleiding, die in zekere mate dienstig kan worden genoemd tot het predikambt.

Ledeboers opvolgers Van Dijke, Bakker en Janse waren alle werkzaam in de agrarische sector voor zij predikant werden. Evenals de latere Ingelse en Boone ontbeerden zij enige kwalificerende studie. Het is dan ook niet zonder betekenis, dat Kersten over Beversluis opmerkt: 'Hem was de gave geschonken in bevattelijke stijl zijn gedachten uit te drukken'.³ En ook de bekende hoogleraar Bavinck waardeert hem impliciet in gelijke strekking in een recensie over Beversluis' brochure 'Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne gemeenten'.⁴

In het licht van bovenstaande eigenschappen is het niet verwonderlijk, dat Beversluis zich tevens onderscheidt van zijn Ledeboeriaanse voorgangers en tijdgenoten - ik doel op de periode van vóór 1907 - door zake-lijker optreden. Ledeboer 'was een gevoelsmens' en 'leefde uiterst onderwerpelijk'.⁵ Ook zijn volgelingen handelden al te vaak naar de inspraken van hun gemoed. En wanneer subjectieve gevoelens niet strookten met elkaar, ontstond helaas niet zelden tweedracht, of liet men de zaak voor wat zij was, soms met een 'beroep' op Gods verborgen voorzienigheid. Duidelijk wordt dit bijvoorbeeld geïllustreerd in de slepende procedure bij de beroepbaarstelling van Beversluis en Boone. Beversluis daarentegen is wars van gemoedelijkheid als grond voor ambtelijk handelen; is eerder bereid tot daadkrachtig optreden in onderworpenheid aan de Schrift. Ontegenzeggelijk typeert hem zijn eigen uitspraak over voorzorg-nigheid en verantwoordelijkheid: 'En het zal niet de vraag des heiligen Rechters zijn, hebt ge mijn raad uitgevoerd, want dit zal ieder doen; maar hebt ge gehandeld naar Mijne bevelen en ordinantiën in de plaats en onder de omstandigheden, in welke ge naar Mijn souverain, hoog bestel zijt gebracht'.⁶

2. Welke betekenis heeft Beversluis gehad in de kring van de gemeenten, die hem lief waren? Als oefenaar - voornamelijk in algemene dienst - heeft hij ruim 10 jaar een stichtelijk woord gesproken en daarmee voorzien in de zo schaarse Woordbediening in de kerken van Ledeboer voor 1900. Zijn eenjarig isolement te Moerkapelle doet deze gemeente hem zijn leven lang dierbaar blijven. Na 1901 volgt 6½ jaar als verbi divini minister in de Maasstad. Hoewel er over en weer goede herinneringen zijn gebleven voor Beversluis en Ledeboeriaans Rotterdam, zo komt het mij voor dat ambtelijk gezien zijn beste periode zich heeft uitgestrekt over de eerste 10 jaren van zijn pastoraat te Paterson. De Amerikaanse gemeente groeide en bloeide, ook in geestelijke zin! Onder jong en oud mocht zijn prediking rijke vrucht dragen. Jaren na zijn emeritaat in 1921 - ja, zelfs na zijn dood, wanneer Kersten in 1939 Amerika bezoekt - spreekt men nog 'met groote waardeering'⁷ over dominee Beversluis. Voor de Gereformeerde Gemeenten in Nederland heeft Beversluis onmiskenbaar blijvende betekenis gekregen in het licht van de vereniging

van de Kruiskerken en de Ledeboeriaanse gemeenten. Lang - tè lang - is dit onder een waas bedekt gebleven. Menselijkerwijs gesproken - en zonder iets te willen afdoen van de sterk initiërende rol van Kersten - moet het welslagen van '1907' ondenkbaar worden geacht indien Beversluis' stimulerende invloed afwezig zou zijn geweest, laat staan indien hij zich als tegenstander zou hebben opgeworpen. Meet men Beversluis' stellingnames van rond de eeuwwisseling met die uit 1907 - let op zijn synodepreek - dan mag aan de Ledeboeriaan zeker een vrede stichtende stuwkracht worden toegeschreven in het werk van de kerkelijke ineensmelting. Veel arbeid heeft Beversluis verzet, vooral in de maanden juni tot oktober van dat historische jaar; arbeid, die zijn 'bekroning' vond in het praesidiaat van de eerste gecombineerde synode, die hij 'met vaste hand'⁸ leidde. Inderdaad: het Rotterdamse predikanten-duo vormde als het ware 'de ziel van de vereniging',² gedreven door Gods Geest.

Waren Beversluis en Kersten in '1907' zo eensgezestes - er zijn bij deze onderwijzers meer parallellen te ontdekken. Beiden streven naar een geordend kerkelijk leven. Beversluis - ter synode-1907 reeds! - en Kersten beklemtonen samen het belang van een theologische studie tot opleiding van aankomende dienaren des Woords. Christelijk onderwijs aan de jeugd heeft de liefde van hun hart. Beiden geven blijk oog te hebben voor maatschappelijke noden; daarbij hebben zij niet geschroomd deze interkerkelijk aan te pakken mits op gereformeerde grondslag. Begrijpelijk is, dat zij elkaar voortdurend waarden.

De vraag dringt zich op, hoe het komt dat Beversluis - zelfs meer dan anderen - tot nu toe kerkhistorisch in de zware slagschaduw van Kersten is terechtgekomen. Hiervoor zijn diverse oorzaken aan te voeren. Allereerst: reeds in 1908 - een halfjaar na de vereniging - verdwijnt Beversluis definitief van het vaderlandse kerkelijk erf door zijn emigratie naar de Verenigde Staten. Binnen de Gereformeerde Gemeenten in Nederland voltrekt zich hierna de consolidatie van het kerkverband, waaraan de energieke Kersten volop zijn krachten geeft; dit proces(!) is bijna aan te merken als een 'Kerstening' der gemeenten. Beversluis - hiervan uitgesloten - leeft dan in het verre Amerika op kerkelijk zeer kleine schaal. Afgezien van de beperkte communicatiemiddelen tussen de oude en nieuwe wereld - Beversluis' daar gedrukte synodepreek uit 1907 bleef hier zelfs onopgemerkt - ontbreekt het nog jaren aan een kerkelijk orgaan als 'De Saambinder', het correspondentieblad van de Nederlandse en Amerikaanse Gereformeerde Gemeenten. Verschijnt het eenmaal, dan leidt Beversluis' lichamelijke ongesteldheid tot zijn emeritaat. Hier springt tevens het leeftijdsverschil tussen Beversluis en Kersten in het oog. Na de vereniging heeft de 25-jarige Kersten nog een heel leven voor zich - waarin hij zelfs een rol speelt als parlementariër - terwijl de 57-jarige Beversluis zich dan al beperkingen moet opleggen om gezondheidsredenen. Tenslotte - des te belangrijker naarmate het verscheiden van deze broeders steeds verder van het heden kwam (komt) te liggen - : Kersten heeft theologisch veel betekend voor zijn gemeenten, daarbij

zijn gedachten ruimschoots aan het papier toevertrouwend; dit kan van Beversluis niet worden gezegd.

3. Men doet echter Beversluis schromelijk tekort, indien geen *door-gaande betekenis* wordt toegekend *aan zijn schriftelijke nalatenschap*. Na Kersten publiceerde hij van de voortrekkers van '1907' in ieder geval het veelzijdigst, hoewel zijn preken het hoofdbestanddeel van zijn persarbeid uitmaken. Deo Volente bij het verschijnen van Beversluis' verzameld werk - inclusief de tot nu toe onuitgegeven manuscripten - zal hij krachtiger dan ooit tot ons spreken, nadat hij gestorven is.

Tot ons! Dat wil zeggen: tot de nazaten van hen, die hij in eenheid heeft mogen stichten in Woord en Sacramenten. Ik meen er niet omheen te mogen gaan hier met droefheid te constateren, dat de eenheid van zijn dagen is uiteen gevallen in een viertal kerkformaties.⁹ Is alleen daarom al niet van grote waarde, hetgeen Beversluis posthuum ons onder de aandacht brengt? Is zijn getuigenis Anno Domini 1983 niet even ernstig te nemen als driekwart eeuw geleden?

Vooreerst ligt daar Beversluis' indringende synodepreek uit 1907, in welks tekstwoord Christus' gemeente van alle tijden wordt aangespoord: 'Zo dan, laat ons najagen, wat tot de vrede en stichting onder elkander dient'! Hoe is de grondhouding onder ons ten opzichte van dit Schriftwoord? Heeft een ieder zich niet af te vragen, of de eigen kerkhistorie niet meer liefde toegedragen wordt, ja niet heiliger geacht wordt dan het gebod van de Koning der kerk, voor de vervulling waarvan Hij bad tot Zijn Vader in de hemel: 'Dat zij allen één zijn; ... opdat de wereld gelove, dat Gij Mij gezonden hebt'? En hoewel de volkomen vervulling daarvan eerst zal plaatsvinden na de jongste dag, zo behoort de 'gemeenschap der heiligen' reeds op aarde - als gehoorzaamheid aan Christus' gebod - tot het 'beginsel der eeuwige vreugde in het hart' van de gelovigen. Welk een heldere gedachte heeft Beversluis eens neergelegd in een kerkelijke vergadering als richtsnoer: 'De Kerk van Christus heeft niet tot haren regel gekregen, wat de Heere onder deze of die omstandigheden gedaan heeft, of nog doet of ook nog doen kan, maar alleen den onfeilbaren regel van Gods woord, Zijn doorlopend bevel'.¹⁰

Geldt het bovenstaande in het bijzonder de institutaire kerken, ook voor de individuele lezer en hoorder heeft Beversluis een boodschap. Zijn prediking - waarin de dienaar zich zo kennelijk wenst te buigen onder het Woord - wordt beheerst door Gods welbehagen. Zij brengt op belijdenisgetrouwe wijze Wet en Evangelie. De Wet, die een verloren zondaar schuldig stelt; het Evangelie van vrije genade, waarin Jezus Christus verkondigd wordt als de door God aangestelde en gevolmachtigde Zaligmaker, in Wie voor die zondaar alles te verkrijgen is wat tot de zaligheid onmisbaar is. De elementen verkiezing en verantwoordelijkheid maken hierbij opvallend evenwicht. Op de noodzaak van de persoonlijke geloofskennis aan de drie stukken - gewerkt door de Heilige Geest - wijst de begaafde prediker met bewogen nadruk. Is een dergelijke ernstige bood-

schap niet actueel, altijd maar weer?

Tot slot - ik ga voorbij aan enkele referaten en brieven - biedt Beversluis het nageslacht zijn poëzie voor stille uren. De stichtende component - waarin men de dichter leert kennen in de verborgen omgang met zijn God - kan ook nu nog opleiden tot diezelfde God.

Alles overziende, meen ik te mogen opwekken acht te slaan op het Woord des Heeren, dat - door genade - mede staat geschreven voor Nicolaas Hendrik Beversluis: *'De gedachtenis des rechtvaardigen zal tot zegening zijn'*, Spr. 10 : 7.

Noten:

- ¹⁾ Kersten, Ingezonden stukken, in De Zeeuw 11 jan. 1909.
- ²⁾ Beversluis, Ds. N. H. Beversluis overleden, in Het Oosten 16 juli 1931.
- ³⁾ Kersten, Ds. N. H. Beversluis (1850-1931), in De Saambinder 23 juli 1931 (12e jrg., nr. 18).
- ⁴⁾ Bavinck, Recensie, in De Bazuin 27 juli 1900 (46e jrg., nr. 30).
- ⁵⁾ Ds. J. H. Landwehr in Natzijl, Verzamelde Geschriften over Ds. L. G. C. Ledeboer 3, 189.
- ⁶⁾ Beversluis, 1ste Drietal Leerredenen, 5 (pred. over Spr. 22 : 2).
- ⁷⁾ Kersten, Mijn tweede bezoek, 7; over het geestelijk leven van Patersons gemeente zie men ook Kersten, Mijn bezoek aan de Geref. Gemeenten in Amerika, 5-6.
- ⁸⁾ Kersten in Beversluis, Oude en nieuwe dingen, 3 (voorwoord).
- ⁹⁾ Alle vier deze kerkverbanden voeren als naam 'Gereformeerde Gemeenten in Nederland', waarvan één voorzien van het voorvoegsel 'Oud'.
- ¹⁰⁾ Beversluis, Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten, 40. Vgl. hoofdstuk 14 noot 38.

Stamboom en familierelaties

Frans Beversluys Azn.
* ± 1720 Op den Made (N.B.)

x Geertrui Mostert
* ± 1720 Op den Made (N.B.)

Dirk Beversluys
* 1748 Op den Made (N.B.)

x Johanna Margrita van de Wayfort
* ± 1755 Breda/Oss

Franciscus (* 1777), Carel Frederik (* 1778)
Geertruida (* 1780), Maria Suzanna (* 1790)
Beversluys

Nicolaas Hendrik Beversluys
* 17-10-1783 Op den Made (N.B.)

Krijn IJzerman Jzn.
* 1790 Nw.-Beijerland

x Adriaantje Boender Adr.
* 1791 Piershil

Bastiaan (* 1833)
IJzerman

Adriana IJzerman
* 13-1-1819 Nw.-Beijerland
† 23-1-1892 Nw.-Beijerland

x Johannes Gerardus Beversluys
* 27-6-1819 Nw.-Beijerland
† 13-8-1901 Nw.-Beijerland

Adriaantje (* 1852), Maartje (* 1854),
Hendrika (* 1856), Johanna (* 1858),
Krijn (* 1860) Beversluys

Ds. Nicolaas Hendrik Beversluys
* 1-2-1850 Nw.-Beijerland
† 5-7-1931 Paterson (V.S.)

Klaas B.
* 21-5-1873
Nw.-Beijerland
Nell B.

Johannes B.
* 31-10-1875
Nw.-Beijerland
Anna B.

Bastiaan B.
* 17-5-1878
Geervliet
Sarah B.

Adriana B.
* 18-9-1880
Geervliet
† 8-5-1881
Geervliet

Adria B.
* 21-1-1882
Hilversum
Nicholas B.

Hendrik B.
* 1-3-1885
Vlaardingen
† 1-12-1943
Paterson (V.S.)

Elizabeth B.
* 9-9-1887
Vlaardingen
† 9-10-1918
Paterson (V.S.)

Annijie B.
* 21-12-1889
Rijswijk (N.B.)
† 21-1-1978
Paterson (V.S.)

Adriaantje B.
* 10-3-1893
Rijswijk (N.B.)
† 10-3-1893
Rijswijk (N.B.)

Pieter Los
* ± 1745 H.I. Ambacht

x Cornelia Vogelaar
* 1747 Nw.-Beijerland

Maartje Los
* 3-7-1785 Nw.-Beijerland

Gijsbert (* 1781) Los
Ds. Pieter Los

Maartje (* 1783),
Maria (* 1787),
Hendrik (* 1789) Los

Dirk (* 1813), Cornelia (* 1815),
Hendrika Carolina (* 1821),
Maria Geertruida (* 1824),
Martina Christina (* 1829),
Klasina Susanna (* 1831)
Beversluys

Pieter (* 1817) Beversluys
Ds. Martinus Beversluys

Franciscus Gijsbert (* 1826) Beversluys
Nicolaas Hendrik Beversluys

Ds. Karel A. B. Martien B.

Klaas de Jongste Pzn.
* 10-3-1814 Zuid-Beijerland
† 29-4-1854 Numansdorp

x Elizabeth Niemantsverdriet Bdr.
* 14-6-1816 Klaaswaal
† 4-8-1868 Westmaas

Annijie de Jongste
* 4-1-1850 Numansdorp
† 12-2-1921 Paterson (V.S.)

Lijntje (* 1835), Grietje (* 1837),
Cornelia (* 1839), Aagje (* 1841),
Bastiaan (* 1844), Bastiaan (* 1851)
de Jongste

KORT VERSLAG

VAN DE

Deputatenverg. der Geref. Gemeenten
in Nederland

GEHOUDEN DEN 25^{en} JULI 1907

TE

ROTTERDAM

KERKGEBOUW BOEZEMSINGEL 48

KORT VERSLAG

der Deputatenverg., uitgeschreven den 5^{en} Juni, saamgekomen den 25^{en} Juli 1907, ter nadere vaststelling van de gronden der vereeniging tusschen de Kerken onder 't Kruis en die van wijlen Ds. Ledeboer.

Des avonds te voren den 24^{en} Juli 1907 heeft Ds. V. Reenen eene predikatie gedaan, met het oog op de vereeniging der Geref. Gem. van Leiden, die hij dient, met de onze.

ZEerw. sprak over Rom. 8 : 24, 25, terwijl hij zijn voorafpraak nam uit Ps. 42.

Artikel 1.

Namens de Roepende Kerk van Rotterdam, opent Ds. G. H. Kersten de Vergadering.

Na het zingen van Ps. 84 : 6 en het lezen van Psalm 83 gaat deze leeraar vóór in den gebede. Hij houdt een korte toespraak, waarin hij er op wijst, dat de scheuringen der Kerk den Heere niet kunnen behagen, en wenscht de vergadering toe in zelfverloochening haren arbeid te volbrengen tot opbouw van Sion.

Art. 2.

Als afgevaardigden krijgen in de vergadering zitting:

1

Ds. N. H. Beversluis (Rotterdam) met Ouderl. A. Werner (Rotterdam).

Ds. A. Janse (Barneveld) met Ouderl. C. v. Dam (Zeist).

Ds. G. H. Kersten (Rotterdam) met Ouderl. H. v.d. Tholen (Charlois).

Ds. R. v. Oord (Middelburg) met Ouderl. J. Corree (Aagtekerke).

Ds. J. Overduin (Lisse) met Ouderl. J. Glas (Westzaan).

Ds. H. Roelofsen (Goes) met Ouderling C. Hoogerland (Borsele).

Ds. D. C. Overduin (Amsterdam).

Oud. D. Fiksen (Kampen), A. Baan (Rijsen), oefen. M. Remijn (St. Filipsland) en H. Kieviet (Aagtekerke).

Art. 3.

Tot Praeses verkiest de verg. Ds. N. H. Beversluis, tot Scriba Ds. Kersten, beiden Dienaar des Woords te Rotterdam.

Art. 4.

Onder „Ingekomen stukken” bevindt zich een brief van Ds. L. Boone van St. Filipsland, meldende dat ZEerw. wegens ernstige ongesteldheid zijner vrouw niet te Rotterdam zijn kan. De Verg. betuigt hare deelneming.

Art. 5.

Een breede discussie ontspint zich over het

doel dezer vergadering. Een tweetal gemeenten was van oordeel, dat de Vereeniging nog niet beslist was, waartegenover Praeses, toegevalen door de verg. haar als zeker besluit vaststelt. Ook deze deputatenverg. wijst het uit, daar zij saamgekomen is om de gronden der Vereeniging nader te formuleeren, waarvan geen sprake zijn kon, indien de Vereniging zelve niet was geschied op eenigszins meer vagen grondslag.

Eindelijk wordt het voorstel van den Scriba aangenomen.

„De vergadering benoeme eene commissie, die in kerkeraads- en ledenverg. onder voorzitterschap van den plaatselijken Leeraar of Consulenter gemeente, de leden inlichte en de bezwaren trachte weg te ruimen”.

Bij hoofdelijke stemming worden tot commissieleden verkozen:

Ds. Beversluis, Ds. Kersten, Oud. Kieviet van Aagtekerke en Oud. Fiksen van Kampen.

Ter vergadering komt Oud. J. v.d. Velde van Tholen, afgevaardigde zijner Classe.

Art. 6.

De verg. gaat over tot de bespreking van het door Ds. Kersten ontworpen en den verschillenden afgevaardigden toegezonden reglement.

Praeses maakt afgevaardigden opmerkzaam, dat hier en daar een kleine wijziging reeds is aangebracht en één art. nog werd toegevoegd, zoodat het geheel bestaat uit 13 art. Eén voor één

leidt Praeses die art. ter bespreking in, die ten slotte worden vastgesteld, zooals ze in de Bijlage (blz. 7) te vinden zijn.

Art. 7.

Uit de behandeling van art. 7 van het bovenbedoelde reglement vloeide eene bespreking over de wijze waarop het onderzoek van hen die staan naar het Leeraarsambt zal geschieden, en over de bekwaamheden in dat onderzoek vereischt. Die bespreking brengt de verg. tot het volgende voorstel, dat met alle stemmen op één na aangenomen werd:

„De Classen zullen acht hebben daarop, dat niemand toegelaten worde tot de Bed. des Woords, dan degene van wiens singuliere gaven, godzaligheid, ootmoedigheid, zedigheid, mitsgaders gaven van welsprekendheid, maar ook van wiens goed verstand men verzekerd is.

Ter verzekering van het laatstgenoemde stellen men eenig onderzoek in naar de kennis in de beginselen der dogmatiek, Bijbelsche Geschiedenis, exegese, kerkrecht, kerkgeschiedenis (vooral de Vaderlandsche).

Art. 8.

Een ontwerp regeling ter indeeling der kerken in Classen wordt door Ds. Beversluis de vergadering aangeboden. Het geldt de kerken van Noord- en Zuid-Holland in hoofdzaak.

Meliskerke (Zeeland) zal bij de Classe Middel-

4

burg gevoegd worden, terwijl de verdeeling in Holland zal zijn als volgt:

Classe Amsterdam bevattende de kerken Amsterdam, Westzaan, Lisse, Benthuisen, Den Haag, en zoo wanneer deze gemeente in het kerkverband wordt opgenomen, Leiden.

Classe Rotterdam met de kerken: Boezemsingel en Slachthuisgade, Charlois, Nieuw-Beerland, Giesendam, Moer-Kapelle.

Art. 9

Met algemeene stemmen verklaart de vergadering zich voor het doen drukken van een verkort verslag van het verhandelde, dat voor de leden der kerken verkrijgbaar zal gesteld worden. Scriba wordt de zorg voor dat verslag opgedragen.

Art. 10.

Den 9^{en} en 10^{en} Oct. worden aangewezen als datum der e.k. Algem. Verg. die te Rotterdam weder zal gehouden worden, kerkgebouw Boezemsingel. Ds. Beversluis zal den avond tusschen beide dagen voorgaan in een ure des gebeds.

Art. 11.

Verrekening der onkosten.

Art. 12.

Met algem. stemmen besluit de Vergad. de Geref.

5

Gem. van Leiden, waar weleer Ds. Los, nu Ds. G. v. Reenen pred. is, de Algem. Verg. ter vereeniging voor te dragen.

Art. 13.

De Vergadering wordt gesloten. De praeses laat zingen Ps. 133 : 1 en 3, en gaat voor in dankzegging.

N. H. BEVERSLUIS, *Praeses*.

G. H. KERSTEN, *Scriba*.

6

BIJLAGE.

BEPALINGEN

betreffende de openbaring van de instituaire éénheid der kerke Christi, door de „Geref. Gem. o. 't Kruis" en de „Geref. Gem." ontstaan uit de actie van wijlen Ds. Ledeboer, volgens besluit der Synodale vergaderingen van beide Kerkengroepen, respectievelijk gehouden den 23^{en} Mei en 5^{en} Juni 1907 te Rotterdam en Middelburg, vastgesteld door de benoemde deputaten den 25^{en} Juli 1907 te Rotterdam, kerkgebouw Boezemsingel 48.

Artikel 1.

Als accoord van kerkelijke gemeenschap wordt aanvaard en blijve gehandhaafd de D. K. O. vastgesteld in den jare 1619, behoudens die artikelen die door verandering van de verhouding tusschen Kerk en Overheid, of door het wegvallen der Waalsche taal, niet meer van kracht zijn; van welke art. de kerken zelve aanwijzing doen zullen.

Art. 2.

Dienovereenkomstig zullen de kerkelijke vergaderingen gewijzigd worden, zóódat in plaats van in Classicale en Algemeene Vergaderingen de kerken voortaan zullen samenkomen in Classen

7

en Synoden, Provinciale en Generale.

Art. 3.

De indeeling der kerken en Classen zal geschieden naar de ligging der kerken, door de e. k. Alg. Verg.

Art. 4.

Zoo veel mogelijk zal elke Classe zelf hare vacante kerken bedienen. Classen, waarin het getal Leeraars te klein is, zullen de hulp mogen inroepen van meer bevoorrechte classen.

Bij het vaststellen der predikbeurtenlijst zal zorg gedragen, dat zoo min mogelijk één der kerken zich te beklagen heeft.

Art. 5.

De Vereeniging der kerken is Classicaal en Synodaal. Aan de kerkeraden van die plaatsen, waar van beide lichamen kerken zijn, blijft overgelaten, ook de plaatselijke eenheid tot stand te brengen, onder goedkeuring harer Classen.

Art. 6.

De officieele erkenning van elkanders ambten en ambtelijke verrichtingen, zooals zij verleden jaar is vastgesteld, wordt onvoorwaardelijk bestendigd.

Art. 7.

Het onderzoek ter toelating van nieuwe Leeraars

8

en Oefenaars zal geschieden door de Classe, waaronder de beroepende kerk ressorteert, ten overstaan van de deputaten der Synode.

Art. 8.

Alle Leeraars en Oefenaars, sprekende in de Gemeenten, die zingen de Psalmberijming van Datheen, zullen die berijming van den kansel aflezen. De Leeraars en Oefenaars, die eenig bezwaar hebben tegen de nieuwe berijming, en die tot nog toe niet zingen, zullen, optredende in de gemeenten, waar zij in gebruik is, geheel vrijgelaten worden, van den stoel de berijming Datheni af te geven.

Art. 9.

Nimmer zal een Leeraar of Gemeente mogen gedwongen worden in eene plaats te spreken of doen spreken, wanneer voor hem of haar bezwaren liggen ten opzichte van de Psalmberijming.

Art. 10.

In alle Classicale en meerdere vergaderingen zullen gezongen worden de Psalmen van Datheen.

Art. 11.

Opdat de eenheid der kerken zich ook naar buiten openbare, zullen de kerken den naam dragen van „Gereformeerde Gemeenten”.

Waar echter verwickelingen met de Overheid,

9

financieele verbindingen of anderszins moeilijkheden geven, zal met die gemeenten geduld geoefend worden in het wijzigen van den naam.

Art. 12.

Alle Dienaren des Woords zullen onderschrijven de confessie, catechismus, mitsgaders de Canones van Dordrecht, volgens het Formulier daarvan zijnde (Post Acta Sessie 164 VI).

Art. 13.

Op de eerstkomende Algem. Verg. bijeengeroepen ter definitieve vaststelling van alle punten, de vereeniging betreffende, zal uit haar en door haar eene commissie worden benoemd, met opdracht, bestaande geschillen tusschen gemeenten over voorgaande zaken (dus niet omtrent eenig punt der vereeniging) te onderzoeken en te beslechten; aan het oordeel dezer commissie zullen partijen zich moeten onderwerpen.

Aldus vastgesteld den 25^{en} Juli 1907 te Rotterdam.

De Deputaten daartoe benoemd den 5^{en} Juni te Middelburg:

(was get.) N. H. BEVERSLUIS, *Praeses*
pred.

L. BOONE, pred.

G. H. KERSTEN, *Scriba.*
pred.

10

A. JANSE, pred.
R. v. OORD, pred.
J. OVERDUIN, pred.
D. C. OVERDUIN, pred.
H. ROELOFSEN, pred.
H. KIEVIET.
H. REMIJN.
A. WERNER.
H. v. d. THOLEN.
J. GLAS.
D. FIKSEN.
J. v. d. VELDE.
C. v. DAM.
J. CORREE.
C. HOOGERLAND.
A. BAAN.

11

KORT VERSLAG

VAN DE

Algemeene Vergadering

DER

Gereformeerde Gem. in Nederland.

GEHOUDEN

DEN 9^{EN} EN 10^{EN} OCTOBER 1907

TE

ROTTERDAM.

KERK BOEZEMSINGEL.

2

KORT VERSLAG

van de Alg. Verg. der Ger. Gem. in
Nederland, gehouden 9 en 10 Oct. 1907,
te Rotterdam.

EERSTE ZITTING.

Woensdagmorgen 10 uur.

Art. 1.

Namens de Roepende Kerk van Rotterdam, opent Ds. N. H. Beversluis de Vergadering. Z. Eerw. laat zingen Ps. 80: 2 en gaat voor in den gebede.

Hij heet de afgevaardigden hartelijk welkom, en zet in een kort woord uiteen, hetgeen onze kerken dit jaar wedervoer, zijnde dit de eerste Vergadering van afgevaardigden der vereenigde kerken.

Art. 2.

De tijdelijke Praeses noodigt de Dienaren des Woords: A. Janse en D. C. Overduin tot het opnemen en onderzoeken der credentiebrieven. Uit dat onderzoek blijkt dat alle kerken wettig tegenwoordig zijn, uitgenomen de kerk van St. Philipsland, met Ds. Boone, die zonder kennisgeving afwezig is, en van Opheusden van welke bericht inkwam, dat zij eerst den 2en dag ter vergadering komen kan.

De afgevaardigden nemen zitting.

AGENDUM.

- Art. 1. Opening der Vergadering.
- " 2. Onderzoek der lastbrieven.
- " 3. Verkiezen Moderamen.
- " 4. Ingekomen stukken.
- " 5. Vereeniging met de Geref. Gem. van wijlen Ds. Los, Leiden (Ds. v. Reenen).
- " 6. Verslag der Commissie benoemd ter Deputatenverg. d.d. 25/8 '07.
- " 7. Benoemen van commissies:
 - a. naar artikel 49 D. K. O.
 - b. ter onderzoek en vereffening van voorgaande geschillen. (Den Haag—Waddingsveen).
 - c. Voor de verrekening der onkosten.
- " 8. Bespreking van de artikelen, vastgesteld als grond ter vereeniging op de Deputatenverg. 25/8 '07 (Bijlage).
- " 9. Aanwijzing der art. in de D. K. O. die niet meer van kracht zijn.
- " 10. Verslag commissie volgens art. 7c.
- " 11. Verdeeling in Classen.
- " 12. Onderzoeking Leeraars (art. 7 Verslag 24/8 '07).
- " 13. Onderteekenen Formulier Post acta Sessie 164 VI.
- " 14. De Vergadering besluite tot het altijd drukken van Korte Verslagen.
- " 15. Regeling Kerkvisitatie.
- " 16. Aanwijzing der Roepende Kerk tot de 1e Gen. Synode.
- " 17. Sluiting der Vergadering.

3

Art. 3.

Onder leiding van Ds. N. H. Beversluis verkiest de verg. bij stemming tot Praeses dien-zelfden Leeraar, tot Scriba Ds. Kersten.

De Praeses stelt voor de verg. te houden tot den namiddag 1 uur en van 1½—6 uur.

Art. 4.

Als ingekomen stukken zijn ter tafel:

1. Een brief van Oudewater, die werd ter zijde gelegd nadat hij is gelezen en na de opmerking van den Praeses, dat te Oudewater geen gemeente meer bestaat, volgens het laatste besluit der Classe Rotterdam, die de leden, die zulks begeerden, verwees met hun lidmaatschap naar de naastbijgelegen kerk, en dus geen oproeping tot Oudewater kon uitgaan voor deze verg. waarover schrijver zich beklaagde.

2. Van Zelhem, Enkhuizen en Rijsen kwamen aanzoeken in tot opname in ons kerkverband. Op voorstel van den Scriba besluit de verg. die aanzoeken te verwijzen naar de Classen, waaronder die plaatsen resorteeren. Welke Classen een onderzoek zullen instellen en op hare e. k. vergadering met de deputaten, te benoemen naar art. 49 D. K. O., deze aanzoeken zullen afdoen.

Art. 5.

De scriba geeft, op verzoek aan den Praeses verslag van de andere handelingen met de Gem. van Leiden, die de verg. ter vereeniging wordt voorgedragen. Een aanzoek ging van den kerkeraad der Geref. Gem. van Leiden uit tot vereeniging, 14 Juni 1907; Scriba verwees den kerkeraad naar deze vergadering, doch waar tusschen den 14e

Juni en het saamkomen onzer kerken, werd gehouden de Deputatenverg. van 25 Juli, dacht de kerkeraad van Rotterdam, daartoe gerechtigd door een vroeger genomen Classebesluit, het goed. Ds. v. Reenen ter nadere kennismaking te doen optreden den avond vóór den dag, waarop de Deputaten vergaderden. Van die vergadering, die hoegenaamd geen opdracht had zich met op zichzelf staande gemeenten in te laten, werd toen dat aanzoek verwezen naar deze vergadering.

Zeër breedvoerig wordt de vraag van Leiden besproken. De vergadering begeert oplossing van een tweetal bezwaren eer zij de gemeente van Leiden opneemt, en draagt de deputaten te benoemen naar art. 49 D. K. O. op, pogingen tot die oplossing aan te wenden, en daarna met de Classe Rotterdam de zaak af te wikkelen.

Art. 6.

De Scriba geeft, daartoe door Praeses uitgenoodigd, verslag van den arbeid der benoemde Deputaten ter wegname van de bezwaren te Ter Neuzen en Middelburg, benevens van de vergadering gehouden te Aagtekerke.

Deze laatste had plaats den 19en Aug. 11. en was een gecombineerde kerkeraadsverg. van Aagtekerke, Oostkapelle, Middelberg en Meliskerke, ter vereffening van het nog altoos bestaande geschil in zake J. Vader c. s. Ter algeheele bevrediging van beide partijen leidden de genomen besluiten, waarmede de gemeenten werden in kennis gesteld.

Van gelijken afloop waren de ledenverg. te Terneuzen en Middelburg, van welke eerste Ds.

de oplossing der geschillen in Den Haag en Waddingsveen.

Tot financieele commissie verkiest de verg. Ds. Janse en Ds. v. Oord.

Art. 8.

De Praeses leest de in de Deputatenverg. van 25 Juli vastgestelde 13 art. één voor één vóór; licht art. na art. toe en geeft gelegenheid tot op- en aanmerkingen.

Bij art. II besluit de verg. tot het vormen van twee Provinciale Synoden; de kerken van Gelderland en Overijssel zullen één zulk een Synode vormen met de Kerken van Holland. Om het klein getal kerken zal de Generale Synode gevormd worden door de twee saamgevoegde Provinciale Synoden.

De verdeling in Classen geeft bij Art. III eenige bredere bespreking. Tegen de door de deputatenverg. voorgestelde indeeling zijn bezwaren ingebracht door de gemeente van Benthuisen. Een regeling ingediend door Ds. Janse wordt aangenomen.

De indeeling der kerken is nu als volgt:

Classe Middelburg met de kerken: *Middelburg*, *Meliskerke*, *Aagtekerke*, *Oost-Kapelle*, *Terneuzen* en *Axel*.

Classe Goes, tellende: *Goes*, *Hoedekenskerke*, *Ierseke*, *Borsele*, *Krabbendijke* en *Rilland*.

Classe St. Philipsland, omvattende: *St. Philipsland*, *Tholen*, *St. Annaland*, *Bruinisse*, *Nieuwerkerk* en *Haamstede*.

Classe Rotterdam, waarbij behooren: *Rotterdam*, kerk *Boezemsingel* en kerk *Slachthuiskade*,

Kersten de notulen leest, geschreven door den scriba van dien kerkeraad.

Met genoegen neemt de verg. van een en ander kennis, terwijl door den Praeses tegelijk het door Krabbendijke geopenbaarde bezwaar wordt opgeheven.

De zitting wordt gesloten.

TWEEDE ZITTING.

Woensdagmiddag 11½ uur.

De Praeses opent de verg., die terstond overgaat tot het benoemen van deputaten, naar

Art. 7.

De Praeses wijst er op, dat deze vergadering, voor onze kerken te beschouwen als eene synode, te deputeeren heeft naar Art. 49 D. K. O.

1e. Voor alles wat bij de Overheid te doen staat;

2e. Voor de werkzaamheden in de Classen.

Voor de regeling onzer verhouding tot de Overheid benoemt de vergadering Ds. Beversluis en Ds. Kersten, die gezamenlijk de Classe Rotterdam en elk verzeld van den Leeraar in elk der andere Classen, de kerken der Classen zullen regelen.

De vergadering verkiest voor de verdere werkzaamheden naar Art. 49 D. K. O. *Ds. Beversluis*, *Ds. Kersten*, *Ds. Roelofsen*, *Ds. Janse* en de ouderl. *M. v. d. Berge*, *J. v. d. Dool* en *Jac. Corré*.

Deze deputaten zullen tevens zorg dragen voor

Charlois, *Nieuw-Beierland*, *Giesendam*, *Moercapelle*, *Benthuisen*, *Den Haag*, en zoo wanneer die gemeente in ons kerkverband wordt opgenomen, *Leiden*.

Classe Amsterdam met: *Amsterdam*, *Lisse*, *Westzaan*, *Zeist*, *Tricht* en *Opheusden*.

Classe Barneveld, waaronder resorteeren: *Barneveld*, *Beekbergen*, *Twelloo*, *Rijsen* en *Kampen*.

Deze laatste Classe zal informeerden naar Zuidwolde en Genemuiden.

Art. VIII der bedoelde 13 art. ligt sommige gemeenten wat bezwaarlijk. Overeenkomstig haar wensch wordt besloten in de Notulen op te nemen:

„De vergadering verbindt zich, nimmer door stemming of anderszins te zullen tornen aan het zingen eener Psalmberijming.”

Overigens worden de 13 art. onveranderd aanvaard als grond der Vereeniging.

Art. 9.

De Scriba wijst, daartoe door den Praeses verzocht eenige art. en zinsneden aan in de D. K. O. die niet meer van kracht zijn, en van welke de deputatenverg. besloot ze tusschen haakjes te plaatsen.

Na eenige bespreking besluit de verg. alzoo en zij draagt den scriba op zorg te dragen voor het doen drukken van de D. K. O.

Daar de tijd reeds verstreken is, wordt deze zitting gesloten. Ds. J. Overduin laat zingen Ps. 111 : 5 en gaat voor in dankzegging.

Des avonds sprak Ds. N. H. Beversluis over Rom. 14 : 19.

DERDE ZITTING.

Donderdagmorgen 9 uur.

De Praeses opent de verg. Z.Eerw. laat zingen Ps. 25: 2 en gaat voor in den gebede.

Art. 10.

De financieele commissie geeft verslag, en maakt een omslag van de onkosten, waaraan wordt voldaan.

Art. 11.

Verdeeling der kerken in Classen zie boven Art. 8.

Art. 12.

De vergadering besluit tot vaststelling van de te vereischen bekwaamheden voor het Leeraarsambt. Een onderzoek naar de kennis van hem, die zich tot dat ambt wenscht te begeven zal gaan over: Dogmatiek, Exegese, Bijbelsche geschiedenis, Kerkgeschiedenis, Kerkrecht.

Hij, wiens onderzoek een jaar werd uitgesteld, en die zich bereid verklaarde staande de vergadering, dat onderzoek te ondergaan, zal door de Classe Middelburg in hare najaarsverg. worden geëxamineerd, opdat die Classe ten overstaan van de deputaten der synode besluite of die broeder al dan niet beroepbaar is in onze kerken. Tot zoo langen tijd hebben de gemeenten zich te onthouden van een beroep op hem uit te brengen.

Art. 13.

Alle leeraars onderschrijven plechtig het onder-teekningsformulier, dat vooraf de verg. door den scriba is voorgelezen.

F. Vijfhuizen is afgevaardigde van den kerkeraad van Dirksland. Hem wordt medegedeeld, dat na gedaan onderzoek, de e. k. Classe zal oordeelen over de vraag van Dirksland.

Art. 18.

Een zeer droeven inslag op de vergadering maakt een der Leeraars. Ten hoogste onoprecht in zijn handelingen, gelijk uit verschillende zijner brieven bewezen wordt, scheurt hij zich geheel af, en tracht hij scheuring te bewerken, waarom de verg. zich genoodzaakt vindt, hem voor den tijd van zes weken te schorschen in zijne bediening, en bij volharding die schorsching te verlengen. Een deputatie wordt benoemd om dien leeraar te bezoeken, en door ernstig vermaan tot zijn plicht te bewegen. Met 54 stemmen voor en 5 blanco wordt tot de schorsching besloten.

De deputatie zal bestaan uit de Leeraars: Ds. Roelofsen, Ds. v. Oordt, Ds. Kersten en de ouderlingen: Bras, v. d. Velde en Meijaard.

Art. 19.

Ds. v. Reenen komt met een drietal zijner kerkeraadsleden ter vergadering. Den afgevaardigden van Leiden wordt het in Art. 5 vermelde besluit medegedeeld, waarop zij de verg. verlaten.

Art. 20.

De verg. besluit tot het verbieden van leeraars te doen prediken in onze gemeenten, die niet met ons in kerkelijke gemeenschap leven.

Art. 14.

De vergadering besluit tot het doorlopend drukken van de verslagen der Synodale vergaderingen, alsook van lastbrieven voor Classen en Synoden.

Art. 15.

De Kerkvisitatie zal om het klein getal van Leeraren in de Classen, met afwijking van het in Art. 44 D.K.O. bepaalde, geregeld worden door deze vergadering, en samenvallen met het bezoek dat den gemeenten moet gebracht worden om de verhouding te regelen tusschen Kerk en Overheid.

Art. 16.

Het Archief van de Geref. Gem. in Nederland is gevestigd te Rotterdam en ter bewaring en verzorging toevertrouwd aan den Kerkeraad der Gemeente Boezemsingel. Het Provinciaal Archief zal voor Holland in diezelfde Kerk voor Zeeland te Middelburg gevestigd zijn.

Tot Roepende Kerk wordt gekozen Middelburg, tot tijd van vergaderen de eerste helft van Mei. Voor de eerste keer zal de Generale Synode, gevormd op de Art. 8 aangegeven wijze, samenkomen het a.s. jaar.

De afgevaardigden van Opheusden komen ter vergadering.

Art. 17.

De vergadering wordt overlegd een brief van Ds. Makkenze van Dirksland houdende verzoek tot opname zijner gemeente in ons kerkverband, en meldende dat Z.Eerw. door ongesteldheid verhinderd is, met de verg. zelf te raadplegen. Oud.

Art. 21.

De verg. wordt gesloten. Ds. D. C. Overduin laat zingen Ps. 84: 3 en eindigt met dankzegging.

N. H. BEVERSLUIS, *Praeses.*
G. H. KERSTEN, *Scriba.*

PREDIKATIE

over Rom 14 : 19

DOOR

Ds. N. H. BEVERSLUIS,

DIENAAR DES GODDELIJKE WOORDS TE PATERSON, N. J.

UITGESPROKEN TE ROTTERDAM,
KERK BOEZEMSINGEL,
OP 9 OKTOBER 1907.

GRAND RAPIDS MICH. 1912

PRIJS 10 CENT.

Synodepreek-1907

PREDIKATIE OVER ROMEINEN 14 : 19, uitgesproken door DS. N. H. BEVERSLUIS, te ROTTERDAM (kerk Boezemsingel), de 9e oktober 1907, ter gelegenheid van de eerste algemene vergadering der ambtsdragers uit de onderscheiden 'Gemeenten Onder 't Kruis' en de zogenaamde Ledeboeriaanse Gemeenten, teneinde zich op de grondslag en naar de eis van Gods Woord en de Dordtse Kerkenorde van 1618 en '19 verenigd te openbaren als 'Gereformeerde Gemeenten'.

Genade, vrede en barmhartigheid van God de Vader en van Jezus Christus onze Heere, zij of worde u rijkelijk geschonken en vermenigvuldigd door de Heilige Geest; Amen.

Het is, mijne hoorders, onder bijzondere omstandigheden in de weg van Gods aanbiddelijke wijsheid en voorzienigheid, dat ik in dit avonduur geroepen ben te midden van u op deze plaats op te treden, om met betrekking tot die bijzondere omstandigheden een woord tot ulieden te spreken. Mocht het zijn onder de zegenrijke onderwijzing des Heiligen Geestes uit het Woord des Heeren.

Het is u bekend dat, benevens de broeders uit deze plaats, ook velen onzer broederen uit onderscheiden oorden des lands binnen de wanden van dit bedehuis verzameld zijn.

O! mijne hoorders, dat dit begin van samenkomst tot vereniging mocht zijn in ware liefde, vrede en eensgezindheid. Want immers daartoe is Gods Gemeente op aarde geroepen, om door de kracht en werking des Heiligen Geestes zich te openbaren overeenkomstig het gebed van de enige Voorbidder bij de Vader, de Heere Jezus Christus, dat Hij uitsprak in deze woorden: 'Vader! Ik wil, dat zij één zijn, gelijk Wij één zijn'. En nu kan het niet anders dan dat wij, als we door de Heilige Geest mogen verstaan de bede en het werk des groten Voorbidders, Die als Koning Zijner Kerk, als het Hoofd Zijner duurgekochte gemeente is ingegaan in het binnenste Heiligdom, dat wij dan, zeg ik tezamen doordrongen zullen zijn van het hoge gewicht van de openbaring der eenheid van Christus' Kerk, zoals Gods woord ons die leert. Ach, dat we daartoe bevonden mochten worden bidders te zijn aan de troon der genade. Noch in mij, noch in één der broederen, noch in enig mensenhart wordt uit zichzelf gevonden, wat daartoe nodig is. Want, indien ons gegund wordt een blik op onszelf te slaan; gegund wordt met een door Gods Geest verruimde blik ook rondom ons te zien, dan getuigt het praktikale leven alzo, dat we met diepe schaamte zouden moeten belijden niets anders te zijn dan verbrekers, verwoesters en bedervers van wat de Heere heeft gewrocht. O! wat zou het een voorrecht zijn, indien we daarbij eens recht ernstig bepaald werden. Dan zouden wij bij dat gezicht en de ervaring, dat in weerwil onzer afkeringen en boosheden de Geest des Heeren nog Zijn werk in de gemeenten betoont, bekennen dat de zegenvolle adem Gods nog over

Zijn Kerk zweeft; ja, dan zullen we het Woord des Heeren wederom bevestigd zien: 'Ik doe het niet om uwentwil, maar om Mijns groten Naams wil'. Maar dan ook hebt gij en ik nodig, dat wij er buiten worden gezet. Het werk Gods in onze ziel, in Zijn gemeente, geschiedt buiten ons, nochtans wordt het in ons gewerkt en door ons uitgevoerd. 'Want het is God, Die in ons werkt, beide het willen en het werken naar Zijn welbehagen', Fill. 2 : 13. Van deze geboden en gewenste eenheid der Kerke Christi zijn we in onze praktijk verre verwijderd. Slaan we acht op alles, wat er geschiedt, moet dan niet ons getuigenis zijn, dat Sion in een jammerlijke en erbarmelijke toestand verkeert? Hoe ligt het niet als in stukken gekloofd. Het is tot een aanfluiting allen die voorbijgaan.

Wat mag wel de oorzaak zijn, dat zij, de gemeente des Heeren, de enige harer moeder, die haar gebaard heeft, dat het dierbaar lichaam van Koning Jezus niet één is? Wat mag de oorzaak zijn, dat dit lichaam zo verdeeld, zo gescheurd ligt?

Welk antwoord zullen we daarop geven? Zullen we niet moeten getuigen dat zonde en schuld en breuk op breuk ons in het aangezicht vliegen?

Zullen we niet moeten getuigen, dat het zowel de zonde van het volk des lands, als van het volk der Kerk zijn, waarom de Heere ons in die jammervolle en bedroevende staat heeft overgegeven? Zullen we geen gegronde redenen vinden bij een land en volk als het onze, waar de ware godsdienst zo zeer verachtend is en alle zonden, zowel verborgene als openbare, op hemeltergende wijze zijn toegenomen? Onze zonden zijn een stroom van ongerechtigheden geworden, welks bedding steeds dieper en welks oppervlak steeds breder wordt. Maar het is niet alleen in deze genoemde zaken, waarin wij de oorzaken van het jammerlijk verval te zoeken hebben. Binnen Sion zelf, binnen de wanden van Gods heiligdom liggen oorzaken. 'Mijn volk, zegt de Heere, heeft twee boosheden gedaan. Het heeft Mij, de Springader van levend water, verlaten en het heeft zich bakken uitgehouwen; gebroken bakken, welke geen water houden kunnen'. En nu is het wel waar, dat niet alles, wat buiten ons ligt, als verfoeilijk voor God moet voorbijgezien worden, maar toch hebben we voornamelijk te letten op het inwonend verderf, op eigen zonden, waardoor wij de Heere onze God grotelijks vertoornd hebben. O! als we zien hoe èn land èn volk èn kerk in diep verval is, dan zullen we moeten erkennen, dat God met ons twist; Zijn aangezicht voor Sion verbergt; de ruime werkingen Zijns Geestes inhoudt, zodat donkerheid als een doodsschaduw Zijn kerk bedekt. O! dat wij nu mochten erkennen, dat de Heere zo een twist met ons heeft en Hem talloze redenen hebben gegeven om ons aan onszelf over te geven en ganselijk van ons te wijken. Met diepe schaamte zouden we dan voor Zijn aangezicht bekleed zijn. Het zou wel nodig zijn, dat deze toestand van Sion meerder en breder ontwikkeld werd, opdat onder de zalige bediening en onderwijzing des Heiligen Geestes het volk des Heeren meer geleid mocht worden tot en onderwezen in de breuke Sions, dat in deze noodlottige tijden zo schaars geschiedt. Doch de gelegenheid laat dat nu niet toe en de tijd ontbreekt

om heden verder daarop in te gaan.

Wij willen u dit alleen zeggen, dat de Heere betoont nog geen voleinding te willen maken en toont dit ook nog heden in deze dag en in dit avonduur. Hij wil alles aan Zijn wijngaard ten koste leggen, wat daaraan ten koste te leggen is. Hij wil Zijn volk niet ten verderve overgeven. Want gelijk wij straks aangemerkt hebben, gaat de levendmakende en levenonderhoudende adem des Almachtigen Geestes nog over Sion. Daar zijn in Sion nog enige kentekenen ten goede te vinden. Er zijn nog bewijzen van Gods wijsheid, trouw, genade en barmhartigheid.

Er is nog hoop deze aangaande. Of is het niet, dat niettegenstaande deze staat des vervals, nog aan enige weinigen van 's Heeren volk krachten worden verleend, om staande te blijven onder de menigvuldige verzoe kingen tot afval van de welbeproefde paden, of dat enige zielen bewerkt worden tot een levendige en hartelijke begeerte, om tot dezelve weder te keren? Ook moeten wij erkennen, dat al is het, dat door het inklevend verderf de zegenrijke vrucht des Geestes in haar hoopvolle openbaring wordt tegengestaan en verdonkerd, evenwel de onwederstandelijke werking des Heiligen Geestes niet ten enenmale wordt gemist.

Want toch, zo hier en elders worden enkelen gevonden, die waarlijk voor en onder de Heere worden gebracht in ootmoed en waarachtige vernedering des harten; waaruit we mogen besluiten, dat de Heere met Zijn Geest nog niet gans geweken is. De enkelen, die gevonden worden in den lande, die dragen nog vrucht in hun worstelingen en smeking en aan de troon der genade aangaande Sions breuk. En zijn er onder de grote menigte vele uiterlijk godsdienstigen, die alleen aan de vorm genoeg hebben en zich over Sions verval niet bekommeren, er zijn toch ook enkelen, vaak onder de massa verborgen, die God vrezen en met beschaamdheid des aangezichts en verslagenheid des harten voor de Heere in stof en as nederzitten. De Heere kent deze en komt in hen Zijn werk te openbaren; hen tonende de breuk en scheuren welke er zijn in de kerk van Christus. Daar is ook ons samenzijn in deze dag getuige van. En hoe gering het wordt geacht en hoe weinig waarde er ook aan toegekend moge worden door o zo velen, laat ons bekennen, dat het waarlijk des Heeren Geest is, Die er ons uit genade toe leidt, om herstel te zoeken voor de gescheurde eenheid der kerk van Christus in haar zichtbare openbaring, want het geestelijk, het verborgen lichaam van Christus is en blijft onverbreekbaar één. En waar wij dan nu zoeken weder te keren tot de oude en welbeproefde paden der vaderen, welke zo snood verlaten zijn, en als dit pogen uit zijn vrucht mag doen blijken dat het waarheid is, dan zullen ook de zegenrijke gevolgen niet achterblijven, welke voortvloeien uit het houden van Gods inzettingen, en zal de zoetheid daarvan gesmaakt worden, Psalm 119 : 8-11.

Moge nu voorts de koers genomen worden naar Gods Woord. Waar die paden gezocht en gevonden worden, daar getuigt de Heere Zelf: 'Dit is de weg, wandelt in dezelve'. Welnu, die weg bestaat in eenheid.

Waar de Geest Gods is en werkt, daar is ook eenheid. Die gezegende

Geest werke dat in onze harten en dan ook, hoe tegengestaan, hoe fel ook bestreden, dat werk des Geestes zal zijn en blijven de eenheid der kerk van Christus te openbaren, en Hij alleen kan dit tot stand brengen. Niet onze kracht, noch onze wijsheid kan baten, maar alleen de zalige werking des Heiligen Geestes, Die alle dingen werkt naar de raad Zijns wilens. 'Niet door kracht, noch door geweld, maar door Mijn Geest zal het geschieden', Zach. 4 : 6. In een gezicht, dat de profeet Ezechiël kreeg, namelijk een vallei met dorre doodsbeenderen, daar sprak de Heere tot hem en zei: 'Mensenkind! profeteer dat deze dorre doodsbeenderen levend worden'. Hij profeteert dat de Geest zal komen en die levend maken zal. Ook in ons geval zal het zo maar kunnen zijn. 'De Geest is het die levend maakt, het vlees is niet nut', Joh. 6 : 63. Laat nu vrij de duivel woeden; laat de wereld spotten; grijpt gij moed. Door de onwederstandelijke werking des Heiligen Geestes zal het geschieden, dat uit deze tegenwoordige dorre doodsbeenderen voortgebracht zal worden een volk, dat de Naam des Heeren zal loven.

En waar wij dan, ambtsdragers in de gemeente des Heeren, door de Heere zelf genaamd 'Zijn medearbeiders in Zijn wijngaard', niets uit en van onszelf kunnen teweeg brengen ten dienste van Zijn koninkrijk, daar zullen we ons tezamen voor dat onbegrijpelijk wonderwerk Gods vol ontzag en diepe eerbied in het stof hebben neer te buigen en als nietelingen moeten uitroepen: 'God is groot en wij begrijpen Hem niet'.

Nietwaar, medebroeders en ambtsdragers in de gemeente des Heeren, gij staat met mij verwonderd en verbaasd, dat de Heere ons nog verwaardigt met een ernstige begeerte om in Zijn ordinantiën te wandelen.

Erkent met mij onze dwaasheid en blindheid in het werk des Heeren.

Bekennen wij, dat we uit en van onszelf onbekwaam zijn tot enig goed, maar slechts bederven kunnen, zo zullen we niet in hoogmoed en eigenwaan gevoed worden, maar enkel zien op de hand des Heeren, Die Zijn kracht in onze zwakheid volbrengt. En waar wij als broeders elkaar de hand der gemeenschap reiken en saam gevonden mogen worden in het stof gebogen voor de Koning der kerk, nederliggende aan Zijn gezegende voeten en van Hem als het enig en eeuwig Hoofd Zijner duurgekochte gemeente, als de grote Herder der schapen mogen vragen: Grote Herder wil ons door Uw Geest leiden in het midden Uwer gemeente; ons te zamen dragen; ons bekwamen uit Uw eeuwige ontferming tot dat grote en zware werk, dat Gij, o Koning! ons op de hand hebt gezet, welke Goddelijke hulp wij hulpeloze schepselen hiertoe steeds van node hebben; en dat Gij ons leide bij de hand en voere in Uw grazige weiden; zoudt ge dan niet denken broeders, dat we daarvan de zalige vrucht in eigen hart niet zouden wegdragen? Mocht dan dit deeltje van Christus' lichaam, waarin wij de ambtsdragers zijn, met ons in vrucht en praktijk betonen, waarlijk Christus toe te behoren en een gemeente te zijn, waarvan Jezus het Hoofd en het volk de leden zijn, en ware eenheid het sieraad is.

Doch nu, broeders en zusters, ligt dat lichaam Christi, die Enige, die volmaakte duive ter nedergeworpen in het stof, en als beenderen verstrooid

aan de mond des grafs, en dat om der zonden wil. Behoorden wij nu niet als krijgsknechten van Christus mede uit te rukken ten strijde voor het heil en de wederopbouw van Sion? Hebben we niet al te gader de gezegende Immanuël vertoornd door het afwijken van Zijn rechten en inzettingen, welke Hij ons gegeven heeft? En waar nu de Heere Zijn knechten roept, hen aangordende met kracht uit de hoogte, om de breuken en scheuren in Christus' kerk te helen, daar is het broeders onze dure roeping om de handen ineen te slaan en onder beding van genade met elkander werkzaam te mogen zijn tot bevordering van het heil van des Heeren wijngaard.

Wij wensen dan met 's Heeren hulp u enige ogenblikken te bepalen bij een gedeelte van Gods Heilig Woord, dat ons in deze werkzaamheid ten leidraad kan strekken. Ge vindt dat woord in de zendbrief van Paulus aan de Romeinen, het 14e kapittel, en daarvan het 19e vers, waar ons tekstwoord aldus luidt:

'Zo dan laat ons najagen, wat tot de vrede en wat tot de stichting onder elkander dient'.

GEBED

Zingen: Psalm 73 : 4.

We willen uit de u voorgelezen woorden de volgende vier punten kortelijks ontwikkelen:

1. Het redeverband, waarin deze woorden voorkomen.
2. De krachtige opwekking, welke erin vervat is.
3. Ongenoemde zaken: uitgedrukt door 'hetgene'.
4. Wat door het voorgestelde te verkrijgen is.

Om ten 5e met een toepasselijk woord te eindigen.

Onze hulpe zij in de Name des Heeren, Die de hemel en de aarde maakt heeft. Amen.

Het eerste punt waarop we te letten hebben is, in welk redeverband de Apostel deze woorden sprak. Ge hebt gehoord, geliefde toehoorders, dat u uit Gods Woord is voorgelezen, dat de Apostel Paulus de gemeente te Rome vermaant, om elkander in zwakheden en gebreken te dragen, eer deze dingen aanleiding zouden geven tot en oorzaak worden van scheuring en verdeeldheid en om waakzaam te zijn dat de geest van onverdraagzaamheid zich niet als een voortwoekerende kanker onder haar kwam te openbaren. Immers tot het 13e vers spreekt de Apostel van die gebreken, waardoor de scheuring zou kunnen teweeggebracht worden. We hebben hier op te merken, dat de gemeente der Romeinen bestond

uit christenen uit de heidenen en uit christenen uit de joden; echter door één Geest wedergeboren. Door diezelfde Geest geleid tot de eeuwige schootzoon des Vaders en met Hem als hun Hoofd tot één lichaam samengevoegd, mocht die gemeente niet door twistingen van elkaar gescheurd worden.

Deze voorstelling der samenvoeging tot één lichaam van Christus, moet niet also worden opgevat, alsof nu elke gemeente der verschillende plaatsen op aarde, waar Christus' kerk ter openbaring kwam één lichaam was; want daardoor zou men komen tot vele lichamen voor één Hoofd, en Christus' kerk is geen wangedrocht.

Maar wij hebben dit te verstaan vergelijkenderwijze. Namelijk, nadien het gehele lichaam van Christus, een volkomen éénheid is en die vordert in zijn openbaring op aarde, zo moet er ook een volkomen éénheid zijn in elk lid des lichaams onderling in de delen, en ook volkomen éénheid in het besef der saamhorigheid aan het lichaam zelf. Twee zaken hebben we uit het voorgaande op te merken; n.l. het diep bederf dat in ons woont en voorts, hoe een mens ook na ontvangen genade, wat de werken des vleses aangaat, een bederver blijft van 's Heeren werk.

Alleen in en door de kracht van Christus en Zijn genade kan Gods kind en kerk staande blijven tegenover de worstelingen van het vlees.

We zeiden: De gemeente te Rome bestond uit enigen, die eertijds heidenen, en enigen, die eertijds joden waren. Het spreekt vanzelf, dat die uit de joden doortrokken waren van de zuurdesem der joodse wetten en regels, en dat zij zich vol ijver vasthiielden aan de inzettingen hun van Mozes gegeven; inzonderheid wat betrof het gebruik van spijs en drank en het onderhouden van dagen en maanden en sabatten. De christenen uit de heidenen daarentegen hadden ruimer en vrijer opvatting van deze dingen; niet omdat zij zoveel verstandiger en beter christenen waren dan de eerstgenoemden, maar alleen omdat zij altijd vrij waren geweest van de joodse zuurdesem en nu een helderder en klaarder gezicht hadden van hun vrijheid in Christus. Indien wij, M.H., van onze christelijke vrijheid op christelijke wijze gebruik maken, is dat Gode aangenaam, onze naasten tot stichting en onze ziel tot zaligheid.

We vinden in onze dagen niet vele christenen, die van die vrijheid in Christus een gepast gebruik maken. Een christen te heten en de kenmerken eens christens te missen, baat ons niet. Het leven van een christen, die in de vrijheid staat, moet zijn tot Gods eer, tot stichting en opbouw en saambinding der broederen; dan zal het ook gedijen tot zijn zaligheid. De hoofddrijfveer daarvan is de liefde Gods, waaruit voortvloeit de liefde tot de broeders. Maar, M.H., hoe menigmaal komen mensen met mensen bedrogen uit. Indien nu de christenen uit de heidenen een recht gebruik hadden gemaakt van de christelijke vrijheid tegenover de joodse christenen, dan hadden zij elkander niet tot vertering geweest, maar hadden hun zwakkere broeders uit de joden door onderwijzing en vermaning trachten te brengen tot een meer helder en klaarder inzicht in de vrijheid, die zij ook zelf van Christus hadden ontvangen tot opbouw

en niet tot nederwerping van Zijn gemeente. Maar de christenen uit de heidenen maakten zich schuldig aan zelfbehagen en waren also met hun vrijheid niet profijtelijk voor anderen. En zo zijn er zo vele christenen, die vrijheid geschonken is in en door de gezegende Christus, en aan wier zielen de Heere dit verzegeld heeft, zodat zij waarlijk met de wettische instellingen niets te doen hebben, maar recht verzoend met God door de enige Hogepriester een vrijmoedige toegang hebben tot God - namelijk voor zoveel en zover als zij in de dadelijke vrijheid in Christus zijn gesteld door een dadelijk werk des Heiligen Geestes in hen - die echter daarvan niet het rechte gebruik maken tot opbouw en stichting der zwakker gelovigen, maar integendeel zich verheffen. En laat ik het eens eenvoudig uitdrukken, die er groots op worden, niet denkende aan het bekende Schriftwoord: 'Wat hebt ge, dat ge niet ontvangen hebt; en zo ge het ontvangen hebt, wat roemt ge, alsof ge het niet ontvangen hebt?' De zulken, die op hun geloofsgenoten net nederzien als de christenen uit de heidenen eertijds zagen op die der joden, welke laatsten zoveel en zozeer verkleefd waren aan een wettische dienstbaarheid. Dit strekt ons weer tot lering. We hebben straks opgemerkt, dat de joodse christenen verkleefd waren aan de Mozaïsche inzettingen, terwijl de christenen uit de heidenen veel vrijer leefden. Beider levensrichting, vloeide voort en stond in verband met hun eertijds. Heidenen en joden beiden hebben een eertijds gekend. Zo, M.H., zullen ook wij een eertijds moeten kennen.

Indien gij met opzicht op uw geestelijke staat geen eertijds kent, dan zijt ge nog op de weg des verderfs; dat is midden in de zonde levende.

Dan zijt ge nog dood in de zonden en misdaden; liggende onder de vloek en toorn Gods. Dan zijt ge nog zonder Christus; zonder Borg voor uw ziel; vreemd en vervreemd van God; vreemdelingen van de verbonden der belofte en zonder gegronde hoop; in één woord, dan zijt ge diep rampzalig. Uit kracht van doop en belijdenis te verkeren onder en met de levende stenen van Gods heilige kerk, zelfs uw sieraden van godsdienstigheid, zedelijkheid en ingetogen wandel zullen u niet kunnen baten.

Ge moet wedergeboren worden. Uit de dood tot het leven ingaan. Uit de duisternis geroepen tot Gods wonderbaar licht. Uit de staat eens ongelovigen in de staat eens gelovigen worden overgebracht. En is dit geschied, dan kent ge een eertijds, waarop ge niet anders dan met ziele-smart kunt terugzien, wanneer uw ziel welgesteld mag zijn. Nu is evenwel dit eertijds van onmiskenbare invloed op de algemene levensrichting van de kinderen Gods, omdat dit eertijds zulke diepe sporen van verderf achterlaat; in welke sporen steeds oude zaden van zonden liggen, welke nog dikwijls ontkiemen en vruchten dragen, die heenwijzen naar hun droevig eertijds. Dit blijkt duidelijk uit hetgeen Gods Woord hieromtrent leert door de pen van de heilige apostel Paulus in deze beschrijving van de toestand van de gemeente des Heeren te Rome. Gelijk deze christenen uit joden en heidenen, zo moeten ook wij door de Heere gelovig ge-

maakt worden. En dan hebben we, als gelovigen, het goede te wachten. Dan is het gelijk des Heeren Woord getuigt: 'Dat alle dingen moeten medewerken ten goede'. Doch dan ook gevoelt Gods volk, dat recht aan zichzelf is ontdekt, dat het door het inwonend verderf in zich zelf steeds blijft een verwoestend en verdervend volk voor het werk Gods en de kerk van Christus. Dan zal de kerk bekennen, dat niets in haar gevonden wordt, waardoor of waarom haar enig goed zou kunnen aangebracht worden, maar dat al haar goed door Christus, haar dierbare Heiland, is verworven en uit loutere genade is geschonken.

De ziel, dit ervarende, zal diep in 't stof zich nederbuigen voor Hem, haar Heer en Koning, terwijl er bij tijden en ogenblikken een heimwee in haar komt en een sterk verlangen gekend wordt, om van het lichaam der zonde dezes doods verlost te worden. Indien we met opmerkzaamheid Gods Woord nagaan, dan lezen we daarin telkens en telkens weer, dat de Heere de arme mens gedurig heenwijst naar zijn afkomst, opdat hij goed zou weten, dat de mens alleen in Christus wordt vrijgesteld, en dat alleen om Diens verdiensten uit louter genade naar het eeuwig Welbehagen des Vaders. We behoeven, ja mogen niet denken, dat we uit en van onszelf, ook niet uit en door ons ontvangen genade-weldaden iets kunnen toebrengen aan het werk der zalige verlossing, noch voor onszelf, noch voor anderen. Maar dat alle de gelovigen alles wat hen nodig is, om en uit Christus geschonken wordt. En hierop wijst de apostel in zijn redeverband beide christenen uit de joden en uit de heidenen.

Wat nu het tweede punt aangaat. De apostel spreekt hen aan met de naam 'broeders', hun aantonende dat zij als broeders elkaar niet zouden afbreken of benauwen, maar integendeel, dat zij zich allen zouden be-naarstigen om in broederlijke eensgezindheid te leven. De Heilige Geest werkt eensgezindheid, liefde en vrede. Hij geneest en bindt saâm wat verbroken is, daar Hij werkt als de enige Heelmeester.

O! dat we maar veel die Geest mochten benodigen, hetzij als ambtsdragers, hetzij als leden der gemeente, opdat we door Hem bekwaam gemaakt mochten worden, om het pad van Gods geboden te bewandelen. Dit is toch de begeerte der ziel, wanneer de Heere Zijn zegenrijk genadewerk in haar openbaart. Doch niet alleen, dat de apostel hen broeders noemt, maar hij tracht hen als broeders bij elkander te houden, hen wijzende op datgene, wat de aanleiding zou kunnen worden tot verdeeldheid, twisting en scheuring. Daartoe vermaant hij hen, dat de één de ander niet zou verachten. De sterke zal de zwakke niet kleinachten en zeggen: Ik, sterke, weet het wel, want ik ben vrijgemaakt. Gij, zwakke, verstaat en kent niets van deze vrijheid. Gij zijt nog een dienstbare in zware dienstbaarheid, enz. Neen, dan vermaant de apostel de sterkere, die in eigen waan op de zwakkere broeder neerziet, en hij zegt: 'Alle dingen zijn rein de reinen'. Wij zijn rein in Christus, als nieuwe schepselen, wij hebben wel een vrijheid, alleen gebruikt die vrijheid niet als een oorzaak voor het vlees, maar als een oorzaak tot geestelijke blijdschap; en verhef

u niet boven uw kleine en zwakkere broeders. Wat hebt gij, dat ge niet ontvangen hebt? Alle roem is uitgesloten. Die roemt, roeme in de Heere'. Maar de apostel heeft ook een woord voor de zwakken. De zwakken waren juist vrome mensen geworden met hun zwakheid, voorzoveel die zwakheid bestond in het blijven najagen en vastklemmen aan de eerste beginselen, namelijk: het onderhouden van dagen en jaren, van de inzettingen omtrent spijs en drank, de leer der bekering van dode werken, der sabatten enz. O! zeggen zij, bij die broeders uit de heidenen kan er alles mee door in die vrijheid, waarin zij roemen; met hen in zo'n leven kunnen wij niet medegaan. Neen, zwakken, zegt Paulus, dit moogt ge niet zeggen.

We hebben allen onze weg verdorven en het is en blijft Christus alleen, Die ons een vrijmoedige toegang verleent tot God. En wanneer we dat recht krijgen te zien en te gevoelen, dan worden wij schuldenaars voor de Heere, maar dan ook wil Hij de vleugelen Zijner eeuwige liefde over ons uitbreiden. Zo brengt de apostel hen niet alleen tot elkander, maar dringt krachtig bij hun aan, dat zij zullen najagen, wat tot vrede en tot stichting dient.

Letten we in de eerste plaats op de algemeenheid der aansporing. De apostel zegt niet alleen tot de sterkeren, gij moet beschaamd worden over hetgeen ge zegt, alsof de fout hierin lag, dat de sterkeren de zwakkeren zouden overheersen. Ook niet omgekeerd, alsof de zwakkeren door de werken der dienstbaarheid de sterkeren zouden willen beschamen.

Neen, hij zegt: 'Laat ons'; met insluiting van zichzelf geldt zijn woord zowel de zwakken als de sterken. Dus allen te zamen hebben zij zich te kwijten van deze plicht. Ook wij allen, M.H., zijn hiertoe geroepen, om in liefde en eensgezindheid als broeders saâm te wonen, opdat er geen scheuring teweeggebracht mocht worden. Dat wij mochten opmerken, dat dit woord ook een woord is voor mij en u, ambtsbroeders; voor allen die gesteld zijn als ambtsdragers, om te waken voor het heil van Sion; voor hen, die acht slaan moeten op de leer, welke in de gemeente des Heeren onderwezen wordt. Dus alle ambtsdragers, ouderlingen en allen die in Gods kerk gesteld zijn, om te zorgen voor het heil van onsterfelijke zielen, en bovenal voor de ere Gods: wij, herzeg ik, hebben in dubbele mate acht te geven op het woord, dat door de apostel tot de gemeente te Rome gesproken is. Want, of daar al zondaars buiten gezet worden die God buiten zet, of binnen sluit wat de Heere binnen zet, zonder te beoefenen de liefde tot en jegens elkander, daar heeft dit niet veel te betreffen. Neen, ambtsdragers! wij moeten trachten door liefde der waarheid de harten te winnen voor de Heere en alzo des Heeren weg bewandelen, al gaat het tegen vleselijke zin en wil. Hier hebben we, als geoefende krijgsknechten Christi, alleen in Zijn kracht te strijden tegen alles, wat tegenover Hem staat. Had Paulus kennis genomen van de toestand der gemeente te Rome; zag hij daar, als het ware, het feilen en de misstanden; hij wist haar met alle lijdzaamheid en liefde in broederlijke christenzin, doch ook met kracht des Geestes, op de plichten te wijzen

welke zij jegens de broeders hadden te vervullen.

Dat ook wij dan broeders, wie het werk der verzorging van het Sion Gods, een elk in zijn werkkring, op de schouders is gelegd, die zaken alleen op het oog mochten hebben, opdat wij in eensgezindheid en broederlijke liefde saâm levende dienstbaar zouden zijn tot onderwijzing en vertroosting der zielen. Dit door de Heilige Geest gewerkt, brengt alleen geestelijke kracht en eenheid voort. Mochten we daarom steeds staan naar de verlichtende werking des Geestes, terwijl de Heere Zijn armen en ellendigen wil schenken de verlichting hunner kennis in het aangezicht van Jezus Christus. Doch in deze weg moet gestreden en geleden worden. Dit wist Paulus ook. En in die strijd moeten we onszelf geheel verliezen. Daarin moeten we verliezen vriend en vijand, eigen voordeel, eigen eer, zodat we alles buiten de Heere prijsgevende Hem alleen overhouden als ons enige en hoogste goed. Dan zal broederlijke liefde welig kunnen tieren, en des Heeren Woord bevestigd worden: 'Waar liefde woont gebiedt de Heere de zegen, en het leven tot in eeuwigheid'.

Voorts zegt de apostel: 'ge moet dit najagen'. Dit is een krachtige uitdrukking. Najagen. Is het niet of men een legerhoofd ziet, rusteloos en geen bezwaren achtende, zijn vijand achtervolgende, om diens laatste kracht en tegenstand te niet te doen? Of wel, dat ge de jager gadeslaat, die in weerwil zijner vermoeidheid geen hindernissen te groot acht, om zijn najagen van het wild voort te zetten, totdat het hem in handen valt. Het najagen dat de apostel bedoelt, is een sterke inspanning van ziel en lichaam beide, niet naar ijdele dingen, maar naar liefde en vrede onder elkander. Immers door dit najagen drukt de apostel uit, die sterke werkzaamheid der ziel om door geschonken geloofskracht, welke door de liefde werkt, trots alle vermoeienis en gevaar, het voorgestelde doel te bereiken, dat de apostel uitspreekt door het woord: 'al hetgene'.

Dit is het derde punt. Beide de joodse en heidense, die christenen waren geworden, hadden geleerd, wat zij na te jagen hadden, daar dat hun voortdurend was en werd voorgesteld, waarom de apostel de zaken voorstelt door het woord: 'hetgene'. Gods werk en der mensen werk in geestelijke dingen staat lijnrecht tegenover elkander. We zijn van nature zulke vijanden Gods, dat wij met open vizier en als met opgeheven hand ons onderwinden ons te stellen tegenover de Almachtige.

Zulke vijanden zijn we voor de bekering, doch ook daarna blijft van die wortel van vijandschap nog veel over; want de Heere komt het vlees, dat is het boos bederf in ons, niet te bekeren, maar wil door Zijn Heilige Geest de oude natuur doden. Al wat de oude natuur zoekt en doet, staat juist in de weg, om de gewenste dingen: vrede, liefde en stichting onder elkander te verkrijgen. En daarom wil de apostel dat de christenen zouden staan naar al zulke middelen, om de werkingen van de oude natuur tegen te staan en krachtig te bestrijden. Wapenen dus, om in de kracht en mogendheid des Heeren de zonden te wederstaan.

En omdat het onmogelijk is zonder geloof Gode te behagen, zo is ook het

geloof het krachtigste wapen daartoe. Immers waar het geloof dadelijk werkzaam is, daar is de gelovige gans uitgeput en krachteloos in zichzelf, maar sterk in de Heere en in de sterkte Zijner macht, waardoor alleen alle hoogten kunnen neergeworpen worden, alle vleselijke hoogten, welke zich tegen Hem verheffen. Hiernaar moesten zij jagen, dewijl Christus toch als Koning Zijner bruidkerk beloofd heeft aan de spits te zullen treden, opdat Zijn kracht in haar zwakheid zou worden volbracht en zij uit Zijn volheid ontvangen zou genade voor genade. Dat te ervaren zou onze ziel troosten en versterken.

In deze weg liefde, vrede en blijdschap na te jagen, ligt de kracht der zwakken en de moed der amechtigen. Daardoor zouden allen behoed worden, om elkaar uit de hoogte te bejegenen, maar integendeel bereid worden, om in alle liefde en eensgezindheid te verkeren. Dan zouden we ons niet vastklemmen aan schaduwachtige dingen, welke wel schijn maar geen wezen hebben.

Ons vierde punt was, wat nu door dit najagen dezer dingen verkregen wordt. Mijne hoorders, vrede, liefde, blijdschap en onderlinge stichting zullen er uit voortvloeien tot ere Gods. Alle christenen behoorden dit te beseffen. Christelijke verdraagzaamheid spruit er uit voort en die is de bloem, welke uit de wortel Christus bloeit en door Gods volk alleen uit Hem wordt voortgebracht. Van alle vrucht door de Heilige Geest gewerkt staat mede vooraan verdraagzaamheid, door de Middelaar zelf in Zijn verzoenend en verwervend werk zo heerlijk en Gode welbehagelijk tentoon gespreid. Verdraagzaamheid is geen vrucht uit het vlees, geen bloem bloeiende op de stengel van eigen waarde en hoogmoed. Zij vertoont in haar oorsprong en ontwikkeling, dat de Heere niet over de schuld heen werkt. Eerst schuldbekentenis, daarna verzoening, om dan uit de eeuwig gezegende Levensbron te putten de liefde tot God en jegens elkander, welke strekt tot ere Gods maar ook tot grote blijdschap onzer zielen. En nu zullen wij, die ons christenen noemen, toch iets van die bloem moeten vertonen.

We mogen de wereld niet gelijkvormig zijn, maar moeten iets op Christus gelijken, Die als Hij gescholden werd niet weder schold en als Hij leed, niet dreigde. Wij moeten veranderd worden naar Zijn beeld. Of we al veel van Christus spreken en onze levenspraktijk daartegen getuigt, dat betekent niet veel. Neen, in die praktijk moet men waarlijk op Christus gelijken. Wij allen moeten behoefte eraan gevoelen om er naar te jagen en geleid te worden door Christus in de oefeningen des geloofs, waar elke levendgemaakte ziel niet buiten kan. En gevoelen wij dit te missen, Hij is de Koning Zijner kerk vol van genade, om dit werk in ons te werken, en dan zullen wij, gelijk David zegt, met Hem door een bende kunnen heendringen. Hij alleen is het, Die ons krachten schenkt en onze voeten maakt als der hinden, die wanneer ze door 't veld gaan en gejaagd worden, nauwelijks de aarde raken, maar er over schijnen te zweven. Zo ook moest Gods volk over de aarde zweven en gelijk de steenarend, die

steeds hoger en hoger stijgt, zo moest ook onze ziel in geloofskracht steeds hoger stijgen, om te zien waar Christus is en bedeed uit Zijn zalige volheid, meer van Zijn beeld vertonen.

Zingen: Psalm 25 : 4

TOEPASSING

Zo zijn wij dan, mijne toehoorders, allen, zonder onderscheid, door des Heeren Woord bij onze plicht bepaald. Niet alleen de ambtsdragers in de verschillende groepen van 's Heeren gemeente, maar ook gijlieden broeders en zusters, leden der gemeente, hier tegenwoordig. En waar dan nu onder de opzieners der gemeente door de goede hand des Heeren over ons een ernstige begeerte is ontwaakt, om in breder kring de bevolen eenheid ook in ons kerkelijk leven te openbaren, en die begeerte thans tot een handelend optreden heeft geleid, zo is daarin nodig de steun van al des Heeren volk. En waarin zal die steun bestaan? Die zal hierin bestaan, dat ge met ons biddende en smekende moogt verkeren aan de troon der genade, en van Hem, Die daarop troont moogt afbedelen, dat Hij, de heilige Koning Zijner Kerk, ons samen leiden mocht in de rechte weg, waarvan we allen afgeweken zijn. Dat Hij ons door Zijn Heilige Geest schenken moge dat geloof met versterkte kracht, om maar ziende te zijn in Gods heilig bevel en de uitkomst aan Hem overlaten. Welaan dan, broeders en zusters, wie door genade de zaken van Gods kerk ter harte gaan, laat nu ook door u worden nagejaagd, wat tot de vrede, de liefde en de onderlinge stichting dient. Is niet al lang genoeg om uiterlijke vormen, om bijkomstige dingen, die in het geheel het wezen der zaak niet raken, twisting en scheuring onder ons geweest? Zijn de droevige gevolgen daarvan: de dodigheid, de geesteloosheid, de zelfzoeking niet alleszins openbaar geworden? Moeten we niet sinds lange tijd getuigen, dat des Heeren Geest met ons twist in de onthouding van Zijn krachtige in- en doorwerking? Kunnen we in zo een weg wel voor elkander bidden? Kan er wel een dragen van elkanders lasten zijn, als we slechts leven bij veroordelen, ja soms verbijten en vereten van elkaar? Och! broeders en zusters, laat mij toe met al de ernst, welke de zaak waardig is, u het woord van de apostel toe te roepen: 'Laat ons najagen, wat tot de vrede en wat tot de stichting tot elkander dient'. Arme mens, die nog niets najaagt dan de ijdele, nietige en vergankelijke dingen der wereld. Al is schijnbaar uw leven gemakkelijker en vrolijker dan het leven dergenen, die betere dingen zoeken, wat zult ge u in het eind beklagen, als ge, doch te laat, bemerken zult, dat uw wereldse vreugde en blijdschap in eeuwige droefenis verwisselen zal. En hebt ge op aarde u dikwerf, tot een geruststelling van uw consciëntie gevoed met de ellendigheden, welke ge waarnaamt onder het volk des Heeren, wat zult ge beschaamd staan in die dag, waarop ge zien zult, dat zij aangenomen worden en gij voor eeuwig verlaten wordt. O! dat de Heere Zich uwer moge ontfermen en uw ogen nog openen, om

door Zijn genade intijds dit snel nakend verderf te ontvlieden en integendeel met 's Heeren gunstgenoten leren najagen de gewenste dingen, van welke we tot u spraken.

Kinderen Gods! bidt om de vrede van Jeruzalem. Hebt grote lust in 's Heeren geboden. Zoekt de vrede en jaagt die na. Leert meer uzelf verloochenen. Acht de anderen uitnemender dan uzelf. Staat naar de liefde, welke de overtredingen bedekt. Niet bedekt als zonden, maar als oorzaken van twist en verdeeldheid. Hebt de waarheid en de vrede lief en waakt en bidt, opdat gij niet in verzoeking valt. En mist ge nu tot rechte beoefening van dit alles alle kracht in uzelf, maar integendeel hebt ge zoveel dat u daartoe in de weg staat? Wel bij Hem, de Heere Jezus, is kracht voor u; ja kent ge u als een volstrekt krachteloze en onbekwame, dan wil Hij in uw zwakheid Zijn kracht en in uw dwaasheid Zijn wijsheid openbaren. Wat Hij wil, dat gij doen zult, wil Hij door Zijn Geest in u werken, opdat gij het in die kracht zoudt uitwerken. En zal dit nu uwerzijds zeker met veel en zware strijd gepaard gaan, evenwel is de overwinning zeker. Ja, met Hem zult ge eenmaal meer dan overwinnaars zijn.

Ik zal eindigen met de bede van de grote Apostel der heidenen: De God nu des vredes versterke, bevestigte en fonderde ons tot eer Zijns Naams, tot uitbreiding en bloei van het Godsrijk, en tot zaligheid onzer zielen. AMEN.

Opmerking:

Mij trof de bijzonder zakelijke inkleding van deze synodepreek; wars van enige mensverheerlijking heeft Beversluis het noemen van personen absoluut achterwege gelaten (zelfs ontbreken zinspelingen).

Lijst van afgevaardigden Synode-1907

Op de eerste Synode van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland - gehouden op 9 en 10 oktober 1907 te Rotterdam - kwamen de Gereformeerde Gemeenten onder het Kruis en de Gereformeerde Gemeenten in navolging van Ds. L. G. C. Ledeboer gecombineerd in vergadering bijeen. In de onuitgegeven Notulen (handschrift Ds. G. H. Kersten, scriba) worden de vertegenwoordigde gemeenten en hun afgevaardigden opgesomd. Hieronder volgt de volledige*) weergave, waarbij de spelling van de namen ongewijzigd is gelaten. De aanduiding (L) bedoelt aan te geven, dat sprake is van een Ledeboeriaanse gemeente; de overigen zijn de Kruiskerken. Sommige gemeenten vergaten een secundus te sturen bij afwezigheid van een der primi.

Giesendam (L): de ouderl. H. Bouwman en A. Benders.
 Aagtekerke (L): de ouderl. J. Corré en H. Kieviet.
 Middelburg (L): Ds. J. R. van Oord en oud. G. Dingemanse.
 Oostkapelle (L): de ouderl. J. de Visser en Jasper de Kam.
 Meliskerke: oud. A. Janse, diaken J. S. Adriaanse. Secundi: S. Ton en B. Vreeke.
 Terneuzen (L): oud. F. Dekker en diaken P. J. Harte.
 Axel (L): ouderl. F. v. Hoeven.
 Goes (L): Ds. H. Roelofsen en oud. C. v.d. Strien.
 Ierseke (L): de oud. Iz. v. Velzen (niet aanwezig wegens ziekte) en W. Meygaard.
 Krabbendijke (L): de ouderl. B. Meeuwssen, Chr. Sanke.
 Hoedekenskerke (L): Oud. G. Tolman.
 Borsele (L): de oud. C. Hoogerland en J. de Kok.
 Rilland (L.): oud. G. Bras.
 Tholen (L): ouderl. Jac. v.d. Velde.
 St. Annaland (L): oud. C. v. Bendegom.
 Nieuwerkerk (L): de oud. C. Kik en J. J. v. Klinken.
 Haamstede (L): oud. B. Goudszwaard en diaken Frelan (moet vermoedelijk zijn: J. Vaane).
 Bruinisse (L): de oud. Jac. v. Poperingen en P. Beekman.
 Rotterdam (Boezems.): Ds. G. H. Kersten en oud. M. v.d. Berge. Secundi: de Br. H. P. Koekkoek en A. C. Visser.
 'Slachthuisgade' (L): Ds. N. H. Beversluis en oud. G. de Ruiter.
 Nieuw Beierland (L): oud. J. J. v. Lieburg en diaken W. Hoepel.
 's-Gravenhage (L): de oud. C. de Jong en N. Schrave.
 Moercapele (L): de oud. P. Molenaar en J. v.d. Spek.
 Benthuizen (L): de oud. J. v.d. Dool en J. Brechtman.
 Charlois: oud. J. de Wit en diaken H. v.d. Tholen. Secundus voor H. v.d. Tholen: Joh. v.d. Poel.

Lisse: Ds. J. Overduin en oud. H. v. Drongelen.
 Amsterdam: Ds. D. C. Overduin en oud. J. v. Erk.
 Westzaan: de oud. J. Glas en Koopman.
 Zeist: de ouderl. C. v. Dam en F. v. Eekeren.
 Tricht: de oud. C. Schouten en G. Slob.
 Kampen: oud. J. Room.
 Barneveld: Ds. A. Janse en oud. H. v. Schothorst.
 Twelloo: de ouderl. H. te Voorde en J. W. te Voorde (diaken).
 Beekbergen: oud. E. v. Grol.
 Rijssen: de oud. A. Baan en G. J. Lichtenberg.

De Kruisgemeente van Opheusden is alleen de tweede dag vertegenwoordigd, en wel door de ouderlingen Yzak van Dam en B. van Neerbos.

In de middag van 9 oktober wordt oud. F. Dekker uit Terneuzen per telegram huiswaarts geroepen.

Op 10 oktober wordt de Synode nog bezocht door oud. F. Vijfhuize van de vrije Gereformeerde Gemeente onder het Kruis te Dirksland. Op diezelfde dag komt eveneens ter Synode een afvaardiging van de vrije Gereformeerde Gemeente van Leiden, bestaande uit Ds. G. van Reenen en oud. P. Hogendoorn (primi), oud. T. de Roode en oud. J. de Bruin (secundi). Beide gemeenten missen de 'aansluiting'.

Geheel afwezig is Sint Philipsland met Ds. L. Boone; de Fliplandse oefenaar M. Remijn is geen afgevaardigde.

*) In de tot nog toe verschenen opgaven ontbreekt de gemeente Bruinisse, terwijl voor Haamstede verkeerde personen staan vermeld.

Register van personen

Adriaanse, J. S. 468
 Adrichem, C. van 364-365, 383, 395
 Algra, H. 370
 Alphen, H. van 423
 Andel, van 48
 Andeweg, W. 202

 Baan, A. 272, 283, 443, 447, 469
 Baaijens, P. 199
 Bakhuizen van den Brink, J. N. 245, 416
 Bakker, D. 5, 23, 29-30, 57, 59-62, 64-66, 68-71, 77-78, 83, 127, 296, 303, 334, 435
 Bart, 95
 Basting, A. 43
 Bavinck, H. 143-144, 157, 325, 416, 435, 439
 Beek, L. van 18, 66, 68
 Beekman, P. 468
 Beets, Nic. 421-423
 Bel, A. 373
 Bellen Gzn., J. van 74
 Bendegom, C. van 468
 Benjamin, D. J. 358, 371
 Benders, A. 96, 115, 122, 140-142, 169, 468
 Berg, A. van den 245, 423-424
 Berg, L. van den 329
 Berge, J. van den 9
 Berge, M. van den 278-279, 281, 283, 311-312, 319, 450, 468
 Beveren, J. van 182, 193
 Beversluis, A. 45, 368, 371, 384, 441
 Beversluis Jdr., A. 350, 441
 Beversluis J. Gdr., A. 12, 19, 441
 Beversluis, Adra. 42, 441
 Beversluis, Adre. 55, 86, 441
 Beversluis, An. 50, 161-162, 350, 373-375, 389, 393, 441
 Beversluis, B. 42, 328, 370, 441
 Beversluis N. Hdr., C. 441
 Beversluis Dzn., C. F. 441
 Beversluis, D. 441
 Beversluis N. Hzn., D. 441
 Beversluis, E. 45, 161-162, 350, 375-376, 429, 441
 Beversluis, Dzn., F. 441
 Beversluis, N. Hzn., F. G. 78, 441
 Beversluis Ddr., G. 441
 Beversluis, H. 45, 441
 Beversluis J. Gdr., H. 12, 19, 28, 31, 441
 Beversluis N. Hdr., H. C. 441
 Beversluis, J. 35, 373, 441
 Beversluis J. Gdr., J. 12, 19, 28, 31, 441

Beversluis N. Hzn., J. G. 11-12, 19-23, 29, 31, 33, 35, 61-62, 74, 77-78, 84, 142, 441
 Beversluis, K. 31, 35, 396, 441
 Beversluis J. Gzn., K. 7, 12, 18-20, 22-25, 29-31, 33, 43-45, 47, 56, 61, 93-94, 96, 441
 Beversluis Mzn., K. A. 441
 Beversluis N. Hdr., K. S. 441
 Beversluis J. Gdr., M. 12, 19, 28, 441
 Beversluis Mzn., M. 29, 419, 433, 441
 Beversluis Pzn., M. 29, 419, 441
 Beversluis N. Hdr., M. C. 441
 Beversluis N. Hdr., M. G. 441
 Beversluis Ddr., M. S. 441
 Beversluis Kdr., N. 441
 Beversluis, N. H. passim
 Beversluis Azn., N. H. 368, 441
 Beversluis Dzn., N. H. 11, 29, 31, 441
 Beversluis F. Gzn., N. H. 78, 441
 Beversluis N. Hzn., P. 418, 433, 441
 Beversluis Bdr., S. 4, 7, 9, 42, 350, 371, 395, 441
 Beversluis Azn., F. 441
 Beversluis, P. van 12
 Beversluis, W. van 29
 Beza, Th. 231
 Bezuijen, N. 372
 Bezuijen, S. 393, 396
 Bimmel, H. 137
 Bismarck, O. E. L. von 31
 Blaak, W. H. 115, 323
 Blok, P. 302
 Bochove, Abr. van 395
 Bochove, J. G. van 77, 395
 Boender, A. 441
 Boender, H. 18-19, 62
 Boer, L. 326
 Bolijn, J. 364
 Boon, K. 172
 Boone, L. 6, 56, 80, 86-87, 98, 102, 104-109, 115-116, 122, 125, 139, 141, 155, 163, 169, 173, 175-176, 192, 195, 198-199, 203-206, 210, 211-217, 226-227, 247, 249-254, 256, 266-272, 275, 283, 297-300, 302-304, 321-322, 327, 336, 435, 443, 447, 449, 469.
 Bos, F. L. 78, 245-246, 325
 Bouman Jzn., A. 77
 Bouwman, H. 96, 115, 122, 140-142, 169, 280, 468
 Braal jr., G. de 77
 Braal, J. de 110

Brakel, W. à 21, 99, 100-101, 123, 232, 243, 416
 Bras, G. 110, 211, 225, 269, 302, 453, 468
 Brechtman, J. 468
 Breedijk, J. 169
 Breeman, Adr. 350-351, 354, 371
 Bremmer, R. H. 157
 Broek, J. W. van den 95, 140-141, 269
 Broekhuijzen, 95
 Brouwer, P. W. 29
 Bruin, J. de 300, 469
 Bruine, A. de 239
 Budding, H. J. 207, 236-239, 245-246, 269
 Buitelaar, H. 270
 Bunyan, J. 20
 Burg, G. van der 7
 Buijs, A. 100, 110, 165, 211, 225

Calvijn, J. 133, 230, 387, 404, 415
 Cock, H. de 16, 29, 207, 226, 303
 Cock, Hel. de 224, 226
 Comrie, A. 21, 416
 Contant, I. 330, 332-334
 Corré, Jac. 78, 110, 137, 210, 216, 225, 240, 251-253, 272, 283, 443, 447, 450, 468
 Crucq, A. B. 78

Dale, Adr. 381-382, 391-392
 Dale, D. 56
 Dalfsen, I. L. van 106, 110
 Dam, C. van 272, 281, 443, 447, 469
 Dam, Y. van 469
 Datheen, P. 8, 17, 24-25, 33, 42, 59, 65, 68, 72, 82, 86, 99, 122, 128, 130, 139, 145-146, 152, 154, 173, 176, 181, 196, 204-205, 228, 230-236, 238, 242, 245, 266, 269, 275-276, 285-286, 301, 304, 323, 340, 446
 Dekker, F. 468-469
 DeKnecht, T. 354
 Densel, C. 319, 338, 363-366, 372, 395
 Dieperink Langereis, H. H. 62, 95, 128, 132, 171, 173, 364
 Dingemanse, G. 468
 Does, J. C. van der 325
 Donker, M. 81
 Dool, J. van den 110, 160, 282-283, 450, 468
 Driessen, D. 192, 223, 227
 Drongelen, H. van 469
 Drost, H. 383
 Drune, G. van 202-203, 206, 325
 Dijk, A. van 245
 Dijke, A. van 364, 389, 395
 Dijke, P. van 5, 57, 59, 76, 113, 116,

119-121, 123-124, 126-128, 132, 134-136, 140, 142, 192, 210, 237-238, 246, 269, 296, 303, 334, 364, 419, 429, 435
 Eck, A. van 334
 Eeden, F. van 420
 Eekeren, F. van 469
 Eeuwen, E. van 349, 371
 Eggebeen, A. G. 140, 245
 Elmendorp, J. 327
 Elshout, B. 8, 371
 Erk, P. J. van 283, 469
 Es, K. J. van 182
 Eijkman, 95
 Eysten, J. 43

 Fikse, D. 272-273, 282, 443, 447
 Florijn, H. 78, 115
 Fraanje, J. 304, 321, 389
 Francken, Aeg. 402-403
 Franke, L. 327
 Franssen, E. 81, 95, 242-243, 246, 251-252, 269
 Frelan, 468

 Garde, G. van der 29-30, 77-78, 303
 Geerts, A. H. 319, 321-322
 Geesink, G. H. J. W. J. 137-138
 Geuze, D. M. 96
 Ghijsen, H. 233-234
 Gier, K. de 193, 226-227
 Glas, J. 272, 443, 447, 469
 Godefroi, 77
 Golverdinge, J. van 57, 59
 Golverdingen, M. 77, 95, 270-271, 302
 Goor, Th. E. van 11, 29
 Gort, K. A. 245
 Goud, M. J. 302
 Goudswaard, B. 468
 Graaf, W. de 245
 Graaff, J. de 161, 165, 169, 176
 Graaff, T. van der 385
 Greendyk, L. 371
 Grisnigt, H. J. 327
 Groe, Th. van der 21, 228-230, 235, 240
 Groenendijk, J. 370
 Groeneweg, C. 95
 Groenewegen, Jac. 420-421, 424, 429
 Groenewegen, Joh. 420-421, 424, 429-430
 Grol, E. van 469
 Groot, C. de 115
 Groot, K. P. de 327
 Grouw, S. van 371
 Gruiter, C. van de 371
 Gunning J. Hzn., J. H. 245-246

Haar, B. ter 421-423
Hage, A. 110
Hage, J. 258
Hagen, K. 106, 110
Hager, T. 364
Hart, P. 't 95
Harte, P. J. 468
Hartman, A. 114-115
Hartman, Joh. A. 329, 331, 338, 370
Hartman, P. 114-115
Have, W. van de 308
Heer, Joh. de 74
Hegeman, C. 116, 321, 326, 338-340, 344, 361, 370-372, 411, 415
Helderop, A. 325
Hellenbroek, Abr. 21, 351, 371, 402-403
Hille, H. 78
Hitzert, A. 110, 158
Hoekstra, T. 416
Hoepel, W. 77, 121, 468
Hoeven, F. van 468
Hofman, H. A. 77-78, 140, 271, 325, 433
Hofstede de Groot, P. 29
Hogendoorn, P. 300, 469
Honig, A. G. 416
Hoog, J. van 't 327
Hoogerland, C. 110, 272, 443, 447, 468
Hoogvliet, A. 420
Horst, A. van der 364, 372
Houtekamer, S. 370
Hubregtse, I. 192
Hubregtse, L. 72
Huisman sr., C. 9
Huisman jr., C. 96
Huisman, J. 160
Huisman, H. J. A. 9
Huizer, W. C. 95
Huygens, Const. 232, 420

Ingelse, L. 236, 239, 245
Ingelse, P. 80, 86-87, 93, 107, 110, 141, 205, 267-268, 435

Janse, A. 261, 267-268, 468.
Janse, Adr. 117, 254, 256-257, 260-261, 267-268, 272, 277-278, 281-284, 292, 299, 302, 336, 363, 443, 447, 449-451, 469
Janse, D. 7, 50-52, 56, 78, 80-83, 86-88, 91, 95-100, 102-103, 106-108, 110, 115-117, 120-122, 125-126, 128-132, 134, 136-142, 155-159, 163, 165, 169, 174-176, 192, 195, 239-240, 245-247, 249-251, 269-270, 303, 323, 326, 435
Janse, J. 7
Jong, J. de 313, 323
Jonge, C. de 192, 248, 468

Jongste Kdr., A. de 441
Jongste Kdr., An. de 33-35, 42-43, 45, 48, 79, 87-88, 90, 161, 350, 353, 374, 380-381, 441
Jongste Kzn., B. de (1) 441
Jongste Kzn., B. de (2) 441
Jongste, C. de 29, 246, 325, 371, 415
Jongste Kdr., C. de 441
Jongste Kdr., G. de 441
Jongste Pzn., K. de 33, 441
Jongste Kdr., L. de 33, 441
Jonker, H. 415
Joppe, J. 312-314, 323, 327
Jozephus, Fl. 20
Juch, J. 142

Kalle, J. H. 56
Kam, J. de 468
Kamerling, A. 329
Kastele, P. L. van de 423
Kate, J. J. L. ten 421-423
Kemp, Joh. van der 417
Kersten, G. H. 5-6, 14, 29, 77, 80, 95-96, 108, 111, 114-115, 139, 142, 177, 188, 192, 198, 206, 226-227, 250-255, 259-261, 267-273, 275, 277-279, 281-283, 285, 293, 296-297, 299, 302-309, 311-312, 314-320, 323, 325, 327-328, 336, 339-340, 370, 372, 378-381, 383-384, 387-380, 383-384, 387-389, 395-396, 400, 406, 415-416, 425-427, 433-436, 439, 442-443, 445, 447, 449-450, 453, 468.

Kersten, S. 315
Kieviet, H. 192, 223, 227, 272-273, 277, 282-283, 286, 319-320, 443, 447, 468
Kik, C. 468

Klaarhamer, P. J. W. 78, 240

Klapmuts, P. 370

Klein, A. A. 304

Kleinendorst, K. 95, 124

Klinken, J. J. van 468

Knijff, I. van der 110, 160

Koeier, C. de 110

Koekkoek, H. P. 278, 309, 311, 313-314, 319-320, 468

Koelman, Jac. 123, 232, 245, 421

Koeteuw, C. 182

Kok, R. 169, 395

Kok, Joh. de 169, 289, 468

Kole, I. A. 271, 302

Koolschijn, J. H. 326

Koopman, G. 469

Kooijmans, E. 9, 418

Korte, C. de 236, 239, 245

Kranenburg, A. van 307, 325

Kranenburg, L. van 325

Kronenberg, J. 169
Kruijter, C. J. de 226, 370
Kulk, B. D. van der 172
Kuyper, Abr. 22, 72, 74-75, 95, 127, 181, 245, 325, 420
Kwekel, B. 182

Laan, D. C. 366
Lamain, Wm. C. 370
Landwehr, J. H. 29, 140, 156-157, 209, 226, 439
Lantsheer, M. 85, 174
Ledeboer, L. G. C. 16-18, 21-22, 29-30, 57-60, 68, 73, 75-77, 80-81, 90, 96, 108, 113, 115, 119-124, 126, 128, 131-132, 134, 136, 140-144, 149-154, 157, 159-160, 163, 166, 169, 175-177, 191, 193, 195, 198-200, 205, 207-212, 225-226, 234-235, 237-238, 240-241, 243, 245-246, 252, 257, 260-261, 268-271, 277, 280, 296, 303-306, 325, 334, 419, 421-422, 427, 429, 434-435, 439

Leendertz, B. 56

Leendertz, P. 48, 56

Leeuwen, W. H. van 240

Leydecker, M. 123

Lieburg, A. A. van 56, 73, 75, 77, 86-87, 96-97, 99-100, 104-105, 108, 110, 121, 140-141, 158-159, 169, 196, 199, 204, 206, 211-212, 221, 225, 227, 234, 251, 259, 266, 271, 277, 322-323, 326-327, 468

Lichtenberg, G. J. 469

Lindeboom, A. M. 29

Lodenstein, Jod. van 232, 243, 420-422, 424, 429

Loenen, T. S. van 74

Loo, E. van 't 329

Loon, P. M. van 280

Los Pzn., H. 441

Los Pzn., G. 142, 441

Los Pdr., M. (1) 441

Los Pdr., M. (2) 12, 29, 142, 418-419, 441

Los Pdr., Mar. 441

Los, P. 142, 441

Los Gzn., P. 71, 127-128, 131-132, 134-136, 138, 140-142, 172-173, 191-192, 239-240, 246, 278, 280, 419, 433, 441, 445, 448

Luther, M. 133, 230, 387, 404

Luyk, M. 59

Maaswinkel, I. 227, 327

Maaswinkel Izn., I. 327

Maliopaard, G. 95, 102, 170, 172-173, 191

Maliopaard, P. 59
Makkenze, A. 296-297, 319, 452
Mallan, F. 29, 246, 325
Manheer, E. 169
Marck, Joh. à 123
Marnix, Ph. van 231-232, 234
Marot, C. 231
Mastricht, P. van 416-417
Meeuwse, B. 102-103, 275-276, 282, 285, 468
Meier, J. 327
Meister, T. 81
Melissant, L. 370
Merizon, A. 334
Meijgaard, W. 285, 453, 468
Meijerink, H. 95
Minderman, H. A. 316, 365, 389, 395
Moerkerken, A. 6, 8, 246, 371
Molenaar, C. 327
Molenaar, P. 110, 161-162, 164-165, 198, 283, 340, 468
Mostert, G. 441

Nassau, P. van 29

Natzijl, H. 140, 246, 439

Nauta, D. 29

Neef jr., J. de (1) 33

Neef jr., J. de (2) 33

Neef sr., J. de 33

Neerbos, B. van 277, 469

Niemantsverdriet, B. 33

Niemantsverdriet Bdr., E. 33-34, 441

Nieuwenhuize, C. 211, 225

Nikolaas, Sint 21

Noort, C. L. M. van 169

Nijland, J. (m.) 329, 332, 370

Nijland, J. (vr.) 371, 425

Oever, Adr. van den 306

Oever, C., van den 95, 111, 127, 240, 242, 269, 305-306, 419

Oever, H. van den 306

Oordt, J. R. van 117, 192, 217, 226, 252, 256-258, 270, 272, 277, 281-283, 292, 298, 302, 304, 319-320, 325, 443, 447, 449, 453, 468

Otte, J. J. 323, 327

Ottolander, W. F. J. den 43

Overbeeke, A. van 59

Overduin, D. C. 259-260, 272, 283, 301, 443, 447, 449, 453, 469

Overduin, J. 385, 425, 433

Overduin, Jac. 252, 254, 256-258, 261, 272, 277, 283, 286, 298, 319, 336, 338, 443, 447, 451, 469

Outrein, Joh. d' 232

Paauwe, J. P. 192, 320-321, 326

Paradijs, C. 420
 Philpot, J. C. 223
 Pieneman, K. 111, 116-118, 206,
 247-249, 253-258, 261, 270, 280,
 306-307, 334-335, 338, 343, 355, 364,
 370
 Pikaard, L. 329-331, 338, 370
 Plomp, A. 253
 Poel, Joh. van der 468
 Poirot, M. 131
 Poperingen, Jac. van 110, 468
 Postma, G. 56
 Potuyt, A. 308-315, 321-322, 325-326
 Potuyt, G. 325
 Pouwe, A. A. 43, 78
 Pouwe, R. 271, 304
 Pronk, M. 9, 397

Raatgever, A. W. 96, 110, 160
 Ree, L. van 182
 Reenen, G. van 278-282, 300, 302, 315,
 319, 445, 448, 450, 453, 469
 Remijn, M. 110, 192, 266, 272, 299, 443,
 447, 469
 Revius, Jac. 232, 422
 Reijngoudt, M. 95
 Rietschoten, K. van 174
 Riveaux, M. P. V. 95
 Roelofsen, H. 117, 206, 217, 226,
 256-257, 261, 266, 270, 272, 277, 281,
 283, 302, 319-320, 336, 443, 447, 450,
 453, 468
 Roldanus, J. 232
 Roode, T. de 300, 469
 Room, J. 469
 Roos, A. C. 77
 Roos, C. J. 19, 386
 Roos, G. P. 57-58
 Roos, J. 13, 64
 Rooy, G. J. de 97, 253
 Rooze, J. 60
 Ros, A. 227, 245-246, 325
 Ros, M. A. 19, 386
 Rotte, A. J. 226, 238, 245-246
 Rotterdam, Arn. 235
 Roy, J. la 324, 327
 Ruben, M. 16, 29-30, 61, 65, 72, 77-78,
 95, 303
 Ruiter, G. de 177, 182, 468
 Rijksen, L. 372

Sanke, Chr. 468
 Schaafsma, A. O. 56, 128-130, 132, 134,
 136-137, 140-142, 155, 163
 Schee, A. van de 313-314
 Scheer, K. 192
 Schipper, J. 115
 Scholte, H. P. 207, 245-246

Scholten, L. M. P. 29, 246, 304, 325
 Schortinghuis, W. 420-422, 424
 Schothorst, H. van 292, 469
 Schout Pzn., J. 141
 Schouten, C. 469
 Schraever, M. 468
 Schutte, R. 423-423
 Schutter, A. 34
 Segers, C. J. 271
 Segers, R. 118, 140
 Seters, Adr. van 329, 331, 334-336, 338
 Seters, Jb. van 329
 Seters, K. van 329
 Sieben, C. J. M. 246
 Siegers, H. 327
 Slob, G. 469
 Slof, O. 170, 172, 191
 Sluiter, W. 420-421, 429
 Smalen, D. B. van 306
 Smitt, W. W. 207, 240-241, 246, 269
 Smits, C. 78, 245-246
 Smijtegelt, B. 21, 68, 146
 Soest, T. D. van 327
 Spek, A. van der (1) 384
 Spek, A. van der (2) 385
 Spek, Ar. van der 167
 Spek, J. van der 167, 169
 Spek, Jann. van der 165-166, 385
 Spek, Jb. van der 161, 165-166, 198, 468
 Spek, M. van der 182
 Spek, M. C. van der 169, 395
 Sporte, J. 343
 Stad, Jb. van der 329
 Steenberg, H. A. 81-83, 95-96, 140,
 245
 Steenblok, C. 29, 140, 169, 226-227
 Stel, A. van der 87, 95
 Stempvoort, D. C. van 191, 323-324,
 326-327
 Stigchel, A. van der 182, 320
 Stoppelenburg, H. M. 29, 77-78, 95-96,
 140-141, 191-192, 245-246, 303, 327
 Strien, C. van 284, 468
 Struck, J. 370, 395
 Struck, K. 354
 Stuyvenberg, A. van 270-271, 304, 325
 Sweetman, J. 349, 351, 371

Tholen, H. van de 272, 308, 314, 443,
 447, 468
 Timmer, S. 393
 Tolman, G. 110, 283, 468
 Ton, S. 468
 Toorn, P. van den 110, 160
 Trommius, Abr. 232
 Trouwborst, A. 7
 Trouwborst, G. 326

Trouwborst, Gov. 7, 171, 191, 193, 206,
 320, 322, 326-327, 370

Vaane, J. 468
 Vader, J. 80, 95, 140-141, 157, 192, 250,
 252, 282, 450
 Valois, C. de 73
 VanGrouw, J. 371
 Veen, Ph. van 129
 Veer, P. van der 329
 Velde, Jac. van der 272, 298, 302, 443,
 447, 453, 468
 Velde, L. van der 7, 80, 95, 117, 128, 132,
 135-136, 138-139, 165, 170-175,
 177-178, 191-192, 199, 306-307,
 320-321, 325-326
 Velde, P. van der 170, 172, 191
 Veldhuizen, 95
 Velzen, I. van 468
 Verblauw, Adr. 329, 331-332, 335, 338,
 357, 372, 374
 Verblauw, J. 329
 Verblauw, P. 354
 Verboom, J. H. R. 140
 Vercouteren, A. 71
 Verhagen, A. 372
 Vermaas, J. 326
 Versluijs, jhr. J. W. 91-92, 141
 Versluijs, mevr. 129, 141
 Visser, A. C. 468
 Visser sr. J. 182
 Visser jr., J. 182
 Visser, P. 172
 Visser, J. de 468
 Vissers, M. 81, 95
 Vliet, J. van 326
 Voet, J. E. 208, 233-235, 290, 329, 333,
 369, 382, 393, 423
 Voetius, G. 30, 169, 214, 227, 232
 Vogelaar, C. 142, 441
 Vollenhove, Joh. 420
 Voorde, H. te 469
 Voorde J. W. te 469
 Voorden, S. van der 24, 30
 Vorst, C. 362
 Vos, C. 236
 Vos, A. de 370
 Vreeke, B. 468
 Vrolijk, J. 206
 Vijfhuizen, F. 296-297, 453, 468

Waal, Th. de 302
 Waals, J. van der 420
 Wagemaker, W. J. 182
 Wayfort, J. M. van de 441
 Weide, A. van der 74
 Wel, S. van der 17-18, 59

Werner, Abr. 174-175, 177, 182, 193,
 272, 315, 320, 326, 340, 387, 443, 447
 Werner, K. 81
 Werner, M. 193
 Wessels, 95
 Wessels, A. M. 141, 192, 245-246
 Westerlaken, 48
 Wielenga, D. K. 193
 Wielhouwer, J. C., 329, 333-334,
 358-359, 364, 370, 395
 Wilde, W. J. de 29
 Wildenberg, C. 249
 Wilhelmina, koningin 91, 94, 96, 182,
 193, 358, 398
 Willem I, koning 15, 146-148
 Willem I, prins 93
 Willem V, stadhouder 232
 Willigen, A. J. van 325
 Winters, K. 354
 Wisse, G. 96
 Wit, J. de 468
 Witte, D. 371
 Witte, L. 371
 Witzius, H. 421
 Wolbers, G. J. 323, 364
 Wust, W. C. 64-66, 68-70, 78, 362
 Wijk, L. van 238
 Wijting, D. 95, 116, 132, 140-141

IJzerman Kdr., A. 11-12, 18-25, 29, 31,
 61, 441
 IJzerman, Adr. 74
 IJzerman Kzn., B. 18, 59, 65-66, 70,
 73-74, 86, 441
 IJzerman Jzn., K. 441

Zaalberg, P. J. 12, 17
 Zaaijer, burg. 56
 Zoeteman, J. 349, 351, 371
 Zoeter, P. 128-131, 141
 Zweden, J. van 77, 95, 270-271, 301,
 303-304, 327, 370-372, 389-390, 392-393
 Zijderveld, G. A. 370

Bibliografie Ds. N. H. Beversluis

Publicaties:

1. Ds. L. G. C. Ledeboer en zijne Gemeenten; 1e druk: Le Cointre/Middelburg (1900); 2e druk: Den Hertog/Utrecht (1980), opgenomen in H. Natzijl: Verzamelde Geschriften over Ds. L. G. C. Ledeboer.
2. Eene Schoolrede, uitgesproken te Grand Rapids (V.S.), op den 29sten April 1909; 1e druk: Lont & Overkamp/Paterson (V.S.) (1909); 2e druk: Bibliotheek 'Koop de Waarheid en verkoop ze niet'/Gouda (1962). Beide drukken in combinatie met de schoolrede van Ds. C. Pieneman: In het belang van het Christelijk onderwijs.
3. Predikatie over Rom. 14 : 19, synodepreek, uitgesproken te Rotterdam, kerk Boezem-singel, op 9 October 1907; 1e druk: N. N./Grand Rapids (V.S.) (1910); 2e druk: als bijla-ge opgenomen in dit boek.
4. Klacht en Jubel, in eenige dichtregelen; 1e druk: Lont & Overkamp/Paterson (V.S.) (1920).
5. Oude en nieuwe dingen. Zestal Predikatiën; 1e druk: Veldhoen/Oud-Beijerland (1922); 2e druk: Riemens/Biggekerke (1970). Preken over Luc. 12 : 32; Joh. 5 : 40; Ps. 2 : 1-6; 1 Petr. 2 : 7a; Spr. 23 : 23a; Joh. 16 : 7.
6. Eerste drietal leerredenen; 1e druk: Nijkamp/Gouda (1923). Preken over Spr. 22 : 2; Joh. 19 vanaf vers 16; Joh. 6 : 26 en 27.
7. Drietal gedichten en drietal brieven in De Saambinder 1e jrg. nrs. 7, 8 en 9 resp. 5e jrg. nrs. 1 en 11 en 8e jrg. nr. 6.
8. The sending of the Comforter; 1st edition: The Macedonian Missionary Society (Neth. Ref. Congr.)/Midland Park (U.S.A.) (s.a.). Sermon about John 16 : 7.
9. The Enmity of Man Against Free Grace, and: The Sovereign Love of the Father; 1st edi-tion: The Macedonian Missionary Society (Neth. Ref. Congr.)/ Midland Park (U.S.A.) (s.a.). Sermons about John 5 : 40 resp. Luke 12 : 32.
10. The Kingly Magnificence, and: The unspeakable preciousness of Christ; 1st edition: The Macedonian Missionary Society (Neth. Ref. Congr.)/Midland Park (U.S.A.) (s.a.). Sermons about Psalm 2 : 1-6 resp. 1 Petr. 2 : 7a.
11. The way of Zion's redemption, and: The Lord, the Maker of rich and poor; 1st edition: The Macedonian Missionary Society (Neth. Ref. Congr.)/Midland Park (U.S.A.) (s.a.). Sermons about Isaiah 1 : 27a resp. Proverbs 22 2.
12. Two opposites, and: Spiritual blindness versus natural blindness, and: Good tidings of great joy; 1st edition: The Macedonian Missionary Society (Neth. Ref. Congr.)/Midland Park (U.S.A.) (s.a.). Sermons about 2 Cor. 6 : 14-15, resp. John 9 : 1-7 and Luke 2 : 8-11.

Manuscripten:

13. Brief aan Ds. D. Janse te Middelburg dd. 23 juli 1890, berustend bij dhr. A. Janse te Middelburg.
14. Vreest God, eert den Koning. Feestrede, uitgesproken te Aagtekerke bij het aanvaarden der regering door H.M. Koningin Wilhelmina op 31 aug. 1898, berustend bij mrs. Sarah Struck-Beversluis te Prospect Park (V.S.).
15. Achttal Brieven aan Oud. A. Benders/H. Bouwman te Giessendam dd. 28 juni 1898, 15 febr., 21 mrt., 12 apr., 30 mei, 23 juni 1899 en 6 juni 1900, in kopie berustend bij dhr. H. Natzijl te Utrecht. Brief aan Oud. A. Benders te Giessendam d.d. 25 juni 1908, in afschrift in beheer bij dhr. H. Natzijl te Utrecht.
16. Brief aan alle kerkeraden der Gereformeerde Gemeenten dd. 14 mrt. 1899, in kopie be-rustend in het archief (notulenboek) Oud Geref. Gem. Nieuw-Beijerland.

17. Slotfragment intreepreek over 1 Thess. 5 : 25, uitgesproken te Rotterdam op 24 nov. 1901.
18. De gemeente van Christus en het werk van barmhartigheid. Lezing, gehouden ten bate van het te stichten Christelijk Sanatorium, uitgesproken zomer 1916.
19. Hij is immers mijn Rotssteen en mijn Heil! Preekfragment over Ps. 62 : 7.
20. De zomer of oogsttijd van ons leven. Preekfragment over Spr. 10 : 5.
21. Een geopende Evangeliedeur, namelijk Christus. Preek over Jes. 49 : 8-9, ter voorberei-ding op het Heilig Avondmaal.
22. Sions verlossingsweg. Preek over Jes. 1 : 27a.
23. Een goede tijding van grote blijdschap. Preek over Luk. 2 : 8-11, op het Kerstfeest.
24. Geestelijke blindheid tegenover natuurlijke blindheid. Preek over Joh. 9 : 1-7.
25. Twee tegenstellingen. Preek over 2 Kor. 6 : 14-15.
26. Korte overdenkingen over de Zondagen 1, 2 en 3 van de Heidelbergse Catechismus.
27. Predikaties over de Zondagen 22, 23, 24 en 25 (fragment) van de Heidelbergse Catechis-mus.
28. Negentien lessen voor de Zondagsschool.
29. Enkele gedichten.

Geraadpleegde literatuur

- Acta of Handelingen van de Nationale Synode te Dordrecht* (Leiden, z.j.).
- H. Algra*: Het wonder van de 19e eeuw (Franeker, 1970).
- J. N. Bakhuizen van den Brink e.a.*: Documenta Reformatoria (Kampen, 1960-1962).
- D. Bakker*: Gods groote barmhartigheid, verheerlijkt aan een overtreders van al Zijne geboden ('s-Gravenhage, 1871).
- D. Bakker*: Schibboleth of Sibboleth (Goes, 1881).
- D. Bakker*: De arbeiders in den wijngaard des Heeren (Goes, 1881).
- D. Bakker/G. van der Garde/M. Ruben*: Een predicaat over Jer. 31 : 11, benevens eenige verhandelingen en brieven en voorvallen in het leven van den eerwaarden leeraar Ds. D. Bakker (Rotterdam, 1918).
- A. Basting*: Opbouw en Geschiedenis van het Nederlandsche Politiewezen volgens officiële bescheiden (Maastricht, 1933).
- A. Bel*: 100 jaar westnieuwlandkerk (Vlaardingen, 1980).
- J. van Beveren*: De leidingen Gods met verloren zonen en dochteren (Opheusden, 1975).
- K. Beversluis*: Oranje en Nederland (Utrecht, 1898).
- K. Beversluis*: Overblijfselen van geheugen (manuscript, berustend bij mevr. G. Beversluis-van der Burg te Zeist).
- Martien Beversluis*: Brieven en brieffragmenten (onuitgegeven, in kopie berustend bij mevr. G. Beversluis-van der Burg te Zeist).
- N. H. Beversluis*: zie bibliografie.
- P. Beversluis N. Hzn.*: De Verlossing. Eerste zang. Het paradijs verloren (Tiel, 1866).
- W. H. Blaak*: Uit het leven van Ds. W. H. Blaak, door hemzelf beschreven (Utrecht, 1958).
- P. Blok/Th. de Waal*: Geschiedenis van een kerk (Dirksland, 1967).
- L. Boone*: Leven en sterven van Ds. Laurens Boone, grootendeels door hemzelf beschreven (Bruinisse, z.j.).
- F. L. Bos*: Archiefstukken betreffende de Afscheiding van 1834 (Kampen, 1939-1946).
- F. L. Bos*: Kruisdominees (Kampen, 1953).
- F. L. Bos*: Kruisdragers (Kampen, 1982).
- G. de Braal jr.*: Gedachtenis, of het einde eens rechtvaardigen ('s-Gravenhage, 1864).
- Adr. Breeman*: Seek Ye First The Kingdom Of God (Prospect Park (V.S.), 1975).
- R. H. Bremmer*: Herman Bavinck als dogmaticus (Kampen, 1961).
- Christian Sanatorium*, dedication of buildings (Midland Park (V.S.), 1927).
- Christian Sanatorium*, silver anniversary (s.l., 1936).
- Hel. de Cock*: Hendrik de Cock, beschouwd in leven en werkzaamheid (Delfzijl, 1886).
- Commemorating*, 50 Years of Service in the Master's Name (Wyckoff, 1962).
- Conceptreglement* voor de Gereformeerde Gemeenten in navolging van Ds. L. G. C. Ledeboer (Oud-Beijerland, 1904).
- Petrum Dathenum*: De CL Psalmen Davids, met eenige andere Lofsangen (Kruiningen, 1953).
- J. C. van der Does*: Kruisgezinden en Separisten (Franeker, z.j.).
- G. van Drune*: De wondervolle wegen en opzoekende liefde des Heeren, gehouden met een arme zondares (Utrecht, z.j.).
- A. van Dijk*: De Geneefse Psalmen (Melick, 1983).
- P. van Dijke*: Het veelbewogen leven en de rijk gezegende arbeid van den nu zaligen Heer P.

van Dijke, in leven Gereformeerd leeraar te Sint Philipsland, medegedeeld door eenige vrienden (Rotterdam z.j.).

- A. G. Eggebeen*: Honderd jaar Gereformeerde Gemeente Goes (Goes, 1972).
- J. Eysten*: Geschiedenis der Nederlandsche Pontonniers (Breda, 1908).
- H. Florijn*: 100 Portretten van Godgeleerden in Nederland uit de 16e, 17e en 18e eeuw (Houten/Utrecht, 1982).
- E. Fransen*: Drie-voudige Weeklachte over Nederlands Hoofdzonden en de Zinkende staat van Kerk en Vaderland, benevens: Jehova's Eeuwige en Vrijmachtige Besluiten (Rotterdam, z.j.).
- E. Fransen*: Eenige Brieven geschreven aan Catharina Juliana Maria Sieben (Ede, 1966).
- Gemeente Archieven*: Amsterdam, Nieuw-Beijerland, Dordrecht, Enkhuizen, Geervliet, Herkingen, Klaaswaal, Koudekerke, Middelburg, Moerkapelle, Numansdorp, Oosterwijk, Rotterdam, Rozenburg, Rijswijk (N.B.), Schiedam, Spijkenisse, Vlaardingen en Westmaas.
- De Gereformeerde Kerk van Oud-Beijerland* (Oud-Beijerland, 1968).
- K. de Gier*: Toelichting op de Dordtse Kerkorde in vraag en antwoord (Utrecht, 1968).
- M. Golverdingen*: Ds. G. H. Kersten, facetten van zijn leven en werk (Amersfoort, 1971).
- Thomas Ernst van Goor*: Beschryvinge der Stadt en Lande van Breda ('s-Gravenhage, 1744).
- K. A. Gort*: Is iemand goedges moedes, die singe Psalme (Gouda, 1965).
- M. J. Goud*: Schetsen uit het kerkelijk leven en de geschiedenis van de Geref. Gemeente van Krabbendijke (Krabbendijke, 1983? in bewerking).
- J. H. Gunning J. Hzn.*: Ds. H. J. Budding, leven en arbeid (Rhenen, 1909).
- P. en A. Hartman*: Brief aan Ds. N. H. Beversluis (onuitgegeven, in kopie berustend bij drs. J. Schipper te Veenendaal).
- C. Hegeman*: Belijden en Beleven (Krabbendijke, 1956).
- C. Hegeman/W.C. Lamain/G. A. Zijderveld e.a.*: Ik ga emigreren! (Utrecht, 1954).
- A. Helderop*: De wondervolle leiding Gods (Rotterdam, 1906).
- A. Hellenbroek*: Voorbeeld der Goddelijke Waarheden voor eenvoudigen, die zich bereiden tot de belijdenis des geloofs (Nijkerk, z.j.).
- H. A. Hofman*: Ledeboerianen en Kruisgezinden (Utrecht, 1977).
- I. Hubregtse*: Gods trouw herdacht (Yerseke, 1981).
- C. Huisman*: Neerlands Israël, het natiebesef der traditioneel-gereformeerden in de achttiende eeuw (Dordrecht, 1983).
- L. Ingelse*: Merkwaardige Bekeeringsgeschiedenis (Rotterdam z.j.).
- P. Ingelse*: Zestal eenvoudige oefeningen (s.l., 1906).
- D. Janse*: Ter nagedachtenis (Middelburg, 1902).
- D. Janse*: Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse te Middelburg (onuitgegeven origineel, berustend bij dhr. J. Janse te Middelburg).
- J. H. Kalle*: Naar Bethel, de geschiedenis van de Gereformeerde Gemeente van Herkingen (Herkingen, 1984? in bewerking).
- Kerkelijke archivalia*:
- Aantekeningen van de notulen der Algemene en Classicale (en Kerkeraads-) Vergaderingen der Geref. Gem. (Led.) Benthuisen (1865-1888), in kopie mij ter hand gesteld door dhr. M. J. Goud te Waarde.
 - Kerkeraadsnotulen en andere archiefstukken Geref. Gem. (Led.) Nieuw-Beijerland (1887-1907), berustend in het archief van de Oud Geref. Gem. Nieuw-Beijerland.
 - Kerkeraadsnotulen Geref. Gem. (o.h.K.) Charlois (1907-1908).
 - Kerkeraadsnotulen Geref. Gem. Gouda (1908-1931).
 - Kerkeraadsnotulen en Notulen Ledenvergaderingen (Oud) Geref. Gem. 's-Gravenhage (achtereenvolgens Kruisgezind, Vrij en Ledeboeriaans) (1901-1904).

- Kerkeraadsnotulen en Ledematenboek Geref. Gem. Leiden (1851-1910).
- Kerkeraadsnotulen Geref. Gem. (o.h.K.) Meliskerke (1907).
- Kerkeraadsnotulen en andere archiefstukken Geref. Gem. (Led.) Moerkapelle (1906-1931).
- Diverse archiefstukken Geref. Gem. (Led.) Middelburg (1883-1908).
- Doop- en Lidmatenboek Geref. Gem. (Led.) Sint Philipsland (1903-1904), berustend in het archief van de Oud Geref. Gem. Sint Philipsland.
- Kerkeraadsnotulen en andere archiefstukken Geref. Gem. (o.h.K.) Rotterdam (1898-1909).
- Kerkeraadsnotulen en andere archiefstukken (Ned.) Geref. Gem. Paterson (V.S.) (1906-1931).
- Lidmatenboek Geref. Kerk. Amsterdam (1894-1896).
- Kerkeraadsnotulen (Ned.) Geref. Kerk (Dol.) Oud-Beijerland (1890-1896).
- Lidmatenboek Herv. Gem. Amsterdam (1894-1896).
- Kerkeraadsnotulen en tal van andere archivalia Herv. Gem. Nieuw-Beijerland ($\pm$ 1700-1890).
- Kerkeraadsnotulen Herv. Gem. Oud-Beijerland (1881-1896).
- Lidmatenboek Herv. Gem. Geervliet (1877-1880).
- Lidmatenboek Herv. Gem. Herkingen (1880-1883).
- Lidmatenboek Herv. Gem. Oisterwijk (1893-1894).
- Lidmatenboek Herv. Gem. Rozenburg (1876-1877).
- Kerkeraadsnotulen en Lidmatenboek Herv. Gem. Rijswijk (N.B.) (1888-1893).
- Lidmatenboek Herv. Gem. Schiedam (1875-1876).
- Lidmatenboek Herv. Gem. Vlaardingen (1883-1888).
- Notulen Classis Holland Geref. Gem. (Led.) (1894-1907), berustend in het archief van de Oud Geref. Gem. Nieuw-Beijerland.
- Notulen Classis Walcheren Geref. Gem. (Led.) (1902-1907), berustend in het archief van de Geref. Gem. Middelburg.
- Notulen Classis Rotterdam (Ned.) Geref. Kerken (Dol.) (1888-1893), berustend in het Gemeente Archief Rotterdam.
- Notulen Classes West en Oost (Ned.) Geref. Gem. in N.A. (1912-1928), berustend in de Dr. C. Steenblokbibliotheek Gouda.
- Notulen Provinciale Vergadering Zeeland Chr. Geref. (Afgesch.) Kerk (1838-1839 en 1875), berustend in het Gemeente Archief Goes.
- Notulen Provinciale Vergadering Zeeland Geref. Gem. (Led.) (1883-1893), berustend in het archief van de Geref. Gem. Middelburg.
- Notulen Algemene Vergadering Nederduitsch Geref. Gem. (1865-1887), berustend in het archief van de Oud Geref. Gem. Nieuw-Beijerland.
- Notulen Algemene Vergadering Geref. Gem. (Led.) (1883-1907), berustend in het archief van de Geref. Gem. Middelburg; idem (1887-1907), berustend in het archief van de Oud Geref. Gem. Nieuw-Beijerland.
- Notulen Algemene Vergadering van de (Veren.) Geref. Gem. onder het Kruis (1899-1901), berustend bij het Kerkelijk Bureau der Geref. Gemeenten te Zeist.
- Notulen Algemene Vergadering Geref. Gem. in Ned. dd. 9 en 10 oktober 1907, berustend bij het Kerkelijk Bureau der Geref. Gemeenten te Zeist (onuitgegeven).
- Kort Verslag Algemene Vergadering Geref. Gem. in Ned. Rotterdam dd. 9 en 10 okt. 1907.
- Kort Verslag Synode Geref. Gem. in Ned. Middelburg dd. 13 en 14 mei 1908.
- Handelingen Synode Geref. Gem. in Ned. Goes dd. 12 en 13 mei 1909.
- Handelingen Synode Geref. Gem. in Ned. Rotterdam dd. 25 en 26 mei 1910.
- Notulen Synoden (Ned.) Geref. Gem. in N.A. (1912-1922), berustend in de Dr. C. Steenblokbibliotheek Gouda.
- Notulen Algemene Vergadering Oud Geref. Gem. in Ned. Waddinxveen dd. 3 dec. 1907, berustend in het archief van de Oud Geref. Gem. Nieuw-Beijerland.
- Kerkelijk Jaarboekje Gereformeerde Gemeenten in Ned. (1948-1954).
- Yearbook of the Netherlands Reformed Congregations of U.S. and Can. (1966).
- Kerkelijk Jaarboek Gereformeerde Gemeenten (1982).

- G. H. Kersten*: Mijn bezoek aan de Geref. Gemeenten in Amerika (Rotterdam, 1936).
- G. H. Kersten*: Een tweede bezoek aan de Geref. Gemeenten in de Ver. Staten van N.-Amerika (Rotterdam, 1939).
- G. H. Kersten*: Kerkelijk Handboekje (Utrecht, 1961).
- G. H. Kersten/J. van Zweden*: Kort Historisch Overzicht van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland en Noord-Amerika (Utrecht, 1947); de engelse soms uitvoeriger versie: A Brief Historical Survey of the Reformed Congregations in the Netherlands and the United States of America (s.l., s.a.).
- Jac. Koelman*: De plichten der ouders (Utrecht, z.j.).
- I. A. Kole e.a.*: Alleen uit Hem en door Hem (Goes, 1977).
- J. H. Koolschijn*: Leven en werken van Ds. J. P. Paauwe ('s-Gravenhage, 1981).
- C. de Korte*: Ter herinnering, bevindingsweg en gevangenschap (Rotterdam, 1935).
- L. van Kranenburg*: Mijn oog zal op u zijn (Rijssen, 1977).
- Kranten, tijdschriften en periodieken*:
 - *De Banier* (1931)
 - *Bijblad voor Noord-Amerika bij De Saambinder* (1921)
 - *Enkhuizer Courant* (1880-1881)
 - *Gereformeerd Volksblad* (1927)
 - *Goesche Courant* (1885)
 - *De Hoeksteen* (1982-1983)
 - *De Heraut* (1900)
 - *Kerkblad (GGiN)* (1982)
 - *Kerkblad (OGGiN)* (1980-1983)
 - *Kerkhistorische Kroniek* (1964-1973)
 - *Middelburgsche Courant* (1900-1902)
 - *Nederlandsche Staatscourant* (1903 en 1906)
 - *Nieuwsblad voor Het Land van Heusden en Altena* (1888-1893)
 - *Nieuwsblad gewijd aan de belangen van De Hoeksche Waard en IJsselmonde* (1901)
 - *Het Oosten (V.S.)* (1905-1931)
 - *De Rotterdammer* (1907-1910, 1915, 1920, 1926, 1930-1931)
 - *Rotterdamisch Nieuwsblad* (1898-1909)
 - *De Saambinder* (diverse jaargangen)
 - *De Standaard (van Amsterdam)* (1939)
 - *De Vriend van Oud en Jong* (1882-1885)
 - *De Wachter Sions* (diverse jaargangen)
 - *De Zeeuw* (1900-1902)
 - *Zeeuws Tijdschrift* (1976)
 - *Zierikzeesche Nieuwsbode* (1885, 1904)
- C. J. de Kruijter e.a.*: Notulen van de Algemene Kerkelijke Vergaderingen van de Gereformeerde Kerk onder het Kruis (Utrecht, 1982).
- J. H. Landwehr*: L. G. C. Ledeboer, in zijn leven en arbeid geschetst (Leiden, 1900).
- Wm. C. Lamain e.a.*: 100th Anniversary (Grand Rapids (V.S.), 1970).
- L. G. C. Ledeboer*: 's Heeren wegen, gehouden met eenen alles verbeurd hebbend zondaar (Leiden, 1843).
- L. G. C. Ledeboer*: Een klein vragenboekje voor kinderen (Utrecht, z.j.).
- A. M. Lindeboom*: Hervormd en Gereformeerd (Aalten, 1957).
- Maartje Los*: Ik ga sterven! (onuitgegeven gedicht, in kopie berustend bij mevr. R. van der Jagt-Pouwe te Rotterdam).
- P. Los Gzn.*: Een ernstig woord aan allen die belangstelling hebben om te weten, waarom ik mij heb los gemaakt van de Gereformeerde Gemeente onder 't Kruis, en ben teruggekeerd tot de leer, de dienst en de tucht der vaders (Leyden, 1870).
- F. Mallan/L. M. P. Scholten e.a.*: Uit ons uitgaan (Rotterdam, 1978).
- A. Moerkerken*: Genadeleven en Genadeverbond (Texel, 1979).

- H. Natzijl*: Verzamelde geschriften van/over Ds. L. G. C. Ledeboer (Utrecht, 1977-1980).
- D. Nauta*: De verbindende kracht van de belijdenisschriften (Kampen, 1969).
- C. L. M. van Noort*: Van Toen naar Nu (Moerkapelle, 1981).
- J. R. van Oordt e.a.*: Gedachtenisredenen (Rotterdam, 1932).
- G. Postma*: Korte Geschiedenis van Vlaardingen (Vlaardingen, 1958).
- Provinciale Archieven* van Zuid-Holland ('s-Gravenhage) en Zeeland (Middelburg).
- M. Remijn*: Getekende lieden. Tijdpreken en levensbericht (s.l., s.a.).
- A. Ros*: Nederlandse Psalmberijmingen (Utrecht, 1972-1973).
- A. J. Rotte*: Op zoek naar de kleine lettertjes ... of: De Afscheiding op Duiveland en in de stad Zierikzee (1835-1850) (onuitgegeven doctoraalscriptie, berustend in de bibliotheek van de Theologische Hogeschool der Geref. Kerken in Ned. (syn.) te Kampen).
- Rijksarchiefte* 's-Gravenhage.
- J. Schipper*: Eben-Haëzer (Utrecht, 1982).
- C. J. Segers*: Honderd jaar Gereformeerde Gemeente Lisse (Lisse, 1965).
- C. Smits*: De Afscheiding van 1834 (Oudkarspel/Dordrecht, 1971-1982).
- W. W. Smitt*: Waar openbaart zich de Gereformeerde Kerk in Nederland? (Zwolle, 1845).
- C. Steenblok*: De bestaansgrond der gemeenten (Gouda, 1974).
- C. Steenblok*: Gisbertus Voetius, zijn leven en werken (Gouda, 1976).
- H. M. Stoppelenburg*: De Gereformeerde Gemeenten in Groot-Rotterdam ('s-Gravenhage, 1952).
- H. M. Stoppelenburg*: Uit de dagen van ouds (Aagtekerke, 1976).
- Streekarchieven* van het Kwartier Oisterwijk en Westfriesland.
- A. van Stuyvenberg e.a.*: Ledeboer herdacht (Rotterdam, 1938).
- G. Trouwborst*: Notities (manuscript, berustend bij dhr. A. Trouwborst te Gouda; 2e ex. bij dhr. G. Trouwborst te Utrecht).
- J. Vader*: Eenige Brieven (Veenendaal, 1977).
- L. van der Velde*: Een korte mededeling van het begin van de Prediking van Ds. L. v.d. Velde (manuscript, in kopie in Trouwborst: Notities).
- J. H. R. Verboom*: Rondom de kansel van Benthuisen (Utrecht, 1962).
- A. Verhagen/L. Rijkse/C. Hegeman*: Redevoeringen, uitgesproken ter gelegenheid van het 50-Jarig bestaan der Gereformeerde Gemeenten (Utrecht, 1957).
- Gisbertus Voetius*: Meditatie van de Ware Practijcke der Godtsalicheyt of der goeder Wercken (Amsterdam, 1628).
- A. M. Wessels*: God Ons Een Schild (Goes, 1936).
- A. M. Wessels/H. M. Stoppelenburg*: Een merkwaardig vijftal (Vianen, 1969).
- D. K. Wielenga*: 'Stemmen der Historie' en het Reglement van 1869 (Kampen, 1888).
- J. C. Wielhouwer*: Levensbeschrijving en Brieven door een vriend (Goes, z.j.).
- W. J. de Wilde*: Geschiedenis van Afscheiding en Doleantie van hervormd standpunt gezien (Wageningen, z.j.).
- W. C. Wust*: Mijn 42-jarige loopbaan in de Kerke Gods (Holland (V.S.), 1882).
- J. van Zweden*: Gedachtenisrede (Passaic (V.S.), 1933).
- J. van Zweden*: Gods reddende en zorgvolle liefde (Nieuw-Beijerland, 1935).

INHOUD

Ten geleide (Ds. A. Moerkerken – Nieuw-Beijerland)	6
Verantwoording	8
1. Afkomst, jeugd en bekering	11
2. Dienst bij de Hermandad	31
3. Meester Beversluis	44
4. Bakkeriaans Nieuw-Beijerland <i>eiinde kerkverband en herengroepering</i>	57 6.72
5. Van rijksdienst in Rijksdienst	80
6. Kandidaat tot de heilige dienst	97
7. Combinatie en linie	116
8. Ballingen in een vreemd land	143
9. Provisioneel ouderling te Moerkapelle	158
10. Evangeliedienaar in de Maasstad	170
11. Doe het beschreien, wat 't misdeed	195
12. Onder een Reglement van orde	207
13. Dathen versus Staten	228
14. De 'derde weg' tot '1907'	247
15. Praeses synodi	272
16. De disharmonie van Rotterdam	305
17. Het arbeidsveld in Amerika	328
18. Levensavond en sterven	373
19. Beversluis als prediker (Ds. M. Pronk – Ede)	397
20. De poëzie van Ds. Beversluis (E. Kooijmans – Barneveld)	418
Slotbeschouwing	434
Bijlagen	
1. Stamboom en familierelaties	440
2. Kort Verslag van de Deputatenverg. der Geref. Gemeenten in Nederland, gehouden den 25en Juli 1907 te Rotterdam. ...	442
3. Kort Verslag van de Alg. Vergadering der Gereform. Ge- meenten in Nederland, gehouden den 9 en 10 Oct. 1907 te Rotterdam.	448
4. Predikatie over Rom. 14 : 19 (Synodepreek-1907)	454
5. Lijst van afgevaardigden Synode-1907.	468
6. Register van personen	470
7. Bibliografie Ds. N. H. Beversluis	476
8. Geraadpleegde literatuur	478

J.M. Vermeulen

Herder in de noodkerk

Leven en werk van ds. L. Boone
en
de feiten van '1907'

Zie ook: ds. L. Boone; zijn leven en werken

De scheiding van 1907

(1907)

Het jaar van de vereniging én van de scheiding: 1907. Vereniging werd het kernthema van het jaar. Een gebeurtenis waarover ds. Boone in vele geschriften is veroordeeld doordat het ongemotiveerde succes het won van de nuchtere analyse en de werkelijkheid.

Menig chroniqueur heeft de gebeurtenissen uit 1907 met warme woorden getekend. In allerlei artikelen en herdenkingsboekjes komt er wel een punt, en meestal meerdere, waarop een schrijver beweert dat de Vereniging voorspoedig verliep en het zo jammer en vooral zo onbegrijpelijk was, dat ds. Boone afhaakte om achterhaalde bijzaken als psalmberijming en ambtskleding. In dat beeld is iemand goed of fout; het standaardverhaal over winnaars en één verliezer. Kritiek op iets kwam neer op het aanvallen van de leiders en van de kerk.

Maar verenigen is meer dan alleen 'ja' of 'nee' zeggen en de Vereniging is niet te beschrijven door simpel de notulen aaneen te rijgen. Het proces is veel complexer, want het gaat om mensen, mondige mensen, mondige dominees zelfs, met eigen belangen, eigen ego's en eigen verborgen agenda's. Op de achtergrond speelden allerlei andere factoren mee, onderhuidse veranderingen van de kerkelijke en geestelijke cultuur, die nu worden toegelicht omdat ze ds. Boone bijzonder raken. Het hoofdstuk valt overzichtelijkheidshalve uiteen in acht hoofddelen.

- a. De kwestie Remijn;
- b. De weg tot de intentie tot verenigen;
- c. De Algemene Vergadering van 4 en 5 juni 1907;
- d. Ledeboeriaans kerkbegrip;
- e. De Algemene Vergadering van 9 en 10 oktober;
- f. De finale afweging;
- g. Constituering Ledeboerianen;
- h. Vereniging en schorsing kerkrechtelijk getoetst.

Ds. Boone begint zijn aantekeningen over '1907' met de zo belangrijke kwestie Remijn. Het begin ervan is in het vorige hoofdstuk al kort geschetst²⁵⁴ en de ontknoping volgt hierna. Boone schreef erover:

In het jaar 1907 hadden wij weer in Middelburg vergadering, waarvan ik wederom voorzitter was. Ik vreesde dat daar wel eenige moeite zou zijn en mijn vrees is niet ongegrond geweest.

Ds. Beversluis had in de Zuid-Hollandse gemeenten als oefenaar aangesteld den heer M. Remijn te St. Philipsland, die jaren bij ons ouderling is geweest en nog lid der gemeente was. Met deze handeling, omdat ze geheel buiten ons weten had plaats gehad, konden wij ons niet vereenigen.²⁵⁵

Het bleek, dat Remijn zijn Fliplandse kerkenraad onder druk had gezet om te gaan preken.²⁵⁶ Na zijn mislukkingen en zijn daaropvolgend preekverbod, in 1901, bedankte hij als ouderling. Consulente Boone moet de man zijn geweest die hem namens de fragiele kerkenraad het zwijgen had opgelegd, en ook hij moest niets van Remijns improvisaties hebben.²⁵⁷ Remijn zette zich nu sterk af tegen Boone en begon enkele weken na zijn afwijzing toch elders te spreken, vooral in Bruinisse, daarin gesteund door Beversluis, die wel bij een andere classis hoorde, maar hem met alle egards bleef omringen. Terwijl de Ledeboerianen vol achting naar hun twee dominees keken, Boone en Beversluis, die schouder aan schouder moesten strijden voor Gods Woord, Naam, eer en zaak, en voor het kerkelijk erfgoed, werden voor ingewijden de signalen van verwijdering steeds duidelijker. Belangrijke vragen zijn *hoe* en *waarom* dat zich zo ontwikkelde.²⁵⁸

Vergaderingen classis Zuid-Holland

Voor een zuiver beeld citeren we uit de notulen van de classis Zuid-Holland, zodat automatisch een geaccordeerd verhaal ontstaat. Het betreft dus de classis van ds. Beversluis, die meestal vergaderde in Rotterdam, waar Remijns oefenaarschap steeds weer ter sprake kwam, afgewisseld door drie Algemene Vergaderingen waarop soms echo's uit deze classis weerklonken.

- Classisvergadering op 2 oktober 1903: aanwezig 'adviserend lid M. Remijn van St. Philipsland'.²⁵⁹ [Remijn was geen ambtsdrager, geen kerkrechtsspecialist en er stonden geen moeilijke kwesties op de agenda. Zijn aanwezigheid moet daarom worden gezien als een kennismaking met de Hollandse gemeenten, JMV.]²⁶⁰

- Classisvergadering voorjaar 1904: Remijn weer aanwezig als 'advise-rend lid'.²⁶¹

Op de *Algemene Vergadering* van 8 juni 1904 te Benthulzen antwoordde ds.

Beversluis op een vraag van Krabbendijke, dat voorganger Kieviet uit Axel classicaal was toegelaten en mocht preken waar hij werd gevraagd. 'Aangaande br. Remijn is hetzelfde gevraagd en hierop door den voorzitter [ds. Beversluis, JMV] geantwoord dat hij van de Classis Zuid-Holland toelating heeft om voor te gaan, waar hij in onze gemeenten gevraagd wordt.' [De vorige en volgende classisvergaderingen wijzen daar juist *niet* op, JMV.]

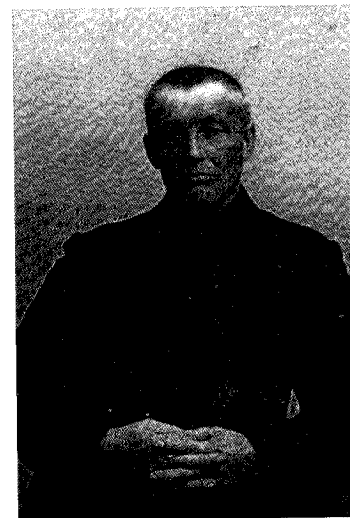
- Classisvergadering op 21 oktober 1904. 'De voorzitter vraagt aan de broeders eene vraag betreffende Remijn, om met genoemde broeder in een nader onderzoek te treden. Genoemde broeder [Remijn, JMV] antwoordde niet anders dan met schrik hieraan te gedenken. Doch aangezien er eenige broeders waren die daar behoefte toe hadden, werd besloten op eene volgende Classis Remijn tot nader onderzoek te roepen of er eenige opening gegeven werd voor de classis.'

- De classisvergadering van 19 mei 1905 besloot 'een commissie te benoemen teneinde met br. Remijn in een nader onderzoek te treden of hij geschiktheid en bekwaamheid zoude hebben om door een of andere gemeente tot leeraar te worden geroepen.'

Op de *Algemene Vergadering* van 7 juni 1905 in Bruinisse werd over Remijn niet gesproken.

- Classisvergadering op 13 oktober 1905: 'De vergadering, gehoord hebbende het artikel over br. Remijn acht het wenschelijk daar nog geen verder gevolg aan te geven, maar te wachten tot de voorjaars-classis, waar dan al de leeraars in onze gemeenschap tegenwoordig zullen zijn.'

- Classisvergadering op 28 maart 1906: 'Wordt besloten om nog niet door te gaan met hetgene in de vorige vergadering is besloten omtrent eene onderzoeking van broeder Remijn tot het leeraarschap.' 'De classis, gehoord hebbende de verstandhouding tusschen ds. Boone en br. Remijn wil er ernstig op aandringen dat de zaken tusschen hen zoo spoedig mogelijk worden vereffend. Ds. Boone, inmiddels binnengekomen zijnde en deze zaak met ZLW besproken zijnde, stelt de voorzitter [ds. Beversluis, JMV] voor dat er namens de classis óók aan br. Remijn geschreven worde om,

M. Remijn sprak sinds 1901 als onbevoegd voorganger.

zooals ook tegenover ds. Boone besproken is, te trachten in **eene** gewenschte verhouding met elkander te komen.' [Beverluis had blijkbaar geprobeerd alleen Boone als schuldige aan te wijzen.]

Algemene Vergadering op 6 juni 1906 te Krabbendijke: 'Wordt minzaam **aangespoord** dat ds. L. Boone en zijn kerkenraad zal trachten met Remijn in vereeniging te komen; hetzelfde zal op de eerstvolgende classis gevraagd worden of het is geschied.'

- Op de classisvergadering van 27 september 1906 te Rotterdam **verklaarde** ds. Beverluis dat ds. Boone had beloofd 'in **aanmerking** nemende dat noch ZEW noch een der tegenwoordige ouderlingen bij de vroegere onderhandelingen met en over Remijn tegenwoordig is geweest, ZEW zijn kerkenraad zal voorstellen om de manier van het ouderling worden van br. Remijn alsmede zijne aanstelling door de classis van Zuid Holland als wettig te erkennen; gelijk ZEW **verklaard** heeft dit ook voor zichzelf te zullen doen.' [Boone **was** afwezig en kon Beverluis' verzonnen verklaring niet tegenspreken. Remijn is nooit ter onderzoek voorgedragen en kan dus ook **niet** zijn erkend, zeker niet door Boone, de hardnekkigste tegenstander van Remijns voorgaan, JMV.]

- Classisvergadering van 28 maart 1907. Het bleek dat ds. Boone **geen** actie had ondernomen en daarom werd besloten 'broeder Boone aan te schrijven dat voor de aanstaande grote vergadering **eene** schriftelijke verklaring door den kerkenraad aan die vergadering worde gericht, waaruit blijkt dat de zaken aangaande br. Remijn **volkomen** zijn opgeruimd'. [Hier bleef niet Beverluis, maar Boone als 'schuldige' aan woordbreuk over, JMV.]

De notulen van de *Algemene Vergadering* van 4 en 5 juni 1907 te Middelburg melden: 'Voorstel van ds. Beverluis. De vergadering, gehoord hebbende de notulen van drie onderscheidene vergaderingen: kerkenraad,²⁶² classis en algemene, verklaart dat broeder Remijn door de classis Zuid-Holland **onderzocht** zijnde, wettig is toegelaten tot het oefenwerk. Wordt algemeen **aangenomen**.' [Hier wordt Remijns toelating geforceerd en doorgedrukt - **meer** hierover in hoofddeel C.]

Samengevat: Beverluis kon niet omgaan met de toenemende achting voor collega Boone. Die afkeer werd jarenlang in geraffineerde vorm gecontinueerd door het bedekt aanstellen van de afgewezen Remijn, alleen om Boone het leven zuur te maken. Remijns onderzoek is door Beverluis vanwege gebrek aan vertrouwen uitgesteld en jarenlang geparkeerd onder de schijn van ruzie met Boone. Die toelating kwam tijdens de laatste 'eigen' vergadering van de Ledeboerianen, 4 en 5 juni 1907, plots weer tevoorschijn en werd 'succesvol' **afgesloten**, alleen door het voorlezen van wat incorrecte²⁶¹ notu-

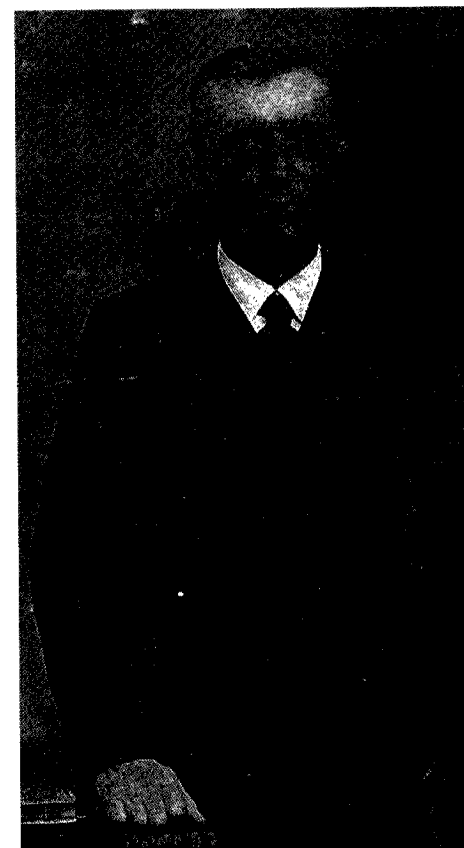
len, zonder onderzoek naar roeping en genadestaat en zonder vereffenen van problemen. Waarbij Boone uiteindelijk alle schuld kreeg en als onbetrouwbaar en onverzoenbaar man in de boeken kwam.²⁶⁴

B. DE WEG TOT DE INTENTIE TOT VERENIGEN

We kunnen alleen een juist beeld geven van de weg tot de Vereniging, als we twee jaar terugreizen in de tijd, daar een belangrijke beslissing opdiepen en die verbinden met de actualiteit van 1907. Startpunt is de *Algemene Vergadering* van Ledeboerianen, gehouden op 7 juni 1905 in Bruinisse, waar de kruisdominees Janse, Overduin en Pieneman minstens twee uur buiten de vergaderzaal hadden moeten wachten om uiteindelijk te vernemen dat kerkelijke eenheid slechts mogelijk zou zijn als ook alle Kruisgemeenten Datheen zouden gaan zingen. Een antwoord in de lijn van Ledeboer, Van Dijke, Bakker en Janse; voluit Ledeboeriaans en kristalhelder: Datheen voor allemaal. In het spoor van Ledeboer: 'Keert ge terug, keert geheel terug.'

Op de volgende *Algemene Vergadering*, begin juni 1906, werd over samenwerking met de Kruisgemeenten niet gesproken en bleef alles zoals het al zo'n 365 dagen op papier stond: 'De vergadering verklaarde wel met groote meerderheid dat zij gezind is met genoemde (Kruis)gemeenten te leven, maar dat zij in geene andere toeladering kan toestemmen als daarin, dat er algemeene ineensmelting zij en in zonderheid wat betreft het gebruik der onder ons gebruikelijke Psalmberijming.'

Eenheid in de psalmen of niet, de kruiskerken stelden op hun *Algemene Vergadering* van 27 juni 1906 voor om elkaars 'ambten en ambtelijke verrichtingen' officieel te erkennen. Door dit nieuwe initiatief zou de bediening van Woord en sacramenten worden opengesteld en zouden attestaties en kerkenraadsbesluiten worden erkend. Scriba dominee Janse

Scriba A.A. van Lieburg zorgde voor nauwkeurige vastlegging.

stuurde deze plannen ter beoordeling en acceptatie naar de vier Ledeboeriaanse classes.

- Die vergaderende broeders oordeelden positief en gaven eensgezind hun fiat. De classis Tholen schonk dat op 19 september, Zuid-Holland op 27 september, Walcheren op 2 oktober en Goes een dag later. De stemming was omgeslagen en de toonzetting weer positief. En de psalmen leken niet meer te bestaan.²⁶⁵

- De kruisclassis Gelderland nam de reacties op 4 december dankbaar in ontvangst: wederzijdse erkenning met alles wat eraan verbonden was. Opnieuw een belangrijke stap naar eenwording, die nu eigenlijk niet meer kon uitblijven.²⁶⁶

- Op 23 mei 1907, bijna zes maanden later, zette de synode van Kruiskerken in Rotterdam deuren en luiken wijder open dan ooit.²⁶⁷ Ambtsgewaad, combinatieberoep en liniekwestie leken achterhaald en het verdriet dat drie kruisdominees in 1905 in Bruinisse 'niet koel maar hondsche'²⁶⁸ waren behandeld, was veranderd in hoop en vreugde, omdat ze via wat tussenstapjes weer in gesprek waren geraakt.²⁶⁹ En dus voelde de synode zich geroepen om 'andermaal de broederhand uit te steken, daar het toch een volk is, hetwelk met ons één is in geloof en belijdenis'. De kerken hadden er groot belang bij om te weten 'welke leeraars en oefenaars in elken groep worden toegelaten' en dat vroeg om een gezamenlijk curatorium en dát om totale vereniging. De dominees Kersten, Overduin en Janse en ouderling Janse van Meliskerke²⁷⁰ waren bereid om de eerstvolgende Algemene Vergadering van Ledeboerianen in Middelburg te bezoeken. De Ledeboerianen lieten weten dat die op 4 en 5 juni zou worden gehouden en dat ze op de tweede vergaderdag luisterende oren zouden bieden.²⁷¹

C. DE ALGEMENE VERGADERING VAN 4 EN 5 JUNI

Dinsdag 4 juni 1907, kort na het middaguur, togen de Ledeboerianen in de Segeersstraatkerk ter hoogste vergadering. Een historische zitting op een historische plaats, pal achter het huis van oefenaar Ingelse. Lange tijd de enige Ledeboeriaanse gemeente op het eiland met daarom veel leden uit omliggende plaatsen.²⁷² De koster Floris Braam en zijn zuster Pieterella vingen bezoekers op die van hun logeeraadres of het station kwamen aanlopen en verwezen koetsiers naar parkeerplaatsen bij de Teerpakhuizen op de Blauwedijk en 'de vijf ringen' in de Spanjaardstraat.²⁷³

Ds. Roelofsen opende de vergadering met gebed en legde de mannen Psalm 122:2 op de lippen. De voorzanger zette in - mogelijk diaken, scriba, voorlezer en voorzanger D. de Bree - en de plechtige mannenzang vulde het ruime kerkgebouw; langzaam, gedragen en statig, sterk als de stroom van vele wateren;

*Daar zal dat volk komen tezaam,
De stammen Israëls meteen,
Om God te prijzen in 't gemeen,
Naar Zijn lieflijk gebod bekwaam.
Dat is de plaatse die God goed
David geeft, en wil dat men doet
Recht en gerechtigheid daarbinnen.
Laat ons wensen Jeruzalem
Geluk; het moet ook welgaan hem
Die onzes Gods stad zal beminnen.*

Ds. Roelofsen sprak een openingswoord uit Matthéüs 18 en droeg de leiding over aan ds. Boone, die volgens rooster aan de beurt was. De afgevaardigden van vijf Zeeuwse gemeenten, Sint-Annaland, Bruinisse, Nieuwerkerk, Hoedekenskerke en Haamstede, werden zonder lastbrief 'voor deze keer tot stemming toegelaten'. Tholen, Zuidwolde, Genemuiden en Oudewater waren zonder kennisgeving afwezig en Giessendam had laten weten 'dat zij door ziekte niet tegenwoordig kon zijn'.

De eerste vergaderdag

De broeders bespraken de eerste dag voornamelijk twee lastige kwesties, Remijn en Waddinxveen, die ds. Boone bijzonder aangingen en daarom wat extra toelichting vragen.

a. Wettige predikanten en oefenaars mochten vrijelijk in alle gemeenten voorgaan. *Remijn* daarentegen zat in een lastig parket, want hij oefende al zo'n zes jaar, maar was volgens de geordende weg nooit echt erkend. De moeizame toelating van Kieviet toonde dat de lat hoog lag, en de wetenschap dat op de volgende vergaderingen een gezamenlijk curatorium zou oordelen, maakte zijn kans op toelating minimaal.²⁷⁴ Juist op deze beslissende vergadering - de laatste kans - las Beversluis wat incorrecte notulenblaadjes²⁷⁵ voor om daarmee te bewijzen dat die toelating allang wettig en officieel in kannen

Ds. H. Roelofsen stapte in 1905 naar de Ledeboerianen over.

en kruiken was met als gevolg dat Remijn in goed vertrouwen werd erkend. De gemeenten hadden een nieuwe oefenaar, officieel nu, maar de blijdschap was niet algemeen, want ds. Boone noteerde: 'Mijn vrees is niet ongegrond geweest.' Hij had er kennelijk een voorgevoel van gehad, maar ging er nu, na zes jaar, de barricades niet meer voor op, of misschien dacht hij dat hij als voorzitter geen mening mocht uiten en zweeg hij maar.

b. Ook Waddinxveen zorgde voor een drama in zakformaat. Het kerkje was klein en onooglijk en misschien wel het verachtste van Nederland. Maar de binnenkant bestond uit verscheidene geoefende kinderen van God, die gehecht waren aan de principes van ds. Ledeboer, die ds. Boone erg hoog hadden staan en de prediking van consulent Beversluis niet wensten. De kerkenraad was in 1901 uitdrukkelijk tegen diens bevestiging door Van der Velde geweest en had op de classis van 27 mei 1904 laten weten dat het 'niet vlak' tussen hen lag, met als gevolg dat niet hij, maar ds. Boone er het Avondmaal bediende. Een half jaar later werd Beversluis' komst opnieuw uitgesteld. De gemeente stapte op 13 oktober 1905 diens classis uit, met goedvinden van ds. Beversluis overigens, die er correct bij vertelde dat haar nieuwe classis de overkomst zelf zou beoordelen. Maar aansluiten bij de classis van Boone was door de grote afstand lastig, en ook onnodig omdat de mensen aan dominees prediking en sacramentsbediening genoeg hadden.²⁷⁶ Boones preekbeurten begonnen na een jaartje bij Beversluis toch te wringen en hij probeerde daarom de banden met Waddinxveen weer aan te halen, maar de ouderlingen Gert Jan de Rooij en Steven Slappendel wilden absoluut niet meer met hem vergaderen. Dat was voor Beversluis

Ds. Kersten was de onvermoeibare stuwkracht achter de Vereniging.

reden om op zijn classisvergadering van 28 maart 1907 op het vertrek van Waddinxveen terug te komen en te besluiten 'dat die gemeente zich geheel onttrokken heeft aan de gemeenschap en daarvan kennis te geven aan den voorzitter van de aanstaande vergadering'.²⁷⁷ Waddinxveen was zogenaamd het kerkverband uitgezet door een classis waartoe die gemeente niet behoorde. Op de vergadering in Middelburg kozen de broeders onder leiding van direct betrokkene Boone voor een betere oplossing en kreeg Waddinxveen opdracht 'met den kerkenraad van Ds. Beversluis met de mansleden der

gemeente te vergaderen, ten einde zo mogelijk weder tot onderlinge waardeering te geraken'.²⁷⁸ Maar die waardering was er niet en kwam er ook niet meer. Beide agendapunten moeten Boone diep hebben geraakt, omdat hij goed op de hoogte was van de achtergronden ervan.

De broeders besloten de volgende Algemene Vergadering in Krabbendijke te houden; ze hielden geen rekening met een aanvankelijke vereniging met de Kruiskerken.

De tweede vergaderdag

De volgende morgen begon de vergadering om 8 uur met gebed door ds. Boone en het zingen van vers 2 van zijn lievelingspsalm 25:

*HEER' wijs mij toch Uwe wegen,
Die Gij wilt dat ik zal gaan;
Tot dezelve maak genegen
Mij, en doe mij die verstaan.
Leer en stier mij naar Uw woord,
In Uwe waarheid geprezen;
Gij zijt mijn hulp, dies nu voort
Wacht ik op U in dit wezen.*

De vergadering besloot dat het onderhoud van emerituspredikanten en predikantsweduwen zou worden geregeld door de classis waartoe ze hadden behoord. Volgend agendapunt was dat veel leden ouderling Van Lieburg als oefenaar begeerden, maar in de kerkenraad leefde dat verlangen niet. De classis nam het bericht voor kennisgeving aan en ds. Beversluis adviseerde er tijdens een ledenvergadering eens over te stemmen.

Nu begonnen de besprekingen over een 'adres' van ds. Kersten, dat namens de Kruiskerken schriftelijk was ingediend. Ds. Boone las het voor en gaf ds. Kersten gelegenheid het toe te lichten.

- De berijming van Datheen zou worden gezongen op elke classisvergadering en synode;
- De kruisdominees zouden in Ledeboeriaanse gemeenten 'volgaarne gebruik maken van de oude psalmen';
- De Ledeboeriaanse dominees mochten in Kruisgemeenten Datheen vanaf de kansel voorlezen, maar de gemeenten zouden 1773 zingen.²⁷⁹

Direct bleek dat ieder zich in deze voorstellen kon vinden. Het was geen verrassingsgebeuren, maar het ging wel snel en klonk mooier dan het feitelijk was, want de kruiskerken wilden alleen Datheen invoeren op meerdere vergaderingen, die maar een paar keer per jaar werden gehouden, en niet in de kerkdiensten. De Ledeboerianen moesten met veel meer gemeenten een veel groter offer brengen door hun identiteit en kerkbegrip (de noodkerk) los te

Aan de Algem. vergadering der Ger. Gen.
van Nijlen, d' Ledeboer, Luwjenhamen te
Middelburg op 4-5 juni 1897.

Waarde Broeders!

Des Heeren Dagen zij u toegelaten!

In Algem. vergadering der Ger. Gen., onder
4 Kruis "Luwjenhamen" 13. Mei 1897 te Rotterdam heeft u
haar middelen, een Commissie benoemd, voor welke Commissie
de vergadering eerbetuiging is te aan te vergaderen Broeders, de
betuiging verzoekt tot uwe Luwjenhamen, opdat daardoor
de gelegenheid moge geopend worden, met een tweetal
haar gewijzigd voorstellen, van de vergadering der Kruis-
kerken uwe eerste vergadering in Lisse te stellen.

Voorzitter Boone las het 'adres' van de Kruiskerken voor en ds. Kersten lichtte het toe.

laten. Een punt waarvan de Kruisgemeenten maar weinig begrepen en zijzelf op dat moment ook niet veel. Over de leer dacht men het eens te zijn en over het ambtsgevaad schijnt niet te zijn gesproken.

De afgevaardigden gingen na mondelinge stemming zonder uitzondering met het voorstel akkoord, hoewel er nog geen overleg was geweest met hun kerkenraden, die uiteindelijk pas na een ledenadvies konden beslissen.

Hoe officieel was het dus? De notulen melden 'dat de vereeniging tot stand gekomen is' maar kerkrechtelijk was alleen de *intentie* uitgesproken en moest alles op volgende vergaderingen nog definitief worden. Maar het voelde als een vereniging, tot opluchting van allemaal en vooral van de kruisdominees, die Boone hadden getypeerd als 'volbloed van den ouden stempel'. Ze wisten hoe verknocht hij was aan het erfgoed, maar als laatste had ook hij het 'voor' laten horen en Kersten en Janse beide handen toegestoken. Hij vertelde erover in zijn autobiografie:

Op den tweeden dag der vergadering, welke 's morgens om 8 uur begon, kwamen er twee leeraars, n.l. Ds. Kersten en Ds. Janse (destijds te Barneveld) met enkele ouderlingen, als afgevaardigden ter vergadering, om over vereenigen te spreken.

Besloten werd den ouden rijm van den kansel af te lezen. 'Tradon wij dus in hun gemeenten op, dan zouden we de *berlijning* van Datheen aflezen, doch de gemeenten zouden de *nieuwe berlijning* zingen. De

naam 'Kruisgemeenten' zou geheel komen te vervallen.

Na breedvoerige bespreking, werd er na stemming besloten, waar er in de leer toch geen onderscheid was, te vereenigen.

Drie maanden bedenktijd zou er aan de gemeenten worden gegeven, opdat iedere kerkenraad met de gemeente over dit besluit kon onderhandelen.²⁸⁰

Zo was in enkele alinea's een ingrijpende gebeurtenis weergegeven: twee denominaties hadden verenigingsplannen. Heel plotseling en onvoorzien, want de Ledeboerianen hadden één dag eerder hun eigen volgende jaarvergadering genoteerd. Ds. Boone vroeg de mannenschare Psalm 85 vers 1 te zingen, waarin de psalmist de Heere de eerdere verlossingen van Zijn volk voor ogen stelt en bidt of Hij Zijn gemeente voortaan zulke genade wil bewijzen.

Gij zijt, HEER', met Uw volk nu tevreden,
Jakobs gevangenen maakt Gij ook vrij,
En vergeeft des volks boosheid voorleden;
Zijn zonden uit genade bedekt Gij;
Uwe gramschap doet Gij van hen zeer wijd,
En matigt Uwen toorn tot dezen tijd;
O Heer', Gij Die onz' Heiland zijt allein,
Help ons op, stil Uwe gramschap niet klein.

Ze waren gekomen om te vergaderen, niet méér, en stapten de kerk een klein beetje verenigd weer uit.²⁸¹ En ze zeiden het allemaal: 'Het was goed hè?' 'Ja, het was goed.' Met brandend verlangen om het grote nieuws te vertellen, vertrokken de broeders naar huis. In de gerijtjes klonk: 'Ons bin verêênigd,' in de verewagens: 'Ons bin verêênigd,' in de stoomtram: 'Ons bin verêênigd' en wandelend of op de stoomfiets: 'Ons binne verêênigd, tsjonge.' De meesten lopend naar het station, met het treinkaartje al in de hand en met een machtig gevoel vanbinnen. Het wonderwoord klonk tot in Pietjes keuken: 'Ons bin verêênigd.'²⁸²

Deputatenvergadering 25 juli

De afgevaardigden hadden afgesproken, dat een deputaatschap uit beide kerken de gronden van de vereniging zou 'stipuleren' (bepalen of vaststellen) en die *Bepalingen* ter goedkeuring voorleggen aan de gemeenten om op de eerstvolgende gezamenlijke Algemene Vergadering officieel te worden aanvaard.²⁸³ Dat vaststellen gebeurde op 25 juli in de Boezemsingelkerk, waar een achttienhoofdige deputatie ds. Kerstens concept tegen het licht hield. Aanwezig waren de predikanten Beversluis (Rotterdam Slachthuiskade), Kersten (Rotterdam Boezemsingel), Janse (Barneveld), Van Oordt (Middelburg), D.C. Overduin (Amsterdam), Jac. Overduin (Lisse), Roelofsen (Goes), de oefenaars Kieviet (Angtekerke) en Remijn (zonder gemeente), de ouderlin-

gen Baan (Rijssen Esch), Corré (Aagtekerke), Van Dam (Zeist), Fikse (Kampen), Glas (Westzaan), Hoogerland (Borsselle), Van de Velde (Tholen), Werner (Rotterdam Slachthuisgade) en diaken Van der Tholen (Charlois). De Haagse voorganger C. de Jonge was er niet bij, maar voor Remijn, hoewel zonder gemeente, was, als vriend van de voorzitter, een uitzondering gemaakt, hoewel buiten stemming.

Het werk van de deputaten is breed gepubliceerd in een *Kort Verslag*; een positief en met kloeke besluiten gevuld verhaal. De vrij onlangs hervonden notulen zijn gevuld met doorkijkjes die de positiviteit wat relativeren en de kloekheid wat nuanceren, en zijn nu grondlijn en vertrekpunt voor deze paragraaf.²⁸⁴ Ds. Kersten had zijn concept verspreid 'om eenige leidraad te hebben en niet om de vergadering op te dringen'. Beversluis was voorzitter en Kersten scriba, zodat beide bloedgroepen een moderamenlid en acht deputaten leverden. Eén ingekomen stuk: 'Ds. Boone deelt de vergadering mede, dat hij wegens ernstige ongesteldheid zijner vrouw niet ter vergadering komen kan.' Boone zou er absoluut bij zijn geweest, als Pietjes nierproblemen wat draaglijker waren geweest. Hij had thuis de conceptbepalingen bestudeerd, de 12 artikelen, en over de artikelen 2 (de kerkelijke vergaderingen), 3 (de classisindeling) en 6 (de erkenning van elkaars ambten) inlichtingen gevraagd. Kerstens uitleg had ervoor gezorgd, dat Boones naam onder het concept mocht.²⁸⁵

Voorzitter Beversluis zat klaar om het eerste artikel ter bespreking in te leiden, toen ds. Van Oordt onverwacht de vraag opwierp in hoeverre de Vereniging 'reeds beschouwd wordt als geschied te zijn'. Beversluis legde uit, dat dit absoluut zo was, omdat ze zonder definitief besluit hier niet hadden kunnen samenkomen om de zaken te regelen. Van Oordt vond dat de vergadering in Middelburg 'het recht miste over de vereeniging met de Kruiskerken te beslissen', omdat het geen agendapunt was en de afgevaardigden niet gemachtigd waren door hun kerkenraad. Bovendien had ds. Kersten gezegd, dat hij eerst 'de verschillende kerken horen moest; over drie maanden zou 't besluit gegeven en dan pas zouden we samenkomen'. Ds. Janse attendeerde erop dat scriba Van Lieburg op 5 juni in Middelburg had genotuleerd 'dat de vergadering is geschied'. Van Oordt gaf niet toe. En Beversluis ook niet: hij legde uit 'dat voor de afgevaardigden der Kruiskerken het van noode was, dat ze ruggespraak hielden'. Zij waren afgevaardigd door een Synode en de Ledeboerianen door een Algemene Vergadering: 'Wanneer daar besloten wordt wat tot heil der kerk noodig is, dan moeten de gemeenten zich onderwerpen of kerkelijk behandeld, want de ambtsdragers vertegenwoordigen de geheele gemeente.' Van Oordt zei dat men dan de hele gemeente van Terneuzen wel kon behandelen, omdat de meest vooraanstaande ouderlingen, Dekker en De Koeijer, tegen verenigen waren 'en de gemeente viet in ledenvergadering aan

Bepalingen, betreffende de Openbaring van de institutie van het Kerk Christen. De Oeff. Oeff. o't Kerk en de Oeff. Oeff. van 'uytten W. Ledeboer, volgens besluit der Synodale vergaderingen van beide Kerkengroepen respectievelijk gehouden den 23^{en} Mei en 3^{en} Juni 1907 te Rotterdam en Middelburg, vastgesteld door de voornemde deputaten den 25^{en} Juli 1907 te Rotterdam Kerkgebouw Boerensingel 45. 4/8.

De deputaten bespraken op 25 juli 1907 de conceptbepalingen van ds. Kersten.

hun zijde'. Als de vereniging echt Gods zaak was, waarom moest dan nu alles zo snel? Beversluis hield de rug recht: 'De Praeses bevestigt dat het de zake des Heeren is, en juist daarom moeten we doorgaan en dan vertrouwen we dat alles met de gemeenten terechtkomt. We zijn vereenigd op grond van het voorstel der Kruiskerken. Alle scheuring komt voor rekening der scheurders. 'Ter Neuzen moest zich weg schamen. Om een paard of wei te kopen (bij wijze van spreken), blijft men weg, en zendt een ander, en juist zij nu komen met bezwaren.' Ds. Kersten zei dat men de roeping van de gemeenten en het recht van afgevaardigden niet begreep: 'Die afgevaardigden toch hebben opdracht om alle zaken te behandelen naar Gods Woord, die ter tafel gebracht worden. Nu is het onmogelijk alle te behandelen zaken van tevoren te bezien en op 't agendum te plaatsen. En ook dan hebben geheel de kerkenraden en gemeenten zich aan de besluiten der vergadering te houden. En zoo is het met de vereniging, aan haar mag niet meer getornd worden. Onze vergadering kan niet doorgaan als dat niet vaststaat.' Dit machtwoord deed de storm bedaren. Kersten stelde voor om Van Oordt 'tegemoet te komen' door hem voorzitter te maken van een nieuwe commissie die in Middelburg en Terneuzen 'de leden inlichte en de bezwaren trachte weg te ruimen'.

Voorganger Kieviet zei dat men in beginsel dan wel verenigd was, maar eerst verschillende kwesties de wereld uit moest helpen. Zo lag zijn eigen (Ledeboeriaanse) gemeente Aagtekerke op ramkoers met de naburige Kruisgemeente Meliskerke, waarbij deuren en luiken potdicht zaten. Kersten had al heel wat werk verricht om ze weer open te krijgen, maar gecommuniceerd werd er vooralsnog niet. En ook de vereniging zou de verbinding niet automatisch herstellen: 'Eerst zeide [ouderling Arij] Janse: roept ons en we zullen

komen om schuld te bekennen, en nu meenen ze: er is vereeniging, dus allen is uit den weg.' Zo gingen de discussies over de op elkaar vertoornde zustergemeenten nog even door. Beversluis wilde Kerstens voorstel over de instelling van een nieuwe bezwarencommissie in stemming brengen, maar Janse vond dat strijdig met het verenigingsbesluit van 5 juni, Van Oordt vond het zinloos en D.C. Overduin viel hem bij. Conclusie: 'Men zal twee kerkengroepen blijven.' Ds. Van Oordt had de laatste restjes verenigingsmoed verloren: 'Ds. van Oordt meent, dat het is een menschelijk samen plakken, terwijl men spreekt van den wille Gods, naar Joh. 10:27.²⁸⁶ We leefden in vrede naast elkander, waarom nu dat niet zoo gehouden?' Ds. Kersten sprak dat tegen: 't Is geen menschelijk plakken. Gods Woord wordt niet als scherm gebruikt, doch louter om het gevoelen van de roeping: "Vader, Ik wil dat zij één zijn" is de gemeenten van Ledeboer de vereeniging voorgesteld.' Zijn gloedvol betoog over het ter harte gaan van de treurvolle toestand van de kerk, des Heeren twisten met Neerlands Sion, het terugtrekken van Zijn Geest en de plicht om de breuken te helen, zette de broeders weer in het spoor, hoewel een enkeling niet echt overtuigd: 'Ouderling V.d. Velde wil den Jood een Jood, den Griek een Griek zijn, hoewel hij kerkelijk nimmer den nieuwen rijm hoopt te zingen.' De voorgestelde bemiddelingscommissie ging bestaan uit Beversluis, Kersten, voorganger Kieviet en de Kamper ouderling Dries Fikse; ds. Van Oordt hield zich buiten de stemming. Toen was het tijd voor de 12 artikelen, waarvan alleen de voor Boone van belang zijnde artikelen 1, 3, 8, 10 en 13 aandacht krijgen.

Artikel 1. Als accoord van kerkelijke gemeenschap wordt aanvaard en blijft gehandhaafd de D.K.O. vastgesteld in den jare 1619, behoudens wijziging van die artikelen die door verandering van de verhouding tusschen Kerk en Overheid, of door het wegvallen van de Waalsche taal, niet meer van kracht zijn; welke herziening zal geschieden op last en onder goedkeuring van de kerken zelve.

Ds. Jac. Overduin vond dat de kerken wel het récht op herziening van de DKO hadden, maar kende hun de macht niet toe. Ds. Kersten was het daar wel mee eens, maar vond het gewenst om 'aan te wijzen welke artikelen of zinsneden niet meer van kracht waren, opdat niet meer, gelijk wel geschied is, in lastbrieven voorkome de uitdrukking: zich te houden aan de D.K.O. "voor zoo ver die overeenkomt met Gods Woord", want dan wordt alle gezag ondermijnd'.

Artikel 3. De indeeling der kerken in Classen zal geschieden naar de ligging der kerken door de Provinciale Synode [later veranderd in de Algemene Vergadering, JMV].

Ouderling Corré zei dat ds. Boone een week eerder in Zuidwolde en Genemuiden was geweest en informeerde naar de ~~natuur~~ van die gemeenten.

Remijn beweerde dat het daar 'een familiezaak' was, dat ds. Janse hun ooit toestemming had geweigerd om naar de Doleantie over te stappen en de gemeenten zich daarom hadden onttrokken. [Beversluis wist, dat die gemeenten soms ter vergadering kwamen en zich nooit hadden onttrokken. Uit de hiernavolgende brief op pag. 161 blijkt, dat ds. Boone op zondag 18 augustus in Genemuiden zou preken, JMV].

De Thoolse ouderling Van de Velde informeerde bij ds. Janse naar diens voorgaan in de vrije gemeente Scherpenisse, die rond 1890 in het kielzog van Jan Vader de Ledeboerianen had verlaten en zich eerst door ds. Frans en nu door ds. Janse had laten bedienen. 'Die gemeente leeft in een weg die niet goed is, een ouderling regeert daar alles, hoe moet dat?' Janses accepteren van die kritiek was voor Van de Velde niet genoeg: 'Evenwel houdt u die gemeente bijeen en bestendigt u dus hun onkerkrechtelijk leven.' Ook daar ging Janse in mee: 'Zoo die kerk niet in vereeniging wil komen, zou het de eenigste weg zijn te zeggen: ik kom niet meer.'

Artikel 8. Alle Leeraars en Oefenaars, sprekende in de Gemeenten, die zingen de Psalmberijming van Datheen, zullen die berijming van den kansel aflezen. De Leeraars en Oefenaars die enig bezwaar hebben tegen de nieuwe berijming, en die tot nog toe niet zongen, zullen optredende in de gemeenten waar zij in gebruik is, geheel vrijgelaten worden van den stoel de berijming Datheni af te geven.

Voorganger Kieviet stelde voor, dat alle nieuw te stichten gemeenten Datheen moesten invoeren en alle predikanten in alle gemeenten Datheen aflezen. Kersten zei dat Roelofsen en Van Oordt dan in hun oude gemeenten een andere berijming moesten gebruiken dan zij vroeger deden, en dat zou alleen maar een 'twistappel' in die kerken werpen. Beversluis wees op het verschil tussen geloofsstukken en kerkgebruiken, maar Kieviet gaf niet toe. Beversluis legde uit dat Ledeboer Datheen wel had ingevoerd, maar 'nimmer om daarom zich af te scheiden van de kerken die één waren met hem in belijdenis'. Dat was voor Kieviet genoeg. Hij was alleen maar bang geweest dat Datheen 'zou worden weggenomen', maar daar waren de kruisdominees niet op uit en ze beloofden, dat hierover nooit zou worden gestemd.

Artikel 10. In alle Classicale en meerdere verg. zullen gezongen worden de Psalmen Datheni, wanneer één of meer afgevaardigden der gemeenten van wijlen ds. Ledeboer vertegenwoordigd zijn.

Ds. Overduin van Lisse oordeelde, dat de tekst na de komma wel kon vervallen, zodat op alle meerdere vergaderingen Datheen zou worden gezongen. 'Ook de Praeses deelt dit oordeel en geheel de verg. stemt er mede in, zoodat, nadat die bijvoeging is geschrapt, artikel X met alle stemmen aangenomen wordt. Alleen oud. Baan stemt tegen.'

Tot slot het nieuw toegevoegde artikel Artikel 13. 'Op de e.k. Algem. Verg. bij-

eengeroepen ter definitieve vaststelling van alle punten de vereeniging betreffende, zal uit haar en door haar eene commissie worden benoemd, met opdracht bestaande geschillen tusschen gemeenten over voorgaande zaken (dus niet omtrent enig punt der vereeniging) te onderzoeken en te beslechten; aan het oordeel dezer commissie zullen partijen zich moeten onderwerpen.'

Ds. Kersten tekende hierbij aan: 'Hoewel dit art. niet voorkwam op de den verschillenden afgevaardigden toegezonden ontwerpen, omdat het op voorstel van Ds. Beversluis is bijgevoegd, wordt het door de verg. met algem. stemmen aangenomen.'

Samenvatting: Ds. Van Oordt beweerde terecht, dat de vergadering in Mid-
delburg niet over de vereniging met de Kruiskerken kon beslissen, omdat het
geen agendapunt was en de afgevaardigden niet gemachtigd waren door hun

kerkenraad. Ds. Kersten betoogde daarentegen, dat aan de vereniging niet mocht worden getornd en de vergadering niet kon doorgaan als ze dat niet erkenden. Dat standpunt was fundamenteel fout, maar bepaalde wel het beleid op deze en de volgende vergaderingen. Artikel 13 strijdt met de afspraken en het kerkrecht. De vereniging werd opnieuw als vaststaand feit gepresenteerd en de kerkenraden, het hoogste en permanente gezag in een gemeente, werden monddood gemaakt door een gelegenheidscommissie, die niets in een gemeente te beslissen had. Boone moet zich daaraan hebben geërgerd en concludeerde bij zijn terugtreden terecht: 'Wat de gemeenten

A collection of handwritten signatures in ink, mostly in cursive. The names are: H. Beversluis, E. Kersten, J. Overduin, J. R. van Oordt, H. Jansz, H. Roeloffsen, H. Overduin, G. Hoogstraal, H. van der Beld, D. Thunnissen, M. Remijn, J. Conijn, H. Meijner, R. van Duin, J. Glas, A. Baan, and L. Boone. At the bottom, it says 'predikant te St Philipsland'.

Ondertekening van de definitieve Bepalingen. Ds. Boone heeft die niet goedgekeurd, dus zijn naam hoort er niet onder.

betreft, was m.i. hetgeen besloten was, niet nagekomen.²⁸⁷

De definitieve Bepalingen zouden in de vorm van een Kort Verslag worden doorgezonden naar de kerkenraden en de Algemene Vergadering van 9 en 10 oktober.²⁸⁸ De kerkenraden hadden drie maanden om de Bepalingen met de leden te bespreken.²⁸⁹

Boone schreef enkele dagen later, op 30 juli, over de ziekte van zijn vrouw en wat volgende preekbeurten:

Het was met mijn vrouw nu weer anders, daar zij een vreselijke pijn heeft geleden met de nieren. Ze heeft nu geen pijn, maar is vandaag zo ver, dat zij een hele dag op is en loopt in huis, hoewel nog zwak. Zo blijkt het nog dat de Heere geen lust heeft in haar dood, een slaande hand, maar nog geen voleinding heeft willen maken tot hier toe. Mocht het aan onze ziel geheiligd worden. O, hoe lieflijk zou dat wezen, dat de Heere er eens in meekwam, want het zal wat zijn als we zo weg moeten zoals we geleefd hebben. (...)

Ik moet zondag naar Bruinisse toe en daarna thuis. Op 18 Aug. moet ik naar Overijssel, naar Genemuiden, en 25 Aug. bij Stam te Nieuw-Lekkerland. Daarna ben ik om de andere zondag thuis en moet mijn classis bedienen. Wanneer ik kom, dat weet ik nog niet. (...)

De groeten van een onwaardige, alles bedervend, verbeurd, zelden thuis, meest buiten de stad, aan de zonde-Singel, bij de moddersloot. L. Boone.²⁹⁰

D. LEDEBOERIAANS KERKBEGRIIP

Direct na de deputatenvergadering diepte Boone het Ledeboeriaanse kerkbegrip nog eens uitputtend uit, met als gevolg dat hij de Bepalingen niet meer kon onderschrijven:

Ik geraakte over het verenigen in grote moeite en mijn hoofdbezwaar was wel, dat wij niet geheel terugkeerden tot het zingen der oude psalmen en het dragen van het ambtsgewaad, gelijk ds. Ledeboer, ds. Van Dijke en ds. Bakker gedaan hebben, en één waren op denzelfden grondslag.²⁹¹

Vaak wordt gerefereerd aan de psalmen en de kleding en blijft de grondslag, die voor dat alles de basis vormde, onderbelicht of buiten beeld. Daarom is een korte toelichting op het Ledeboeriaanse kerkbegrip gewenst.

Standpunt Ledeboerianen

Ledeboerianen vonden dat God in 1618-1619 Zijn verbond had opgericht met de Gereformeerde Kerk en dat ons land daardoor als een tweede Israël

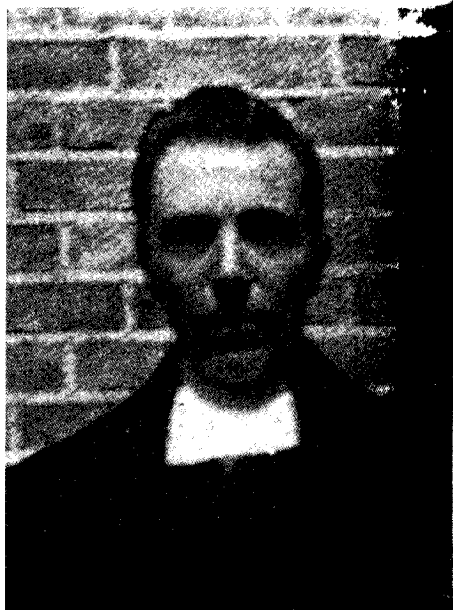
was. Dit verbond was door eigen ontrouw verbroken toen in 1773 een nieuwe psalmberijming was ingevoerd óf toen in 1816 de Nederlandse Hervormde Kerk ontstond. Echte Ledeboerianen zagen zich als deformeders van die vroegere vaderlandse kerk en probeerden daarover schuld te belijden. Alleen als een afgedwaald volk in de schuld zou komen, zou kerkherstel mogelijk zijn en de breuk worden geheeld. Ze konden daarom in de woelige jaren tussen 1836 en 1850 geen godsdienstvrijheid vragen om als nieuwe kerk, als Christelijke Afgescheiden Gemeente, te worden erkend en raakten bedolven onder een stroom boetes en veroordelingen, die ze principieel weigerden te betalen. Ledeboer zat er enkele jaren voor in de gevangenis en Van Dijke vele maanden.

Ze verwierpen dus nieuwe kerken, omdat kerkstichten het werk van God is en niet van mensen. De Heere had in Nederland maar één kerk gesticht en zou vanwege menselijke goddeloosheid nooit een tweede stichten. Ze dachten er dus niet aan om zelf een kerkje te stichten, maar wachtten af wat de Heere zou doen. De kerk moest in de kerk hersteld worden. Maar de praktijk was weerbarstig, vooral omdat vrome lieden ds. Ledeboer smeekten om bediening van de sacramenten. Die kon en mocht hen niet aan hun lot overlaten en koos noodgedwongen voor een basaal kerkelijk leven, zo simpel en sober als het maar kon. Dit was en bleef Boones voornaamste argument: het kerkbegrip, de breuk!²⁹²

Standpunt Kruisgemeenten

Dit kerkbegrip, deze grondslag, was de Kruiskerken vreemd, omdat die anders tegen de Hervormde Kerk aankeken. Die denominatie was meer ontsproten uit spontaan gegroeide gezelschappen, waardoor zij hun gemeente niet als noodgebouw zagen en het eigen kerkverband niet als noodverband. Heimwee naar de vaderlandse kerk was er nauwelijks en ook bij de Ledeboerianen was dat toentertijd goeddeels weg.²⁹³

De Kruiskerken stonden ook redelijk positief tegenover '1773'. Die milde toon spreekt ook uit de in 1845 uitgegeven brochure van ds. Wolter Wagter Smitt: *Waar openbaart zich de Gereformeerde Kerk in Nederland*. Het werkje behelst een boeiende

Ds. J.R. van Oordt had aanvankelijk bezwaren tegen de Vereniging.

samenpraak met daarin verweven een heldere uitleg van de standpunten. Broeder Vroomhart, van de Kruiskerken, zei dat het verschil met de Ledeboerianen was 'dat men in die gemeenten voor het kerkelijk gezang gebruikt de Psalmen van Datheen (...) doch dit is onzes inziens geen wezenlijk verschil, ene vereeniging zou daarom zeer wel tot stand kunnen komen, want ik houde dit stuk voor een middelmatige zaak, welke men in de vrijheid der gemeenten kan laten'. Ook in later jaren was 'vrijheid der gemeenten' het doorlopend parool van die kerken. De vermaarde kruisdominee Elias Fransen schreef over het psalmgebruik: 'Het is de levendige kinderen Gods te min om over te twisten, omdat de HEERE met Zijn zalige goedkeuringe, uit beide Zijn volk zoo menigmaal heeft geleerd, gesticht en vertroost.'²⁹⁴

Ledeboerianen en Datheen

Ledeboerianen dachten daar anders over. Het verlaten van Datheen had een breuk in de vaderlandse kerk veroorzaakt, want de berijming van 1773 was onwettig ingevoerd en de goedkeuringsprocedure door classis of theologische faculteit compleet genegeerd. Bijna veertig procent van de psalmen is van ongereformeerde herkomst; van dichters uit remonstrantse en doopsgezinde kringen. In acht psalmen heeft de vrijmetselaar Roullaud zijn fantasieën de vrije loop gelaten.²⁹⁵ Beversluis had de bundel in 1900 gekwalificeerd als een product van 'leugengeest' en 'verdraagzaamheid', dat slechts uit was op vernieuwing: 'Onder een schoone schijn van recht en vleeschbetooverende reden werd door die leugengeest onder meer een aanval gewaagd op de Psalmen van Datheen ...'²⁹⁶ Ook Datheens berijming heeft genoeg gebreken, maar is inhoudelijk stukken beter en ademt de bevindelijke geloofstaal. Ds. Ledeboer schreef erover: 'Ons komen ze vlakker [directer, JMV], eenvoudiger, dieper en kernachtiger voor. Onze vaders zongen ze eeuwen en God gaf er Zijn goedkeuring op. Moeilijke woorden hinderen niet, die worden door de zin verklaard. Velen zijn zwaar geworden om te verstaan, omdat men traag is geworden om te horen. Men moest met de tijd mee. Het eenvoudige begon te mishagen. Men moest iets anders hebben, het ene is het andere gevolgd. Keren wij terug, keert geheel terug.'²⁹⁷

Huwelijksverbond ds. Janse

Ds. Boone had er de slapende en vergeelde verantwoording van zijn bevestiging ds. Janse, toen nog diaken, bij gepakt en grondig onder de loep genomen. Janse had die uitputtende verklaring geschreven als 'antwoordbrief namens de Provinciale Vergadering der Ledeboeriaanse gemeenten, gehouden op 12 mei 1869 te Middelburg'. Een scherpe en heldere Ledeboeriaanse reactie op de afwijzing van de christelijke afgescheiden dominee A. de Bruijne, met daarin het kerkbegrip tot in de vezels uitgewerkt. Die motivatie zette Boone

weer met beide benen op de grond. Janse had dat verval niet met '1816' was begonnen, maar met '1773' en had de band tussen de gereformeerde leer en de oude psalmberijming lijf, 'om alzo de geestelijke kinderen in het Sion' Sion Gods te baren'. Dit huwelijk was gesloten in 1580 en in 1618-1619 bevestigd in Dordrecht. Met het aanvaarden van '1773' waren drie zware zonden begonnen:

- Verbondsbreking, daar plechtig was beloofd en ondertekend niet te willen veranderen van de vastgestelde regels, vooral niet tot blijfschap van de wereld;
- Huwelijkschennis, daar de wettige vrouw [Datheen, JMV] was uitgedreven en een vreemde in de plaats ats gesteld;
- Dienstbetoon aan de blinde wereld en bastaardkinderen, die juist iden.

Janse concludeerde: 'En wat was het gevolg? Dit: Leer sedert onverhinderd binnenkwamen en God werd. Scheuring en verbreking van den band der liefde en eendrachtigheid der eerste vromen, die opkwamen tegen den afval, waarvan de vruchten voor degenen, die oogen hebben om Gods Geest volgde. Leest eenigen Theodorus van der Groen, tijdgenoot dezer treurige gebeurtenis en voorspeller der gevolgen voor kerk en land, welke dan ook maar al te zeer vervuld zijn kort na zijn dood in 1754.'

'Oude wijn' van ds. Los

Een jaar na Janses uiteenzetting, in 1870, sloot de Leidsche kruisdominee Pieter Los zich bij de Ledeboerianen aan.²⁹⁹ Absolute eis was hierbij dat Los zich door ds. Van Dijke moest laten herbevestigen en Datheen in de eredienst zou invoeren. Los bewilligde van harte, want hij had ontdekt hoe 'fout' de nieuwe berijming was en wijdde daar zelfs een brochure aan, waarin hij toornde tegen '1773': 'De toenemende hoogmoed en ellendige tijdgeest begeerde een tegen '1773': 'De toenemende hoogmoed en ellende bij haar meer kindere schoone, bevallige vrouw in hare plaats, verlangde geworpen, het huwelijksbe te winnen. De wettige vrouw wordt buitengewoon pel geteeld waren menigvul geschonden en de geestelijke kinderen in overspel gje matiging: 'Wij verwerpe dig.' Zijn conclusie was geschreven met een vleugje matiging: 'Wij verwerpe de nieuwe Psalmen niet, maar door Gods genade le werpen wij ze uit de kerk Gods, en nu versta ik het wanneer er sprake is van den ouden en den nieuwer wijn, en ik zegge: de oude is beter.'³⁰⁰

Kerkschuld van ds. Bakker

Ook Daniël Bakker was persoonlijk bij de schuldd van land en kerk bepaald. Die schuld was uitdrukkelijk de zijne geworden en n bij de vergoeding ervan was

het alsof hij 'in het hulk der kerke' was opgenomen. De Heere wees hem op een gezelschap en hij vond in ds. Ledeboer een leeraar om mijne plet te weiden met kennis en wetenschap'. Bakker verstaarde dominee vrijmoedig dat hij van harte was verenigd 'met allen, die

de grootste zonden uit de heden- danks kerk waren uitgeleid en die verwaardigd waren geworden, om met hunne schuld aan de voeten van Jezus te komen'. Alleen voor hen waren 'de goederen des verbonds, die de Heere aan Zijn Kerk beloofd had'. Zo werd de afval van land, volk en kerk een zaak van bevinding en ontstond de neiging om zich alleen tot geestverwanten te richten. Hun kerkelijke organisatie was gericht op het gezelschapsleven, er stond een noodwoning naast de kerk, en de kerkgebouwen vaak houten schuurkerken - waren aan deze gedachte aangepast. Deze opvattingen pasten niet bij een strakke organisatie van het kerkelijk leven.³⁰¹

E. DE ALGEMENE VERGADERING VAN 9 EN 10 OKTOBER 1907

Boones verantwoording vooraf

Janses brief bracht Boone de ontboezemingen van oude Ledeboerianen weer in gedachten.³⁰² Hun getuigenissen noopten hem zijn medewerking aan de vereniging te beëindigen, omdat die linea recta indruiste tegen de grondslag van een noodverband met via Datheen en ambtskleding een verwijzing naar de vaderlandse kerk. Toen vloede de eerste Verantwoording enkele dagen voor de eerste gezamenlijke Algemene Vergadering uit zijn pen.

Ik verklaar dat ik niet vereenigd met de Kruisgemeenten ben en nog nooit een verbond gemaakt heb, hoewel dat ik in schrift van Ds. Kersten 12 artikelen kreeg, die ik goedkeurde. Over 2, 3 en 6 daar vroeg ik inlichtingen over, waar ook Beversluis zeide dat hij dat ook wenschte veranderd te zien. Zoo heb ik die goedgekeurd, want ze waren net als de onze.

Handwritten text in Dutch, likely a letter or document related to the historical context.

Op 25 juli kwamen een commissie van leraars en uit iedere classis een ouderling bijeen om de zaak te regelen voor de vergadering. Daar bleek spoedig al klaar, dat daar geen verbond kon worden gesloten. Daar mijn vrouw zeer ziek was, kon ik niet komen. Toen geloofde ik al dat het voor mij al afgebroken wierd, maar daar ik 18 jaar de gemeenten bediend heb, ben ik niet los van dat volk. En toen wierd ik van ds. Kersten gevraagd per brief of mijn naam onder die artikelen mocht gezet worden. Ik heb geschreven: volkomen zonder bezwaar.

Hij was nog halverwege de fase van losmaking en onthechting van het erg goed, maar zijn weerstand groeide explosief toen hij ds. Janses brief bestudeerde en de definitieve *Bepalingen*, met een extra artikel, en de agenda kreeg thuisgestuurd. Alles wees erop dat een nieuw instituut moest worden gebouwd.

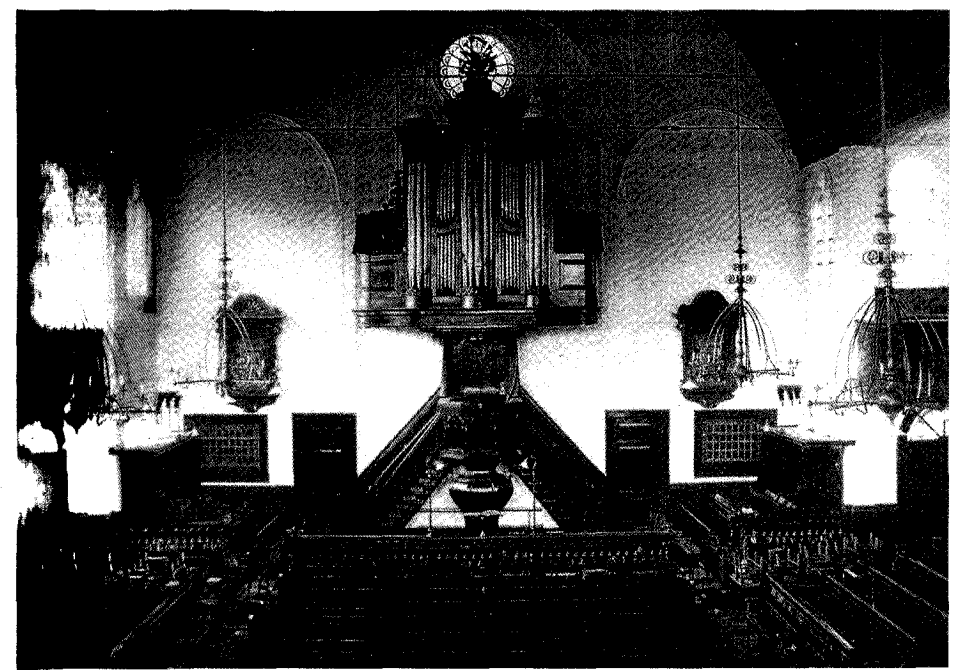
Toen ik dat boek kreeg [de *Bepalingen*, JMV] en wel met één te veel artikelen erin,³⁰³ waren er enkel stroppen door list. Later kreeg ik de agenda voor de vergadering. Ik heb die met het boekje zomaar verbrand, want het was voor mijn gemoed niet meer om te doen. Zo heb ik dat boekje noch agenda volstrekt niet goedgekeurd, omdat zij tegen de grondslag van ons strijden. En alzo is het oude van onze voorvaders ds. Ledeboer en ds. Van Dijke begraven, waarvan zelfs Kuypers de oud-minister, schreef in de *Heraut*: ik zeg dat er geen zuiverder gronden bestaan als kerkelijk de Ledeboerianen. (...)

Zo is het immers klaar dat ik nooit een verbond gemaakt heb. En noch minder die artikelen noch de agenda goedgekeurd. Wel die 12 artikelen, mits dat in enkele punten verandering kwam. Zo is het wel onvoorzichtig om mijn naam te laten plaatsen, zonder dat ik die gelezen heb, dat is waar, daar heb ik nu al spijt van. (...) Het [verbond JMV] moet 9 oktober gesloten worden, waar ik gelukkig van Goe voor bewaard ben gebleven om dit te doen.³⁰⁴

Ds. Ledeboer had zich na ongeveer een halfjaar uit zo'n instituut teruggetrokken en schreef daarover: 'Ik ben er door mijn hoogmoed in een strik gevallen (...) waarna ik enige tijd in vrijheid gevraagd hebbende kerken kinderen gedoopt heb, avondmaal bediend en gepredikt, leden aangenomen, en alzo een aanstoot en ergernis veler geworden ben. De Heere vergeve mij dien misdadaad.'³⁰⁵ Ook ds. Boone deed niet verder mee, en dat kon en mocht, want hij had drie maanden voor overleg met zijn gemeente.³⁰⁶

De eerste Algemene Vergadering

Eind september kregen vele (niet alle) gemeenten een oproep voor de eerste Algemene Vergadering van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, die

De eerste gezamenlijke vergadering werd gehouden in de Boezemsingelkerk van ds. Kersten.

zou worden gehouden op 9 en 10 oktober 1907 in Rotterdam. Deze vergadering wordt ook wel 'synode' genoemd, maar was dat feitelijk niet, omdat de afgevaardigden rechtstreeks waren opgeroepen, terwijl kerkordelijk de gemeenten samenkomen langs een getrappt stelsel. Niet minder dan 35 gemeenten - 22 Ledeboeriaanse en 13 kruisgezinde - waren vertegenwoordigd door 62 afgevaardigden. De 57-jarige ds. Beversluis en de 25-jarige ds. Kersten werden gekozen tot respectievelijk voorzitter en scriba.

Verworpen gemeenten

Direct na de openingswoorden nodigde ds. Beversluis de predikanten A. Jansse en D.C. Overduin uit 'tot het opnemen der credentialen' (lastbrieven). De gemeente Sint-Philipsland ontbrak op het appel en Tricht had geen lastbriel. Vijf Ledeboeriaanse gemeenten met een hoog 'boone-gehalte' waren niet uitgenodigd en op deze simpele manier van de andere afgescheurd.

De eerste verdwenen gemeente was *Waddinxveen*, een miniatuurkerkje van orthodoxe oudgedienden, wier voorland op 4 juni was besproken, terwijl Beversluis al jaren bezig was de gemeente het kerkverband uit te werken. Hij had de gemeente nu geen uitnodiging gestuurd.³⁰⁷

Ook *Oudewater* was niet welkom. Op de vergadertafel lag een brief van diaken P. van den Toorn, waarin hij zich beklagde 'niets gehoord te hebben van

de vergadering te Rotterdam en spreekt zijn vrees uit in de [reeds] besloten vereniging.' De kerkenraad van Oudewater uitte dus bedenkingen tegen verenigen, maar ds. Beversluis 'deelt de vergadering mede, dat te Oudewater geene gemeente meer bestaat' en legde de brief terzijde.³⁰⁸ Op de laatste classisvergadering was, althans volgens hem, besloten dat de leden zich bij een naburige gemeente mochten aansluiten en in Oudewater af en toe een voorganger laten preken.³⁰⁹ Maar de werkelijkheid was anders, want de oude gemeente bestond wel degelijk en zou nog vele jaren bestaan. Ouderling J. Dirksen en diaken Van den Toorn waren ziekelijk, maar zij en de weinige leden waren juist heel betrokken en wilden koste wat het kost de plaatselijke diensten voortzetten. En als een kerkenraadslid een dienst niet kon leiden mocht een lid het werk van hem overnemen, daar had Beversluis op de laatste classisvergadering (zelf) uitdrukkelijk toestemming voor gegeven.³¹⁰

- In stilte was ook *IJsselstein* geschrapt, een oude gemeente van Ledeboer en Van Dijke, die samen met Waddinxveen tegen Beversluis' bevestiging door Van de Velde had gestemd en dat expliciet in de notulen laten optekenen.³¹¹ De gemeente was klein, maar trouw, erg gesteld op Boone en was op 2 oktober 1903, althans volgens Beversluis, tegelijk met Oudewater opgeheven.³¹² Maar Oudewater was niet opgeheven en ook *IJsselstein* was dat niet, want daar was Arie Willem Raatgever gewoon ouderling gebleven en ds. Boone had op zondag 27 september, dus diezelfde week, nog in *IJsselstein* gepreekt. Het blijkt dat Beversluis ook van deze gemeente af wilde.³¹³

- Ouderling Van Lieburg informeerde naar de absentie van *Genemuiden* en *Zuidwolde*. Beversluis 'deelt hem mede, dat daar geen gemeenten zijn; slechts een enkele familie werd er gediend door één onzer leeraars. Maar sinds jaren vernam men niets meer van haar. Dus hebben we met haar geen rekening te houden. Alleen de Classe Barneveld kan in correspondentie treden.' Ook daar was bezijden de waarheid. Het waren kleine, maar trouwe gemeenten buiten de hoofdstroom van het kerkelijke leven. *Genemuiden* was in 1879 ontstaan en kerkte met zo'n dertig mensen in de achterkeuken van een kruidenierse winkel aan de Langestraat. Boone preekte er één zondag per jaar.³¹⁴ De gemeente was bijzonder op hem gesteld en pas in 1925 viel het doek voor deze volhouders in diaspora.

Ook de streekgemeente *Zuidwolde* was stilzwijgend geroyeerd. De gemeente was tientallen jaren bediend door Ledeboer, Van Dijke en Janse en nu was het Boone die de hoog op traditie staande gemeente verzorgde. *Zuidwolde* fungeerde als Ledeboeriaans centrum in Zuid-Drenthe en onderhield contacten met verstrooiden in Steenwijk, Kuinre en Akkrum. Veel brieven van de welgestelde en meelevende familie Steenberghe zijn nog steeds te vinden in Janse's archiefje. *Zuidwolde* werd gediend door de ouderlingen Albert Steenberghe en Koenraad Hagen. Ds. Boone ging met de trein naar Echten, waar

Hagen hem opwachtte en met de koets naar Zuidwolde reed. Pas in 1923 sprak Boone er voor het laatst de zegen uit.^{315, 316}

De vijf verworpen gemeenten telden gezamenlijk weinig minder dan tweehonderd zielen, maar waren Beversluis onvoldoende welgezind.³¹⁷

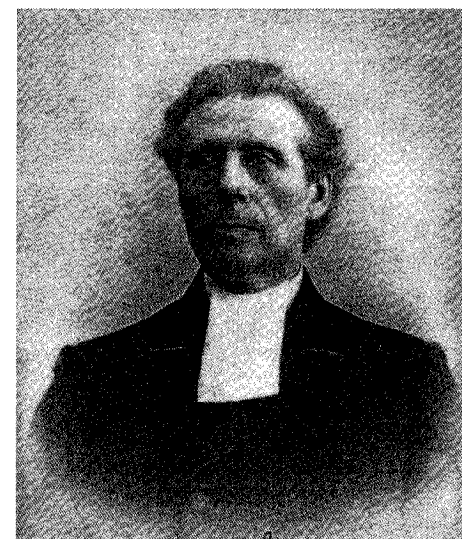
Het overige van de dag werd o.a. besteed aan de toelating van de gewezen glasschilder Gijsbertus van Reenen en ook dat gebeuren verliep moeizaam en triest.

's Avonds hield voorzitter Beversluis de synodepreek en diens biograaf had er grote waardering voor. 'Met welk een schone belijdenis leidt de prediker zijn leerrede in. Het zijn rijke woorden (...). Welk een heerlijke ure mag thans dan ook worden beleefd. (...) Treffend is de zakelijke inkleding van deze synodepreek. Het zijn woorden van blijvende waarde geweest; behartigenswaardig en bemoedigend voor Christus' gemeente van alle tijden.'³¹⁸ Ook had hij veel lof voor het voorzitterschap: 'Het vaste karakter van Beversluis doet hem de vergadering strak leiden. Dit dwingt bij Kersten behalve respect vooral ook blijvende waardering af. Een hoogtepunt in het leven van Beversluis.'³¹⁹ Helaas stonden Beversluis' daden in schril contrast met zijn woorden en nog meer met de Bijbelse boodschap van zijn synodepreek, die hij zo prachtig inleidde: 'O, mijne hoorders, dat dit begin van samenkomst tot vereniging mocht zijn in ware liefde, vrede en eensgezindheid. Want immers daartoe is Gods Gemeente op aarde geroepen (...): 'Vader! Ik wil dat zij één zijn, gelijk Wij één zijn...' De stokken LIEFDE en SAMENBINDERS waren beslist geen leidend motief.

Onttrekken ds. Boone

Op de tweede vergaderdag besprak de vergadering het 'Ondertekeningsformulier voor de dienaren van het Woord'. Beversluis wees op het gewicht van de ondertekening en benadrukte dat de gemeenten gebaat waren met het onderhouden van de regels van Dordt. En dan: 'Plechting onderteekenen alle leeraars,' zo legde scriba Kersten vast.

De afgevaardigden spraken over kerkvisitatie, archiefbeheer en het samenkomen in classicale en synodale vergaderingen. En over de toekomstige aansluiting van de vrije Gereformeerde Gemeente onder 't kruis te Dirksland met

Voorzitter Beversluis misleidde de vergaderingen herhaaldelijk.

haar voorganger ds. Andries Makkenze.

Hierna verzocht Beversluis alle niet-ambtsdragers zich te verwijderen. De vergadering ging verder in comité en de broeders luisterden naar het voorlezen van een briefje van ds. Boone.

Aan ds. G.H. Kersten
Sint-Philipsland, den 8 October 1907

Waarde Broeder,

De Heere zij met ulieden.

Heden schrijf ik u deze letteren, daar ik niet op de vergadering (zal zijn). (Dit) is niet dat ik ulieden ontken, volstrekt niet, ik heb tegen geen een Leeraar iets. Maar ik wensch bij het oude van den godzaligen Ds. Ledeboer en den godzaligen Ds. Van Dijke en den godzaligen Ds. Bakker te blijven; bij al haar gewoonten. Zoo kan ik niet meegaan in de vereeniging. Of ik zoo bepaald wierd, dat wij nu die eerwaarde Leerars, die goed en bloed als 't ware op geofferd hebben om die te verlaten. Neen dat kan ik niet, dus geen haat, geen nijd heb ik niet.

Na groete, uw vriend en Broeder

L. Boone

Ik wensch verder van alle woordenstrijd of brieven verschoond te blijven.

Dit was geen uitvoerige, laat staan complete uiteenzetting van zijn bezwaren, maar slechts een kort berichtje, een afmeldend kattenbelletje en meer niet. De vergadering stond perplex: de broeders waren teleurgesteld, boos of opgelucht dat ze van hem verlost waren.

Reactie en taxatie

Op de vergadering gonsde het plots van de verbaasde en kritische opmerkingen over en weer. Daarbij verminderde de kwaliteit van de beschuldigingen, naargelang de standpunten hardnekkiger werden verdedigd.

Voorzitter Beversluis begon met een publieke, maar ongemotiveerde vernedering: 'Ds. Boone heeft van den beginne alles haarfijn geweten.'³²⁰ De Thoolse ouderling Van de Velde zei dat ds. Boone hem een week geleden had geschreven 'den 9en en 10en October op de vergadering te zullen zijn en nu zulk een brief'. 'Een dubbelhartig man is ongestadig in al zijne wegen.'

Ds. Beversluis vroeg de vergadering 'of wij Ds. Boone moeten erkennen als reeds te zijn in onze gemeenschap (...) der vereenigde gemeenten. Zoo ja, dan moeten wij hem kerkelijk behandelen.' De Lisser dominee Overduin stelde dat Boone erkend predikant was en een commissie hem daarom eerst moest gaan waarschuwen.

Beversluis zei dat waar-

schuwen niet kon gaan

over begane feiten en

daarom direct moest

worden gehandeld 'opdat het kwaad der scheuring niet voortwoekere'.

Ds. Janse vroeg zich af 'of Ds. Boone zoo gehandeld heeft als persoon, of uit naam

van zijn kerkenraad en Gemeente; daarvan hangt af de wijze waarop we heb-

ben te handelen'.

De notulen leren dat Remijn, niet afgevaardigd en geen ambtsdrager, nu het

woord nam.³²¹ 'St. Philipsland heeft een kerkenraad in naam. Ds. Boone

heerscht alleen. 't Was zijn eigen woord tot Fr. Dekker van Terneuzen dat hij

op St. Philipsland alleen baas was, terwijl in Terneuzen de kerkenraad nog

wat te zeggen had. Uit verschillende feiten toont Br. Remijn nu aan de dub-

belhartigheid van Ds. Boone. Hij leest een brief daartoe strekkende, doch hij

kan met geen beslistheid antwoord geven op de vraag van Ds. Janse. Wel

draagt de gemeente kennis van de vereeniging; zij keurde haar goed. Zondag

nog gaf ds. Boone af, dat er vergadering zijn zou en hij beloofde te komen.'

Remijns betoog is breed gepubliceerd³²² en vraagt om taxatie. Allereerst staat

vast dat Boone op die bewuste zondag niet op Flipland heeft gepreekt.³²³

Boone zou ook 'dubbelhartig' zijn, dat beweerde deze oefenaar met een al vele

jaeren durend kerkelijk dubbelleven. Remijn beschuldigde dominee ook van

'heersen', maar in het vorige hoofdstuk is uitgelegd, dat Fliplands kleine ker-

kenraad weinig ervaring had en hard moest ploeteren voor haar bestaan.³²⁴

Bram Reijngoudt was sinds april 1907 geen ouderling meer en pas op zondag

3 november zou Willem van Dommelen diens plaats innemen.³²⁵ Ds. Boone

moest daar leiding geven. De door Remijn genoemde ouderling Dekker had

misschien meer ervaring en kwaliteiten, maar die waren beperkt tot Terneu-

St. Philipsland den 8 October 1907
Staande Broeder,
De Heere zij met ulieden.
Heden schrijf ik u deze letteren, daar ik niet op de vergadering zal zijn is niet dat ik ulieden ontken; volstrekt niet. ik heb tegen geen een Leeraar iets. Maar ik wensch bij het oude van den godzaligen Ds. Ledeboer en den godzaligen Ds. Van Dijke en den godzaligen Ds. Bakker te blijven; bij al haar gewoonten. Zoo kan ik niet meegaan in de vereeniging. Of ik zoo bepaald wierd, dat wij nu die eerwaarde Leerars, die goed en bloed als 't ware op geofferd hebben om die te verlaten. Neen dat kan ik niet, dus geen haat, geen nijd heb ik niet.
Na groete, uw vriend en Broeder
L. Boone
Ik wensch verder van alle woordenstrijd of brieven verschoond te blijven"

Ds. Kersten nam ds. Boones afmelding keurig in de over begane feiten en notulen op.

Daarom direct moest worden gehandeld 'opdat het kwaad der scheuring niet voortwoekere'. Ds. Janse vroeg zich af 'of Ds. Boone zoo gehandeld heeft als persoon, of uit naam van zijn kerkenraad en Gemeente; daarvan hangt af de wijze waarop we hebben te handelen'.

De notulen leren dat Remijn, niet afgevaardigd en geen ambtsdrager, nu het woord nam.³²¹ 'St. Philipsland heeft een kerkenraad in naam. Ds. Boone heerscht alleen. 't Was zijn eigen woord tot Fr. Dekker van Terneuzen dat hij op St. Philipsland alleen baas was, terwijl in Terneuzen de kerkenraad nog wat te zeggen had. Uit verschillende feiten toont Br. Remijn nu aan de dubbelhartigheid van Ds. Boone. Hij leest een brief daartoe strekkende, doch hij kan met geen beslistheid antwoord geven op de vraag van Ds. Janse. Wel draagt de gemeente kennis van de vereeniging; zij keurde haar goed. Zondag nog gaf ds. Boone af, dat er vergadering zijn zou en hij beloofde te komen.'

Remijns betoog is breed gepubliceerd³²² en vraagt om taxatie. Allereerst staat vast dat Boone op die bewuste zondag niet op Flipland heeft gepreekt.³²³

Boone zou ook 'dubbelhartig' zijn, dat beweerde deze oefenaar met een al vele jaeren durend kerkelijk dubbelleven. Remijn beschuldigde dominee ook van 'heersen', maar in het vorige hoofdstuk is uitgelegd, dat Fliplands kleine kerkenraad weinig ervaring had en hard moest ploeteren voor haar bestaan.³²⁴

Bram Reijngoudt was sinds april 1907 geen ouderling meer en pas op zondag 3 november zou Willem van Dommelen diens plaats innemen.³²⁵ Ds. Boone

moest daar leiding geven. De door Remijn genoemde ouderling Dekker had misschien meer ervaring en kwaliteiten, maar die waren beperkt tot Terneu-

zen, want bij Boones tweede beroep ³²⁶ waar alles om draaide. In het kerkelijk veel, want zij kwamen overal, genoten o van iedereen, terwijl kerkenraden geïsoleerd leefden en de communicatie alleen van naam kenden en soms zelfs en rechts korte debatten, die uitliepen.

In de banken ontwikkelden zich links er op geoordeel en gevonnissen. Iemand besloot een lang vooraf geplande uittreding en om met eenige gemeenten op zichzelf te Boone reeds vóór de junivergadering geschreven, dat hij uit het kerkverband zal Dit is onmogelijk, want bij de constitutie Gemeenten op 3 december waren alleen ber alleen nog in Beversluis' plannen bekend den ontstaan ná Boones onttrekken. Wel is zeker dat alle uitgeworpen gemeenten hem om prediking en pastora stelde voor 'Ds. Boone onverwijld Ds. Beversluis koos de hardste lijn en adviseerde een deputatie naar Flipland (direct, JMV) te schorsen. Ds. Kersten adijk van niets wist 'en dat besluit al te sturen omdat de kerkenraad mogelijk vooroordeel zal bezet worden aan onrechtvaardig zou aanmerken, en met vergadering vond dat een goed plan gaande al onze verdere handelingen.' De land een week uitgesteld om met de en dus werd de schorsing alleen voor Flipverige gemeenten ging de maatregel kerkenraad te kunnen spreken. Voor de o tegen de vermaningen blijven ver direct voor zes weken in. 'Mocht hij zich worden tot Mei 1908, als wanneer de zetten, dan zal de schorsing verlengd w eslist met 54 stemmen voor, 0 tegen Synode oordelen zal.' ³²⁷ 'De stemming be stel.' Ds. Beversluis liet geen ruimte en 5 blanco, tot aanneming van het voor die blanco stemden op 't gemoed voor vriendjespolitiek en 'drukt degenen n Ds. Boone al of niet te laten pree dat zij niet vrij zijn in hun handelingen or r voor een huwelijksbevestiging op ken.' Hij beloofde Bruinisse een vervange 18 oktober.

Verantwoording aan de delegatie

De vergadering dacht een zeshoofdige delegatie naar Flipland te sturen, maar twee leden waren afgehaakt: ds. Roelofsen en ouderling Meijaard. Ds. Kersten vatte de besprekingen samen:

Allereerst werd ds. Boone zelf door ds. Van Oordt, ds. Kersten en de ouderlingen Van de Velde en Bras bezocht en gepoogd hem van zijn verkeerde handelingen terug te brengen. Echter tevergeefs. Hoewel hij zelf, in de Kruiskerken optredend, geheel onverplicht de nieuwe

berijming liet zingen, zeide hij dat de psalmberijming voor hem een onoverkomelijk bezwaar was, alsook het 'ambtsgewaad' waardoor steek en korte broek verstaan werden. Voorts beriep hij zich op enkele waarheden, die hem voorgekomen waren. De vriendelijkste raadgevingen hielpen zomin als het wijzen op zijn tegenstrijdig handelen. ³²⁸

Boone vatte dat bezoek met heel andere woorden samen:

Na die vergadering werd ik bezocht door ds. Kersten, ds. Van Oordt en de ouderlingen Van de Velde en Bras om met

mij over mijn terugtrekken te spreken. Ik heb hun verklaard, dat ik weliswaar op de eerste vergadering, zes maanden tevoren, 'ja' had gezegd, echter op de conditie van drie maanden bedenktijd. En dat al de kerkenraden in de gelegenheid zouden worden gesteld er met hun gemeenten over te spreken. Waar ik tegen verenigen ernstige bezwaren had, is mijn mening gesterkt door de woorden uit Openb. 22:9: 'Zie, dat gij het niet doet' en Spr. 24:21: 'Mijn zoon, vrees den HEERE en den Koning; vermeng u niet met hen die naar verandering staan,' achtte ik mij aan mijn voorlopig woord niet gebonden, en wat de gemeenten betreft was m.i. hetgeen besloten was, niet nagekomen. Tot overeenstemming konden wij niet geraken. ³²⁹

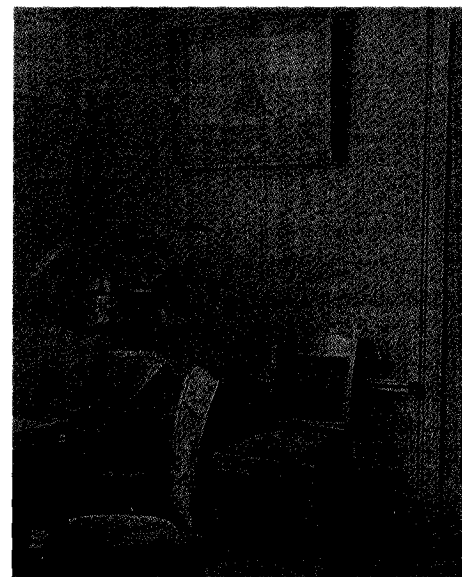
Hij had de vier commissieleden zijn visie uitgelegd, die hij twee dagen later samenvatte in een (tweede) *Verantwoording*, die hierna wordt toegelicht. ³³⁰

Hij begon met een excuus:

Ik wil bekennen dat ik te verre ben mede gegaan uit vreze en kortzichtigheid, dat wil ik openlijk bekennen. ³³¹

Hij verantwoordde de schriftplaatsen waarbij God hem had bepaald en legde de grondslag van zijn kerk uit. Het collectief loslaten van de noodvoorziening was dé hoofdreden om af te haken.

De Heere komt mij voor met licht en inzicht dat ik niet verder kan. 'Ten eerste uit Spreuken 24:21-22: 'Mijn zoon, vrees den HEERE en

De pastorie, waar ds. Boone zijn motieven nog eens toelichtte.

den koning; vermeng u niet met hen die naar verandering staan. Want hun verderf zal haastelijk ontstaan.' En Spreuken 6 vers 2: 'Mijn zoon, gij zijt verstrikt.' En de profeet Zefanja 3:18, hoe Gods Kerke daar in een ontblote toestand ligt en dat wij een uitgestoten hoop zijn, om eigen schuld buiten de tempel liggen, om der zonden wil, zodat ik ook te zien kreeg dat ook onze gemeenten zo zijn, en door middel van de godzalige ds. Ledeboer, ds. Van Dijke en ds. Bakker als middel geplant zijn.

Op die grondslag wens ik te blijven staan, waar zij banden en gevangenis voor geleden hebben. En niet door verstand of enkel letter en hoogmoed. En alzo vreesde dat wij de geest des tijds achteraan gaan. Toen zeide de Heere tot mij: 'Zie, dat gij dat niet doet' (Openb. 22:9). En waarlijk, op die grondslag van onze vaders wens ik te blijven. Zo is het mij onmogelijk om nog verdere stappen te doen, maar wens terug te keren en bij het oude te blijven van ds. Van Dijke.³³²

- Hij zei bij uitzondering iets over interne problemen en begon bij het begin van de classisvergadering van 25 september 1895.

En daar er een commissie bij mij in huis kwam om te onderzoeken heb ik mij verantwoord voor 2 leeraars en 2 ouderlingen. Dat het begonnen was in het jaar 1895 en zoo doorgestaan onder een bedekking in te kruipen.

Deze uitleg vraagt toelichting. Ik wil meegaan met de opmerkingen van Beversluis' biograaf ds. C. de Jongste: 'Uit deze bronnen blijkt dat Boone - naar mijn voorzichtige indruk - zijn collega Beversluis aanmerkt als de voornaam bewerkstelliger hiervan. Merkwaardig is de zinsnede van Boone: 'dat het al begonnen was in het jaar 1895 (dan komt aanvankelijk het lerschap van Beversluis ter Classis Zuid-Holland aan de orde) en zoo doorgestaan onder een bedekking in te kruipen.'³³³ (Zie hoofdstuk 5, pag. 85).

Maar zo 'merkwaardig' is dat niet, want kort samengevat komt Beversluis domineesleven op het volgende neer. Hij accepteerde in 1898 de oproep van combinatieberoepen, maar wilde zijn beroep niet aannemen omdat zijn bevestigiger Janse verwierp vanwege bijgeloof en onkunde over de kantslinie.³³⁴ Hij verliet daarvoor zijn grote gemeente Middelburg en verhuisde naar wat sympathisanten in Moerkapelle. Hij schreef een stekelig boekje met sneren naar Janse en Boone, en liet zich via een gearrangeerd bezoek eind 1901 in Rotterdam door de vrije ds. Van der Velde bevestigen.³³⁵ Hij trok uit het kerkverband, liet ds. Boone langer dan twee jaar al het werk doen, kwam pas terug na dreiging met een kerkscheuring en wilde de notulen over laten vervalsen. Hij wisselde keer op keer van standpunt en veroorzaakte voortdurend onrust en verwarring. In 1901 begon hij Boone dwars te

en onrust in Sint-Philipsland te verwekken met de als voorganger afgewezen Remijn als pion, die hij wél liet preken maar niet durfde voordragen en hij verstrekte daardoor zes jaar valse informatie over diens zogenaamde preekbevoegdheid. Ook werkte hij vijf behoudende gemeenten het kerkverband uit van wege hun onverholen

Ant. b.
Dine, commissie is wel benoemd
D. Van Oord meent dat 4 niet voldoende is
D. C. Overduin valt hem bij. Men moet b.
Lieve kerken groeten, blydheid, waarop
naar hun dienst te trachten te maken, dat
de kerke bereijningen geen twee kerken
believen te worden.
D. Oord meent, dat het is een menselijke zaak
te hebben, maar men spreekt van de
wille Gods, maar Job 1:13. D. C. bepleit in
mede naar elchander, waarom men dat
niet zo gelukkig? Op den duur zullen
de kerken O. d. salmen niet meer worden.
D. Koster komt tegen het bepleien van D. Oord

Ds. Van Oord zag de vereniging somber in en wege hun onverholen ds. D.C. Overduin viel hem daarin bij.

sympathie voor Boone,

terwijl sommigen van Gods volk zuchtten onder zijn preken. Boone heeft zich nooit persoonlijk over hem uitgelaten, maar Beversluis' classisnotulen werden verzorgd en wellicht ook bewaard door ouderling Van Lieburg, een van Boones beste vrienden, zodat dominee precies wist wat er sinds Beversluis' opkomst in 1895 aan de hand was en hoe het verval gedurende twaalf jaar 'onder een bedekking' in de gemeenten was ingekropen.

Ds. Boone verklaarde de commissie de grondslag van de Ledeboeriaanse kerk: geen kerken naast de kerk.

En hoe ik mijn toestand heb verklaard op grond onzer vaderen om bij de oude palen te blijven, oude psalmen, het ambtsgewaad en de gewoonten van Ds. Van Dijke.

Ook hier een korte toelichting, en wel door Beversluis, die de kerkelijke grondslag in 1900 met de volgende woorden beschreef: 'Ledeboer is waarlijk omgekeerd tot de belijdenis der vaderen, uitgedrukt in de oude belijdenisbritten en formulieren (...) Hij mocht uit die oorzaak ook keeren tot het gebruik der Psalmen van Datheen (...) Op dit standpunt gezet zijnde, zou het Ledeboer onmogelijk zijn geweest, gelijk gebleken is, om zich met anderen te vereenigen in een weg waarin men zichzelf redde. Geen kerken naast de kerk, maar vastklevende, onder beding van genade, aan het puin en de fundamenten van de aloude Gereformeerde Kerk in Nederland, was zijn bedoeling. (...) Daarom kon hij de onreine handen niet uitslaan tot kerkherstel, maar moest in de breuke blijven staan en wachten, of God de oogen naar Zijn ontfermende liefde over Sion, Zelf wilde herstellen en bouwen, wat door 's volks zonden was nedergeworpen. Och,

mochten we daar gebleven zijn.³³⁷

- De commissie kon weinig tegen dominees argumenten inbrengen, maar hield het been stijf en die houding herinnerde dominee aan Job en David.

Nogtans gaat het mij als de vrienden van Job, hoewel dat zij tegen hem geen antwoord konden vinden, evenwel Job verdoemden. En als David met Uzia; hij maakte hem dronken, hij zocht hem naar huis te krijgen, maar zijn listen mislukten en hij beging een onrechtvaardige doodslag. Maar ze hebben mij niet dronken kunnen krijgen door hun brieven en besluiten en voorspraken te zoeken.

Zoo ten laatste een onrechtvaardige doodslag om mij te verklaren voor scheurmaker en dubbelhartige en onoprechte. En voor de gemeenten geschorst.

Tot zover Boones *Verantwoording* over zijn ontmoeting met de vier deputaten.

Vervolg van Boones Verantwoording

Boones *Verantwoording* gaat nog verder. Hij citeerde af en toe bijna letterlijk uit de herontdekte brief van zijn bevestiger ds. Janse.³³⁸

- Op de vergadering van 4 en 5 juni was het kerkprincipe van de Ledeboerianen buiten beeld gebleven en ook op de deputatenvergadering van 25 juli waren besluiten impulsief en 'in haast' genomen.

En met heimelijkheid zijn de arme gemeenten onwetend, velen zonder eene vraag of inkennisstelling verkocht in haast. Daar mijn ziel onder treurt, dat de eenvoudigen zoo door list en bedekking en op beloften om bij het oude te blijven, zoo verkocht zijn.

- Hij richtte zich ook op de recente ontwikkelingen: zucht naar nieuwigheden en onnodige veranderingen van oude en beproefde regels. Hij gebruikt hier woorden van ds. Janse:

De Heere opene veler ogen voor de trouweloosheid van de wachters, leraren en ouderlingen, tegen de zucht naar nieuwigheden en veranderingen in de vastgestelde regels onzer vaders.³³⁹

- En hij had zorgen voor de toekomst: tijdgeest en hoogmoed.

En wat zullen de gevolgen zijn van de veranderingen zonder noodzaak? Dan breekt de duivel los, die Sion gram is, terwijl de tijdgeest en hoogmoed de overhand heeft.

- Ook de volgende alinea heeft alles te maken met Janses brief. Het betreft het loslaten van Datheen en het invoeren van '1773' in de vroegere Gereformeerde Kerk.

De vroegere leraars waarschuwden met donderstemmen en nu vorderen de geest des tijds en hoogmoed om een schone en jeugdige en bevallige [psalmberijming, JMV] in de plaats te krijgen of te stellen en alzo meer kinderen te winnen. Dit gebeurde dan ook van lichtere

zijde of lichtere taal te spreken, half Jodisch, en half Asdodisch, welke list geschiedt met verborgen doelen om scheuringen en bressen toe te maken en zo binnen te treden. (...) ³⁴⁰ De wettige vrouw [Datheen, JMV] wordt uitgedreven en een vreemde in de plaats gesteld, en zo een dienst gedaan aan de bastaards en de blinde wereld, die juicht, terwijl de tedere vromen schreien. ³⁴¹

Dominee had zijn classisgemeenten laten weten hoe hij over de zaken dacht en hun kerkenraden voor de keuze gesteld.

Ik heb aan de gemeenten in de classis geschreven hoe zij daarmede stonden. Ik scheur van geen gemeente af, ik wil ze allen bedienen, maar bij het oude. En daar eenige leeraars mij verweten hebben dat ik die gemeenten heb zoeken over te buigen, dat is niet waar. Ik en mijn kerkeraad en gemeente blijven vast bij het oude. En in de 24 gemeenten zijn er geen 6 ouderlingen die vlak liggen in de zaak van vereenigen. ³⁴² En de leden hebben er niets van geweeten. ³⁴³

Hij verweet de commissie dat de mansleden er met hun recht van approbatie of goedkeuring onvoldoende in betrokken waren, want ledenpeilingen konden voor verrassingen zorgen. De leden waren in de verenigingsdrift blijkbaar veelal voorbijgelopen.

Ds. Boone berichtte vanuit de pastorie: 'Ik scheur van geen gemeente af, ik wil ze allen bedienen, maar bij het oude.'

F. DE FINALE AFWEGING

Het is belangrijk om bovenstaande vijf hoofddelen te evalueren en lijnen door te trekken, want kerkverenigingen en -scheidingen zijn geen zaken van notulen, maar vooral van mensen, verbindingen, gevoelens, geschiedenissen en kerk- en domineesbelangen.

a. *De kwestie Remijn* leert dat het erfgoed verloren raakte. Beversluis probeerde Boone in het hart te raken door in diens gemeente, letterlijk naast diens achtertuin, vele jaren achtereen een afgewezen voorganger van zijn kleur te handhaven die hij niet ter toelating durfde voordragen. Remijn kreeg op de laatste Ledeboeriaanse vergadering door het voorlezen van ongeldige en onjuiste notulen³⁴⁴ alsnog preekconsent, zodat leugen en vriendjespolitiek regeerden.

b. *De weg tot de vereniging.* De Ledeboerianen hadden in 1905 en 1906 de oude principes gehandhaafd: een noodkerk met Datheen voor allemaal. Consequent. De Kruiskerken lanceerden toch weer een nieuw plan, een aantrekkelijke tussenstap, door elkaars 'ambten en ambtelijke verrichtingen' te erkennen en het is verbazend hoe soepel de vier classes daarmee instemden.

c. *Van de Algemene Vergadering van 4 en 5 juni* moet de eerste vergaderdag voor voorzitter Boone wrang en wreed zijn geweest door de onkerkrechtelijke toelating van Remijn en de verwijdering van Waddinxveen. Oudgedienden moesten vertrekken en de tijdgeest loodste de Ledeboerianen nieuwe tijden en nieuwe werelden in. De tweede vergaderdag besloten ze tot verenigen zonder dat iemand dat vooraf had kunnen bedenken en voordat kerkenraden erover konden beslissen. Vraag is: hoe konden de Ledeboerianen hun grondslag zo gewillig en makkelijk loslaten? Kerstens betoog moet een meesterstuk zijn geweest, kundig en indringend, zoals alleen een redenaar als hij dat maar kon. Ook Boone viel ervoor en had tijdens het verenigingsvuur aanvankelijk geen licht in wat de vereniging ten diepste inhield. Hij was de eerste tijd ronduit enthousiast en sprak weifelende broeders stevig en vermanend toe. Maar zo officieel was het allemaal nog niet, want de 'vereniging' van 5 juni was niet behoorlijk geagendeerd en daarom een 'ad hoc-besluit', speciaal voor deze situatie, en niet volwaardig kerkrechtelijk.³⁴⁵ Op 25 juli, tijdens de deputatenvergadering, betoogde ds. Kersten, dat aan de wettigheid van de vereniging niet meer mocht worden getornd. Dat standpunt was fundamenteel fout, maar bepaalde wel het beleid.

d. *Ledeboeriaans kerkbegrip.* Boone had zich als enige verdiept in de principes van de Ledeboerianen, hoewel veel te laat. De oude en onverdunde verantwoording van zijn bevestiger Janse deed hem teruggrijpen naar het gedachtegoed van Ledeboer. Die herontdekking maakte verenigen onmogelijk en Boone meldde zich laat en weinig elegant af. Als excuus voor dat 'laat'

Waddinxveen was meerdere keren het kerkverband uitgezet. Ds. Boone constitueerde in dit kerkje zijn Ledeboeriaanse gemeenten.

f. *De finale.* Boone had Beversluis vele jaren verdragen en hem nooit publiek terechtgewezen. Groter tegenstelling tussen twee predikanten is nauwelijks denkbaar. Boone had de gemeenten achttien jaar trouw gediend en hield er geen godsdienstige vriendjes op na. Hij wist niet hoe zijn gemeente op zijn onttrekken zou reageren en of hij bij negatieve uitslag zijn grote gezin kon onderhouden en in de pastorie blijven wonen, maar ook die onzekerheden beïnvloedden zijn stap niet. Het ging hem om het zuivere principe van de afscheiding: de tijdelijkheid, de noodkerk, met het basale kerkelijke leven, Datheen en ambtskleding, daaraan verbonden.³⁴⁶ Hij probeerde met alle gebreken, tobberijen en tekortkomingen te wandelen in het herontdekte spoor van Ledeboer en de zijnen. Hij greep terug op wat Ledeboer leerde, in de wetenschap dat hij geen theoloog was, geen dogmaticus, geen homileet of kanselredenaar, geen redacteur of schrijver, en ook geen kerkrecht- of beroepszakenspecialist. Hij kon er wel mee leven dat hij door zijn prediking en principes meer en meer vreemdeling was geworden in zijn kerkje, maar het collectief loslaten van de grondslag was voor hem de spreekwoordelijke druppel om de loodzware finale afweging te maken. En uiteindelijk restte maar één oplossing: voortzetting van de lijn van Ledeboer.

noemde hij drie oorzaken: vreze, kortzichtigheid en omdat hij na 18 jaar 'niet los was van de gemeenten'. Het 'weinig elegant' had wellicht als oorzaak dat hij als eenvoudig polderman zonder adviseurs geen raad wist met de voor hem zo complexe situatie.

e. *De Algemene Vergadering van 9 en 10 oktober 1907* was een vereniging van op 'boone-gehalte' geselecteerde Ledeboerianen en alle Kruisgezinden. Feitelijk geen volwaardige vereniging. Op de tweede dag viel de schorsing van Boone, die een week later door een delegatielid werd uitgemaakt voor 'scheurmaker en dubbelhartige en onoprechte'. Maar het is duidelijk, dat het recht van kerkelijke tucht niet is verleend aan een groepje dominees dat naar willekeur de lakens uitdeelt.

G. CONSTITUERING LEDEBOERIANEN

Ds. Boone ging de oude waarden van Ledeboer voortzetten. Hij had geen plan, geen strategie, geen collega's en ook geen helpers. Begin december leken de tijden van de eerste kerkvergadering, gehouden in 1851 in Vlissingen, een beetje te herleven. Dat was de vergadering waarin Ledeboer de verstrooide Zeeuwse Budding-gemeenten op kerkelijke benen zette en Pieter van Dijke verlof kreeg het ambtsgewaad te gaan dragen. Een roepende kerk was er niet, een lastbrief niet, een moderamen niet en een bidstond niet. Een naam kreeg de kerk ook al niet, al werd die in de volksmond al gauw *Oud Gereformeerde Gemeenten*. Het was er oer-Ledeboeriaans: de meest basale manier van kerkhouden en vergaderen.

Voortzetting

De verstoten gemeenten namen contact op met ds. Boone en de broeders besloten eendrachtig tot voortzetting van het kerkverband; dat werd werkelijkheid op 3 december 1907 in Waddinxveen. Zogenaamd geschorst of niet, geroyeerd of niet, ambtsdrager of bestuurslid, gemeente of gezelschap, iets meer dan tien verstrooiden gingen de Ledeboeriaanse noodvoorziening voortzetten.

Voorzitter Boone opende de vergadering met het laten zingen van Ps. 119:17.

*Leert mij, Heer, uwen wegh gansch ende gaer
Die volmaeckt is, bekennen en bewaren
Dat ick dien houde tot den eynd' eenpaer.
Geeft my uwen G^oest dat ick magh ervaeren
Uw woort, ick sal dat houden onderdaen
Van herten in 't midden Uwer dienaren.*

Hij ging voor in gebed en las Zefanja 3 met nadruk op het 18^e vers: 'De bedroefden om der bijeenkomst wil zal Ik verzamelen, zij zijn uit u; de schimping is een last op haar.' Hij had in zijn *Verantwoording* geschreven dat de Heere hem in zijn kerkworsteling had gesterkt met onder andere Zefanja 3:18: 'Hoe Gods Kerke daar in een ontblote toestand ligt en dat wij een uitgestoten hoop zijn, om eigen schuld buiten de tempel liggen, om der zonden wil, zodat ik ook te zien kreeg dat ook onze gemeenten zo zijn, en door middel van de godzalige ds. Ledeboer, ds. Van Dijke en ds. Bakker als middel geplant zijn. Op die grondslag wens ik te blij-

Scriba Carl Jan de Rooij uit Waddinxveen.

ven staan, waar zij banden en gevangenis voor geleden hebben.' Deze woorden vormden wellicht de kern van zijn openingswoord. We volgen nu punt voor punt de summierende notulen.

1. Tot scriba wordt benoemd G.J. de Rooij.
2. De voorzitter verklaart het doel dezer vergadering, bestaande in de volgende artikelen:
 - I. Daar wij met de gemeenten onder het Kruis niet verenigen kunnen, maar wij wenschen op de kerkelijke grondslag én van ds. Ledeboer én van ds. Van Dijke te staan.
 - II. De kerkelijke grondslag was, dat ds. Ledeboer zeide: 'God heeft mij leeraar van Benthuisen gemaakt, maar de menschen hebben mij er uit geworpen, en nu wenschen wij geen afstand te doen van de Hervormde kerk, noch van de goederen, noch vrijheid te vragen van godsdienst. En keeren wij nu niet half terug, maar geheel tot de formulieren van eenheid en synode van 1618, en de leer en de tucht onzer vaderen en de oude Psalmen van Datheen en het ambtsgewaad.
 - III. Daar wij nu een uitgestooten hoop zijn, wenschen wij tezamen verenigd te leven, namelijk Sint-Philipsland, Waddinxveen, Den Haag, IJsselstein, Genemuiden, Zuidwolde, Bolnes, Numansdorp en die gedeeltelijk zullen volgen: Ridderkerk, Nieuw-Beijerland, Piershil, Bruinisse, Middelburg, Nieuwerkerk, Haamstede, om die ook te blijven erkennen, zoowel kerkenraad als leden.
 - IV. De vergadering verklaart ds. Boone als hun wettigen herder en leeraar voor al die gemeenten.
 - V. Mocht er ooit een aanzoek komen van een leeraar of gemeente, zoo zal deze niet toegelaten worden, dan op II besloten is.
 - VI. Om als leeraar over te komen tot ons, zullen 5 zaken onderzocht worden. 1^e de wettigheid van hun ambt; 2^e hun leven en wandel, hoe zij losgemaakt zijn van hun gemeente en hoe zij overgebogen zijn tot onze gemeente; 3^e hun bewijs en attestatie van den kerkeraad moeten zij overleggen; 4^e een volkomen vereeniging met ons kerkelijk leven; en 5^e ambtsgewaad, hetwelk bestaat in korte broek, driekanten hoed, bef en mantel.
 - VII. De gemeenten die gedeeltelijk meegaan, kunnen de sacramenten ontvangen in hun eigen gemeente zelf, als daarvoor een gelegenheid is en anders in een nabij gelegen gemeente, waar zij ook op het lidmatenboek gesteld zullen worden.

VIII. Geen leeraar zal toegelaten worden, dan met besliste meerderheid der vergadering, alsmede na onderzoek van leven, wandel en bekwaamheden en de roeping tot het werk na een biddend onderzoek, en na menigmaal optreden, dat wij overtuigd mogen wezen van zijn werk en bekwaamheid. Hetzelfde is van toepassing op oefenaars en leerende ouderlingen.

Alzoo vereenigd en tezamen verbonden met elkander onder goede voornemens en beloften voor God en Zijn gemeente in opzien tot Hem, Die het hoofd der kerk is, onder beding van genade met elkan- der lief en leed te dragen. Dat zij zoo. Amen.

Deze artikelen worden met algemeene stemmen goedgekeurd.

De broeders van Bolnes bespreken den toestand om tot een gemeente te worden, hetwelk door Ds. Boone en broeder De Jonge zal onder- zocht worden.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten met het zingen van Ps. 119:3 en gebed door broeder De Jonge.

De scriba

De voorzitter

get. G.J. de Rooij

get. L. Boone

De notulen sluiten naadloos aan bij de oude principes; het was allemaal bekend, vertrouwd en continuerend. Opvallend, dat de vergadering het gecombineerd beroepen weer invoerde dat in 1899 op Beversluis' verzoek was afgeschaft.

Eerste gemeenten

- *Sint-Philipsland* bleef achter haar dominee Boone staan en haar kersverse ouderling Van Dommelen was met hem ter vergadering in Waddinxveen.

- Uit *Den Haag* waren er oefenaar Cornelis de Jonge en ouderling Martinus Schraven. De kerken hadden met De Jonge een tweede voorganger, die in tegenstelling tot Boone niet 'geschorst' was. Den Haag had in Rotterdam vergaderd, maar zich in het nieuwe kerkverband niet thuisvoelde.³⁴⁷

- *Waddinxveen* was het oude kerkverband uitgezet en het hoe en waarom ervan is bekend. Ouderlingen waren schoenmaker Gertert Jan de Rooij en tuin- der Steven Slappendel, diakenen de smid Maarten de Rooij en diens knecht Robbert de Bruin, die getrouwd was met de vrome Kaatje Vermeulen, mut- senwasster en eigenares van het kerkje.³⁴⁸

- Uit *IJsselstein* was Arie Raatgever aangeschoven. Beversluis had de gemeente herhaaldelijk het kerkverband uitgezet.³⁴⁹

- De kerkenraden van *Genemuiden* en *Zuidwolde* waren afwezig, maar had- den laten weten Boone te volgen en de redenen hiervan is bekend.³⁵⁰

Vier van de vijf geroyeerde gemeenten waren dus al verenigd, *Oudewater* maakte wat later het vijftal compleet.

Herinneringen van ds. Mieras

Ds. Boone was het land doortrekkende en onvermoeid het Woord des Heeren brengende, waardoor hij voor velen tot een hand en een voet geworden is. Hij is door velen geliefd en bemind en door anderen verguisd, gelijk het toch al Gods volk en zeker de getrouwe knechten vergaan zal. Onder dat alles mocht ds. Boone een vaste weg gaan, niet te rade gaande met vlees en bloed. Hoezeer kwam dat ook uit in het jaar 1907 ten tijde van de vereniging van de Kruisgemeenten met een deel van de Ledeboeriaanse gemeenten. Leek het aanvankelijk dat hij ook mee zou gaan, doch ziet, toen de Heere hem aansprak uit Openb. 22:9 en Spreuken 24:21 kon hij niet en toen verkoos hij liever met de overblijvende gemeenten te blijven staan waar hij stond. Dat het in de gunst des Heeren is geweest, getuigen de vele vruchten op zijn arbeid. Hij mocht tot stichting van Gods volk zijn, overal waar hij kwam om het Woord te prediken.

Kenmerkend is wel, dat ds. Boone geen kerkvechter is geweest, wel wetende en ervan doordrongen zijnde, dat de Koning der Kerk Zelf gezegd heeft: 'Men zal zeggen: Zie, hier is de Christus, of daar, gelooft het niet.' Hij wist, dat er maar één kerk is, waar Christus het Hoofd van is. Zo heeft hij zich nooit beziggehouden om andere kerken aan te vallen, ja, sprak ook niet hard over degenen die hem verlieten in 1907. Hij was geen mens om in kerkelijke twisten op te gaan, wel wetende dat het dát niet is. Dit bleek ook wel, want als hij het land doorging en grote scharen hoorders onder hem kwamen, dan hadden die godsdienstoefeningen altijd een zeer gemengd karakter.

Onderwijs van Boven

Hij verkeerde in 1907 in een ontzaglijk moeilijke omstandigheid, waarin beslissingen moesten worden genomen, welke hij zonder de Heere niet nemen kon: om te blijven staan waar hij stond of zich te vermengen met andere gemeenten. Hij mocht verwaardigd worden om onderwijs te ontvangen; zulke onderwijs, dat de praktijk hem in het gelijk gesteld heeft, dat het onderwijs van Boven is geweest.

Gezegden

De godzalige ds. Boone zei wel eens: 'Ik hoop met al Gods volk eenmaal eeuwig God groot te maken, maar ik ben toch blij dat ik op aarde met al dat volk niet leven moet.'

Uit: Preek ds. L. Boone herdacht.

- In *Nieuwerkerk* bleven de diakenen De Braal en Berman met wat leden achter ds. Boone staan. Ze kerkten aanvankelijk in Bruinisse, maar dat was ver, en daarom sloten de meesten zich aan bij de Nieuwerkerker Bakkeriaanse gemeente.³⁵¹

- *Haamstede* volgde Boone omdat de kerkenraad en sommige leden bang waren voor 'nieuwigheden'.³⁵²

- In *Numansdorp* stichtte ds. Boone een nieuwe gemeente met als ambtsdragers T. de Fonkert, J. Dekker en G. van Holten. Ze kerkten eerst in gebouw 'De Eendracht' en vervolgens in de christelijke school.

- *Bolnes* was een gezelschap rond de bestuursleden L.J. Onderdelinden, J. Schneider en A. Notenboom. Die leesgroep zou in 1907 opgaan in de Gereformeerde Gemeente van Ridderkerk, maar sommige leden kozen bij nader inzien voor ds. Boone, die deze groep institueerde 'omdat er nogal veel van het oude volk woonde'. Schneider was er de eerste ouderling en na diens verhuizing naar Rijsoord volgde A. Burger hem op.³⁵³

- Dominee bleef ook preken voor sympathisanten op Walcheren en daarom melden de notulen van 3 december de plaatsnaam *Middelburg*, waar overigens nooit een gemeente werd geïnstitueerd.³⁵⁴

- *Nieuw-Beijerland* had voor verenigen gekozen, maar ouderling Van Lieburg bedacht zich en volgde met de meerderheid van de leden alsnog ds. Boone. De andere kerkenraadsleden bleven verenigd. Van Lieburg sprak in navolging van ds. Ledeboer tot de kerkgangers: 'Die mij liefheeft, volg mij.' Hij kerkte enkele maanden in een timmerwerkplaats en eind maart 1908 nam Boone de nieuwe Voordoelekerk in gebruik.

- De groep in *Piershil* kan worden gezien als een afdeling van Nieuw-Beijerland. Ds. Boone preekte er eenmaal per jaar in de schuur van Sterrenburg.³⁵⁵

- In *Bruinisse* lieten ruim vijftig mensen een nieuwe kerk bouwen. Marinus Hage werd er ouderling en domineeszoon en schoenmaker Marinus Boone diaken. Vader Boone nam de kerk op 24 december 1908 in gebruik en aan die plechtigheid zit een verhaal vast dat direct hierna in het laatste hoofddeel wordt aangestipt.³⁵⁶

De nieuwe kerk van Nieuw-Beijerland, waarin vaak werd vergaderd.

H. VERENIGING EN SCHORSING KERKRECHTELIJK GETOETST

Ds. Boone is vanwege zijn terugtreden bijna unaniem veroordeeld en vrijwel al zijn beschuldigers accepteerden diens schorsing als correct en vanzelfsprekend, zonder zich in hun onderwerpen te verdiepen: het Ledeboeriaanse kerkbegrip, de verenigingsprocedure, de *Bepalingen* en het kerkrecht.

Brief ds. Kersten

De laatste slagen van het verenigingsjaar 1907 dreunden nog door tot begin 1909. Die behelsden een ingezonden brief van ds. Kersten in *De Zeeuw* van 12 januari 1909, die in extenso en kritiekloos is afgedrukt in enkele boekwerken³⁵⁷ en mede daarom wat toelichting vraagt.

De brief was een reactie op een kort verslag over de ingebruikname van Boones nieuwe kerk in Bruinisse op 24 december 1908. Vooral deze zin had ds. Kersten getroffen: 'Het had spreker [ds. Boone, JMV] moeite gekost om tot een goed besluit te komen, maar ziende op den strijd van wijlen ds. Ledeboer en Van Dijke en op den weifelende houding van de dienaren Beversluijs en Van Oordt, aan hem uit hun woord en geschrift openbaar geworden en op het woord der Schrift uit Spreuken 6:24, dat spreker als het ware op zijn ziel gebonden werd, stond het voor hem vast dat hij moest blijven bij de oude leer der Dordtse vaders, bij de kerkelijke tucht, de psalmen Datheni en het ambtsgewaad.'

De brief was bijna vijfmaal zo lang als het krantenverslag en doet wat denken aan het spreekwoordelijke kanon en de net zo spreekwoordelijke mug. De toon was heftig: '*Mijnheer de Redacteur, ik kan u verzekeren dat ds. Boone niet weet wat hij zegt ...*' Enkele van ds. Kerstens kritiekpunten komen ter sprake in de volgende paragraaf, de kerkrechtelijke beoordeling; andere gaan over het volgende:

Kersten reageerde op Boones verwijzing naar Ledeboer en Van Dijke: '*Groener nog wordt 't mij als ds. Boone verklaart tot die scheurmakerij gekomen te zijn door te zien "op de strijd van ds. Ledeboer en ds. Van Dijke". Waarover ging die strijd? Waarover begaven die mannen zich in de bres? Heeft 't iets te maken met het doen en laten van ds. Boone? Die mannen staan te hoog met hun heiligen ijver om een onwaardig gedrag als dat van ds. Boone goed te maken.*' Ds. Kerstens bewering is niet correct, want het ging om dezelfde strijd en dezelfde principes. Ledeboer is officieel verenigd geweest met de Christelijke Afgescheiden Gemeenten, hoewel ds. Kersten dat ontkende.³⁵⁸ Hij werd er in 1840 als predikant opgenomen en in diverse commissies benoemd. Hij is in 1841 afgehaakt vanwege hetzelfde kerkbegrip als Boone, de noodkerk, en heeft die stap in 1849 schriftelijk bevestigd. Zijn losmaking is pas in 1857 geaccepteerd, terwijl Boone zich reglementair had onttrokken

aan slechts de intentie tot verenigen.³⁵⁹ Ook ds. Van Dijke heeft, na strijd en gevangenschap, die noodkerk uiteindelijk toch gehandhaafd en zich niet officieel van de Christelijke Afscheiden Gemeenten losgemaakt.

- Ds. Boone had verwezen naar de aarzelingen van ds. Van Oordt en ds. Beversluis.³⁶⁰ Ds. Kersten bestreed dat met de woorden: '*Ds. Van Oordt wankelde evenmin.*' Maar ds. Van Oordt wankelde wél en had in de deputatenvergadering zelfs gesproken over 'een menselijk samenplakken; we leefden in vrede naast elkander, waarom nu dat niet zoo gehouden?'³⁶¹ Ds. Kersten citeerde uitvoerig uit Boones brief van 1 juli, waarin nogal wat druk op ds. Van Oordt werd uitgeoefend om te verenigen.³⁶² En over Beversluis schreef Kersten: '*Ds. Beversluis, tot Maart '08 mijn collega in Rotterdam, ging steeds met vasten tred; zijn geheele optreden was gekenmerkt door vastberadenheid. Z. Eerw. was uit het geslacht der IJzermans; en van ijzer was hij eer te vast dan weifelend.*' Boone had in de bewuste preek in Bruinisse gezegd, dat Beversluis bezwaren had uitgesproken 'toen hij met den kerkenraad van Bolnes naar Rotterdam reed'. Hij noemde daarmee bron en plaats. Het is duidelijk, dat Kerstens loftuitingen over Beversluis ongegrond zijn, omdat diens optreden nooit lang uitblonk in 'vastberadenheid'.³⁶³ Wellicht hebben Van Oordts en Beversluis' aarzelingen Boone achteraf aan het denken gezet en heeft hij er daarom de brief van ds. Janse bij gezocht die hem deed besluiten niet te verenigen.

- Boone had de schriftplaatsen genoemd die hem in zijn mening hadden gesterkt. De verslaggever citeerde eerst Spreuken 6:24, daarna Spreuken 6:5, terwijl het moest zijn Spreuken 6:2: 'Gij zijt verstrikt.' Ds. Kersten schreef: '*Ds. Boone is op de ziel gedrukt Spr. 6:24, 't zou teveel plaats vragen zo ik dit onnozele argument weerleggen moest.*'

- Ds. Kersten wees erop, dat de Ledeboerianen al van het ambtsgewaad waren afgestapt. Daarin had hij gelijk, want ds. Boone was pas heel kort vóór de Vereniging teruggekeerd naar de principes van de oude Ledeboerianen. Kersten typeerde het ambtsgewaad als '*dwaas*' en trof daarmee alle predikanten die het gewaad uit overtuiging hadden gedragen en nog droegen.

- Kersten schreef dat Boone eerder had verklaard dat 'de psalmberijming geen hinderpaal kon zijn'. Ook dit was waar, maar ook hierin was Boone naar het oude standpunt teruggekeerd. Kersten voerde ook aan, dat Boone in enkele Kruiskerken had gepreekt waar uit '1773' werd gezongen. Dat is waar, maar psalmzingen in aanverwante Kruiskerken heeft niets te maken met het loslaten van Datheen als grondslag van het eigen kerkverband.

Gedreven door de ambitie om kerken te verenigen en gekweld door de smet die Boone erop legde, sloeg Kersten wild om zich heen, waardoor Boone forse Imagonchade opliep. Boone bleef er blijkbaar onbewogen onder en alleen enige reactie stond in *De Zeeuw* van 19 Januari 1909:

Daar ik het ingezonden stuk las van ds. Kersten, kan ik hem wel beter overtuigen dat hij mistastte. Maar ik hoop bewaard te blijven om nooit mijn zaak te verdedigen voor de menschen; want een dienstknecht des Heeren moet niet twisten, maar vriendelijk zijn en de kwaden kunnen verdragen. Met dank voor uwe plaatsruimte teeken ik,
L. BOONE, V.D.M. St. Philipsland.

Dit getuigenis was geen momentopname en ook geen holle uitspraak om de schijn op te houden, want onder de kruisbanier was het nog steeds goed toen: twee weken later schreef hij aan Ka Flipse:

Ik moet zeggen, dat ik niks van Ds. Kersten had, van al zijn schrijven. Nee, ik heb een ander plaatsje gekregen, waar ik wel eens naartoe kan.³⁶⁴

Het is duidelijk, dat Kersten de DKO wel propageerde, maar onvoldoende kende, zodat zijn nieuwe kerk al tijdens de deputaten- en de oprichtingsvergadering herhaaldelijk en ernstig ontspoorde. Hij had in oktober 1908 zijn boekje *De tucht in de Kerke Christi* gepubliceerd, maar schreef in zijn ingezonden brief nog steeds over 'den geschorsten predikant L. Boone'.

Hij schreef over de kerkorde:

'Wij handhaven de tucht, dat is o.m. ds. Boone zelf gewaar geworden. En hoe de Geref. Gemeenten in Nederland zich de tucht denken, is te lezen in ons werkje: De Tucht in de Kerke Christi.' En: '*Waarom nu, zoo vroeg ik, heeft ds. Boone zich van ons losgescheurd? Heeft iets anders dan lust tot scheurmakerij hem gedreven, dan gewis was het vreeze voor orde en tucht.*' Tussen beide predikanten hing een gordijn; dik, vast, onschuifbaar en van ijzer. Ds. Kersten schreef in zijn brief: '*Voor de vierschaar van het kerkrecht wil ik doen uitmaken wat Dordtsch is: het door ds. Boone of door ons voorgestane.*' Zo vanzelfsprekend is dat echter niet, want de onderstaande kerkrechtelijke beoordeling door dr. D. de Vos leert anders.

Kerkrechtelijke beoordeling³⁶⁵

Nu volgt de kerkrechtelijke beoordeling van de schorsing en wat daarmee samenhangt.

Op 10 oktober 1907 werd ds. Boone geschorst door de Algemene Vergade-

Ingezonden stukken.

(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

Mijnheer de Redacteur!

Daar ik het ingezonden stuk las van ds. Kersten kan ik hem wel beter overtuigen dat hij mistastte. Maar ik hoop bewaard te blijven om nooit mijn zaak te verdedigen voor de menschen; want een dienstknecht des Heeren moet niet twisten maar vriendelijk zijn en de kwaden kunnen verdragen.

Met dank voor uwe plaatsruimte teeken ik

L. BOONE, V. D. M.
St. Philipsland.

ring³⁶⁶ van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Deze schorsing gold nog niet zijn eigen gemeente Sint-Philipsland. De exacte reden voor de schorsing werd niet heel duidelijk omschreven. Wel staat in de notulen, dat ds. Beversluis opmerkte: 'hier moeten we handelen, opdat het kwaad der scheuring niet voortwoekere.'³⁶⁷ Ook viel op die vergadering het woord 'scheurziekte'.³⁶⁸ En ds. Boone schreef in zijn tweede *Verantwoording*, dat hij door een delegatielid was verklaard voor 'scheurmaker en dubbelhartige en onoprechte'. Daaruit kan worden vastgesteld, dat de schorsing in ieder geval wegens scheurmakerij was. Om een goed beeld van de situatie te krijgen, moet naar drie vergaderingen worden gekeken.

- Eerst de Algemene Vergadering van Ledeboeriaanse gemeenten van 4 en 5 juni 1907. Op 5 juni kwam een adres van ds. Kersten aan de orde, namens de Gereformeerde Gemeenten onder het kruis,³⁶⁹ die op 23 mei 1907 een Algemene Vergadering hadden gehouden. Dit ingekomen stuk was bedoeld, zo stond in Kerstens adres, als vervolg van een eerste stap op de weg tot vereniging, die was genomen door de Gemeenten onder het kruis. Het adres behelsde twee voorstellen. Het eerste handelde over wederzijdse erkenning van ambten en ambtelijke werkzaamheden, het tweede stond in verband met het zingen van de psalmberijmingen van Datheen en '1773'. Dat tweede was een punt van verschil tussen Ledeboerianen en Kruisgezinden. Dit zijn de twee voorstellen. Alle afgevaardigden, ook ds. Boone, stemden in met de voorstellen. Zij hadden voor die instemming geen lastbrief strekkende tot aanneming van de voorstellen, laat staan tot vereniging. De voorstellen dienden immers nog met kerkenraden en gemeenten te worden besproken. Het beslotene moet worden gezien als een intentieverklaring.³⁷⁰ Een voorstel tot vereniging werd niet gedaan in het adres van ds. Kersten, stond voorts niet op de agenda en kan dus ook niet zijn aanvaard. Wel was men op de weg der Vereniging. De Ledeboeriaanse gemeenten hadden een vervolg gegeven aan de stap van de Kruisgemeenten.

- Vervolgens de deputatenvergadering van 25 juli 1907, om de *Bepalingen* te bespreken met deputaten uit beide kerken. Die *Bepalingen* stelden de gronden van de Vereniging vast. Twee gemeenten waren - terecht - van oordeel, dat de Vereniging niet had plaatsgevonden. De preses, ds. Beversluis overstemde de vergadering en stelde de Vereniging als 'zeker besluit' voor. Zo zeker was dat niet, want er wordt van een 'eenigszins meer vagen grondslag' gesproken (art. 5.). En in art. 13. wordt gesproken van 'de definitieve vaststelling van alle punten, de vereeniging betreffende'. En de gemeenten moesten nog worden ingelicht! Nogmaals wordt beklemtoond dat er geen besluit kan zijn als er geen voorstel daartoe is. Er zijn twee voorstellen gedaan door de Kruisgemeenten, en

daarbij bevond zich geen voorstel tot vereniging. Ds. Boone kon door ziekte van zijn vrouw niet aanwezig zijn, maar had ds. Kersten laten weten dat zijn naam onder het concept van de *Bepalingen* mocht. Het concept werd op genoemde vergadering en ook later nog gewijzigd. De kerkenraden kregen drie maanden tijd voor overleg met kerkenraden en gemeenten. Ds. Boone heeft niet ingestemd met het gewijzigde concept. Ten derde de Algemene Vergadering van 9 en 10 oktober 1907, waarop ds. Boone niet aanwezig was. Hij had schriftelijk laten weten niet met de Vereniging mee te gaan en hij werd geschorst, en de *Bepalingen* van de Vereniging werden gewijzigd en vastgesteld. Aan de vaststelling heeft ds. Boone niet deelgenomen. Deze vergadering van 9 en 10 oktober 1907 moet worden gezien als de vergadering waarop kerkrechtelijk de vereniging van beide kerkverbanden tot stand is gekomen.

Over de schorsing van ds. Boone valt op te merken:

Ds. Boone had zich met zijn gemeente binnen de bedenktijd, dus tijdig, teruggetrokken van de intentie tot verenigen. Hij had het recht daartoe, hij heeft zijn terugtreden tijdig gemeld en kan dus geen scheurmaker en niet dubbelhartig of onoprecht worden genoemd. Hij behoorde nog tot de Ledeboeriaanse gemeenten en niet tot het nieuwgevormde kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten. Dat kerkverband kon hem dus niet schorsen, want hij was er geen lidmaat van en zijn gemeente behoorde er ook niet toe.

Ds. Boone kan geen scheurmaker zijn, want hij heeft nimmer tot de Gereformeerde Gemeenten behoord en heeft zich evenmin van dat kerkverband losgemaakt.

Hij onttrok zich slechts aan een mondelinge afspraak met een clause van drie maanden bedenktijd voor bespreking van de *Bepalingen*, die op 25 juli begon en op 25 oktober eindigde.³⁷¹ Binnen die bedenktijd mocht hij 'ja' of 'nee' zeggen. Hij zei 'nee' en bleef wat hij was: Ledeboeriaans. Van scheurmakerij was geen sprake.

En schorsingsprocedure dient te beginnen in de

alle andere kerken. Naakt is; ook tegen de ver-
maningen blijven versetken, dan zal de schor-
sing beslist worden tot einde van de
de Synode oordeelen zal.
De stemming bestond met 04 stemmen voor, 0
tegen en 0 blanco, tot aanneming van dat
besluit.
De preses drukt degenen, die blanco stemden
op 25 oktober dat zij niet vrij zijn in hun hand-
elingen om ds. Boone als of diel te laten passeren,
dat de schorsing ook hem gemainten geldt,
en dat ds. Boone op 1. Oktober of eerder vóór 1. oktober
een plan anderszins anderszins vóór 18 okt. een brief
bij te brengen dat ingesloten
Tot commissarissen worden verkozen
ds. J. A. v. Bors, ds. H. A. v. Bors, ds. G. H. v. Bors
en de ander. Pres. H. v. Bors en Mevrouw
Vandenberg 17 okt. Lullen zij ds. v. Bors kerkraad en
ds. v. Bors kerkraad.

Ds. Boones schorsing vastgelegd door ds.
Kersten (notulen 10 oktober 1907).

plaatselijke gemeente.³⁷² Een synode mag niet heersen over een plaatselijke gemeente. Ook een Algemene Vergadering mag dat niet. Een gemeente mag niet heersen over een andere gemeente. Een gemeente mag niet worden overheerst door alle andere gemeenten.³⁷³

- Er is geen schijn van een procedure geweest. Ds. Boone is *stante pede* bij afwezigheid geschorst.
- Men is geheel voorbijgegaan aan de plaatselijke Ledeboeriaanse gemeente Sint-Philipsland. En dat terwijl men zelfs de mogelijkheid heeft overwogen, dat die nog van niets wist!
- Er is met name bij de preses, ds. Beversluis, sprake van bevooroordeeld kerkpolitiek handelen. De oefenaar M. Remijn, wiens toelating als oefenaar mede door toedoen van Beversluis onregelmatig is verlopen, en die zelfs geen ambtsdrager was, werd kennelijk als pion achter de hand gehouden en op 10 oktober 1907 als aanklager ingezet. Vijf Ledeboeriaanse gemeenten die een goede relatie met ds. Boone hadden, werden aan de kant geschoven. Beversluis' optreden ten opzichte van Boone was verder zeer agressief. Opgemerkt wordt dat Beversluis zeer bevriend was met Remijn.
- Een gesprek van twee predikanten en twee ouderlingen met ds. Boone, nadat hij door overigens onkerkordelijk snelrecht was geschorst, had bij voorbaat geen kans van slagen.
- Ook al zou de gemeente Sint-Philipsland zijn toegetreden tot het kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten, dan nog had die gemeente het recht om uit te treden. Dat was geheel in overeenstemming met het gereformeerde kerkrecht³⁷⁴ en kan geen scheurmakerij worden genoemd.³⁷⁵ Het uittreden van een Gereformeerde Gemeente is veel later deskundig in de Nederlandse rechtspraak behandeld.³⁷⁶
- Ds. Boone heeft zich uit het verenigingsproces teruggetrokken voordat hem mededeling was gedaan van het aanvaarden van de *Bepalingen*. Hij kon dus niet overeenkomstig het recht van deze *Bepalingen* bij een tuchtprocedure worden betrokken. Hierbij wordt dan nog aangenomen, dat de *Bepalingen* direct in werking zijn getreden. Men dient wel eerst de wet te kennen alvorens aan het oordeel daarvan te worden onderworpen. Opgemerkt wordt hierbij nog, dat de bedenktijd nog liep.

Het is begrijpelijk, dat het niet werd gewaardeerd en zelfs irritatie opriep, toen ds. Boone zich terugtrok uit het verenigingsproces. Dat neemt niet weg dat hij in zijn recht stond. In de ingezonden brief in *De Zeeuw* van 12 januari 1909 (hierboven genoemd) heeft ds. Kersten gesteld, dat hij zich 'voor de vierschaar van het kerkrecht' zou willen verantwoorden. Die verantwoording zou voor hem in de bovengenoemde tuchtprocedure inzake ds. Boone nega-

tief uitpakken. Ds. Kersten wees op zijn brochure *De tucht in de kerke Christi*.³⁷⁷ Hierin komt de wijze van tuchttoefening door een Algemene Vergadering, zoals op ds. Boone, echter niet voor. De brochure handelt over tucht door de kerkenraad, die heel wat zorgvuldiger dient te verlopen dan de door Kersten zelf toegepaste tucht op zijn collega Boone.

Ds. Kersten moet worden beschouwd als een begaafd man. Hij heeft in minder dan een halfjaar de stichting van de Gereformeerde Gemeenten weten te bewerkstelligen. Hij heeft echter, zoals blijkt uit zijn bovengenoemde ingezonden brief uit 1909, Boones kerkvisie niet begrepen.

Tegenover de neocalvinistische³⁷⁸ visie van ds. Kersten, zoals blijkt uit zijn *Bepalingen*,³⁷⁹ stond de kerkopvatting van ds. Boone: de nood- of schuldkerk. Ds. Boone wilde staan in de lijn van Ledeboer met zijn psalmen van Datheen en zijn ambtsgewaad. Deze laatste twee zaken stonden symbool voor zijn kerkbegrip. Hij bedoelde geenszins de gereformeerde belijdenisgeschriften, de Dordtse Kerkorde en het ondertekeningsformulier van sessie 164 uit de Postacta³⁸⁰ van de Dordtse synode van 1619 af te wijzen. Boone voelde de schuld aan het verval van de kerk en wilde geen georganiseerde kerk, maar een noodvoorziening.³⁸¹ Ds. Boone heeft te haastig ingestemd met het concept van de *Bepalingen* en erkende dat ook eerlijk. Het verenigingsproces is heel snel gegaan en na het herontdekken van ds. Janses uitleg van het Ledeboeriaanse kerkbegrip, raakte hij in gewetensnood en ging hij niet met de Vereniging mee. Ds. Boone heeft het verschil in kerkbegrip tussen hem en ds. Kersten geproefd. Ds. Kersten is daaraan in jeugdige overmoed voorbijgegaan.

In het navolgende zal kort aandacht worden geschonken aan de *Bepalingen* van 1907.³⁸² De *Bepalingen* zijn in de Algemene Vergadering van 9 en 10 oktober 1907 aangenomen door de Gereformeerde Gemeenten onder het kruis en de Gereformeerde Gemeenten ontstaan door de actie van Ds. Ledeboer.³⁸³ Dat is kerkrechtelijk gezien het document dat de Vereniging tot stand bracht. Dat document - een gewijzigd concept - heeft Ds. Boone niet ondertekend. Zijn naam diende er dus uit te worden verwijderd.³⁸⁴

Het opschrift van de *Bepalingen* moet van 25 juli 1907 of later zijn, omdat de Algemene Vergaderingen van 23 mei 1907 en 4 en 5 juni 1907 in het opschrift nu *Synodale* vergaderingen worden genoemd. Echter: eerst op 9 en 10 oktober 1907 zijn de *Bepalingen* van kracht geworden. Pas daarna zijn er geen Algemene Vergaderingen meer, maar synoden volgens artikel 2 van de *Bepalingen*. Men kan niet achteraf de aard van een kerkelijke vergadering wijzigen, Algemene Vergaderingen in Synodale vergaderingen veranderen.³⁸⁵ De bepalingen zijn op 25 juli 1907 door deputaten vastgesteld, dus niet door kerkelijke vergaderingen. Deputaten kunnen niet tot kerkvereniging beslissen, zij rapporteren terug aan de vergadering door welke zij zijn benoemd. Het is ook

niet zeker of de stukken op 25 juli 1907 ook zijn getekend. Ondertekening volgt namelijk gewoonlijk op een volgende vergadering. De naam van ds. Boone is toegevoegd, hijzelf heeft niet getekend. De uitdrukking 'accord van kerkelijke gemeenschap' uit artikel 1 is karakteristiek voor het neocalvinistische kerkrecht van de doleantie van 1886. Het neocalvinisme is de vorm van calvinisme die is gestempeld door A. Kuyper en zijn navolgers. In neocalvinistische opvatting is de belijdenis 'accord van kerkelijke gemeenschap',³⁸⁶ en het is opvallend dat dit nu voor de Gereformeerde Gemeenten de Dordtse Kerkorde van 1619 is. Het samenbindend element van het kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten is nu niet meer de belijdenis, maar het juridisch statuut. Dit onderstreept niet alleen dat de *Vereniging* eerst op 9 en 10 oktober 1907 tot stand is gekomen, maar verleent het nieuw gevormde kerkverband een nogal civielrechtelijk karakter. Niet het geloof, maar het kerkrecht gaat voorop. In artikel 13 wordt gesteld dat op de eerstkomende Algemene Vergadering een commissie zal worden benoemd met de opdracht bestaande geschillen over voorgaande zaken te onderzoeken en te beslechten. Opmerkelijk is in dit artikel 13 het na 'voorgaande zaken' tussen haakjes geplaatste 'dus niet omtrent eenig punt der vereeniging'. Is dit geen kerkpolitieke toevoeging? Indien de Vereniging zo vast is, dan is de toevoeging niet nodig.

Ook de ondertekening verdient enige aandacht. In de versie van Bel e.a. staan de predikant Boone en de oefenaar Remijn bij de ondertekenaars.³⁸⁷ De Jongste biedt een versie met de oefenaar Remijn, maar zonder de predikant Boone.³⁸⁸ En bij Kersten en Van Zweden staat wel de predikant Boone, maar is de oefenaar Remijn weggelaten.³⁸⁹ Het lijkt erop, dat de oefenaar Remijn - geen ambtsdrager zijnde - aan de besluitvorming over de *Bepalingen* heeft deelgenomen.

Ds. Boone was geen academisch gevormd theoloog, maar een bevindelijk prediker van de gereformeerde waarheid. Het belangrijkste is echter, dat hij nog iets van de pijn van afscheiding kende in zijn kerkbegrip. In afscheiden zit altijd iets van nood en noodmaatregel. Aan dat aspect gaan de *Bepalingen* voorbij.

Het zou de Gereformeerde Gemeenten en de Gereformeerde Gemeenten in Nederland sieren *eerherstel* te verlenen aan ds. Boone door hem postuum te rehabiliteren. Men kan zich daarbij spiegelen aan de Nederlandse Hervormde Kerk, die dat deed bij de predikanten H. de Cock^{390, 391} en A.C. van Raalte,^{392, 393} en de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt te Eindhoven die zijn oud-predikant G. van den Brink in het openbaar heeft gerehabiliteerd.³⁹⁴ Dat zou ook eerlijk zijn tegenover de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland.

'Om eigen schuld buiten de tempel'

(1907-1917)

Ds. Boone had zich met enkele ambtsdragers gelieerd aan de lijn van Ledebor en was begonnen zijn verstrooide schapen bijeen te zamelen. 'Ik kreeg te zien hoe Gods Kerke daar in een verbroken toestand ligt en dat wij een uitgestoten hoop zijn, om eigen schuld buiten de tempel liggen, om der zonden wil. Ik kreeg te zien dat ook onze gemeenten zo zijn ...'³⁹⁵

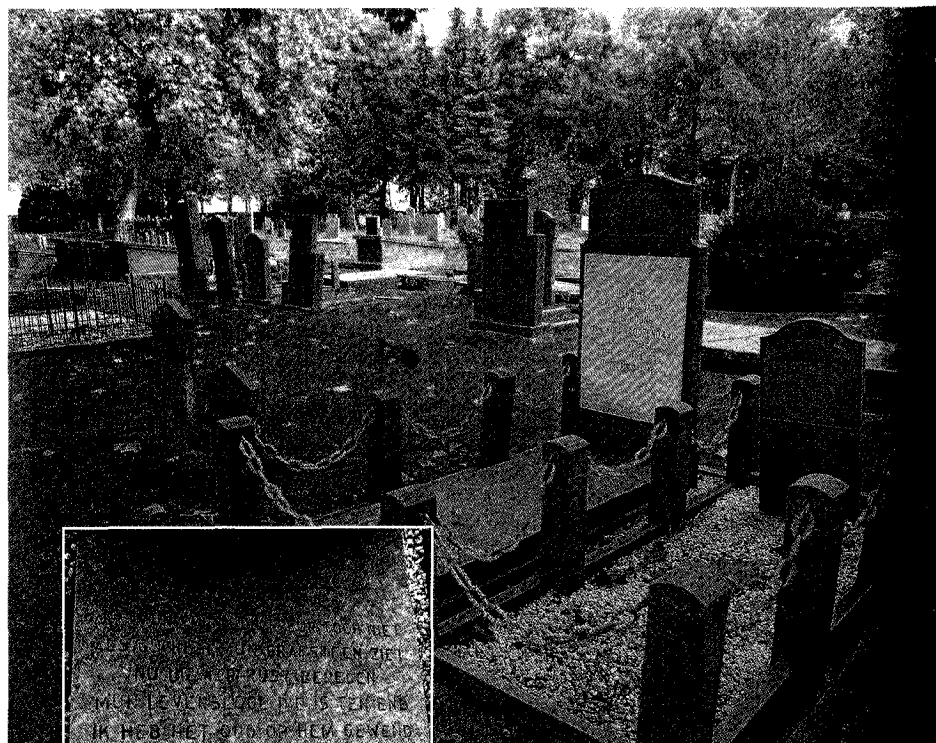
De kerkscheiding had een spoor getrokken door families en gemeenschappen, door klanten- en gezelschapskringen, soms licht, soms diep, soms definitief. Kerkmensen vroegen elkaar op de man of de vrouw af: bent u voor Boone of voor Kersten? Wie zich een mening wilde vormen, moest één ding goed voor ogen houden: Boone had niets gepubliceerd en kerkbladen, kranten en periodieken besteedden geen woord aan zijn motieven. In huiskamers en consistories, in cafés, op boerenwagens en in winkels werden hele discussies gevoerd over Datheen en ambtskleding zonder de kern, de grondslag, te raken. Ook kenners van de bevindelijke wereld moesten het doen met suggesties en gissingen en zelfs voor hen werd het vraagstuk nooit opgelost.

Soms werden discussies emotioneel en dreigden oorlogssituaties met bijbehorende broedergevechten, waarbij de luiken potdicht zaten. Door levenservaring gerijpte ouderen wilden er niet meer over praten, want, zeiden ze: het zijn kinderen en knechten van God en die hebben allemaal hun eigenaardigheden en die moet je niet op de straten van Askelon brengen opdat de dochters der Filistijnen zich niet verblijden. En misschien werden er in eenzaamheid ook wel tranen vergoten, stille tranen, bitter van verdriet. Wat moet Boone hebben meegemaakt, toen hij in één klap zoveel vrienden en broeders was kwijtgeraakt die hem nooit meer zagen, nooit meer wilden zien.

Flipflops gemeentebanden waren tijdens de scheiding hecht gebleven en veranderd was er feitelijk niets. Timmerman Remijn had het meest van de *Vereniging* geprofiteerd en er officiële en algemene erkenning uitgesleept en een

Oude Fliplanders weten nog uit oude sporen hoe laag de hemel soms in het Achterwegkerkje hing. Die vromen zijn weg, hun bedoeninkjes zijn weg, hun binnenkamers zijn weg, hun gezelschappen zijn weg. En hun dominee Boone is weg. Deze *herder in de noodkerk* draagt de onverwelkelijke kroon der rechtvaardigheid, zoals zijn grafsteen nog steeds vertelt:

*Ach mijn vrienden treur toch niet,
Als gij hier mijn grafsteen ziet,
Nu ik hier rust beneden.
Mijn levensloop die is ten end,
Ik heb het oog op Hem gewend,
En heb den strijd gestreden.
Mijn ziele is reeds voor den troon
En heeft den kroon.*

Tot de morgen der opstanding ...

Karikatuur en werkelijkheid

Ds. Boones levensverhaal wordt vaak gerelateerd aan zijn slecht begrepen terugtreden bij de Vereniging van 1907. Ook is duidelijk, dat zijn argumenten behoren tot de dingen waarover men niet spreekt en schrijft. Het valt daarom niet mee om een predikant te vinden over wiens persoon zo'n vertekend beeld is ontstaan als over hem.

In 1907 stond ds. Boone voor de keuze: laten we de Ledeboeriaanse principes los? Ja of nee. Gaan we de kerkprincipes van de Dolerenden achterna? Ja of nee. Waarbij de keuzes niet gelijkwaardig waren en een 'nee' niet leek te bestaan. Zijn compromisloze 'nee' betekende een harde confrontatie. De verenigden hadden vrienden, een land vol bewonderaars, terwijl op hem smaad, toorn en tucht genadeloos neerdaalden, omdat hij een deuk had geslagen in een prestigeproject. Hij werd als Ledeboeriaan voor een kerkelijke rechtbank gedaagd en in *De Zeeuw* met schuld en laster overloden, zodat het geen kunst is om een negatief beeld neer te zetten van zijn persoon en principes. Ook latere geschiedschrijvers hebben hem geen recht gedaan.

De Vereniging geldt nog steeds als magisch en doet zijn overige predikjaren in het niet verdwijnen. Terwijl hij zo'n 47½ jaar Gods Woord heeft verkondigd: van 24 februari 1887 tot 12 september 1934. Dat verwrongen beeld keert ook vaak terug in lesstof van catechisaties en scholen, zodat kerkenraden vroegen om wat karikaturen te corrigeren en fragmenten te herschrijven. Het honoreren van die verzoeken biedt gelegenheid wat dieper te spitten naar de achtergronden van Boones argumenten om zich met de Vereniging niet in te laten.⁶³²

A. BOONE EN ... DE GESCHIEDSCHRIJVING

Over ds. Boone is al heel wat geschreven, maar meestal hetzelfde en meestal niet veel moois; allemaal verhalen die uitblinken in het niet noemen van bronnen. Zelfs mensen die niet in kerkgeschiedenis geïnteresseerd zijn, kunnen uit hun geheugen opdissen, dat hij afhaakte om Datheen en ambtsgevaad, en met die loze argumenten wegkroop achter bijbelteksten, als stokken uit een bos gegrepen. Allerlei schrijvers ontzagen de *Vereniging* zoveel ze konden en als we daar niet bij stilstaan, worden hun beweringen immer geko-pleerd. Daarom hielden enkele sprekende voorbeelden, kort becommentari-

eerd, om karikatuur van werkelijkheid te scheiden. Men heeft over ds. Boone en de gebeurtenissen o.a. beweerd:

- dat hij zich *'van de Gereformeerde Gemeenten had onttrokken'*.

Antw.: Hij heeft nooit tot die denominatie behoord.

- dat hij was afgehaakt om *'het vasthouden van de naam Oud Gereformeerd'*, omdat zijn *'bovenkennisse goed was, maar zijn benedenkennisse niet'*, omdat hij *'niet op kon tegen ds. Kersten'* en omdat hij *'zijn vooraanstaande plaats zou verliezen'*.

Antw.: Deze verzinsels zijn ontleend aan de artikelen van A.M. Wessels uit 1929 en aan het boekje *Een merkwaardig vijftal*.

- dat zijn hoofdbezwaren waren *'het ambtsgewaad'* en *'de berijming van Datheen'*.

Antw.: Zijn hoofbezwaar was het kerkbegrip van de Ledeboerianen.

- dat zijn houding ten aanzien van de vereniging *'zeer aanvechtbaar'* was.

Antw.: Hij had zwaarwegende motieven en handelde niet tegen Gods Woord en de afspraken.

- dat zijn terugtrekken op *'gemoedelijke gronden'* berustte.

Antw.: Zijn terugtrekken berustte op zijn kerkbegrip, het principe van de afscheiding, dat ook voor Ledeboer fundamenteel was.

- dat zijn terugtrekken *'niet berustte op het Schriftuurlijke zicht op de eenheid van Gods kerk'*.

Antw.: Dit schriftuurlijke zicht op de eenheid van Gods kerk duldt slechts één kerk: de door Hem geplante, zodat alle overige kerkstichting mensenwerk is. Strikt genomen is er in Nederland maar één door God geschonken kerk en zijn uit allerlei afscheidingen slechts 'genootschappen' ontstaan. Een georganiseerde kerk is dan meer onschriftuurlijk dan een noodkerk.

- dat de vijf geroyeerde gemeenten *'niet bij de vereniging betrokken waren'*, dat ze *'door omstandigheden niemand hadden kunnen zenden'*, dat ze *'vrije gemeenten'* waren.

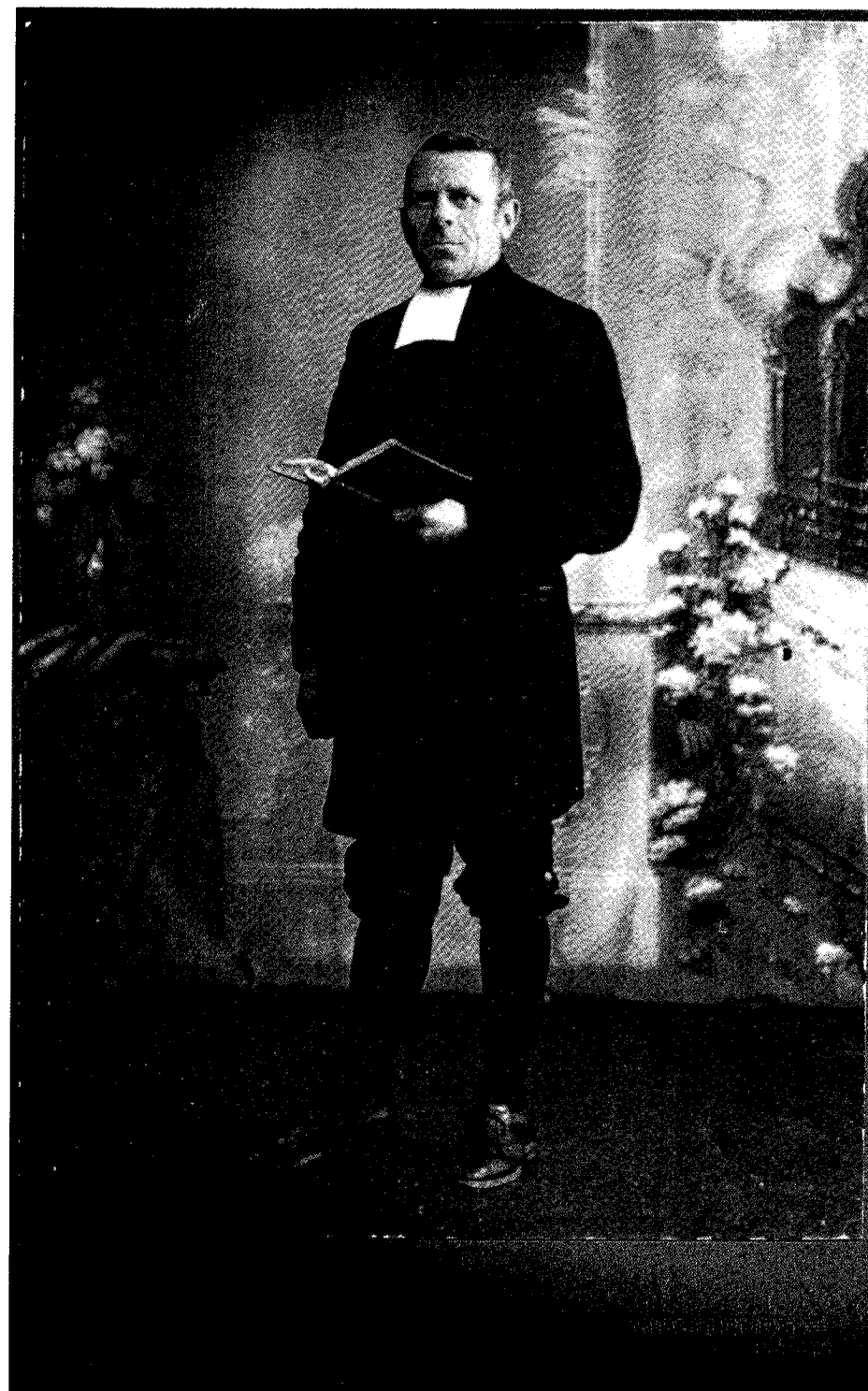
Antw.: Hiermee wordt verbloemd, dat Beversluis de gemeenten het kerkverband had uitgewerkt.

- dat de Synode oordeelde, *'dat ds. Boone schorsenswaardig'* was.

Antw.: Het was geen synode, maar Algemene Vergadering, en Boone was in geen enkel opzicht schorsenswaardig.

- dat in zijn notulen van 1932 het woord *'motie'* onjuist was: *'het gereformeerde kerkrecht kent geen "moties" in kerkelijke vergaderingen.'*

Antw.: Het gereformeerde kerkrecht kent geen Algemene Vergaderingen en was dus niet van toepassing. Men mag in een kerkelijke vergadering een voorstel overigens gerust een 'motie' noemen, dat gebeurde die tijd wel vaker,⁰¹¹ geen kerkorde verbiedt dat woord.⁰¹⁴

Smaad en laster bemocklerden zijn leven en overschaduwden zijn levenspad.

Bevindelijk en voorwerpelijk

Oefenaars en dominees hhalen het maar uit de boeken en de oudvaders, en als zij preken dan zijn de gaven vloeibaar. Maar o wonder, als ze 'Amen' zeggen, is alles weg, want zij hebben geen liefde Gods in hun hart. Ze spreken hoge dingen van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest en noemen Gods Naam zomaar zondér vrees. Ze zeggen dood en eeuwigheid aan en zeggen: ik ben rein van uw bloed. O godonterende zaken, zij reizen zomaar met preken, allen van God geroepen, wonderlijk. Dat wordt maar oefenaar, dat wordt maar dominee, terwijl ze niet weten Wie God is. En Gods volk ligt in zorgeloosheid, ze zien het nog wel, maar zeggen er niets van. Zij voelen er iets van, zuchten wel eens en zeggen: 'Och Heere, het zijn geen knechten van U, nee, het is om het geld te doen.'

Dan is er ook de algemene voorwerpelijke leer die op wetenschap zaligspreekt en op zedelijkheid ten avondmaal gaat, met de wereld en de hoogmoed. Soms komen er 200 à 300 aan tafel, maar ze hebben niets dan een stukje brood en een teugje wijn, want Gods gunst is er niet, noch bij de dienaren, noch bij de leden. Ze kunnen nog geen uur met verstand staan redevoeren, dan moeten ze nog staan lezen. Ze zijn nog lager gezonken dan de hervormde kerk, daar zijn ze beter. Zo ligt daar nu de roem en de bloei van zoveel kerken en scholen.

Uit: Preek over Ps. 48:10-12

Bidders voor het volk

Gods volk weet niet hoe zij het gebed voor Nederland zullen beginnen, voortzetten en eindigen. Och Heere, hoe zullen zij het aanleggen als zij geen woorden hebben of als God zegt: bid niet meer voor dat volk, bid niet meer voor dat land en die kerk. Het staait er met ons land slecht voor als er geen bidders meer zijn, want als zij in het gebed niet kunnen aanhouden met God aanlopen, dan krijgen ze slappe handen en kleeft de tong aan het gehemelte; dan zijn ze blij als ze klaar zijn. Ja, wij hebben wel gelezen dat in 1672, toen het gedreun der kanonnen werd gehoord, gehele huisgezinnen neerknielden en God aanriepen, en dat tegen de avond het geschut zeer ver van de wal was.

Uit: Preek over Ps. 48:10-12.

- dat hij 'in het heimelijke zou werken om scheuring te verwekken ...'

Antw: Ds. Boone kwam kort voor de vergadering zelfstandig tot zijn beslissing. Hij heeft met niemand overlegd. Ook zijn zielenvriend Van Lieburg wist niet dat hij zou afhaken, die volgde daarom pas later.

- dat hij ds. Kersten ergens van zou hebben beticht: 'Wij mogen toch wel vragen: was er werkelijk oorzaak om Ds. Kersten - die gezien het gebruik van het woord 'jeugdige' wel allereerst zal zijn bedoeld, maar ook de andere leraars van de vereniging (...) van deze dingen te betichten?'

Antw.: Ds. Boone citeerde uit de brief van ds. David Janse en bedoelde met 'schone en jeugdige en bevallige' de psalmberijming van 1773. Dat blijkt overduidelijk uit de context (zie noot 341). Van Boone is tegenover Kersten en Beversluis geen misplaatst woord bekend.

De lijst van voorbeelden is moeiteloos uit te breiden, maar het beeld is duidelijk. Schrijvers hebben Boones motieven afgewogen, zijn kerkje afgewogen, zijn vergaderingen afgewogen, zijn notulen afgewogen, zijn woorden afgewogen, zonder hun dossierkennis en intenties te hebben afgewogen. Een hetze? Het was pro of contra, wit of zwart. Verenigd of niet verenigd. Schuldig of onschuldig. Goed of fout. Fout.

Geschiedschrijving over ds. Beversluis

Ook bij ds. Beversluis' gedrag en de verslaglegging ervan heeft nog niemand de vinger gelegd. Het is daarom nodig om de notulenboeken eens open te slaan - zie ook hoofdstuk 8. Een voorbeeld van onjuiste berichtgeving over Beversluis luidt:

Remijn is inmiddels tot oefenaar voor de Classis Zuid-Holland benoemd. Beversluis, die broeder Remijn volgaarne predikant ziet worden, moet die benoeming bevorderd hebben. Boone is daarover ontstemd, omdat hij hiervan tevoren niet in kennis werd gesteld. De verhouding tussen Boone en Remijn is er al geruime tijd door verstoord. Ds. Beversluis heeft al eens aangespoord de zaak wederzijds te vereffen. Hoewel Boone daarna de genoemde classicale aanstelling van Remijn als wettig heeft erkend, komt hij er nu op terug. De netelige kwestie vergt uitvoerige bespreking. Ten slotte doet Beversluis een voorstel, dat in stemming wordt gebracht ...

Bovenstaande weergave is louter fantasie.⁶³⁵ Remijn had zijn preekconsent in Elipland afgedwongen, maar zijn voorgaan voldeed niet en het consent werd met hulp van consulent Boone ingetrokken.⁶³⁶ Beversluis raakte Boone en de kerken in het hart door Remijn toch te laten voorgaan, hoewel hij hem in zijn classis Zuid-Holland niet durfde voordragen wegens gebrek aan vertrouwen.⁶³⁷ Hij gebruikte Remijn dus als marionet om Boone het leven zuur te maken. Hij parkeerde Remijns toelatingsgesprekken jarenlang onder de

schijn van ruzie met Boone en misleidde zo kerkgangsters, kerkenraden, classen en Algemene Vergaderingen.⁶³⁸ Op de laatste Algemene Vergadering van de Ledeboerianen, 4 en 5 juni 1907, werd Remijns toelating doorgedrukt louter door het voorlezen van onjuiste notulen.⁶³⁹ Boone heeft Remijn als prediker nooit erkend, hoewel Beversluis daar sterk op aandrong en die zogenaamde erkenning in de notulen liet opnemen.⁶⁴⁰ Remijn kan nooit zijn erkend, want hij is nooit voor onderzoek voorgedragen. Zo vormden Boone en Beversluis een aaneengeketend, maar disharmonisch en verscheurd duo. Boone was alles wat Beversluis niet was. Boones milde houding tegenover hem doet denken aan Christus' woord tot de scharen en de discipelen: 'De Schriftgeleerden en de Farizeeën zijn gezeten op den stoel van Mozes; daarom, al wat zij u zeggen, dat gij houden zult, houdt dat en doet het; maar doet niet naar hun werken; want zij zeggen het, en doen het niet' (Matth. 23:2).

Remijns loopbaan was overigens weinig verheffend en alles wees erop, dat zijn preekverbod terecht was. Hij liet zich jaar na jaar Beversluis' egards wagen gevallen en zich in 1908 in Krabbendijke (onwettig) tot lerend ouderling bevestigen. Het was de bedoeling of het streven, dat hij rond 1913 prediker zou worden, vooral ook omdat in zijn nieuwe kerk de tijd van oefenaars en lerend ouderlingen voorbij was. Die pogingen mislukten keer op keer omdat er 'geen vrijmoedigheid was om hem toe te laten' en van zijn proefpreken niets terecht kwam.⁶⁴¹ 'Remijn moest een verklaring geven van Zacharia 3, maar sprak daarover slechts ruim 5 minuten.'⁶⁴² Hij bleef in Krabbendijke toch als oefenaar gehandhaafd, totdat bezwaren tegen zijn levenswandel dat eerst tot een drastische reductie van zijn preekbeurten leidden en in 1923 tot een min of meer gearrangeerd vertrek naar Oosterland.

Voorzitter Beversluis

Beversluis' optreden wordt vaak samengevat met twee complimenteuzen zinnen uit ds. Kerstens ingezonden brief van 12 januari 1909.

Ds. Beversluis ging steeds met vasten tred; zijn geheele optreden was gekenmerkt door vastberadenheid. Z. eerw. was uit het geslacht der IJzermans; en van ijzer was hij eer te vast dan weifelend.⁶⁴³

Het stereotype beeld van een groot leider, de grote man bij de Ledeboerianen, terwijl Boone een 'scheurmaker en dubbelhartige en onoprechte' zou zijn geweest. Maar de bronnen schetsen een ander beeld. Beversluis had, zo blijkt in hoofdstuk 8, vijf van zijn classisgemeenten het kerkverband uitgewerkt; sommige meerdere keren. Die gemeenten bleven er door Boones spreekbeurten gewoon bij horen en dus nodigde hij hen simpel niet uit voor de Algemene Vergadering van 9 en 10 oktober. Hij verhulde die mysterieuze verdwij-

ningen met minstens zo mysterieuze woorden en zette bij de start van het nieuwe kerkverband zijn jarenlange campagne tegen alles wat hem niet zinde en onvoldoende eerde, gewoon voort. Het kan alleen maar meegenomen zijn dat Boone, de kernoorzaak van zijn probleem, de volgende dag uit eigen beweging afhaakte. Na een gespeeld drama, waarin Boone met laster werd overladen, stelde Beversluis voor hem te schorsen. Uit de bronnen over Beversluis blijken continue verschijnselen van onesthetisch en normoverschrijdend gedrag, van misleiding en vriendjespolitiek, van sterke afkeer van orthodox bevindelijke gemeenten en vooral van hun prediker Boone. Zolang hij in de schijnwerpers stond, was hij vastberaden en standvastig, maar die korte momenten waren er niet zoveel. Als vanzelf ontstaat het beeld van een macht- en statusbelust man die zich van meelopers bediende, het morele kompas voortdurend kwijt was en maar weinig interesse toonde voor het belang van zielen en een bijbels kerkelijk leven. Hij blonk vooral uit in het najagen van onvrede en onstichtelijkheden, terwijl hij zijn synodepreek hield over Romeinen 14:19: 'Zo dan laat ons najagen hetgeen tot den vrede en hetgeen tot de stichting onder elkander dient.'⁶⁴⁴

B. BOONE EN ... DE BEPALINGEN

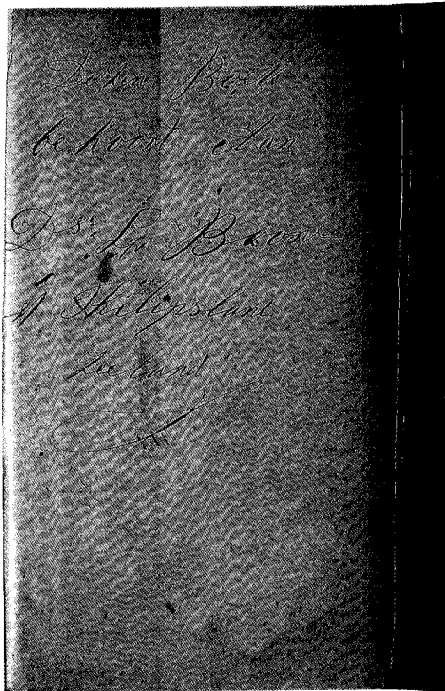
Ook de *Bepalingen*, die de gronden van de kerkfusie bepaalden, vragen aandacht, vooral omdat nog niemand er een kanttekening bij heeft geplaatst, laat staan heeft uitgezocht waarom ds. Boone die heeft verbrand.

Bepalingen en ... neocalvinisme

Boone had zich laten meeslepen in de euforie rond de *Vereniging*, maar op het allerlaatste moment de basis ervan diepgaand onderzocht. Zijn compromisseloze weigering liet zien hoe riskant hij het meegaan in de *Vereniging* vond,⁶⁴⁵ omdat oude principes werden losgelaten. Artikel 1 van de *Bepalingen* luidt: 'Als accoord van kerkelijke gemeenschap wordt aanvaard en blijve gehandhaafd de DKO ...' De uitdrukking 'accoord van kerkelijke gemeenschap' - zo schrijft dr. D. de Vos in hoofdstuk 8 - is karakteristiek voor het neocalvinistische kerkrecht van de Doleantie van 1886. Met *accoord* bedoelt men wellicht iets als *contract* of *verbond*.⁶⁴⁶ Kersten had dus onverbloemd gekopieerd van Kuyper, en ook nog met een ongelukkige uitdrukking. Dat aanhaken is verklaarbaar, want een groot deel van de afgescheiden wereld steunde op de Gereformeerde Kerken, waar intellectueel kader was op kerkhistorisch, exegetisch, theologisch en organisatorisch terrein. Men had zelf niets wat daarmee zelfs maar in de verte te vergelijken was. De kerkelijke en geestelijke achtergronden van Ledeboerianen en Fransianen verschillen echter grotelijks van Kuyper's neocalvinistische kerksfeer. Die twee denominaties leven en

De beide graven.

Psalmboek van ds. Boone.

handelen veelal op de achtergrond, teruggetrokken en afwachtend, terwijl neocalvinisten meer activistisch en strategisch door het leven gaan; dit kerkleven heeft iets triomfalistisch, wordt meer en meer een doel en over kerkenschuld wordt niet gesproken.

De grondlegger van ds. Kerstens kerkverband, ds. Fransen, verwierp de Dolerantie met de geloofsleer en kerksfeer eromheen hartgrondig.⁶⁴⁷ Hij noemde die neocalvinisten 'mensen met een diamanten geloofsverzekering; zij verachten het arme volk van God als een ziekelijk Christendom, spotten met hunne zuchtingen, en zij zijn bittere vijanden van de innerlijke Waarheid die naar de godzaligheid leidt en van een ontdekkende prediking'. Hij waarschuwde vooral tegen hun predikanten: 'O vrienden! wat wordt de school der Heiligen Geestes door die geleerde mannen verloochend.'⁶⁴⁸

Ds. Kersten trok juist op 'die geleerde mannen' aan en ging in de leer bij de Middelburgse wetenschapper dr. L.H. Wagenaar, een uitgesproken doleantieliefde man.⁶⁴⁹ Een biografie betitelde hem als Kerstens 'vaderlijke vriend',⁶⁵⁰ die hem menig goed advies gaf, waarnaar de leergierige oefenaar graag luisterde. De Belangrijke vraag is dus in hoeverre ds. Kersten in 1907 de oude Fransianen nog vertegenwoordigde, die het doleantieklimaat hartgrondig verfoeiden. De vraag speelt ook bij Beversluis, wiens kerken de Dolerantie eveneens rigoureus hadden verworpen; hij had het Ledeboeriana kerkbeginnel al jaren losge-

ten.⁶⁵² Blijkbaar streepten allen hun kerkbegrip en verleden weg tegen hun ideaal van verenigen, waardoor de waarschuwingen en principes uit het verleden smoorden en het gewicht van de bezwaren tot niveau nul terugzakte.

Bepalingen en ... DKO

Vraag is waarom de zo begaafde ds. Kersten niet zelf een minder beladen formulering bedacht voor 'accord van kerkelijke gemeenschap ...'. Die woorden zijn bijvoorbeeld ook gebruikt door neocalvinisten als H.V. Hogerzeil, J.L. Doedes, L.H. Wagenaar, W. Geesink, D.K. Wielenga, J.H. Landwehr, W.H. Gispén, H. Hoekstra en P.J. Kromsig.⁶⁵³ Het is dus merkwaardig, dat doorgewinterde Ledeboerianen en Fransianen de *Bepalingen* kritiekloos ondertekenden, alsof ze geen ds. Van Dijke, geen ds. Fransen en geen ds. Bakker hadden gekend. Ze ontdekten ook niet, dat de grondslag voor dit *accord* slechts de DKO was en niet Gods Woord of de belijdenis.

Dat laatste, de belijdenis als grondslag, ging de hervormde dr. Ph.J. Hoedemaker trouwens óók niet ver genoeg. Hij voorzag dat Kuypers kerken de belijdenis als juridisch reglement zouden gebruiken, als iets zelfstandigs zouden zien, los van de Bijbel, en daarvoor was de belijdenis niet bedoeld. Dat zou alleen maar 'dienaars van den vorm maken en zelfbedrog voeden, maar niet genezend werken'. Hij verwachtte geen heil van alleen een belijdenis, maar wel 'van een kerk die belijdt'.⁶⁵⁴

Kerstens keuze voor de DKO is dus bijzonder, nog afgezien van de molensteen 'blijve gehandhaafd'. De verenigden vervingen de belijdenis van de kerk der eeuwen door de DKO en stelden hiermee het juridisch instituut en het kerkrecht centraal. Bij steeds weer idealiseren van de DKO en de tijd van toen, wrekt zich een gebrek aan kennis van kerkgeschiedenis: het was in vroeger eeuwen zeker niet ideaal als het ging over avondmaalsviering, zondagsrust en geestelijk gehalte van de predikanten. Ook was de DKO niet landelijk ingevoerd; er waren acht provinciale kerken met minstens vijf verschillende kerkordeningen en een veelvoud van 'classicale wetboeken'.⁶⁵⁵ In de nieuwe kerk was het DKO voor en DKO na, in het spoor van de Dolerende kerken van Kuypers, maar die organisatievorm is in het Nieuwe Testament niet te vinden. En dus is die kerkorde niet meer dan een ketting van menselijke inzetten. De DKO mist ook het gezag van een belijdenisgeschrift en is slechts een handleiding van een kerkelijk leven van eeuwen her. Die kerkorde gaat uit van een ongedeelde vaderlandse kerk én van een gereformeerde overheid; het was toen staatsrechtelijk, juridisch en politiek een heel andere situatie. Toch zien vooral afgescheidenen deze zwaar overgewaardeerde DKO als een soort bevestiging en garantie, dat hun genootschap een voortzetting van de kerk der Reformatie is.⁶⁵⁶ Die gerenoveerde DKO heeft op organisatorisch gebied absoluut prijzenswaardige dingen, maar de praktijk heeft uitgewezen,

dat kerken zonder goede uitleg en zonder vele aanpassingen, die weer tot nieuwe twistpunten hebben geleid, vaak doen wat goed is in hun ogen. Elke kerk heeft haar eigen interpretaties; wie onder censuur staat in de ene, kan zich soms in de andere vrijelijk bewegen. Als gevolg daarvan klinkt af en toe de roep: de dunste kerkorde is de beste. Ook dat is verwerpelijk, want problemen oplossen zonder kerkorde leidt tot algehele willekeur.

Bepalingen en ... ds. Boone

Alleen ds. Boone had - zo blijkt uit zijn *Verantwoording* - een principiële koerswijziging ontdekt en ook betreurd: 'En met heimelijkheid zijn de arme gemeenten onwetend, velen zonder eene vraag of in kennisstelling verkocht in haast. Daar mijn ziel onder treurt, dat de eenvoudigen zoo door list en bedekking en op beloften om bij het oude te blijven, zoo verkocht zijn.' Wie zijn wortels verlaat, breekt met het verleden. Op de vergadering van 5 juni was voorgespiegeld, dat alles 'bij het oude' zou blijven, maar hij beseftte dat de kerkprincipes van Ledeboer en Fransen waren losgelaten; een daad waarvoor alleen hij zich de consequenties realiseerde.

Spontane vraag is dan: hoe zal Boone dat hebben gezien? Hij zal, ook met de Janses brief erbij, niet alle achtergronden van de *Bepalingen* hebben kunnen ontrafelen; hierin past nuchterheid. Maar hij zag wel dat principes sneuvelen en hij heeft in beide *Verantwoordingen* zijn bezwaren zakelijk verwoord. Hij deed onderzoek naar de oude en nieuwe bestaansgronden, zei niet op alles klakkeloos en automatisch 'ja' en liet zich ook niet ompraten, zoals ds. Van Oordt dat deed. Zijn bezwaren tegen zoveel organisatie en regeltjes hadden zeker ook een intuïtief karakter. Hij was vooral zielenherder, veel meer moest de wereld niet van hem verwachten. Wie dat wel doet, wie een theoloog of kerkrechtman in hem zoekt, een grote of een kleine, stuit op inconsequenties. Hij vreesde als zielenherder terecht, dat een zo grote nadruk op orde en regel bedreigend was voor het geestelijke leven. Men had hem ook niet moeten vragen of hij rede-

AGENDUM.

Art.	1.	Opening der Vergadering.
"	2.	Onderzoek der lastbrieven.
"	3.	Verkiezen Moderamen.
"	4.	Ingekomen stukken.
"	5.	Vereeniging met de Geref. Gem. van wijlen Ds. Los, Leiden (Ds. v. Reenen).
"	6.	Verslag der Commissie benoemd ter Deputatenverg. d.d. 25/8 '07.
"	7.	Benoemen van commissies:
	a.	naar artikel 49 D. K. O.
	b.	ter onderzoek en vereffening van voorgaande geschillen. (Den Haag—Waddingsveen).
	c.	Voor de verrekening der onkosten.
"	8.	Bespreking van de artikelen, vastgesteld als grond ter vereeniging op de Deputatenverg. 25/8 '07 (Bijlage).
"	9.	Aanwijzing der art. in de D. K. O. die niet meer van kracht zijn.
"	10.	Verslag commissie volgens art. 7c.
"	11.	Verdeeling in Classen.
"	12.	Onderzoeking Leeraars (art. 7 Verslag 24/8 '07).
"	13.	Onderteekenen Formulier Post acta Sessie 164 VI.
"	14.	De Vergadering besluit tot het altijd drukken van Korte Verslagen.
"	15.	Regeling Kerkvisitatie.
"	16.	Aanwijzing der Roepende Kerk tot de 1e Gen. Synode.
"	17.	Sluiting der Vergadering.

Ds. Boone verbande de agenda van de Algemene Vergadering.

neerde vanuit de landelijke kerk (presbyteriaans) of vanuit de plaatselijke gemeente (congregationalistisch). Ook niet waarom hij niet gematigd congregationalistisch wilde zijn, zoals het standpunt van Kuyper en Kersten feitelijk kan worden getypeerd met hun nadruk op plaatselijke gemeenten, maar juist meer uitgesproken, als Ledeboer. Ook niet hoe zijn congregationalisme in verhouding stond met het noodkerkstandpunt en of hij bereid zou zijn tot het presbyteriaanse standpunt, met het volle accent op de landelijke kerk, terug te keren als de Hervormde Kerk tot de belijdenis zou terugkeren. Maar dat wisten de organisatoren Beversluis en Kersten ook niet, die in een wolk van verenigingsdrang hadden besloten een kerkverband in elkaar te zetten met de voor hen goeddeels onbekende DKO als grondslag.

Het is voor zielenherder Boone ook een gebedszaak geworden, al is daarover keihard of meewarig naar hem uitgehaald. In elke zaak die hem zorg gaf, in elke situatie die hem benauwde, zocht hij bericht van de hemel en vaak werd hem een tekst in het hart gelegd. Een woord uit het Woord bemoedigde hem, gaf hem klaarheid en zekerheid en nieuwe levenskracht om zijn weg weer met blijdschap te reizen.

Zijn gebedsverhoringen waren talrijk, kennelijk en overtuigend: wie zou artsen bij stervenden corrigeren, zoals hij regelmatig deed? Et cetera. Et cetera. Hij stond alom bekend om zijn gebedsleven, zijn verborgen omgang met God, en dat hemelcontact speelde ook hierbij een belangrijke rol, zoals blijkt uit het met overtuiging citeren van drie schriftplaatsen. Zou hij zo'n belangrijke stap zetten zonder Gods goedkeuring hierin? Zou hij glashard hebben gelogen, toen hij in zijn *Verantwoording* schreef: 'De Heere komt mij voor met licht en inzicht, dat ik niet verder kan'? Wie dat durft beweren, doet hem absoluut tekort.

Daarnaast was hij als persoon dusdanig ontwikkeld, dat hij - als enige - ontdekte dat:

- de *Bepalingen* tegen de oorspronkelijke kerkprincipes indruisten;
- de *Bepalingen*, en vooral artikel 13, tegen de afspraken ingingen;
- de aanvaarding van de *definitieve* Bepalingen de Vereniging pas tot stand bracht;
- zijn *schorsing* onrechtmatig was; hij trok zich er niets van aan. Terwijl ds. Kersten in januari 1909 nog schreef over 'den geschorsten predikant L. Boone'.

Boone uitte zijn verontwaardiging door de *Bepalingen* te verbranden, letterlijk in het spoor van Ledeboer, die zondag 8 november 1840 de reglementenbundel verontwaardigd van de preekstoel had gesmeten en in zijn tuin begraven. Zo stak Boone - misschien ook wel in zijn tuintje - bijna 67 jaar later de brand in de *Bepalingen*, het kroonjuweel van de *Vereniging*. Dramatischer had hij zijn afkeer niet kunnen demoniseren en zijn motieven daarvoor zijn in

zijn eerste *Verantwoording* opgenomen:

Toen ik dat boek [de *Bepalingen*, JMV] kreeg, waren er enkel stroppen door list. Later kreeg ik de agenda voor de vergadering. Ik heb dat met het boekje zomaar verbrand, want het was voor mijn gemoed niet meer om te doen. Zo heb ik dat boekje noch agenda volstrekt niet goedgekeurd, omdat zij tegen de grondslag van ons strijden ...

De grondslag, de kerkelijke grondslag, die vormde de diepste reden van Boones afzijdigheid. De afscheidingsprincipes van Ledeboer, van Franssen en van Boone stonden haaks op die van Kuyper, van Wagenaar en van Kersten. Boone benoemt in zijn tweede *Verantwoording* dat neocalvinisme, de nieuwe kerkelijke koers, met de woorden 'verstand, letter en hoogmoed' en 'de geestes tijds'. Ledeboer gebruikte bij zijn verlaten van de Christelijke Afgescheiden Gemeenten eveneens het woord *hoogmoed*: 'Ik ben er door hoogmoed in een strik gevallen.'⁶⁵⁷ Het kwam allemaal op hetzelfde neer, het waren dezelfde protesten als het ging over het aannemen van een nieuwe identiteit.

Belijdenis en identiteit

Het teloorgaan van de belijdenis wordt, hoewel dat wel wordt beweerd, gecorrigeerd of gecompenseerd door artikel 12 van de *Bepalingen*. 'Alle Dordtse naren des Woords zullen onderschrijven de confessie, catechismus, met inbegrip de Canones van Dordrecht, volgens het Formulier daarvan zijnde (Post Acta Sessie 164 VI)'. Men nam met dit artikel slechts een formulier van de Dordtse Synode over.⁶⁵⁸ Men kan het verlies ook niet vergoelijken met de stelling: 'Anderzijds behoeft het ontbreken van een speciaal artikel over de grondslag ons niet te verwonderen. Over de gereformeerde leer was men het eens. Nergens kwam ik in de stukken uit die tijd ook maar een spoor tegen van verschil in opvatting over de leer. Men was geestelijk één.'⁶⁵⁹ Maar niet. Ds. Franssen staat bekend als een predikant die een algemeen aanbod van genade bekritiseerde,⁶⁶⁰ terwijl ds. Ledeboer, ds. Boone en ds. Kersten juist algemeen verkondigden.⁶⁶¹ Ook is duidelijk, dat de geestelijke wereld van Beversluis een andere was dan die van Boone. Daarnaast konden ze het niet eens zijn over 'de gereformeerde leer', want ze misten de nodige opleiding om die leer te kennen.⁶⁶² 'De verkondiging werd vooral gezien als beschouwing en uitleg van de gangen en wegen die God met Zijn volk houdt.'⁶⁶³ Men was niet.

Ook het wisselen van identiteit is ingrijpend. De principes van Ledeboer en Franssen werden al in Artikel 1 van de *Bepalingen* sluipenderwijs uitgehold door het meeliften met de dolerenden; de toon was gezet. Het werd onverbloemd gekopieerd van Kuyper, wiens kerken in 1905 zelfs de woorden uit Artikel 36 hadden geschrapt en door allerlei leergeschiedenissen over kernzaken van het geloof in zwaar weer verkeerd hadden gelezen. Boone hield die neo-

vinistische wereld buiten de deur. Een kerk kan maar één nationaliteit hebben, die keuze is een alles-of-nietskeuze, want een kerkelijke terugweg bestaat niet. Daarom was het belangrijk om alle tolerantie te laten varen en voluit op te komen voor de kerkprincipes van Ledeboer.

C. BOONE EN ... DE INGEZONDEN BRIEF

Ook ds. Kerstens ingezonden brief van 12 januari 1909 heeft bijgedragen aan karikatuurvorming. De inhoud ervan is herhaaldelijk en zonder kritische kanttekeningen gepubliceerd,⁶⁶⁴ maar stemt weinig overeen met de feiten en de werkelijkheid (zie hoofdstuk 8, pag. 185 en 186).

In zijn ingezonden brief is ook sprake van onbehoorlijke uitdrukkingen, zoals: ds. Boone weet niet wat hij zegt; lust tot scheurmakerij; vreeze voor orde en tucht; onwaardig gedrag; dwaas genoeg; onnozele argument; 't recht eischt dat Ds. Boone deze beschuldigingen terugneemt; ieder die wel denkt ... Het was beter geweest om eerst aan ds. Boone te vragen wat hij in Brunnisse werkelijk had gezegd. Dan zou hoor en wederhoor zijn toegepast en elkaars welzijn gezocht. Veelzeggend zijn de verschillende redactionele correcties. Als ds. Kersten dan toch de publiciteit had willen zoeken, had hij zich ook terdege in de feiten, de geschiedenis en het kerkrecht moeten verdiepen, zodat hij verantwoord en beheerst had kunnen discussiëren op basis van argumenten en daaruit gegronde conclusies trekken. Het is duidelijk, dat hij nu onvoorbereid en ongenueanceerd om zich heen sloeg, alleen omdat Boone de barst in de spiegel was. En dat de inhoud, de toonzetting en de lengte van zijn grotendeels incorrecte brief Boone ernstig hebben aangetast in eer en goede naam.

D. BOONE EN ... DE VERENIGING

Een geschiedschrijver bejubelt de *Vereeniging* als 'een hoogtepunt in het leven van ds. Beversluis' en als 'het wonder van de 20^e eeuw'.⁶⁶⁵ Ook hierdoor is karikatuurvorming ontstaan. Op grond van de feiten van hoofdstuk 8 kunnen we o.a. het volgende concluderen:

De vereeniging

Men spreekt gewoonlijk over de Ledeboerianen, terwijl de andere groep Ledeboerianen, zo'n stuk of tien gemeenten rond ds. M. Ruben, die toch ook van de voordelen had kunnen profiteren, werd buitengesloten en ook in volgende jaren niet is gevraagd te verenigen.⁶⁶⁶

De *Vereeniging* was slechts een samengaan van door Beversluis heimelijk geselecteerde (Dijkiaanse) Ledeboeriaanse gemeenten, niet van een vol-

ledig kerkverband, zoals steeds is beweerd. Geen vereniging in de goede zin van het woord en zeker niet naar de eis van Gods heilig Woord.

- De Vereniging was weinig anders dan dat ds. Kersten en ds. Beversluis, die zich beiden van hun oorspronkelijke kerkprincipes hadden vervreemd, hun grondslag (de noodkerk) verwisselden voor neocalvinistische kerkprincipes (het instituut), en de Drie Formulieren voor de wel-nig gezaghebbende en goeddeels onbekende DKO, waarbij de kerkenraden door irreële voorspiegelingen van 'bij het oude te blijven' argeloos volgden.

- Alleen ds. Van Oordt en ds. Boone⁶⁶⁷ begrepen dat de Vereniging niet op 5 juni, maar pas op 9 en 10 oktober plaatsvond. Belangrijk moment was, dat de deputatenvergadering van 25 juli Van Oordts goede uitlog negeerde en daardoor op een verkeerd spoor raakte.

Het proces

- Het chaotische verenigingsproces kenmerkt zich door onkunde van de leiders en misinterpretaties van afspraken en kerkorde. Ook was er wel-nig sprake van respectvol overleg en heroverweging van standpunten.
- Hierbij ontwikkelde zich een vorm van dwangmatig handelen. Het doel (verenigd zijn) heiligde de middelen, ongeacht de vraag of die middelen om het doel te bereiken zakelijk of kerkrechtelijk gefundeerd waren. Markante persoonlijkheden waren op cruciale momenten meer bepa-lend dan afspraken, besluiten, kerkorde en argumenten. Dat blijkt bij-voorbeeld uit het toekennen van een soort absoluut gezag aan de in Artikel 13 ingestelde geschillencommissie. En uit Beversluis' ongemoti-veerd verwerpen van Terneuzens bezwaren: 'Terneuzen moest zich weg schamen ...' En uit Boones schorsing, zonder procedure.
- De afgehaakte gemeente Terneuzen werd mede door inzet van het foute Artikel 13 van de Bepalingen alsnog binnen de Vereniging gehouden.
- De stellingen dat de gemeenten niet waren 'saamgeregen, maar saamge-groeid' en dat de vereniging 'niet kunstmatig was, maar geboren uit overtuiging van de aloude, beproefde leer' zijn maar moeilijk te handha-ven. Ds. Van Oordt sprak in de deputatenvergadering van 'een mensche-lijk samenplakken' en wilde de procedure voortijdig afbreken.⁶⁶⁸ In Ledeboeriaans Aagtekerke en Kruisgezind Meliskerke waren in staat van oorlog.
- Voorzitter Beversluis misleidde zowel de deputatenvergadering als de Algemene Vergadering meermalen. Hij was daarmee incompetent die te leiden, want een voorzitter hoort absoluut betrouwbaar, ter zake kundig en onpartijdig te zijn. Dergelijk voorzittersgedrag zou in het burgerlijke, maatschappelijke en politieke leven grote consequenties hebben.

Exodus 19 4 & 5

Hij lieden heb gethen waf ik de
Egetenue gedaan hebben. Hoe ik u op
de vengelen der wonden geslagen en u tot
elke gebrag hebbe
en nu ik u nu gy naarstelyt myn stemme Gult
gehoorsamen En myn verbont Gult houwen
Gie Gult by myn eyen stem Gyn uit alle volken
Want ik ginch naar de mijn

aan waf u om na decht en dechten welf en
want u houwen oit houd om myn heiligen
hef niet en treed myn hef niet van de
bedenning der woort elken leet die onbeacht
elke worden onder den slaef stem

lieden hooren ny uit vollen tekst dat de heer Gyn
hy heb gethen hy worden ny een kerken hy de
wel lieden die God hien bewert hullen
hoor hy nu aan den Berg horede veruue
Want de Egetenue waken al tyf hore en
slaven men onder sluden van israel volk
toes gelyc bloed was en de gelyc gelyc
niet gekent hullen en myn slaven dient
En Elenen hef God huar lieden verlos

! Het begin van een half voltooide preek over Exodus 19:4 en 5.

Ds. Boone

- Boone meldde zich laat, weinig elegant en slecht gemotiveerd af. Hij was pas enkele dagen voor de vergadering tot nieuwe (lees: de oude) inzichten gekomen en heeft wellicht geen raad geweten met de nieuwe en voor hem complexe situatie. Zijn manier van afhaken verdient overigens ook in dit licht geen schoonheidsprijs, maar was wel reglementair.
- Ds. Boone was gevraagd te verenigen omdat hij Ledeboeriaan was, maar werd genchorst omdat hij dat bij nader inzien wilde blijven.

Epiloog

De kerkgemeenschappen van ds. Kersten en ds. Boone hebben het grootst mogelijke belang bij de oude principes van hun grondleggers Fransen en Ledeboer. Belangrijke vragen zijn hoe ze daarmee na '1907' zijn omgegaan. Of ze hun identiteit hebben behouden. En of het geen tijd is om de noodkerk op te heffen en terug te keren naar de planting des Heeren.

Het is voor de denominaties, verenigd of niet, winnen of verliezen. Een zilveren medaille is er niet en een herkansing komt er niet. Schitterende *Bepalingen* of een keurige noodkerk zullen de nazaten van Ledeboerianen en Fransianen niet redden en de waarheid niet behouden. De DKO doet dat niet, een leeruitspraak niet, een dogmatiek niet en een datheenboekje ook niet. Ook het opvijzelen van het kerkprofiel is zinloos. Kerken die neocalvinistische leerelementen ruimte geven, kunnen niet worden gestopt, maar worden meegesleept van de ene vernieuwing naar de andere. Vraag is daarom: wat hebben ze met twee belangrijke principes gedaan?

Kerkgrip

Het eerste principe is van ds. Ledeboer en ook van ds. Boone, die nadrukkelijk terugwezen naar de noodkerk en daarvoor dezelfde rekening met dezelfde overtuiging betaalden. De verenigden daarentegen wilden een kerk in klassiek gereformeerde zin, een instituut dat zich zou kenmerken door een gereformeerd kerkrechtelijk leven.⁶⁷¹ Het is de vraag of dat mócht, of mensen zomaar over het verval van de vaderlandse kerk heen mochten stappen en een nieuw kerkelijk instituut bouwen. Het is ook de vraag of dat kón, want de Dordtse Kerkorde gaat uit van wetenschappelijk en universitair gevormde predikanten, terwijl het de verenigden aan theologische kennis zo goed als geheel ontbrak; de besten waren opgeleid als onderwijzer. De noodoplossing van toelating volgens Artikel 8 is bij de afgescheidenen tot regel verheven en hun kerkjes zijn daarom het noodkerkniveau nooit ontstegen. Wie dan ook nog eens kerkmuren optrekt, verhindert correcties van buitenaf. Boone had het voordeel van de achterstand; hij hoefde geen nieuwe kerk te bouwen en een prestigeproject hoefde het al helemaal niet te worden. De verenigden dachten bij de start een stukje Kuyperiaans scenario te moeten kopiëren om het kerkelijk leven onder controle te krijgen, maar Boone is die valkuilen ont-

- Hij werd geschorst voor 'scheurmakerij', terwijl de voorzitter vijf gemeenten, misschien wel tweehonderd zielen, uit het kerkverband scheurde.
- Die vijf afgestoten gemeenten vormden mede de basis voor de (duo noodzakelijke) constituerende van het Ledeboeriaanse noodverband.
- Ds. Boone heeft fundamentele lijnen getrokken en de oude afscheidingsprincipes en de belijdenis van de kerk der eeuwen, de Drie Formulieren, in ere hersteld.
- Hij ervoer hierin Gods leiding en goedkeuring, handelde daarnaar in woord en daad, zodat hij in plaats van kritiek en smaad juist het volste respect verdient.

Ten slotte: Men gebruikte allerlei irrationele argumenten tegen Boone en kreeg daarmee het publiek op de hand, maar die aantijgingen hinderden hem niet het minst. Eerst werden hem vijf gemeenten afgenomen, daarna zijn preekbevoegdheid en ten slotte zijn eer en goede naam. Vanuit zijn positie had forse kritiek op allerlei jarenlange misstanden voor de hand gelegen, maar een confrontatie op het scherp van de snede was niets voor hem. Hij zocht de kerkelijke luwte op en toonde zich een meester in het bijbels incasseren van onrecht en tegenstand. Hij hoefde het niet voor zichzelf op te nemen: 'Nee, ik heb een ander plaatsje gekregen, waar ik wel eens naartoe kan.'⁶⁶⁹ Zijn inschikkelijkheid deed het kerkelijk leven nog gladjes verlopen, omdat hij alle intimiderende aanvallen, die hele en halve dreigementen, als met een stalen gezicht doorstond. Hij bracht in praktijk wat hij als reactie in *De Zeeuw* zette: 'Een dienstknecht des Heeren moet niet twisten, maar vriendelijk zijn jegens allen, bekwam om te leren, en die de kwaden kan verdragen' (2 Tim. 2:24).

De Naam en de zaak des Heeren en het belang van de *Vereniging* werden door de bovengenoemde karikaturen beslist niet gediend. Ook bij andere chroniqueurs was er weinig bereidheid om op basis van argumenten een eerlijk beeld te schetsen: het was vlek op vlek op de jas van Boone.⁶⁷⁰ Weinigen toonden in ruim honderd jaren moed om tegen het lawaai in te gaan: het was makkelijker om zijn motieven een stille dood te laten sterven in een diepe lade. Meest is er sprake van misplaatste arrogantie en weinig gevoel voor zelfreflectie en medeverantwoordelijkheid. Het is daarom moeilijk een predikant te vinden over wie zo'n vertekend beeld is ontstaan als over ds. Boone.